

TOKYO SUMMIT-2

2nd International Conference on
Innovative Studies of Contemporary Sciences

August 17-19, 2020
Tokyo, Japan

The Book of Full Texts

Social Sciences & Humanities

Edited by
Dr. Aparna Srivastava
Ferhat Çağrı ARAS

ISBN 978-625-7139-20-5

TOKYO SUMMER 97-99

II. INTERNATIONAL CONFERENCE ON INNOVATIVE STUDIES OF CONTEMPORARY SCIENCES

**August 17-19, 2020,
Tokyo, JAPAN**

The Book of Full Texts
Social Sciences & Humanities

Edited by
Dr. Aparna SRIVASTAVA
Ferhat Çağrı ARAS

FULL TEXTS

Edited by
Dr. Aparna SRIVASTAVA
Ferhat Çağrı ARAS

All rights of this book belongs to Tokyo Summit.

*Without permission can't be
duplicate or copied.*

*Authors of chapters are responsible both ethically
and juridically.*

www.tokyosummit.org

ISBN- 978-625-7139-20-5

Issued:28.08.2020

CONFERENCE ID

○ TOKYO SUMMIT

2ND INTERNATIONAL CONFERENCE ON INNOVATIVE STUDIES OF CONTEMPORARY SCIENCES

○Keynote & Invited participation type

○DATE - PLACE

August 17-19, 2020,
Tokyo, JAPAN

○COORDINATOR

Zhuldyz SAKHI

○LANGUAGES

English, Japanese, Turkish

○INTERNATIONAL PARTICIPANTS

Saudi Arabia, Iraq, Thailand, Japan, USA, Indonesia, Turkey,
Bangladesh, Azerbaijan, India, Pakistan, Kazakhstan, Philippines,
Greece, Nigeria, Kuwait, Taiwan

○NUMBER OF ACCEPTED PAPERS

224

○NUMBER OF REJECTED PAPERS

30

○EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process

○PRESENTATION

Oral Presentation / Virtual Presentation

SCIENCE & REVIEW COMMITTEE

Prof. Dr. Mustafa TALAS, Omerhalisdemir University
Assoc. Prof. Dr. Sehrana KASIMI, Azerbaijan MEA
Assoc. Prof. Dr. Sevcan YILDIZ, Akdeniz University
Dr. Luna Moni DAS, Vasanta College for Women
Assoc. Prof. Dr. Froilan D. Mobo, Philippine Merchant Marine Academy
Assoc. Prof. Dr. Aparna Srivastava, Noida International University
Dr. Vikas Prajapati, University of Baroda
Dr. Kahkashan Khan, Malaviya University
Ankit Gupta, University of Lucknow
Dr. Minji YANG, Busan University
Dr. Yicheng WU, Minzu University
Dr. MACHUNWANGLIU KAMEI, University of the People, California
Dr. Zhi Huan MENCHUANG, Renmin University
Cengiz TOPDEMIR, Awarded Mathematician
Kanokwan Somwong, Chiang Mai University
Janaka Wijesinghe, Uva Wellassa University

PRESENTATION GALLERY

Preliminaries

2. Preliminaries

Definition 2.1 [6]

Let (X, τ_X) be a fuzzy topological space. A **fuzzy operation** γ on the topology τ_X is a mapping from τ into set I^X such that $\lambda \subseteq \gamma(\lambda)$, $\forall \lambda \in \tau_X$ where $\gamma(\lambda)$ denotes the value of γ at λ .

Definition 2.2 [6]

A fuzzy subset λ of (X, τ_X) is called a **fuzzy γ -open**, if $\forall p_x^\lambda \in \lambda, \exists a \mu \in \tau$ and $p_x^\lambda \in \mu$ such that $\gamma(\mu) \leq \lambda$. τ_γ denotes the set of all γ -open fuzzy sets. Clearly we have $\tau_\gamma \subseteq \tau_X$.

<p>Speakers (Realtek High Definition Audio)</p>			

INVENTORY MODEL FOR THE DETERIORATING ITEMS FOR THE RAMP TYPE DEMAND UNDER THE WEIBULL DETERIORATION RATE

Common Notations

- T : Interval length
- T_1 : Time up to which demand increases
- T_2 : Time up to which demand remains constant and then decreases.
- T_3 : Time epoch at which inventory depletes and shortages start. $F = 1, 2$ and 3 (Decision variable)
- T_4 : When shortage start from first phase
- T_5 : When shortage start from second phase
- I_0 : Initial Inventory level
- b_0 : backlogged shortage
- c_0 : ordering cost
- h : holding cost, per unit per unit time
- p : purchase price per unit
- θ : Constant deterioration rate
- θ_1 : time dependent deterioration rate
- P : Per unit selling price of item. (Decision variable)
- λP : backlogged price; ($0 < \lambda < 1$)

Participant names visible in the grid include: H-2, Dr. Jitendra..., Zhudyz Sakhii, Dr. C. Sivashan..., SESSION-1, HAL..., Hall-2, Siddh..., H-2, Raji Kum..., S-2, H-1, Mal..., ridhi bhatnagar..., Hall-2, RIDHI..., Hall-2 Nazma Ak..., Samira. Kh. Ont..., S-1, H-2, Haren..., Hall-2, Dr. C. Siv..., H 2-Sarvesh, KALAIVANI N, Hall-2, Ruchita T..., ridhi bhatnagar,...

MATERIALS AND METHODS

- A grey parrot
 - 10 years old
 - Male
- Necropsy
- Histopathological examination

Unpin video

H2-Gozde YÜCEL TENEKEÇİ

RESULT

The researcher used the extraction procedure of the Principal Component with Varimax rotation to perform EFA technique on construct items of the study. The result of the Bartlett's Sphericity Test was highly significant (sig. 000). KMO result was impressive; its is above the minimum threshold of 0.5. Result of the Bartlett's Test of sphericity and KMO indicated the suitability of the data to continue with the data reduction process in EFA

Table 2: KMO and Bartlett's Test

KMO and Bartlett's Test	
Measure of Sampling Adequacy	.726
Bartlett's Test of Sphericity	Approx. Chi-Square 206.510

Unpin Video

Uzairu m Gwadabe -SESSION-3, HA...

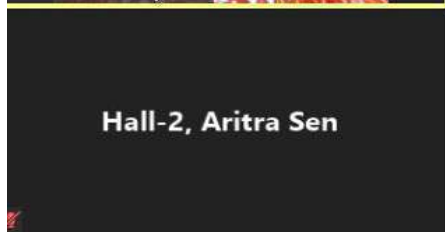
Dr. Subhoda Banerjee H2

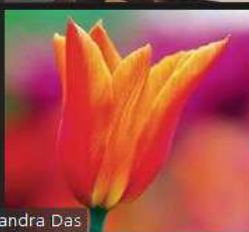
Zhuldyz Sakhi

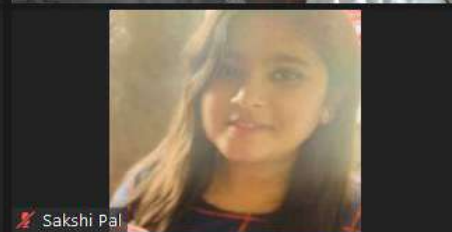
Dr Ravinder Gill session-4, hall-2

Hall-2, Aritra Sen

H-2, Chandra Das

Sakshi Pal

Session4, Hall-2, Shafeeqa Irfan

Alina Amanzholova

10079 Sumera Dr. Shalini 19-Aug - Sumera Isha PC

to:to: Annotations: Slide Show Review View Help

Shapes Arrange Styles Insert Design Ideas

File Home Insert Layout References Send To View Send To Comments

AMITY UNIVERSITY
- BUILT FOR SUCCESS -

Part-1 Introduction of Microwave-Assisted Organic Synthesis

Microwave assisted synthesis is one of the important environmentally benign protocol fulfilling the Basic principles of Green synthesis.

Principles of Green synthesis-

1. Milder reaction condition
2. Enhanced yield
3. Reduction in reaction time
4. Selectivity
5. Eco-friendly nature

skf notes

Moderator: Sess.-3, Hall-2 Dr. Shalini Jaiswal

Assoc.Prof.Dr.Su. Arkan, Saltik Hall3

IMPACT OF COVID - 19 PANDEMIC ON INDIAN AND CHINESE ECONOMY: A COMPARATIVE STUDY

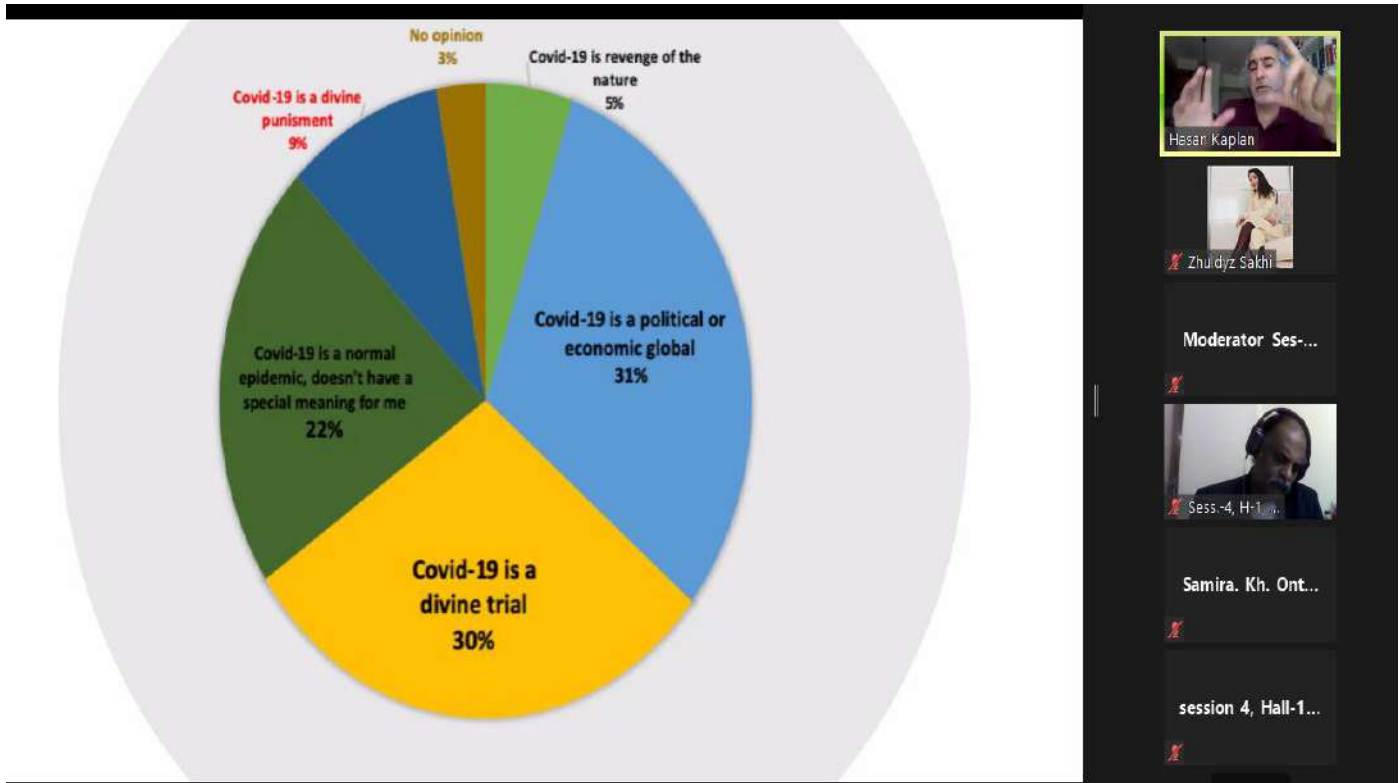

Thank you.

Dr. Ercüment KARAPINAR
Batur Alp AĞÜL

Sefa Salih Bildirici

Merve KIDIRYÜZ

Results

Table 4. Explanatory Factor Analysis Results of SFT (Support for Film Tourism)

Items	Factor Loadings	Mean	Std. Deviation
I am satisfied with the quality of life in this community where was filmed.	.812	3.57	1.145
Filming activities impact the community life positively.	.861	3.51	1.145
Film tourism provides an increase in the number of tourists visiting the destination.	.799	3.92	1.056
Film tourism activities always attract my attention.	.795	3.34	1.213
Film tourism activities are important for local government.	.778	3.59	1.103
I can fund for the filming activities and film tourism promotion.	.467	2.32	1.213

KMO: 0.838 Eigenvalues: 3.412
Bartlett's Test of Sphericity: 0.006 Total % of Variance: 56.869
Cronbach's Alpha: 0.832

TOKYO SUMMIT-JJ

**2nd international conference on innovative
studies of contemporary sciences**

August 17-19, 2020, Tokyo, JAPAN

CONGRESS PROGRAM

Online (with Video Conference) Presentation

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

ZOOM MEETING

August 18.2020- PRESENTATIONS

August 19.2020- PRESENTATIONS

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via <https://zoom.us/join> site, enter ID instead of “Meeting ID or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Moderator - responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

Points to Take into Consideration - TECHNICAL INFORMATION

- ❖ Make sure your computer has a microphone and is working.
- ❖ You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Requests such as change of place and time will not be taken into consideration in the congress program.
- If you think there are any deficiencies / spelling mistakes in the program, please inform by e-mail until June 30, 2020 (17:00) at the latest.
- **(All speakers required to be connected to the session 15 min before the session starts)**
- Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.
- **Before you login to Zoom please indicate your name_surname and HALL number, exp. Hall 1, Alpaslan BOZKURT**

(All speakers required to be connected to the session **15 min before** the session starts)
Moderator is responsible for ensuring the smooth running of the presentation, managing the group discussion and dynamics.

SESSION-1, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 14 ⁰⁰ :16 ⁰⁰	MODERATOR - Dr. Soumitra Das
Authors	Affiliation	Topic title
Aman Kumar Rahul Gautam Rishi Pal Singh Anuj Kumar	Department of Physics, S. S. V. College, Hapur	STUDY OF STRUCTURAL, ELECTRONIC, MAGNETIC AND THERMODYNAMIC PROPERTIES OF REFESI [RE = ND AND LA] WITH HELP OF DENSITY FUNCTIONAL THEORY (DFT)
Dr. Soumitra Das	Institute of Technology, Pune, Maharashtra,India	INTERNET OF THINGS APPLICATION IN HEALTH CARE: WEARABLE FETUS MONITORING SYSTEM
Dr. Luna Moni Das, Assistant Professor,	Vasanta College for Women	CHANNEL DYNAMICS ALONG THE NORTHERN BANK OF THE UPPER BRAHMAPUTRA RIVER AND FORMATION OF A LARGER ISLAND WITH THE LOSS OF THE MAJULI ISLAND
Urfeya Mirza Shahnaz Anjum	University of Kashmir	TRANSRECTAL COLOR DOPPLER ULTRASONOGRAPHY IN CATTLE
Shahnaz Anjum Urfeya Mirza	University of Kashmir	CYANIDE AND THE HUMAN BODY
Irshad Ullah Aamna Saleem Khan	Education Department Government of Khyber Pakhtunkhwa Islamabad	CONTEMPORARY SCIENCES AND ITS USE IN CLASSROOM
Irshad Ullah Aamna Saleem Khan		HOW TO USE DIFFERENT INSTRUCTION MODEL IN CLASSROOM
Ridwan B. Marqas, Murat Karabatak Saman M. Almufti	Firat University Nawroz University	FIREBASE AND MYSQL PERFORMANCES FOR DATA EXCHANGING WITH CSV FILE IN PHP-BASED WEBSITE
HAYAT AHAMAD	Banaras Hindu University	SOCIAL DYNAMICS STATUS OF WOMEN IN ISLAM
CHANDAN PREET KOUR	Research scholar Central university of kashmir	IMPACT OF CHILD LABOUR ON EARLY CHILDHOOD EDUCATION AND LEARNING

SESSION-1, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 14 ⁰⁰ :16 ⁰⁰	MODERATOR - Dr. C. Sivashanmugaraja
Authors	Affiliation	Topic title
Alka Singh	Banasthali Vidyapith, Banasthali, Rajasthan, India	NON-LINEAR CONSTRAINTS BASED CALIBRATION ESTIMATION USING TWO AUXILIARY VARIABLES IN SAMPLE SURVEY
Ridhima Nehra Rojin Joseph Aparna Vyas	Manav Rachna University India	COMPARISON OF IMAGE DENOISING USING WAVELET TRANSFORM AND WAVELET PACKET TRANSFORM
Aparna Vyas Ridhi Bhatnagar	Manav Rachna University, Faridabad, India	IMAGE PROCESSING USING MULTISCALE TRANSFORM: A REVIEW
N.Kalaivani D.Saravanakumar	Institute of Science and Technology	Characterizations of $(\cdot, \cdot)_y, a, b$ -generalized closed mappings in topological spaces
Ruchi Gupta Harendra Jindal Sarvesh Raj Kumar Chhavi Baliyan	Manav Rachna University Faredabad	A LITERATURE REVIEW OF LINEAR PROGRAMMING PROBLEMS : BASED ON CASE
Anurag Shukla Ved Ratan U K Tripathi D R Singh R K Pathak Krishna Kumar	C.S.A.U.A.T, Kanpur	DIVERSITY OF RHIZOCTONIA BATATICOLA & FUNGITOXIC EFFECT OF BOTANICALS ON GROWTH AND SURVIVAL OF SCLEROTIA
Dr. C. Sivashanmugaraja	Periyar Govt. Arts College	ON FUZZY CONTRA PRE-F-CONTINUOUS MAPPINGS IN FUZZY TOPOLOGICAL SPACES
Jitendra Kaushik Ashish Sharma	Institute of Applied sciences and Humanities, GLA University	INVENTORY MODEL FOR THE DETERIORATING FOR RAMP TYPE DEMAND UNDER THE WEIBULL DETERIORATION RATE
Ahmad Zuhdi, Sultur, Sumarjono, Aliyyatus Saadah	State University of Malang	DESIGNING OF CONTEXTUAL TEACHING AND LEARNING MATERIAL BASED ON GUIDED INQUIRY FOR VOCATIONAL HIGH SCHOOL

SESSION-2, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 16:00:18 ⁰⁰	MODERATOR Prof. Dr. Ogtay Jalilbayli
Authors	Affiliation	Topic title
Öğr.Gör.Dr.Bengütay Hayırsever Öğr.Gör.Uğur Aydın	Erciyes Üniversitesi	SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜ VE GELENEKSEL SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜNÜN DEVELİ'DEKİ SON TEMSİLCİSİ: TURAN MEHMET SÖBE
Şevval KALKAN	Istanbul Technical University	EVALUATION OF DARK TOURISM AREAS FOR CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS AND VISUAL LANDSCAPE QUALITY
Fatma Qəniyeva	Azərbaycan Milli Bilimler Akademisi	MODERN TOPLUMDA MISAFIRPERVERLİĞİN GELİŞİMİNDE TEKNOLOJİNİN YERİ VE ÖNEMİ
Zəhra Qəniyeva	Azərbaycan Turizm və Menecment Üniversitesi	ORTA ÇAĞ İSLAM KÜLTÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARININ YAŞAM TARZI
Albina Chingiz Heshimova	Azerbaijan Tourism and Management University	MAIN DETERMINANTS AND DEVELOPMENT TENDENCIES OF THE SERVICES MARKET IN AZERBAIJAN
Didem KESKİN Hüseyin GÜLER Ebru ÖZGÜR GÜLER	Çukurova Üniversitesi	CİNSİYET VE EĞİTİM DÜZEYİNİN GENEL İŞ TATMİNİ ÜZERİNDEKİ ETKİSİNİN META ANALİZİ İLE İNCELENMESİ
Müge Demiröz	Kocaeli University	POST STRUCTURALIST ANALYSIS OF ORANGES ARE NOT THE ONLY FRUIT
Prof. Dr. Ogtay Jalilbayli	Baku State University	SOME PECULIARITIES OF THE CAUSAL RELATIONS TRANSLATION (on the materials of Azerbaijani and Japanese languages)
Doç. Dr. Leyla Aliyeva	Bakü Slavyan Üniversitesi	BEDİİ TERCÜME VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM (Yaponca'dan Azərbaycan Türkçesi'ne tercüme materyalleri esasında)
Vildan BAYRAM	Istanbul Aydın University	BRANDING EFFORTS AND AN EXAMPLE OF APPLICATION: ANATOLIA JEWELRY
Dilhan APAK	Halic University	THE RISE OF ROBOT JOURNALISM AT MEDIA COMPANIES

SESSION-2, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 16:00:18:00	MODERATOR- Dr. Öğr. Üyesi H. Vedat AKMAN
Authors	Affiliation	Topic title
Dr. Öğr. Üyesi H. Vedat AKMAN	Beykent Üniversitesi	COVID -19 SONRASI DÜNYA EMTİA FİYATLARINDAKİ GÜÇ KAYBI VE SALGIN SONRASI DÜNYA EMTİA PIYASALARI
Gülay Selvi Hanişoğlu Vedat Akman	Beykent Üniversitesi	DIGITALIZATION IN THE TURKISH BANKING SECTOR AND COVID-19
Hasan Topacoglu	Üsküdar University	TOWARDS 2023 : WHAT CAN TURKEY LEARN FROM JAPAN FOR ITS CENTENNIAL
Dr. Öğr. Üyesi Derya Fatma BİÇER Öğr. Gör. İbrahim İŞCAN	Sivas Cumhuriyet Üniversitesi	TÜKETİCİLERİN DİJİTAL BAĞIMLILIK DÜZEYLERİNİ DEĞERLENDİRMEYE YÖNELİK BİR ARAŞTIRMA
Dr.Çağlar Ezikoğlu	Çankırı Karatekin University	THE PRESIDENTIAL SYSTEM IN EASTERN EUROPEAN COUNTRIES IN POST- COMMUNIST ERA
Deniz Ertuğ Burcu Ertuğ	Athens Kapodistrian University MEF University	POLITICAL SALAFISM, THE CONCEPT OF JIHAD AND AL-QAIDA
Dr. Öğr. Üyesi Selin BİTİRİM OKMEYDAN	Ege Üniversitesi	TÜKETİCİLERİN E-TİCARET SİTELERİNDE YORUM YAZMA MOTİVASYONU ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA
Öğr.Gör.Esra Akay TİRYAKİOĞLU Sümer Esin ŞENYURT Murat Özay TAŞKIN	Bartın University TED University	EFFECTS OF SYRIAN REFUGEES ON ECONOMIC AND SOCIAL LIFE IN TURKEY
Elmira Bogoviyeva Maya Katenova	DBA, PRM KIMEP University	WHAT DECISION BUSINESS STUDENTS CHOOSE IN A CASE SCENARIO ON BRIBING? THE CASE OF KAZAKHSTAN
Doç. Dr. Seriyeye Gündoğdu	AMEA Şarkiyat Enstitüsü	İLK JAPON MÜSLÜMAN HACI ÖMER YAMAOKA' NIN HAC ZİYARETİ DÖNÜŞÜ İSTANBUL'DA KATILDIĞI TOPLANTILARIN SIRAT-I MÜSTAKİM DERGİSİNDE YANSIMALARI

SESSION-3, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 18 ⁰⁰ :20 ⁰⁰	MODERATOR Prof. Dr. Hajar Huseynova
Authors	Affiliation	Topic title
Gulnar Yunusova	Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS)	THE IMPORTANCE OF THE TRANSLATION OF HARUKI MURAKAMI'S WORKS INTO AZERBAIJANI LANGUAGE
Doç. Dr. Kübra Kuliyeva	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi	KARAIMLER, KARAY VE AZERI DILLERİ ARASINDA MÜVAZİLİK
Prof. Dr. Hajar Huseynova	Azerbaijan State Pedagogical University	JAPANESE AND AZERBAIJANI LANGUAGE RELATIONS
Doç.Dr. Gülşah GÜVELOĞLU	Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi	TRABZON İNGİLİZ KONSOLUSU VORLEY HARRİS'İN RAPORLARINA GÖRE 1950'Lİ YILLARDA RİZE
Res. Asst. Senem GÜRKAN	Ondokuz Mayıs University	ASSESSING MARRIAGES THROUGH THE VIEWS OF WOMEN WHO EXPERIENCED EARLY (CHILD) MARRIAGES
Mehtap DİNÇER	Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi	THE HISTORICAL SOURCES OF MARI CITY
Dr. Öğretim Üyesi Selahattin YAKUT İdris YAKUT	Yozgat Bozok Üniversitesi	PANDEMİ SÜRECİNİN LİSE ÖĞRENCİLERİ ÜZERİNDEKİ PSİKOSOSYAL ETKİLERİNİN BAZI DEMOGRAFİK DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ
Arş. Gör. Osman Kağan ERGÜR Dr. Halil Oğuzhan ERGÜR	Fırat Üniversitesi İnönü Üniversitesi	TÜRK VERGİ HUKUKUNDA SÜRELERİN UZAMASINA NEDEN OLAN DURUMLAR
Dr. Charu Dureja	Panjab University	NETIZEN'S AND UNCONTROLLED ACCESS TO CYBER TECHNOLOGIES DURING PANDEMIC
Hasan Ali GÜÇLÜ	Ufuk Üniversitesi	ÇOCUĞUN İHMAL VE İSTİSMARI

SESSION-3, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 18 ⁰⁰ :20 ⁰⁰	MODERATOR- Assist. Prof. Dr. Kadir Öcalan
Authors	Affiliation	Topic title
Ayten GEÇMEZ Çetin GENÇER Aynur SEVİNÇ	Fırat Üniversitesi	GÜNEŞ ENERJİ SANTRALI ÜRETİM VERİLERİNİN METEOROLOJİK VERİLERE BAĞLI OLARAK YAPAY ZEKA YÖNTEMLERİ İLE TAHMİNİ
Merve KÜNİLİ İlknur AK	Çanakkale Onsekiz Mart University	INFLUENCE OF ULVA RIGIDA (ULVOPHYCEAE) AQUEOUS EXTRACTS ON THE GROWTH AND BIOCHEMICAL COMPOSITION OF TREPACANTHA BARBATA (PHAEOPHYCEAE)
Assist. Prof. Dr. Kadir Öcalan	Necmettin Erbakan University	DIFFERENTIAL CROSS SECTION CALCULATIONS AT (N)NLO ACCURACY FOR THE W BOSON PLUS JET PRODUCTION IN PROTON-PROTON COLLISIONS AT 13 TEV
Arş. Gör. Aybike Üstündağ, Doç. Dr. Çetin Gencer	Munzur Üniversitesi Fırat Üniversitesi	PLC VE SCADA KULLANILARAK BİR ORCİK ÜRETİM SİSTEMİNİN OTOMASYONU
Burak Şentürken Assoc. Prof. Rukiye ERTAN	Coşkunöz Holding Company, Bursa Uludağ University,	INVESTIGATION OF RESISTANCE SPOT WELDABILITY OF TITANIUM ALLOY WITH ALUMINUM ALLOY
Nazlı Irmak GİRİTLİOĞLU		DETERMINING THE PATHOGENIC MISSENSE SINGLE NUCLEOTIDE POLYMORPHISMS OF GADD45B WITH IN SILICO APPROACH
Najma Barre Nur Farid Huseynov	Istanbul Aydın University Gebze Technical University	DETERMINANTS OF ENTREPRENEURIAL INTENTION AMONG ACADEMICIANS IN TURKEY
Mageshwaran Subramani Rajeshkumar Selvaraj Manoharan Ramamoorthy	School of Mechanical Engineering, Vellore Institute of Technology (VIT),	DYNAMIC CHARACTERIZATION STUDY OF CNT REINFORCED LAMINATED COMPOSITE DOUBLY CURVED SANDWICH SHELL PANEL WITH VISCOELASTIC CORE
Rukiye ÇOLAK ŞAŞMAZER Mihriban KORUKLUOĞLU	Bursa Uludağ University	PROPERTIES OF DIFFERENT TYPE VEGAN CHEESE RECIPES

SESSION-4, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 20 ⁰⁰ :22 ⁰⁰	MODERATOR- Assistant Prof. Dr. Ebru Tolay
Authors	Affiliation	Topic title
Zeynep Eda BÜRGE	Maltepe University	ANALYSIS OF MINIMALISM THROUGH CHOCOLATE PACKAGES IN GRAPHIC DESIGN
Rümeysa CEYHUN Mustafa Yeşilyurt	Yildiz Technical University	İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YABANCI DİL DERSİNE OLAN İLGİLERİNE YABANCI DİL ÖĞRETMENİNİN İLETİŞİM BECERİSİNİN ETKİLERİ
Mert ÇALOĞLU Özlem MENTEŞ YALÇIN	Ondokuz Mayıs Üniversitesi	DÜZENLİ SPOR YAPAN KİŞİLERİN YENİ TİP KORONAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİ SÜRECİNDE GENEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ
Assistant Prof. Dr. Ebru Tolay	Dokuz Eylul University	EFFECTIVE LEADER COMPETENCIES FROM THE PERSPECTIVE OF GENERATION Y:A QUALITATIVE RESEARCH
Volkan DURAN	Iğdır University	COMPARISON OF EDUCATION SYSTEM IN MEIJI AREA IN JAPAN EMPIRE WITH TANZIMAT REFORM ERA IN OTTOMON EMPIRE
Serdar Kasap Furkan Demirci Sezer Yörük	Bilecik Şeyh Edebali University	ARCHITECTURAL EXAMINATION OF THE CITY OF TOKAT
Doç. Dr. Çağrı GÜMÜŞ Öğr. Gör. Elmas ALVER, Furkan LİMON	Karatay Üniversitesi Polis Akademisi	BİPOLAR BOZUKLUK İLE MÜCADELEDE TOPLUMSAL FARKINDALIK BİLİNCİNİN OLUŞTURULMASI ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ ÖRNEK SOSYAL AFİŞ TASARIMLARI
Prof. Rayihe Amenzade		DOMED STRUCTURES IN THE ARCHITECTURE OF MEDIEVAL AZERBAIJAN
Sözer AKYILDIRIM	Iğdır Üniversitesi	İŞGAL ALTINDAKİ PAYİTAHT İSTANBULDA, BOĞAZLIYAN KAYMAKAMI KEMAL BEYİN YARGILANMASI VE ŞEHİT EDİLMESİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA
Yunus SAHİN Zekiye ALTAN Mehmet SAHİN Emel SAHİN	University of Gaziantep	MEG3B, ALTERNATIVELY SPLICED ISOFORM OF LNCRNA MEG3 INHIBITS CELL PROLIFERATION AND MIGRATION OF ANDROGEN-INDEPENDENT PROSTATE CANCER CELLS

SESSION-4, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 20 ⁰⁰ :22 ⁰⁰	MODERATOR- Dr. Murat Alp
Authors	Affiliation	Topic title
Elif Yıldırım Ayaz	University of Sağlık Bilimleri	DIABETES UNAWARENESS IN PATIENTS HOSPITALIZED IN THE INTERNAL MEDICINE CLINIC
Asst. Prof.Dr.Eren OGUT Dr.Didem Donmez AYDIN	Bahçeşehir University Trakya University	OPPENHEIMER'S OSSICLE WITH CLINICAL SIGNIFICANCE AND A REVIEW OF THE LITERATURE
Henry Akpojubaro Efebere Stella Rotifa Kate Ebruke Efebere	College of Medical Sciences, Edo University	EXPERIMENTAL ECONOMICS MODEL FROM AFRICA: SUSTAINING THE UNITED NATIONS SUSTAINABLE DEVELOPMENT GOALS BEYOND THE COVID-19 PANDEMIC THROUGH THE MULTIDIMENSIONAL SERVICEABILITY, UTILIZABILITY AND PROFITABILITY OF THE INTERNATIONAL CENTRE OF INTER-PROFESSIONAL TEAM BUILDING
Farhana Tabassum Nazia Akram Muhammad Moazzam	The University of Lahore	ONLINE LEARNING SYSTEM IN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS IN PAKISTAN: INVESTIGATING PROBLEMS FACED BY STUDENTS DURING COVID-19 PANDEMIC
Murat Alp	American University	PULLBACKS OF CROSSED MODULES AND CAT 1 - GROUPOIDS
Gözde YÜCEL-TENEKECİ Osman KUTSAL	Ankara University	CONCOMITANT LYMPHOMA AND TUBERCULOSIS IN A PARROT
Bakhtawar Shafique Hafiz Rehan Nadeem Shafeeqa Irfan Muhammad Modassar Ali Nawaz Ranjha Samina Kousar	University of Sargodha	PSYCHOLOGICAL IMPACTS OF COVID-19 PANDEMIC ON HUMANS AND REMEDIES TO COPE WITH STRESS
Dr. Hüseyin DİKME Binnur TURAN	İstanbul Gelişim Üniversitesi Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO	ÖRGÜT KÜLTÜRÜ, LİDERLİK ve PERFORMANS
Manish Kumar Thimmaraju	Institute of Pharmaceutical Sciences	PERCUTANEOUS ABSORPTION STUDY OF ACECLOFENAC USING FRANZ DIFFUSION CELL
Mehmet KEPENEK Ege Anıl DİLER Fulya ULCAY SABAN	Ege University	EFFECTS OF VARIABLE LOAD AND ROTATIONAL SPEED ON THE WEAR BEHAVIOR OF POM PLASTIC HELICAL GEAR

SESSION-5, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 22 ⁰⁰ :24 ⁰⁰	MODERATOR - Prof. R. K. Gupta
Authors	Affiliation	Topic title
Unaib Afzal Rana Ambreen Memon	University of Sindh	FACTORS LEADING CUSTOMER SATISFACTION IN DIGITAL AGE: A CONCEPTUAL APPROACH
Jobin Sebastian Dr. P. Sakthivel	Annamalai University	CYBER TERRORISM: A POTENTIAL THREAT TO GLOBAL SECURITY
Uzairu Muhammad GWADABE Nalini ARUMUGAM	Universiti Sultan Zainal Abidin, Terengganu, Malaysia	DEVELOPMENT AND EXPLORATION OF MEASUREMENT ITEMS FOR INNOVATIVENESS FOR SMALL FARMERS' ADOPTION OF NEW TECHNOLOGY
Barun Kumar Jha Prof. R. K. Gupta	University of Delhi	ANNOUNCEMENT EFFECT OF CANARA BANK AND SYNDICATE BANK MERGER ON STOCK RETURNS IN INDIA
Jyoti Rastogi P. Bubber R.K. Singh	Gandhi National Open University	IN VITRO MORPHOGENETIC RESPONSES IN LEAF DISC EXPLANTS OF SUGARCANE (SACCHARUM OFFICINARUM L.) COS 96268
Farzad Hossain Md. Ashrafuzzaman Miah	Islamic University of Technology	COMPUTATIONAL INVESTIGATION OF WAVY CARBON NANOTUBE REINFORCED POLYMER COMPOSITES
Noreen Sajjad Ayesha Sultan Ayesha Sadiqa	University of Lahore, Lahore, Pakistan	COMPARISON OF CATALYTIC EFFICIENCY OF GOLD AND PALLADIUM BIMETALLIC CATALYSTS BY USING AUTOCLAVE & GLASS REACTORS
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Ahmet AKYOL	TNKÜ İİBF İktisat Bölümü	ULAŞTIRMA HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Ceren Çağla DAMAT	TNKÜ İİBF İktisat Bölümü	VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

SESSION-5, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

18.08.2020	Tokyo Time 22 ⁰⁰ :24 ⁰⁰	MODERATOR - Dr. Gulshan MAHARRAMOVA
Authors	Affiliation	Topic title
Associate Professor Gulchohra Aliyeva	Azerbaijan State Marine Academy	MODEL TRANSFORMATIONS WITH A QUANTITY COMPONENT IN UNRELATED LANGUAGES AS FRAGMENTS OF THE LINGUISTIC WORLD VIEW
Dr. Gulshan MAHARRAMOVA	Azerbaijan University	THE WAYS OF DEVELOPING STUDENTS' SPEECH
Dr. Aygun MAHARRAMOVA	Baku State University	ACTUALIZATION OF PHRASEOLOGICAL UNITS IN POETIC LANGUAGE
Dr. Namig Mammadov	Azerbaijan National Academy of Sciences	THE ROLE OF WELFARE PARTY IN THE POLITICAL HISTORY OF TURKEY
Gulanbar Abbasova	Baku State University	THE INTERPRETATION OF LINGUISTIC PARALLELISM IN THE LITERARY TEXTS OF AZERBAIJAN AND ENGLISH
Günəş Cəbraylova	Azərbaycan Dövlət Mədəniyyət və İncəsənət Universiteti	MƏDƏNİ KODLAR MƏDƏNİYYƏT DAŞIYICISI KİMİ
Sevinc Rəsulova	Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti	DÜNYA KLASSİKLƏRİNİN YARADICILIĞININ AZƏRBAYCAN MAARİFÇİ-REALİST UŞAQ ƏDƏBİYYATININ İNKİŞAFINA TƏSİRİ
Assist. Prof. Dr. Hasan BARDAKÇI Mehmet Ragıp GÖRGÜN	Harran University	FUTURE SCENARIOS TO COME FROM GLOBALIZATION TO FREE TRADE
Dr. Froilan D. Mobo	Philippine Merchant Marine Academy	CLOUD SECURITY CHALLENGES AMIDST THE IMPLEMENTATION OF LEARNING MANAGEMENT SYSTEM IN THE NEW NORMAL
Assist. Prof. Dr. Nihat KÜÇÜK	Harran University	A REGIONAL MODEL FOR DEVELOPMENT OF INNOVATIVE ENTREPRENEURSHIP CULTURE: TECHNOLOGY-BASED BUSINESS DEVELOPMENT CENTER
Assoc. Prof. Mahmut ÖZTÜRK	Harran University	KUR'AN'A GÖRE YOLDA KALANLARA YARDIM ELİ UZATMAK

SESSION-5, HALL-3

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 20 ⁰⁰ :22 ⁰⁰	MODERATOR - Dr. Sanghamitra Adhya
Authors	Affiliation	Topic title
Vanshika Malik Nikita Oberoi	University of Delhi	CYBER CRIME AND CYBER ATTACKS IN THE AGE OF COVID-19
Shafeeqa Irfan Muhammad Awais Khan Hafiz Rehan Nadeem Muhammad Modassar Ali Nawaz Ranjha Bakhtawar Shafique Ushna Khalid Syeda Mahvish ZAHRA	Institute of Food Science and Nutrition, University	NANOZYMES: NEW FACETS IN FOOD SCIENCE AND TECHNOLOGY
Krishnan Parthipan	Dept of Chemistry SIVET College	MOLECULAR STRUCTURAL ELUCIDATION AND LOCATION OF MN(II) ION IN DIAQUAZINC(DIAQUABISMALONATO)ZINCATE BY SPECTROSCOPIC STUDIES
B. Janani	Vel Tech Rangarajan Dr Sagunthala R&D Institute of Science and Technology	TIME DEPENDENT PROBABILITIES OF RANDOM VACATION MODEL
Dr. Sanghamitra Adhya	Kalyani Mahavidyalaya	USING WEB-BASED TECHNOLOGY IN GEOGRAPHY EDUCATION
Dr. Kahkashan Khan	Malaviya University	A STUDY ON CURRENT SCENARIO AND FUTURE PROSPECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON INDIA
Simi Joseph	Mahatma Gandhi University	A POST-STRUCTURAL SWAY OF ROB B.J WALKER IN INTERNATIONAL RELATION
Dr. Arda Selin TUNÇ	Ankara University	TYPES OF TUMORS IN DOMESTIC ANIMALS
Aqsa Fahim Taji Farheen Kz	National Alliance for Safe Food	THE BRIGHT SIDE OF COVID-19, BLESSED US

SESSION-1, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 14⁰⁰:16⁰⁰	MODERATOR - Dr. Anju Lis Kurian
Authors	Affiliation	Topic title
Jayashankar.J	Kollam District, Kerala State, India	IMPACT OF COVID-19 PANDEMIC ON INDIAN AND CHINESE ECONOMY: A COMPARATIVE STUDY
Shrawani Shagun	Mody University of Science and Technology Rajasthan, India	LOCATING EHRlich's CONCEPT OF LAW IN INDIAN LEGAL JURISPRUDENCE & ROLE OF JUDICIARY
Mr. Niteesh Kumar Upadhyay Ms. Swati Kaushal	Galgotias University	ROLE OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE IN MITIGATING COVID-19- A WAY AHEAD
Mohammed Muqtadir Bhumika Sharma	Mechanical Man Engineering Services Private Limited, Pasonda, Ghaziabad	WORLD OF WORK POST COVID-19: WITH SPECIAL REFERENCE TO EMERGING RIGHTS AT WORK
Shahi Shaika	Amity University	RELATIONSHIP BETWEEN LANGUAGE AND CULTURE: AN ETHNOSEMANTIC STUDY OF KASHMIRI LANGUAGE
Rico Paulo G. Tolentino Ma. Leonora Sta. Ana Khristian S. Liwanag	Polytechnic University of the Philippines	ADAPTATION OF PHILIPPINE EDUCATION TO OPEN EDUCATIONAL RESOURCES
Dr. Anju Lis Kurian Dr. C. Vinodan	Gandhi University	ENVIRONMENTAL CONSERVATION AND LIVELIHOOD ISSUES IN INDIA
Sonal Nain	University School of Humanities and Social Sciences	THE CONFINEMENT SPECTRUM : A COMPARATIVE STUDY OF FEMINIST AND PRISON LITERATURE
David Daneesh Massey Mahima Habil Massey	St. John's College	ENVIRONMENTAL CONSCIOUSNESS AND RESPONSES OF COLLEGE STUDENTS TOWARDS THEIR URBAN DWELLING
Prof. Dr. Bülent C. TANRITANIR Sümmeye ÇİFTÇİ	Van Yüzüncü Yıl University	BETRAYALS IN THE LOWLAND BY JHUMPA LAHIRI
Prof. Dr. Bülent C. TANRITANIR Hasan BİLİK	Van Yüzüncü Yıl University	Postmodern Collapse of Family in Freedom by Jonathan Franzen

SESSION-1, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 14 ⁰⁰ :16 ⁰⁰	MODERATOR - Uzma Ayaz
Authors	Affiliation	Topic title
Sapna Arpit Sand	Manav Rachna University	SYNTHESIS OF BIODEGRADABLE HYDROGELS PIAC BY INVERSE SUSPENSION POLYMERIZATION
Pradeep K Varshney Ruchika Batra Ritika	Manav Rachna University	RECOVERY OF LITHIUM FROM WASTE LITHIUM- ION BATTERIES (LIBS) TO PROTECT THE ENVIRONMENT: A REVIEW
Md. Ashrafuzzaman Miah Farzad Hossain	Islamic University	ANALYSIS OF THIN FILM LIQUID BOILING AT VARIOUS WETTING CONDITIONS ON NANOSTRUCTURED SURFACE
Ankit Gupta Mahendra Kumar	University of Lucknow	EFFECT OF ANNEALING TEMPERATURE ON MICROSTRUCTURE AND SURFACE MORPHOLOGY (AFM) OF ZNO THIN FILMS WITH MG DOPANT
Sachin Kaothekar	Mahakal Institute of Technology	LONGITUDINAL THERMAL INSTABILITY OF TWO- COMPONENT RADIATIVE PLASMA WITH EFFECT OF NEUTRAL COLLISIONS HALL CURRENT AND ELECTRON INERTIA IN HYDROGEN GAS (HI) REGION
Paromita Mondal	CoochBehar Panchanan Barma University	AN ASSESSMENT OF THE ROLE OF GOVERNANCE IN THE EDUCATION OF ADOLESCENT GIRLS IN MATHABHANGA MUNICIPALITY, WEST BENGAL
Uzma Ayaz	The University of Poonch Rawalakot	GENETIC VARIABILITY, ASSOCIATION AND DIVERSITY STUDY AMONG THE SUNFLOWER GENOTYPES AT SEEDLING STAGE BASED ON DIFFERENT MORPHO-PHYSIOLOGICAL PARAMETERS UNDER POLYETHYLENE GLYCOL INDUCED STRESS
Rajeshkumar Selvaraj, Mageshwaran Subramani, Manoharan Ramamoorthy	Vellore Institute of Technology, Vellore, India.	FREE AND FORCED VIBRATION ANALYSIS OF LAMINATED COMPOSITE HYBRID-MR ELASTOMER SANDWICH BEAM USING HIGH- ORDER THEORY

SESSION-2, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 16⁰⁰:18⁰⁰	MODERATOR- Dr. Rama Gandotra
Authors	Affiliation	Topic title
Niteesh Kumar Upadhyay MahakRathee	Galgotias University	IMPACT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS
Amit Joshi Preeti Bhaskar	ICFAI University	REMOTE TEACHING AMIDST COVID19 IN INDIA: APPROACH, CHALLENGES'LEARNING
Munazza Jabeen Saba Kausar Farhana Naz	International Islamic University, Islamabad	HOW TO IMPROVE THE EFFECTIVENESS OF MONETARY POLICY IN PAKISTAN
Saish S. Nayak Dalal	College of Education, Ponda	A CASE STUDY ON INDIGENOUS EDUCATION FOR INTERDEPENDENCE AND ECONOMIC SUSTENANCE OF A VILLAGE IN GOA
Ariel S. Barrias	Philippine Science High School-Cordillera	OVERSEAS FILIPINO WORKERS AND ECONOMIC GROWTH, EMPLOYMENT AND HOUSEHOLD ECONOMIC WELFARE, 1989-2018
Imtiyaz Ahmad Shah Imtiyaz-ul-Haq	University of Kashmir	HEALTH EXPENDITURE AND ECONOMIC GROWTH AMONG CENTRAL ASIAN COUNTRIES: A PANEL DATA APPROACH
MUHAMMAD SULEMAN NASIR Muhammad Umar Shamas Nasir	Gomal University	HISTORY OF CORONAVIRUS AND ITS IMPACT ON THE WORLD'S ECONOMY
DR. ALPER RAİF İPEK	Başkent University	USING OF ADDITIVE (DIGITAL) COLOR SYSTEM INSTEAD OF SUBTRACTIVE (ANALOGUE) COLOR SYSTEM IN AN ONLINE WORLD
Ferhat Cagri ARAS Associate Prof. Dr. Aparna Srivastava	Noida International University	INDUSTRIAL POLICIES IN NEO-LIBERAL ERA : A COMPARISON AMONG TURKEY, USA AND INDIA
Assoc. Prof. Dr. Malahat Abdullayeva	Azerbaijan State Pedagogical University	USE OF NEW EDUCATION TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION: UNIVERSITY WITHOUT WALL
Dr. Rama Gandotra	Pt. M.L.S.D. College for Women	SOCIAL WELLNESS FOR RESILIENCE IN POST PANDEMIC ERA – CHALLENGES AND SOLUTIONS

SESSION-2, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 16 ⁰⁰ :18 ⁰⁰	MODERATOR- Dr. Purnima
Authors	Affiliation	Topic title
Shruthi A , Manuel Rodrigues , Satyendra R V , Latha K P , Vagdevi	Alva's Institute of Engineering and Technology	SYNTHESIS, IN VITRO ANTIMICROBIAL AND MOLECULAR DOCKING STUDIES OF NOVEL 5- CHLORO-2-HYDRAZINYL-1, 3- BENZOXAZOLE DERIVATIVES
Varsha Unni P K Vigneshwar K	Bharath Institutes of Higher Education and Research	ELECTRIC VEHICLE MODELING AND SIMULATION
Amrit Kumar Mishra, R.K.Shukla	University of Lucknow	A DETAILED DEGRADATION STUDY OF THE HETEROJUNCTION OF PEROVSKITE/SPIROMEOTAD IN THE SOLAR CELL
Rajesh Kumar Singh Amit Rajan Ruchita Tripathi Monika Singh Vinamra Sharma Anil Kumar Singh	Banaras Hindu University	A PHYTOSTEROL OF SEMECARRPUS ANACARDIUM LINN. LEAF EXHIBITS ANTITUMOR ACTIVITY AND ENHANCES SURVIVAL OF TUMOR BEARING MICE
Dr. Purnima Dr. Shivender Rahul	Amity University Noida, Uttar Pradesh India	TECHNOLOGY AND NEW DIMENSIONS FOR STUDENTS OF LANGUAGE AND LITERATURE
Rakhi Singh Rajesh Kumar Singh	Hindu University, Varanasi-221005 India	NIPAH VIRUS: A SCIENTOMETRIC STUDY
Deepak Kaushik	Galgotias University	REFLECTION ON THE ROLE OF AI IN TRACKING AND FORECASTING POTENTIAL OUTBREAKS: COVID-19 AND AN EARLY GLOBAL WARNING SYSTEM
JAYASHREE.P R. THIRUCHELVI	Vels Institute of Science	ANTIMICROBIAL, ANTIOXIDANT, AND ANTICANCER ACTIVITIES OF BIOSYNTHESIZED SILVER NANOPARTICLES USING MARINE RED SEAWEED GELIDIELLA ACEROSA
Dr. Vikas Prajapati Dr. Akansha Prajapati	University of Baroda	CAN ORTHOSIS AND CORRECTIVE EXERCISES CORRECT FLAT FOOT?

SESSION-3, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 18 ⁰⁰ :20 ⁰⁰	MODERATOR - Dr. Meenakshi Bansal
Authors	Affiliation	Topic title
Milonjyoti Borgohain	Cotton University, Assam, India	AN ANTHROPOLOGICAL STUDY ON TRADITIONAL FOOD CULTURE AMONG THE MISINGS OF ASSAM, NORTH-EAST INDIA
Umang Pandya Lokesh Bharti S.N.A. Jaaffrey	Shankersinh Vaghela Bapu Institute of Science	AZIMUTHAL MAGNETIC FIELD AND LEAKAGE OF FIELD FREE MATTER FROM DIFFERENT OPTICAL DEPTHS OF UDS
Rishikesh Sisodia	Galgotias University	EXPLORING THE ROLE OF SOCIAL MEDIA FOR SMALL MEDIUM ENTERPRISES AS A COMMUNICATION TOOL
Husni Rahman Yoga Nadya Aulia Malau	State Islamic University of North Sumatra	3D ANIMATION ONLINE LEARNING CLASS: IMPROVING FOREIGN LANGUAGE ABILITY THROUGH PLOTAGON 3-DIMENSIONAL BASED ANIMATION TO SUPPORT SFH (STUDY FROM HOME) INDONESIA GOVERNMENT'S PROGRAM DURING THE COVID-19 PANDEMIC THROUGH ONLINE LEARNING CLASS IN LTECH (LANGUAGE AND TECHNOLOGY)
Assistant Professor Sanjayan T.S	Goa University	ENGAGING MIGRANTS AND REFUGEES: PEDOCOMPUNITY APPROACH IN PEDAGOGY
Vidya Padmakumar Shine P J	Mangalore University	DISTRIBUTION AND DIVERSITY OF MANGROVE SPECIES ALONG THE COASTLINE OF MAHE TOWN, TERRITORY OF PONDICHERRY, INDIA.
Dr. Meenakshi Bansal	J.V.M.G.R.R. College	RESEARCH IN THE TIME OF COVID-19:AN INDIAN TEACHER'S PERSPECTIVE
Dr. Navdeep Kumar	Lyallpur Khalsa College	FOOD SECURITY FOR INCLUSIVE GROWTH IN SOUTH ASIA
Prof. Surekha Rana Ms Priyanka Bhaskar	Kanya Gurukul Dehradun	A STUDY TO INVESTIGATE ON E-GOVERNMENT INITIATIVES IN UTTARAKHAND
Ms. Rupa Pradhan Ms. Jayati Kharga	Indian Institute Of Legal Studies	CYBER ESPIONAGE: USE AND MISUSE OF TECHNOLOGY AS AN EMERGING CHALLENGE TO THE INTERNATIONAL COMMUNITY

SESSION-3, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 18 ⁰⁰ :20 ⁰⁰	MODERATOR- Assoc. Prof. Dr. Shalini Jaiswal
Authors	Affiliation	Topic title
Waheed A. Adeosun, Prof. Abdullah M. Asiri Prof. Hadi M. Marwani Prof. Mohammed M. Rahman	King Abdulaziz University	NON-ENZYMATIC ELECTROCATALYTIC DETECTION OF URIC ACID USING POLYDOPAMINE/POLYPYRROLE COPOLYMERIC FILM
Assoc. Prof. Dr. Shalini Jaiswal	AMITY University	SOLVENT-FREE SYNTHESIS AND ANTIMICROBIAL ACTIVITY OF NOVAL ISOXAZOLE DERIVATIVES
WAQAS AHMAD Prof. Dr .Hakoomat Ali Dr.Shabir Hussain	Bahauddin Zakariya University	BIOFORTIFICATION OF IRON AND ZINC IN CHICKPEA CULTIVARS (CICER ARIETINUM L.) UNDER ARID AND SEMI ARID CLIMATIC CONDITIONS OF PAKISTAN
Ruchita Tripathi, Rajesh Kumar Singh Anil Kumar Singh	Banaras Hindu University	STANDARDIZATION OF POTENT AYURVEDIC DRUG "PANCHAVALKALA" (A POLYHERBAL AYURVEDIC FORMULATION) USED IN DIABETES MANAGEMENT AMONG NORTH INDIAN POPULATION
Bijoy Das	Jadavpur University	PYROLYSIS MODELING OF WASTE-DERIVED FUEL THROUGH COMBINED THERMODYNAMIC AND KINETIC SIMULATIONS
Dr. Abhilasha Sisodia	Galgotias University	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DRONE TECHNOLOGY AS A PROTAGONIST FOR FOREST AND WILDLIFE CONSERVATION
Dr. Siddhant	Durgesh Nandini Degree College	A NEW FILTER FOR SAFE VIEW OF SOLAR ECLIPSE
Salim Khan Anisa B Khan	Pondicherry University	ENVIRONMENTAL MITIGATION POST COVID-19: AN RSGIS BASED ASSESSMENT
Dr Ritu Talwar Dr Priyanka Agarwal	NDIM , New Delhi ,INDIA	A SYSTEMATIC REVIEW OF BLOCKCHAIN

SESSION-4, HALL-1

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 20 ⁰⁰ :22 ⁰⁰	MODERATOR- Dr. Sreetanuka Nath
Authors	Affiliation	Topic title
Kanokwan Somwong Hataichanok Pandith	Chiang Mai University, Thailand	ANTI-INFLAMMATORY ACTIVITY OF INDIAN ELM (HOLOPTELEA INTEGRIFOLIA (ROXB.) PLANCH) EXTRACTS
Manuel Rodrigues Basavaraju Bennehalli Vagdevi H M Sharath B S	Alva's Institute of Engineering and Technology	SYNTHESIS, ANTIMICROBIAL EVALUATION AND DOCKING STUDIES OF NEWLY SYNTHESIZED BENZOXAZOLE DERIVATIVES
S.Santhosh Kumar Jayaram Dasari G.Godwin	University in Tanzania, Dar es salaam	DESIGN AND ANALYSIS OF ROCKET NOZZLE TO INCREASE THE THRUST AND MASS FLOW RATE
Areerat Chuasakhonwilai Hataichanok Pandith	Chiang Mai University	HPLC QUATITATIVE ANALYSIS OF SCUTELLAREIN TETRAMETHYL ETHER: THE BIOACTIVE COMPONENT OF CHROMOLAENA ODORATA AND PRAXELIS CLEMATIDEA
Bijoy Das	Jadavpur University, Salt Lake	GASIFICATION CHARACTERISTIC OF WASTE TYRES WITH AIR IN AN ATMOSPHERIC BUBBLING FLUIDIZED BED
Roshani Gupta	Cluster University of Jammu	FGMOS: A TECHNIQUE FOR IMPLEMENTATION OF DIGITAL INTEGRATED CIRCUITS
Dr. Sreetanuka Nath	Government Training College	LEVELS OF BRAIN HEMISPHERIC DOMINANCE BASED ON GENDER, SOCIO-ECONOMIC STATUS AND ACADEMIC ACHIEVEMENTS: AN ASSOCIATIVE STUDY
Dr.R.Sivarethinamohan Samreen Ayesha Biju Toms Dr Kavitha D Dr Priya. J	Department of Professional Studies, CHRIST	ENVISIONING THE ROLE OF FAMILY SOCIAL CAPITAL (FSC)FOR EDUCATIONAL SUCCESS AND MENTAL WELL-BEING OF ASIAN CHILDREN IN HIGHER EDUCATION DURING THE TIMES OF COVID-19 PANDEMIC: AN OVERVIEW
Hasan Kaplan Kenan Sevinç Nihâl İşbilen	İbn Haldun University Çanakkale Onsekiz Mart University, Marmara University,	A Field Study on the Making Sense of Natural Disasters and Coping: With a Reference to Covid- 19 in Turkey
Sandeep Kumar Naveen Gupta	Lovely Professional University	EFFECT OF TWO CROSS FOCUSED COSH- GAUSSIAN LASER BEAMS ON THZ GENERATION İN RIPPLED PLASMA

SESSION-4, HALL-2

Meeting ID: 729 064 4418

Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 20 ⁰⁰ :22 ⁰⁰	MODERATOR- Dr. Subhoda Banerjee
Authors	Affiliation	Topic title
Vijendra Kumar Abhishek Barnwal R. K. Shukla Jyoti Shakya	University of Lucknow	ROLE OF FILLER-POLYMER INTERFACE ON THE THERMAL CONDUCTIVITY IN POLYMER COMPOSITES
Nazma Akter	University of Dhaka	AN ANALYTICAL STUDY OVER BANGLADESHI LEARNERS' ATTITUDE TOWARD KOREAN LANGUAGE AS K-FAN IN 2020
Bimani Randeniya Janaka Wijesinghe Vidarshani Ellepola Thisun Ranpatabendi	Uva Wellassa University	ATTEMPT TO PRODUCE A PLANT BASED BURGER PATTY SENSATIONALLY SIMILAR TO MEAT
Palaniappan Selvakumar Pudupadi Sundararajan Muthusamy Sarojadevi	Anna University	EFFECT OF MOLECULAR WEIGHT ON THERMAL BEHAVIOR AND PROCESSABILITY OF OLIGOMERIC PHTHALONITRILE RESINS
Shalmoli Dutta	International Institute for Population Sciences	ANALYSIS OF NUTRITIONAL STATUS AMONG SCHEDULED TRIBE MEN AND WOMEN IN INDIA
Aritra Sen	International Institute for Population Sciences, Mumbai	AN ANALYSIS OF TIME-SERIES MODELS FOR AGE-SPECIFIC MORTALITY RATES IN INDIA
Chandra Das Sakshi Pal	Jamnalal Bajaj school of Legal Studies, Banasthali vidyapith	EMPIRICAL LEGAL RESEARCHING: BOON IN THE FIELD OF CONTEMPORARY SCIENCES
Dr. Subhoda Banerjee	Ramaiah College of Law	ARTIFICIAL INTELLIGENCE, COVID-19, LEGAL PROFESSION: THE CHANGING LANDSCAPE
Dr. R.S.Gill Dr. V.S.Vats Mrs. Salil Sagar Dr. Manish Dogra	Himachal Pradesh University	CONTAINMENT OF VIRAL AND BACTERIAL PATHOGENS FOR DIFFERENT GEOMORPHOLOGIC FEATURES: A POSSIBLE CALIBRATED AND DIFFERENTIAL STRATEGY FOR COVID-19

SESSION-4, HALL-3

Meeting ID: 729 064 4418
Passcode: 252525

19.08.2020	Tokyo Time 20 ⁰⁰ :22 ⁰⁰	MODERATOR – Dr. Aygün Meherremova
Authors	Affiliation	Topic title
Prof. Dr. Asgerzade Lütiyye Süleyman	Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi	İNSANIN VE İNSANLIĞIN KADERİNDE İBLİS (Hüseyn Cavid'in İblis trajedisi üzerine bir inceleme)
İşıl Arıkan Saltık Filiz Gümüş Dönmez	Muğla Sıtkı Koçman University	THE EFFECT OF COMMUNITY ATTACHMENT ON SUPPORT FOR FILM TOURISM
Doç.Dr.Neslihan Coşkun Karadağ	Çukurova Üniversitesi	TÜRKİYE'DE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNE YÖNELİK VERGİ AVANTAJLARI
Ebru Melek Koç	Inonu University	UNIVERSITY STUDENTS' EXPERIENCES OF ERASMUS
Batur Alp AKGÜL Ercument KARAPINAR	Hasan Kalyoncu University	INVESTIGATION, MODELING, AND SIMULATION OF RADIOFREQUENCY ABLATION SYSTEMS WITH FINITE ELEMENT METHOD FOR VARICOSE VEIN TREATMENT
Can YARDIMCI	Afyon Kocatepe Üniversitesi	CARİ İŞLEMLER AÇIĞI VE KREDİ HACMİ İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Doç. Dr. Zuhale Ergen	Çukurova Üniversitesi	ETKİN KAMU POLİTİKA YAPIMI SÜREÇLERİ; KRİZLER GEÇİCİ DEVLET KALICIDIR
Cenk Arsun Yüksel	Istanbul University	DIGITAL TRANSFORMATION IN ADVERTISING: MOBILE ADVERTISEMENTS
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK Funda YİĞİT	TNKÜ İİBF İktisat Bölümü	TRANSFER HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ
Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK İsmail Taha ÇEYKEL	TNKÜ İİBF İktisat Bölümü	VERGİ HASILATI İLE TRANSFER HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ (1990 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

CONTENT

CONFERENCE ID	I
PRESENTATION GALLERY	II
PROGRAM	III
CONTENT	IV

Author & Title	No
Osman Kağan ERGÜR, Halil Oğuzhan ERGÜR TÜRK VERGİ HUKUKUNDA SÜRELERİN UZAMASINA NEDEN OLAN DURUMLAR	1-6
Hasan BARDAKÇI, Mehmet Ragıp GÖRGÜN KÜRESELLEŞMEDEN SERBEST TİCARETE GELECEK SENARYOLARI	7-14
Cenk Arsun Yüksel REKLAMCILIKTA DİJİTAL TRANSFORMASYON: MOBİL REKLAMLAR	15-22
Mert ÇALOĞLU, Özlem MENTEŞ YALÇIN DÜZENLİ SPOR YAPAN KİŞİLERİN YENİ TİP KORONAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİ SÜRECİNDE GENEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ	23-36
Seriyye GÜNDOĞDU İLK JAPON MÜSLÜMAN HACI ÖMER YAMAOKA`NIN HAC ZİYARETİ DÖNÜŞÜ İSTANBUL`DA KATILDIĞI TOPLANTILARIN SIRAT-I MÜSTAKİM DERGİSİNDE YANSIMALARI	37-43
Çağrı GÜMÜŞ, Elmas ALVER, Furkan LİMON BİPOLAR BOZUKLUK İLE MÜCADELEDE TOPLUMSAL FARKINDALIK BİLİNCİNİN OLUŞTURULMASI ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ ÖRNEK SOSYAL AFİŞ TASARIMLARI	44-57
Leyla Aliyeva BEDİİ TERCÜME VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM (Yaponca'dan Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme materyalleri esasında)	58-64
Bengütay Hayırsever , Uğur Aydın SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜ VE DEVELİ'DE GELENEKSEL SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜ'NÜN SON TEMSİLCİSİ : TURAN MEHMET SÖBE	65-81
Kahkashan Khan A STUDY ON CURRENT SCENARIO AND FUTURE PROSPECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON INDIA	82-91
Navdeep Kumar FOOD SECURITY FOR INCLUSIVE GROWTH IN SOUTH ASIA	92-95
Purnima, Shivender Rahul TECHNOLOGY AND NEW DIMENSIONS FOR STUDENTS OF LANGUAGE AND LITERATURE	96-98

TOKYO SUMMIT-II
2nd international conference on innovative studies of contemporary sciences

Sanghamitra Adhya USING WEB-BASED TECHNOLOGY IN GEOGRAPHY EDUCATION	99-103
Çağlar Ezikoğlu THE PRESIDENTIAL SYSTEM IN EASTERN EUROPEAN COUNTRIES IN POSTCOMMUNIST ERA	104-114
Sreetanuka Nath LEVELS OF BRAIN HEMISPHERIC DOMINANCE BASED ON GENDER, SOCIOECONOMIC STATUS AND ACADEMIC ACHIEVEMENTS: AN ASSOCIATIVE STUDY	115-120
Ebru Melek Koç ERASMUS EXPERIENCES OF UNIVERSITY STUDENTS	121-125
Fatma Ganiyeva MODERN TOPLUMDA MİSAFİRPERVERLİĞİN GELİŞİMİNDE TEKNOLOJİNİN YERİ VE ÖNEMİ	126-129
Gulanbar Abbasova THE INTERPRETATION OF LINGUISTIC PARALLELISM IN THE LITERARY TEXTS OF AZERBAIJAN AND ENGLISH	130-134
Gulchohra Aliyeva MODEL TRANSFORMATIONS WITH A QUANTITY COMPONENT IN UNRELATED LANGUAGES AS FRAGMENTS OF THE LINGUISTIC WORLD VIEW	135-141
Gulnar YUNUSOVA THE IMPORTANCE OF THE TRANSLATION OF HARUKI MURAKAMI'S WORKS INTO AZERBAIJANI LANGUAGE	142-147
Işıl Arıkan Saltık, Filiz Gümüş Dönmez THE EFFECT OF COMMUNITY ATTACHMENT ON SUPPORT FOR FILM TOURISM	148-155
Lutviyya Suleyman Asgarzade İNSANIN VE İNSANLIĞIN KADERİNDE İBLİS (Hüseyin Cavid'in İblis (The devil) trajedisi üzerine bir inceleme)	156-172
Malahat Abdullayeva USE OF NEW EDUCATION TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION: UNIVERSITY WITHOUT WALL	173-181
MUHAMMAD SULEMAN NASIR, Muhammad Umar Shamas Nasir HISTORY OF CORONAVIRUS AND ITS IMPACT ON THE WORLD'S ECONOMY	182-184
Najma Barre Nur, Farid Huseynov DETERMINANTS OF ENTREPRENEURIAL INTENTION AMONG ACADEMICIANS IN TURKEY	185-195
Namiğ Mammadov THE ROLE OF WELFARE PARTY IN THE POLITICAL HISTORY OF TURKEY	196-203
Neslihan Coşkun Karadağ TÜRKİYE'DE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNE YÖNELİK VERGİ AVANTAJLARI	204-211

TOKYO SUMMIT-II
2nd international conference on innovative studies of contemporary sciences

Hajar Huseynova JAPANESE AND AZERBAIJANI LANGUAGE RELATIONS	212-218
Ogtay Jalilbayli SOME PECULIARITIES OF THE CAUSAL RELATIONS TRANSLATION (on the materials of Azerbaijani and Japanese languages)	219-225
Rayiha Amenzade DOMED STRUCTURES IN THE ARCHITECTURE OF MEDIEVAL AZERBAIJAN	226-230
Rümeysa CEYHUN, Mustafa Yeşilyurt İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YABANCI DİL DERSİNE OLAN İLGİLERİNE YABANCI DİL ÖĞRETMENİNİN İLETİŞİM BECERİSİNİN ETKİLERİ	231-242
Senem GÜRKAN ASSESSING MARRIAGES THROUGH THE VIEWS OF WOMEN WHO EXPERIENCED EARLY (CHILD) MARRIAGES	243-251
Serdar Kasap ,Furkan Demirci, Sezer Yörük ARCHITECTURAL EXAMINATION OF THE CITY OF TOKAT	252-263
Sevinc Rəsulova THE EFFECT OF CREATIVITY OF WORLD CLASSICS ON THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI ENLIGHTENMENT-REALISTIC CHILDREN'S LITERATURE	264-275
Shalmoli Dutta ANALYSIS OF NUTRITIONAL STATUS AMONG SCHEDULED TRIBE MEN AND WOMEN IN INDIA	276-283
Şevval Kalkan EVALUATION OF DARK TOURISM AREAS FOR CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS AND VISUAL LANDSCAPE QUALITY	284-298
Unaib Afzal Rana, Ambreen Memon FACTORS LEADING CUSTOMER SATISFACTION IN DIGITAL AGE: A CONCEPTUAL APPROACH	299-306
H. Vedat AKMAN COVID -19 SONRASI DÜNYA EMTIA FIYATLARINDAKI GÜÇ KAYBI VE SALGIN SONRASI DÜNYA EMTIA PIYASALARI	307-314
Volkan DURAN COMPARISON OF EDUCATION SYSTEM IN MEIJI ERA IN JAPAN EMPIRE WITH TANZIMAT REFORM ERA IN OTTOMON EMPIRE	315-332
Zəhra Qəniyeva THE WAY OF LIFE OF MUSLIM WOMEN IN MEDIEVAL ISLAMIC CULTURE	333-337
Zuhal Ergen ETKİN KAMU POLİTİKA YAPIMI SÜREÇLERİ; KRİZLER GEÇİCİ DEVLET KALICIDIR	338-344
Vanshika Malik , Nikita Oberoi CYBER CRIME AND CYBER ATTACKS IN THE AGE OF COVID-19	345-353

TOKYO SUMMIT-II
2nd international conference on innovative studies of contemporary sciences

Mehtap Dinçer MARİ KENTİ'NİN TARİHİ KAYNAKLARI	354-364
Surekha Rana, Ms Priyanka Bhaskar A STUDY TO INVESTIGATE ON E-GOVERNMENT INITIATIVES IN UTTARAKHAND	365-370
Zuhal Ergen ETKİN KAMU POLİTİKA YAPIMI SÜREÇLERİ; KRİZLER GEÇİCİ DEVLET KALICIDIR	371-376
Selin BİTİRİM OKMEYDAN TÜKETİCİLERİN E-TİCARET SİTELERİNDE YORUM YAZMA MOTİVASYONU ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA	377-399
Albina Chingiz Heshimova MAIN DETERMINANTS AND DEVELOPMENT TENDENCIES OF THE SERVICES	400-418
Hüseyin DİKME, Binnur TURAN ÖRGÜT KÜLTÜRÜ, LİDERLİK ve PERFORMANS	419-425
Mahmut ÖZTÜRK KUR'AN'A GÖRE YOLDA KALANLARA YARDIM ELİ UZATMAK	426-431
Bülent C. TANRITANIR, Sümmeye ÇİFTÇİ BETRAYALS IN THE LOWLAND BY JHUMPA LAHIRI	432-440
Bülent C. TANRITANIR, Hasan BİLİK Postmodern Collapse of Family in Freedom by Jonathan Franzen	441-451
Salih ÖZTÜRK, Ahmet AKYOL ULAŞTIRMA HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ	452-460
Salih ÖZTÜRK, Ceren Çağla DAMAT VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ	461-469
Salih ÖZTÜRK, Funda YİĞİT TRANSFER HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ	470-481
Salih ÖZTÜRK, İsmail Taha ÇEYKEL VERGİ HASILATI İLE TRANSFER HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ (1990 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ)	482-487

TÜRK VERGİ HUKUKUNDA SÜRELERİN UZAMASINA NEDEN OLAN DURUMLAR

CONDITIONS FOR THE EXTENSION OF PERIODS IN TURKISH TAX LAW

Arş. Gör. Osman Kağan ERGÜR

Fırat Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Mali Hukuk Anabilim Dalı, Elazığ, Türkiye,
ORCID ID: 0000-0002-4103-1706

Dr. Halil Oğuzhan ERGÜR

İnönü Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İktisat Anabilim Dalı, Malatya, Türkiye, ORCID ID: 0000-
0001-9475-7036**ÖZET**

Vergi hukuku bakımından süre, vergileme işlemlerinin gerçekleştirilmesi için vergi kanunlarında yer alan hükümler yoluyla veya kanunun vermiş olduğu yetkiye dayanan kurumlarca belirlenen zaman aralığı olarak belirtilmiştir. Vergi hukukunda yer alan süreler sayesinde vergilendirme ve yargılamaya ilişkin işlemler süreye bağlanmış, vergilendirmenin bir düzen içinde sağlanması amaçlanmıştır. Türk Vergi Hukuku'nda süreler Vergi Usul Kanunu'nda idari ve kanuni süreler, İdari Yargılama Usul Kanunu'nda ise yargısal süreler şeklinde düzenlenmiştir. Bu süreler de nitelikleri dikkate alınmak suretiyle belli sınıflandırmalar altına alınmıştır. Belirlenme şekillerine göre süreler kanuni ve takdiri süreler olarak iki başlık altında yer almaktadır. İdari ve yargısal süreler takdiri süre kavramının içinde bulunmaktadır. Hukuki niteliklerine göre süreler ise sonuçlarına ve fonksiyonlarına göre ayrılmaktadır. Bu çerçevede hak düşürücü süreler ile zamanaşımı süreleri yarattıkları sonuçları itibarıyla değerlendirilirken ödev süreleri, hoşgörü süreleri ve düzenleyici süreler fonksiyonları açısından değerlendirilmektedir.

Türk vergi sisteminde yer alan sürelerin bazı hallerin varlığı durumunda uzaması söz konusu olmaktadır. Türk vergi kanunlarında vergiye ilişkin sürelerin uzayacağı haller belirtilmiştir. Mücbir sebep, ölüm, zor durum, mali ve adli tatiller ile uzlaşma gibi durumların meydana gelmesi halinde vergi hukukuna ilişkin sürelerin uzaması mümkün olmaktadır. Kişilerin iradesi dışında olan, öngörülemez veya her türlü önleme karşı önlenemeyen olaylar nedeniyle vergi hukukuna ilişkin sürelerin uzaması durumunda mücbir sebep nedeniyle sürelerin uzaması söz konusu olmaktadır. Diğer taraftan vergi mükellefinin ölümü veya vergi mükellefinin vergiye ilişkin işlemlerini süresi içinde yerine getirmesinin önüne geçen olayların varlığı durumunda ölüm ve zor durum koşullarının varlığından bahsedilmesi gerekmektedir. Bu bakımdan vergi hukukuna ilişkin süreler bakımından yer verilen uzatıcı nedenler, mükelleflerin ve ölüm halinde yakınlarının olası mağduriyetlerinin giderilmesinde yardımcı olmakta ve vergi işlemlerinin gerçekleştirilmesinde kolaylık sağlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk vergi sistemi, Vergi Usul Kanunu, süre, mücbir sebep.

ABSTRACT

In terms of tax law, the period is specified as the time interval determined by the provisions in the tax laws or by the institutions based on the authority given by the law for the realization of taxation transactions. Thanks to the periods in the tax law, the processes related to taxation and trial are bound to time, and it is aimed to provide taxation in an orderly manner. Periods in Turkish Tax Law are arranged as administrative and legal terms in the Tax Procedure Law and in the Judicial Procedure Law. These periods are also included in certain classifications, taking into account their qualifications. Periods according to their determination are classified under two titles as legal and discretionary periods. Administrative and judicial deadlines are within the concept of discretion. According to their legal qualifications, durations are divided according to their results and functions. In this framework, while the rights that are lowered and the time-out periods are evaluated in terms of their results, homework periods, tolerance times and regulatory times are evaluated in terms of their functions.

The periods in the Turkish tax system are prolonged in the event of some situations. In Turkish tax laws, it is stated that tax related periods will be extended. In cases such as force majeure, death, difficult situation, financial and judicial holidays and reconciliation, periods of tax law can be extended. In the event that the periods related to tax law are extended due to the events that are outside the will of the people, which cannot be foreseen or prevented against any kind of prevention, the periods are extended due to force majeure. On the other hand, in the event of the death of the taxpayer or the events that prevent the taxpayer from performing her tax-related transactions within due time, it is necessary to mention the existence of death and difficult conditions. In this respect, the prolonged reasons included in terms of tax law, assist taxpayers and their relatives in the event of death, and facilitate tax procedures.

Keywords: Turkish tax system, Tax Procedure Law, period, force majeure.

1. GİRİŞ

Vergi hukuku, kamu ekonomisinin ayakta durabilmesinde en önemli yeri tutan kamu gelirlerini içinde barındırmaktadır. Kamu gelirleri sayesinde vatandaşların ihtiyaçları finanse edilmekte ve düzenlenmektedir. Kamu gelirlerinin elde edilmesi anlamında vergiye ilişkin konularda belirli sürelerin varlığı vergi hukuku kapsamında düzenlenmiş bulunmaktadır. Bu süreler ile hakların ve yetkilerin kazanımı, kullanımı veya kaybedilmesi ile ilgili belirlemeler yapılmaktadır (Öncel vd., 2018: 113). Vergi hukuku bağlamında sürelerin başka bir önemi ise vergi kanunlarının öngördüğü ödevler ile ilgili sürelerin aşılması durumunda oluşabilecek sonuçlardır. Diğer bir deyişle hem maddi hem de şekli vergi ödevlerinin kanunlarda belirtilen süre içinde yerine getirilmemesi halinde hürriyeti bağlayıcı cezaların verilmesi mümkün hale gelmektedir (Taşkan, 2018: 221).

Vergi hukukunda süreler belirlenmelerine göre üç konu başlığı altında değerlendirilmektedir. Bu başlıklardan ilki yargısal sürelerdir. Vergi mahkemesinde açılan davalarda, cevap veya cevaba cevap dilekçelerinde veya Bölge İdare Mahkemesi'ne itiraz ile Danıştay'a yapılan temyiz başvurusu ile ilgili süreler yargısal süre kapsamına girmektedir. İkinci başlık olan idari süreler ise Vergi Usul Kanunu'nda belirtilen süreler olarak ifade edilmiştir. Örneğin Vergi Usul Kanunu (VUK) m.139'da vergi incelemesi yapılırken defter ve belgelerini haklı bir neden ile sunamayan mükellefin "uygun bir süre" içinde defter ve belgelerini vergi dairesine getirmesi idari süre olarak değerlendirilmektedir. Üçüncü olarak değinilecek husus ise yargısal ve idari süreler dışında kalan kanuni süreler olmaktadır. Buna göre beyanname verme süreleri, işi bırakma veya işe başlanması ile ilgili vergi idaresine bildirme süreleri bu kapsam içinde kalmaktadır (Bilici, 2012: 79-80). Hukuki niteliklerine göre süreler ise sonuçlarına ve fonksiyonlarına göre ayrıma tabi tutulmaktadır. Bu bakımdan hak düşürücü süreler ile zamanaşımı süreleri sonuçlarına göre

değerlendirilirken ödev süreleri, hoşgörü süreleri ve düzenleyici süreler ise fonksiyonları yönünden nitelendirilmektedir (Şenyüz vd., 2016: 208-216).

Vergi hukuku kapsamında bazı durumlarda verilen sürelerin uzaması söz konusu olmaktadır. Vergi kanunlarında yer alan mücbir sebep, zor durum, ölüm, adli tatil, mali tatil ile sürelerin uzamasına neden olan diğer durumların varlığı halinde vergi hukukuna ilişkin sürelerin uzayacağı hüküm altına alınmıştır.

2. SÜRELERİN UZAMASINA YOL AÇAN DURUMLAR

2.1. Mücbir Sebep

Mücbir sebep, hem kamu hukukunda hem de özel hukukta yer alan önemli bir kavramdır. Nitekim yarattığı sonuçlar açısından kurulan hukuki ilişkiyi ciddi derecede değiştirebilme özelliğine sahip olmaktadır. Özel hukukta mücbir sebep, bir sözleşmenin taraflarından bağımsız olarak öngörülmesi mümkün olmayan tamamen dış etkenler neticesinde ortaya çıkan ve borcun ifa edilmesini imkansız hale sokan sebepler olarak ifade edilmiştir (Kaya, 2016: 1579). Kamu hukuku açısından da mücbir sebep benzer ifadelerle tanımlanmış, idarenin iradesi haricinde meydana gelen gerekli dikkat ve özen gösterilse bile önlenmesi mümkün olmayan ve kamu hizmetinin yerine getirilmesini imkansızlaştıran nedenler olarak belirtilmiştir (Yıldırım, 2019: 1522).

Vergi hukuku açısından mücbir sebep, vergi mükelleflerinin vergiye ilişkin ödevleri açısından ele alınan kavramdır. Vergi hukukunda yer alan bildirimde bulunma, defter tutma, defter ve belgeleri ibraz etme gibi hususlar vergiye ilişkin ödevlerin bir kısmını oluşturmaktadır (Kılıç ve Şekerci, 2015: 846). Bu ödevlerin yerine getirilmesi bakımından vergiye ilişkin sürelerin birtakım olayların varlığı halinde kesilmesi ve akabinde uzaması söz konusu olmaktadır. Bu olaylar da genel olarak mücbir sebep kavramının içinde yer alan olaylar olmaktadır.

VUK'ta mücbir sebebe ilişkin bir tanım yapılmamakla birlikte mücbir sebep sayılacak bazı hallere yer verilmiştir. VUK m.13'te yer alan mücbir sebep olarak sayılacak bazı durumlar şunlardır:

- Vergi ödevlerinden her hangi birinin yerine getirilmesine engel olacak derecede ağır kaza, ağır hastalık ve tutukluluk
- Vergi ödevlerinin yerine getirilmesine engel olacak yangın, yer sarsıntısı ve su basması gibi afetler
- Kişinin iradesi dışında vukua gelen mecburi gaybubetler
- Sahibinin iradesi dışındaki sebepler dolayısıyla defter ve vesikalarının elinden çıkması.

VUK'ta sayılan bu sebepler mücbir sebep olarak belirtilmekle birlikte bu sebepler dahilinde sınırlandırılmamış, kanun maddesinde yer alan "gibi haller" ifadesi ile nitelik itibarıyla benzer olayların da mücbir sebep olarak kabul edileceği belirtilmiştir. Örneğin kasırga, salgın, grev gibi hallerin varlığı da mücbir sebep olarak kabul edilen durumlardır (Şenyüz vd., 2016: 219). VUK m. 15 gereğince mücbir sebepler ortadan kalkıncaya kadar işlememekte ve sebebin ortadan kalktığı tarihi izleyen günden itibaren duran süre işlemeye devam etmektedir. Bu hallerde mükellefin mücbir sebebin varlığını kanıtlaması gerekmektedir. Örneğin hastalık söz konusu ise bu durumun hastane raporu ile belgelenmesi zorunludur (Bilici, 2012: 82).

2.2. Zor Durum

Zor durum, mücbir sebep aşamasında olmamakla birlikte vergi mükellefleri veya sorumlularının vergiye ilişkin ödevleri ile ilgili ortaya çıkan zorluklar olarak tanımlanmaktadır (Taşkan, 2018: 230). Zor durumda bulunmak kamu alacağının ödeme süresinin uzamasına neden olduğundan kamu alacaklarının bir kaynağı olan vergi ödevlerinin ifa edilmesinde de ödeme süreleri uzamış olmaktadır (Çelik, 2000).

VUK m.17'ye göre zor durumda olmaları nedeniyle vergi ödevlerini süresi içinde yerine getiremeyecek olanlara kanuni sürenin bir katını, kanuni sürenin bir aydan az olması durumunda bir ayı geçmemek üzere Hazine ve Maliye Bakanlığınca uygun bir süre verilmektedir. Örneğin vergi mükellefinin veraset ve intikal vergisi beyannamesi vermesi durumunda mükellefe miras kalan malların çok ve dağınık sayıda olması halinde Hazine ve Maliye Bakanlığınca zor durum nedeniyle yerine getirilemeyen ödevin yapılması için kanuni sürenin bir katını, bir aydan az olması halinde bir ayı geçmemek üzere uygun bir süre verilmektedir (Bilici, 2012: 82). Zor durumdan yararlanabilmek için VUK m. 17'de öngörülen belirli şartlar bulunmaktadır. Bu şartlar şu şekilde sıralanmıştır (Şenyüz vd., 2016: 220):

- Mükellef yasal sürenin bitmesinden önce ek süre talebiyle idareye başvuruda bulunmalıdır.
- Başvuru yazılı olarak yapılmalıdır.
- Sürenin verilmesi ile verginin tahsil edilmesi tehlikeye düşmemelidir.
- Mükellefçe zor durum olarak belirtilen halin Bakanlık tarafından da uygun görülmesi gereklidir.
- Vergi ödevleri ile zor durum arasında illiyet bağı bulunmalıdır.

Zor durum halinde sürelerin uzaması sadece şekli vergi ödevlerinin yerine getirilmesinde uygulanmaktadır. Vergi uyuşmazlıklarına ilişkin davalarda ve maddi vergi ödevine ilişkin durumlarda zor durum nedeniyle vergiye ilişkin sürelerin uzaması söz konusu değildir.

2.3. Ölüm

Vergi mükellefinin ölümü halinde yapılması gereken ödevler mirası reddetmemiş mirasçılara geçmektedir (Çölgezen Batun, 2012: 169). Ancak Medeni Kanununun 606. maddesine göre mirasçıların üç ay içinde mirası reddetme hakkına sahip olduğu hüküm altına alınmıştır. Mirası kabul etme ile ilgili bu sürenin varlığı nedeni ile VUK m.16'da ölüm nedeniyle mirasçılara geçen ödevlerin yerine getirilmesinde bildirim ve beyanname sürelerine üç aylık süre eklenmektedir. Mükellefin mirasçılara verilen bu süre sadece bildirim ve beyanname verme ödevlerine ilişkin olup bu ödevler dışında uygulanmamakta ve reddi miras süresi ile uyumlu olarak işlemektedir (Şenyüz vd., 2016: 221).

Vergi mükellefinin mirasçılara tanınan bu ek süre dışında bazı vergi kanunlarında ölüm halinde uzayan süre bakımından özel süreler öngörülmüştür. Örneğin Gelir Vergisi Kanunu m.92/2'ye göre takvim yılı içinde ülkeyi terk edenlerin beyannameleri ölüm halinde ölüm tarihinden itibaren dört ay içinde verilmelidir. Bu çerçevede mükellefin ölmesi durumunda yıllık gelir vergisi beyannamesi ölüm tarihinden itibaren dört ay içinde verilecek ve bu süre içinde ödenecektir (Şenyüz vd., 2016: 222).

2.4. Mali Tatil

Mali tatil, bazı hallerde sürelerin durmasına bazı hallerde ise sürelerin uzamasına neden olan uygulamalardan birisidir. Her yıl 1-20 Temmuz tarihleri arasında mali tatil uygulanmaktadır. Mali tatil düzenlemesinin yer aldığı 5604 sayılı Mali Tatil İhdas Edilmesi Hakkında Kanunun gerekçesinde dinlenmenin anayasal bir hak olmasından hareketle serbest muhasebeci ve serbest muhasebeci mali müşavirler ile diğer kurum ve kuruluşlarda çalışanların etkin ve verimli çalışması için tatil yapılması kabul edilmiştir (Çölgezen Batun, 2012: 196).

Mali tatil nedeniyle vergiye ilişkin bazı ödevlere ilişkin sürelerin uzayacağı öngörülmüştür. Buna göre son günü mali tatil içine rastlaması halinde mali tatilin son gününü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzayan vergi süreleri şunlardır (Şenyüz vd. 2016: 222-223):

- Beyanname verme süresi
- Re'sen, ikmalen veya idarece tarh edilen vergilerin ödeme süresi

- Uzlaşmaya başvuru süresi
- Cezalarda indirim başvuru süresi
- Devamlı bilgi verme süresi
- Defter ve belgeleri ibraz süresi.

Bu süreler dışında vergiyle ilişkili işlemlere dair dava açma süreleri mali tatil boyunca işlememekte ve mali tatilin bitiminden itibaren tekrar işlemeye başlamaktadır (Öncel vd., 2018: 125).

2.5. Adli Tatil

Adli tatil, her yıl 20 Temmuz ile 31 Ağustos arasında (31 Ağustos dahil) mahkemelerce yapılacak işlemlere ara verilmesini sağlayan bir müessesedir. Adli tatil boyunca normal mahkemelerin görevlerini nöbetçi savcılıklar ve mahkemeler üstlenmektedir (Şenyüz vd., 2016: 225). Adli tatil ile ilgili hem Hukuk Muhakemeleri Kanunu'nda, Ceza Muhakemesi Kanunu'nda veya Danıştay Kanunu gibi kanunlarda yapılan düzenlemeler ile yargı kolları arasında uyum sağlanmıştır (Doğrusöz, 2018).

Türk vergi sisteminde adli tatilin sürelerle ilişkin etkisi vergi yargılaması bakımından etkilidir. Nitekim İdari Yargılama Usulü Kanunu m.8/3'te yer alan *"Bu Kanunda yazılı sürelerin bitmesi çalışmaya ara verme zamanına rastlarsa bu süreler, ara vermenin sona erdiği günü izleyen tarihten itibaren yedi gün uzamış sayılır."* hükmü ile dava açma, cevap veya cevaba cevap dilekçesi sunma, delil sunma veya istinaf ile temyiz yollarına başvurma süresi sürenin son günü adli tatil içinde olması halinde yedi gün uzamış olmaktadır.

2.6. Diğer Nedenler

Türk vergi sisteminde VUK'ta yer alan haller dışında bazı özel hallerin varlığı durumunda da sürelerin uzayacağına dair hükümler getirilmiştir (Şenyüz vd., 2016: 226). Bunlara örnek olarak VUK m.144/5'te vergi incelemesi için vergi idaresi tarafından muhafaza altına alınan defter ve belgelerin muhafaza altına alındığı tarihten vergi beyannamesinin verileceği tarih arasında bir aydan kısa bir süre bulunması halinde beyanname verme süresinin kendiliğinden bir ay uzayacağı hüküm altına alınmıştır. Bir başka örnek ise VUK Ek m.7/4'te yer almaktadır. Buna göre vergi mükellefi tarhiyat sonrası uzlaşma talebinde bulunmakla birlikte uzlaşma sağlanamamışsa ve dava açma süresi 15 günden az kalmış ise o takdirde dava açma süresi tutanağın tebliğinden itibaren 15 gün uzamış olmaktadır.

3. SONUÇ

Vergi hukukunda süreler, vergi mükelleflerinin haklarının korunmasında ve devletin kamu gelirlerini düzenli bir şekilde elde etmesini sağlayan önemli bir konudur. Nitekim Türk vergi sisteminde de vergiye ilişkin süreler hakkında birçok düzenlemeler yapılmıştır. Bu düzenlemelerin temelini Anayasanın "Vergi ödevi" başlıklı 73. maddesi mümkün kılmaktadır. Vergiye ilişkin sürelerle uyulmaması halinde belli yaptırımların uygulanması da söz konusu olmaktadır.

Türk vergi sisteminde vergi hukukuna ilişkin bazı durumların varlığı halinde sürelerin uzayacağı öngörülmüştür. Mücbir sebep, zor durum, ölüm, mali tatil, adli tatil gibi müesseseler ile bu müesseseler dışında olan diğer nedenlerin varlığı halinde vergi kanunlarında öngörülen süreler uzamaktadır. Mücbir sebep, vergi mükelleflerinin vergi ödevlerine ilişkin görevlerini kişilerin iradesi dışında meydana gelen karşı konulamayan olaylar olarak tanımlanmaktadır. Zor durum hali mücbir sebep kavramı ile benzer olmasına karşın vergi mükelleflerine has özel durumları ifade etmektedir. Ölüm halinde vergi ödevleri mirasçılarının mirası reddetme süresi ile uyumlu olarak üç ay olarak belirlenmişken gelir vergisi beyannamesi bakımından dört aylık özel bir süre öngörülmüştür. Mali tatil süresi boyunca vergi mükelleflerinin ödevlerine ilişkin süreler uzamakta iken adli tatil bakımından vergi yargılamasına dair süreler etkilenmektedir. Son olarak belirtilen bu

haller dışında tarhiyat sonrası uzlaşma veya defter ve belgelere el konulması durumunda da vergiye ilişkin süreler uzamaktadır.

Bu bakımdan vergi hukukunda süreler önemli bir yere sahip olmaktadır. Bu öneme binaen vergi mükelleflerinin vergiye ilişkin ödevlerini ve yargısal haklarının korunması da kanun hükümlerince garanti altına alınmıştır. Gerek mücbir sebep gerek zor durum veya diğer sebepler bakımından mükellefe verilen sürelerin bazı koşulların varlığı durumunda uzatılması mükelleflerin mağduriyete uğramamasını ve haklarının korunmasını sağlamaktadır.

KAYNAKÇA

Bilici N 2012. Vergi Hukuku. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çelik, B 2000. Vergi Hukukunda Kanuni Sürelerin Uzamasına Neden Olan “Zor Durum” Uygulaması. <https://www.mevzuatdergisi.com/2000/05a/01.htm> adresinden erişilebilmektedir [10.08.20].

Çölgezen Batun, Ö 2012. Vergi Hukukunda Süreler. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi.

Doğrusöz, B 2018. Adli Tatilin Vergi Yargısına Etkisi. <https://www.dunya.com/kose-yazisi/adli-tatilin-vergi-yargisina-etkisi/421099> adresinden erişilebilmektedir [11.08.20].

Kaya Ü 2016. Sözleşmenin Uyarlanması Sonradan Değişen Şartlar ve Öngörülemezlik İlkesi. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Hukuk Araştırmaları Dergisi. ss.1569-1593.

Kılıç R, Şekerci D 2015. Türk Vergi Hukukunda Mücbir Sebep ve Zor Durum. 30. Türkiye Maliye Sempozyumu. ss. 843-870.

Öncel M, Kumrulu A, Çağan N 2018. Vergi Hukuku. Ankara: Turhan Kitabevi.

Şenyüz D, Yüce M, Gerçek A 2016. Vergi Hukuku Genel Hükümler. Bursa: Ekin Basım Yayın Dağıtım.

Taşkan YZ 2018. Vergi Hukuku. Ankara: Adalet Yayınevi.

Yıldırım T 2019. Danıştay Kararlarında Mücbir Sebep Kavramı. Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Hukuk Araştırmaları Dergisi. ss. 1520-1538.

KÜRESELLEŞMEDEN SERBEST TİCARETE GELECEK SENARYOLARI FUTURE SCENARIOS TO COME FROM GLOBALIZATION TO FREE TRADE

Asst. Prof. Hasan BARDAKÇI, Asst. Prof. Mehmet Ragıp GÖRGÜN

Harran University, Siverek Applied Sciences Faculty, International Trade and Logistics Department,
Şanlıurfa, Turkey,

Harran University, Siverek Applied Sciences Faculty, International Trade and Logistics Department,
Şanlıurfa, Turkey,

ORCID: ID/0000-0002-6181-3115

ORCID: ID/0000-0003-1618-3844

Abstract

Scientists have argued that foreign trade is an important driving force for economic growth and development after globalization, and they have looked at current developments and future prospects for international trade. It seems that they both agree that the positive atmosphere regarding globalization and free trade continues for a long time. However, skepticism towards further expansion and liberalization of trade appears to be growing today. It has been difficult to further global economic integration, and the rapid transformation of trade has stopped the obstacles from disappearing altogether. Academics say that while adapting to different interests and development levels of countries, new models of commercial cooperation that can help make progress on a global level have increased. One of the indicators of this is the growth of trade faster than the economic output during the 60 years after the Second World War. However, since the 2008 Mortgage crisis, the globalization of commercial activities has brought some controversy for the future of the world economy. In the Doha Round talks on the liberalization of international trade, there was not much progress in 16 years, the USA's withdrawal from the Trans-Pacific Partnership (TPP) and the Transatlantic Trade and Investment Partnership (TTIP) were in danger, the uncertainty of the future of NAFTA and the UK. Events such as the departure from the EU are cited as evidence that the global trade system is slowing down. There are many explanations linking why the expansion of global trade has slowed down to the persistent impact of the financial crisis on demand, slowing supply chain expansion and longer term structural changes. However, it is surprisingly that the current global system, which has been transforming so fast, has not been able to provide a solution to this slowdown so far. With the effect of globalization in the 20th century, the World trade system seems to be very successful in the international movement of commodity and raw material trade, but it seems not possible to say that it was very successful in the trade of services, digital products or data streams especially in the 21st century. This indicates that the world economy may be at the peak of a new wave of trade freedom, integration or globalization. The purpose of this study is that it reveals that the integration of the global trade system has not ended, and that there are clear signs that a completely new stage of globalization has been passed.

Keywords: Globalization, TTIP, TPP, Free Trade, NAFTA

Özet

Bilim insanları ülkelerin yakınlaşmasına vesile olan küreselleşmeden sonra ticaretin ekonomik büyüme ve kalkınmanın önemli bir itici gücü olduğunu savunarak, güncel gelişmeleri ve uluslararası ticaret için gelecekteki beklentileri gözden geçirmeye başlamıştır. Küreselleşme ve serbest ticaret ile ilgili olumlu havanın uzun süre devam ettiği konusunda hem fikir oldukları görülmektedir. Ancak, ticaretin daha fazla genişlemesine ve serbestleşmesine yönelik şüpheciliğin günümüzde artmaya başladığı bir gerçektir. Daha fazla küresel ekonomik entegrasyonu ilerletmek zorlaşmış, ticaretin hızlı dönüşümü engellerin ortadan tamamen kalkmasını durdurmuştur. Akademisyenler, ülkelerin farklı ilgi alanlarına ve kalkınma

düzeylelerine uyum sağlarken, küresel düzeyde ilerleme sağlamaya yardımcı olabilecek yeni ticari iş birliği modellerinin arttığını ifade etmektedir. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonraki 60 yıl boyunca, ticaretin ekonomik çıktısından daha hızlı büyümesi bunun göstergelerinden biridir. Ancak, 2008 Mortgage krizinden bu yana, ticari faaliyetlerin küreselleşmesi, dünya ekonomisinin geleceği açısından bazı tartışmaları beraberinde getirmiştir. Uluslararası ticaretin serbestleştirilmesine yönelik yapılan Doha Raund görüşmelerinde 16 yılda düşük bir ilerleme kaydedilmesi, ABD'nin Trans-Pacific Ortaklığından (TPP) çekilmesi, Transatlantik Ticaret ve Yatırım Ortaklığı (TTIP)'nin tehlikede olması, NAFTA'nın geleceğinin belirsizliği ve İngiltere'nin AB'den ayrılmaya karar vermesi gibi olaylar, küresel ticaret sisteminin tersine dönmezse bile yavaşladığının kanıtı olarak gösterilmektedir. Küresel ticaretin genişlemesinin neden yavaşladığını, finansal krizin talep üzerindeki kalıcı etkisine, tedarik zinciri genişlemesinin yavaşlamasına ve daha uzun vadeli yapısal değişikliklere kadar değişen nedenlere bağlayan birçok açıklama bulunmaktadır. Ancak, şaşırtıcı bir şekilde nispeten daha az dikkat çeken durum ise bu kadar hızlı dönüşen mevcut küresel sistemin şimdiye kadar bu yavaşlamaya bir çözüm üretmemesidir. 20 yüzyılda küreselleşmenin etkisi ile Dünya ticaret sistemi mal ve hammadde ticaretinin uluslararası hareketinde oldukça başarılı olduğu görülürken, 21 yüzyılda özellikle hizmet, dijital ürün veya veri akışları ticaretinde çok fazla başarılı olduğunu söylemek mümkün değil gibi görünüyor. Bu durum Dünya ekonomisinin yeni bir ticaret serbestisi, entegrasyon ya da küreselleşme dalgasının zirvesinde olabileceğine işaret ediyor. Bu çalışmanın amacı ise, küresel ticaret sisteminin entegrasyonunun sona ermediğinin aksine, küreselleşmenin tamamen yeni bir aşamasına geçildiğinin açık işaretleri olduğunu ortaya koymasıdır.

Anahtar kelimeler: Küreselleşme, TTIP, TPP, Serbest Ticaret, NAFTA

1.GİRİŞ

Dünya ticaretindeki büyüme, 2008 yılındaki küresel durgunluk ve ticaretin azalmasını takiben birkaç yıl boyunca belirgin bir şekilde zayıflamıştır. Ticaret 2010 yılında güçlü bir şekilde toparlanmasına rağmen, ticaret hacmindeki büyüme 2010-2016 yılları arasında altı yıl içinde yılda sadece % 2,7 olarak gerçekleşmiştir (DTÖ, 2018a). Bu genişleme hızı, 1980'den bu yana % 4,7 seviyelerinde olan ortalama büyüme oranının oldukça altındadır, dahası bu durum finansal krize yol açan 1990-2008 yılları arasında % 6,0 olan ortalamanın da çok altında olduğu açıktır.

Ticaretteki büyüme sadece fiziki mal ve hizmetlerde değil, aynı zamanda ülkelerin gayri safi yurt içi hasılasına göre de yavaşlamıştır. Bu durum, dünya mal ticareti hacmindeki büyümenin piyasa döviz kurlarındaki büyümenin GSYİH büyümesine oranı olarak tanımlanan ticaretin azalan gelir esnekliğinde görülmektedir. 1980 ve 2008 arasında dünya ticareti, dünya GSYİH'sinin iki katı kadar hızlı bir şekilde büyüdüğü ve ortalama 2,1 esnekliğe sahip olduğu görülmektedir. Ancak ticaret ve üretim benzer oranlarda genişlemediğinden bu oran 2011-2016 arasında 0.9'a düşmüştür. Zayıf ticaret büyümesinin devam etmesi ve düşük ticaret esneklikleri, dünya ticaretinin kalıcılığını kaybedip kaybedemeyeceğine dair endişeleri artırmaktadır. Yani uluslararası ticaret sistemine yönelik yeni tartışmalara sebep olmaktadır.

Ekonomistler, uluslararası ticaretin yavaşlamasını küresel değer zincirlerinin iyileştirilmesi ihtiyacının doğmasına, 1990'lardan bu yana ticaretin serbestleştirilmesinde yavaşlamaya ve zayıf talep de dahil olmak üzere bir dizi döngüsel ve yapısal faktörlere bağlamıştır. Ancak uluslararası ticaretin yavaşlamasının tüm yönlerini açıklamak için tek bir faktör yeterli olmamakla birlikte, bazı eski tahminlerle, çoğu akademisyen bu döngüsel faktörlere önemli bir rol vermektedir. Böyle bir istisna, değişen dikey uzmanlaşma modellerinin 1990'lardan bu yana ticaret yavaşlamasının yarısına kadar açıklayabildiğini tespit eden Constantinescu ve arkadaşları, Özellikle Çin'in toplam ihracatının bir yüzdesi olarak ara malı ithalatındaki azalma, daha fazla yurtiçi ara malı temini ve ülkeler arasında üretim süreçlerinin parçalanmasının azalması anlamına geldiğini ifade etmişlerdir (Constantinescu, Mattoo, Ruta, 2015).

Dünya ticaret örgütü (DTÖ), mevcut ticaret ve ekonomik gelişmeleri iki yılda bir yapılan ticaret tahminleri, üç aylık dünya ticaret hacmi tahminleri, Dünya Ticaret Görünümü Göstergesi adı verilen bileşik öncü gösterge ve ticaret politikası izleme raporları gibi çeşitli mekanizmalar kullanarak izlemektedir. Finansal

krizden bu yana ilk kez, 2017 yılında ticaret ve GSYİH büyümesi, istatistikler ve tahminler büyük ölçüde yukarı yönlü revize edildiğinden yukarı yönlü bir sürpriz olmuştur (DTÖ, 2017a). Bunun ticaretin gidişatında bir dönüm noktası olup olmayacağı görülecektir. Ancak bütün Dünyayı etkisi altına alan covid-19 virüsü bu ön görüleri tersine çevirebilecek bir etki yaratabilir. Ayrıca hızlı ticaret büyümesi, sadece daha güçlü olan GSYİH büyümesine bağlı değildir, aynı zamanda bu büyümenin bileşiminden de kaynaklanmaktadır. Uluslararası para fonu (IMF) makalesinde, yatırım harcamalarının çoğunun ülkelerin en fazla ithalat yoğun ürünleri kategorisinde olduğuna dikkat çekiyor ve bu durumun, gelişmiş ekonomilerde birkaç yıldır gözle görülür derecede zayıfladığını ifade etmektedir (IMF, 2016).

Özellikle sağlam makroekonomi politikaları, ticaretin yaygınlaşmasını ve yatırımı teşvik etmeyi amaçlayan politikalar hem ticaret hem de GSYİH için uzun vadeli büyüme tahminlerini yükseltebilir (Fontagné, Fouré ve Keck, 2017).

Hem GSYİH hem de ticaretin aynı anda toplanması ile ticaret esnekliğinin sonuçları belirsiz olarak ortaya çıkacaktır. 1990'ları ve 2000'lerin başlarını karakterize eden 2'den 1'e veya daha yüksek olan ticaretteki büyüme ve GSYİH büyüme oranları, muhtemelen tekrarlanması muhtemel olmayan koşulların neden olduğu tarihsel süreçler olacaktır. Bunlar arasında özellikle Çin'in ekonomik faaliyetlerinin dünyaya açılması, Sovyetler Birliği'nin dağılması ve NAFTA'nın oluşturulması, Avrupa birliğinin (AB) tek Pazar olarak konumlanması ve DTÖ'nün kurulması gibi ticareti serbestleştiren büyük hareketlerinin oluşması yer alıyor. Escaith ve Miroudot, 1990'ların gelişmekte olan ülkelere yapılan yatırım getirilerinin gelişmiş ülkelere göre yüksek olduğu hızlı bir ekonomik konjonktürel dönem olduğunu belirtiyor (Escaith, & Miroudot, 2015). Yazarlar ayrıca bir ayarlama sürecinden sonra dünya ticaretinin gelir esnekliğinin DTÖ tarafından tahmin edilen uzun vadeli ortalamasına döneceğini ifade ediyorlar.

2019'a kadar dünya ticaretine ilişkin görünüm genel olarak olumlu olmuştur, ancak finansal piyasa volatilitesi, para politikası şokları ve ülkelerin ticareti kısıtlayan korumacılık faaliyetlerinin artması gibi çeşitli olumsuz riskler bulunmaktadır. İkincisi, 2008 küresel mali krizinden bu yana dünya ticaret örgütü (DTÖ)'nün takibi ve bu tür engellemeleri önlemeye yönelik arttırdığı kurallar özellikle DTÖ'nün taahhütleri ve ceza verme ihtimalleri ülkeleri olası korumacı tutumlardan uzak tuttuğunu göstermiştir (DTÖ,2016a). Ama DTÖ kuralları kapsamında disiplin altına alınmayan tedbirler konusunda politika belirleyen ülkelerin birbirlerinin politikalarına tepki olarak aldığı karşılıklı tedbirler nedeniyle fiyatların birkaç hafta içinde birkaç kat arttığı ürünler olduğu da görülmüştür (Brahmbhatt & Christiaensen,2008)

Özetle, son yıllardaki yavaşlayan ticaret ve üretim büyümesinin dünya ekonomisinin kalıcı bir özelliği olmadığını belirtmek gerekir. Makroekonomik koşullar iyileşiyor, tüketiciler ve işletmeler de kendilerinin giderek daha fazla güvende hissediyorlar. Ekonomik yükselişin kısa vadede ticareti canlandırması beklenirken, ticaretin de ileriki yıllarda daha fazla büyümeye elverişli olması muhtemeldir.

Bu öneriyi açıklamak için, farklı bölgelerde ve zamanlarda uzun vadeli projeksiyonlar yapılmıştır. Fontagné, Fouré ve Keck tarafından 2035 yılına kadar olan dönemdeki dünyadaki tüm ülkeler ve bölgeler için ticaret ve GSYİH tahminleri gözden geçirilmiştir. Ve bu uzun dönem için bir model geliştirilmiştir (Fontagné, Fouré ve Keck, 2017). Dahası bu araştırmacılar, her bir ana ekonomik değişken için iki yörünge (yüksek ve düşük) geliştirmiş, bu da modelin birleştirilip beslendiği ticaret ve GSYİH için bir üst ve alt projeksiyon sunmuştur. Diğer şeylerin yanı sıra, gelişmekte olan ülkelerin ekonomik ve ticari açığının gelişmiş ülkelere göre daha yüksek bir ihtimalle devam edeceğini göstermektedir. Modelde ayrıca GSYİH büyümesinin yılda ortalama %2 ile %1,5 arasında değişeceği tahmin edilirken, ülkeyi geliştirmek için bu aralık, yüksek ve düşük koşullar altında %7'den %3'üne kadar esneyebilir. Ayrıca model Gelişmekte olan ülkeler için, tek başına ticaret maliyetlerindeki farkın, ekonomik büyümenin yüzdesindeki artış ve azalmanın sebebi olarak görülmektedir.

Fontagné, Fouré ve Keck'e göre, farklı senaryolar altında ekonomik performanstaki değişimin gelişmiş ülkelere oranla gelişme yolundaki ve gelişmemiş ülkelere özellikle güçlü yapısal etkileri olacaktır. Büyük nüfusa sahip ülkeler de dahil olmak üzere bireysel ülkeler için bu çeşitlilik daha da aşırı olacaktır. Ekonomik yapı açısından, yazarlar, gelişmekte olan bazı ülkelerin, vasıflı üretimde karşılaştırmalı üstünlüğünün (KÜ)

yüksek senaryo altında daha da güçlendirilebileceğini veya düşük senaryoda ticari birliğin ortalamasının altına düşebileceğini göstermektedir. Bu durum gerçekleşmesin diye ülkelerin üretimlerini çeşitlendirme yoluna başvurabilirler. Benzer şekilde bu uzun periyotta gelişmiş ekonomiler bazı yüksek teknoloji sektörlerinde karşılaştırmalı üstünlüklerinin arttığını görecektir, bununda ancak uygun bir ekonomi ve ticaret politikası olması halinde gerçekleşebileceğini söylemek mümkündür.

Son yıllarda ticaretin zayıf büyümesi endişe yaratmaya devam ederken, ticaretin gelecekte büyüme ve gelişme için bir motor olarak hareket etme potansiyelini kaybetmediği de açıktır, Bir sonraki bölümde, ticaretin daha fazla serbestleştirilmesine yönelik şüphelerin nasıl açıklanabileceği ele alınmıştır.

2.TİCARET POLİTİKALARI

Son yirmi yılda, çoğu ülkenin ticaret politikalarını serbestleştirilmesi ile ticaret maliyetlerini daha da azaltmıştır. Burada özellikle iki özellik göze çarpmaya başlamıştır: Birincisi, gelişmekte olan bazı büyük ülkelerde ticaretin serbestleşmesi, gelişmiş ülkelere daha önemli ve olumlu sonuçlar ortaya koyduğu İkincisi ise, serbestleşme hızının son yıllarda düşmeye başladığıdır (DTÖ, 2014). Ayrıca, 2008 yılındaki küresel mali krizden bu yana özellikle G20 ülkeleri tarafından ticareti kısıtlayıcı önlemler izlenmesi, G20 ülkelerinin ithalatının %6,5'inin bundan etkilendiği, Dolayısıyla şimdiye kadar yapılan onca ilerlemeye rağmen, daha fazla ticaret reformları yapılması için kayda değer potansiyel halen bulunmaktadır.

Tarifeler söz konusu olduğunda, gelişmiş ülkelerde uygulanan oranların ortalama olarak çok düşük olduğu ve son yıllarda gelişmekte olan dünyanın çoğunda önemli ölçüde bu oranların düştüğü doğrudur. Bununla birlikte, DTÖ üyelerinin ortalama e-tarife uygulama oranları % 9 iken, ortalama faiz oranı% 39'a kadar yükselmektedir (DTÖ,2015a). Genellikle gelişmekte olan ülkelerde ortaya çıkan bu durum, bu büyük boşluğun sebebi olarak politika belirsizliğinin ekonomik faaliyetler üzerindeki büyük zararlı etkilerine işaret etmektedir (Handley, 2014/2015). İhracat tarafında ise, özellikle de az gelişmiş ülkelerin ihracatının, diğer gelişmiş ülkelerin karşı karşıya kaldığı oranın iki katından daha fazla bir ticari ağırlıklı ortalamaya bağlı vergi ile karşı karşıya olduğu gelişmiş piyasalarda, Ortalama oranlar, uygulanan vergiler de dahil olmak üzere tarife zirvelerinin varlığını devam ettirmektedir. Bunlar, özellikle yoksul ülkelerin ihracatını etkileme potansiyeline sahiptir, özellikle de değer zinciri boyunca artan tarifeler ile birleştirildiğinde yoksul ülkelerin tarım ihracatını etkileme potansiyeline sahiptir (Dünya Bankası, 2015).

Benzer şekilde tarifelerin yanı sıra, bazı tarife dışı tedbirler (NTM'ler) daha yaygın hale gelmeye başlamıştır. DTÖ, belirli ticari kaygıların sıklığı, kapsamı ve oranlarının DTÖ Sağlık birimlerinin ve Bitki Sağlığı (SPS) ve Ticaretin Teknik Engelleri (TBT) Komitelerinin dikkatini çekmeye başladığını gözlemlemektedir (DTÖ,2012). Beverelli, Boffa ve Keck, bu durumun en azından bir kısmının dış ticaret politikalarından kaynaklandığını göstermektedir, yani politikalara bağlı olarak uygulanan tarifeler olarak NTM'lerin kullanımının azalması söz konusudur (Beverelli & Boffa & Keck, 2018). IMF raporları düzenleyici NTM'lerin gelişmiş ülkelerdeki ithalatın% 75'ini ve gelişmekte olan ülkelerde neredeyse% 50'sini etkilediğini vurgulamaktadır. Ülkelerin aldığı önlemler özellikle ülkeler arasında farklılık gösterdiklerinde, bu kısıtlamalar özellikle hizmet ticaretinin önündeki en büyük engelleri meydana getirir (Nordas, 2016). Yapılan çalışmalar, hemen hemen tüm sektörlerde ortalama kısıtlayıcılık düzeylerinin ülkeler arasında yüksek oranda dağıldığını ve hava taşımacılığı, yasal hizmetler ile muhasebe ve denetim gibi sektörlerde nispeten yüksek düzeyde kısıtlayıcılık bulunduğunu göstermektedir. Bazı sektörler ise bir ülkenin tümünde tamamen kapalıdır.

Buraya kadarki amaç, ticaret politikası engellerini yeniden ele almak için kapsamlı bir liste vermek değil, önemli piyasa erişim sorunlarının devam etmesine ve dolayısıyla geleneksel müzakere süreçlerine duyulan ihtiyacın uluslararası ticaret işbirliği için artan sayıda alan olduğunu göstermek ve paylaşılan hedeflere ulaşmak için düzenleyici diğer idari yaklaşımlar hakkında fikir sahibi olmaktır. Bunu belki de en iyi şekilde açıklayan olay ise, Şubat 2017'de yürürlüğe giren ve DTÖ'nün 20 yıl önce ortaya çıkmasından bu yana ilk çok taraflı anlaşmayı temsil eden son DTÖ Ticareti Kolaylaştırma Anlaşması (TFA) gösterilebilir. Bir dizi çalışma, gümrük prosedürlerinin ve anlaşmanın diğer özelliklerinin düzenlenmesi ve hızlandırılmasının

dünya ticaretinin ve GSYİH'nın önemli ölçüde genişlemesine yol açacağını tahmin etmektedir. (Fontagné & Fouré, & Beverelli & Keck, 2018) Yazarlar ayrıca, anlaşmanın tam ve hızlı bir şekilde uygulanmasının önemini, gelişmekte olan ülkelerde yıllık büyüme oranlarını %1'e kadar artırabileceğini ve dolayısıyla ekonomik büyüme sürecini hızlandırabileceğini söylemektedir.

Bu şekilde hızla değişen küresel ticaret ortamı, küresel ticaret yönetişiminde paralel bir değişiklik gerektirebilir, bu yeni şekillenmeye başlayan bir süreçtir. Önemli ve şaşırtıcı bir gelişme, DTÖ'nün artan ilgisi ve 21. yüzyıl ticaret meselelerine çok taraflı yaklaşımlarıdır. Günümüzde, ticaret-çevre ara yüzünü yönetmekten, ticaret ve yatırım akışlarını kolaylaştırmaya, dijital ticareti yönetmeye kadar, ülkelerin karşılaştığı ticaret zorluklarının çoğunun doğası gereği küresel olduğu ve yalnızca küresel olarak çözülebileceği giderek daha açık hale gelmektedir. Yani ülkeler iş birliği yapmalı, müzakere yoluna başvurmalı ve kural koymalıdır.

Ancak, son on yılda trendin tersine çevrildiğine işaret eden bazı gelişmeler olmuştur. Artan sayıda yeni ticaret oyuncusu ve ticaret sorunlarının artan karmaşıklığı ile birleştiğinde birçok ülkenin bölgesel ticaret anlaşmasını benimsemesine yol açmıştır (Görgün & Bardakçi, 2020).

Ancak BTA'lar (Bölgesel Ticaret Anlaşmaları) son yıllarda ticaretin açılması ve kural koymanın ilerletilmesinde önemli bir rol oynamış olsalar da, doğal olarak zayıflıkları ve sınırlamaları vardır. Tasarım gereği, ikili ve bölgesel anlaşmalar dışlayıcı ve tercih edicidir, bu da giderek çok kutuplu bir ticaret sisteminde iş birliğini ortadan kaldıran bir özelliğe sahiptir. Özellikle büyük ticaret güçleri arasında BTA'ların olmaması belki de bu sınırlamaların bir göstergesidir. BTA'ların (Bölgesel Ticaret Anlaşmaları) çoğalmasında örtüşen ve tutarlı olmayan ticaret kuralları oluşturabilir, böylece işlem maliyetlerini artırabilir, küresel kaynak kullanımını zorlaştırabilir. Ayrıca giderek küreselleşen üretim sistemlerinin tutarlılık gerektirdiği bir zamanda kuralların parçalanmasına sebep olabilir. Belki de en önemlisi, BTA'lar DTÖ'nün küresel kapsamından yoksun olduğu için, hizmetlerin veya e-ticaretin ortaya çıkardığı düzenleyici zorlukları ele alma yetenekleri ve doğası gereği küresel ve hatta sınırsız sektörler gelişmiyor. Kısacası, DTÖ'nün kurumsal ve yasal çerçevesinin ve evrensel üyelerinin küresel doğası, BTA'larda bulunmayan faydalar taşımaktadır.

Dünya Ticaret Örgütü'nün üyeliği artmaya devam ettikçe, ticaret manzarası daha karmaşık bir hale geliyor ve ticaret anlaşmaları yeni ve daha çeşitli alanlara giriyor; buradaki zorluk, ülkelerin farklı çıkarlarını ve değişen düzeylerde gelişmeleri karşılarken küresel ekonomik entegrasyonu ilerletmenin yollarını bulmaktır. Giderek sınırsız, çok kutuplu küresel ekonomide çok taraflı yaklaşımlar daha az değil, daha önemli hale gelmekle birlikte, bu yaklaşımların daha esnek, değişken ve çok hızlı olması da gerekmektedir. Tek boyutlu kurallara yol açan “tek taahhütlü” müzakere günleri sona ermiştir.

Son zamanlardaki yeniliklerden biri, “ya hep ya hiç” demekten ziyade daha çözüm odaklı ama sürekli tartışmalar yoluyla ticaretin açılmasını ve entegrasyonunu ilerletmek olmuştur. Geçmiş çok taraflı müzakereler özellikle Uruguay Turu, tüm konuların tüm üyelerin kabul etmesi gereken “tek bir teşebbüsün” bir parçası olarak görülmesini gerektiriyordu. Konu, ülke ve değiş tokuş sayısı arttıkça gündem giderek karmaşıklaşmamıştır. Ancak bağlantılar, en zor sorunların daha kolay olanlarda ilerlemeyi yavaşlattığını veya engellediğini göstermiştir. DTÖ'nün oluşturulmasının nedenlerinden biri, her türlü anlaşmanın sürekli akışını kolaylaştırarak bu zorluklara çözüm bulmaktır.

Bir başka yenilik, daha sınırlı üyelik ya da “çok taraflı” müzakerelerin yanı sıra uluslararası müzakerelere katılmak olmuştur. Çok taraflı ticaret kuralları her zaman tüm üyelerin kurallarını veya taahhütlerini kabul etmesinin beklenemeyeceğini kabul etmiştir ve bu durum 164 üyeden oluşan çeşitli bir DTÖ'de giderek daha doğru bir karar olduğu görülmüştür. Örneğin, Bilgi Teknolojisi Anlaşması'nın (ITA) genişletilmesi, “kritik kitle” denilen DTÖ üyelerinden oluşan bir alt küme arasında müzakere edilmiştir, ancak yararları En çok tercih edilen bir ülkede imzalayanlara yansıtacak şekilde genişletilmiştir. (MFN-En Çok Kayrılan Ülke) Buna karşılık, Hükümet Satın Alma Anlaşması'nın (GPA) yararları ve yükümlülükleri, imza sahipleri ile sınırlıdır. Ancak diğer DTÖ üyelerinin katılımına açıktır. On birinci DTÖ Bakanlar Konferansı'nda

(MC11) e-ticaret ve yatırımın kolaylaştırılması gibi yeni konularda ilerleme kaydedilmesi aracının yeni bir “açık çok taraflılık” süreci olması tesadüf değildir.

Üçüncü bir yenilik ise, sadece pazara erişim değış tokuşlarının değışimi olarak değil, aynı zamanda kolektif eylem zorluklarına ortak çözüm arayışları olarak yeni ticaret müzakerelerine yaklaşmak olmuştur. Örneğin, ticareti kolaylaştırma müzakereleri, standart oluşturan gümrük prosedürleri üzerinde iş birliği yapmanın, dokümantasyonu uyumlaştırmanın veya bilgi alışverişini geliştirmenin yollarına odaklanmıştır. Üyelerin ticaret prosedürlerini tek tek yeniden düzenleyerek fayda sağlayabilecekleri gibi bu adımları toplu olarak uygulayarak daha fazla fayda sağlayabileceklerine dair geniş bir kabul vardır. Sınır ötesi iş birliğinin genişletilmesine yapılan bu vurgu ticareti kolaylaştırmak ve hızlandırmak için müzakerelerin amacının düzenlemeleri azaltmak veya yeniden taşımak değil, hizmetler, yatırım veya e-ticaretteki birçok sınır ötesi düzenleyici konu ile ilgilidir. Paylaşılan politika hedefleri ticareti en az kısıtlayıcı bir şekilde ilerletmenin yollarını keşfederek ülkeler arasındaki sürtünmeleri veya çarpıklıkları en aza indirmektir (Arslan, 2014).

Son olarak, TFA (ticareti kolaylaştırma anlaşması) esnek tasarımıyla çığır açmıştır. Sadece gelişmekte olan ve az gelişmiş üye ülkeler kendi “bireyselleştirilmiş” uygulama programlarını belirlemekle kalmamış, aynı zamanda Anlaşmayı uygulama konusundaki taahhütleri de açıkça teknik ve kaynak kapasiteleriyle oluşturma yoluna başvurmuşlardır. Yukarıda belirtildiği gibi, müzakere altındaki sorunların çoğunun doğal olarak küresel olması, DTÖ’de esnek, kapsayıcı çözümlere ulaşma mantığının bir ürünüdür. Örneğin, gümrük prosedürlerini düzene sokmak veya tercihi olarak belgelendirme için bir “tekli sistem” oluşturmak pek bir anlam ifade etmiyor. Bunu yapmak her üye için etkili bir şekilde yapmak anlamına geliyor. Bu bağlamda, TFA DTÖ’de gelecekteki kural müzakereleri için potansiyel olarak yararlı dersler sunmaktadır.

SONUÇ

Bu çalışmanın ana amacı, küresel ticaret sisteminin entegrasyonunun sona ermediğinin, aksine küreselleşmenin tamamen yeni bir aşamasına geçildiğinin açık işaretlerinin görülmesini sağlamaktır.

Geçmişte olduğu gibi gelecekte de küresel ticaret iş birliğini ve yönetişimini ilerletmek için yenilikçi yollar bulmanın, kalkınmayı arttırmak, yoksulluğu azaltmak ve ekonomik büyümeyi arttırmak için kilit rol oynayacağını söylemek mümkündür. Ayrıca, yeni ticaret politikaları yaratıp yeni ticaret müzakereleri yaklaşımları bulmak sorunu çözmek için bir yöntem olabilir. Çalışanların daha hizmet odaklı ve dijitalleştirilmiş bir küresel ekonomide yüksek kaliteli işler elde etmek için gereken becerileri kazanmalarına yardımcı olmak da aynı derecede önemli olacaktır. Ülkelerin içlerinde yapacakları iç reform, küresel reformun ayrılmaz bir parçası olmalıdır. Fakat benzer şekilde, gelecekteki istihdamın, büyümenin ve refahın kilit noktalarından biri olan ticaretin serbestleştirilmesinde ülkelerin iş birliği konusu boşta kalırsa, işçilerin geleceğin işleri için eğitilmesinin pek bir anlamı olmayacaktır. O yüzden tüm ülkelerin aynı düzeyde iş birliğine katılması oldukça önemlidir.

EXTENDED ENGLISH

INTRODUCTION

It is observed that skepticism towards the liberalization of international trade has started to increase today. Academics state that new commercial cooperation models are increasing. The new global trading system is thought to slow down, if not reversed. Theorists point out that the world economy may be at the height of a new wave of freedom of trade, integration or globalization.

Growth in world trade declined significantly for several years following the global recession and trade decline in 2008. Growth in trade has slowed not only in physical goods and services, but also relative to the gross domestic product of countries. The continued weakening or declining trade growth and low trade

elasticities raise concerns about whether world trade will lose its permanence. Economists attributed the slowdown of international trade to a number of cyclical and structural factors, including the emergence of the need to improve global value chains, the slowdown in trade liberalization since the 1990s, and weak demand.

Sound macroeconomic policies, policies aimed at promoting trade expansion and investment can raise long-term growth forecasts for both trade and GDP. The authors also state that after an adjustment period, the income elasticity of world trade will return to the long-term averages predicted by the WTO. It should be noted that the slowdown in trade and production growth in recent years is not a permanent feature of the world economy. Macroeconomic conditions are improving, and consumers and businesses feel increasingly safe. While the economic upturn is expected to stimulate trade in the short term, trade is likely to be conducive to further growth in the coming years.

While the weak growth of trade in recent years has continued to raise concern, it is also clear that trade has not lost its potential to act as an engine for future growth and development.

TRADE POLICIES

In the last two decades, trade costs have been further reduced with the liberalization of trade policies of most countries. Two features have come to the fore here: First, trade liberalization in some large developing countries has shown more important and positive results than developed countries, and the second is that the rate of liberalization has started to decline in recent years (DTÖ, 2014).

When it comes to tariffs, it is true that the rates applied in developed countries are on average very low, and that these rates have dropped significantly in most of the developing world in recent years. Similarly, alongside tariffs, some non-tariff measures (NTMs) are becoming more common. Beverelli, Boffa, and Keck (2018) show that at least part of this situation is due to foreign trade policies, that is, there is a decrease in the use of NTMs as tariffs applied depending on the policies.

The aim so far is to show that the key market access problems persist and hence the need for traditional negotiation processes are an increasing number of areas for international trade cooperation and gain insight into other regulatory administrative approaches to achieve shared goals.

Today, it is becoming increasingly clear that many of the trade challenges faced by countries, from managing the trade-environment interface to facilitating trade and investment flows, to managing digital commerce, are global in nature and can only be resolved globally.

There have been some developments in the last decade that point to a reversal of the trend. While BTAs (Regional Trade Agreements) have played an important role in opening up trade and advancing rule-making in recent years, they naturally have weaknesses and limitations. While multilateral approaches are becoming more important, not less, in an increasingly unlimited, multipolar global economy, these approaches also need to be more flexible, variable and very fast.

4. CONCLUSION

The main purpose of this study is to provide clear signs that the integration of the global trade system is not over, but that a completely new phase of globalization has started.

One way to solve the problem is to create new trade policies and find new approaches to trade negotiations.

Internal reform of countries should be an integral part of global reform.

It is very important that all countries participate in cooperation at the same level.

KAYNAKÇA

- Arslan, K., (2014) Dış Ticaret Politikaları, Detay Yayıncılık 1. Basım, İstanbul
- Brahmbhatt, M., & Christiaensen L., (2008) Rising Food Prices in East Asia: Challenges and Policy Options, World Bank Working Paper, No. 44998, Washington DC.
- Beverelli, C., & Boffa, M., Keck, A., (2018) Trade Policy Substitution: Theory and Evidence”, mimeo 2018.
- Constantinescu, C., Mattoo, A. Ruta, M. (2015) The Global Trade Slowdown: Cyclical or Structural?, IMF Working Paper, No. 15/6
- Dünya Bankası, (2015) World Bank: Low-Income Developing Countries and G20 Trade and Investment Policy, Washington DC.
- DTÖ, (2012) WTO: World Trade Report 2012: Trade and Public Policies: A Closer Look at Non-Tariff Measures in the 21st Century, Geneva.
- DTÖ, (2014) WTO: World Trade Report 2014, op. cit.; IMF, World Bank and WTO, op. cit.
- DTÖ, (2015a) WTO: World Trade Report 2015: Speeding up Trade: Benefits and Challenges of Implementing the WTO Trade Facilitation Agreement, WTO Publishing, Geneva.
- DTÖ, (2016a) WTO: WTO Report on G20 Trade Measures, WTO Publishing, Geneva.
- DTÖ, (2017a) WTO: Press/800
- DTÖ, (2018a) Trade and tariff data, https://www.wto.org/english/res_e/statis_e/statis_e.htm (15.4.2020)
- Escaith, H., & Miroudot S., (2015) World Trade and Income Remain Exposed to Gravity, in: CEPR: The Global Trade Slowdown: A New Normal?, London, pp. 127-160.
- Fontagné, L., Fouré, J., Keck A., (2017) Simulating World Trade in the Decades Ahead: Driving Forces and Policy Implications, in: The World Economy, Vol. 40, No. 1, pp. 36-55
- Fontagné, L., & Fouré, J., & Beverelli, C., & Keck A., (2018): Medium-Run Impacts of a Multilateral Trade Facilitation Agreement, mimeo 2018; WTO: World Trade Report 2015, op. cit.
- Görgün, M.R., & Bardakçi, H., (2020) “SERBEST TİCARET ANLAŞMALARININ EKONOMİK ETKİLERİ VE AB İLE YAŞANAN SORUNLAR”, Küresel ve Yerel Bağlamda Siyaset, Ticaret ve Muhasebe, (edt. Mehmet DEMİR, Ali ÇİÇEK) s.53-83. İksad yayınevi, ISBN: 978-625-7897-65-5, Ankara
- Handley K., (2014/2015) Exporting under Trade Policy Uncertainty: Theory and Evidence, in: Journal of International Economics, Vol. 94, No. 1, 2014, pp. 50-66; K. Handley, N. Limao: Trade and Investment under Policy Uncertainty: Theory and Firm Evidence, in: American Economic Journal: Economic Policy, Vol. 7, No. 4, 2015, pp. 189-222.
- IMF, (2016) World Economic Outlook: Subdued Demand: Symptoms and Remedies, October 2016, IMF Publishing, Washington DC.
- Nordas, H., (2016) Services Trade Restrictiveness Index (STRI): The Trade Effect of Regulatory Differences, OECD Trade Policy Papers, No. 189, Paris.

REKLAMCILIKTA DİJİTAL TRANSFORMASYON: MOBİL REKLAMLAR

DIGITAL TRANSFORMATION IN ADVERTISING: MOBILE ADVERTISEMENTS

Cenk Arsun Yüksel^{1*}^{*1} İstanbul Üniversitesi, İşletme Fakültesi, İşletme Bölümü, İstanbul, Türkiye.

ORCID ID: 0000-0002-2249-2806

Özet

Toplumsal yaşamdaki dönüşüme paralel olarak tüketim biçimleri de değişime uğramaktadır. Bu nedenle, bilgi teknolojilerinin pazarlamaya uyarlanması, modern iş dünyasında bir zorunluluktur. Geleneksel olarak, özellikle tüketici ürünlerine yönelik reklamlar çoğunlukla televizyonda ya da gazetelerde yayınlanmaktaydı. Ancak bugün, TV izlemek veya gazete okumak için harcanan zaman önemli ölçüde azalmaktadır. Web sayfaları, sosyal medya ve mobil telefonlar reklam medyasının yeni örnekleridir. Tüketici tarafından en çok mobil telefonlar kullanılırken, insanlar her gün mobil telefonlarıyla daha fazla zaman geçiriyorlar ve en çok akıllı telefonları aracılığıyla web sitelerini veya sosyal medyayı kullanıyorlar. Reklamlar birçok durumda satın alma davranışını artırabilir, ancak ilk aşamada tüketiciler mobil reklamları kabul etmelidir. Tüketicinin mobil reklamları kabulü çok sayıda bağımsız değişkenden etkilenebilir. Mobil reklamların içeriği en önemli faktörlerden biri olma eğilimindedir. Dijital dönüşüm kavramına bağlı olarak mobil reklamları incelemek amacıyla, bu çalışmada tanımlayıcı bir araştırma geliştirilmiştir. Bu araştırmanın amacı, mobil reklam içeriklerinin mobil reklamın tüketici kabulü üzerindeki etkisini tanımlamaktır. Bu çalışmada tesadüfi olmayan örneklemelerden kolayda örneklem tercih edilmektedir. Bu nicel çalışmada veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Mobil reklam içerikleri ve mobil reklamın kabulü 5'li Likert ölçeği ile ölçülmeye çalışılmıştır. Veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler; keşfedici faktör analizi, çoklu regresyon ve bağımsız örneklem t testidir.

Anahtar Kelimeler: Mobil Telefonlar, Mobil Pazarlama, Mobil Reklamcılık, Mobil Reklamlar.**Abstract**

Due to the revolution in societal life, consumption styles are also transformed. Therefore, adapting information technologies in marketing is a necessity in today's business world. In conventional concept, advertisements mostly used to be on TV or published in newspapers, especially in consumer products. However, today, time spent for watching TV or reading newspapers is considerably decreased. Web pages, social media and mobile phones are the new examples of advertising media. Mobile phones are the mostly used one from consumers' side, while people spend time more and more with their mobile phones every day and also they use web sites or social media via their smart phones most. Advertisements may increase purchase behavior in many cases, but at the first stage, consumers must accept mobile advertisements. Consumer acceptance of mobile advertisements can be affected by numerous independents. Mobile advertisement contents tend to be one of the most important factors. In order to examine the mobile advertisements due to the digital transformation concept, a descriptive research has been designed in this study. Aim of this research is to define the effect of mobile advertisement contents on consumer acceptance of mobile advertisements. Convenience sampling as a non-probability sampling method, is preferred in this research. In this quantitative research, data were gathered by survey method. Mobile advertisement contents and acceptance of mobile advertisements are tried to be measured by 5 points Likert scale. Statistical methods used in data analysis are; exploratory factor analysis, multiple regression and independent samples t test.

Keywords: Mobile Phones, Mobile Marketing, Mobile Advertising, Mobile Advertisements.

LİTERATÜR TARAMASI

Mobil reklam, “mobil cihaz kullanan tüketicilere elektronik reklamlar gönderme” olarak tanımlanabilir (Cleff, 2007). Bir başka tanıma göre mobil reklam, “tüketicilere mal / hizmetlerin tutundurulması amacıyla reklam mesajları iletmek üzere interaktif kablosuz kitle iletişim araçlarının kullanılmasıdır (Haghirian ve Madlberger, 2004).

Leppäniemi ve Karjaluo (2008:56), mobil pazarlamada içeri eğlendirici, bilgilendirici ve eğlendirici bilgilendirici reklamlardan oluştuğunu belirtmiştir. Bu başlık altında indirilebilen melodi tonları, logolar, duvar kağıtları, reklam tanıtımı yapan oyunlar bulunur. Bireysel olan haberler, spor skorları, mizah dergileri, yıldız falları gibi mesajlar da bu sınıfta yer alır.

Haghirian ve Madlberger’e (2005:9) göre reklamların gönderilme sıklığı mobil reklamcılıkta dikkat edilmesi gereken bir faktördür. Ducoffe’ye göre sık gönderimler sonucunda reklam değeri ve etkisi düşecektir. Çünkü bilgi öğrenilecek ve tekrar gönderildiğinde etkisi azalacaktır. Bu reklamların sayısı arttıkça tüketicinin verdiği tepki olumsuz doğru kaymaktadır.

Kişiselleştirilmiş mesajlar mobil reklamların etkisini olumlu etkileyen bir faktördür. Reklam kampanyalarından daha iyi verim alabilmek için iyi planlanmış bir veri tabanı çalışması yürütmek gerekir. Bu veri tabanı tüketicilerin alışkanlıkları, ilgileri ve tercihlerinden oluşur. Boş zaman aktiviteleri, dinledikleri radyo kanalları, internet sayfaları, gelirleri, müzik ilgileri vb. bilgileri öğrenilmelidir (Dickinger ve diğerleri,2004:6).

Varshney (2003:240) tüketicilerin teşvik edici reklamlara karşı daha olumlu tepki gösterdiklerini belirtmiştir. Tüketiciler bu tür reklamları almaya daha isteklidir. Standing, Benson ve Karjaluo (2005:138), finansal teşviklerin mobil reklamlarda son derece etkili olduklarını ileri sürmüştür.

İspir ve Suher (2009:6)’a göre reklama yönelik tutum, “belli bir reklam uyarısına, belli bir maruz kalma sürecinde, olumlu veya olumsuz anlamdaki tepkilerimizi içeren bir ön duruş” olarak tanımlanabilir. Genel reklama karşı tutum ise “genel olarak reklama yönelik, süreklilik arz eden olumlu ya da olumsuz anlamdaki tepkilerimizi içeren öğrenilmiş bir ön duruş” şeklinde ifade edilebilir.

Shlosser, Shavitt ve Kanfer çalışmalarında (1999: 48-49) internet reklamlarına karşı tüketici tutumlarını beş alt boyutta incelemiştir. Bunlar; reklam yararı başlığında (bilgilendirici, eğlendirici ve karar vermede kullanışlılık), küçük düşürücü durumlar (saygısızlık), fiyat algısı, güven ve hukuksal düzenlemelerdir. Çalışma sonucundaki bulgular tüketicilerin internet reklamlarına karşı olan tutumlarındaki %43 oranı ile reklam yararının tek başına etkili olduğunu göstermektedir. Diğer faktörlerin internet reklamlarına karşı tutum üzerindeki etkisinin oranları düşüktür. Genel olarak ise internet reklamlarına karşı tutumlar olumlu olarak bulunmuştur.

Tüketicilerin reklamlara karşı ilgisi literatürde uzun yıllardan beri araştırılan bir konudur. İnternet reklamlarının, pozitif tüketici tutumu ürettiği görülmektedir. Bunun nedeni internet reklamlarının genellikle bilgilendirici ve eğlendirici olduğunun düşünülmesidir (Tsang, Ho ve Liang:2004,1).

Tsang, Ho ve Liang (2004:69) mobil reklama karşı olan tutumları etkileyen faktörleri; izinli reklamlar, teşvik edici reklamlar, reklamların bilgilendiriciliği, eğlendiriciliği, güvenilirliği ve rahatsız ediciliği ile ilişkilendirmiş ve tutumu da, eğilim ve davranış değişkenleri ile ilişkilendirmiştir.

Venkatesh ve diğerleri (2003:440) kullanım alışkanlıkları, performans kapasitesi ve sosyal etki ve fayda durumu gibi özelliklerin eğilim üzerinde belirleyici faktörler olduğunu belirtmişlerdir. Ayrıca yaş, cinsiyet tecrübe ve istekliliğin de bilgi teknolojilerinin kabulünü etkileyen faktörler olduğu belirtilmiştir.

Oh ve Xu (2003:687) eğlenceyi “zevkin uyanması” olarak belirtmiş ve eğlencenin reklam değerini arttırarak tutumu etkilediğini doğrulamıştır. Tsang, Ho ve Liang (2004:75) de eğlendiricilik faktörünün reklama karşı tutumu etkileyen en önemli faktör olduğunu ifade etmiştir.

Bir başka mobil reklam ve tutum çalışmasının sonunda da mobil reklamcılığa karşı tüketici tutumları ile eğlendiricilik arasında pozitif ilişki olduğu bulunmuştur (Bianco, Blasco ve Azorin,2010:8).

Shlosser, Shavitt ve Kanfer çalışmalarında (1999: 52) reklamların içeriği ve şeklinin (eğlendirici ve bilgilendirici olması) reklam değerini belli ettiğini ve aynı şekilde internet reklamcılığında da bu iki özelliğin önem taşıdığını ve satın alma davranışını etkilediğini belirtmişlerdir.

Literatürde yer alan bir başka çalışmada reklamın içeriğinin eğlendirici öğeler içeriyor olmasının reklam değerini ve dolayısıyla da sonuçta reklama karşı oluşan tüketici tutumunu pozitif ve güçlü bir şekilde etkilediği bulunmuştur (Haghirian ve Madlberger, 2005:7).

Milne ve Gordon (1993:209) mobil reklamlarda tüketici beklentilerinin karşılanması gerekliliğini vurgulamışlardır. Buna göre, beklentileri karşılayan mobil reklamlar tüketici farkındalığını sağlayacaktır.

Siau ve Shen (2003:91-94) bir işletmenin mobil reklamlarındaki bilgi kalitesi ile ürünleri hakkında tüketicilerde oluşan algıların ilişkili olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca mobil reklamlarla tüketicilere ulaştırılan

bilgilerin doğruluk, zamana uygunluk ve yararlılık gibi özellikleri taşıması gerekmektedir (Bianco, Blasco ve Azorin,2010:4).

Mc Knight, Choudhury ve Kacmar (2002:335) çalışmalarında güvenin tüketici eğilimleri üzerindeki en önemli faktör olduğunu ortaya koymuşlardır. Belirsizliğin ve algılanan riskin yüksek olmasının, tüketici tutumlarında negatifliğe sebep olacağını belirtmiştir. Aynı çalışmada tüketicilerin reklam SMS'leri üzerinden kişisel bilgilerinin paylaşılma riski olması nedeni ile direkt gönderilen izinsiz reklamlara karşı negatif tutumları olduğu savunulmaktadır.

Barakat ve El Sheikh (2010:5) 174 tüketiciyle yapılan çalışmada üç değişkenin SMS reklamlarının kabulünde etkili olduğunu ortaya çıkarmıştır. Bunlar; reklamın faydası, kullanımın kolaylığı ve güvendir. Güven ve fayda tutumlar daha güçlü bir ilişki içindedir. Güven tutum ilişkisi, fayda tutum ilişkisinden; faydanın tutuma etkisi ise algılanan kullanım kolaylığının tutuma etkisinden güçlü çıkmıştır.

Yapılan başka bir çalışmada reklamın güvenilir olduğunun bilinmesinin reklam değerini ve dolayısıyla da sonuçta reklama karşı oluşan tüketici tutumunu pozitif yönde etkilediği tespit edilmiştir (Haghirian ve Madlberger,2005:7).

Reklam güvenilirliği, özellikle internet reklamcılığı ile yakından ilişkilidir. Güvenilirlik, birçok unsurdan etkilenir. Bunların en başında markanın güvenilirliği ve paylaşılan reklam mesajı gelmektedir. Ama bunun yanı sıra güvenilirliğin reklam ortamından da etkilendiği bir gerçektir. Yapılan çalışmalar internetin bu anlamda nispeten daha az başarılı olduğunu ortaya koymaktadır. Kullanıcılar internet reklamlarına güvenmemektedirler (Haghirian ve Maldberger,2005:6).

Reklam değeri ile mobil reklamların rahatsız edicilik özelliği arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmada iki değişken arasında negatif ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Buna bağlı olarak mobil reklamların rahatsız edicilik boyutlarının artması gelecek olan mobil reklamlara karşı şekillenecek olan tutumları da etkiler. Eğlendirici veya bilgilendirici öğelerini içeren reklamlarla tutum arasındaki ilişkiler, rahatsız edicilikle tutum arasındaki ilişkilerden daha güçlüdür (Haghirian ve Madlberger,2005:9).

Barwise ve Strong (2002, 18-19) İngiltere'de 2001 yılında 500 mobil telefon kullanıcısı üzerinde yaptıkları araştırmada izinli reklamcılığa karşı tutumların oldukça olumlu olduğunu belirlemişlerdir. Sonuçlara göre izinli reklamları alan tüketicilerin (ankete katılanlar) %81'i hiçbir mesajı okumadan silmemektedir. Ankete katılan cevaplayıcıların %74'ü mesajlarının tamamını ve dörtte üçünden fazlasını okumaktadır.

Mobil reklamlarda başarı unsurları Şekil 1'de özetlenmiştir.

Mesaj Başarı Unsurları	<ul style="list-style-type: none"> • İçerik • Kişiselleştirme • Tüketici Kontrolü
Mecra Başarı Unsurları	<ul style="list-style-type: none"> • Cep Telefonu Teknolojisi • Gönderim Süreci • Ürün Uygunluğu • Medya Maliyeti
Başarı Ölçüleri	<ul style="list-style-type: none"> • Tüketici İlgisi • Tüketici Davranışı • Maliyet Oranları

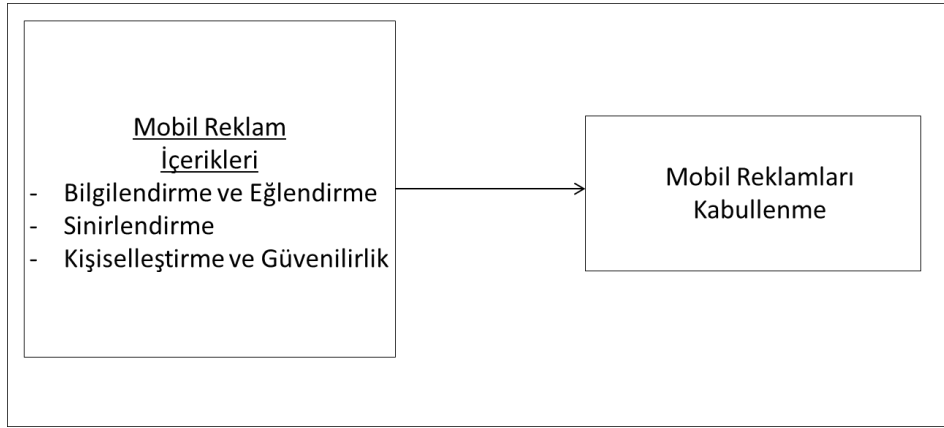
Şekil1: Mobil Reklamlarda Başarı Unsurları

Kaynak: Dickinger, Haghirian, ve Scharl (2004)

Şekil 1'de görüldüğü ve geçmiş birçok çalışmada belirtildiği üzere, reklam içerikleri mobil reklamların başarısında önemli bir yere sahiptir.

YÖNTEM

Bu araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinde mobil reklam içeriklerinin mobil reklamları kabullenme üzerindeki etkisinin belirlenmesidir. Bu amaçla tanımsal nitelikte bir araştırma tasarlanmıştır. Ana kitleyi İstanbul ilinde öğrenim gören üniversite öğrencileri oluşturmaktadır. Üniversite öğrencilerinin mobil cihazları çok yoğun biçimde kullandıkları bilinmektedir, bu nedenle mobil reklamlara en fazla maruz kalan gruplardan biri de üniversite öğrencileridir. Araştırmada tesadüfi olmayan örnekleme yöntemlerinden kolayda örnekleme tercih edilmiştir. Kantitatif yöntemin tercih edildiği araştırmada veriler, elden bırakılan anket yöntemiyle toplanmıştır. Araştırma modeli Şekil 2'deki gibidir:

Şekil 2: Araştırma Modeli

Araştırma kapsamında test edilen ana hipotezler şunlardır:

H₁: Mobil reklam içeriklerinin mobil reklamları kabullenme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.

Araştırmada test edilen alt hipotezler ise şunlardır:

H₂: Mobil reklam içeriklerinden bilgilendirme ve eğlendirme algısı cinsiyete göre farklılık gösterir.

H₃: Mobil reklam içeriklerinden sinirlendirme algısı cinsiyete göre farklılık gösterir.

H₄: Mobil reklam içeriklerinden kişiselleştirme ve güvenilirlik algısı cinsiyete göre farklılık gösterir.

H₅: Mobil reklamları kabullenme cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterir.

Veri analizinde kullanılan istatistiksel yöntemler; keşfedici faktör analizi, çoklu regresyon analizi ve bağımsız gruplar t testidir.

BULGULAR

Araştırmada kullanılan ölçeklerden mobil reklam içerikleri ölçeğine keşfedici faktör analizi ve güvenilirlik analizi uygulanmıştır. Faktör analizinde temel bileşenler yöntemi ve varimax rotasyon yöntemi kullanılmıştır. Güvenilirlik analizinde ise Cronbah Alpha metodu kullanılmıştır. Analiz sonuçları Tablo 1'deki gibi özetlenebilir:

Tablo 1: Mobil Reklam İçerikleri Keşfedici Faktör Analizi

<u>Faktör</u>	<u>İfade</u>	<u>Faktör Yüğü</u>	<u>Açıklanan Varyans</u>	<u>Güvenilirlik Katsayısı</u>
Bilgilendirme ve Eğlendirme	Mobil reklam ürünle ilgili bilgiye hemen erişmemi sağlar.	0,893		
	Mobil reklamlar ürünler hakkında güncel bilgi sağlayan iyi bir kaynaktır.	0,871		
	Mobil reklamlar özel ürün fiyatlarıyla ilgili bilgi almamı sağlar.	0,866		
	Mobil reklamlar piyasaya çıkan en son ürünler hakkında bilgi verir.	0,725		
	Mobil reklamları almak hoşuma gider.	0,724		
	Mobil reklamların içeriği diğer medya araçlarıyla sunulan reklamların içeriğinden daha ilginçtir.	0,719	35,218	0,947
	Mobil reklamları okumak zevklidir.	0,713		
	Mobil reklamlar genellikle insanları güldürür.	0,690		
	Mobil reklamları eğlenceli bulurum.	0,673		
	Mobil reklamlar heyecan vericidir.			

		0,664		
	Mobil reklamların içeriği genellikle sinir bozucudur.	0,871		
	Mobil reklamlara çok fazla maruz kalınmaktadır.	0,859		
Sinirlendirme	Mobil reklamlar insanın kafasını karıştırır.	0,826	22,052	0,925
	Mobil reklamlar beni rahatsız eder.	0,825		
	Mobil reklamlar insanı bezdirir.	0,813		
	Mobil reklamlar aldatıcıdır.	0,787		
	İsmim geçen mobil reklam mesajlarını daha çok okurum.	0,833		
Kişiselleştirme ve Güvenilirlik	İsmim geçen mobil reklamları güvenilir bulurum.	0,782		
	Mobil reklam kişisel olarak bana gönderilmişse ilgimi çeker.	0,731	21,609	0,920
	Mobil reklamlar tarafsızdır.	0,710		
	Mobil reklamlar inandırıcıdır.	0,602		
Kaiser-Meyer-Olkin Örneklem Yeterliliği: 0,903				
Bartlett Küresellik Testi p Değeri: 0,000				
Toplam Açıklanan Varyans: :%78,879				

Tablo 1’de görüldüğü üzere, mobil reklam içerikleri; bilgilendirme ve eğlendirme, sinirlendirme ve kişiselleştirme ve güvenilirlik olmak üzere üç faktörden oluşmaktadır. Toplam varyansın %78,879’u bu üç faktör tarafından açıklanmaktadır.

Araştırmanın ana hipotezini test etmek üzere mobil reklam içeriklerinin mobil reklamları kabullenme üzerindeki etkisini inceleyen çoklu regresyon analizi uygulanmıştır. Analiz sonuçları tablo 2’de görülmektedir:

Tablo 2: Mobil Reklam İçeriklerinin Mobil Reklamları Kabullenme Üzerindeki Etkisi

R	R ²	F	p	Bağımsız Değişken	Beta	Standart Hata	t	P	VIF
				Bilgilendirme ve Eğlendirme	0,320	0,084	3,821	0,000	3,062
				Sinirlendirme	-	0,060	-	0,003	1,602
0,794	0,630	103,908	0,000	Kişiselleştirme ve Güvenilirlik	0,178	0,090	2,967	0,000	2,945
					0,482		5,364		

Sabit: 1,191

Bağımlı Değişken: Mobil Reklamları Kabullenme

Tablo 2’de görüldüğü üzere, mobil reklam içeriklerinin mobil reklamları kabullenme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi mevcuttur. Mobil reklam içeriklerinin her üç alt boyutunun da etkileri anlamlıdır. Regresyon modeli şu şekilde kurulabilir:

Mobil Reklamları Kabullenme=1,191+0,320×Bilgilendirme ve Eğlendirme-0,178×Sinirlendirme+0,482×Kişiselleştirme ve Güvenilirlik

Regresyon modelinden de anlaşılacağı üzere, mobil reklam içeriklerinden sinirlendirmenin mobil reklamları kabullenme üzerindeki etkisi negatiftir.

Araştırmanın alt hipotezlerini test etmek amacıyla bilgilendirme ve eğlendirme, sinirlendirme ve kişiselleştirme ve güvenilirlik ve mobil reklamları kabullenme boyutlarına cinsiyete göre bağımsız gruplar t testi uygulanmıştır. Analiz sonuçları Tablo 3'teki gibidir:

Tablo 3: Bilgilendirme ve Eğlendirme, Sinirlendirme, Kişiselleştirme ve Güvenilirlik ve Mobil Reklamları Kabullenmenin Cinsiyete Göre Farklılığı

	Cinsiyet	N	Ortalama	t	p
Bilgilendirme ve Eğlendirme	Kadın	78	3,2378	3,023	0,003
	Erkek	122	2,7641		
Sinirlendirme	Kadın	78	3,0444	-2,010	0,046
	Erkek	122	3,3702		
Kişiselleştirme ve Güvenilirlik	Kadın	78	3,3707	2,709	0,007
	Erkek	122	2,9691		
Mobil Reklamları Kabullenme	Kadın	78	3,2533	2,075	0,039
	Erkek	122	2,9180		

Tablo 3'te görüldüğü üzere, bilgilendirme ve eğlendirme ve kişiselleştirme ve güvenilirlik ve mobil reklamları kabullenme boyutları kadınlarda, sinirlendirme boyutu ise erkeklerde daha yüksek çıkmıştır.

Analizler sonucunda kabul edilen ve reddedilen araştırma hipotezleri Tablo 4'teki gibidir:

Tablo 4: Kabul Edilen ve Reddedilen Araştırma Hipotezleri

Hipotez	Kabul/Reddedilme Durumu
H1: Mobil reklam içeriklerinin mobil reklamları kabullenme üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisi vardır.	Kabul
H2: Mobil reklam içeriklerinden bilgilendirme ve eğlendirme algısı cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul
H3: Mobil reklam içeriklerinden sinirlendirme algısı cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul
H4: Mobil reklam içeriklerinden kişiselleştirme ve güvenilirlik algısı cinsiyete göre farklılık gösterir.	Kabul
H5: Mobil reklamları kabullenme cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık gösterir.	Kabul

SONUÇ

Choi ve Hwang, 2008 yılındaki çalışmalarında Kore ve ABD'de deki 629 öğrenci üzerine yaptıkları çalışmada, hem Koreli öğrencilerin hem de ABD'li öğrencilerin mobil reklama karşı olumlu bir tutum içerisinde olduklarını, ayrıca her iki ülkenin katılımcı öğrencilerinin, mobil reklamın ana öğelerinin eğlence ve güvenilirlik olduğunu ifade ettikleri sonucuna varmışlardır. Tsang, Ho ve Liang (2004) yaptıkları çalışmada tüketicilerin bilgilendirme, eğlendirme ve güvenilirlik ile mobil reklam yönelik tutumun olumlu, sinirlendirme ile olumsuz olduğunu tespit etmişlerdir. Okazaki (2004) Algılanan bilgilendiricilik-eğlendiricilik mobil reklamlara yönelik tutumları olumlu bir şekilde etkilerken, algılanan rahatsız edicilik mobil reklamlara yönelik tutumları olumsuz yönde etkilediğini tespit etmiştir. Chowdhury ve diğerleri (2006) yaptıkları çalışmada güvenilirliğin, tüketicilerin mobil reklamlara karşı tutumunu etkileyen en önemli faktör olduğu ve tüketicilerin mobil reklamları eğlendirici ve bilgilendirici bulmadıkları zaman olumsuz tutum içinde oldukları sonucuna varmışlardır. Xu, Liao ve Li (2008) yaptıkları çalışmada tüketicilerin tutumunu etkileyen en önemli mobil reklam özelliklerinin eğlendirme, güvenilirlik ve kişisellik olduğunu tespit etmişlerdir. Xu (2007), He ve Lu (2007), Okazaki (2008), özellikle kadın tüketicilerin mobil reklamlardan daha fazla etkilendiklerini ve kadın tüketicilerin, erkek tüketicilere göre mobil reklamlara daha fazla güven duyduklarını belirlemişlerdir.

Bu çalışmada elde edilen bulgular literatürü destekler niteliktedir. Mobil reklamları kabullenme üzerinde en fazla etkili olan faktör kişiselleştirme ve güvenilirlik olarak tespit edilmiştir. Bununla birlikte, mobil reklam içeriklerine yönelik algılar ve mobil reklamları kabullenmenin cinsiyete göre farklılık gösterdiği anlaşılmaktadır. Her ne kadar üniversite öğrencileri yaş, eğitim durumu ve gelir durumu gibi birçok demografik değişken bakımından büyük ölçüde homojen bir yapı gösterse de, cinsiyetin tüketici davranışlarında belirleyici bir etken olduğu söylenebilir.

Uygulayıcılara mobil reklamların oluşturulmasında toplu mesajlar yerine kişiselleştirilmiş iletilerin tercih edilmesi ve reklamın işletmenin resmi kanallarından yapıldığına dair güvenilir bir algı oluşturacak formatların kullanılması, bunun yanı sıra mobil reklamlarda bilgilendirici ve eğlendirici içeriklere ağırlık verilmesi, tüketiciyi bunaltacak sıklıkta mobil reklam yapılmaması önerilmektedir. Özellikle kadınların mobil reklamları kabullenmeye daha istekli oldukları unutulmamalıdır. İleriki araştırmalarda kadın ve erkeklerin alışveriş alışkanlıklarıyla mobil reklamlara yönelik algıları arasında bir ilişki olup olmadığı araştırılabilir, mobil reklam içeriklerine yönelik algılar ve mobil reklamları kabullenmenin diğer demografik özelliklere göre farklılık gösterip göstermeyeceği test edilebilir.

KAYNAKÇA

- Barakat, B. ve A. E. Sheikh. (2010). Trust And User Acceptance Of Mobile Advertising. European, Mediterranean & Middle Eastern Conference on Information Systems Abu Dhabi: 12-13 April, 1.9.
- Barwise, P., ve C. Strong. (2002). Permission- Based Mobile Advertising. Journal Of Interactive Marketing. 16.I, 14-24.
- Bianco, C. F. , M.G. Blasco ve I. I. Azorin. (2010). Entertainment And Informativeness As Precursory Factors Of Successful Mobile Advertising Messages. Communications Of The IBIMA. 2010.2010, 1-11.
- Choi, Y.K. ve Hwang, S.J., "Gearing up for Mobile Advertising: A CrossCultural Examination of Keyfactors Hat Drive Mobile Messages Home to Consumers", Psychology & Marketng, 25 (8), 2008.
- Chowdhury, H. K., Parvin, N., Weitenberner, C., ve Becker, M. (2006). Consumer attitude toward mobile advertising in an emerging market: an empirical study. International Journal of Mobile Marketing, 1 (2), 33-42.
- Cleff, E.B. (2007). Privacy Issues in Mobile Advertising, International Review of Law, Computers and Technology, 21(3), 225-236.
- Dickinger, A. , P. Haghirian, J. Murphy ve A. Scharl. (2004) An Investigation And Conceptual Model Of SMS Marketing. Proceedings of the 37th Hawaii International Conference on System Sciences. Hawaii:5-8 Jan, 1-10.
- Ducoffe, R. H. (1996). Advertising Value And Advertising On The Web. Journal Of Advertising Research, 36.5,21-35'den N.Bilge İspir ve H.Kemal Suher, SMS Reklamlarına Yönelik Tüketici Tutumları, Selçuk İletişim, 5-4. (2009), s.8.
- Haghirian P., & Dickinger A., 2004. Identifying Success Factors of Mobile Marketing, Association of Consumer Research. 17 (1), pp. 8-13.
- Haghirian, P. ve M. Madlberger, (2005). Consumer Attitude Toward Advertising Via Mobile Devices – An Empirical Investigation. Among Austrian. Proceedings of the European Conference on Information Systems. Regensburg, Germany: May,1-12.
- İspir, N. B. ve H.K. Suher. (2009). Sms Reklamlarına Yönelik Tüketici Tutumları. Selçuk İletişim, 5.4, 5-35.
- Leppäniemi, M. ve H. Karjaluoto. (2008). Mobile Marketing: From Marketing Strategy To Mobile Marketing Campaign Implementation. International Journal Of Mobile Marketing, 3.1, 50-60.
- McKnight, D. H. , V. Choudhury, C. Kacmar. (2002). Developing And Validating Trust Measures For E-Commerce: An Integrative Typology. Information Systems Research. 13.3, September, 334–359.
- Milne, G. R. ve M. E. Gordon.(1993) Direct Mail Privacy- Efficiency Trade-Offs Within An Implied Social Contract Framework. Journal of Public Policy & Marketing; Fall. 12.2, 206-215.
- Oh, L.B. ve H. Xu. (2003). Effects Of Multimedia On Mobile Consumer Behavior: An Empirical Study Of Location-Aware Advertising. Twenty-Fourth International Conference on Information Systems. Singapore: 679-691.
- Okazaki, S. (2004). How do Japanese consumers perceive wireless ads? A multivariate analysis. International Journal of Advertising, 23 (4), 429-454.
- Okazaki, S., ve Taylor, C. R. (2008). What is SMS advertising and why do multinationals adopt it? Answers from an empirical study in European markets. Journal of Business Research, 61 (1), 4-12.

- Shlosser, A. E. , S. Shavitt ve A. Kanfer. (1999). Of Internet Users' Attitudes Toward Internet Advertising. *Journal Of Interactive Marketing*. 13.3, Summer, 34-54.
- Siau, K. ve Z. Shen. (2003). Building Customer Trust In Mobile Commerce. *Communications of the ACM*. 46.4, 91-94.
- Standing, C. , S. Benson ve H. Karjaluoto. (2005). Consumer Perspectives On Mobile Advertising And Marketing. Conference: Anzmac, Electronic Marketing. 135-141.
- Tsang, M., S. Ho ve T. Liang. (2004). Attitudes Toward Mobile Advertising: An Empirical Study. *International Journal of Electronic Commerce*.8.3,65-78
- Varshney, U. (2003). Location Management for Mobile Commerce Applications in Wireless Internet Environment. *ACM Transactions on Internet Technology*. (3.3), August, 236- 255.
- Venkatesh. V. , M. G. Morris, G. B. Davis ve F. D. Davis. (2003) User Acceptance Of Information Technology: Toward A Unified View. *MIS Quarterly*. 27,3.September, 425-475.
- Xu, D. J. (2007). The influence of personalization in affecting consumer attitudes toward mobile advertising in China. *The Journal of Computer Information Systems*, 47 (2), 9-20.
- Xu, D. J., Liao, S. S., ve Li, Q. (2008). Combining empirical experimentation and modeling techniques: a design research approach for personalized mobile advertising applications. *Decision Support Systems*, 44 (3), 710-724.

DÜZENLİ SPOR YAPAN KİŞİLERİN YENİ TİP KORONAVİRÜS (COVID-19) PANDEMİSİ SÜRECİNDE GENEL İYİ OLUŞ DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ**EXAMINATION OF GENERAL WELL-BEING LEVELS OF PEOPLE WHO DO SPORT REGULARLY IN THE NOVEL CORONAVIRUS (COVID-19) PANDEMIA PERIOD**

Mert ÇALOĞLU^{1*}, Özlem MENTEŞ YALÇIN^{2**}

¹Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Samsun, Türkiye <https://orcid.org/0000-0001-5513-3634>

²Ondokuz Mayıs Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Spor Yöneticiliği Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi, Samsun, Türkiye <https://orcid.org/0000-0002-2355-3009>

Özet

Bu çalışmanın amacı, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeylerini bazı değişkenlere göre belirlemektir. Çalışma betimsel tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubu, 2020 yılında Türkiye’ de düzenli spor yapan 149 kadın, 121 erkek olmak üzere toplam 270 kişiden oluşmuştur. Araştırmada veri toplamak için araştırmacılar tarafından geliştirilen “Kişisel Bilgi Formu” ile Kalafatoğlu ve Çelik (2020) tarafından geliştirilen “Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu” kullanılmıştır. Veriler çevrimiçi anket yöntemi kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS 22.0 istatistik programında değerlendirilmiştir. Araştırma verilerinin analizinde normallik dağılımı testi Kolmogorov-Smirnov, ikili karşılaştırmalar t testi ve Mann Whitney-U, çoklu karşılaştırmalar Tek Yönlü Varyans Analizi (One-way ANOVA), Tukey ve Kruskal Wallis-H Testleri ile yapılmıştır. Yapılan analizler sonucunda; düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri ile yaş, cinsiyet, medeni durum, sahip olunan çocuk sayısı, yerleşim yeri, pandemi döneminde evde düzenli spor yapma değişkenleri arasında anlamlı bir fark tespit edilememiş; meslek değişkeninde beden eğitimi öğretmenlerinin diğer branş öğretmenlerinden, sağlık çalışanlarından, çalışmayan ve serbest meslek sahibi olanlardan daha yüksek genel iyi oluş düzeyine sahip olduğu bulunmuştur. Elde edilen bulgular doğrultusunda, sonuçlar tartışılmıştır. Benzer çalışmaların farklı örneklem gruplarında yapılması önerilir.

Anahtar Kelimeler: Genel iyi oluş, Covid-19 pandemisi, spor

Abstract

The aim of this study is to determine the general well-being levels of people who do sport regularly in the novel coronavirus (Covid-19) pandemia period. The study had a descriptive scanning model. The sample of the study consisted of 270 people who do sports regularly in Turkey, 2020. 121 of the participants were male and 149 were female. As a data collection tool in the research, “Personal Information Form” which was developed by researchers and “Short Version of the Scales of General Well-Being” were used in order to determine the general well-being levels of participants. This scale was developed by Kalafatoğlu and Çelik (2020). Online research method has been used to collect data. The datas obtained were evaluated using the SPSS 22.0 statistical program. Kolmogorov-Smirnov test was applied to test of normality. Analyses of the research data were made with t test and Mann Whitney-U in binary comparisons, One-Way Anova, Tukey and Kruskal Wallis -H tests in multiple comparisons. According to the results, no significant differences were found between levels of general well-being and age, gender, marital status, place of living, doing sports regularly at home along pandemia period and number of children owned variables. According to the findings, general well-being levels of physical education teachers were higher than other branch teachers, health employees, unemployed people and self employees. In accordance with the obtained data, the results have been discussed on. Similar studies can be performed in different sample groups.

Key Words: General well-being, Covid-19 pandemia, sport

GİRİŞ

Salgın hastalıklar, travmatik olaylar, stres verici durumlar, bireylerin fiziksel ve ruhsal sağlığını tehdit ederek psikolojik değişimlere neden olabilmektedir. Özellikle stresli durumların kısa vadede genel iyilik hali üzerinde etkisi vardır (Harvey, 2007). 31 Aralık 2019'da Dünya Sağlık Örgütü (WHO) Çin Ülke Ofisi, Çin'in Hubei eyaletinin Wuhan şehrinde nedeni bilinmeyen pnömoni vakaları bildirmiş, 7 Ocak 2020'de etkenin yeni bir koronavirüs (2019nCoV) olduğu tespit edilmiş ve hastalığın adı COVID-19 olarak tanımlanmıştır. Hastalık, hasta bireylerin öksürme, hapşırma yoluyla ortaya saçtıkları damlacıklara diğer kişilerin elleri ile temas etmesi sonrasında ellerini ağız, burun veya göz mukozasına götürmesi ile bulaşmaktadır (WHO, 2020). Bu nedenle Dünya Sağlık Örgütü korunma yollarına yönelik alınabilecek önlemleri görsel/yazılı basın ve sosyal medya aracılığıyla bildirmiş; Sağlık Bakanlıkları da sosyal izolasyon, maske kullanma, özellikle ellerin yıkanması ve hijyen konusunda halkı sürekli olarak bilgilendirmiştir. Koronavirüsler (CoV), soğuk algınlığından Orta Doğu Solunum Sendromu (MERS-CoV) ve Şiddetli Akut Solunum Sendromu (SARS-CoV) gibi daha ciddi hastalıklara kadar çeşitli hastalıklara neden olan büyük bir virüs ailesidir. İlk salgının başladığı Çin ve sonrasında 113 ülke ile ülkemizde COVID-19 vakalarının görülmesi, bulaştırıcı özelliği ile hızla yayılması ve şiddeti nedeniyle 11 Mart'ta küresel salgın (pandemi) ilan edilmiştir. Bu tarihten itibaren pek çok ülkede olduğu gibi ülkemizde de Sağlık Bakanlığı tarafından karantina uygulaması başlatılmıştır (T.C. Sağlık Bakanlığı, 2020). İçişleri Bakanlığının yayınladığı Koronavirüs konulu ek genelgeyle; Umuma Açık İstirahat ve Eğlence Yerleri olarak faaliyet yürüten ve vatandaşlarımızın çok yakın bir mesafede bir arada bulunarak hastalığın bulaşma riskini arttıracakları gerekçesiyle; tiyatro, sinema, gösteri merkezi, konser salonu, nişan/düğün salonu, çalgılı/müzikli lokanta/kafe, gazino, birahane, taverna, kahvehane, kıraathane, kafeterya, kır bahçesi, nargile salonu, nargile kafe, internet salonu, internet kafe, her türlü oyun salonları (atari, playstation vb.), her türlü kapalı çocuk oyun alanları (AVM ve lokanta içindekiler dahil), çay bahçesi, dernek lokalleri, lunapark, yüzme havuzu, hamam, sauna, kaplıca, masaj salonu, SPA ve spor merkezleri faaliyetleri 16.03.2020 tarihinden itibaren durdurulmuştur (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020). Böylece düzenli spor yapma alışkanlığı olan bireyler yaptıkları sporlara karantina döneminde ev ortamında devam etmek durumunda kalmışlardır. Yaklaşık üç aylık sürecin sonunda günlük vaka sayılarında düşüşlerin görülmesi nedeniyle Sağlık Bakanlığınca yeni normalleşme süreci başlatılmış, bu yeni sürece yönelik tüm kuruluşlar için 4 Haziran 2020'de "Covid-19 Salgın Yönetimi ve Çalışma Rehberi" yayınlamıştır. 17 Temmuz 2020'de ek tedbirlerin ilave edildiği bu rehberin 30. Maddesinde belirtilen, spor salonları ve spor merkezlerinde alınması gereken önlemler doğrultusunda, bireyler kontrollü olarak spor yapma olanağına yeniden kavuşmuşlardır. Ancak henüz aşı ve tedavisi bulunmayan ve sürmekte olan Covid-19 salgını yeni normalleşme sürecinde de bireyleri kaygılandırmaya devam etmektedir. Covid-19 pandemisi bireyleri hem tıbbi hem de psikolojik olarak tehdit etmektedir (Effendi et al., 2020). Erdoğan ve Hocaoglu'na göre (2020), karantina ve sosyal izolasyon nedeniyle bireylerde psikiyatrik belirtilerin görülme sıklığı artmaktadır. Salgın hastalık dönemlerinde uygulanan karantinayla ilgili yapılan bir çalışmada, kişilerde psikolojik sıkıntı ve psikiyatrik bozukluk belirtilerinin salgın hastalıkla yüksek ilişkisi olduğu bulunmuştur (Brooks et al., 2020). Covid-19 salgını hastalık korkusu, öfke, intihar gibi olumsuz duygulara da neden olabilmektedir (Dai et al., 2020).

Sosyologlar, psikologlar, ekonomistler ve politika analizi ile uğraşanlar hastalık ve sağlığın ne anlama geldiğinin ortaya konulmasına yönelik çalışmalar yapmışlardır (Somuncuoğlu, 1999). Dünya Sağlık Örgütü (WHO) 1946 yılında sağlığı; "sadece hastalık ve sakatlığın olmaması hali değil, fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali" olarak tanımlamıştır. Bu tanımında, sağlığın fiziksel yönüne olduğu kadar psikolojik ve sosyal boyutlarına da dikkat çekilmiştir (Robinson ve Elkan 1996). Sağlığın tanımlanmasına yönelik yaklaşımlardan iyilik modelinde sağlık, iyi hissetme durumu olarak tanımlanmaktadır (Larson, 2015). Buna göre sağlık kavramı, fiziksel iyilik hali, rahatlık, enerji ve faaliyetleri yerine getirebilme yeteneği olarak açıklanmaktadır. Bu modelde sağlık kavramı, başarılı,

verimli ve yaratıcı bir hayat için kişisel uygunluk olarak da ifade edilmektedir. İyilik hali (iyi oluş), ilk olarak 1961’ de Halbert Dunn tarafından ortaya atılmıştır (Akt. Palombi, 1991). Bradburn’ a göre (1969) iyilik hali kavramı insanlık tarihi boyunca hep var olan bir kavram olmuştur. İyilik halinin etimolojik anlamı, mutlu, sağlıklı ve refah içinde olma halidir ve optimal psikolojik deneyim ve işlev anlamına gelir (Deci ve Ryan, 2008). İyi oluş kavramı, pozitif psikoloji alan yazınının en temel ve önemli kavramlarından biridir (Seligman, 2011). Genel iyi oluş, yaşamın çeşitli yönleri arasındaki dinamik dengenin sonucudur. Yaşamımızın manevi, bilişsel, duygusal, fiziksel ve davranışsal bölümleri dengeli ve uyumlu bir bütün içinde olduğunda iyilik hali otomatik olarak yaşantımıza girer (Beri ve Jain, 2016). İyilik hali, bireyin sosyal ve doğal çevresi içinde tam ve işlevsel olarak yaşaması için beden, zihin ve ruhun birleştiği optimal sağlık yönelimli bir yaşam biçimi ve iyi olma durumudur (Myers et al., 2000). İyi oluş, kişinin sadece sağlık durumunu ifade etmemekte bunun yanında yaşamından ve iş hayatından duyduğu tatmini de içermektedir (Schulte ve Vainio, 2010). Verma ve Verma’ ya göre (1989) genel iyilik hali; hoşnutluk, mutluluk, yaşam deneyimlerinden memnuniyet ve kişinin iş yaşamındaki rolü, başarı ve aidiyet duygusu, kendini faydalı hissetmesi; sıkıntı, üzüntü, memnuniyetsizliğin olmaması gibi öznel bir duygu olarak kabul edilir. Bu tür duyguları objektif olarak değerlendirmek zor olduğundan, bu tanımda öznel iyi oluş terimine vurgu yapılmaktadır. Öznel iyi oluş ile ilgili bir diğer kavram mental iyi oluş halidir. Dünya Sağlık Örgütü (WHO, 2020) mental iyi oluş halini; her bireyin sahip olduğu potansiyelini kavraması, yaşamın olağan stresleriyle başa çıkabilmesi, üretken/verimli bir şekilde çalışabilmesi ve topluma katkıda bulunması durumu şeklinde tanımlamaktadır. O’Campo et al. (2009) ise mental iyi oluş halinin; bireyin psikolojik iyi oluşunu ifade ettiğini ve yaşamla tatmin olmak, mutluluk ya da stressiz olmak gibi olumlu zihinsel durumları içerdiğini bildirmektedir. Bireyin yaşamına ilişkin değerlendirmelerinin ve olaylara verdiği duygusal tepkilerin bir sonucu olarak kabul edilen iyilik hali, olumlu duyguların sık, olumsuz duyguların az yaşanması ve yüksek yaşam doyumu alma (Doğan, 2013), bilişsel ve duygusal bileşenlerden oluşan doyumun öznel hâli ve olumlu ruh sağlığı olarak tanımlanabilmektedir (Eryılmaz, 2009). Sarı ve Çakır’ a göre (2016) öznel iyi oluş; bireyin yaşamına dair yapmış olduğu bilişsel ve duygusal değerlendirmedir. Bu yönüyle genel iyilik hali, çok katmanlı bir kavram olarak değerlendirilebilir.

Genel iyi oluş, psikopatolojiye karşı koruyucu bir faktördür (McCrae, 2002). Psikopatoloji (Adams, 1992) ve yetersiz başa çıkma (Ireland et al., 2005) ile genel iyi oluş arasında negatif bir ilişki vardır. Genel iyi oluş, yaratıcılığı, karar verme becerisini geliştirir, bireylerin hedeflerine ulaşmasını kolaylaştırır, yaşam doyumu ve yaşam kalitesini artırır, fiziksel ve ruhsal sağlığı korur, olumsuz duyguları azaltır ve yaşamdan keyif almayı sağlar (Hamid ve Ghaazaei, 2013). Gao et al. (2017), hastanede çalışan hemşireler üzerinde yaptıkları bir çalışmada, genel refahın dayanıklılık ve ruh sağlığının önemli bir yordayıcısı olduğunu bulmuşlardır. Halvari et al. (2019), üniversite öğrencilerinin dental anksiyete, ağız sağlığı ile ilgili yaşam kalitesi ve genel iyi oluş konulu çalışmalarında, genel iyi oluşu yüksek olan kişilerin yüksek yaşam doyumu ve düşük somatik belirtiler gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Genel iyi oluş hem fiziksel hem de psikolojik düzeyde olumlu deneyimler içerir ve yaşam doyumu, anksiyete ve somatik belirtilerin yokluğu ile karakterizedir (Baard et al., 2004). Genel iyilik hali olumsuz koşullarda iyi korunabilir, uygun durumlarda kaybedilebilir. Bu durum, fiziksel veya fizyolojik koşullarla ilgilidir ancak tamamen buna bağlı değildir (Verma ve Verma, 1989). Spor gibi fiziksel aktiviteler genel iyilik halinin gelişmesiyle yakından ilişkilidir (Park, 2004; Bray ve Born (2004). Spor; sağlık, fiziksel uygunluk, zindelik kazanmada bireylerin bütünsel gelişiminde yararlıdır, bedensel- fiziksel ve ruhsal sağlığın korunmasında katkı sağlar (Karagün, 2008). Spor, aynı zamanda insanların kişisel ve sosyal gelişimini destekler, bireyin sosyalleşmesine yardımcı olan bir kavramdır (Küçük ve ark 2004). Genel olarak araştırmalar, pasif bir yaşam biçimi sürdürmenin ve alkol, sigara, ilaç kullanma gibi sağlığı riske atan davranışlarda bulunmanın iyilik halini olumsuz yönde etkilediğini vurgulamaktadır (Grace, 1997; Sussman et al., 1995). Çelik ve Owen (2017) yaptıkları çalışmada toplam iyilik halinin %68’inin sağlıklı yaşam biçimi davranışlarıyla

açıklandığını ortaya koymuştur. Yaşam boyu her alanda sağlıklı olabilmek ve iyilik halini sürdürebilmek çevresel etmenler ve yetersiz sağlık sistemi gibi sistemik etmenler nedeniyle her zaman bireylerin doğrudan kontrollerinde olmamasına rağmen bireyler yeterli ve dengeli beslenme alışkanlıklarına sahip olma, stresi iyi yönetebilme, düzenli fiziksel etkinlik yapma gibi sağlıklı yaşam alışkanlıkları ile iyilik halini sürdürebilmektedir (Owen ve Çelik 2018). İyilik modeline göre de iyi oluşu sağlayıcı koşullardan biri fiziksel aktivitedir (Dever, 1991). Yapılan pek çok çalışmada, yoga ve meditasyon temelli uygulamaların olumlu psikolojik ve fizyolojik sonuçlara neden olduğu (Cahn, 2006; Rubia, 2009); anxiety and depresyon gibi duygu durum bozuklukları tedavisinde yoga ve olumlu düşünme tekniklerinin ilaç tedavisi kadar etkili olduğu bildirilmektedir (da Silva, 2009; Chen, 2012).

Alan yazında iyilik hali, iyi oluş ve spor ilişkisini araştıran çalışmalar mevcut olduğu halde, düzenli spor yapan bireylerin yeni tip koronavirüs pandemi sürecinde karantina dönemindeki genel iyi oluş düzeylerini araştıran bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bireylerin psikolojik ve sosyal değişimler yaşadığı küresel salgının halen devam ettiği bu dönemde, düzenli spor yapma alışkanlığı olan bireylerin genel iyi oluş düzeylerinin bazı değişkenlere göre belirlenmesi amacıyla yaptığımız bu çalışmanın alan yazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Buradan hareketle araştırma kapsamında aşağıdaki hipotezler sınanmıştır:

Hipotez 1: Düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri yüksektir.

Hipotez 2: Düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri yaş, cinsiyet, medeni durum, pandemi döneminde evde düzenli spor yapma, karantina döneminde yaşanan yerleşim yeri, sahip olunan çocuk sayısı ve meslek değişkenlerine göre farklılık göstermektedir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Bu çalışma, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeylerini bazı değişkenlere göre belirlemek için betimsel tarama modeline uygun olarak yürütülmüştür.

Evren ve Örneklem

Araştırmanın evrenini, 2020 yılında Türkiye’ de düzenli olarak spor yapan kişiler oluştururken, örneklemi online olarak kişisel bilgi formu ve genel iyi oluş ölçeği kısa formunu Google formlar üzerinden dolduran 149’ u kadın, 121’ i erkek olmak üzere toplam 270 düzenli spor yapan kişi oluşturmuştur.

Veri Toplama Araçları

Kişisel Bilgi Formu

Katılımcıların yaş, cinsiyet, medeni durum, pandemi döneminde evde düzenli spor yapma, karantina döneminde yaşanan yerleşim yeri, sahip olunan çocuk sayısı ve mesleklerine ilişkin bilgileri araştırmacılar tarafından hazırlanan kişisel bilgi formu ile elde edilmiştir.

Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu

Araştırmada Kalafatoğlu ve Çelik (2020) tarafından geliştirilen, Genel İyi Oluş Ölçeği Kısa Formu (GIOÖ-KF) kullanılmıştır. Bu ölçek tek faktörden ve 13 maddeden oluşan beşli likert tipinde (1-Hiç Katılmıyorum, 2-Biraz katılıyorum, 3-Kısmen katılıyorum, 4-Çoğunlukla katılıyorum, 5-Tamamen

Katılıyorum) bir ölçektir. Ölçekten alınabilecek en düşük puan 5, en yüksek puan ise 65'tir. Ölçekte ters puanlanan madde yoktur. Ölçekten alınan yüksek puan genel iyi oluş düzeyinin yüksek olduğunu göstermektedir. Ölçekten elde edilen Cronbach Alfa güvenilirlik katsayısı .90 olarak bulunmuştur. Psikolojik bir test için elde edilen güvenilirlik katsayısının .70 ve daha fazla elde edilmesi test puanlarının güvenilirliğini göstermektedir (Büyüköztürk, 2017). Kalafatoğlu ve Çelik (2020) yaptıkları çalışmada elde ettikleri bulgular sonucunda, GİÖÖ-KF' nun geçerli ve güvenilir bir ölçek olarak ülkemizde genel iyi oluş düzeyini belirlemek amacıyla kullanılabilir bir ölçek olduğunu belirtmiştir.

Verilerin Toplanması

Kişisel bilgi formu ve genel iyi oluş ölçeği kısa formu Google formlarda hazırlanarak bireylere online olarak uygulanmıştır. Veriler Google Formlar üzerinden toplandığı için katılımcıların gönüllü olarak araştırmaya katılımı esas alınmıştır.

Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizinde normallik dağılımı testi Kolmogorov-Smirnov, ikili karşılaştırmalar t testi ve Mann Whitney-U, çoklu karşılaştırmalar Tek Yönlü Varyans Analizi (One-way ANOVA), Tukey ve Kruskal Wallis-H Testleri ile, Genel iyi oluş ölçeği' nin iç tutarlılığı Cronbach Alpha katsayısı ile yapılmıştır. Araştırma bulguları n, ortalama (\bar{x}) ve standart sapma (ss) olarak ifade edilmiş olup, bulgular $P < 0,05$ önem seviyesinde anlamlı kabul edilmiştir. Tüm istatistiksel hesaplamalar SPSS 22.0 istatistik programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

Katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri cevapların kendi iç tutarlılığını ortaya koymak amacıyla yapılan güvenilirlik analizi sonucunda Cronbach's Alpha güvenilirlik katsayısı .90 olarak kabul edilebilir seviyede bulunmuştur. Çalışmaya katılan 270 kişinin genel iyi oluş ölçeği puanları hesaplanmış ve analiz edilmiştir. Tablo 1'de katılımcıların aldıkları puanların standart sapması, aritmetik ortalamaları, maksimum ve minimum puanlara göre dağılımı verilmiştir.

Tablo 1. Genel İyi Oluş Ölçeği Standart Sapması, Aritmetik Ortalaması, Maksimum ve Minimum Puanları

	n	\bar{x}	SS	Min.	Max.
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	270	50,62	8,14	13	65

Tablo 1' de görüldüğü gibi araştırmaya katılan 270 kişinin genel iyi oluş ölçeğinden aldıkları puanlardan hesaplanan standart sapma 8,14'tür. Alınan en yüksek genel iyi oluş ölçeği puanı 65 ve en düşük puan 13 olmuştur; puanların ortalaması da 50,62'dir. Bu ölçekten alınabilecek en yüksek puan 65, en düşük puan 5'dir. Buna göre düzenli spor yapan bireylerin genel iyi oluş puanları ortalamanın üzerindedir.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile cinsiyet değişkeni arasındaki karşılaştırma Mann Whitney-U Testi ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 2' de verilmiştir.

Tablo 2. Katılımcıların Genel İyi Oluş Düzeylerinin Cinsiyet Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Cinsiyet	n	\bar{x}	SS	IQR	P
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	Kadın	149	50,71	7,68	10,50	0,939
	Erkek	121	50,52	8,70	12	

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin cinsiyet değişkenine ($P=0,939$) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile medeni durum değişkeni arasındaki karşılaştırma t- Testi ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 3' de verilmiştir.

Tablo 3. Katılımcıların Genel İyi Oluş Düzeylerinin Medeni Durum Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Medeni Durum	n	\bar{x}	SS	P
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	Evli	163	50,47	8,02	0,696
	Bekâr	107	50,86	8,34	

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin medeni durum değişkenine (P=0,696) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile yerleşim yeri değişkeni arasındaki karşılaştırma Mann Whitney-U Testi ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 4' de verilmiştir.

Tablo 4: Katılımcıların Genel İyi Oluş Düzeylerinin Yerleşim Yeri Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Yerleşim Yeri	n	\bar{x}	SS	IQR	P
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	İl Merkezi	162	50,47	8,26	13	0,483
	İl Merkezi Dışı	108	50,86	7,98	8	

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin yerleşim yeri değişkenine (P=0,483) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile yaş değişkeni arasındaki karşılaştırma One Way Anova testi ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 5' de verilmiştir.

Tablo 5. Katılımcıların Genel İyi Oluş Düzeylerinin Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması

	Yaş	n	\bar{x}	SS	P
Genel iyi oluş puanı	30 ve altı	100	51,08	8,26	0,544
	31-40	67	51,02	7,43	
	41 ve üzeri	103	49,93	8,48	

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin yaş değişkenine (P=0,544) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği görülmüştür.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile pandemi döneminde evde düzenli spor yapma değişkeni arasındaki karşılaştırma Kruskal Wallis-H testi ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 6' da verilmiştir.

Tablo 6. Katılımcıların Genel İyi Oluş Düzeylerinin Pandemi Döneminde Evde Düzenli Spor Yapma Durumlarına Göre Karşılaştırılması

	Spor Yapma Durumu	n	\bar{x}	SS	IQR	P
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	Evet	113	51,34	7,71	11	0,740
	Bazen	118	50,15	8,70	10,50	
	Hayır	39	50	7,59	10	

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin pandemi döneminde evde düzenli spor yapma değişkenine (P=0,740) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile sahip olunan çocuk sayısı değişkeni arasındaki karşılaştırma One way Anova testi ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 7' de verilmiştir.

Tablo 7. Katılımcıların Genel İyi Oluş Düzeylerinin Sahip Oldukları Çocuk Sayılarına Göre

	Çocuk Sayısı	n	\bar{x}	SS	P
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	Çocuk yok	121	49,37	8,45	0,105
	Bir çocuk	63	49,95	7,74	
	İki çocuk	67	52,74	5,97	
	Üç ve üzeri	19	50,47	12,39	

Karşılaştırılması

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin sahip olunan çocuk sayısı değişkenine (P=0,105) göre anlamlı düzeyde farklılık göstermediği bulunmuştur.

Katılımcıların genel iyi oluş puanları ile meslek değişkeni arasındaki karşılaştırma One Way Anova ile yapılmıştır. Elde edilen sonuçlar Tablo 8' de verilmiştir.

Tablo 8. Katılımcıların Mesleklerine Göre Genel İyi Oluş Düzeylerinin Karşılaştırılması

	Meslek	n	\bar{x}	SS	P
Genel iyi oluş ölçeği Puanı	Beden Eğit. Öğretmeni	71	54,05	7,50	0,000
	Diğer Branş Öğretmeni	106	50,58	7,70	
	Sağlık Çalışanı	21	48,61	5,29	
	Çalışmayan	34	48,26	9,62	
	Serbest Çalışan	38	47,57	9,26	

Katılımcıların genel iyi oluş düzeylerinin meslek değişkenine (P=0,000) göre anlamlı düzeyde farklılık gösterdiği bulunmuştur. Yapılan Tukey HSD testi sonuçlarına bakıldığında, beden eğitimi öğretmenlerinin genel iyi oluş düzeyleri diğer branş öğretmenlerinden (P=0,035), sağlık çalışanlarından (P=0,045), çalışmayanlardan (P=0,004) ve serbest çalışanlardan (P=0,001) daha yüksektir.

TARTIŞMA

Yapılan pek çok araştırmada stres ve kaygı durumları ile baş etmek, iyilik halini sürdürmek için egzersiz ve spor önerilmektedir (Steptoe et al., 1989; Dever 1991; Bond et al., 2002; Gökçe, 2004; Tözün ve Babaoğlu, 2016). Düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeylerini araştırdığımız çalışmamızda, literatürde fiziksel egzersiz ve iyi oluş ile ilgili yapılan çalışmalarla uyumlu olarak genel iyi oluş düzeyleri ortalamasının üzerinde bulunmuştur. Buna göre, araştırmaya katılan düzenli spor yapan bireylerin %86' sının pandemi döneminde evde fiziksel egzersize devam ettikleri ve tüm katılımcıların bu süreçte genel iyilik halini sürdürdükleri söylenebilir.

Bu araştırmamızın bulgularına göre, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri cinsiyete göre farklılık göstermemektedir. Literatürde yapılan çalışmaların çoğunda, araştırma sonuçlarımıza paralel olarak cinsiyetin iyi oluş üzerindeki etkisinin anlamlı olmadığı saptanmıştır (Fujita et al., 1991; Myers ve Diener, 1995; Dost, 2004; Çelik, 2008; Saygın, 2008; Canbay, 2010; Çevik, 2010; Eken, 2010; Tuzgöl-Dost, 2010; Eryılmaz ve Atak, 2011; Eryılmaz ve Ercan, 2011; Nur Şahin, 2011; Bagheri et al., 2012; Akgündüz ve Bardakoğlu, 2012; Şahin, ve ark. 2012; Kartal, 2013; Kermen, 2013; Topuz, 2013; Uçan, 2013; Rjabi-Gilan et al., 2015; Tunç, 2015). Bu bulguları desteklemeyen araştırma sonuçları da mevcuttur. Çalışmamızdan elde ettiğimiz bulgulardan farklı olarak, Saygılı ve Özmütlu (2019), 8 haftalık halk oyunları egzersizlerinin üniversite öğrencilerinin iyi oluş düzeyleri üzerine etkisini araştırdığı çalışmada, 8 haftalık halk oyunları çalışması sonrasındaki son-test skorlarını karşılaştırdığında cinsiyet yönünden iyi oluş düzeyinde anlamlı bir farklılık bulamazken; erkek öğrencilerin ön test

toplam puanları ile kadın öğrencilerin ön test toplam puanları arasında erkek öğrencilerin lehine istatistiksel olarak anlamlı fark olduğunu bulmuştur. Erkeklerin iyi oluş düzeylerinin kadınlara oranla daha yüksek olduğunu gösteren başka çalışmalar da vardır (Saföz-Güven, 2008; Eryılmaz ve Ercan, 2011; Tümkaya, 2011). Santo et al. (2014) ile Joy ve Mathew, (2018), genel özyeterlik ve iyi oluşun cinsiyet ile pozitif ilişkili olduğunu bulmuştur. Duran (2006), üniversite öğrencilerinin iyilik hali üzerine yaptığı çalışma bulgularının sonucunda cinsiyet değişkeninin hem toplam iyilik hali için hem de iyilik halinin boyutları için önemli yordayıcılar olduğu sonucuna ulaşmış; kadın öğrencilerin erkek öğrencilerden daha yüksek genel iyilik hali düzeyine sahip olduğunu belirtmişlerdir. Beri ve Jain (2016), üniversite öğrencilerinin duygusal öz yeterlik ve genel iyi oluşu konulu çalışmalarında erkek öğrencilerle karşılaştırıldığında kadın öğrencilerin daha yüksek genel iyi oluş puanına sahip olduğunu bulmuştur. Ülkemizde kadınların iyi oluş düzeylerinin erkeklere oranla daha yüksek olduğunu gösteren başka çalışmalar da mevcuttur (Cenkseven, 2004; Dilmaç ve Bozgeyikli, 2009; Gündoğdu ve Yavuzer, 2011; Sezer, 2011; Erbaş, 2012; Nigâr, 2014).

Araştırmamıza göre, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri medeni duruma göre farklılık göstermemektedir. Araştırma sonucumuzun tersine, Hwang (2019) ile Ju et al. (2015), yaptıkları çalışmada genel iyi oluş ile medeni durum değişkeni arasında anlamlı fark bulmuşlardır. Yu ve arkadaşlarının (2020) Çin’ de bir hastanede çalışan hemşirelerin iyilik hali düzeylerini bazı değişkenlere göre araştırdıkları çalışmada, evli hemşirelerin bekar hemşirelerden daha yüksek iyilik hali puanına sahip olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Araştırmamıza göre, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri yerleşim yeri değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Literatürde bu bulguları destekleyen çalışmalara rastlanmıştır. Saygılı ve Özmütlu (2019), üniversite öğrencileri üzerinde yaptığı çalışmada, halk oyunları çalışmalarını öncesi ve sonrasında öznel iyi oluşun yaşanan yere göre farklılaşmadığını bulmuştur. Nur Şahin (2011) de araştırmasında, yerleşim yeri değişkenine göre iyi oluş düzeylerinin yerleşim yerine göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşmıştır.

Yaptığımız çalışmada, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri sahip olunan çocuk sayısı değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Literatürde iyi oluş düzeylerini bu değişkene göre araştıran çalışmalara pek rastlanmamıştır.

Araştırmamıza göre, düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri yaş değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Saygılı ve Özmütlu (2019), halk oyunları egzersizlerinin üniversite öğrencilerinin iyi oluş düzeyleri üzerine etkisini araştırdığı çalışmasında, katılımcıların iyilik hali düzeylerinin yaş değişkeni açısından ön test sonuçlarına göre istatistiksel olarak anlamlı düzeyde farklılık göstermediğini bulmuştur. Bagheri et al. (2012) yaptıkları çalışmada iyi oluş ile yaş arasında anlamlı bir farklılık saptamamışken; Khosrojerdi et al. (2018), anlamlı farklılık olduğunu bulmuştur. Santo et al. (2014) ile Joy ve Mathew, (2018), genel özyeterlik ve iyi oluşun yaş ile pozitif ilişkili olduğunu bulmuştur.

Araştırmamızda düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri pandemi döneminde evde düzenli spor yapma durumuna göre farklılık göstermemektedir. Bazı araştırmalarda, genel iyi oluş ile fiziksel aktivite değişkenleri arasında anlamlı fark bulunmuştur (Rjabi-Gilan et al. (2015). Tunç (2015), 600 üniversite öğrencisi üzerinde yaptığı çalışmada, spor yapanların öznel iyi oluş puanlarının spor yapmayanların öznel iyi oluşlarından anlamlı düzeyde yüksek olduğunu tespit etmiştir. Saygılı ve Özmütlu (2019), halk oyunları çalışmalarının üniversite öğrencilerinde öznel iyi oluşu anlamlı bir şekilde artırdığını bulmuştur. Malkina Pykh (2014), 105 kişinin katıldığı çalışmada uygulanan dans çalışmalarının katılımcıların öznel iyi oluş düzeylerini arttırdığını belirlemiştir. Behzadnia et al. (2014), aerobik dansın psikolojik iyi oluşu ve genel yaşam kalitesini artırdığını; Tunç (2015), çalışmasında spor

yapan kadınların ve erkeklerin öznel iyi oluş puanlarının spor yapmayan kadın ve erkeklerden anlamlı derecede yüksek olduğunu; aynı araştırmada sporun sosyal kaygı ve öznel iyi oluş düzeylerine olumlu etkisinin olduğunu bulmuştur. Peterson et al. (2017), nefes temelli yogik uygulamanın algılanan stres ve genel iyi oluşa etkileri ile ilgili yaptıkları araştırmalarında, 142 kişiyi haftada 3 gün derin nefes egzersizi ve meditasyon teknikleri yaptırmışlar ve 6. ayın sonunda bu kişilerin stres düzeylerinin daha düşük, genel iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmamızda düzenli spor yapma alışkanlığı olup da pandemi döneminde spor yapan ve yapmayan kişilerin genel iyi oluş düzeyleri arasında anlamlı farklılık bulunmasa da grupların ortama puanlarına bakıldığında tüm grupların genel iyi oluş puanlarının ortalamasının üzerinde olduğu görülmektedir. Genel olarak düzenli spor yapma alışkanlığı kazanmış olan bireylerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri yüksek bulunmuştur.

Araştırmamızda düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri meslek değişkenine göre farklılık göstermektedir. Beden eğitimi öğretmenlerinin genel iyi oluş düzeyleri diğer branş öğretmenlerinden, sağlık çalışanlarından, çalışmayanlardan ve serbest çalışanlardan daha yüksektir. Bunun nedeni beden eğitimi öğretmenlerinin aldıkları eğitim nedeniyle spora ilişkin bilinç düzeylerinin diğer gruplardan yüksek olması ve büyük çoğunluğunun aktif olarak sporun içinde bulunmaları olabilir.

SONUÇ

Düzenli spor yapan kişilerin yeni tip koronavirüs (Covid-19) pandemisi sürecinde genel iyi oluş düzeyleri ile cinsiyet, yaş, medeni durum, pandemi döneminde evde düzenli spor yapma, sahip olunan çocuk sayısı değişkenleri arasında anlamlı bir fark tespit edilememiştir. Beden eğitimi öğretmenlerinin genel iyi oluş düzeyleri diğer branş öğretmenlerinden, sağlık çalışanlarından, çalışmayanlardan ve serbest çalışanlardan daha yüksektir. Spor ve fiziksel aktivitenin bireylerin ruhsal gelişimine ve genel iyi oluş düzeylerine olumlu etkileri araştırmamızla da desteklenmiştir. Buna göre bireyler stresli ve travmatik durumlarda genel iyi oluş düzeylerini korumak ve yükseltmek için spor yapabilir. Ancak bireylerin bilinç düzeyi ve motivasyon eksikliği nedeniyle özellikle pandemi dönemlerinde her yaşta bireylerin ilgili kuruluşlar tarafından desteklenmeye ihtiyacı olduğu düşünülmektedir. Bu kapsamda Millî Eğitim Bakanlığı ile Sağlık Bakanlığı ortak protokoller yaparak, eğitim ve egzersiz programları, salgın dönemlerinde de uzaktan eğitim kapsamında bireyleri düzenli egzersiz ve spora motive edecek programlar organize edebilir. Ülkemizde halen tedavi ve aşısı bulunmamış yeni tip koronavirüsün pandemi döneminde bireylerin fiziksel, ruhsal sağlığını korumaları ve sosyal gelişimlerinin desteklenmesine yönelik çalışmaların oldukça az olması nedeniyle, alan yazına katkı sağlayacak benzer çalışmaların farklı örneklem gruplarında yapılması önerilir.

KAYNAKÇA

- Adams K 1992. Adjusting to prison life. *Crime & Justice*, 16: 275-360.
- Akgündüz Y, Bardakoğlu Ö 2012. Subjective well-being levels of vocational high school students. *Cumhuriyet International Journal of Education*, 1(2): 101-107.
- Baard PP, Deci EL, Ryan RM 2004. Intrinsic need satisfaction: A motivational basis of performance and well-being in two work settings. *Journal of Applied Social Psychology*, 34(10): 2045-2068.
- Bagheri F, Akbarizade F, Hatami H 2012. The relationship between spiritual intelligence and happiness on the nurse staffs of the Fatemeh Zahra hospital and Bentolhoda institute of Boushehr city. *Iranian South Medical Journal*, 14: 256-263.
- Behzadnia B, Mohammadzade H, Farokhi A, Ghasemnejad R 2014. Effect of participation in aerobic Dancing classes on psychological well-being of male students. *Zahedan Journal of Research in Medical Sciences*, 16(9): 64-67.

- Beri N, Jain M 2016. Personal growth initiative among undergraduate students: Influence of emotional self efficacy and general well being. *Rupkatha Journal on Interdisciplinary Studies in Humanities*, 8(2): 43-56.
- Bond DS, Lyle RM, Tappe MK, Seehafer RS, D’Zurilla TJ 2002. Moderate aerobic exercise, t’ai chi and social problem-solving ability in relation to stres. *International journal of stres management*, 9(4): 329-343.
- Bradburn, N. M. (1969). The structure of psychological well-being. Retrieved from Oxford, England.
- Bray SR, Born HA 2004. Physical activity and transition to university: Implications for health and psychological well-being. *Journal of American College Health*, 52: 181-188.
- Brooks SK, Webster RK, Smith LE, Woodland L, Wessely S, Greenberg N, Rubin GJ 2020. The psychological impact of quarantine and how to reduce it: Rapid review of the evidence. *Lancet*, 395(10227): 912-920.
- Büyüköztürk Ş 2017. Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı (23. Baskı) Ankara: Pegem Akademi.
- Canbay H 2010. Lise öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ile sosyal beceri düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- Cenkseven F 2004. Üniversite öğrencilerinde öznel ve psikolojik iyi olmanın yordayıcılarının incelenmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Çukurova Üniversitesi: Adana.
- Cahn BR, Polich J 2006. Meditation states and traits: EEG, ERP, and neuroimaging studies. *Psychol Bull*, 132: 180-211. doi:10. 1037/0033-2909.132.2.180.
- Chen KW, Berger CC, Manheimer E, et al. 2012. Meditative therapies for reducing anxiety: A systematic review and meta-analysis of randomized controlled trials. *Depress Anxiety*, 29: 545-562. doi:10.1002/da.21964.
- Çelik Ş 2008. Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının duygusal zekâ açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Çelik ND, Owen FK 2017. Sağlıklı yaşam biçimi davranışlarının iyilik halini yordayıcılığı. *Journal of Strategic Research in Social Science*, 3(3): 69-88.
- Çevik N 2010. Lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarını yordayan bazı değişkenler. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gazi Üniversitesi: Ankara.
- Dai Y, Hu G, Xiong H, Qiu H, Yuan X 2020. Psychological impact of the coronavirus disease 2019 (COVID-19) outbreak on healthcare workers in China. medRxiv doi.org/10.1101/2020.03.03.20030874.
- Da Silva TL, Ravindran LN, Ravindran AV 2009. Yoga in the treatment of mood and anxiety disorders: A review. *Asian J Psychiatry*, 2: 6-16. doi:10.1016/j.ajp.2008.12.002.
- Deci EL, Ryan RM 2008. Hedonia, eudaimonia, and well-being: An Introduction. *Journal of Happiness Studies*, 9(6): 1-11.
- Dever AGE 1991. Community health analysis: Global awareness at the local level second edition. An Aspen Publication, Gaithersburg, Maryla.
- Dilmaç B, Bozgeyikli H 2009. Öğretmen adaylarının öznel iyi olma ve karar verme stillerinin incelenmesi. *Erzincan Eğitim Fakültesi Dergisi*, 11(1): 171-187.
- Doğan T 2013. Beş faktör kişilik özellikleri ve öznel iyi oluş. *Doğuş Üniversitesi Dergisi*, 14(1): 5664.
- Dost MT 2004. Üniversite öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri. Hacettepe Üniversitesi, Ankara: Yayınlanmamış doktora tezi.
- Dunn HL 1961. *High level wellness*. R. W. Beaty.
- Duran NO 2006. Üniversite öğrencilerinin iyilik hali: Kavramın incelenmesi ve sanat etkinlikleriyle zenginleştirilmiş iyilik hali programının etkinliğinin test edilmesi. Yayınlanmamış doktora tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi: Ankara.
- Effendi DI, Lukman D, Eryanti D, Resmianti MS 2020. Advokasi psikologis bagi masyarakat

- terpapar pandemi Covid-19 berbasis religious E-Counseling. Advokasi Psikologis Bagi Masyarakat Terpapar Pandemi Covid-19 Berbasis Religious E-Counseling.
- Eken A 2010. Ergenlerin anne-babaya bağlanma biçimleri ile öznel iyi oluş durumlarının sosyal yetkinlik beklentileriyle ilişkileri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi: Trabzon.
- Erbaş MM 2012. Öğretmen adaylarının mükemmeliyetçilik düzeylerinin red duyarlılığı ve öznel iyi oluş düzeylerine göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi: Samsun.
- Erdoğan A, Hocaoglu Ç 2020. Enfeksiyon hastalıklarının ve pandeminin psikiyatrik yönü: Bir gözden geçirme. Klinik Psikiyatri Dergisi, 23. Doi: 10.5505/kpd.2020.90277.
- Eryılmaz A 2009. Ergen öznel iyi oluş ölçeğinin geliştirilmesi. Türk Eğitim Bilimleri Dergisi, Güz, 7, (4): 975-989.
- Eryılmaz A, Atak H 2011. Ergen öznel iyi oluşunun öz saygı ve iyimserlik eğilimi ile ilişkisinin incelenmesi. Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 10(37): 170-181.
- Eryılmaz A, Ercan L 2011. Öznel iyi oluşun cinsiyet, yaş grupları ve kişilik özellikleri açısından incelenmesi. Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 4(36): 139-151.
- Fujita F, Diener E, Sandvik E 1991. Gender differences in negative affect and well-being: The case for emotional intensity. Journal of personality and social psychology, 61(3), 427.
- Gao T, Ding X, Chai J, Zhang Z, Zhang H, Kong Y, Mei S 2017. The influence of resilience on mental health: The role of general well-being. International Journal of Nursing Practice, 23, <https://doi.org/10.1111/ijn.12535>.
- Gökçe SF 2004. Stres yönetimi: Bedene yönelik teknikler. Türk Psikoloji Bülteni, 10(34-35): 128-135.
- Grace T W 1997. Health problems of college students. Journal of American College Health, 45(6): 243-251.
- Gündoğdu R, Yavuzer Y 2011. Eğitim fakültesi öğrencilerinin öznel iyi oluş düzeyleri ve psikolojik ihtiyaçlarının incelenmesi. Uluslararası Yükseköğretim Kongresi: Yeni Yönelişler ve Sorunlar, 27-29 Mayıs 2011, İstanbul; 3(14), 1889-1895.
- Halvari AEM, Halvari H, Deci EL 2019. Dental anxiety, oral health-related quality of life, and general well-being: A self-determination theory perspective. Journal of Applied Social Psychology, 49(5): 295-306.
- Hamid N, Ghaazaei M 2013. Comparison of the mental health, happiness and immune system performance in depressive and normal women. International Journal of Psychology and Behavioral Research, 2: 178-184.
- Harvey J 2007. Young men in prison. Surviving and adapting to life inside. Portland, OR: Willan.
- Hwang E 2019. Effects of the organizational culture type, job satisfaction, and job stress on nurses' happiness: A cross-sectional study of the long-term care hospitals of South Korea. Japan Journal of Nursing Science: JJNS, 16: 263-273. <https://doi.org/10.1111/jjns.12235>
- Ireland JL, Boustead R, Ireland CA 2005. Coping style and psychological health among adolescent prisoners: A study of young and juvenile offenders. Journal of Adolescence, 28: 411-423.
- Joy M, Mathew A 2018. Emotional maturity and general well-being of adolescents. IOSR Journal of Pharmacy, 8(5): 1-6.
- Ju EJ, Kwon YC, Nam MH 2015. Influence of clinical nurses' work environment and emotional labor on happiness index. Journal of Korean Academy of Nursing Administration, 21: 212-222.
- Kalafatoğlu M R, Çelik S B 2020. Genel iyi oluş ölçeği kısa formunun Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenilirlik çalışması. OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 15(25): 1-1.
- Karagün E 2008. Sosyal fobi özellikleri gösteren üniversite öğrencilerinde rekreatif aktivitelerin fobik tutumlar üzerine etkisinin araştırılması. Doktora tezi, Kocaeli Üniversitesi: Kocaeli.
- Kartal MA 2013. Orta öğretim öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve iletişim beceri düzeyleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ondokuzmayıs Üniversitesi: Samsun.

- Kermen U 2013. Üniversite öğrencilerinin ihtiyaç doyumu ve öznel iyi oluş düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Abant İzzet Baysal Üniversitesi: Bolu.
- Khosrojerdi Z, Tagharrobi Z, Sooki Z, Sharifi K 2018. Predictors of happiness among Iranian nurses. *International Journal of Nursing Sciences*, 5: 281-286. <https://doi.org/10.1016/j.ijnss.2018.06.008>.
- Küçük V, Koç H 2004. Psiko-sosyal gelişim süreci içerisinde insan ve spor ilişkisi. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10: 131-141.
- Larson JI 2015. *The Measurement of health. concepts and indicators*. New York: Greenwood Press.
- Malkina-Pykh I 2015. Predicting and increasing subjective well-being: Response function model and rhythmic movement therapy.
- Mccrae RR 2002. The maturation of personality psychology: Adult personality development and Psychological well-being. *Journal of Research in Personality*, 36: 307-317. [https://doi.org/10.1016/S0092-6566\(02\)00011-9](https://doi.org/10.1016/S0092-6566(02)00011-9).
- Myers DG, Diener E 1995. Who is happy? *Psychological Science*, 6(1):1019.
- Myers JE, Sweeney TJ, Witmer, JM 2000. The Wheel of wellness counseling for wellness: A holistic model for treatment planning. *Journal of Counseling and Development*, 78(3): 251-266.
- Nigar F 2014. Ortaokul öğrencileri ile yatılı bölge ortaokul öğrencilerinin öznel iyi oluş ve temel Psikolojik ihtiyaçlar düzeyinin karşılaştırması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Gaziosmanpaşa Üniversitesi: Tokat.
- Nur Şahin G 2011. Üniversite öğrencilerinin kendini açma, öznel iyi oluş ve algıladıkları sosyal destek düzeylerinin karşılaştırılması. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi: İzmir.
- O'Campo P, Salmon C, Burke J 2009. Neighbourhoods and mental well-being: What are the pathways? *Health & Place*, 15(1): 56-68.
- Owen FK, Çelik ND 2018. Yaşam boyu sağlıklı yaşam ve iyilik hali. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 10(4): 440-453.
- Palombi BJ (1991). Psychometric properties of wellness instruments. *Journal of Counseling and Development*, 71(2): 221-225.
- Park N 2004. The role of subjective well-being in positive youth development. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 591: 25-39.
- Peterson CT, Bauer SM, Chopra D, Mills PJ, Maturi RK 2017. Effects of shambhavi mahamudra kriya, a multicomponent breath-based yogic practice (Pranayama), on perceived stress and general well-being. *Journal of Evidence-Based Complementary & Alternative Medicine*, 22(4):788-797.
- Robinson J. and Elkan R. (1996) *Health Needs Assessment*. Pearson Professional Limited. New York
- Rjabi-Gilan N, Ghasemi S, Reshadat S, Zangeneh A 2015. Happiness in health sector personnel: Some demographic and occupational related factors. *Journal of Isfahan Medical School*, 32: 1897-1906.
- Rubia K 2009. The neurobiology of meditation and its clinical effectiveness in psychiatric disorders. *Biol Psychol.*, 82: 1-11. doi:10.1016/j.biopsycho.2009.04.003.
- Saföz Güven İG 2008. Fen ve genel lise öğrencilerinin cinsiyet ve sosyometrik statülerine göre öznel iyi oluş düzeyleri, genel sağlık örüntüleri ve psikolojik belirti türleri. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Santo M, Magramo CS, Oguan F, Paat JJ 2014. Establishing the relationship between general self efficacy and subjective well-being among college students. *Asian journal of management sciences and education*, 3: 2-8.
- Sarı T, Çakır G 2016. Mutluluk korkusu ile öznel ve psikolojik iyi oluş arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi Journal of Research in Education and Teaching*, 5: Özel Sayı, 222-229.

- Saygılı MS, Özmutlu İ 2019. 8 Haftalık halk oyunları çalışmalarının üniversite öğrencilerinin öznel işi oluş düzeyleri üzerine etkisi (Tekirdağ Namık Kemal Üniversitesi Örneği). Sosyal Bilimler Metinleri, 2019(2): 47-67.
- Saygın Y 2008. Üniversite öğrencilerinin sosyal destek, benlik saygısı ve öznel iyi oluş düzeylerinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Schulte P, Vainio H 2010. Well-being at work: Overview and perspective. Scandinavian Journal of Work, Environment and Health, 36(5): 422–429. <https://doi.org/10.5271/sjweh.3076>.
- Seligman ME 2011. Flourish: A visionary new understanding of happiness and well-being (1st Free Press hardcover ed.). New York, NY: Free Press.
- Sezer F 2011. Ortaöğretim öğrencilerinin öznel iyi oluş durumlarının bazı değişkenler açısından incelenmesi. Milli Eğitim, 192: 74-85.
- Somunoğlu S 1999. Kavramsal açıdan sağlık. Hacettepe Sağlık İdaresi Dergisi, 4(1).
- Stephoe A, Appels A 1989. Stress, personal control and health. New York: Wiley.
- Sussman S, Dent CW, Stacy AW, Burton D, Flay BR 1995. Psychosocial predictors of health risk behaviors in adolescents. *Pediatrics Psychology*, 20: 91-108.
- Şahin M, Aydın B, Sarı SV, Kaya S, Pala H 2012. Öznel iyi oluşu açıklamada umut ve yaşamda anlamın rolü. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 20(3): 827-836.
- T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020. 81 İl Valiliğine Coronavirüs Tedbirleri Konulu Ek Genelge, Erişim adresi:<https://www.icisleri.gov.tr/81-il-valiligine-coronavirus-tedbirleri-konulu-ek-genelge-gonderildi> [23.07.2020]
- T.C. Sağlık Bakanlığı 2020. Yeni Koronavirüs Hastalığı (COVID-19) Erişim adresi: <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/tr/> [23.07.2020]
- T.C. Sağlık Bakanlığı 2020. Covid salgın yönetimi ve çalışma rehberi Erişim adresi: <https://covid19bilgi.saglik.gov.tr/depo/toplumda-salgin-yonetimi/salgin-yonetimi-ve-calisma-rehberi>[23.07.2020]
- Topuz C 2013. Üniversite öğrencilerinde özgeciliğin öznel iyi oluş ve psikolojik iyi oluş ile ilişkisinin incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Fatih Üniversitesi: İstanbul.
- Tözün M, Babaoğlu AB 2016. Phobias and healthy lifestyle behaviors: A Public Health Perspective *Family Practice and Palliative Care*, 1(1): 24-26.
- Tunç AÇ 2015. Sporun üniversite öğrencilerinin sosyal kaygı ve öznel iyi oluş düzeylerine etkisi. Yüksek lisans tezi, Selçuk Üniversitesi: Konya.
- Tuzgöl Dost M (2010). Güney Afrika ve Türkiye’deki üniversite öğrencilerinin bazı değişkenlere göre öznel iyi oluş ve yaşam doyumlarının incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 35(158): 75-89.
- Tümkaya S 2011. Humor styles and socio-demographic variables as predictors of subjective well-being of Turkish University students. *Education and Science*, 36(160): 158-170.
- Uçan A 2013. Cinsiyetleri farklı lise öğrencilerinin öznel iyi oluşlarının toplumsal konum ile ilgili risk alma ve göç değişkenlerine göre incelenmesi. Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Mersin Üniversitesi: Mersin.
- Verma SK, Verma A 1989. Manual for P.G.I General well-being Measure. Lucknow: Ankur Psychological Agency.
- World Health Organization (WHO), 2019. Q&A on coronaviruses (COVID-19) Erişim adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/question-and-answers-hub/q-a-detail/q-a-coronaviruses> [22.07.2020]
- World Health Organization (WHO), 2020. Novel Coronavirus (2019-nCoV) technical guidance. Erişim adresi: <https://www.who.int/emergencies/diseases/novel-coronavirus-2019/technical-guidance> 22.07.2020]
- World Health Organization (WHO) 2020. Mental health: strengthening our response, Erişim adresi:<https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/mental-health-strengthening-our-response> [22.07.2020]
- Yu J, Song Y, Dong H, Su X, Zhang P 2020. Factors associated with the general well-being of

nurses in a tertiary Chinese hospital: A cross-sectional study. *Journal of Nursing Management*, 28(3): 540-547.

**İLK JAPON MÜSLÜMAN HACI ÖMER YAMAOKA`NIN HAC ZİYARETİ DÖNÜŞÜ
İSTANBUL`DA KATILDIĞI TOPLANTILARIN SIRAT-I MÜSTAKİM DERGİSİNDE
YANSIMALARI**

THE REFLECTIONS OF MEETINGS ISTANBUL IN WHICH ATTENDED BY THE FIRST
JAPAN MUSLIM-HAJI OMAR YAMAOKA'S AFTER RETURN OF THE HAJ VISIT IN THE
SIRATI MUSTAKIM MAGAZINE

Doç. Dr. Seriyte Gündoğdu,
AMEA Şarkiyat Enstitüsü Türk Filolojisi Bölüm Başkanı

Özet

Japonya`da Abdürreşit İbrahim Bey ile en yakın ilişkide olan kesim, kendisinin de “Âlem-i İslam” eserinde belirttiği üzere, Japon milliyetçiler, özellikle Pan-Asyacilar olmuştur. Onlardan Japon Kara Kuvvetlerinde görevli olan Mitsutaro Yamaoka Abdürreşit İbrahim Beyle görüştüktan sonra din değışerek Müslüman olur. Yamaoka Müslüman olduktan sonra “Ömer” ismini alır. A.İbrahim Japonya`da iken “AJIA GI KA” (Asya Adalet Derneği) ile anlaşarak ilk Müslüman Japonun Mekke`ye Hac ziyaretine gönderilmesine karar verilir. Yamaoka Mekke`ye dernek tarafından Hac ziyaretine gönderilen ilk Japon Müslüman olur.

1909 yılının Kasım ayında Hindistan`a giden ve orada A.İbrahim Beyle Yamaoka bir süre sonra Mekke`ye yol alır. Mekke dönüşü 1910 yılının Mart ayında İstanbul`a uğrar. Burada yine Abdürreşit İbrahim Beyin verdiği konferanslarda yanında bulunan Hacı Ömer (Yamaoka) İstanbul ulemaları ile tanışır ve bir kaç toplantıya iştirak ederek, konuşmalar yapar.

XX asrın başlarında siyasi, fikri, ilmi ve edebi çalışmaların bütününi ihtiva eden İslamcılık akımının matbu organı olan Sırat-ı Müstakim İslam`ı bir bütün olarak yaşamak, dünya Müslümanlarını esaretten, hurafelerden kurtarmak, kalkındırmak adına mühim çalışmalar yapmıştır. Bu anlamda yapılan konferanslar, İslam âleminde alınan haberler, yapılan tercümeleler, toplantılarda sunulan nutuklar Sırat-ı Müstakim sayfalarında yer almıştır. Böyle toplantı ve konferanslardan biri de Abdürreşit İbrahim Beyin Hindistan- Mekke seferinin teessüratlarını paylaştığı Hacı Ömer (Yamaoka)nın da bulunduğu toplantılardır.

Bu bildirimizde Sırat-ı Müstakimde bu toplantılarla ilgili yayınlanan yazılar ve Hacı Ömer (Yamaoka)nın yaptığı konuşmalar hakkında bilgi verilmeye çalışılacaktır.

Anahtar kelimeler: Sırat-ı Müstakim, İslam, Hacı Ömer (Yamaoka), Abdürreşit İbrahim

Summary

The segment that has the closest relationship with Abdurrashit İbrahim Bey in Japan, as he stated in his work- “Allem-Islam, the Japanese nationalists were especially Pan-Asianists. Mtsutaro Yamaoka, who served in the Japanese Land Forces changed the religion and became a Muslim, after meeting with Abdurrashit İbrahim Bey. Yamaoka gets the name "Omar" after becoming a Muslim. When İbrahim was in Japan, it was decided to send the first Muslim Japanese to Pilgrimage to Mecca by agreeing with “AJIA GI KA” (Asian Justice Association). Yamaoka becomes the first Japanese Muslim to be sent to Mecca for an pilgrimage visit by the association.

He went to India in November 1909, after a while Yamaoka with İbrahim bey went to Mecca. After returning he has visited Istanbul in March 1910. Here, Hacı Omar (Yamaoka) met the sages of İstanbul

at the conferences given by Abdurrashit İbrahim Bey and made speeches by attending to the several meetings.

In the beginning of XX century, it is the printed organ of the Islamist movement that includes all of the political, intellectual, scientific and literary works made important works to live Islam as a whole, to save world Muslims from captivity and superstition. In these arrangements are conferences, news from the Islamic world, translations and speeches in the meetings on the pages of Sırat-ı Mustakim. One of such meetings and conferences whom Abdurrashit İbrahim Beyin shared the activities of the India-Mecca expedition was which Hacı Omar had attended.

In this abstract, we will try to give information about the articles which published about these meetings and the speeches of Haji Omar (Yamaoka) in Sırat-ı Mustakim.

Key words: Sırat-ı Mustakim, Islam, Haji Omar (Yamaoka), Abdurrashit İbrahim

Giriş

Japonya ve Osmanlı Devleti 19. Yüzyılda Batının ekonomik ve siyasi anlamda güçlenmesi ile doğrudan karşılıklı ilişkilerle birbirine yaklaşır. Daha önce Osmanlı Devletinin Japonya ile doğrudan karşılıklı ilişkisi hakkında bilgiye rastlamıyoruz. Sadece her iki ülkenin bazı gezginlerinin yazılarında ve raporlarında malumat nitelikli bilgilere rastlıyoruz. Örneğin; Osmanlı ilim ve kültür dünyasının önemli şahsiyeti, bibliyograf ve coğrafyacı, seyyah Katip çelebinin 17. Yüzyılda yazılmış “Cihannüma” adlı eserinde (7, 434) Japonya’ya ait bazı bilgiler verir. Japonları güçlü bir ahlaka sahip olduklarını, adet ananelerine sıkı bağlılıklarını, soğuk suda yıkanan Japonların ahlakları gibi vücutlarının da güçlü olduğunu anlatmıştır. Osmanlı devleti ve Türkler hakkında da 18. Yüzyıldan itibaren Japonların Toruka, yani Türkiye hakkında bazı coğrafya kitaplarında ve edebi eserlerinde rastlıyoruz. Örneğin; 18. yüzyılda Japon coğrafyacı yazar Komozatsuwa (Kızıl saçlı halklar hakkında hikayeler) veya Bankoku Shinwa (On bin ülke hakkında efsaneler veya Barbarların ülkeleri hakkında efsaneler) gibi popüler edebiyat eserlerinde, Osmanlı Devleti ve Türklerin ülkesi, Toruko, yani Türkiye olarak adlandırılır. Bu eserlerde, Türkiye, üç kıtaya yayılmış olan çok büyük ve güçlü askeri güce sahip olarak tanıtılır olarak tanıtılmaktadır. Japonların bu bilgilere Portekizliler ve Hollandalılar vasıtasıyla ulaştığı bilinir.

Japonya ve Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler tam olarak 1871 yılında Batı başkentlerine 1858 antlaşmalarını düzeltme amacıyla gönderilen İwakura heyetiyle başlamıştır. Bu heyet Japon İmparatoru Meiji Mikado tarafından gönderilir. Gerçek adı Mutshuhit olan Meiji Mikado 3 Kasım 1852 yılında Japonya’da doğmuş, 1912 yılında vefat etmiştir. Mili 1867-1912 yılları arasında Japonya’yı yönetmiştir. Japonya’nın çağdaşlaşmasında müstesna rolü olan İmparator Mutsuhit dönemine Miji Devri ve ya “Aydınlanmış Dönemin Yönetimi” de denir. İmparator Meiji Mikado yönetimi sürecinde Japonya’nın güçlü bir statüyle yükselmesi yönünde reformlar yapmıştır. Yaptığı reformlarla 265 yıllık feodal toprak sistemini kaldırmış (1871), yeni bir okul sistemi kurmuş (1872), hükümette kabine sistemini benimsemiş (1885), Meiji Anayasası’nın yürürlüğe sokmuş (1889) ve parlamento oluşturmuştur (1890).

Bu reformlarının yanı sıra Japonya’da modernleşme dönemi başlatarak, Japon gençlerini, ABD, Fransa, Almanya, İngiltere’ye Batı Teknolojisini ve yöntemlerini öğrenmek için yollamış ve bu ülkelerden birçok danışman ve teknisyen davet ederek, Kraliçe Viktoria döneminde Japon donanmasını, ticaret filosunu, demiryolunu, telgraf sistemi ile bankacılık ve mühendisliği geliştirmek için uzmanlar getirmiştir. Bunların yanı sıra kıyafet değişimini de yürürlüğe koymuştur. Bu açıdan

bakıldığında Atatürk'ün yaptığı inkılâplara benzemektedir. Bu olaylar dizisine “Meiji restorasyonu” denmektedir. (1, 25) Birçok araştırmalarda Miji'nin Japonya'nın kurucusu adlandırılmıştır.

İşte 1868 yılında Meiji Restorasyonu sonrasında yeni Japon hükümeti Osmanlı Devleti ile ilişkiler kurmak için arayış içerisine girmiş, Balkanlara ve Yakın Doğu'ya yayılmış olan Osmanlı topraklarına heyetler göndermiştir. Bu çalışmada Osmanlı Devletine gönderilen heyet üyelerinden biri olan Hacı Ömer Yamoako'nun İstanbul'a gelişi, orada uyandırdığı intibahın “Sırat-ı Müstakim”de yayınlanan yazılar esasında ortaya konulmaya çalışılır.

XX asrın başlarında Türk-Japon ilişkilerinden Hacı Ömer (Yamoako) örneği.

Türk-Japon ilişkileri gerçek anlamda 19 yüzyılda başlar. Bunun esas sebebi Japonya'nın dünyaya açılma isteği ve aynı zamanda Rusya ve İngiltere'ye karşı müttefik arama çabasıdır. Aynı zamanda II Abdülhamit Han da İslam Birliğini kurmak ve Şark dünyası ile ilişkileri genişletmek arzusundadır. Karşılıklı yapılan olarak yazılan belge ve raporlardan her iki ülke insanının fitri benzerlikleri dikkat çekmektedir.

1877-1878, 93 Harbi'nden sonra 1905 yılında Japonların Rusları yenmesi İslam Aleminin Japonlara karşı ilgisini artırır. Aynı zamanda Rusya'da yaşayan Müslümanları temsilen Kazan Tatarlarından Abdürreşit İbrahim ve Teşkilat-ı Mahsusanın Hindistan sorumlusu Mevlana Abdül Hafız Barakatullah ile birlikte Japonya'ya gider. Asya'yı Rus işgalinden kurtararak Asya Müslümanlarını birleştirmek, Büyük Asya Birliği kurmak adına karşılıklı olarak iki devlet arasında dostane ilişkiler başlar. Abdürreşit İbrahim'in Japonya'ya gelişinden sonra İmparator Meiji İslam dinini resmi din olarak kabul eder ve üst düzey devlet görevlileri İslam'ı kabul eder. Bu sadece siyasi değil sosyolojik anlamda da önemsenmiştir. İmparator Miji ülkeye gelen misyonerlerin gençlere direttikleri Budizm, Konfüçyüsçü lük ve diğer dinler neticesinde gençler hoş gelmeyen, Japon fitratına uymayan davranışlar sergilemeye başlar. Bu da İmparator Meiji'ni rahatsız eder. İslam dinini araştırır ve onun Japon fitratına uygun olduğunu gördüğü için İslam dinini resmi din olarak kabul etmekle kalmaz, Japonya'da İslam'ın yayılmasını arzu eder. Bunu Abdürreşit İbrahim'in “Âlem-i İslam” adı ile “Sırat-ı Müstakim”de tefrika edilen yazılarında, daha sonra aynı isimle basılan kitabından öğreniyoruz. Müslüman olan ve İslam tarihini mükemmel öğrenen üst düzey devlet adamlarını isimleri Japon devletinin İslam'a karşı yaklaşımını gözler önüne serer.

A. İbrahim ve Barakatullah'ın esas meramları samimi ve karşılıksız olduğu belirtilse de bunu tek taraflı değil iki taraflı samimi ve karşılıklı ilişkiler dayandırıldığını söylersek yanılmayız. Rusya Türkleri ve Asya Müslümanları Japonya'ya samimi hisler beslemekle birlikte Rusya'ya karşı büyük müttefik olarak görmüştür. Aynı zamanda Japonya'nın da Büyük Asya kıtasına hâkim olma arzusu da samimi duygularla beraber değerlendirmelidir. Nitekim A. İbrahim ve Asyacı Japon arkadaşları arasında süren temaslar, onu 1933 yılında Japonya'ya tekrar getirir. Bu yıllarda İbrahim, Japonya'nın İslam dünyasına yönelik oluşturduğu İslam dış politikası ve stratejisi için 1938 yılında kurulan Dai-Nippon Kaikyhkyhakai' (Büyük Japonya İslam Cemiyeti) kuruluşunun Japon olmayan resmi başkanı olmuştur. Aynı yıl, yeni açılan Tokyo Camii'nin imamı olan İbrahim II. Dünya Savaşı sırasında, Japonya için çeşitli propaganda faaliyetlerinde bulunmuş ve 1944 yılında Tokyo'da vefat etmiştir.

Prof. Dr. Nobuo Misawa sosyolojik açıdan iki farklı grup ve ya dünyanın birbirine yaklaşmasında iki tür amaç olduğunu söylüyor. Bunlardan birinin karşılıklı algı, diğerinin ise karşılıklı çıkar olduğunu ve stratejik çıkarlarına varıncaya kadar işbirliği yaptıklarını belirtir. (6, 39)

“Sebilürreşat”ta Hacı Ömer'le ilgili yayınlanan yazıları okuduktan sonra Nobuo Misawa'nın ileri sürdüğü esaslara samimiyeti de ilave etmek kararına geldik.

“Sebilürreşat” ilk olarak 11 Haziran 1908 yılında Ebülula Zeynalabidin Mardin, Eşref Edip ve M.A. Ersoy’la birlikte “Sırat-ı müstakim” adıyla yayınlanmıştır. Bu dergi ideoloji düşünceni ve ameli faaliyeti telkin etmiştir. Dönemin sosyal-siyasi, edebi ve medeni hayatının inkişafında önemli rol oynadığı için tarihi belge niteliğindedir. Derginin esas ideolojisi Devlet-i Aliye’nin dağılmaması ve İslam dinini, inancının korunmasıdır. (5, 59) Bu dergide de Japon ve İslam âlemi arasında ilişkiler fonunda yazılan yazılar, M. Akif’in İslam Aleminin terakkisi yönünde Japonları örnek vermesi tesadüf değildir. Sadece M. Akif değil, daha sonra birçok şair ve yazarların kaleminden Japon örneklerinin hatırlandığını görüyoruz.

Sırat-ı Müstakim Dergisinde Hacı Ömer Yamaoka

“Sırat-ı Müstakim”deki yazılardan anlaşılacağı üzere 1909’da İstanbul’a geri dönüş yolculuğunda, Tokyo’da tanışmış olduğu Kara Ejderler üyesi olan Yamaoka Khtarh (1880-1959) ile Bombay’da karşılaşır ve ona, önce Mekke ve oradan da İstanbul’a kadar kendisine eşlik eder. Artık, “Ömer Yamaoka” olan bu ilk Japon Müslüman Yamaoka, İbrahim tarafından milliyetçi ve Pan-İslamcı çevrelere bir konuşmacı olarak tanıtılır. Yamaoka, İstanbullu dinleyicilerine Japonya’nın yeni Müslüman dünyaya yardım etme politikası ve Japon İslam Cemiyeti olarak tanıtılan Ajia Gikai’in önemi hakkında bir dizi konferans verir. Sırat Mustakim ve İbrahim’in Japonya’dan döndükten sonra sahipliğini ve editörlüğünü yaptığı Tearüf-i Müslimin gibi İstanbul basınında, İbrahim’in Japonya yanlısı yazıları ile birlikte Ömer Yamaoka’nın mektupları yayınlanır. Özellikle İstanbul’da, Yamaoka Rusyalı Tatar öğrencilerin düzenlediği konferanslarda Japonların İslam dünyası ile bağlarını önemli görmeye devam edeceğini belirtmektedir. Bu sıralarda İbrahim’in oğlu, Munir bey, Kazan bölgesinde Volga bölgesi Tatar nüfusuna yönelik Beyan’ül Hak gazetesi yoluyla, İbrahim ve Yamaoka’nın konferanslarını Rusya Müslümanlarına yaymaktadır.

“Ciddiyet ve hakikat-perestlikleri müselle-i cihân olan Japon kavm-i necîbine mensup Hacı Ömer (Yamaoka) Efendi’nin gazetelerde görüldüğü vechile hidâyet-i sübhâniyyeye mazhar olarak kabûl-i İslâm ile hacc-ı şerîfe azîmeti ve şimdi de Dârü’l-hilâfe’yi ziyâreti ehemmiyetle telakkî edilecek vekâyi’-i azîme-i İslimiye’dir. Pek basit gibi görünen bu vak’a netice i’tibârıyla o kadar büyük ve mühimdir ki târîh-i İslâm için yeni bir devrin; münevver, mes’ûd bir devr-i cedîd-i ikbâlîn mukaddimesini teşkil eder. Bu bir sabah yıldızıdır ki arkasından güneşin tulûu beklenir. İntibâh ve hareket hâlinde bulunan âlem-i İslâm için bu vak’a, bir ni’met-i mahsûsa-i sübhâniyyedir. Bir gün gelip de kelime-i tevhîd Japon semâlarında da yükselmeye başlarsa o vakit müslümanlar (كَلِمَةُ الْإِسْلَامِ عَلَى) sırrının tecelliyâtını görerek azîm bir hazz-ı vicdânî ile mesûd ve bahtiyâr olacaklardır” (7, 37) diye başlayan yazılar silsilesinde Hacı Ömer’in timsalinde Japonya’da İslam’a olan münasebet İslam tarihi için yeni bir devir olarak değerlendirilir. Bu bakımdan yazar, Hacı Ömerin nutuklarının yayınlanmasını İslam tarihi için bir hizmet ve vecibe olarak görür.

İlk başta Hacı Ömer’in kimliği hakkında kısa bilgi verilir. Nitekim onun 30 yaşlarında bir genç olduğunu, İngiliz, Rus, Çin, Kore dillerinin mükemmel bilmekle birlikte daha bir çok lisan bildiği belirtilir. Onun gözlerinde, halinde, tavrında temizlik ve saflık hissedildiği, kalbinin pak ve samimi olduğu yazılır. Bütün düşüncesi milleti, kavmi ve şeref-yab olduğu İslam dini olan Hacı Ömer mütevazı ve temiz görünüşlüdür. Devamında onun hal ve karakteri hakkında bilgi verilir. “Ömer Efendi gayet mütevazı, mahviyyet-perest, tantanadan ârî âlî bir ruhtur. O yaratılıştaki bazı zevât kendisine “Ruhum sizi pek sevdi, bu neden?” diye soracak olursa “Çünkü, diyor, benim gibi düşünürsünüz.” Ömer Efendi tekellüfât-ı medeniyyeyi sevmez. En ziyâde nefret ettiği bir şey varsa Avrupa hayât-ı muaşeretini takliddir.” (9, 37)

Dergideki bu yazının devamında Hacı Ömer’in dilinden Japonlarla Müslümanlar ve Avrupalılar arasında bir karşılaştırma yapılır. Hacı Ömer Mekke’de karşılaştığı üst başı yamalı fakat

temiz bir zatla karşılaştığını ve onunla sohbet ettikten sonra Japonlarla Müslümanların fitren ne kadar yakın olduklarını anlatır. “Hakikaten bunun ruhunu pek âlî buldum; her türlü şevâibden, tahassüsât-ı zulm ü hıyânetten hâlî idi. O zaman anladım ki müslümanlar zâhire değil, bizim gibi, kalbe, ruha ehemmiyet veriyorlar.” (9, 37) Hacı Ömer Avrupalıları ise tamamen farklı bir şekilde, üst-başları temiz olsa da içlerindeki fesad, ihanet ve zulüm olduğunu belirtir. “O zaman anladım ki müslümanlar zâhire değil, bizim gibi, kalbe, ruha ehemmiyet veriyorlar. Halbuki Avrupalılar'ın o şık, o mükellef libâs-ı fâhirleri altında öyle zulm ü hıyânetle mâlî kalbler vardır ki tasavvuru bile beni ta'zîb eder.”

Daha sonra Hacı Ömer'in saygı ve terbiyesinden hayranlıkla bahsedilir. Onun Kuarn-i Kerime ve İslam büyüklerine karşı olan saygı ve samimi sevgisinden bahsedilir. Muhterem adam hürmet edilecek şeyleri bilir. Mustafa Âsım Efendi'nin nutk-ı cevâbîsi esnâsında da “Mikado” hazretlerinin ismini işitti. Hemen ayağa kalktı, ellerini kavuşturarak öyle bir vaziyet-i ihtirâmiyye aldı ki hâzirûn hayrette kaldılar. Kezâ nutkun hitâmını müteâkib aşr-ı şerîf okunmaya başlandı, herkes diz çöktü. O sırada Ömer Efendi'nin vaziyet-i ihtirâmiyyesi bütün huzzârdan ziyâde idi. Sonra Mustafa Sabrî Efendi'nin okuduğu aşr-ı şerifte “Muhammed Resûlullâh” kelime-i tayyibesini işittiği zaman Ömer Efendi'nin meşhûd olan etvâr-ı ta'zîmiyyesi, gayr-ı ihtiyârî hutût-ı vechiyyesinde tahassül eden hürmetle memzûc âsâr-ı muhabbeti mütehallî bulunduğu ahlâk-ı cemîleyi, ulviyyet-i rûhunu ifhâma kifâyet eder.”

Yazıda Hacı Ömer'in samimiyetiyle birlikte onun bağlı olduğu cemiyete ne kadar sadık olduğu ve her fırsatta cemiyete telgraf vasıtasıyla bilgi verdiği ve oradan aldığı talimatlarla hareket ettiği dikkat çeker. M.Akif Hacı Ömer'in İstanbul ziyareti sırasında ondan aldığı teessüratları yazarken Japonların bir özelliğini de ayrıca vurgular. Nitekim Hacı Ömer'in Amerika donanmasının Japon donanmasını ziyareti sırasında raporda, “İngiliz ve Amerikan donanmaları müttefik olarak hücum etseler, Japonlar bu hücumu def etmeğe muktedirdir” değerlendirmesi Japonları derin hüzne boğar. Sebebi sorulmakta “Ya bu rapordan Japonlara gurur gelirse... Sonra mahvolduğumuz gündür. Bir millete gurur gelince o millet artık yaşamaz. Mahvolur...” sözleri mecliste oturan bütün ulemaları derinden etkiler.

Hacı Ömer'in derin bilgiye sahip olduğunu, bütün dünya devletlerini ezber bildiği, bir ülkeden bahsederken onun haritasını çizdiğini ve hatta oranın en küçük köyünde bile nelerin yetiştiğinden bahseder.

Samimi ve her zaman güler yüzlü, saygın davranışları ile birlikte Peygamberimizin “li- külli makamın makal” düsturuna bağlı kalarak muhatabının seviyesine göre hitap etmeği başarmıştır. Yeri geldiğinde İslam Âlemine de tenkiti fikirlerini söylemeği başarmıştır. Nitekim Avrupa ülkeleri sürekli ileriye hareket ederken müterakki bir din olan İslam dinine mensup insanların atalet içinde olmasını kabul edemez. İslam Âleminde bir ataletle karşılaştığını söyler. Şarkın Avrupa'yı yalnız taklit ettiğini ve bunun da adet ve ananelerimizin dağılıp gitmesine sebebiyet vereceğini söyler. Hatta bunun kendi ülkesindeki misyonerlerin tesiri ile değişen gençliği örnek vererek söyler. Fakat her şeye rağmen İslam'ın terakki eden bir din olduğunu da sürekli vurgular. Japon fitratın uygun olduğunu, İslam dininin Japon kavminin bütünlüğünü korumaya vesile olacağını ifade eder. Kurtuluş doğru din olan İslam dininde görür. Mikado hazretlerinin de bu konuda yalnız İslam dinine itimat ettiğini söyler.

Hacı Ömer nutkunda ilk önce ona hediye edilen Kur'an-ı Kerimi üç defa yüzüne gözüne sürer ve bu baha biçilmez hediye için teşekkür ettikten sonra ilk işinin Arapça öğrenmekle birlikte Kuran mealini Japoncaya çevirmek olduğunu söyler. Aynı zamanda Kuranın Hindistan Müslümanları tarafında İngilizce, Fransızca mealinin yazılmasını ister. Hatta İslam tarihinin İngilizce bilen bir Müslüman tarafından yazılmasını temenni eder. Hatta bu konuda kendisinin iştirak arzusunu bildirir. Aksi takdirde İngiliz misyonerlerin kötü niyetlerinden kaynaklanarak yanlış tercüme ettiklerini belirtir.

Hacı Ömer tekrar Rus –Japon muharebesine vurgu yaparak, kazanılan galebede İslam âleminin dualarının büyük rolü olduğunu, Japonlarla birlikte İslam âleminin de bu galibiyete sevinmesinden yola çıkarak, aynı duygu ve düşünceleri taşıdıklarının altını çizerek. Bu manevi birliği

öne süren Hacı Ömer'in İstanbul ulemasından bir isteği vardır. O da, Japonlara İslam'ı anlatabilecek İngilizce bilen birkaç kişinin Japonya'ya gönderilmesidir. Hacı Ömer Japonya ve İslam Âlemi arasında birliktelik için yardım istiyor.

“Efendiler, bizim yeni Japon ma’şer-i İslâmımıza yardım edin. Elinizi verin. (Alkışlar) Size elimi uzatıyorum. (Alkışlar) Bizim cem’iyetimize de yardım edin. (Alkışlar) Eğer biz birbirimizin ellerimizi sıkarak isek kalplerimiz bir olur. Kalplerimiz bir olursa gaye-i hayâlimiz olan ittihat husûle gelir. (Alkışlar) Ben –Ömer Hacı– Ömer olduğum müddetçe bu hayâlin hakikat-pezîr olması için çalışacağım. (Alkışlar) İttihâd-ı İslâm fikirlerini memleketimde neşredeceğim... (Alkışlar) Hayatım bu emele mevkuftur... (Sürekli alkışlar) Sıhhatinize, selâmetinize, tûl-i ömrünüze Ömer Hacı duacınızım... (Sürekli alkışlar)”

“AJIA GI KA” (Asya Adalet Derneği) üyelerinden biri olan Hacı Ömer Yamoako İstanbul’da kaldığı üç gün zarfında birçok toplantılara katılır, Rusya’dan gelen Müslüman talebelere konferans verir ve onlara tavsiyelerde bulunur.

Sonuç

19.yüzyıldan itibaren siyasi ve sosyoloji yönden birbirine yaklaşmaya çalışan Japonya ve Osmanlı Devletleri bazı sebeplerden dolayı tam bir birlik kuramamıştır. Fakat birbirine olan samimi münasebet, Türk ve Japon heyetlerinin karşılıklı birbirine yaptıkları seyahatler, Japonya devlet adamlarının ve hükümetin İslam dinine olan sıcaklığı, Büyük Asya Birliğinin kurulması yolunda Japonlara büyük umut vermiştir. Japonya’ya ilk olarak giden ve İslam’ı anlatan Türk dünyasının ve İslam Aleminin büyük şahsiyetlerinden olan Abdürreşit İbrahim ve onunla beraber Hindistan’a, oradan da Mekke’ye gidip oradan da İstanbula dönen Hacı Ömer Yamoako toplantılarda ve konferanslarda yaptığı nutuklar “Sırat-ı Müstakim”de yer almıştır. Bu yazıları okuyup tahlil ettiğimizde Japonlarla Türkler arasındaki yakın ve samimi ilişkilerin şahidi oluyoruz.

Bir asrı aşan geçmişe sahip olan Türkiye-Japonya arasındaki dostane ilişkiler, Sultan II. Abdülhamid döneminden günümüze kültürel, mali, siyasi ve diplomatik sahada ivme kazanarak devam etmektedir.

Kaynakça

1. Beasley, W. G. (1972). The Meiji Restoration. Stanford, California: Stanford University Press
2. ESENBEL, Selçuk. (2012), “Selçuk, Japon Modernleşmesi ve Osmanlı – Japonya’nın TürkDünyası ve İslam Politikaları”, İletişim Yayınları, İstanbul
3. Esenbel, S. (tarih yok).Türk- Japon İlişkilerinin Tarihi. Mayıs 29, 2017 tarihindeTarih Tarih Yayınevi Web Sitesi:<https://www.tarihtarih.com/?Syf=26&Syz=286947> (adresinden alındı)
4. Esenbel, Selçuk. (1995), ‘İslam Dünyasında Japon İmgesi: Abdürresid İbrahim ve Geç Meiji Dönemi Japonları’ [The image of Japan in the world of Islam: Abdürrewid İbrahim and the Late Meiji Japanese]. Toplumsal Tarih, 19 (4): 13-8
5. Gündoğdu Seriyeye (2019), Sırat-ı Müsteqim mæcmuæsinin næşri tarihi, Ölyazmalar yanmır, AMEA, Ölyazmalar İstitütununun næşri, Bakı
6. Nobuo Misawa (2012), Abdürreşit İbrahim ve Japon Milliyetçileri, Uluslararası Abdürreşit İbrahim ve Türk-Japon İlişkileri, Bilgi Şöleni, 22-23 Mayıs, Konya
7. Katip Çelebi (2010), Cihannüma, Sadeleşirenler Prof. DR. Said Öztürk, Prof. Dr. Bekir Karlıoğlu, Kültür A.Ş., İstanbul
8. Ozankaya, Ö. (1965). Japonya'nın Modernleşme Denemesi. Ankar ÜniversitesiSiyasal Biligiler Fakültesi Dergisi, 293-306.
9. Sırâtümostakîm (1909) cild 4 - aded 80 - sayfa 37

10. <https://ogunhaber.com/yazarlar/sehzade-orhan-osmanoglu/japon-adalarindan-esen-bir-huzun-ruzgari-ertugrul-100922m.html> (adresinden alındı)
11. <https://www.altayli.net/turk-japon-iliskilerinin-tarihi.html> (adresinden alındı)
12. https://www.academia.edu/41217874/Abd%C3%BCrre%C5%9Fit_%C4%B0brahim_ve_Japon_Milliyet%C3%A7ileri (adresinden alındı)

BİPOLAR BOZUKLUK İLE MÜCADELEDE TOPLUMSAL FARKINDALIK BİLİNCİNİN OLUŞTURULMASI ÜZERİNE HAZIRLANMIŞ ÖRNEK SOSYAL AFİŞ TASARIMLARI**SOCIAL POSTER DESIGN EXAMPLES FOR RAISING CONSCIOUSNESS OF SOCIAL AWARENESS IN FIGHT AGAINST BIPOLAR DISORDER**

Doç. Dr. Çağrı Gümüş, KTO Karatay Üniversitesi, Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi, Grafik Tasarım Bölümü <https://orcid.org/0000-0001-5901-9708>

Öğretim Görevlisi, Uzm.Klinik Psk. Elmas Alver, Polis Akademisi Başkanlığı, Güvenlik Bilimleri Enstitüsü, Suç Araştırmaları Ana Bilim Dalı
<https://orcid.org/0000-0003-4951-4099>

Furkan Limon, KTO Karatay Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Grafik Tasarım Bölümü
<https://orcid.org/0000-0001-8432-5088>

Özet

Bipolar bozukluk, toplumda tam olarak ne olduğu bilinmeyen, genetik aktarım ya da psikososyal faktörlerin etkisiyle başlayan bir hastalıktır. Bipolar bozukluğun kesin bir tedavisi yoktur. Fakat tedavi sürecindeki hasta, antidepresan ilaçları kullanarak, psikolojik, ailevi ve sosyal yönden destekler ile rahatlatılarak hastalığın etkisi en aza indirgenebilir. Bu durumda hastanın duygusal yönden rahatlaması sağlanmış olur. Bu araştırma kapsamında bipolar bozukluğun tanımı ve bipolar bozukluk belirtilerinin ne olduğunun bilinmesi kapsamında toplumda bilinç oluşturması için afişler tasarlanmıştır. Bununla birlikte sorumluluğun tanımı, bipolar bozukluğun ne olduğu ve afiş kavramı açıklanmıştır. Sorumluluk toplumu ilgilendiren konularda kişinin üstüne düşen görevleri yerine getirmesi olarak tanımlanmaktadır. Kavram olarak bipolar bozukluğun ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı görülme nedenleri, belirtileri, hastalığın cinsiyet dağılımı ve yaş aralığı, hastalığı belirleme ölçekleri, hasta yakınlarının bu süreçteki önemi ve hastalığın tedavisi hakkında bilgilere yer verilmiştir. Bipolar bozukluğa sahip kişiler için afiş tasarımları yapılmıştır. Yapılan bu afiş tasarımları renk ve tipografi açısından incelenerek sonuca ulaşılmıştır. Bipolar bozukluğa ilişkin toplumsal farkındalık oluşturması açısından araştırmacı tarafından tasarlanan afişlerin yorumlandığı bu araştırmada betimsel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Sorumluluk, Afiş Tasarımı, Bipolar Bozukluk

Abstract:

Bipolar disorder is a disease that is not known exactly in society and starts with the effect of genetic transfer or psychosocial factors. There is no cure for bipolar disorder. However, the effect of the disease can be reduced to a minimum by relieving the patient in the treatment process by using antidepressant drugs with psychological, familial, and social support. In this case, the patient is provided with emotional relief. Within the scope of this research, posters have been designed in order to raise awareness of the definition of bipolar disorder and what the symptoms of bipolar disorder are. However the definition of responsibility, what bipolar disorder is and the concept of the poster are explained. Responsibility is defined as the fulfillment of the person's duties in matters concerning society. As a concept, information about what bipos are how they appear, their symptoms, gender distribution and age range of the disease, the scales of determining the disease, the importance of the relatives of the patients in the process, and the treatment of the disease are included. Poster designs were made for people with bipolar disorder. These poster designs were analyzed in terms of color and typography and were finalized. The descriptive research method was used in this study where posters designed researcher were interpreted in order to create social awareness about bipolar disorder.

Keywords: Social Responsibility, Responsibility, Poster Design, Bipolar Disorder

Giriş

Bipolar bozukluk, tekrarlayan depresif, manik veya hipomanik atak dönemleri olan ve bu dönemler arasında ise oldukça normal görünümün ya da minimal düzeyde belirtilerin seyrettiği, hemen hemen her alanda işlevsel bozulmaların görüldüğü ve tedavi edilmediğine riskli davranışlar sebebiyle mortaliteye kadar götüren ciddi psikiyatrik bir hastalıktır. Başlangıç şeklinin, zamanının, gidişatının ve tedaviye cevap verme durumunun hastaya göre değiştiği bipolar bozukluk diğer adıyla manik-depresif hastalık, kişinin dış şartlara ve durumlara göre uyumsuz bir ruh haline sahip olduğu kronik bir duygudurum bozukluğu ile karakterizedir. Bu hastalığa sahip kişilerin ruh hallerinde gündelik hayatı olumsuz etkileyen ani iniş çıkışlar ve duygusal dalgalanmalar görülmekte olup özellikle manik dönemde intihara dahi yol açan riskli davranışlar görülebilmektedir.

İki uçlu duygudurum bozukluğu olarak da adlandırılan bipolar bozukluğa sahip kişilerin ruhsal durumunda maniden depresyona kadar giden aşırı değişiklikler görülmektedir. Ataklar, depresif, manik ya da hipomanik ve karma ataklar olarak tanımlanmakta olup manik dönemde, hastalar oldukça neşeli, coşkulu, hareketli bazen öfkeli ve enerjik bir duygudurumuna sahipken depresif dönemde ise, ilgi ve enerji kaybı, iştahda azalma, suçluluk duyma ve intihar düşünceleri gibi çökkün bir duygudurumu içindedirler. Görüldüğü üzere iki uçlu duygudurum bozukluğu olarak da adlandırılmasının nedeni, hastalığın seyrinde hem mani hem de depresif atakların görülebiliyor olmasıdır.

Yaygın psikiyatrik bozukluklardan biri olarak görülen bipolar bozukluk tedavi edilmediğinde aile, sosyal yaşam, mesleki vb. her alanda bozulmalara yol açmasının yanında mortaliteye de (erken ölüm) sebep olmakta, tedavi edildiğinde ise hastanın yaşam kalitesi artırılarak mortalite oranı da düşürülmektedir. Bu amaç çerçevesinde, bipolar bozukluğun doğru tanıyıp kişiye özgü tedavi yöntemlerinin uygulanabilmesi için yapılacak olan klinik çalışmaların yanında toplumu bilinçlendirici sosyal sorumluluk çalışmalarının da faydalı olacağını unutmamak gerekir. Bilinmektedir ki, temel prensibi toplumsal bir fark yaratarak toplumsal fayda oluşturmak olan sosyal sorumluluk çalışmaları toplum duyarlılığının artırılmasına yönelik uygulamaları içermektedir.

Dünyada ki her insan bir topluma mensuptur ve toplum içerisinde üstlenmesi gereken birtakım sorumlulukları vardır. Sorumluluk kavramını ele aldığımızda kişinin kendisi ile beraber çevresini düşünmesi ve ona göre davranması olarak tanımlayabiliriz. Yani bir bakıma bireyler sorumluluklarını yerine getirdiği sürece gelişebilirler. Birey olarak çevremizde gözlemlediğimiz sorunlara ve ihtiyaçlara duyarlı davranmak sosyal sorumluluktur. Bir başka deyişle sosyal sorumluluk toplumu ilgilendiren konularda kişinin üstüne düşen görevleri veya sorumlulukları gerektiği zaman hesap vermek olarak tanımlanabilir (Yönet, 2005: 241). Bu kapsamda insanın en önemli amacı toplumun sorunlarını ele alarak ona çözümler üretmektir. Sosyal sorumluluk projelerinin amacı toplumda bireyler arası empatinin, yardım severliğin gelişmesine farkındalık sağlamaktır. Toplumsal refahın sağlanması açısından yapılacak olan sosyal sorumluluk projelerinin etkisi toplumun tüm kesimi tarafından kabul görmektedir. Bu bağlamda sosyal sorumluluklar günümüzde ülkemizde ve tüm dünyada üzerinde en çok çalışılan konulardan biri olmaktadır.

Sosyal sorumluluk, yaşadığımız toplumda fazlaca olan sorunlara etkili olacak çözüm yollarından birisidir ya da kurumların kaynaklarını toplum yararına fayda sağlamak için kullanmak olarak da açıklanabilir (Gül vd., 2010: 42). Afişler belirli bir olay veya haberleri, toplumsal mesaj vermek amacıyla, çeşitli ebatlarda tasarlanmış önceden belirlenmiş yerlere asılması sağlanan ilanlardır. (Tepecik, 2002: 72). Genelde boyutları ve içeriği farklılık gösteren afişler; sosyal afişler, kültürel afişler ve reklam afişleri olmak üzere üç farklı alanda kullanılmaktadır. Yapılmış olan afişlerde önemli olan hususlardan bazıları şunlardır; iyi bir mesaj içermeli, belirli bir görsel bütünlüğü sağlamalı, içerisinde yer alan yazılar anlaşılır şekilde oluşturmalıdır (Parlak, 2014: 123-124).Tüm bu bilgiler ışığında yapılan ve yöntem olarak betimsel araştırma yönteminin tercih edildiği bu

çalışmada bipolar bozukluğun belirtileri ele alınacak, bipolar bozukluğun tanımı yapılarak hastalığın seyri hakkında toplumu bilinçlendirmesi için tasarlanan sekiz ayrı içeriğe sahip afişler yer alacaktır.

1. Kavramsal Çerçeve

1.1 Bipolar Bozukluk Nedir?

Bipolar bozukluğun ortaya çıkışı milattan önceye kadar dayanmaktadır. Bipolar bozukluk tanımsal olarak Yunanlıların ve Latinlerin eserlerinde ağır ruhsal çöküntüler geçirmiş bireyler olarak tanımlanmaktadır. (Kaplan ve Saddoc 2000: 1284-1289). Kavramsal olarak İlk olarak ise Alman psikiyatr Wilhelm Griesinger ile ortaya çıkarılmıştır (Işık, 2003: 467-540). Önceki ismi Manik-Depresif olan bipolar bozukluk her toplumda sıklıkla görülebilen ya da görülme olasılığı fazla olan ruhsal bir bozukluktur (Bauer ve Pfennig 2005: 8-13).

Duygudurum bozukluklarından biri olan bipolar bozukluk tanılarının doğru bir şekilde belirlenmesinde problemlerin yaşandığı tekrar edebilen psikiyatrik bir hastalıktır. Yapılan çeşitli araştırmalara göre bipolar bozukluğa sahip bireylerin belirlenmesinde zorlanıldığı, genellikle yanlış teşhis konduğu gözlemlenmiştir (Sachs vd., 1999: 135-144). Epizodlar halinde görülen bipolar bozukluğun iki farklı dönemi vardır bunlardan birincisi "mani" olarak adlandırılan diğer adıyla taşkınlık döneminde bireyler çok fazla mutlu olmakta, fazlaca konuşmakta, aşırı hareketli olmaktadır. Taşkınlık dönemi en az bir hafta sürmektedir. İkincisi ise "hipomani"dir. Bu dönemde hipomani belirtileri bireylerde, taşkınlık dönemi gibi aşırı derecede ortaya çıkmamaktadır. Hipomani dönemi en az 4-5 gün arası sürer (Özpoyraz, 2010: 95; Judd vd., 2003: 123-131). Bipolar bozukluğu olan hastalar yineleyen mani ve depresyon epizodları sebebiyle sosyal olarak içe kapanma, kendilik değerinde azalma, aile ve yakın çevre ilişkilerinde azalma, iş kaybı ve genel sağlık görünümünde bozulma gibi birçok alanda işlevsel bozukluk yaşamaktadırlar.

Geçmişten günümüze kadar süregelen bipolar bozukluk (duygu durum bozukluğu) günümüzde en fazla görülen psikiyatrik hastalıklardan birisidir. Bipolar bozukluğun tedavisi kesin olarak olmasa da hastalığı bastırarak yöntemler mevcuttur. Hastalık sahibi insanlar sosyal yaşamda zorluk çekmektedir. Hastalıkta görülen atakların etkisiyle hastalar çevrelerinde ve kendilerinde değişen duyguları fark edemeyebilir bu da birçok sorunu meydana getirmektedir.

1.2. Bipolar Bozukluk Nasıl Ortaya Çıkar?

Bipolar bozukluğun etiyojisine ilişkin olarak yapılan çalışmalara bakıldığında, biyolojik ve çevresel etkenlerin birlikte rol aldığı görülmektedir. Bunun yanında bipolar bozukluğun görülmesindeki en önemli sebeplerden bazıları; ekonomik, ailevi, iş yeri kaynaklı, sevgi yoksunluğu, işsizlik gibi stresli yaşam olayları hastalığın belirgin bir şekilde ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Çoğu kaynak, stresli bir yaşamın duygu durum bozukluğu ataklarında önemli bir rol oynadığını belirtmiştir (Kaplan vd., 2004: 158).

1.3. Bipolar Bozukluğun Görülme Nedenleri

1.3.1. Genetik Faktörler

Yüzyıllardır yapılan çalışmalarda bipolar bozukluğun ortaya çıkmasında kalıtsal yönün oldukça öne çıktığı bilinmektedir. Bipolar hastalığı olan insanların çocuklarında hastalığın görülme oranı %5,7 olarak tespit edilmiştir (Lapalme vd., 1997: 623-631). Alanyazın incelendiğinde, bipolar bozukluğun kalıtımla ilişkisi üzerine çok sayıda aile ve ikiz çalışmalarının yapıldığı görülmektedir. Günümüzde ise, birinci dereceden akrabalarında bipolar bozukluk olan kişilerde bu hastalığın görülme riski %3-8 olarak belirtilmektedir (Güleç

ve Köroğlu: 2007). Bununla birlikte bipolar bozukluğun genetik faktörlerin etkilediği araştırmalar sonucunda hastalar da çocuklukta görülmüş olan bozuklukta genetik faktörler etkili olurken, bu etki sadece tek bir gene ait değildir (Coşar, 2005: 25-37). Yine bipolar bozukluk hastalarının yakın akrabalarında yapılan kontrollerde hastalığın görülme olasılığı 8-10 kat artmıştır (Kaplan vd., 1994: 516-523).

Yapılan araştırmalar bize göstermektedir ki, bipolar duygu durum bozukluğunda güçlü genetik etkiler bulunmaktadır (Merikangas vd., 1988: 279-290) bipolar bozukluğu olan kişilerde hastalık başlangıç dönemi ergenlikte ortaya çıkması (Whybrow vd., 1994: 281-294), duygu durum hastalığına sahip olan ebeveynlerin çocukları, hastalık taşımayan ebeveynlerin çocuklarına göre daha fazla risk altındadır.

1.3.2. Psikososyal Faktörler

Bipolar bozukluğu genellikle insanın yaşamındaki önemli olaylar tetikler, bu olaylar sadece kişinin kendi yaşamını kapsamamaktadır. Çevresel ve genetik aktarımın hastalıkta etkin bir şekilde rol oynadığı bilinmektedir. Hastalığın evrelerinde ki tekrarlar, hastanın düşüncesinde değişikliğe sebep olmakla birlikte yaşantısını hassas hale getirmektedir. Bununla birlikte kişinin çevresinde yaşamış olduğu olaylar hastalığın oluşumunda etkin bir rol oynar. Hastalıkta beliren ataklar zamanla tekrar edebilir (Post, 1992: 469- 484).

Hastalığın oluşumunda çevresel faktörlerde etkilidir. Aile içi problemler, ekonomik sorunlar, iş hayatındaki sorunlar bipolar bozukluğun ortaya çıkmasında etkili olmaktadır. Bu belirtiler bütün kişilerde bu hastalığı başlatmaz ancak başlamasını tetiklemektedir (Engin, 2014: 369-378). Bunun yanında kişilerin yaşam şartlarının zorluğu, psikolojik sorunları, alkol kullanımı, çocuklukta yaşanan sorunlar gibi etkenler bipolar bozukluğun ortaya çıkmasında etkili olduğu bilinmektedir (Savaş ve Yumru 2006: 10-16). Nitekim, alanyazın incelendiğinde bipolar bozukluğa sahip bireyler üzerinde yapılan çalışmalarda alkol madde kullanıldığı elde edilen bulgular arasında gösterilmektedir. (Regier vd., 1990: 2511-2518).

1.4. Bipolar Bozukluğun Belirtileri

Bipolar bozukluk riskli davranışlar nedeniyle intihar riskini artıran, her alanda işlevsel bozukluklara yol açan ve beraberinde çok sayıda ciddi komplikasyonlara da neden olan psikiyatrik bir duygudurum bozukluğudur. Bu yüzden hastalığın belirtilerinin erken fark edilmesi, hızlı ve doğru tanı konulabilmesi açısından hayati önem taşımaktadır.

Psikiyatrik hastalıkların belirlenmesinde iki adet ölçüt bulunmaktadır; Amerika Psikiyatri Birliği tarafından geliştirilmiş olan DSM ve Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilmiş olan ICD (International Statistical Classification of Diseases and Related Health Problems)'dir (Köroğlu, 1994: 179-182). Bu ikisi arasındaki en önemli fark ise, ICD'de bipolar tip 1 ve bipolar tip 2 ayrımı bulunmazken DSM-IV' te BB tip 1 ve BB tip 2 olarak iki şekilde sınıflandırılmaktadır. BB tip 1 tanısı için tek bir manik dönem yeterliyken BB tip 2 için ise en az birer tane hipomanik ve depresif dönem olması gerekmektedir (DSM-IV, 1994: 179-182).

DSM IV tanı ölçütleri el kitabına göre; Majör Depresif Dönem Belirtileri: İlgi-istek azalması, iştahda değişim, uyku azalması veya artması, harekette azalmalar, bitkinlik hissi, suçlu ve değersiz hissetme, odaklanma zorluğu, intihar meyilimleridir. Yine DSM IV'e göre; Aktif ve Pasif Dönemi Belirtileri: Büyüklük hissi, uyku gereksiniminde azalma, düşünce karmaşası, zafiyetin artması, zevk aldığı şeylere fazlaca yönelme, zarar göreceğini düşünmeden hareket etmedir (Köroğlu, 1994: 179-182).

1.5. Bipolar Bozukluğun Cinsiyet Dağılımı Ve Yaş Aralığı

Bipolar bozukluğun cinsiyetler arası dağılımında bir farklılık bulunmamaktadır. Duygudurum bozukluğu ayrıntılandığında erkekler ile kadınlar arası büyük farklılıklar gözlemlenmiştir. Karma döneminde hastalıkta madde kullanımı erkeklerde kadınlara göre daha az oranla kullanılmaktadır. Kadınlarda yaş artışıyla birlikte atak döneminin fazlaştığı belirlenmiştir (Merikangas vd., 2011: 241-51; Begeley vd., 2001: 483-495).

Bipolar hastalığının yapılan araştırmalar sonucunda başlangıç yaşının %20-40'ında çocukluk çağına uzandığı bilinmektedir (Joyce, 1984: 145-149). Yine literatürde duygu durum bozukluğu farklı toplumlarda %2-3 civarında görüldüğü bilinmektedir. Kadınlarda ve erkeklerde hastalığın başlangıç yaş aralığı 20–25 dir. (<http://www.psikiyatri.org.tr>).

1.6. Bipolar Bozukluğu Belirleme Ölçekleri

Duygudurum bozukluklarında aktif dönemdeki kişilerin belirlenmesinde bazı testlere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu yapılan testler, duygudurum bozukluğuna sahip bireylerin teşhisinde belirleyici bir ölçüttür. Hastalığın belirlenmesini sağlayan psikiyatristler fazlaca para talep etmektedirler ve aynı zamanda bu durum hastanın çok fazla zaman kaybetmesine sebep olmaktadır. Bu sorunlardan ötürü bipolar hastalığını belirlemede ölçekler daha çok kullanılmakta ve ön plana çıkmaktadır (Olfson vd., 1995: 857-861).

Bipolar hastalığını belirlemede en fazla kullanılan ölçeklerden Duygu durum Bozuklukları Ölçeği bipolar bozukluğa sahip kişileri belirleyen yurtdışında kullanılan güvenilir ölçeklerdendir (Leon vd., 1995: 857-861).

“Duygu durum Bozuklukları Ölçeği (Mood Disorder Questionnaire (MDQ): Evet ve hayır cevaplarını içeren, kökenini DSM-IV’den (Amerikan Psikiyatri Birliği 1994) alan öz bildirim dayalı bir kağıt-kalem ölçeğidir. MDQ ölçeği üç sorudan oluşmaktadır. Sorulardan ilki girişkenlik, uyku, libido, düşünce, dikkat, enerji ve davranış gibi göze çarpan öznel değişiklikleri içermektedir. “Hiç kendinizin doğal halinizde olmadığınızı hissettiğiniz bir dönem ve ... oldu mu?” ile başlayan bu sorularda “... çok çabuk kızıp insanlara bağırdığınız ya da kavga veya tartışma çıkardığınız oldu mu?”, “... her zamankinden daha fazla kendinize güvendiğiniz oldu mu?” “...normalden çok daha az uyuduğunuz halde yine de uyku ihtiyacı hissetmediğiniz oldu mu?” gibi sorularla hastalık belirtileri sorgulanmaktadır. İkinci soruda “evet” olarak işaretlenen belirtilerin eşzamanlı olarak bir arada olup olmadığını sorgulanmaktadır. Üçüncü soru da ise bu belirtilerin işlevsellik üzerine etkisi sorgulanmaktadır. Ölçeği taramada pozitif sonuç alma ile doğrudan ilişkili olmadığı gösterilen 4. (ailede bipolar bozukluk öyküsü) ve 5. (daha önce bipolar tanısı konmuş olma) soruları da bulunmaktadır. Soruların sunulan çalışmada ile diğer geçerlik çalışmalarında da olduğu gibi kullanılmaması tercih edilmiştir” (Hirschfeld vd., 2000: 1873-1875).

Ölçeği bulan araştırmacılardan izin alınarak DBÖ,’nün Türkçe ’ye çevirisi İngilizceyi bilen iki psikiyatrist tarafından yapılmıştır. Türkçe anlamına en yakın sözcükler bulunarak çeviri yapılmıştır. Profesyonel çevirmenlerle tersine çeviri yapılmıştır. Dr. Hirschfeld’in onaylamasıyla kullanılmaya başlanmıştır.(First vd., 1996). Testin Türkçe çevirisi Çorapçioğlu ve arkadaşları tarafından yapılmış olup DSM-IV tanılarını içermektedir (Çorapçioğlu vd., 1999: 33-36).

1.7. Hasta Yakınlarının Bu Süreçteki Önemi ve Öneriler

Toplumda hastalığı belirlemeye yönelik çalışmadaki amaç, hasta olan veya olmayan kişilerin tespit edilmesi, tespit sonrasında hastaların uygun tedavi yöntemlerine yönlendirilmesidir. Duygu durum bozukluğunun

tespitinde kullanılan ölçekler ise, uzman kişilerin hasta hakkında edindikleriyle tedavi sürecinin en aza indirgenmesi açısından önemlidir (McMahon vd., 2002: 736-740).

Hastalığa sahip bireylerin çevresinde yer alan yakınları psikiyatristlerden hastaya nasıl davranması gerektiğini ve ne şekilde hastayla iletişim kurabilecekleri hususunda yardım alabilirler. Bununla birlikte hastanın yakınları hastaya yardım etmekle kalmayıp, ayrıca tedavi sürecinde moral ve motivasyon verip olumlu yönde katkıda bulunmuş olurlar (<https://ankararsp.files.wordpress.com>).

1.8. Tedavi süreci

Günümüzde bipolar bozukluğun kesin bir tedavisi yoktur, ancak uygulanan terapiler ve psikiyatrik ilaçlar hastalığın görülmesini veya etkisini azaltabilir. Hastalarda bipolar bozukluğun başlangıç sürecinde, ilerleyişinde ve tedavisinde belirsizlikler mevcuttur. Tedavinin ardından ise, duygudurum bozukluğunun iki yıl içinde tekrarlama oranı %60 civarındadır (Fagiolini vd., 2015: 725-740). Yapılan klinik çalışmalarda bipolar bozukluğu tanısı alan hastaların %90'ında nükslerin görüldüğü de elde edilen bulgular arasındadır (Tondo vd., 2016). Dolayısıyla bipolar bozukluğun seyrinin öngörülmesi neredeyse imkansızdır. Ancak doğru planlanmış tedavi protokolleri ve koruyucu ruh sağlığı çalışmalarının hastaların riskli davranışlarının kontrol altına alınması, hastalık belirtilerinin en aza indirgenerek hastanın ve çevresinin güvenliğinin sağlanması ve hastalıkla mücadelede hayati bir öneme sahiptir.

Farmakolojik açıdan bipolar bozukluğun tedavisinde SSGİ, SNGİ, trisiklik antidepresan, MAO inhibitörleri, noradrenalin ve dopamin geri alım inhibitörleri, alfa-2 adrenoreseptör antagonistleri, melatonin agonistleri gibi birçok grup ilaç tedavileri kullanılmaktadır (Özcan, 2013: 6). İlaç tedavisinin yanı sıra hastalara bireysel veya grup terapi uygulanabilir. Grup terapi, grupların aralarında etkileşim sağlayabilmesi, maliyetinin bireysel terapi daha düşük olması ve aynı anda daha çok hastaya verilebilmesi gibi avantajlarını barındırır. Bireysel terapi daha fazla zaman ve maliyet gerektirir. Fakat bireysel terapi eğitimde hastaya ayrılan zamanın daha fazla olması, verilen eğitimin her hastaya özel olması ve eğitim saatlerinin hastayla birlikte planlanabilmesi, oturumların hastaların kendilerini daha rahat ifade etmelerine olanak sağlaması gibi avantajlara sahiptir ama maliyeti grup terapiye göre daha fazladır (Cakır ve Gümüş, 2015: 263-268).

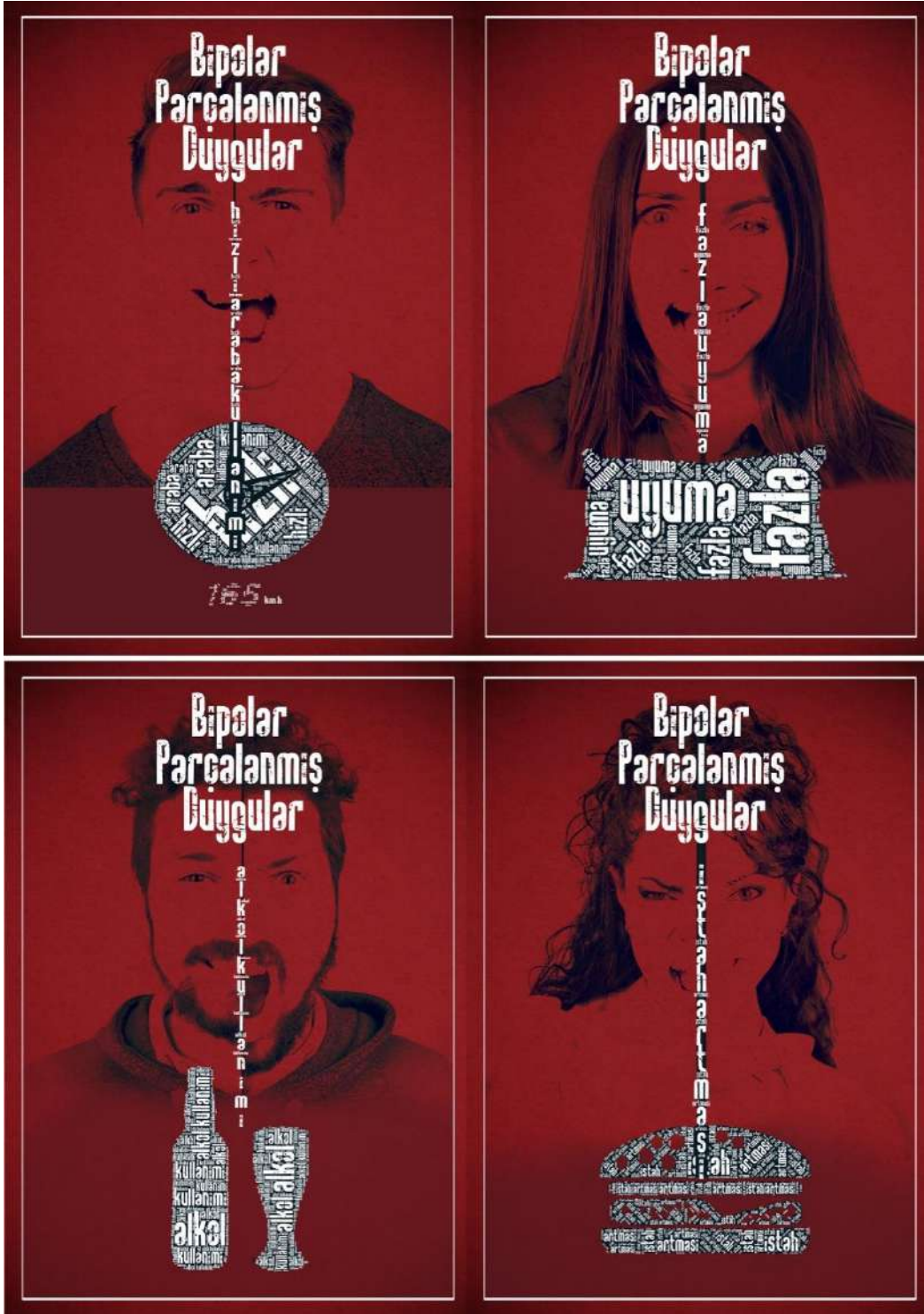
Bipolar bozukluğun tedavisindeki genel amaç, hastaların yaşamında yer alan her türlü olumlu veya olumsuz etmenlerin ne olduğu belirlendikten sonra hastayı denetim altına alıp, ataklar karşısında mücadele etmesini sağlamaktır (Ghane vd., 2016: 1-11). Böylece özellikle depresif epizodlarda görülen özkıym riskini en aza indirgeyerek hastanın mümkün olduğunca en hızlı şekilde sağaltımı gözetilmektedir. Bipolar hastalığının dönemlerini önlemede tedavinin uygulanması hastalarda hayati önem arz etmektedir. Hastalığın yinelenmesini önlenmesi ve eşik altı belirtilerin ortadan kaldırılması hastaların yaşam kalitesini arttırmaktadır (Eroğlu, 2010: 206-236; Maj vd., 2002).

2. Yöntem

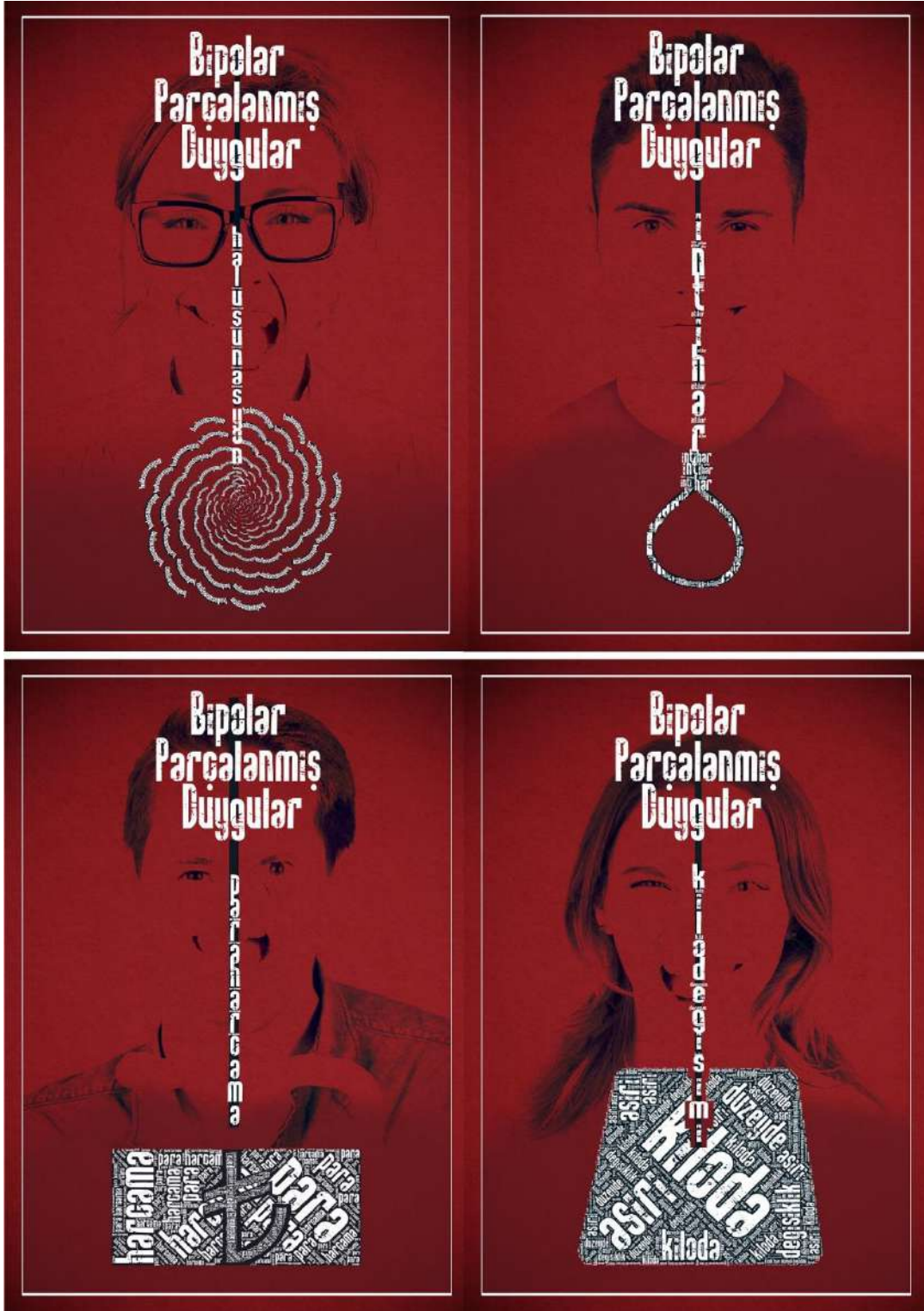
Bu araştırmanın yöntemi, bipolar bozukluğun toplumsal farkındalık oluşturması için araştırmacılar tarafından tasarlanmış 8 farklı afişlerin yorumlanmasına ilişkin bir çalışma olduğundan dolayı betimsel bir araştırmadır.

3. Bulgular ve Tartışma

Bipolar bozukluk hakkında toplumu bilinçlendirmek için yapılmış olan 8 farklı içeriğe sahip afiş tasarımları yorumlanmış ve analiz edilmiştir.

Şekil 1: Furkan Limon, “Bipolar” Afiş Tasarımı (2019)

Şekil 2: Furkan Limon, "Bipolar" Afiş Tasarımı (2019)

STRATEJİ

Kavramsal Çerçeve

Bipolar bozukluk, tekrarlayan depresif, manik veya hipomanik atak dönemleri olan ve bu dönemler arasında ise oldukça normal görünümün ya da minimal düzeyde belirtilerin seyrettiği, hemen hemen her alanda işlevsel bozulmaların görüldüğü ve tedavi edilmediğinde riskli davranışlar sebebiyle mortaliteye kadar götüren ciddi psikiyatrik bir hastalıktır.

Bu çalışma yukarıda ana hatları ile tanımlanan **bipolar bozukluk** konusundaki farkındalık ihtiyacından hareket edilerek yapılmıştır.

Yol haritası çıkarabilmek ve öncelikli hedef grupları belirlemek anlamında hastalığın odağında kimler olduğuna da bakmak gerekmektedir.

Problem Noktaları

Bipolar bozukluk bilgilendirme posterlerinin odaklandığı problem noktaları şu şekilde belirlenmiştir:

- Giderek yaygınlaşıyor
- Psikolojik olduğu kadar sosyal ve ekonomik boyutları da bulunmaktadır.
- Sadece hastaları değil yakın çevresini de ciddi derecede etkiler.
- Tedavi ile etkileri azaltılarak kontrol altında tutulabilir.
- Tedavi edilmemesi halinde mortaliteye kadar giden zararları bulunmaktadır.

Yöntem ve Yaklaşım:

Bipolar bozukluk bilgilendirme çalışması “*sosyal sorumluluk*” anlayışı ile ele alınmıştır. Çalışma ile ilgili olarak poster çalışmasına odaklanılmıştır. Posterlerde gerek görsel gerekse içerik olarak dikkat çekici derin anlamlı bir yaklaşım sergilenmiştir.

Yapılan çalışmasının “*iletişim stratejisi*” daha önce ilgili konuda yapılan klinik araştırmaların okunması, kaynak tarama ve bu taramalardaki örneklerin incelenmesi üzerinden kurgulanmıştır. Bu taramalarda hastalık, belirtileri, tedavisi ve etkileri başlıkları ayrı ayrı incelenmiştir.

Yapılan taramalarda şu noktalar dikkati çekmiştir;

- Yaygın bir psikiyatrik bozukluktur.
- Biyolojik ve çevresel etki kaynaklı olabilir.
- Ailevi, ekonomik, iş yeri kaynaklı, sevgi yoksunluğu, stresli bir yaşam vb. konular da hastalığa yol açan gerekçeler olabilir.
- Hastalar manik-depresif ataklar gösterir.
- Hasta kadar yakın çevresi de etkilenmektedir.
- Tedavi ile kontrol altına alınarak yaşam kalitesi artırılabilir.
- Tedavi edilmemesi halinde ölümle sonuçlanan durumlar yaşanabilir.
- Toplumun hastalık hakkında bilinçlendirilmesi herkesin yaşamını kolaylaştırır.

Bu bilgiler bize bir yandan mesaj odaklarımız hakkında fikir verirken bir yandan da hedef grupları tanıma fırsatı sağlamaktadır.

İletişim Stratejisi ve Uygulama Adımları

Poster çalışmasının ana stratejisi “**bilgilendirme**” yoluyla “**farkındalık oluşturma**” odaklıdır. İçerik ve görselleri bilgilendirmeyi destekleyici nitelikte açık bir iletişim dili benimsenmiştir. Hastalarda yaşadıkları sorunun farkındalığı, kamuoyunda ise hastalık hakkında fikir sahibi olma ve konunun farkındalığı için basit ve sadece poster çalışması üzerinden bir planlama düşünülmüştür.

Hedef Kitle/ler;

- 20 yaş üzeri kadınlar
- 20 yaş üzeri erkekler
- Hasta yakınları
- Genel kamuoyu

Mesajlar; hastalığın ana belirtileri üzerinden verilmeye çalışılmıştır. Posterlerde hastalık ana belirtilerine dikkat çekilmiştir.

Tablo 1. Hedef Kitle – Mesaj İlişkisi

Hedef Grup	Mesaj
Birincil: 20 Yaş üzeri Yetişkinler	Bipolar Parçalanmış Duygular
İkincil: Hasta Yakınları	Bipolar Parçalanmış Duygular
İkincil: Genel Kamuoyu	Bipolar Parçalanmış Duygular

Tablo 2. Mecra-Mesaj İlişkisi

Mecra	Mesaj
Poster	Bipolar Parçalanmış Duygular

Bütçe Yaklaşımı: Posterlerin tasarım basım dağıtımında mütevazı bir bütçe kullanımı planlanmış, posterlerin belirli alanlarda asılması yönünde bir insiyatif kullanılmıştır.

Yaratıcı Strateji

Görsel Kimlik: Posterlerde sade, düşündürücü, dikkat çekici ve merak uyandırıcı bir kimlik oluşturulmuştur. Koyu kırmızı geçişli renk kullanımında renk derinliği ve dikkat çekicilik mevcuttur. Birbirini tamamlayacak yapıda bir seri çalışma kurgulanmış, hastalık belirtileri tipografi destekli görselle verilmiş, hastalığın özüne gönderme yapan parçalı bir tipografi ile tasarım tamamlanmıştır.

Slogan/ lar: Kampanyanın ana sloganı: **Bipolar Parçalanmış Duygular**

Poster Yapısı: Hastalıkla ilgili belirtiler tipografik olarak verilmiş, verilen belirtiyi sembolize eden tarzda görsel kullanım tercih edilmiştir. Aşağıdaki ana belirtiler her bir posterde kendi görsel zenginliği ve tipografisi ile işlenmiştir.

- Hızlı araba kullanımı
- Fazla uyuma
- Alkol kullanımı

- İştah artması
- Halüsinasyon
- İntihar eğilimi
- Para harcama
- Aşırı düzeyde kilo değişimi

Hastalığın ortaya çıkma yaşı genellikle gençlik yıllarına rastladığı için posterlerde genç insan görselleri kullanılmıştır. Görsellerde parçalı duygulara atıfta bulunan bir tipografi seçilmiş, üzerinde düşünmeyi sağlayan bir tasarım kurgulanmıştır.

İçerik:

Tipografi: Afişte “Bipolar Parçalanmış Duygular” sloganı kullanılmıştır. Afişte hastalığın belirtilerine dikkat çekmek için hastalıkla ilgili bütün belirtiler tipografik bir şekilde görsellerden oluşturulmuş bir biçimde verilmiştir. Afişteki tipografide, “Bipolar duygularının karmaşıklığını” belirtmek için serifsiz bir yazı karakteri ve büyük harf kullanılmıştır. Kullanılan fontun ismi “Rock it”tir. Fontun kullanım amacı bipolar duygu karmaşıklığı olduğu için her harf içinde farklı desenler vardır bu yüzden o farklılığı bipolar bozuklukla bütünleştirmek için tercih edilmiştir. Tipografi dişi olarak kullanılmıştır.

Renk: Arka planın kırmızı olması bipolar bozukluğu olan hastaların genel duygusunu yansıtmak için temsili kullanılan bir renktir. Tasarımda ağırlıklı olarak koyu renkler tercih edilmiştir. Tasarımda kullanılan slogan dişidir. Sloganda dişi kullanılmasının sebebi yazıyı okutmaktır.

Hastalığın duygulardaki anlık değişimleri yüzlerdeki birleşimlerde ana noktadır. Afiş tasarımlarında foto manipülasyon ve tipografi bir arada kullanılmıştır. Bipolar bozukluk hastaları toplumda olumlu motive edildikçe, toplumda refah düzeyleri iyileştirilince ve stresleri azaldığında ataklarında azalma ve hastalıkta gerileme olacaktır. Bu nedenle afiş tasarımında kullanılan insan resimlerine bipolar bozukluğun bir hastalık olduğunu ve toplumda herkesin bu hastalığa yakalanabilme ihtimalinin olduğunu göstermek için toplumu bilinçlendirmek adına yer verilmiştir. Afiş tasarımındaki resim şeklinde yazılmış her biri farklı tipografik yazılar hastalığın belirtilerini temsil etmektedir. Hastalık kadınlar ve erkekler üzerinde görüldüğü için 8 farklı afişte kullanılan resimlere 4 erkek 4 kadın olacak şekilde yer verilmiştir.

Farklı insan yüzlerinin kullanıldığı fotoğrafların saydam olmasının nedeni, insanların hatlarının belirgin detayları bipolar bozukluk hastalarının farklı duygularının olduğunu ortaya çıkarmak içindir. Tasarımda hastalığın belirtilerinde bipolar bozukluğun tedavi edilemese bile ilaçların ve sosyal çevrenin desteğiyle hafifleyeceği vurgulanmak istenmiştir. Tasarımın amacı toplumda bilinç oluşturmak ve toplumun desteğiyle birlikte hastaların moral bulmasını sağlamak, hastaların olumsuz düşüncelerini bir nebze de olsa azaltmaya çalışmaktır.

4. Sonuç

Son yıllarda ülkemizde ve tüm dünyada psikiyatrik hastalıklar dikkat çekecek ölçüde artış göstermektedir. Psikiyatrik hastalıklar arasında en sık görülen duygu durum bozukluğu ise bipolar bozukluktur. Bipolar bozukluk kişilerde kesin bir tedavisi olmayan ancak tedavi edilmediğinde de ciddi derecede her alanda yeti yitimine sebep olan kronik bir hastalıktır. Ancak özellikle bipolar bozukluğa sahip hastalar erken teşhis edildiğinde tedavi sürecinde ki uyumu, genel sağlık görünümü, yaşam kalitesi, çevreyle ilişkileri önemli derecede artmaktadır.

Bu bağlamda, toplumda bipolar bozukluğun daha iyi öğrenilmesi amacıyla grafik tasarımcıların, hastalığın geniş kitlelere ulaşabilmesini sağlamak için etkili mecralardan olan sosyal sorumlulukla ilgili afiş tasarımları yapmaları gerekmektedir. Afişler genellikle topluma bir mesaj vermek ve toplumu harekete geçirmek amacıyla yapılmaktadır. Bu çalışmada yapılmış olan 8 afiş içerisinde tipografinin kullanılması, mesaj iletmek, hastalık hakkında toplumu bilinçlendirmek ve harekete geçirmek için en etkili yoldur.

Yaşamakta olan psikolojik hastalığı olsun olmasın her birey stresle başa çıkma, farkındalık gibi psikolojik konular hakkında bilgilendirilmelidir. Bipolar bozukluğun toplumda gerekli olan bilincin oluşturulabilmesi amacıyla, hastalık hakkında bilgilendirme çalışmaları önemli rol oynamaktadır. Bunun yanı sıra çeşitli sosyal kampanyalar düzenlemek hastalık hakkında toplum bilincinin yaygınlaşmasını sağlamış olacaktır. Bu bilgiler kapsamında bu çalışmada bipolar bozukluğun etiyojisi, epidemiyolojisi, tanısı ve klinik görünümü bilimsel veriler ışığında ele alınarak bu konunun öneminin toplum gözünde vurgulanarak bilinçlendirilmesi sağlanmıştır.

KAYNAKLAR

- Angst J, & Marneros A.(2001). "Bipolarity from ancient to modern times: conception, birth and rebirth" J Affect Disord, 67:3-19.
- Bauer M, & Pfennig A.(2005). "Epidemiology of bipolar disorder" Epilepsia, 46(4):8-13.
- Begeley CE., Annegers JF., Swann AC., Lewis C., Coan S, & Schnapp WB.(2001). "The lifetime cost of bipolar disorder in the United States: an estimate based on incidence and course of illness" Pharmacoeconomics, 19:483-495.
- Behcet Coşar.(2005). "Depresyonda Etiyoloji" Ankara: Bilimsel Tıp Yayınevi, 25-37.
- Cakır S, & Gümüş FC.(2015). "Individual or group psychoeducation: motivation and continuation of patients with bipolar disorders" International Journal of Mental Health, 44:263–268.
- Çorapçıoğlu A., Aydemir Ö, & Yıldız M et al.(1999). "DSM-IV eksen 1 ruhsal bozukluklarına göre Türkçe yapılandırılmış klinik değerlendirmenin güvenilirliği" İlaç ve Tedavi Dergisi, 12:33-36.
- DSM IV tanı ölçütleri el kitabı. Çev. Ertuğrul Köroğlu, Hekimler Yayın Birliği, Ankara,179-182, 1994.
- Eroğlu Zengin M, & Özpoyraz N.(2010). "Bipolar bozuklukta koruyucu tedavi. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar" Current Approaches in Psychiatry, 2(2):206-36.
- Ertuğrul Köroğlu.(1994). "DSM IV tanı ölçütleri el kitabı" Ankara: Hekimler Yayın Birliği, 179-182.
- Fagiolini A., Coluccia A., Maina G., Forgione RN., Goracci A., Cuomo A, & Diagnosis.(2005). "Epidemiology and Management of Mixed States in Bipolar Disorder" CNS Drugs, 725-740.
- First MB., Spitzer RL, & Gibbon M.(1996). "Structured Clinical Interview for DSM-IV Axis I Disorders, Clinician Version (SCID-CV)" Washington DC: American Psychiatric Press, Inc, 12:33-36.
- Ghaemi SN., Sachs GS, & Chiou AM.(1999). "Is bipolar disorder still underdiagnosed? Are antidepressants overutilized?" J Affect Disord, 52:135–144.
- Ghane G., Farahani M., Seyedfatemi N, & Haghani H. Effectiveness.(2016). "Of problem- focused coping strategies on the burden on caregivers of hemodialysis patient" Nursing and Midwifery Studies, 5(2):1-11.
- Güleç C, Köroğlu E. Psikiyatri Temel Kitabı. 2. Baskı, Hekimler Yayın Birliği, Ankara: Medico Graphics Matbaası, 2007.

- Hirschfeld RMA., Williams JBW, & Spitzer RL.(2000). “Development and validation of a screening instrument for bipolar spectrum disorder: The Mood Disorder Questionnaire” *Am J Psychiatry*, 157:1873-1875.
- <http://www.psikiyatri.org.tr/halka-yonelik/22/bipolar-bozukluk-ikiuclu-bozukluk-manik-depresif-hastalik>(Erişim Tarihi: 2019, Aralık 9).
- <https://ankararsp.files.wordpress.com/2014/09/bipolar-broc59fc3brc3bc.pdf>(Erişim Tarihi: 2019, Aralık 9).
- Işık E.(2003) “ Depresyon ve Bipolar Bozukluklar” İstanbul: Görsel Sanatlar Basımevi, 467-540.
- İNAL ZOREL., Fulden COŞKUN, Gül & AKSOY Zeynep.(2010). “Üniversitelerde Sosyal Sorumluluk Bilincinin Geliştirilmesi: Ege Üniversitesi Topluma Hizmet Uygulamaları Dersi Üzerine Bir Araştırma” Doktora Tezi, Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Sosyal Pazarlama Dersi için hazırlanan makale, İzmir.
- Joyce PR.(1984). “ Age of on set in bipolar affective disorder and misdiagnosis as schizophrenia” *Psychol Med*, 14:145-149.
- Judd LL, & Akiskal HS.(2003). “The prevalence and disability of bipolar spectrum disorders in the US population: re-analysis of the ECA database taking into account subthreshold cases” *Journal of affective disorders*, 73(1):123-131.
- Kaplan H, & Saddock B.(2000). “Bipolar Disorders. Comprehensive Textbook of Psychiatry” 7:1284-1289.
- Kaplan H, & Saddock B.(2000). “Comprehensive Textbook of Psychiatry” 7:1284-1289.
- Kaplan H, & Sadock B.(2004). “Concise Textbook of Clinical Psychiatry” Seventh Edition, 158.
- Kaplan H., Saddock B, & Grebb J.(1994). “Synopsis of Psychiatry” New York, 516-523.
- Lapalme M., Hodgins S, & LaRoche C.(1997). “Children of parents with bipolar disorder: a metaanalysis of risk for mental disorders” *Can J Psychiatry*, 42: 623-31.
- Leon AC, & Olfson M, Broadhead WE.(1995). “Prevalence of mental disorders in primary care, implications for screening” *Arch Fam Med*, 4:857-861.
- Lish JD., Dime-Meenan S, & Whybrow PC.(1994) “The national depressive and manic-depressive association” (DMDA) survey of bipolar members, *J Affect Disord*, 31:281-294.
- Maj M., Akiskal HS., Lopez-Ibor JJ, & Sartorius N.(2002). “Bipolar Disorders” West Sussex, UK, Wiley, 206-36.
- Merikangas KR., Jin R., He JP., Kessler RC., Lee S., Sampson NA, & Viana MC et al.(2011). “Prevalence and correlates of bipolar spectrum disorder in the world mental health survey initiative” *Arch Gen Psychiatry*, 68(3):241-51.
- Merikangas KR., Prusoff BA, & Weissman MM.(1988). “Parental concordance for affective disorders: psychopathology in offspring” *J Affect Disord*, 15:279-290.
- Öznur Özcan.(2013). “Majör Depresyon Hastalarında Tedaviye Yanıtın Demografik ve Klinik Belirtileri” Hacettepe Üniversitesi Tıp Fakültesi Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Ankara, 6.
- Parlak. H. 2014). “Temel Grafik Tasarım Bilgisi içinde İzmir” Ege Üniversitesi Basımevi, 123-124.
- Post RM.(1992). “Transduction of psychosocial stress in to the neurobiology of recurrent affective illness: therapeutic and pathogenic” *Biol Psychiatry*, 32: 469- 484.
- Regier DA., Farmer ME., Rae DS., Locke BZ., Keith SJ, & Judd LL.(1990). “Comorbidity of mental disorders with alcohol and other drug abuse” *Journal of American Medical Association*, 264: 2511-2518.
- Savaş HA, & Yumru M.(2006). “Bipolar (ikiuclu) bozuklukta genetik çalışmalar, Türkiye Klinikleri” *Journal of Internal Medical Sciences*, 2(29):10-16.

- Simpson SG., McMahon FJ, & McInnis MG.(2002). “Diagnostic reliability of bipolar II disorder” Arch Gen Psychiatry, 59:736-740.
- Tepecik, A.(2002). “Grafik Sanatlar” , Ankara: Detay, 72.
- Tondo L, Vázquez GH, Baldessarini RJ. Depression and Mania in Bipolar Disorder. Curr Neuropharmacol 2016; Jun 6.
- Yönet, E.(2005). “Kurumsal Sosyal Sorumluluk Anlayışında Son Dönemeç: Stratejik Sorumluluk” Sosyal Bilimler Dergisi, 8(13):241.
- Zengin Eroğlu M.(2010) “Bipolar bozuklukta koruyucu sağaltım”, Uzmanlık Tezi, Çukurova Üniversitesi, Tıp Fakültesi, Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Adana (Prof. Dr. Nurgül Özpoyraz).

BEDİİ TERCÜME VE KÜLTÜRLERARASI İLETİŞİM
(Yaponca'dan Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme materyalleri esasında)

LITERARY TRANSLATION AND INTERCULTURAL COMMUNICATION
(based on Japanese-Azerbaijani translations)

Doç. Dr. Leyla Aliyeva,

“Çeviri teorisi ve pratiği bölümü”
Bakü Slavik Üniversitesi, Bakü, Azerbaycan
<https://orcid.org/0000-0002-5082-1697>

Özet

Çağdaş dünyada kültürlerarası iletişimlerin geliştiği ve zorlaştığı bir dönemde bilimsel-kültürel alanda başarıların elde edilmesi, bilimsel, bedii ve bir sıra diğer değerlerin mübadelesi, toplumsal hayatın bütün alanlarında halklar arasında işbirliğinin sağlanması, beşeriyetin sosyal ve manevi gelişimi ve s. tercüme olmaksızın mümkün değildir.

Tercüme problemleriyle ilgili yapılan çok sayıda araştırmaların hemen hepsinde haklı olarak bedii tercümenin tercüme faaliyetinin en zor biçimlerinden olduğu konusuna değinilmektedir.

Bu yazımızda Japon edebiyatından Azerbaycan Türkçesi'ne aktarılan bedii eserlerde tercümeyle ilgili bir kısım özellikler üzerine konuşacağız.

Dünya edebi prosesinin önemli etmenlerinden olan Japon edebiyatı bir kısım kendine özgün nitelikleri, belirli ekzotik nüansları, felsefi, estetik ve etik düşüncelerin biçimlenmesi, kendi prensipleriyle çekici ve ilginç olmanın yanı sıra hem de bedii tefekkürün renkliliği, bedii kavrayışın zorluğunu yansıtan bir edebiyat örneğidir.

XIX. yüzyılda yabancı okurlar kendileri için sırlı, esrarlı ve uzak bir Japonya hakkında basit bilgileri Japon klasiklerin eserlerinin tercümesinden alıyordu.

Günümüzde Japon edebiyatının tercüme sayesinde dünya medeniyetinin önemli bir kısmı olduğunu kimse inkar edemez. Japon edebiyatını sevenlerin önemli kısmı Japonya'ya, onun kültürü ve insanların yaşam ve düşünce tarzıyla, ünlü yazarlarıyla bilhassa tercüme eserleri sayesinde tanışmıştır.

Son dönemlerde Uzak Doğu halkları arasında en fazla ilgi doğuran, Azerbaycan Türkçesi'ne aktarılan ve yaygın şekilde basılan eserler salt Japon edebiyatı örnekleridir.

Azerbaycanlı yazarlarca seçilen orijinal nitelikte eserler Japon edebiyatının en ünlü temsilcileri – Akutagawa Ryunosuke, Abe Koba, Takayuki Yokota-Murakami ve özellikle de Nobel ödülü kazanmış *Yasunari Kawabata*, *Oe Kenzaburo* ve diğerlerinin eserleridir.

Herşeyden önce şunu da belirtelim ki, tercüme sırasında metnin milli kloritinin, milli kendine özgünlüğünün dikkate alınması son derece önemlidir. Çünkü milli özellikler eserin konu ve biçimini etkiler. Bu yüzden de tercüman herşeyden önce her hangi bir eseri bir dilden başka bir dile, ayrıca Japonca'dan aktardığı zaman, orijinal eserin tekrarlanmayan milli özelliklerini yabancı okurlara ulaştırabilme yeteneğine sahip olması gerekir.

Anahtar kelimeler: kültürler arası iletişim, tercüme, Japon edebiyatı

Abstract

In the modern world, in the era of the development and complication of intercultural communications, the exchange of national and cultural achievements, scientific, artistic and other values, cooperation between peoples in all areas of public life, the social and spiritual progress of humanity are impossible without the mediation of translation.

Numerous studies devoted to the translation problems rightly point out that literary translation is one of the most difficult types of translation activity.

In the framework of this study, attention is focused mainly on translations of Japanese literature into the Azerbaijani language.

Japanese literature, which is one of the important components of the world literary process, is attractive and interesting with a number of original features, certain exotic shades, philosophical, aesthetic and ethical concepts, principles, also proves the diversity of artistic thinking and the complexity of artistic perception.

In the XIX century, foreign readers drew the first information about an unknown, distant and exotic Japan mainly from translations of the works of Japanese classics.

Today, it is unlikely that anyone will dispute the fact that Japanese literature has become the property of world culture thanks to translations, most readers and admirers of Japanese writers outside Japan are familiar with them only by translating their works.

Among the literatures of the peoples of Far East Asia in recent decades, the most interesting and widely translated into Azerbaijani are the examples of Japanese literature.

The originals chosen by the Azerbaijani translators for translation belonged, as a rule, to prominent representatives of Japanese literature - Ryūnosuke Akutagawa, Abe Koba, Takayuki Murakami and especially Nobel Laureate Yasunari Kawabata, Oe Kenzaburo and many others.

It is important to note that when translating, it is necessary to take into account the national identity of the translated text. National coloring, of course, affects the content and form of the work. Therefore, one of the most important tasks of a translator, particular in Japanese literature, is to convey to the foreign reader the unique national specifics of the original.

Keywords: intercultural communication, translation, Japanese literature

GİRİŞ

Çağdaş dünyada kültürlerarası iletişimlerin geliştiği ve zorlaştığı bir dönemde bilimsel-kültürel alanda başarıların elde edilmesi, bilimsel, bedii ve bir sıra diğer değerlerin mübadelesi, toplumsal hayatın bütün alanlarında halklar arasında işbirliğinin sağlanması, beşeriyetin sosyal ve manevi gelişimi ve s. tercüme olmaksızın mümkün değildir. Her bir halkın milli edebiyatının yeni yeni anlam ve idealarla, türlü tarz ve biçimlerle zenginleşmesinde bedii tercümenin büyük önemi ve kendine özgün yeri vardır. Azerbaycan edebiyatında da özel yeri olan bedii tercümelemlerin milli edebiyatın gelişiminde rolü büyük olmuş ve onun ayrılmaz terkip hissesi olarak uzun bir gelişim yolu geçmiştir.

Bu araştırmamızda başlıca olarak Japon edebiyatının Azerbaycan Türkçesi'ne tercümesine dikkati çekmeyi amaçladık. Tercüme tarihinin problemlerinin öğrenilmesi için esas kaynak olarak XX. yüzyıl Japon edebiyatından Azerbaycan Türkçesi'ne yapılan tercümelemler ele alınmıştır.

Japon edebiyatının Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme tarihiyle ilgili konuşmadan önce manevi değerlerin mübadelesinde bedii tercümenin rolünün ne olduğu konusuna değinmemiz, zannimizce yerinde olur.

Bedii metinlerin tercümesi ilk uluslararası kitlevi iletişim aracı olmuştur. Büyük eserlerin yabancı dillerde basımı genelde orijinalden daha çoktur.

Tercüme tarihinden bahsederken herşeyden önce tercümenin niteliği ortaya çıkıyor. Tercüme kültürlerarası mürekkep estetik iletişim, tamamen farklı kültürlerin dialogu olarak gösteriliyor. O dialogda sadece dünyanın farklı dil özellikleri kendi yansısını bulmuyor, hem de dünyanın bedii modelleri birbiriyle sesleşiyor.

Son iki yüzyılda dünyada vuku bulan köklü değişiklikler, küresel olaylar, özellikle de uluslararası münasebetlerin, değişik alanlarda dil ilişkilerinin güçlenmesi tercüme sanatını da etkilemiş, onun teorik meselelerinin temelli ve bilimsel esaslara dayanarak işleme zorunluluğunu gündeme getirmiştir. Sözkonusu dönemde tercüme alanında Rus-sovyet bilim adamlarından A.Komissarov, A.Fyodorov, Ş.K.Çukovski, A.Şveytser'in büyük hizmetleri olmuştur.

Azerbaycan'a gelince ise Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin terkiinde olan üklkemiz de diğer alanlarda olduğu gibi, tercüme alanında da başlıca teorik meseleler daha çok Rus bilim adamlarının görüşlerine dayanmış ve genel olarak Rusça'dan yapılan tercümeleler esasında biçimlenmiştir.

Azerbaycan'da tercümenin teorik meseleleriyle ilgili ilk bilimsel araştırma eseri Cümşüt Azimov'un 1954 yılında “Rusça'dan Azerice'ye tercümenin temel prensipleri” konusundaki doktora tezi ve onun esasında bir sene sonra bastırıldığı “Tercüme prensipleri” isimli kitabı olarak bilinmektedir. Daha sonra F.Velihanova'nın Rusça yazdığı “İstoriya perevoda Azerbaydjana” (“Azerbaycan tercüme tarihi”), K. Bayramov'un “Tercüme sanatı”, Azerbaycanın ünlü bilim adamı, “canlı ansiklopedisi” olarak bilinen A.Alekperli'nin teorik ve pratik eserleri ve bir çok diğerlerini örnek gösterebiliriz.

Tercüme meseleleriyle ilgili N.Babayev, M.Arif, M.Qocayev, A.Ahundov'un ve başkalarının makale ve yazıları da bedii Rus edebiyatı örneklerinin Azerbaycan Türkçesi'ne tercümesiyle bağlıdır. Sovyetler döneminde Azerbaycan'da tercüme alanında mevcut olan prensipler Rus-sovyet tercüme ekoluna dayansa da, daha önceki Doğu gelenekleri etkisini belirli derecede muhafaza edebiliyordu.

Günümüzde tercüme hayatımızın farklı iş veya çalışma alanlarını kapsamaktadır ve bunların içinde bedii, ayrıca poetik tercümenin yeri özeldir. Orta Çağ'da olduğu gibi, XX. yüzyılda, ayrıca günümüzde de tercümenin büyük kısmını bedii tercüme teşkil etmektedir.

Şüphesiz ki, tercümenin sadece XX. yüzyıl bağlamında ele alınması doğru olamaz. Bir meslek dalı olarak tercümenin tarihi eskidir. Farklı dillere, költürlere, dünyagörüşlere sahip insanlar arasında karşılıklı iletişim kurulmasına, bilgi mübadelesinin yapılmasına ihtiyaç duyulduğu dönemlerden tercüme bu ihtiyacın ödenilmesinin en iyi aracı sayılmaktadır. Bu bağlamda tercümanları iletim teline benzetebiliriz. Tercüman iki farklı költür, iko farklı dil arasında iletim halkasıdır. Hatta yakın költürlere sahip iki halkın bilgi mübadelesi zamanı da tercümanın yardımına ihtiyaç duyulmaktadır. Söylediğimize Türkiye Türkçesi'nden Azerbaycan Türkçesi'ne ve aksine yapılan tercümeleleri örnek gösterebiliriz.

Son on yıllar içinde tercüme problemiyle ilgili araştırmaların büyük kısmında haklı olarak pek sok sayı ve türde tercümeleler arasında en zor biçiminin bedii tercüme olduğu vurgulanmaktadır. A.F Fyodorov'un da kaydettiği gibi tercümenin bu türünün zorluğu herşeyden önce bedii eserlerin metinlerinin “dilinin biribiryle ilişkide olan hem sözlüksel hem de dilbilgisel (esasen sözdizimsel) unsurlarıyla, yazı ve üslup açısından değiştirilmiş konuşma diliyle zengin” olmasıyla ilgilidir (7, 15).

Tercüme problemleriyle ilgili birkaç kitabın yazarı diğer ünlü filolog ve tercüman G. Qaçeçiladze “Bedii tercümenin metodolojisi probleminin niteliği bedii tercümelele bir sanat olarak kabullenmek ve onun teknolojisini geliştirmek mi, yoksa yaratıcılık ve poetikasını geliştirmek mi sorusunu doğuruyor” diyor (6, 74).

Günümüzde bedii tercümenin bir çok problemleri, özgülüğu yeterince ve her yönlü biçimde araştırılmıştır. Uzmanlar bedii edebiyatın tercümesinin araştırılmasının materyalin bireysel kendineözgünlüğünü, yazarın yaratıcılık üslubunu, eserin bedii-idea özelliklerini, onun estetik doğasını açmaya imkan sağlayan derin üslubi analizinin yapılmasının gerektiği fikrinden yazarlar.

Genel olarak tercümelele ilgili tanınmış uzmanların büyük kısmı tercümenin, başka deyişle, tercümenin bağımsız bir bilim dalı olarak gelişmesinin XX. yüzyılın başlarından başladığı görüşünü savunmaktalar. Tercüme teorisinin bilimsel müddealarının işlenip hazırlanması ise XX. yüzyılın ortalarına tesadüf eder.

Tercüme çalışmaları kavramıyla özdeşen tercüme teorisile ilgili meseleler daha çok dilbilimle ilgili olduğundan tercüme çalışmalarını bütünlükte dilbilimin bir alanı olarak kabul etmek daha maksata uygun sayılabilir. A.Komissarov, A.Şveytser, A.V.Fyodorov kimi tercüme uzmanlarının eserlerinin salt dilbilim meseleleri üzerinde kurulması bunun en iyi kanıtıdır.

Brandes'e göre, tercümelelelerin eserin tercümesine başlarken, her zaman “sadece metinde neden konuşulduğunu” (bu tercümenin çok basit ve gayri mutabık yoludur) değil, metnin kendisinde ve kendi dilinde “ne” konuşulduğunu ve “nasıl” konuşulduğunu tercüme ettiğini anlaması gerekir (3, 3).

Bedii edebiyatın hayatın yalnız bir biçimi değil hem de söz sanatı olduğundan bedii edebiyatın bu sözü büyük içerikle zenginleştirdiğini duikkate almak lazımdır.

Metodoloji

Tercüme meselelerine dikkatin güçlenmesi manevi değerler mübadelesinin genişlenmesine yaranan taleple belirleniyor. Çıkış noktası gibi ise, şüphesiz ki, tercüme prosesi, onun mekanizmasının öğrenilmesi ele alınıyor. Tercümenin teori ve mekanizmasının öğrenilmesi herşeyden önce nasıl tercüme etmek, “harfi” tercüme ne derecede uymak, neyi değiştirip, neyi uygunlaştırmak problemlerinin açıklanmasını ortaya koyuyor. Bütün bu meselelerin doğru düzgün şekilde açıklanması bir sıra metodoloji problemlerinin teorik analizinin yapılması zorunluluğunu doğuruyor.

Tercümeye pragmatik yaklaşım mükemmel tercüme işinde çözümleyici role sahiptir, çünkü böyle yaklaşım mürekkep ve sentezleştirilmiştir, geniş bağlam, konuşma eylemini, metnin iletişim amaçlı motivasyonunu, onun fonksiyonel parametrelerini ve dominantlarını, iletişim efektinin eşdeğerlilik derecesini göze alıyor.

Tercüme çalışmaları tarihinde eleştiri analizler ve değerlendirmelerden doğan çok yıllık tercüme tecrübesinde tercümede ortaya çıkan “ebedi” problemleri,

tercümenin “dakikliği” ve düzgünlüğü, tamamen eşdeğerli olması ve s. hakkında sona ermeyen tartışmalar devam etmektedir. Söz konusu problemler esasen tercümenin mahiyeti, tiplendirilmesi ve yöntembilimin öğrenilmesiyle ilgilidir.

Günümüzde dünyada küreselleşme prosesi genişlese de, dünya halklarının kültürü, ifade yöntemleri arasındaki farklar zerre kadar azalmamıştır. Herbir halkın milli-kültürel, tarihi gelenekleri, dünyagörüşü sistemi yalnız onun kendisine özgüdür. Bu yüzden de, istenilen alanda – ekonomide, siyasette ve s. yaklaşıma, genel olan nelerinse kabul edilmesine nail olmak mümkündür. Fakat her hangi bir halkın kültürünün kendine özgünlüğünü değiştirmek hatta küreselleşme gibi durdurulamaz, zorunlu bir prosesin de imkanları dışındadır.

Tercüme kültürün genel olarak bir dalı gibi ele alındıkta ya metnin yaratılma süreci, ya da bu sürecin sonucu göze alınıyor. Son dönemlerde tercüme teorisyenlerince tercüme sürecini öğrenen üç temel model hazırlanmıştır. Bunlar durumsal, dönüşüm ve anlamsal modellerdir.

Ünlü Rus tercüme teorisyeni V.N.Komissarov "Çağdaş tercüme çalışmaları" kitabında söz konusu modelleri özel olarak yorumlayarak durumsal modelin tercüme prosesini dil ve gerçekliğin ilişkileriyle ilgili dilbilimsel kavramların uygulanmasıyla öğrendiğini yazıyor. Bu modele göre, istenilen durum istenilen dilin yardımıyla ifade olunabilir. Hatta dilde gerçekliğin hangi bir unsurunun yansıtılması için gereken vasıtaların yetersizliği zamanı bile, yeni kelimeler oluşturmak veya artık mevcut olan kelimeleri kullanmakla bu yetersizliğin engellenmesi mümkündür.

Tercüme beşer uygarlığının birlik ve gelişimini sağlıyor. Tercümenin yardımı olmadan ne toplumsal hayatın türlü alanlarında uluslararası işbirliği, ne ulusal ve kültürel (bilimsel, bedii ve s. servetler) başarıların mübadelesi, ne de beşeriyetin sosyal ve kültürel açıdan kalkınması mümkün değildir. Kültürel-tarihi gelişimi tercüme olmadan tasavvur etmek olmaz. Çünkü bu tercüme türünün toplumdaki belirli sosyal, kültürel, bilimsel, estetik ve diğer ihtiyaçlarını ödemesi gerekir. Tercüme metinlerinin görevi sadece “yad olan”ı “kendisinininki yapmak”tan değil, hem de çağdaşlığı beşerin maneviyatının tarihi başarılarıyla zenginleştirmekten ibarettir: tercüme geçmişin ebedi manevi servetlerinin çağdaş toplumca benimsenmesini, maddi ve manevi kültürlerin kavranılmasını, idrak edilmesini sağlıyor. Tercüme budun dilbilimsel engelleri kaldırarak ulusal kültür ve edebiyatların karşılıklı yaratıcı faaliyetine ve zenginleşmesine olanak sağlıyor.

Tercüme türünün farklılığı, yoğunluğu ve yüksek medeniyeti hem ulusal edebiyatın gelişimi, hem de onun kendi milli özgünlüğünün idrak edilmesi için önemli şartlardandır. Yetenekli ve sorumluluk sahibi tercümanların faaliyeti sayesinde insanın yaratıcı gücü bilimde, bedii edebiyatta, sanatta kazandığı başarılar milli kültürün servetine dönüşüyor. Böylece, tercüme sanatı sosyal ve kültürel öneme sahip özgül yaratıcı faaliyetidir.

Elbet ki, tercüme olunan eserler sayesinde hem eser hem de yazar farklı haklar ve ülkelerde tanınmakla beraber propaganda da olunuyor. Fakat teessüfle şunu da belirtelim ki, tercüme türünde büyük emeği geçen tercümanlar kenarda kalıyor, tanınmıyor. Fakat 2018 yılında Azerbaycan Diller Üniversitesi'nin rektörü akademik Kamal Abdulla'nın projesi ve önderliğiyle ilk kez “Azerbaycan tercüme ansiklopedisi” isimli anıtsal araştırma eseri oxurlara sunuldu. Ansiklopedi tercümenin felsefi esaslarını, konusunu ve problemlerini, Azerbaycan'da tercüme tarihinin önemli taraflarını, teorik-pratik sorunlarını ve en esaslı da personalitelerin işlerini içine alıyor” (1, 5).

Bu araştırma eserinin tercümanların emeğine verilen değer olduğunu düşünüyoruz.

Araştırma tarihinden

2000 yılından Azerbaycan'da Japon dili ve edebiyatının eğitimine başlanmasıyla Japon edebiyatının araştırılması meselesi de gündeme gelmiş oldu. Bağımsızlık yıllarında daha da etkinleşen karşılıklı kültürel ilişkilerimiz Yaponya'da da Azerbaycan edebiyatının tercümesi ve araştırılması problemlerinin gündeme gelmesine neden oldu.

Dünya edebi prosesinin önemli etmenlerinden olan Japon edebiyatı bir kısım kendine özgün nitelikleri, belirli ekzotik nüansları, felsefi, estetik ve etik düşüncelerin biçimlenmesi, kendi prensipleriyle çekici ve ilginç olmanın yanı sıra hem de bedii tefekkürün renkliliği, bedii kavrayışın zorluğunu yansıtan bir edebiyat örneğidir (2, 8).

Son yüzyıllarda yabancı okurlar Japon klasiklerin eserlerinin tercümesinden kendileri için sırlı, esrarlı ve uzak olan Japonya hakkında ilk bilgileri alıyorlardı.

Günümüzde kimse Japon edebiyatının tercüme sayesinde dünya medeniyetinin bir kısmı olduğuna şüphe edemez. Okurların ve Japon edebiyatını sevenlerin büyük kısmı Japon yazarlarla tanıştıkları için tercümanlara borçludur.

Son dönemlerde Uzak Doğu halkları arasında en fazla ilgi doğuran, Azerbaycan Türkçesi'ne aktarılan ve yaygın şekilde basılan eserler salt Japon edebiyatı örnekleridir.

Azerbaycanlı yazarlarca seçilen orijinal nitelikte eserler Japon edebiyatının en ünlü temsilcileri – Akutagawa Ryunosuke, Abe Koba, Takayuki Yokota-Murakami ve özellikle de Nobel ödülü kazanmış Yasunari Kawabata, Oe Kenzaburo ve diğerlerinin eserleridir.

Araştırmamızda esas olarak Japon edebiyatı örneklerinin Azerbaycan Türkçesi'ne yapılan tercümelerine dikkat edilmiştir. Tercüme tarihi problemlerinin öğrenilmesi için genelde XX. yüzyıl Japon edebiyatından yapılmış tercüme materialeri ele alınmıştır

Rus Japonca uzmanları ve tercümanlarına göre, Japonca'dan tercüme çok zorlukla ortaya çıkıyor. Japon edebiyatı nerdeyse bir ağırlık ve zorluk içermektedir. Burada Rusça'ya tercüme kastedilmektedir. D.Kovalenin çağdaş Japon edebiyatı hakkında şöyle der: “Bütün bunların yalnız bir sebebi vardı: bizim Japonca'dan Rusça'ya tercüme yapmamız için normal tercüme ekolumuz yoktur” (5).

Japon edebiyatının Azerbaycan Türkçesi'ne tercümesi meselesine gelince ise aracı Rus dili ve kültürünün rolünün özel olduğunu vurgulamak gerek. Çünkü Japon edebiyatından Azeri Türkçesi'ne tercüme büyük kısmı Rusça'dan yapılmıştır.

Buna rağmen Japon halkının kendine özgün kültürüne, orijinal esere ve onun yazarına sevgi ve saygıyla yapılmış kaliteli ve profesyonel tercüme de vardır. Bu türden tercüme yazarları Azerbaycan'da okurların ilgisini kazanmışlardır. Onlar arasında kendini Japon yazarların eserlerinin tercümesine ve onların popülerleştirilmesine adanmış çağdaş Azerbaycan tercümanları özellikle seçilmektedir. Bunlara Elçin Efendiyev'i, Saday Budaklı'yı, Rövsen Aliyev'i, Neriman Abdürrahmanlı'yı ve diğerlerini örnek gösterebiliriz.

Bildiyimiz gibi, XIX. yüzyılda Yaponya'yı soyutlama dönemine son verildikten sonra Japon edebiyatının çeşitli dillere tercümesine başlatıldı.

Belli olduğu üzere Azerbaycan'da Japon edebiyatıyla tanışlık XX. yüzyılın ikinci yarısından başlamıştır. Elçin'in 1975 yılından itibaren Rus dili aracılığıyla yaptığı tercüme, teorik açıdan yazdığı yazılarla hayku şiiri Azerbaycan okurlarına sunulmuştur. XXI. yüzyıl Azerbaycan nazim biçiminde yeni bir janr – Azerbaycan haykuları biçimlenmiştir, diyebiliriz. Bu janrda az sözle büyük anlam ifade etmek imkanlarına sahip haykular (üçlük) Şahin Fazil ve Gülemail Murad'ın yaratıcılığında yansısını bulmaktadır

Neriman Abdürrahmanlı - Azerbaycanlı yazar, gazeteci, tercüman dünya edebi incilerinden çok ünlü yazarların eserlerini Rusça vasıtasıyla Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme etmiştir. Japon edebiyatına olan büyük ilgi ve sevgisi onun tercümanlık faaliyetinde önemli yer tutuyor. Japon edebiyatı antolojisinde yer alan Japon hikayeleri, Mişima Yukio'nun “Aşka susamış” romanı, Abe Kobo'nun “Kumların kadını” romanı, Murakami'nin “Kimseye mahsus olmak istemem” isimli röportajını, Kenzaburo Oe'nin seçilmiş bir çok eserlerini tercüme etmiştir.

Yeni dönemde Azerbaycan Türkçesi'ne yapılan Japon bedii eserlerinden yeni tercüme ve daha önceki dönemlerde tercüme olunmuş bedii eserlerin yeniden basılması maksata uygundur. 2015 yılında XX. yüzyılın ilk yarısında Japon edebiyatının en ünlü temsilcilerinden olan, çok kısa bir ömür yaşamış (1892-1925) Akutagava Ryunosuke'nin bedii yaratıcılığında eserlerin toplandığı "Tanrıların ironisi" kitabının Azerbaycan Türkçesi'ne tercümesi ışık yüzü görmüştür. Kitabı genç ve yetenek sahibi tercüman ve bilim adamı Rövsen Aliyev (Rövsen Ramizoğlu) tercüme etmiştir. Eserlerinin konusunu tarihi günlemlerden, rivayetlerden, kıssalardan, efsanelerden alan yazar, bütün yeteneğini derin insan psikolojisini, dış görünüşün, basit görünen olayların alt katını kendine özgün biçimde, yumuşak ironiyle açmaya çalışmıştır. Tercümenin Rusça'dan yapılmasına rağmen Akutagava ölçütünün muazzamlığı tercümelerde bile okurunu hayran bırakıyor.

Azerbaycan'da eserleri çok ilgi gören diğer bir Japon yazar Yasunari Kavabatadır. Nobel ödülü kazanmış ilk Japon yazar olarak onu XX. yüzyıl dünya edebiyatının "samuray"ı adlandırıyorlar. Kavabata yaratıcılığına kahramanlık coşkusu yaddır, eserlerinde savaşçı kahraman tipi yoktur. Onun eserlerinde lirik, koşuk günlük hayatın içinde vuku bulan olayların basitliğindedir. Her hangi bir olayı doğrudan doğruya değil, parlak renklerle betimlemek Kavabata uslubunun en başta gelen özelliğidir. Azerbaycan'ın profesyonel tercümanlarından olan Saday Budaklı Kavabata'nın "Dağın sesi", "Eski başkent" romanları, "Kardan ülke" hikayesi, "İzu dansözü", "İtalya hakkında şarkı", "Doğa" öykülerini Azerbaycan Türkçesi'ne tercüme etmiştir.

Burada Azerbaycan edebiyatının da Japonya'da tercümesi, basımı ve öğrenilmesiyle ilgili belirli işler yapıldığını vurgulamak yerinde olur. Azerbaycan'ın bilinen bilim adamı ve yazar Kemal Abdulla'nın meşhur "Sihirbazlar deresi" ("Macutsu no tani") isimli romanını 2013 yılında Osaka Devlet Üniversitesi profesörü Takayuki Murakami Japonca'ya tercüme etmiş ve Tokyo'da basılarak Japon okurlara sunulmuştur. Yazarın diğer bir "Yarım kalmış el yazması" ("Ketsuraku no şyahon") romanı da 2017 yılında Japonca orada basılmıştır. Söz konusu tercümelerin yardımıyla Japon okurlar K.Abdulla'nın multikültürel yaratıcılık modeliyle Azerbaycan kültürünü izleyebiliyorlar.

Azerbaycan'ın diğer bir ünlü bilim adamı Rafael Hüseyinov'un "Mahseti Gencevi: portre-makale" isimli bilimsel eseri şairin doğumunun 900. yıl dönümü nedeniyle "Mahseti Gencevi 900" adıyla Japon dilinde basılmıştır. 2016 yılında şair Mehmet İsmayıl'ın şiirleri Japonca'ya tercüme olunmuştur. "Duet of colors" - "Renklerin düeti" ismiyle basılan kitapta M.İsmayıl'ın eserlerinin yanı sıra Japon şair Mieko Yoşino'nun da şiirleri yer almıştır.

Sonuçta Japon edebiyatının Azerbaycan Türkçesi'ne hala da Rusça'dan yapıldığını büyük teessüfle kaydetmek zorundayız. Ama günümüzde Azerbaycan'ın farklı üniversitelerinde tercüme bölümlerinin ve laboratuvarlarının faaliyet göstermesi de tercüme çalışmalarının gelişimi ve onun türlü problemlerinin araştırılması için olumlu zemin oluşturmuştur. Bu açıdan Bakü Devlet Üniversitesi'nin Doğu Bilimleri fakültesinde Doğu dilleri ve edebiyatları Bölümü'nde Japon dili uzmanları hazırlanmaktadır. Yakın gelecekte artık Japon edebi incilerini orijinalden Azerbaycan Türkçesi'nde okuya bileceğimizi umarım.

SONUÇ

Bedii tercümenin kültürlerarası iletişimde ve kültürlerarası diyalogdaki rolünü değerlendirmek çok zordur ve sonuçta bir daha vurgulamak istediğim, yapılan her bir tercümenin her zaman bir kültürün başka bir milli kültürü idrak etmek çabası olmasıdır. Okur için iyi tercüme her zaman onu ilgilendiren tercüme metnidir, çünkü burada tiplerin his ve düşünceleri kendi hisleriyle de sesleşiyor, onu heyecanlanmaya ve düşünmeye zorluyor. Şunu da belirtelim ki, tercüme sırasında metnin milli koloritinin, milli kendine özgünlüğünün dikkate alınması son derece önemlidir. Çünkü milli özellikler eserin konu ve biçimini etkiler. Bu yüzden de tercüman her şeyden önce her hangi bir eseri bir dilden başka bir dile, ayrıca Japonca'dan aktardığı zaman, orijinal eserin tekrarlanmayan milli özelliklerini yabancı okurlara ulaştırabilme yeteneğine sahip olması gerekir.

Tercüme farklı kültür bağlamlarında orijinal ile birlikte yaşıyor, mekan ve zamandan çıkarak bedii esere sonsuza kadar yaşama olanağı sağlıyor.

KAYNAKLAR

1. Azerbaycan tercüme ensiklopediyası. Bakü, Azerbaycan Diller Üniversitesi. 2018. 584 s.
2. Bedelov A. Yapon edebiyatı tarihi. Bakü, Mütercim, 2017, 192 s.

3. Brandes M.P., Provorpotov V.İ. Predpervodçeskiy analiz teksta (dlya institutov i fakultetov inostrannix yazıkov). M., NVİ-TEZAURUS, 2001, 224 s.
4. Komissarov V.N. Sovremennoye perebodobedeniye. Uçebnoye posobiye. «ETS». M., 2004. 424 s.
5. Kovalenin D. O sovremennoy yaponskoy literature. ([https://www. docsity com/ru/o-sovremennoy-yaponskoy-literature/1148812/](https://www.docsity.com/ru/o-sovremennoy-yaponskoy-literature/1148812/))
6. Qaççıladze G. Xudojestvenniy perevod i literaturniye vzaimosvyazi. M.: Sovetskiy pisatel. 1972, 264 c.
7. Fedorov A.V. Osnovı obşey teorii perevoda. M., 1983.303 s.
8. Yunusova G. Azərbaycan-yapon edebi elageleri yeni merhelede <http://www.anl.az/down/meqale/525/2019/noyabr/681120.htm>

**SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜ VE DEVELİ'DE GELENEKSEL SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜ'NÜN SON
TEMSİLCİSİ : TURAN MEHMET SÖBE**

THE LAST REPRESENTATIVE OF BASKET KNITTING AND TRADITIONAL BASKET
KNITTING IN DEVELI : TURAN MEHMET SÖBE

Öğr. Gör. Dr. Bengütay Hayırsever ^{1*} , Öğr. Gör. Uğur Aydın ²

*¹ Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi Seramik ve Cam Tasarımı Bölümü, Kayseri, Türkiye

² Erciyes Üniversitesi Güzel Sanatlar Bölümü, Kayseri, Türkiye

Özet

İnsanlık, doğa ile iç içe yaşayarak, doğadan tüm ihtiyaçlarını karşılamada faydalanmış ve her zaman kendine yarayacak şekilde malzemeler ve ürünler bularak, yeni keşifler yapmıştır. Doğadan faydalanılarak yapılan pek çok el sanatı vardır, bunlardan birisi de bitkisel örücülük olarak da adlandırılan Sepetçilik.

Tarihsel süreç içerisinde toplumlar; kendi yaşam biçimleri, gelenek göreneklere ve ihtiyaçlarına göre farklı malzeme, ölçü ve tasarımlar dahilinde sepet örücülüğü yapmışlardır. Sepetçilik, tüm dünyada olduğu gibi Anadolu'da da yaşanan bölgenin coğrafi özelliklerinin sunduğu imkanlar dahilinde gelişim göstermiştir. Geçmişten günümüze kadar ulaşan el emeği bu zanaatın ürünleri çeşitlilik arz etmektedir. Sepet Örgücülüğü; teknolojinin gelişmesi ile ortaya çıkan yeni malzemelerin kolay ve seri üretimi karşısında olumsuz etkilenmiş, daha ucuz olmasından dolayı da artık tercih edilmeyerek ekonominin de etkisiyle bir çöküş yaşamıştır. Bu bildirinin amacı unutulmaya yüz tutmuş zanaatlarımızdan biri olan Sepetçilik mesleğinin ele alınması, Sepetçilik mesleğinin hatırlatılması, tarihsel sürecinden bahsedilmesi ve bildiriye konu olan Develi'nin Sindelhöyük mahallesinde üretim yapmakta olan tek sepet ustası Turan Mehmet Söbe ve işlerinin tanıtılarak kayıt altına alınmasıdır. Aynı zamanda da bu zanaatın zorluklarıyla, ustaların karşılaştıkları sorunlara değinilip, çözüm önerilerinde bulunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sepet, Sepet Örücülüğü, Develi, Sindelhöyük, Turan Mehmet Söbe

Abstract

Humankind has benefited from nature by meeting with its needs by living in harmony with nature and always made new discoveries finding materials and products that were useful to him. There are many handicrafts made by making use of ready materials obtained from nature and one of them is Basketry ,also called herbal knitting.

In the historical process, societies have made basket knitting with different materials ,dimensions and designs according to their life styles, traditions and needs. Basketry has been done all over the world and in many regions of Anatolia. Produced as functional objects according to the geographical features of the region where it is made. The products of this craft, which have survived from the past to the present, have been used for daily use and transportation purposes. Basket Knitting; The development

of technology has been negatively affected by easy and mass-produced materials and has been forgotten by not being preferred.

The purpose of this research ; One of our handicrafts, which is now forgotten is to deal with the Basketing profession, to remind the Basketing profession and to talk about its historical process. The reason for the research is that the works of Turan Mehmet Söbe, who is the only Basket master in Develi's Sindelhöyük neighborhood, were not archived and the works were introduced. At the same time, the difficulties of this craft and the problems faced by the masters will be mentioned and solutions will be proposed.

Keywords: Basket, Basket Knitting, Develi, Sindelhöyük, Turan Mehmet Söbe

GİRİŞ

Toplumların milli kültür değerlerini yansıtan el sanatları, kültür hazinesi niteliği taşıyan ve kuşaktan kuşağa aktararak yaşanan ve yaşatılan önemli unsurlardandır. İnsanlık; tarihsel süreçte gittiği her yere beraberinde kültürünü ve el sanatlarını da beraber götürmüş ve yaşatmıştır. Bu yüzden, el sanatları; aynı zamanda toplumların yaşayan belleği niteliğindedir.

“El sanatları; İnsanoğlunun eli, gözü ve gönlünü sevgiyle, sabırla birleştirerek oluşturduğu el emeği göz nuru değerlerdir. Ürettikleri devrin değer yargılarını, gelişmişlik derecelerini, dünya görüşlerini ve zevklerini yansıtan kültür değerleridir. Başlangıçta insanların çeşitli ihtiyaçlarını karşılamak üzere çok basit araçlarla yapılmaya başlanan el sanatları zamanla birlikte süslenmek, yaşanan yerleri süslemek, artan ve gelişen ihtiyaçları karşılamak üzere geliştirilerek zamanımıza kadar gelmiştir” (Özkan,2000:199).

El Sanatları zenginliğimiz içerisinde, sepet örücülüğünün köklü bir geçmişi bulunmaktadır. Türklerin tarih boyunca kullandıkları işlevsel eşyaları arasında olmasından dolayı kültürümüzde de önemli bir yere sahiptir. Atalarımız, dokuma sanatının da temellerini oluşturan bitkisel sepet örücülüğünde çok çeşitli örülüş biçimleri ve farklı malzemelerle ergonomik sepetler üretmiş ve kullanmışlardır. Sepet, TDK Sözlüğü'nde, “1- Saz, kamış veya ince söğüt dallarından örülerek yapılan, genellikle sapı olan, yiyecek ve eşya taşımak için kullanılan kap (1994: 656) olarak tanımlanmakta; sepet örücülüğü daha çok tarım bölgelerinde görülmektedir. Bunun sebebi ise örücülüğe uygun, elverişli malzemenin bu alanlarda daha kolay temin edilmesidir.

“Arkeolog ve etnologların ulaştığı çeşitli veriler, dokumanın en eski köklerinin Mezolitik çağdan kalma olduğu yönündedir. Uzmanlar, tekstil dokumalarının en eskisinin kesinlikle Sepet Örücülüğü ve hasır dokumacılığı olduğu konusunda birleşmektedirler. Dünyanın birçok bölgesinde buzullar eriyip, sular çekilmeye başlayınca yaşam kültürlerinde de sonsuz değişiklikler meydana gelmeye başlamıştır. Neolitik çağdaki bu gelişme yavaş yavaş ev içindeki basit kullanım eşyalarında da kendini göstermiştir. Bunun sonucunda insanlar ilk yer yaygısı olarak kullanacakları dokuma hasırları çeşitli teknikler kullanarak üretmişlerdir. Bitki kökleri, hasır otu (saz), palmiye yaprakları ve bu işler için elverişli çok sayıda ot ve kamışlardan muhtelif kullanım eşyası üretmeye başlamışlardır. Yer yaygılarından sonra ise çeşitli kullanım alanları bulunan muhtelif sepetler farklı teknikler kullanılarak yapılmaya başlanmıştır” (Türktaş, 2012:3).

Sepetler, malzeme ve üretim formlarının fazlalığı ve çeşitliliği dolayısıyla farklı ve çeşitli biçimler ve işlemlerle örülmeye başlanmışlar, bu anlamda marjinal sayılabilecek çeşitliliğe sahip oldukları şaşırtıcı olmasa gerektir.

“Sepetler erzak, yemek, taşıma, av ve balık avı kabı, ölçüm birimi, oyuncak ve ev eşyasından giyim kuşam malzemelerini koruma kutusuna kadar çeşitlilik içinde üretilmiş; Dini törenler, mezar ve gömü ritüellerinde çok önemli rol üstlenmiştir. Sepet, taşıma özelliğinin yanı sıra ilk endüstriyel kalıp sayılır. Paleolitik dönemde çömlekçilikte kap, kacak kalıbı olarak işlev görmüştür”(https://tekstilbilgi.net/sepetin-tanimi-ve-tarihcesi.html).

Çömlekçilik ve Hasır örgü ilişkisini Held ‘den faydalanarak aktaran Neziroğlu; eserinde bu ilgiyi şöyle açıklamaktadır.

“Çömlekçilik neredeyse hasır dokuma tekniğinin başlamasıyla birlikte ortaya çıkmıştır. İlk insanlar dokudukları sepetlerin içini sıvı kille kaplamışlardı. Yemek pişirmek için ısıtılıp çömleğe atılan taşlar, killerin genliğini kaybedip kırılmasına ve dokunmuş örneklerin ayrılmasına neden olmuştur. Günümüze kadar gelen bu örnek İngiltere’de Mortlake yakınındaki Thames’te bulunmuştur”(Aktaran Neziroğlu, 2002 : 5)

Görsel 1. İngiltere’de Mortlake’de Bulunan Dokunmuş Sepet İçine Kaplanarak Oluşturulan Kil Kap Örneği. (Neziroğlu ,2007 : 5)

Tarihsel buluntular, Anadolu coğrafyasında ortaya çıkarılan kalıntı ve materyallerin de çok çok eski yıllara ait olduğunu göstermekte; Anadolu coğrafyası bu anlamda önemli bir tarihsel bellek olarak araştırmacılara bilimsel veriler sunmaktadır.

“Orta Anadolu’da gerçekleştirilen arkeolojik kazılardan Aşıklı, Çatalhöyük gibi Neolitik döneme tarihlenen eski yerleşmelerde yaklaşık 9000 yıl eskiye giden sepet hasır izleri ortaya çıkarılmıştır. Bu kazılarda kullanılan malzemeler de bugün kullanılan sazlarla, otsu bitkilerle büyük olasılıkla aynıdır. Neolitik dönem yerleşmelerinde de günümüzde olduğu gibi toplama, ürün saklama, depolama işlevlerinde kullanılan sepetlerin çamurla sıvanarak pişirme işlerinde de kullanıldığına ilişkin tahminler vardır. Bazı yerleşmelerde bebek ölülerinin sepet ya da çanak içine konularak gömüldüğü, yetişkinlerin de hasıra sarıldığına görmekteyiz (Karatay ve Oyman, 2017 : 6).

En eski sepet ve küfe kalıntısına M.Ö. 6500 yıllarında Çatalhöyük’te rastlanmıştır (Türktaş , 2012 : 134). Çatalhöyük, Orta Anadolu’da günümüzden 9 bin yıl önce yerleşim yeri olmuş, Doğu ve Batı yönlerinde yan yana 2 höyükten oluşan, çok eski bir Neolitik ve Kalkolitik çağ yerleşim yeridir. Bugünkü Konya şehrinin güney doğusunda, Çumra ilçesinin kuzeyinde Konya Ovasına hakim

buğdaylık arazide bulunmaktadır. Çatalhöyük'te merdivenle üstten girilen evlerde 2 oda bulunmaktadır. Ana odalara bitişik depo ya da yan odalar bulunmaktadır. Fırının da bulunduğu ışıklı odaların yemek pişirmek, sepet örmek ve çanak çömlek üretmek için kullanıldığı belirtilmektedir. Evlerin çatılarının saz ve kamıştan yapılmış damlar ve üzerinin kil tabakası ile sıvandığı bilinmektedir. Ahşap ve sepet konusunda derin bilgiye sahip oldukları düşünülmektedir. Duvarlardaki resimlerden de ölü gömme ritüellerinde ve günlük yaşamlarında sepetin önemli bir yeri olduğu anlaşılmaktadır (Bknz: <https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk>).

Türktaş'ın Sentence'den aktardığına göre; "Çatalhöyük'te yaşamış olan insanların ilk uğraşları olan sepet üretimi tespit edilinceye kadar sepet kullanımına dair başka bir kanıt yoktur. Sarmal teknikle üretilen sepetler dünyanın ikinci en eski kenti olarak bilinen ve M.Ö. 6250 yıllarında kurulan Çatalhöyük'te keşfedilmiştir"(Türktaş, 2012 :134).

Görsel 2. Çatalhöyük, Fitolit Sepet Kalıntıları, Konya Arkeoloji Müzesi, James Mellaart (tr.pinterest.com)

Anadolu'da çok amaçlı olarak kullanılan sepetler, bataklık sazı ya da bitkisel hammaddeler yetişen ve kullanılan yörelerin tümünde hammadde kullanımı açısından, Çatalhöyük'le benzerlik göstermektedir; "Ancak Anadolu'nun diğer bölgelerinde yapılan ürünlerin kullanım biçimine bakılırsa, ürünlerin genellikle yer yaygısı olarak şekillendiği görülmesine rağmen, Yeşil Dağ'daki ürün kullanımı Çatalhöyük ile benzerlik oluşturacak şekilde (ölü gömme işleminde) olmuştur. Benzer bir kullanıma az olarak Kayseri Sindelhöyük'te rastlamak mümkündür. Ancak bu yörede günümüze ulaşan uygulamalar söz konusu değildir" (Türktaş , 2012: 135). Akpınarlı'ya göre ise (2000: 245) "Anadolu'da diğer önemli sepet bulgusu; Antalya ile Fenike arasında Kaledonya Burnu'nda çıkarılan, M.Ö. 3300 yıl öncesine ait bir Hitit Gemisindeki yük ve aletlerin taşındığı hasır sepet de Bodrum Müzesi'nde bulunmaktadır." (<https://www.altayli.net/kizilderili-sepet-oruculugu-ve-turk-sepet-oruculugu-ile-ortak-ozellikleri.html>)

Malzeme bilgisi anlamında bakıldığında ise karşımıza, kolay şekil alan ve sonrasında uygun ölçütlerde sertleşen Sorgun Ağacı çıkmaktadır.

"Sepet yapımına en elverişli ağaç 'sepetçi söğüdü' diğer adıyla Sorgun ağacıdır. Sepetler; insan emeğinin ve taşımasının ön planda olduğu ve dünyanın pek çok yerinde geçmiş zamanlardan günümüze dek yapıla gelmiş ve ihtiyaca binaen doğmuş bir uğraştır. Tarımda makineleşmenin artmasıyla birlikte günümüzde büyük çapta, taşıma işlerinde kullanılan ve 'Küfe ' denilen sepetlere rağbet azalmış gibi görünse de tamamen doğal ve ürünleri uzun süre sağlıklı koşullarda saklayabilen yapısıyla hala vazgeçilmezler arasındadır sepet"(Doğan ,2019 : turktarim.gov.tr).

İnsanlık, tarihsel süreç içerisinde doğadan her zaman yararlanmayı bilmiş ve kendi ihtiyaçları doğrultusunda yaratı fikirlerle keşifler ve üretim yapmıştır. Doğadan faydalanılarak yapılan bitkisel örücülük, her uygarlıkta ihtiyaçları karşılamak maksatlı üretilerek zaman içerisinde çeşitlilik göstermiştir. Sepetin hem tüm dünyada hem de Anadolu'daki uygulama örnekleri incelendiğinde, yapılmış olan sepetlerin, istenilen şekilde eğilip bükülebilen ince ağaç dalları, yaprak lifleri, saz, söğüt ve kamış gibi malzemelerden üretilmiş olduğu, işlevsel olmalarının yanında bazı uygarlıklarda da dini ve kültürel semboller içerdikleri bilinmektedir.

Yunan ve Roma dini törenlerinde; tanrıya sunum ritüellerinde sepet kullanıldığı, Romalılar döneminde hasır mobilya ve söğüt kanepeler olduğu, Fransa, Almanya ve İtalya'da söğüt, fındık ve kestane gibi hammaddelerden sepet örücülüğü yapıldığı, Almanya' da sepet okulları ve küçük bir sepet müzesi olduğu bilinmektedir. Kızılderililerde de sepet örücülüğü en eski el sanatlarından. Türkler ve Kızılderililerin bitkisel örücülük konusunda benzer malzeme ve teknikleri kullandığı düşünülmektedir. Kızılderililerde sepet, pek çok kabilede dini dua seremonilerinde, sunumlarda, cenaze törenlerinde, ergenlik törenlerinde kullanılmıştır. Kızılderili sepet örücülüğü, Amerika'nın çeşitli bölgelerinde yaşayan kabilelerde farklı teknik, renk ve desenlerde yaşadıkları bölgenin bitki örtüsüne göre çeşitlilik göstermiştir. Amerika yerlileri sepet örücülüğünde başlangıçtan beri en çok sarma tekniğini kullanmışlardır. Türklerde ise bütün teknikler yaşadıkları coğrafyanın bitkilerine göre değişmektedir. Kızılderililerde güzel olan bir gelenek ise şöyledir. Sepet örücüleri sepet materyallerini hazırlıyor ve motifleri oluşturuyorlar, eski sepet örenler ölmüş olsalar bile kabilelerdeki yaşlı üyeler onların tasarımlarındaki motiflerin anlamlarını bilmekte ve kuşaktan kuşağa bilgi ve deneyimler aktarılmaktadır(Bknz <https://www.altayli.net/kizilderili-sepet-oruculugu-ve-turk-sepet-oruculugu-ile-ortak-ozellikleri.html>).

Anadolu'da; hemen hemen her bölgede, sepet örücülüğü bulunmaktadır. Tüm dünyada olduğu gibi, Türkiye'de de bitkisel örücülük sulak bölgelerde karşımıza çıkmaktadır. Anadolu'da ilk örneklere rastlanan Çatalhöyük'te hem tarım bölgesi hem de sulak bölgede yer almaktadır. Tarım kültürünün bir parçası olan sepetçilik yapıldığı bölgenin coğrafi ve iklim koşullarına bağlı olarak malzeme çeşitliliği göstermektedir. Sepetçilik, günümüzde Develi'nin Sindelhöyük mahallesinde yapılmaya devam eden, yaşatılmaya çalışılan mesleklerdendir. Develi'de sepet örücülüğünün çok eski tarihlere dayanan bir geçmişi olduğu ve sepet örücülüğünün başlıca geçim kaynakları olduğu bilinmektedir . Günümüzde ise bu zanaat artık unutulmaya yüz tutmuş meslekler arasındadır.

“Sindelhöyük eskiden Kayseri İli, Develi ilçesine bağlı bir köy iken, 12.12.2012 Tarihinde kabul edilip, 06.09.2012 tarihli 28489 sayılı Resmi Gazete de yayınlanarak yürürlüğe giren kanunla mahalleye dönüşen köyler kapsamına girmiştir. Kayserinin Develi ilçesine bağlı 75 köy mahalleye dönüştürülmüş olup bunlardan biri de Sindelhöyük'tür”(ÖLMEZ,N.F ve KAPLANOĞLU,Ş. 2018 : 3).

2020 yılında, Develi'de, halen sepetçilik mesleğini aktif bir şekilde yapan Turan Mehmet Söbe, sepet örücülüğünün yaşayan son temsilcisidir.

Görsel 3. Turan Mehmet Söbe (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

1940 Sindelhöyük doğumlu olan Turan Mehmet Söbe, sepetçilik mesleğini küçük yaşlarda annesinden öğrenmiştir. Köyün önemli, sevilen ve sayılan sepet ustalarından olan annesi Server Yalçın, bu mesleği küçük yaşlarda, dedelerinden öğrenmiştir. Söbe'ye göre ;Sindelhöyük eski dönemlerde, geçimini sepetçilikle kazanan ve kadın sepet örücülerin çoğunlukta olduğu bir bölgedir. Develi ilçesi de geçmişte pek çok bitkisel örücülük ve hasırcılık yapılan bir yöre iken, Turan Mehmet Söbe'den başka günümüzde bu mesleği icra eden usta kalmamıştır. Henüz 6 - 7 yaşlarında iken annesi sepetin tabanını başlayıp, Turan ustaya verir; kendisi de küçücük elleriyle sepetin üzerini içten öreerek devam edermiş. Mesleğin inceliklerini o yıllarda öğrenmiştir. Önceleri içten ördüğü sepetleri daha sonra dıştan örmeye başlayan Turan usta, babasını çok küçük yaşlarda kaybetmiştir. O zamanlar, geçim sıkıntısından, ilkokula ancak 3.sınıfa kadar devam edebilmiştir. Annesi ile beraber, annesinin ördüğü sepetleri ve hasırları eşeğe yükleyip, köylere götürür satarlar; karşılığında kimi parasını öder kimisi de kayısı, yarma, bulgur, pekmez verirmiş ve evin ihtiyaçlarını karşılar gelirmiş. Uzun yıllar sepetçilik yapmış, evlendikten sonra sepetçiliği bırakmış ve geçimini hayvancılıkla sağlamaya başlamıştır. Yedi çocuk babası ve 25 torun sahibi olan Söbe, yıllar sonra eşinden ayrılınca dede mesleği olan sepet örücülüğüne tekrar başlamıştır. On – Onbeş yıldır mesleğini tekrar kesintisiz olarak devam ettirmektedir. Ustanın evi aynı zamanda atölyesidir. Bu durumun kendisi için avantaj olduğunu, istediği her zaman sepet örebildiğini belirtmektedir.

Görsel 4. Turan Mehmet Söbe Atölye ,Sindelhöyük /Develi.(Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Yörede başka geçim kaynaklarının ortaya çıkması ve yöre insanının tarıma yönelmesi ile sepet örücülüğüne olan ilgi zamanla azalmıştır. Önceleri kadın –erkek tüm yöre sepet örücülüğü yaparken günümüzde, bir tek bildiriye konu olan Turan Mehmet Söbe bu zanaatı yaşatmaya çalışmaktadır.

SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜNDE KULLANILAN ALETLER ve MALZEMELER

1. Orak: Kındıra ve Kamış biçmede kullanılan yarı çember biçiminde, metalin iç tarafı keskin, ahşap saplı, metal alet.

Görsel 5. Orak, (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

2. Bıçak: Kındıra ve kamışların kenarlarındaki fazlalıkları kesmek ve düzeltmeler yapmak için kullanılan ahşap saplı keskin alettir.

Görsel 6. Bıçak, (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

3. Çekiç: Çivi çakma, metal dövme gibi işlemlerde kullanılan ahşap saplı ucu metal bir alettir. Sepet örücülüğünde örülen kısımlarda kamışların sıkıştırılmasında ve düzeltilmesinde kullanılmaktadır.

Görsel 7. Çekiç, (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

4. Şiş: Sepet örücülüğünde, kamışların dikilmesinde kullanılan, ucu metal ve delikli, ahşap saplı alettir.

Görsel 8. Şiş, (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

5. Kamış: Sulak ve nemli bölgelerde yetişen, bitkisel örücülükte kullanılan bitkilere verilen genel isimdir.

Görsel 9. Kamış, (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

SEPET ÖRÜCÜLÜĞÜ

Sepet örme süreci, kindıra ve kamış toplanması ile başlamaktadır. Turan usta, kamışları Develi yakınındaki Sultan Sazlığı, Dış Kapı mevkiinden temin etmektedir. Sultan Sazlığı önemli bir sulak alan ve sazlıkların yetiştiği bölgedir. Bölge, kamış, kindıra gibi sazlıklarla doludur. Ustanın ifadesine göre bölge eskiden Kindıra ve Berdi doluyken günümüzde arazi tarıma açıldığı için malzeme azalmıştır. Berdi ve kamışlar, Sultan Sazlığından Eylül ve Ekim aylarında biçilmektedir.

Görsel 10. Turan Mehmet Söbe ,Sultan Sazlığında Kindıra Biçerken,Sultan Sazlığı.Develi (<https://www.cagdasdeveli.com.tr/manset/develide-kindira-kesimine-baslandi>).

Turan usta orağı eline alarak, çamurun, suyun içinden tek tek kamyıları biçmekte (**Görsel 10**) ve daha sonra biçtiği kamyıların suları ve amurlarının szlmesi için orada 1-2 gün bekletmektedir. (**Görsel 11 - 12**)

Görsel 11.

Görsel 12.

Görsel 11 - 12. Toplanmış Kındıralar. (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Görsel 13. Damda Kurutulmaya Bırakılan Kındıralar.(Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Szlen kamyıları alıp eve getirmektedir. Evi, aynı zamanda atölyesidir. Topladığı Kındıraları kuruması için dama sermektedir. (**Görsel 13**)

Görsel 14. Bağlanan Kındıralar. (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Kesilen Kındıralar güneşte 10-15 gün kurutulmaktadır. Malzeme iyice kurutulmadan çalışılırsa küflenme olabilmektedir. 10-15 gün kuruyan Kındıralar üst üste yerleştirilerek gruplar halinde dağılmaması için bağlanmaktadır (**Görsel 14**). Daha sonra örme işlemi yapılacağı zaman, ihtiyaca göre alınıp kullanılmaktadır.

Görsel 15. Islatılmış Kındıra. (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Kurutulan bağlardan alınan Kındıralar, sepetin kırılmadan örülebilmesi için bir gün önceden ıslatılmaktadır. (**Görsel 15**)

Görsel 16. Sepet Tabanı Başlangıç (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Görsel 17. Sepetlere Örülen Taban, (Ölmez ve Kaplanoğlu, 2018 :10)

Turan usta, bitkisel örücülükte Kındıra, Berdi ve Kamış kullanmaktadır. Islatılmış kındıralardan bir demet alınarak sepetin alt kısmı örülmeye başlanıp, üste doğru dairesel şekiller olarak örmeye devam edilmektedir. Kındıra ıslatılınca yumuşadığı için elle kolayca bükülüp şekil verilebilir. Şiş yardımıyla Kındıralar uygun bir şekilde düzenlenerek bir üstten bir alttan şiş batırılarak tabanın örme işlemi yapılır (Görsel 17).

Görsel 18. Şişi suya batırırken (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Sepete şekil verirken sık sık Şiş suya batırılarak hem pas tutmaması hem de kayması sağlanmaktadır.

Görsel 19. Sepet Örtümü

Görsel 20. Sepet Örtümü

Görsel 19 – Görsel 20. (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Turan ustanın ellerinde eğilip bükülen Kındıralar tek tek büyük bir titizlikle ve itina ile şekillenmektedir. Örne sırasında düzgün olmayan yerler çekiç yardımıyla düzeltilmektedir. Kındırada fazla kısım ve çapaklar varsa bıçak yardımıyla alınır, düzeltilir. Sepet, taban örüldükten sonra, tabanın ölçüsüne ve sepetin kullanım amacına göre şekillenmektedir.

Görsel 21. Sepet Örucülüğü (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Kullanım amacına göre çeşitli ebatlarda örülen sepetler, ustanın atölyesinde çok çeşitli ebatlarda ve şekillerde mevcuttur. Kamıştan yapılan sepetlerin örülmesi oldukça zahmetli ve fiziki güç gerektiren bir iştir. Söbe; kamıştan yapılmış olan sepetlerin diğer sepet türlerine göre daha dayanıklı olduğunu belirtmektedir.

Görsel 22. Turan Mehmet Söbe (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Turan Mehmet Söbe Sindelhöyük'teki atölyesinde; Yufka ekmeklik, arı kovanı, beşik, kedi sepeti, ekmek sepeti, çeyizlik sandık, çalı süpürge, piknik sepeti, soğan, patates sepeti, halı altına serilen hasır gibi çok çeşitli işlevsel objeler üretmekte ve satmaktadır (Turan Mehmet Söbe, Röportaj, 10.05.2020). Turan Mehmet Söbe'nin yapmış olduğu sepet örnekleri; aşağıda sıralanmıştır.

Görsel 23. Sepet çeşitleri

Görsel 24. Sepet Çeşitleri

Görsel 25. Beşik

Görsel 26. Sepet Çeşitleri

Görsel 23 – 24 – 25 – 26. (Uğur Aydın Kişisel Arşiv)

Bu zanaatı gençlere öğretebilmek için Develi Belediyesinin katkılarıyla Halk Eğitim Merkezinde Sepet Örücülüğü kursu açılmış, fakat ilgi duyup başvuran hiç kimse olmamıştır. Develi Halk Eğitim merkezi tarafından açılan başka bir kursla, cezaevinde de sepetçilik kursu veren Söbe, mesleği kendinden sonraki nesillere de öğretmek ve yaşatmak için gönüllü ve heveslidir ama gençlerin bu işe ilgi duymamasından ve bir çırak bulamamaktan dolayı üzüntü duymaktadır. Kendi ifadesine göre “ Genç bir çırak olsaydı yanımda; ben yapardım o da çevre il ve ilçelere pazarlardı” diyerek iç çekmektedir. Yaşından dolayı ve atölyesini bırakamadığı için, satışını sadece atölyeye gelen ziyaretçilere yapmaktadır. Develi Belediyesi Kültür ve Sosyal İşler Müdürü Ali Orhan'ın ifadesine göre “Belediye olarak yöresel ve kültürel değerlere katkı sağlamak ve yaşatmak adına unutulmaya yüz tutmuş zanaatlarımızdan olan Develi'nin yaşayan son sepet ustası Turan Mehmet Söbe'ye 2020 yılında, Develi merkezde, Salı pazarının olduğu sokakta adına bir atölye tahsis edilmiştir. Turan usta salı günleri bu atölyesinde hem satış yapmakta hem de yöre halkı ve gelen turistlere sepet yapımını gösterme ve tanıtmaya amaçlı workshop yapmaktadır”.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Geçmişten günümüze aktarılan, kültürümüzün önemli bir parçası olan zanaatlarımız, çok eski tarihlerden yaşarak gelen ve yaşamaya çalışan değerlerimizdir. Kuşaklar boyu özelliklerini koruyarak aynı malzemelerle ve dededen, atadan öğrenilen yöntemlerle üretilmeye devam etmişlerdir. Günümüze kadar sepet örücülüğünün devam edebilmesindeki en önemli neden, ustaların kendi kişisel çabaları ve azimleridir. Bu zanaatı icra eden ustalar belli bir yaş ortalamasının üzerinde ve eski toprak olarak nitelendirdiğimiz ustalardır. Onların bu zanaatı gelecek kuşaklara aktarabilmek, öğretebilmek ve aynı zamanda geçimlerini sağlayıp ayakta kalabilmek için çok çaba harcadıkları bilinmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte sepet, işlevini yitirerek kullanılmamaya başlamış ve önceden pek çok işlevi üstlenirken, günümüzde süs eşyası ya da hediyelik eşya olarak nitelendirilmektedir. Kültür mirasımız olan sepet ürünleri ister kullanım amaçlı olsun ister hediyelik eşya olarak nitelendirilsin üretildiği yöre ve ülkemiz için kültürel tanıtım araçlarıdır. Tarihsel süreçte bilgi olarak geçmiş ile gelecek arasında bir bağ kurması ve kültürel geçmişimizi yansıtmaları bakımından önemini hep korumuştur. Develi ilçesi, yapılan araştırmalardan edinilen bilgilere göre Cumhuriyet'in kurulduğu yıllarda geçimini sepetçilik ile sağlayan bir belde iken; günümüzde tarım ve hayvancılıkla geçinen bir hale gelmiş ve 2020 yılında, sepetçilik zanaatını icra eden bir tek usta kalmıştır. Develi ilçesinde sepetçilik zanaatı Turan Mehmet Söbe'den sonra tarihe karışacak ve bu bölgede sepetçilik yok olup gidecektir.

Ülkemizde unutulmaya yüz tutmuş geleneksel zanaatlar içinde yer alan sepet örücülüğünün yok olmaması için yörelerde az sayıda kalmış ustalara Kültür Bakanlığı, İl Kültür Müdürlükleri ve İlçe Belediyeleri tarafından sahip çıkılarak, üretimleri desteklenmelidir. Develi ilçesi yöneticileri bu kapsamda bu tür çalışmalarını destekleyen ve ustalara değer veren bir davranış sergilemektedir. Develi ilçesinde ayrıca gençler maddi kazanç dışında ilçedeki yöresel kültürel bir değerini tarihe karışmaması ve gelecek nesillere de aktarılabilmesi için gönüllü olarak bu mesleği öğrenmeli ve yaşatmalıdırlar. Bu konuda genç nesile çok büyük görev ve sorumluluk düşmektedir. Belediye, Turan Mehmet Söbe'nin çalışmış olduğu ürünlerden örnekler alarak Develi Belediyesi olarak küçük bir sepet müzesi oluşturmalı ve resmi olarak bu çalışmalarını kayıt altına almalıdır. Belediye sitesinde sepet ile ilgili görseller, bilgiler yayınlanmalı, Turan Mehmet Söbe, Kültür Bakanlığının yaşayan insan hazineleri envanterinde yerini almalı, adı ve çalışmaları kayıt altına alınarak usta, yaşarken onurlandırılmalıdır.

KAYNAKÇA

- DOĞAN, H. Kaybolmaya Yüz Tutmuş Meslek : Sepetçilik, Tarım ve Orman Dergisi, Eylül-Ekim /El Sanatları ,10.09.2019 (<http://www.turktarim.gov.tr/Haber/336/kaybolmaya-yuz-tutmus-meslek-sepetcilik#:~:text=%C3%96zellikle%20'sepet>) (Erişim Tarihi 20.05.2020)
- KARATAY,K.S . ve OYMAN,R.N. (2017)Aksaray –Gülağaç İlçesinde Sele Sepet Örmeciliğinin Günümüzdeki Durumu ,Uluslar arası sosyal Bilimler Dergisi ,1 (8),6 (ISSN 2548-0685)

NEZİROĞLU ,F. (2007),Sepet Örne Tekniği ve Sanatsal Yorumlar,Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Ana sanatsal ,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İzmir.

ÖLMEZ,N.F . ve KAPLANOĞLU ,Ş. (2018).Sidelhöyük'te Son Bitkisel Örucülük Ustası Turan Mehmet Söbe,Asos Journal,The Journal Of Academic Social Science ,Aralık Sayısı.([http://www.asosjournal.com/index.jsp?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=523241999_14408%20Filiz%](http://www.asosjournal.com/index.jsp?mod=tammetin&makaleadi=&makaleurl=523241999_14408%20Filiz%20))

ÖZKAN, H . (2000),Gaziantep Yöresi El Sanatları Sorunları ve Çözüm Önerileri,Türk Dünyası Kültür ve Sanat Sempozyumu ,Süleyman Demirel Üniversitesi Bildiriler Kitabı ,07 -15 Nisan 2000,İsparta .

TÜRK DİL KURUMU (TDK) (1994). Sözlük. Ankara : Atatürk Kültür ,Dil Tarih Kurumu Yayınları.

TÜRKTAS ,Z . (2012).Anadolu'da 'Hasır Dokuma ve Sepet ' Kullanımına İlişkin Eski Bir Örnek ; Çatalhöyük ve Günümüzde Görülen Uzantıları, Dergipark.
<https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/275359>)

Tekstilbilgi.net (<https://tekstilbilgi.net/sepetin-tanimi-ve-tarihcesi.html>) (Erişim Tarihi 17.05.2020)

<https://tr.wikipedia.org/wiki/%C3%87atalh%C3%B6y%C3%BCk> (Erişim Tarihi 18.06.2020)

<https://www.altayli.net/kizilderili-sepet-oruculugu-ve-turk-sepet-oruculugu-ile-ortak-ozellikleri.html> (Erişim Tarihi 18.05.2020)

Turan Mehmet Söbe ile Röportaj (Röportaj Tarihi 10.05.2020)

GÖRSEL KAYNAKLAR

Görsel 1-NEZİROĞLU ,F. (2007),Sepet Örne Tekniği ve Sanatsal Yorumlar, Dokuz Eylül Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Tekstil Anasanatdalı,Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi,İzmir,s 6

Görsel 2 -(tr.pinterest.com) (Erişim Tarihi 18 .05.2020)

Görsel 3 –Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 4 –Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 5 –Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 6 – Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 7 – Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 8 – Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 9 – Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 10 – (<https://www.cagdasdeveli.com.tr/manset/developide-kindira-kesimine-baslandi>)
(Erişim Tarihi 20.05.2020)

Görsel 11 -Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 12 -Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 13 -Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 14 -Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 15 -Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 16 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 17 - ÖLMEZ, N.F . ve KAPLANOĞLU , Ş. (2018). Sidelhöyük'te Son Bitkisel
Örücülük Ustası Turan Mehmet Söbe ,Asos Journal, The Journal Of Academic
Social Science , Aralık Sayısı. s 10

Görsel 18 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 19 – Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 20 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 21 – Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 22 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 23 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 24 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 25 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

Görsel 26 - Uğur Aydın Kişisel Arşiv

A STUDY ON CURRENT SCENARIO AND FUTURE PROSPECTS OF COVID-19 PANDEMIC ON INDIA

Dr. Kahkashan Khan, Assistant Professor,
Department of Humanities and Management Science,
Madan Mohan Malaviya University of Technology, Gorakhpur, India

Abstract

The COVID-19 scourge is the as a matter of first importance human fiasco in 2020. In excess of 200 nations and domains have affirmed successful clinical cases, brought about by corona virus announced a pandemic by the WHO. Recent growth rate case internationally has quickened to more than 1,500,000 covid-19 affirmed cases and in excess of 34,252 death cases till July 29, 2020.

World Health Organization (WHO) is worried about the pandemic of Corona virus (COVID-19) and controls its spreading at the very good quality. The International Association of Advanced Materials (IAAM) means to give gathering to cutting edge human services. In the current situation, IAAM called a multi-sidelong consortium to created clinical innovation to control the spreading of COVID-19 with the assistance of the interdisciplinary specialists from various nations. This development is sustained to make multi-parallel collaboration in the zone of 'human services advancement and innovation'. Adjustment of cutting edge innovations and their sensible joining as indicated by contemporary human services measures could be a brilliant procedure for scourge the executives exercises. Setting up a propelled phenotype model for forecast is a significant advance in the counteraction of irresistible illness the executives, for example, COVID-19. This article has overviewed the present and future prospects of COVID-19 Pandemic in Indian environment.

Keywords- COVID-19, Pandemic, WHO, IAAM, Environment

Introduction

With an expanding number of corona virus cases, the administration has secured transport administrations, shut all open and private workplaces, manufacturing plants and confined preparation. In view of late investigations, a few financial specialists have said that there is an occupation loss of 40 million individuals (MRD report) in the nation, for the most part in the disorderly divisions.

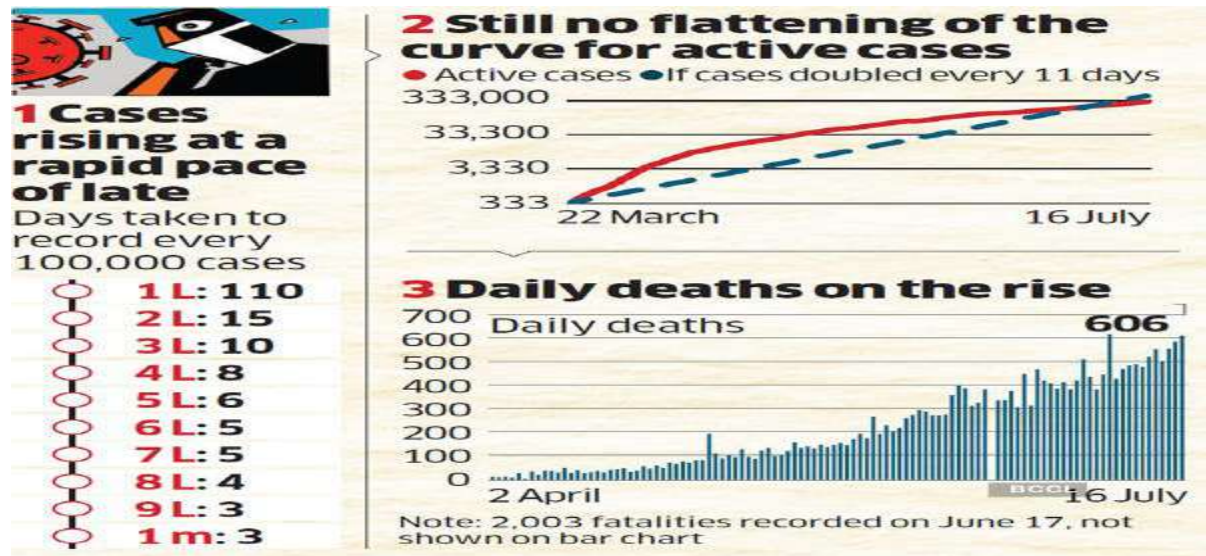
In this situation, they are anticipating that India would go into downturn influencing the chaotic segment and semi-gifted jobholders losing their work. It might likewise likely surface that during this season of disintegrating trust inside and between nations – with national initiative under tension from developing

cultural agitation and financial showdowns between significant forces on the off chance that we allude to the hours of Ebola emergency in Africa.

The work segment under the MGNREGA, 2005 are most exceedingly terrible affected as they are not given occupations because of lockdown, a large portion of the work parts are related with the development organizations and day by day breadwinners. Travel limitations and isolates influencing a huge number of individuals have left Indian processing plants shy of work and parts, without a moment to spare flexibly chains and activating deals admonitions across innovation, car, shopper merchandise, pharmaceutical and different businesses.

The quantity of individuals contaminated by the coronavirus in India crossed 1 million, about five-and-a half months after the nation detailed its first case. The US and Brazil are the main nations that have enrolled cases in overabundance of this figure, in spite of the fact that the pace of spread there has been a lot quicker.

The pandemic has so far guaranteed in excess of 25,000 lives in India. Comparative with populace, India's numbers are still low, however the lofty ascent in total numbers dangers overpowering the medicinal services framework, aside from setting off more limitations that are as of now hampering financial recuperation. Here's a circumstance report on India's Covid-19 outbreak.

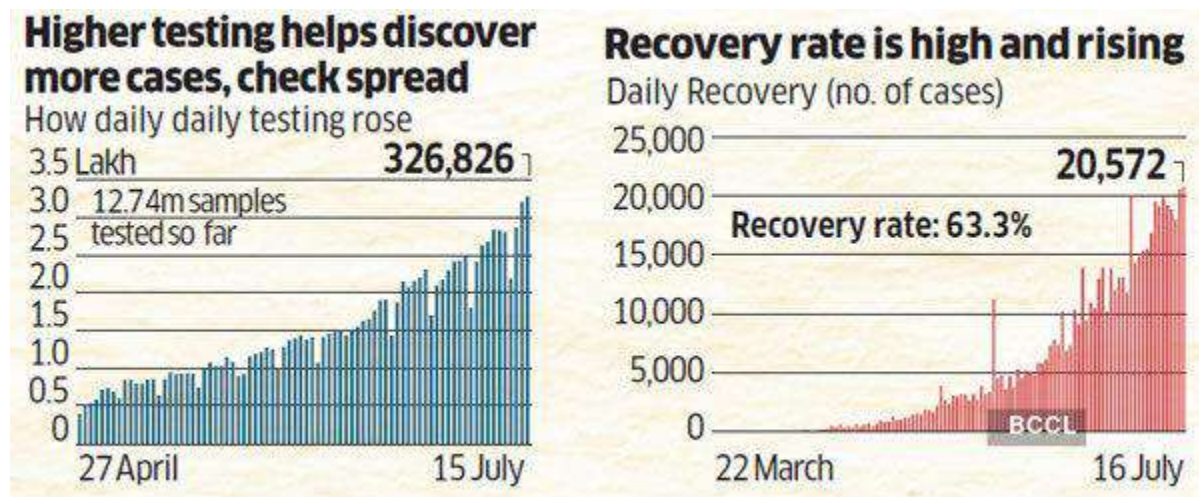

Source- economicstimes.com

Cases in UP, Bihar, Odisha, Telangana, Jharkhand grew faster than national average during June 1-July 16. In all these states, testing level is low — 5,000 to 7,000 tests per million.

WHY HAS SITUATION WORSENERD

- 1-Easing lockdown made infection spread.
- 2-Some weakness among individuals; careless utilization of face veil.
- 3-States rehashing an already solved problem and not following Center's rulebook.
- 4-Lockdowns not being utilized to test and segregate.
- 6-Asymptomatic cases high, less entangled ones.
- 7-New treatment choices getting more clear.
- 8-Burden of COVID constrained to certain states, assists specialists with focusing on most exceedingly terrible hit zones.
- 9- 86% of cases in India from 10 states.
- 10-Maharashtra and Tamil Nadu have half of cases.
- 11- 10 areas represent 53-54% of case load.

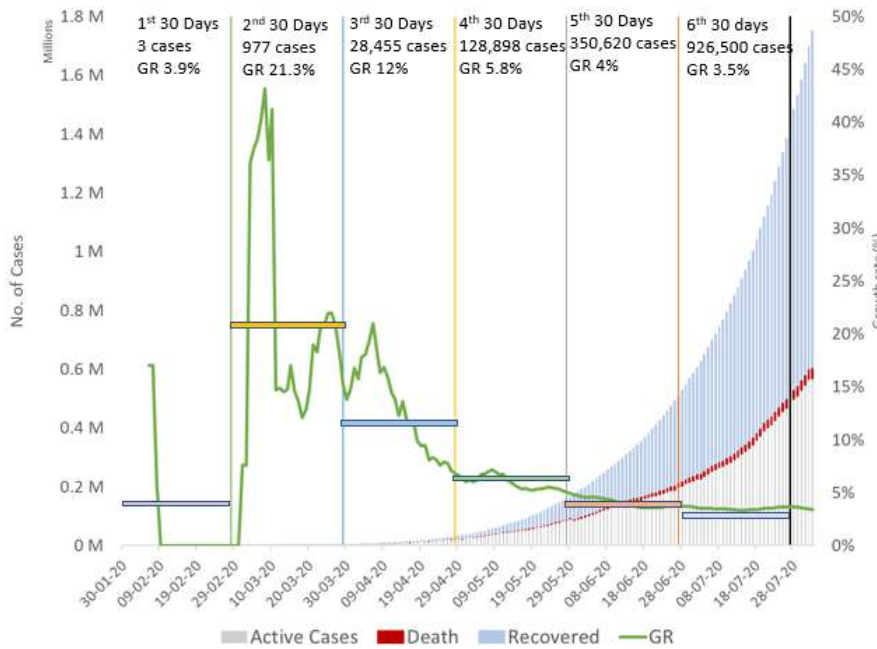
Source- economicstimes.com

WHAT NEEDS TO BE DONE

- 1-Ward-level testing of in danger bunches must be extended.
- 2-Center needs to step in to help states battling with rising cases.
- 3-More labs expected to extend testing in level II and level III towns.
- 4-Antigen tests can yield quicker outcomes.
- 5-Price of testing in private labs still exorbitant for some, needs to descend.

India’s Situation during COVID-19

As on 2 August 2020, 08:00 IST there were 567,730 Active Cases 1,145,629 Cured/Discharged, 1 Migrated and 37,364 Deaths in India. India's Case Fatality Rate (CFR) is its most minimal at 2.15% since first Lockdown; Total recuperations almost 11 lakh; and in excess of 36,500 recuperated in most recent 24 hours subtleties.

India COVID-19 month-wise cases with growth rate*

*average compound growth rate for the period

Data source: Ministry of Health & Family Welfare As of 02/08/2020

Source- World Health Organization

Impact of COVID-19 Pandemic

1) Education-

The COVID-19 pandemic is as a matter of first importance a wellbeing emergency. Numerous nations have (properly) chose to close schools, schools and colleges. The emergency solidifies the quandary policymakers are looking between shutting schools (decreasing contact and sparing lives) and keeping them open (permitting laborers to work and keeping up the economy). The extreme momentary disturbance is felt by numerous families around the globe: self-teaching isn't just a huge stun to guardians' efficiency, yet in addition to youngsters' public activity and learning. Instructing is moving on the web, on an untested and uncommon scale. Understudy evaluations are likewise moving on the web, with a ton of experimentation and vulnerability for everybody. Numerous appraisals have just been dropped.

Significantly, these interferences won't simply be a momentary issue, however can likewise have long haul ramifications for the influenced associates and are probably going to expand disparity.

2) Environment-

Before the beginning of the COVID-19 pandemic, the air around us had been esteemed extremely poisonous to take in because of the measure of ozone harming substances that had been discharged throughout the hundreds of years. The Earth confronted rising temperatures, which thusly prompted the dissolving of icy masses and ascending of ocean levels. Natural debasement was occurring quick because of the exhaustion of assets, for example, air, water and soil. However, after the corona virus lockdown started, there have been slight changes in the earth.

3) Economy-

As per the review, COVID-19 is having a 'profound effect' on Indian organizations, over the coming month's employments are at high hazard since firms are searching for some decrease in labor. Further, it is included that as of now COVID-19 emergency has caused a remarkable breakdown in financial exercises in the course of the most recent couple of weeks. The current circumstance is having a "high to high" level effect on their business as indicated by very nearly 72 percent respondents. Further, 70 percent of the reviewed firms are expecting a de-growth deals in the monetary year 2020-21.

FICCI said in an announcement, "The review unmistakably features that except if a meaningful financial bundle is declared by the administration promptly, we could see a lasting debilitation of an enormous area of the business, which may lose the chance to return to life once more."

4) Transportation-

Transportation area has been one of the essential survivors of COVID-19. From cart pullers to carriers, all have been influenced monetarily by the pandemic. India's general vitality request fell by 11% in March 2020. Because of lockdown in numerous nations, the interest for traveler transport has been antagonistically hit. The cargo section has had a blended momentary impact regarding transportation request. There is a flood popular for truck drivers in transportation of basic merchandise. For example, there is 40% to 60% expansion of item being moved into markets and distribution centers in US since COVID spread began. In any case, the flexibly chain interruption and stoppage brought about by COVID

is relied upon to pull down cargo request in the medium-term. Urban cargo portions in India have additionally had a blended momentary impact as far as transportation request. Since February, the online food orders have dropped by 20% while online staple requests are flooding. It is to yet to be seen whether these obtained propensities for online shopping for food will support after the pandemic passes.

5) Sports-

The worldwide financial droop set off by the Covid-19 pandemic could change the whole games industry in manners thought unimaginable till now. A few games will be hit more diligently than others. The financial structure of global cricket is probably going to change and lower-positioned countries will confront a mash in reserves. Sports like hockey gaze at an unsure future.

"The key income age for sports bodies is through authorizing of transmission rights. With the stoppage in games, almost certainly, most donning bodies will confront money related hits. Indian cricket could be generally better positioned. Littler nations like West Indies, Bangladesh and Sri Lanka could confront difficulties if their particular media contracts are not reestablished," said Manish Desai, accomplice in Deloitte India. Desai said sports other than cricket may think that its harder to come back to ordinary in India, since they don't have as profound money related pockets.

The Key Striking Points to be noted are:

- 1) Daily basics classes are monstrous 200% climb in look through driven by cleanliness and human services needs.
- 2) Lifestyle classes deals saw a drop between 15% to 30% with an expansion in purchaser value affectability.
- 3) Purchase development slanted to family versus singular buys.
- 4) Increase in look through slanted to mark rationalists.

Above focuses expressed for the most part the negative effect of the lockdown, however we would pass up a major opportunity something in the event that we don't recognize the development of computerized mixed mechanical increase. With the approach of the lockdown the majority of the part moved their working on the web the MNC are using their work from home choice to carry on a continuous working.

While these patterns were at that point in the infant steps, they had to hit the quick forward catch. The advanced world got such a push, that the little retail segments like the Bricks and Mortar stores are likewise utilizing applications like PayTM and other computerized channels. The education segment is

currently totally dependent on the advanced stages the schools and colleges are leading their normal classes being in the solace of their home with different online stages, for example, google homerooms, zoom, and so forth they are additionally acquainting new programming with their educational plans, for example, computerized grounds where the understudies can get to their school library, charge installments, online tests and so on. This current emergency has featured the significance of putting resources into innovations like cloud information and digital security, self-administration abilities, and e-governance.

Advancements for Forecast and Preventive

Utilization of the most recent progressions of materials for sensor innovation might be one of the proper leads towards infection discovery from expansive level. Studies dependent on nanoparticles, graphene, aptasensors, and ratiometric fluorescent have seen as powerful for microorganism ID and their investigation. The epic and intriguing investigates on useful genomics, quantitative hereditary qualities, genomic expectation, and epigenetics are useful for understanding developing malady, while extra condition based examinations were useful in anticipate chances prior.

The improvement of man-made brainpower (AI)- based innovations in medication has some useful issues in usage identified with clinical work processes, information sharing, security, straightforwardness of calculations, information normalization and interoperability over various stages, which further have worry for persistent wellbeing. AI and profound learning are significant investigation classes utilized in AI. IoT gadgets have become a basic piece of the innovation business, as they can gather information and move it to explore experts through connected gadgets. Treatment of information and derivation of genuine importance is very testing. The job of distributed computing is valuable for social affair data, information trade, network and capacity the board.

Advancement of IT-based group the executives stages for different markets, transport and train stations, air terminals, seaports will bring continuous observing of group for better control the board. Enlistment of the considerable number of patients or subjects visiting emergency clinics through single versatile stage in the city by wellbeing authority. Through cell phone detecting and being area/circumstance explicit, we will get the data identified with indistinguishable phenotypes together and observing them through corona virus explicit stage underpins framework. GIS Mapping and Spatial Analyses based wellbeing the executives will bring fast and adaptable applications for cutting edge strategies.

The infection inactivation and filtration, by different methodologies (pH, UV, channels, and so on.) is a vigorous and powerful control measure, and needs further thought as a significant infection freedom innovation. Material science and innovation examination will deliver most recent headways in treatment and control methodologies of infection. Advanced innovation for mass medicinal services has gotten increasingly moderate, financially savvy, and simple to deal with in social insurance rehearses. Strangely, advanced medication is ready to change biomedical exploration, clinical practice and the business division. Reconciliation of every single interdisciplinary innovation in single stage is the need of great importance for standard human services the board for anticipation and control of current COVID-19. All above trend setting innovations were useful to give better arrangements in guess and counteraction of corona virus plagues and pandemic circumstance.

Need of the Hour: Worldwide endeavors for effective treatment

WHO reported an enormous worldwide preliminary of the expected medications for COVID-19. A few medications, which got critical consideration in numerous nations against the hazardous COVID-19 were utilized for successful treatment. The medication remdesivir stops viral replication by restraining a key viral protein, the RNA-subordinate RNA polymerase, saw as one of expectation on the off chance that report of COVID-19.

Similarly, drugs chloroquine and hydroxychloroquine work by diminishing the sharpness in endosomes, compartments inside cells that they use to ingest outside material and that some infections can coopt to enter a cell. Specialists in China have distributed an examination in which they rewarded COVID-19 patients with chloroquine. French specialists additionally revealed rewarding adequately with hydroxychloroquine. Lopinavir restrain the protease of HIV, a significant compound that divides a long protein chain into peptides during the get together of new infections. The blend of medications (Ritonavir/lopinavir), was likewise one choice to treat COVID-19.

Future Prospects

The ongoing and future difficulties of different infection species, because of complex determination and inadequate control instruments, have ascribed negative effect on human wellbeing. The danger presented by COVID-19, can be survived if as the first step, nations can recognize, disengage, and treat cases right away. Simultaneously, as the second step, halting populace versatility and following asymptomatic cases is significant, as bunch of cases can become wellspring of network transmission. China and South Korea have exhibited that this infection can be stifled and controlled through better and convenient social insurance the board.

Endeavors dependent on multilateral and multi-disciplinary methodologies may prompt advancement of powerful innovation. Further, innovation advancement will be proceeded with along with our current encounters picked up with the 6th period of a field preliminary of the mHospitals, heart cloud care at home. mHospitals is a progressive virtual clinic that uses cloud medication, AI, and computerized reasoning to give the best nature of heart care alongside a definitive accommodation. This sort of coordinated methodologies with biotechnology models may bring better answers for current corona virus challenges.

Conclusion

Infection disease all inclusive influences the human wellbeing and is viewed as a constraining variable for additional feasible turn of events. This publication broadly features significant innovation boundaries which can be utilized for compelling visualization and control methodologies. VBRI exhibited the preventive and visualization model for coronavirus plague utilizing AI-empowered remote medication. This model reached a conclusion with the cutting edge innovation through specialists laying accentuation on the need and endeavors of VBRI to shape a multi-closes worldwide collusion to create world-class human services arrangements dependent on AI and ML advanced medication. VBRI is focused on setting up equal remote medicinal services innovation, to serve humanity. The consortium of corona virus will be led to make overall system for sharing information and innovation past limits to battle a wide range of corona virus challenges all the more successfully.

References

- 1) “WHO launches global megatrial of the four most promising corona virus treatments”, viewed 03 April 2020.
- 2) “Houston hospital first in US to try corona virus blood transfusion therapy”
- 3) “Publishers make corona virus (COVID-19) content freely available and reusable”, viewed 03 April 2020.
- 4) “Novel Corona virus Information Center”, viewed 03 April 2020.
- 5) “Corona virus Disease 2019 (COVID-19): Information for NIH Applicants and Recipients of NIH Funding” viewed 03 April 2020.

- 6) “Notice of Special Interest (NOSI) regarding the Availability of Urgent Competitive Revisions for Research on the 2019 Novel Corona virus (2019-nCoV)”, viewed 03 April 2020.
- 7) “Development of therapeutics and diagnostics combatting corona virus infections”, viewed 03 April 2020.

FOOD SECURITY FOR INCLUSIVE GROWTH IN SOUTH ASIA

Dr. Navdeep Kumar

Assistant Professor, PG Department of Commerce and Business Administration,
Lyallpur Khalsa College, Jalandhar (Punjab)-India

Abstract

Food security has emerged as a key challenge in the pandemic in South Asia owing to the disruptions in the supply chains. Availability and access to food is vital for human development. Major proportion of the global population particularly children and women are victims of malnutrition that has adverse impact on the brain development as well as overall health. This problem has further escalated due to the impact of lockdown that resulted into the supply of food items and affected the health of the people already suffering from the Ensuring food security hunger. The covid crisis has signaled towards the need of food security in South Asia, which is a major issue of concern in this part of the world. Food security aspect covers wide spectrum of implications ranging from efficient supply associated with nutritional value to ensure inclusive growth. The corona virus regime has forced a large number of population towards food insecurity coupled with loss of source of income and forced migration. Many estimates projected that this situation would push more people towards the vicious circle of hunger and food insecurity. However, this situation can be tackled with appropriate strategic measures focusing on the development of efficient food supply chain system. These measures require enhanced investment and innovation to ensure food security supply chain system more sustainable and inclusive. In this perspective, the present paper focuses on the need, relevance and challenges of developing efficient supply chain to ensure food security in South Asia.

Key Words: Food security, Supply chain, Inclusive growth.

INTRODUCTION

Food security refers to access to food along with food availability. FAO (2008) includes four aspects in food security i.e. food availability, food access, food utilization and food vulnerability. The concept of food security has evolved over a period of time. Earlier, sufficient availability of food grains at the national level was considered a good measure of food security. The World Food Summit (1996) describes the multidimensional nature of food security and includes food access, availability, food use and stability. It has enabled policy responses focused on the promotion and recovery of livelihood options. Ensuring

food security objectives are incorporated into national poverty reduction strategies which consider impacts at the national, sub-national, household and individual levels (FAO, 2006).

In South Asia, around a quarter of world's population but over a third of world's people living in extreme poverty and hunger. The covid pandemic has escalated food security risks owing to the disruptions to domestic and international food supply chains that have destabilized food availability and accessibility. People already living at the margins have a higher likelihood of losing their labour earnings with no other income and could be pushed into poverty. At the same time, there would be effects on people living in urban poverty in South Asian cities facing in crisis, stressed food systems, rising health expenses due to COVID-19. Recent World Bank research indicates that the pandemic and the restrictive containment measures, may affect services sectors workers in South Asia in an uneven manner, with higher risks of unemployment for young people and workers with less experience and less education. Lockdowns and other stringent measures undertaken by governments in South Asian countries to contain the spread of the pandemic and save lives have cast a heavy shadow on their economies.

FOOD SECURITY IN COVID PANDEMIC

The disruptions in domestic food supply chains have affected food production created serious issues as far as food security is concerned. Various countries are experiencing food price inflation due to measures taken to fight the spread of COVID-19. The COVID-19 pandemic is affecting both supply and demand with uncertain effects on food prices. The likely path of food prices will be subject to the duration of the pandemic, the dynamics of food supply and demand, as well as policy actions taken to mitigate effects (Schmidhuber, Pound, and Qiao 2020). Food producers also face large losses on perishable and nutritious food as buyers have become limited and consumption patterns shift. Though food insecurity is by and large not driven by food shortages, disruptions to the supply of agricultural inputs such as fertilizers, seeds or labor shortages could diminish future crop. If farmers are experiencing acute hunger, they may also prioritize buying food today over planting seeds for tomorrow, raising the threat of food shortages later on.

Food security "hot spots" include:

- *fragile and conflict-affected states, where logistics and distribution are difficult even without morbidity and social distancing.*

- *countries affected by multiple crises resulting from more frequent extreme weather events (floods, droughts) and pests such as the current locusts plague – the worst in decades— impacting food production in 23 countries.*
- *the poor and vulnerable, including the more than 820 million people who were already chronically food insecure before the COVID-19 crisis impacted movement and incomes.*
- *countries with significant currency depreciation, (driving up the cost of food imports) and countries seeing other commodity prices collapse (reducing their capacity to import food).*

The United Nations projected that because of Covid-19, the number of people facing severe food insecurity worldwide could double to 265 million. According to the United Nations' World Food Programme (WFP), the number of people facing acute food insecurity could be 265 million in 2020 due to the economic fallout of Covid-19. Food insecurity is expression of food insecurity at a specific point in time of a severity that impacts human life adversely. Further, Global Report on Food Crisis 2020 projects that 135 million people in 55 countries experienced acute food insecurity in 2019. The impact of lost tourism revenues, unemployment, shutdown of many factories and travel and other restrictions linked to the coronavirus pandemic. Loss of jobs and labour earnings especially for informal sector workers in the absence of social security tends to push them into extreme poverty. Fall out due to COVID-19 also makes people living just above the extreme poverty line susceptible to slipping back into extreme poverty. People living at the margin are susceptible to poverty traps through their accentuated risk of contracting infection as a result of existing poor health, limited access to water and sanitation facilities, poor access to medical care and testing and lack of universal health care. As a result of the direct and indirect effects of the pandemic in face of low overall preparedness, it is highly likely that the current rates of extreme poverty, in particular among vulnerable households and people living at the margins will increase even in the short term, representing a reversal of the notable progress in reducing poverty among South Asian countries.

The COVID-19 pandemic has already caused some disruptions in activities related to agriculture and supply chains due to unavailability of seasonal workers, transport restrictions and so on. The short-term shocks generated by the pandemic have the potential to generate complex intersections with malnutrition and food insecurity with long-term impacts on health outcomes, especially of women and children (World Bank, 2020).

CONCLUSION

The COVID-19 pandemic has increased food security risks in Asia. The implications of COVID-19 pandemic on food systems makes it critical for governments across South Asia to respond in adequate and effective measure through food distribution and safety net programmes to ensure price stability and food access for vulnerable groups severely affected by the crisis- displaced migrant workers, young children, pregnant and lactating women and older persons. Swift and comprehensive policy interventions should focus on protecting consumers and public health; securing supply chains for producers; and promoting fair labor, trade, sound macroeconomic policies, and regional cooperation. The COVID-19 pandemic has disrupted food availability and accessibility, especially in countries with strong containment measures, and concerns over food affordability have increased for vulnerable countries and communities as slower economic growth hurts jobs and incomes. To face these unprecedented challenges governments should adopt comprehensive, holistic approaches to improve food availability, accessibility, and affordability; and act swiftly to mitigate supply bottlenecks and socioeconomic impacts on the poor and most vulnerable. Necessary policy measures range from domestic interventions to protect consumers and public health, secure supply chains for producers and trade, and macroeconomic policies as well as regional cooperation.

REFERENCES

FAO 2006. Food Security, *Policy Brief*, Available at:
http://www.fao.org/fileadmin/templates/faoitally/documents/pdf/pdf_Food_Security_Coept_Note.pdf

World Bank 2020. Food Security and COVID-19, Available at:

<https://www.worldbank.org/en/topic/agriculture/brief/food-security-and-covid->

<19https://www.csis.org/programs/global-food-security-program/covid-19-and-food-security---->

Schmidhuber, J., J. Pound, and B. Qiao. 2020. *COVID-19: Channels of Transmission to Food and Agriculture*. Rome: FAO

TECHNOLOGY AND NEW DIMENSIONS FOR STUDENTS OF LANGUAGE AND LITERATURE

Dr. Purnima
Assistant Professor
Department of English
Vasant Kanya Mahavidyalaya, Kamachha
Banaras Hindu University
Varanasi, Uttar Pradesh
India
Email: purnima.sugandha@gmail.com

Dr. Shivender Rahul
Assistant Professor
Amity University
Noida, Uttar Pradesh
India

Abstract

With the impact of technology in our lives, the ways and means to read and understand literature has also changed. With teachers taking their classes through networking apps like Google Meet, Microsoft Teams etc. to pre-recorded courses on YouTube, the teaching and learning patterns are fast changing. Along with online teaching there are online conferences and webinars by which we can listen to erudite speakers from across the globe. The times are changing and there is a drastic change in technology. If we keep pace with technology, we as students of language and literature will gain diversity in the process. We can read books and scholarly articles online through online repositories and digital libraries. We can enroll into language courses through platforms like Unacademy and get certifications through Coursera, edx and Future Learn etc.

This paper aims at exploring new technological terrains in the field of language and literature. There are sites like Posham pa and poetry foundation.org that we are able to access the online reservoir of poems. . Kindle edition of books and audiobooks are available and sites like vedpuran.net where we can access all the Vedas and Puranas for free of cost on internet. This paper also focuses on the efficient use of technology to use social media and search engines for honing our language skills and gain accessibility to vast amount of literature for free or at a nominal cost.

Keywords: Language, Literature, Digitization, Technology.

David Warlick, a renowned educator and programmer had foreseen the importance of technology in education and he says that

“We need technology in every classroom and in every student and teacher’s hand, because it is the pen and paper of our time, and it is the lens through which we experience much of our world.”

His point of view is now widely accepted as everything around us is digitalized. From planning, designing to organizing content technology can play a crucial role in revamping education sector. With software for attendance, uploading marks and appropriate feedback mechanism technology can assist teachers to reduce the burden of teacher’s work. According to Major Owens, “Modernization, Updating education facilities and making capital investment in education” are needed to keep pace with changing educational scenario.

Technology is changing rapidly and is offering new dimensions for fraternity of teachers and learners. From 2014 onwards, educationists felt a need to revolutionize education through technology. In its nascent stage technology was about smart boards and projectors and audio-visual teaching aid. Earlier the technology in field of education was restricted to smart boards, PowerPoint

and projectors. But now teaching has taken new dimensions with online educators becoming popular on learning platforms like Unacademy and Byju app. Virtual classes and virtual learning became more popular in recent years. The impact of coronavirus pandemic has made technocracy in education immediate. The Indian government has also taken up initiatives like Swayam, NPTEL and NIOS. While students can get training and certification at low costs from Future Learn, Coursera, Edx and Vedantu.

For keeping language teachers up to date with technology, there ought to be collaborations between professionals and researchers from IT sectors and language learners, linguists and academicians to bridge the gap between emerging technology and old school of language and literature training. There can be courses in digital humanities, big data and language and literature and programming. For this training programmes for language educators and learners can be organized from time to time where students and teachers can be guided to use technology effectively and efficiently and there can be interdisciplinary workshops and training programmes organizer to increase knowledge transactions on emerging and relevant technologies. Students, teachers, researchers and educators should be aware of emerging trends in technology and they can take up courses and training on digital platforms.

Courses on online platforms like Coursera, allows students to learn at their own pace and they can choose flexible learning hours in comparison to fixed hours of school or University. System. With the availability of Open Educational Resources it is easy for teachers to design their content in a way so that students can benefit from it. The pandemic has further paced this need for teachers to adapt to changing technologies. There are many apps and software for recording and screen recording. There are also free versions of these apps available. Most of the times in a country like India, especially in rural areas; the teachers aren't trained to handle technology. There's lack of infrastructural facility for online teaching in these areas. So we need an overhaul in the process. Indian government has launched the Swayam app yet the country has to go a long way so that students and teachers are more technology friendly. From time to time seminars, workshops and conferences ought to be organized in school and colleges where teachers and learners can be trained in using this technology. There are students who can not afford a mobile device or laptop the government should make arrangements for internet facility and devices so that students from economically weaker section can also benefit from online education.

The younger generations often have the feeling that they are adept in using technology but "Just because kids know how to use Twitter, Snapchat and Instagram, it doesn't mean that they know how to use technology to enhance their learning. Neil Postman has drawn attention to the fact by stating, "If students get sound education in the history, social effects and psychological biases of technology, they may grow to be adults who use technology rather than be used by it. Students need to learn how to use internet safely and securely and also how to follow netiquettes. important not only for the students but also for the teachers. The teachers ought to be trained and informed about the new technologies available and how they can use it to make the teaching-learning process smooth.

These apps have increased the outreach, viewership and visibility of a teacher. With thousands of followers teachers are turning into influencers and the teachers who are able to adapt fastest would have the highest demand in the coming times. Students can also take recourse to virtual class and audiobooks. Audio books have also made learning easy for children with visual impairment. Apps like ELSA speaks can be used to correct the pronunciation of students.

Tami Saito a student wrote "Technology is transforming education today, technology will transform education tomorrow.

We have to be smart enough to find educational content on social networking sites and apps Even an app like YouTube which first grew prominent with entertainment and musical content is now full of educational content and resources.

Most of the online courses and content are for free or nominal charges and are available with financial-aids. In the long run online content will reduce the cost of education and students can access more resources and attain more degrees without much expense. Students can also enroll in programmes from foreign University and they need not travel abroad to get their education from a foreign University.

From teaching to asking questions and assess students development there are tools like Quizet, Answer Garden,, Google Forms can also used for collecting data and organizing quiz.

For language learners, there are apps like Vocaroo and Youglish and for screen capturing there are apps like Screen Cast-O Matix, Screen Capture and Recorder etc.

For voice recording and mixing videos, there are apps like Video Guru, Kinemaster and Video Guru. Learning technology and technocracy is also developed by exploring an during technology.

There are so many apps for video conferencing and holding meeting these days. Some of these apps are more convenient for smaller meetings while others are more important for larger groups. We can switch to specific apps and recorders according to our requirements and this only possible if we are aware about the technology, are ready to explore the technology and are properly trained to use the technology. Along with using technology we need to be aware about technological glitches and how to sort out problems in a live meeting. We have to follow proper security and be aware of possible problems that can arise with technology and should be ready to sort out any technical difficulties. Colleges and Universities should have technical staff to assist the teachers with new developments in technology.

There are some new trends that can be seen in educational setup. YouTube has emerged as an important repository of online content.

Conclusion:

We have seen various positive impact of technology in education. It has made learning fun and it has helped students with visual impairment to know volume of works through audio books and recorded materials. It has decreased geographical boundaries and students can attend seminars, conferences and even degrees and certification from reputed International Universities like Oxford, Cambridge and Wharton from their homes. It has decreased the expenses of staying in a foreign land to get the same degree.” Through emails, chats and video conferencing, emerging technologies had opened new communication channels between educators and learners. It has also provided more material and exposure to the students. Technology has also helped us to analyze big data which has become an integral part of our modern life.

There is often a fear that “Technology will replace teachers” but good teachers and researchers will never be replaced by technology. The response on learning apps has shown a greater popularity of teachers and the outreach of teachers has increased manifolds crossing geographical boundaries. George Couros in this regard has rightly said, “Technology will not replace great teachers but technology in the hands of great teachers can be transformational.”

Thus, we can say in the words of Jenny Arledge that, “Technology can become the wings that will allow the educational world to fly farther and faster than ever before-if we will allow it.”

Works Cited:

Ahmadi, Mohammad Reza. “The Use of Technology in English Language Learning: A Literature Review” *International Journal of Research in English Education*.20 June, 2018. Retrieved 24 August, 2020. <ijreeonline.>

Arora, Bani “Technology and Education: Using Technology in the Classroom~ Retrieved 24 August, 2020<thetempedia.com.>

Doran, Laura and Jones, Kristin “The Future Depends on Students' Ability to Use Technology” 24 Dec, 2015. Retrieved 24 August, 2020 <nwitimes.>

Lutz Ashleigh “Technology in the Classroom: The Teacher’s Companion. 20 July, 2017. Retrieved 24 August 2020<<https://blog.edgenuity.com/technology-in-the-classroom/>>

“Technology Education according to Neil Postman” Retrieved 24 August, 2020

<dandtfordandtworpress.com>

USING WEB-BASED TECHNOLOGY IN GEOGRAPHY EDUCATION

Dr. Sanghamitra Adhya*

Kalyani Mahavidyalaya,

Associate Professor, Department of Geography, Kalyani, India

ABSTRACT

The educational systems around the world have witnessed the greatest shift towards online learning as countries are on lockdown condition in 2020 due to the coronavirus outbreak. The teaching methods, digital skills, virtual classroom management and developments are changing very rapidly through internet. It is especially important at this point of time to reach as many students as possible and teachers are continuously updating their content standards for all subjects as well as implementing new web-based assessments. There is great potential in alternative teaching and learning methods. The Massive Open Online Course (MOOC), Project Management Professional (PMP) Certification are popular approaches for teaching online. The emergence of information technologies, creation of simulated situation and virtual explorations opened a new horizon for teaching and learning. The application of Geographical Information System (GIS) helps to take decision in many fields of education. The last twenty years has generally seen a steady expansion of web-based learning environment for Geographic education. The design, development of online teaching in Geography can create geospatial revolution.

Keywords: Geographic education, outreach program, e-learning

INTRODUCTION

Technologies can improve teaching environments in geographic education, increase learning skills of students, reduce education expenses and improve the learning environment for students. The use of internet as a learning medium is attractive, accessible from anywhere and anytime in the world. During crisis period internet is a basic necessity for life. The purpose of Geography is to provide 'a view of the whole' earth by mapping the location of places (Ptolemy, 150 B.C.) and harmonizing the discipline to connect the general with the special through measurement, mapping and a regional emphasis (Alexander von Humboldt, 1845). Geospatial mapping plays a crucial role in the urban public health sector as well. The application of geospatial mapping in public health could be traced back to 1854 when the water source responsible for the cholera outbreak in London was identified using Geographical Information System (GIS) by an English Physician John Snow. In the present time, the application of geospatial mapping has extended to various other aspects of public health like disease surveillance, spatial epidemiology, child immunization tracking and health policy research.

Technology has revolutionized geography in research and profession and has significant impact on the teaching of the subject in higher education. Remote Sensing (RS), Geographical Information System (GIS), Global Positioning System (GPS) and Global Navigation Satellite System (GNSS) have transformed the work of professional geographers and faculty members. Collection and analysis of geospatial data in project evaluation can be done by linking multiple geospatial data points like location of the study area, chronological order of land cover changes from academic literature and the influence of external factors like forest fire, expansion of settlement, agricultural production etc. Pixels are the main units of analysis representing the Earth's surface in digital images. The mapping tools enable the spatial representation of the earth's surface features and its relationship to natural and built environments strengthening the planning capabilities in all spheres. Geospatial data helps to identify evaluation of questions like the effectiveness of web-based projects in data analysis and the heterogeneity in the effectiveness of the secondary data-based project. The information on the web is virtually platform independent, unequalled in its capacity to reach many users at minimal costs. The web puts new dimension into the map as a cartographic metaphor. Digital maps, presented in a web browser allow for the dynamic and interactive dissemination of geospatial data. They offer new

mapping techniques compared to traditional printed maps. Web maps can be classified into two main categories, static and dynamic web maps.

MATERIALS AND METHODS

In a technological era, television, electronic toys, video games, mobile, computer, internet influence in receiving and processing information about geography through multi-sensory sources. As a result, geography teaching techniques dramatically changed due to decreasing field survey in nature. Geographical websites, social-networking sites, Google Earth, Google Maps, YouTube videos, three-dimensional stereoscopic video movies, photo sharing sites like PanoramaStudio, Flickr, Picasa, documents, images, graphs, facts and figures to teach and learn geography online.

An emergency planning promotes safety awareness and shows the education institutional commitment to the stake holders- students, teachers, guardians and communities. Preplanning is necessary for emergency situation. An urgent need for rapid decisions, shortage of time, lack of resources and trained personnel can lead to chaos during an emergency. Covid-19 has forced educational institutions across the world to suspend physical classrooms and shift to online classes.

There are many mobile learning apps which can be part of human life and add fun to the learning. The following lessons can be followed in online teaching:

- Utilization of open data resources and tools
- Using of geospatial methods within mixed method approaches
- Coordination among multidisciplinary teams
- Dynamic learning and operating skills in Massive Open Online Courses (MOOCs) and live online programs

A technologically sound educator can teach the students and digitally record the whole session. Then he/she can upload it to the web and add daily supplementary videos, notes, comments and feedback from students over a period of time. It would be available online and could be viewed by anyone who wants to learn. The national digital library can be formed in this way.

There are many MOOCs platforms like SWAYAM, NPTEL, NCERT, mooKIT, IITBX run by the Govt. of India for web-based self-study. The platform offers free access to everyone and hosts courses from class IX to post-graduation, online training and courses for school, college and university teachers.

EDUSAT of ISRO (Indian Space Research Organisation) is the first exclusive satellite for serving the educational sector. It is specially configured to meet the growing demand for an interactive satellite-based distance education system through audio-visual medium, employing Direct-to-Home (DTH) quality broadcast. EDUSAT based outreach programme (distance learning programme) of the Institute is the first of its kind in India in the field of 'Earth Observation and Geo-information Techniques.' The programme started in the year 2007 with a modest beginning, networking 12 universities and has grown since then with the present strength of 64 universities across the country participating in this programme.

Bhuvan (meaning Earth), is an Indian national geoportal. It allows users to enable the use of Geospatial technology by exploring a set of map based content prepared by Indian Space Research Organisation and is offered in four regional languages. The content includes thematic maps related to disasters, agriculture, water resources, land cover and also processed satellite data of India.

RESULTS

The new spatial technology efficiently helps geographic and geologic mapping. It also helps to map temporal variation, explore how much has been changed and exactly what is required for preservation and conservation analysis and how to live with environmental sustainability. The geographical regularity or order cannot be identified without research about morphometric analysis. The exploratory studies about the functions that shape the morphology of any area demand immediate address along with the country specific and time specific social, political and environmental issues.

School, college and university students are encouraged to make models of geographical features found in two-dimensional topographical sheets. The Free and Open Source Software for Geospatial (FOSS4G) can be used to make three dimensional topographical sheets and digital elevation model (DEM). Active participation of students in webinar, online debate, quiz and training programs can enhance the knowledge about causes and solution of human-nature conflict.

GIS, GPS and GNSS are powerful technologies for research in a large number of fields. With these tools students can engage in serious enquiry about issues of local, regional and global significance using authenticated data. Digital maps heavily rely upon a vast amount of data collected over time based on satellite imagery as well as street level information. The data and maps can be updated and corrected frequently to provide users with the most accurate reflection of location. The data can be classified by the user according to their own needs. Graphic symbols can be chosen to suit the job in hand.

GIS can be used for emergency management actions which are based on the analysis of information. A considerable amount of information, which is used in emergency management, has spatial characteristics and can be shown on maps. When some information is mapped and data is linked to the map, decision makers in all phases of emergency management have a powerful tool for making the appropriate decision. Emergency situations nowadays occur more often than before and emergency management personnel have critical tasks to protect human lives, property and natural resources. Individual workers and institutions responsible for emergency management should be aware of those facts and make considerable effort to implement GIS in their work. The outbreak of covid-19 has shown that every country, state, municipality and rural areas has to see all the pictures instantly and react in a very fast manner. The geoscience research of the world is based on secondary data and pixels during emergency period. The Humanitarian OpenStreetMap Team (HOT) applies the principles of open source mapping and open data sharing to humanitarian response and economic development. The idea was proven during the Haiti earthquake in 2010. HOT was incorporated in the immediate aftermath, August 2010, as a U.S. non-profit and after that became a registered charitable organization in 2013.

The dense fabric and the complex infrastructural arrangement in settled areas owing to the high population calls for data-informed disaster risk management and planning. The role of geospatial mapping is being globally increased in managing urban risks. The mapping tools enable the spatial representation of the demographics and its relationship to natural and built environments strengthening the planning capabilities of cities in all spheres. The geospatial mapping is also applied in various aspects of public health like that of disease surveillance, spatial epidemiology, child immunization tracking and health policy research. The incorporation of geospatial mapping in the present context of COVID19 pandemic outbreak has become remarkably significant in several aspects like contact tracing, online shopping and retailing, remote monitoring and operation of supply chains, etc. The pandemic has also shed light on the inefficiencies of geospatial mapping in the present time like that of lack of databases of socio-economic parameters, disaggregated demographic data, infrastructure benchmarking and informal sector records, among others. The situation needs for collaboration of academic and research institutes with government agencies to develop dynamic and disaggregated geospatial databases.

DISCUSSION

Students and researchers can complete surveys about physical and socio-economic features by using Google forms, email, WhatsApp, Facebook etc. They can capture images and location of inaccessible or damaged areas during crisis period. Both quantitative and qualitative data can be collected by using multimedia- audio and video which help to complete baseline surveys and project evaluations. Recently the emergence of information technologies such as virtual cities, digital globe and virtual explorations open a new horizon for teaching and learning. The geospatial virtual reality offers realistic three-dimensional learning environment and provides engaging and interactive experiences and virtual tours. The virtual landscape teaching uses the unity three-dimensional game engine to

create screen-based simulations of real and imagined landscape and interactive three-dimensional block models of rock characteristics, geologic and geographic maps. This can enhance the training of students in field and map skills and to develop three-dimensional visualisation skills. Students can find pictures and characteristics of rocks in YouTube and associated landforms can be shown virtually. Video games are super engaging and attractive to many people. The exciting, stimulating and interactive nature of video games makes them great ways to pass time outside of educational institutions and geographic lessons can be taught through games outside classroom.

Field work is an integral part of geoscience education. But during emergency period nobody is interested in direct field verification. Virtual Field Trips are browser-based, multimedia rich, virtual field learning experiences and support the use of motion sensors of mobile devices to control the platform-independent presentation. It adapts flexibly to the browser's features, uses WebGL or CSS-3D-transformations for the 3D presentation and has optional user interface elements e.g. gallery, map, compass, radar etc. It also supports partial, gigapixel panoramas (with low bandwidth consumption), cylindrical, spherical and 360x180 degrees (equirectangular) panorama, videos and 2D large zoom images, GigaPan images, close-up images, tutorial YouTube videos. The adaptive feedback, responses directly to student actions and automatic information- the students need help to proceed the lesson. The websites help students to recognize geographic and geologic features and correct their own mistakes. Interactive courses offer students many different ways to explore and query field locations.

In many countries technology and use barrier are problems. It is complicated to use, complicated to understand, it requires a high bandwidth to be able to download imagery and specific software to be able to process it. The investment on the staff, infrastructure, platforms and additional labour (legal, cyber security etc.) are consistently mentioned as challenges. Limited students' feedback, computer illiteracy, social isolation and cheating prevention during online assessments are some problems of outreach program. Geography practical lessons (thematic mapping, cartographic techniques, image enhancement and rectification etc.) are harder to pick up from online training.

CONCLUSION

The documentation of spatial data includes experiences, successes, failures in academic and literature. Highlighting relevant use cases and to identify frameworks to determine the improvement of teaching and learning. Engaging large number of population (students, communities of practice, events and other convenings) helps spreading the knowledge. Actively participation in the new boundaries of big data continuing to apply critical thinking for new applications increases learning. Proper guiding includes careful consideration, implementation and sharing of ideas for responsible use of these new applications, always honoring the people at the heart of their interventions.

The art of map making developed from hand drawn maps chiselled in stone, animal skin, baked into soft clay tablets, painted on wood and papyrus to printed paper maps. The spread of digital maps and satellite imageries in recent times throughout the world has been almost evangelical due to its real-time data, accuracy and usefulness. Using images taken from spacecraft, planetary or celestial cartographers have created detailed maps of the Earth, Moon and Mars.

The location independent e-learning is a well-rounded and effective educational practice needed for the capacity building of young Geography students especially during crisis period. It will develop skills that will drive their employability, productivity, health and wellbeing in the coming years and ensure the overall progress of geographic education.

REFERENCES

- <https://archive.org/>
- https://bhuvan.nrsc.gov.in/bhuvan_links.php
- <https://bookboon.com/>
- <https://earth.google.com/web/>
- <https://edtechreview.in/news/2133-geography-apps>

<https://elearning.iirs.gov.in/>
<https://europeanevaluation.org/>
<https://geospatialworldforum.org/>
<https://nagt.org/index.html>
<https://nidm.gov.in/>
<https://www.openstreetmap.org/>
<https://serc.carleton.edu/index.html>
<https://swayam.gov.in/>
<https://vft.asu.edu/>
<https://www.iirs.gov.in/EDUSAT-News>
<https://www.osgeo.org/>
<https://www.see.leeds.ac.uk/virtual-landscapes/>
https://www.tshsoft.com/en/psv_index
<https://www.youtube.com/channel/UCaNZjFCMbfTO2lvKiIZaZEw>
<https://www.youtube.com/channel/UCfEtW3M03kJ8e582dajmj5A>
<https://www.youtube.com/channel/UCTF19TqioVuBjefcfIOStJg>
<https://www.youtube.com/watch?v=cR8mtpqE628&list=PLZbgNdSTyWDbHe1onWK9SULbPxCuAMi1Z>

THE PRESIDENTIAL SYSTEM IN EASTERN EUROPEAN COUNTRIES IN POST- COMMUNIST ERA

Dr. Çağlar Ezikoğlu

Çankırı Karatekin University, Political Science and Public Administration, Çankırı, Turkey

ORCID NO: 0000-0001-5948-4693

Abstract

Various Eastern and Central European countries have applied different government regimes during their history of turning democratic. On the one hand, some countries actualize parliamentary constitutions in their government regime. On the other hand, presidential and semi-presidential systems are identified as government types for some countries, generally in the former Soviet Union. It is clear that these choices are very important during the transition period to establish democracy in Eastern Europe. This paper tries to explain the dynamics of political structure in post-communist states in terms of strong presidency and weak presidency. There are many disadvantages for a strong presidential system and many advantages for a parliamentary system which are included in this study with case analysis. First, this paper explores the main dynamics of strong presidency and weak presidency, and then, try to show the main differences between a presidential system and a parliamentary system. This article demonstrates this phenomenon with post-communist case studies such as Hungary and Kazakhstan. Hungary was a successful case for the transition to democracy with a parliamentary system after the collapse of communism. On the contrary, Kazakhstan chose presidential system with a strong leadership and there have been many difficulties and problems in Kazakhstan due to inefficient and anti-democratic presidential system in this country. Overall, this study argues that parliamentarism with a weak presidency seem a more supportive framework for consolidating democracy than strong presidency due to some advantages which is explained in this article.

Key words: Post-communism, Eastern Europe, Presidential System

The Presidential System in Eastern European Countries in Post-Communist States

Introduction

This paper explores the main dynamics of strong presidency and weak presidency, and then, try to show the main differences between a presidential system and a parliamentary system. This article demonstrates this phenomenon with post-communist case studies such as Hungary and Kazakhstan. Hungary was a successful case for the transition to democracy with a parliamentary system after the collapse of communism. On the contrary, Kazakhstan chose presidential system with a strong leadership and there have been many difficulties and problems in Kazakhstan due to inefficient and anti-democratic presidential system in this country. Overall, this study argues that parliamentarism with a weak presidency seem a more supportive framework for consolidating democracy than strong presidency due to some advantages which is explained in this article.

Parliamentary vs. Presidential Systems

Post-communist states can choose three kinds of executive structures for their regimes: parliamentary systems, presidential systems and mixed or semi-presidential systems. Generally, a

president is stronger than legislature in presidential systems and semi-presidential systems on the contrary to parliamentary systems.

In parliamentary systems, the head of the government (president) is indirectly elected usually as leader of the majority party in the legislature. There may be an (usually indirectly) elected president as head of state but he retains a largely formal, ceremonial role with very limited powers. Some authors divide parliamentary systems into two groups: “pure parliamentary systems” and “parliamentary systems with president”. Stepan and Skach explain two important characteristics for a pure parliamentary system: the head of executive power must be elected by a large majority in the legislature and it is possible to make their position fall with a vote of no confidence; the executive power can dissolve the assembly and call for general elections (Stepan and Skatch, 1993). Shugart points out the difference between a pure parliamentary system and a parliamentary system with president as below: “...The difference is that the head of state in a pure parliamentary system is either a monarch or a president who is not elected by the people but usually by parliament itself. If the head of state is elected directly by the people, but holds no independent powers over the composition of cabinets, no power of dissolution, and no power over the passage and implementation of legislation, then the system is still parliamentary.” (Shugart, 1993: 31) It is undeniable that both types of parliamentary system have similar features in terms of the relations between executive and legislative.

The second type of executive structure is presidential systems. “A presidential system is a system of government where an executive branch is led by a person who serves as both head of state and head of government. That person is usually elected and titled ‘president’, but may also be an unelected monarch. In a presidential system, the executive branch exists separately from the legislature, to which it is not responsible and which he cannot, in normal circumstances, dismiss”. (Linz, 1996: 125). Linz declares that a presidential system includes full control of the cabinet and administration by the president. He says that the “president is not only the holder of executive power but also the symbolic head of state” (Linz, 1996: 125). Stepan and Skach identify this system as “pure presidentialism” (Stepan and Skatch, 1993). According to them, the legislative power and the chief executive power has a fixed electoral mandate separately. The best-known regimes of this type are those of the United States and some Latin American and Asian (like Korea) countries.

Thirdly, another type of regime in the executive structure is the “semi-presidential” system. In this system, it has both a premier (prime minister) who is nominated by the president and a president who is elected by the voters directly. The directly-elected president may have significant powers but not as extensive as in a ‘pure’ presidential system. There is a *dual executive* - the premier and cabinet are also responsible to parliament and have real power over the appointment and dismissal of cabinet members. Duverger established the first definition of semi-presidentialism and he explains three elements which are combined in a semi-presidential system: “The president of the republic is elected by universal suffrage; he possesses quite considerable powers; he has opposite him, however, a prime minister and ministers who possess executive and governmental power and can stay in office only if the parliament does not show its opposition to them”. (Duverger, 1992: 142)

The best known case of this regime example is France after the establishing of Fifth Republic. When we look at the Eastern European countries after the collapse of communism, most of these countries have tended to go for the French semi-presidential model and even those with an executive presidency have a premier as well, so are not ‘pure’ presidential systems (Elgie, 1999). However, there are certain differences between some countries. For example, there is a clear balance between presidents and prime ministers in some post-communist states like Poland and Lithuania. On the other hand, there are strong presidencies in some countries like Ukraine, Georgia or Armenia. The role of parliament and the role of president are the main indicators for explaining the dynamics of semi-presidential systems in post-communist states.

Advantages of Parliamentarism

As said before, a parliamentary system made the transition to democracy in most of the countries successfully. Most of the scholars demonstrate that there were many advantages and positive features in a parliamentary system in terms of the principles of democracy. First of all, in a parliamentary system, with a collegial executive, power is more divided. On the other hand, in a presidential system, all executive power is vested in the president. Some authors have criticised a parliamentary system about the role of prime minister which is the similar of president's role. Fabbrini replies to these criticisms as below:

“...In the case of parliamentarism, however, the degree of personalisation should not be overestimated. Parliamentary cabinets are still dominated more by the party than by the leader, with the former making most of the strategic decisions. The tendency toward the "presidentialisation" of the premiership and the cabinet encounters an insuperable obstacle in the principle of collective responsibility that lies at the heart of party government. Of course, interludes of political de-alignment may create room for personal manoeuvring on the part of the leader, but an interlude is by definition only temporary. In short, the system offers no "window of opportunity" for sustained personal redirection of governmental policy. The premier's capacity for innovation is limited, because the institutional arrangement amplifies the influence of the ruling coalition or party and mutes voices from outside”. (Fabbrini, 1995: 132)

Another main advantage of parliamentarism is quicker legislative action than other systems. Fish points out that; in the parliamentary system, it is faster and easier to pass legislation as the executive branch is dependent on the direct or indirect support of the legislative branch and often includes members of the legislature (Fish, 2006). Thus the executive has a majority of the votes, enabling them to pass legislation. However, there is a risk if the executive power and the majority of legislative come from different political parties. Some scholars like Hiroi and Omori criticise that parliamentary systems can experience crisis or breakdown due to some reasons, like the conflict between executive and legislative (Hiroi and Omori, 2009). It is clear that there is no guarantee that parliamentary systems do not get any difficulties or problems in countries. Nevertheless, if parliamentary constitutions have some specific features, it will become the best type of political system. Linz points out these features:

“... Indeed, to complete the analysis one would need to reflect upon the best type of parliamentary constitution and its specific institutional features. Among these would be a prime ministerial office combining power with responsibility, which would in turn require strong, well-disciplined political parties. Such features – there are of course many others we lack the space to discuss – would help foster responsible decision-making and stable governments and would encourage genuine party competition without causing undue political fragmentation.” (Linz 1996: 141)

As mentioned before; most of the post-communist states chose semi-presidential systems and parliamentary systems instead of pure presidential systems. Hungary is a good example to answer why some countries change their governmental structure towards political democracy and why can recommend a parliamentary system and weak presidency for post-communist democracy in Eastern Europe.

Transition to Democracy with Parliamentary System: the case of Hungary

After the collapse of communism, the process of political transition and reform in Hungary caused a power struggle between the Communist Party and the opposition. Before this bargaining

between these powers, the first demand for free elections and democracy was realised in 1988 against the communist regime. During this period, new political actors created against the communist regime. O'Neil explains that; young liberals formed the Federation of Young Democrats (FIDESZ); a core from the so-called Democratic Opposition formed the Alliance of Free Democrats (SZDSZ), and the national opposition established the Hungarian Democratic Forum (MDF) between 1987 and 1989 (O'Neil, 1995). However, Janos Kadar who was the secretary of the Hungarian Socialist Workers Party rejected the notion of political crisis in Hungary. Visegrady shows that; Kadar who held power for about thirty-two years was forced to resign his position in May 1988. Karoly Grosz, who succeeded Kadar and held a secretarial position in the Hungarian Socialist Workers Party, became more reform-minded than Kadar. First of all, in 1989, the Parliament adopted a "democracy package," which included trade-union pluralism; freedom of association, assembly, and the press; a new electoral law; and in October 1989 a radical revision of the constitution (Visegrady, 1992). He says that; although some of the radical members of the Hungarian Socialist Workers Party were angry due to the notion of a multi-party system and democratic reforms, the party committee recognised the multi-party system with the Imre Pozsgay's radio declaration. Pozsgay, who followed Grosz in party, was more reformist than other important politicians. Moreover, he called the revolt of 1956 a "popular rising" with his radio declaration. After this declaration, the Party Committee made a decision about giving up its monopoly of power in Hungary (Visegrady, 1992).

Following the collapse of one party system in Hungary, the negotiation process was started by the Communist Party and other political actors in the second half of 1989. A national round table, comprising representatives of the new parties and some recreated old parties – such as the Independent Smallholders, Hungarian Democrat Forum, the Free Democrats and Social Democrats, the Communist Party, and different social groups – met in the late summer of 1989 to discuss major changes to the Hungarian constitution in preparation for free elections and the transition to a fully free and democratic political system (Elster, 1993). Some authors like Visegrady divided these participants into three groups: the Hungarian Socialist Workers Party, the Opposition Round Table, and the "Third Side" (Visegrady, 1992).

During these negotiations; all political actors had a different political interest due to their agendas. For instance, the Hungarian Democratic Forum represented Christian-Democratic interests. The Hungarian Socialist parties believed socialist ideology for their policies. The Social Democratic Party supported the notion of social democracy. On the other hand, the Hungarian Socialist Workers Party promoted a programme of traditional socialism or "Kadar-style" socialism in Hungary (O'Neil, 1995). Nevertheless, these different interests did not play a prominent role during the Round Table Talks. Elster points out the most important three issues for negotiations: "The mode of election of president (direct or indirect), the timing of the presidential election (before or after the election of a new Parliament), and the powers of the presidency" (Elster, 1993: 96). On the one hand, the Hungarian Socialist Workers Party wanted to continue the presidential system with a majority voting under the presidency of Imre Pozsgay. On the other hand, other political groups expected that Pozsgay would be elected due to his popularity in Hungary; because of this they wanted a parliamentary system, proportional representation, and a weak presidency.

After the negotiations lasting about five months, Hungary was declared a new republic which was a non-socialist one on 23 October 1989. The presidential Council was replaced by the office of the president of the republic and Matyas Szüros who was the head of parliament became president with this agreement. Elster explains the other main points of this agreement below:

"An agreement was reached involving six draft laws that covered an overhaul of the Constitution, establishment of a Constitutional Court, the functioning and management of political parties, multiparty elections for National Assembly deputies. The electoral system was a compromise: about half of the deputies would be elected proportionally and half by the majoritarian system. A weak presidency was also agreed upon, but no consensus was

attained on who should elect the president (parliament or the people) and when this election should occur (before or after parliamentary elections)". (Elster, 1993: 97)

After this agreement in the Round Table Talks, the first free parliamentary election was held in May 1990. The Hungarian Democratic Forum won the election with 42% of the vote. The Free Democrats Association followed with 24% of the vote in the election. The Hungarian Democratic Forum was successful due to its peaceful policies and political-economic transition policy agendas in Hungary. After the elections, these two parties made an agreement to manage the country. Moreover there was a secret agreement between these two parties for the president of the republic to be chosen from the Free Democrats Association. Arpad Göncz who was also founding member and Vice Chairman of Free Democrats (SZDSZ) and Speaker of the National Assembly of Hungary, was elected by the Parliament as President of Republic. It is clear that Hungary preferred the parliamentary system with a weak presidency after these developments.

I believe that Hungary was a successful case for the transition to democracy with a parliamentary system as compared to other post-communist states. Since, Hungary has chosen a parliamentary democracy and multi-party system in elections which has helped to represent whole political actors in parliament. It prevented the strong presidency of communist regimes' leaders to put the authoritarian regimes' problems behind Hungary. Visegrady remarks the importance of Hungary's choice about its political structure in terms of democratic process:

"... It is not accidental that in the scientific literature these changes of regime in 1989 to the 1990s are called constitutional, peaceful and velvety as a negotiated revolution. The Polish and Hungarian transitions were dominated by negotiations between the communist government and the oppositionist forces, while the East German, Czechoslovakian and Bulgarian transitions were typified by nonviolent, mass mobilization. Only the Romanian political transition was sparked by violence. The chain reaction started by Hungarian and Polish political changes played a dominant role in the development of Czechoslovakia, East Germany, Bulgaria and Romania". (Visegrady, 1992: 246)

Criticism to Parliamentary Systems – Weak Presidency

Although a parliamentary system has many advantages in terms of democratic principles, some authors criticise the efficiency of parliamentary systems for the democratic process. One of the main controversial issues for parliamentary systems is political stability in countries (Linz, 1996). Some of the studies criticised the parliamentary system in terms of unstable democracies. Critics point to Israel, Italy, Canada, the French Fourth Republic, and Weimar Germany as examples of parliamentary systems where unstable coalitions, demanding minority parties, votes of no confidence, and threats of such votes, make or have made effective governance impossible. Hiroi and Omori show why a parliamentary system is more hazardous than other systems in terms of democratic principles:

"Why would the risk of a previously failed democracy falling again be higher if the government is parliamentary rather than presidential? Our study suggests that actors in parliamentary democracies are not as capable of separating government crises from regime crises as formerly asserted. This is because, with a previous subversion of democracy, extra-constitutional measures entered the repertoire of the means to resolve a crisis of governance. Therefore, in parliamentary countries with frequent government instabilities, this raises the probability that such illegal measures will be used to put an end to the crisis of governance at least occasionally". (Hiroi and Omori, 2009: 500)

Presidential Systems and Disadvantages of Strong Presidency

Some of the authors believe that presidential systems are more preferable than parliamentary systems due to their advantages. As said before, when most of them argued the parliamentary system and weak presidency, they compared this system to a presidential system in terms of democratic principles. Both Shugart and Carey and Taras give some advantages for strong presidency in countries in terms of democracy and efficiency. First of all, presidents guarantee executive stability and provide for strong leadership in a strong post-communist presidency. This is particularly useful during the exceptional demands of the 'triple transition' to insulate reformers from political pressures and accelerate the process of reform in countries with fragmented party systems. Secondly, presidents are more accountable than prime ministers due to their election type. A president is elected directly by the citizens and this way is useful for participatory democracy in post-communist states. Thirdly, if neither president nor legislature is mutually dependent for their survival, then they can dare to disagree over policies on their own merits. As political 'outsiders,' presidents can often serve as independent arbiters (Shugart and Carey 1992) (Taras 1997).

Indeed, there are many disadvantages in strong presidential systems according to some scholars. For instance, Linz criticised presidential systems with their contradictions in terms of democracy in his article. He explained that parliamentarism is a more democratic regime type than presidentialism (Linz 1994). Presidential systems have some paradoxes compared to parliamentary systems. Although a president is elected by direct vote which is related to direct democracy, the personalisation of power threatens democratic principles in a government regime. Other important paradoxes are zero-sum presidential elections in a presidential system. Linz identified this term as "winner-take-all" (Linz 1996). The power is held by the president only. On the other hand, despite an absolute majority for a single party after parliamentary elections, they more often give representation to a number of parties. Dual legitimacy is the other main problem for presidentialism. Parliamentary cabinet members are stronger and more independent than the presidential cabinet. Presidential cabinet members depend on their chief's decision. If a president expels cabinet members, they are out of public life completely (Linz 1996). Time factors and political stability are other issues for presidentialism.

The Case of Strong Presidency: Kazakhstan

As said before, most of the Eastern European countries did not choose a strong presidential system apart from some countries like Belarus during the transition period. On the other hand, most of the Asian states chose the presidential system with strong leadership in their countries after the collapse of communism.

Kazakhstan was an important example for a strong presidential system in this study due to specific reasons, since some authors and scholars claim that Kazakhstan is more successful than other post-communist Asian states such as Turkmenistan or Uzbekistan in terms of democratic transition. For instance, Olcott identifies the Kazakhstan regime under Nursultan Nazarbaev's presidency as a "presidential democracy" (Olcott, 1997: 106) First of all, Nazarbaev's role should be explained to understand the transition period in Kazakhstan.

After the collapse of communism, Moscow declared formally the sovereignty of the central government over Kazakhstan, forcing Kazakhstan to elaborate its own statement of sovereignty. Nursultan Nazarbaev, who was one of the most important staff of the Communist Party in Kazakhstan, was elected President of Kazakhstan in April 1990. Firstly, Nazarbaev tried to prepare his republic for freedom from Soviet Union. When Russia signed an agreement with Belarus and Ukraine about dissolving the Soviet Union, Nazarbaev contacted other Central Asian states for separation from the

Soviet Union. As a result of these developments, Kazakhstan had become the last of the republics to proclaim its independence on 16 December 1991 (Bowyer 2008).

Following the independence of Kazakhstan, a new constitution which granted Nazarbaev's power as president was established in 1993. However, Nazarbaev could not reach the position of a strong president due to the impact of parliament in Kazakhstan. Bowyer shows that; parliament passed a vote of no confidence in the government of Sergei Tereschchenko who was elected by Nazarbaev (Bowyer 2008). He supported Tereschchenko due to his symbolic figure in Kazakhstan. Moreover, parliament continued to develop its vetoes about regional and economic policies between 1993 and 1995. Although Nazarbaev eroded his power with this conflict, this phenomenon was important for democracy in a presidential system. Olcott says that; "Kazakhstan's legislature was by mid-1994 beginning to demonstrate that it could become a body which might provide a real check and balance on the powers of the presidency". (Olcott 1997: 112)

Indeed, Nazarbaev was dissatisfied because of these developments and increased the role of parliament in Kazakhstan politics. Some authors claim that Nazarbaev made it under pressure to the Constitutional Court. As a result of this, the Constitutional Court decided to dissolve parliament and made a decision to go to a referendum which included direct presidential rule in Kazakhstan and Nazarbaev's presidency for a five year term. An April 1995 a referendum extended his term until 2000 and 95.8 percent of the voters supported extending direct presidential rule in Kazakhstan (Bowyer 2008).

It is undeniable that this referendum changed Kazak's political structure towards a presidential system with strong leadership under Nazarbaev. Nazarbaev controlled all political, economic and social life without other political actors. However, this phenomenon caused many problems in terms of democratic principles. Firstly, the problem of personalisation with strong presidency has increased after the 1995 constitution. Nazarbaev strengthened his power year by year and other political actors could not join Kazakhstan's politics without Nazarbaev's permission. Presidential elections are not seen free according to some reports which are prepared by Western institutions. For example, The Organization for Security and Cooperation in Europe criticised the last presidential election as falling short of international democratic standards (Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2006). An election requires two or more candidates running in opposition. A single candidate is not an election but a referendum. Altynbek Sarsanbayev who was the former member of Kazak government wanted to join the 2005 election against Nazarbaev, but Nazarbaev and his government prevented Sarsanbayev's candidacy with intimidation tactics. After that, Sarsanbayev was kidnapped and killed by someone and some of the Kazak opponents claimed that Nazarbaev could behind this assassination.

Additionally, after the 2005 election, the Parliament of Kazakhstan approved a constitutional amendment which would allow Nazarbaev to seek re-election as many times as he wishes. This amendment applies specifically and only to Nazarbaev: the original constitutions prescribed a maximum of two presidential terms that will still apply to all future presidents of Kazakhstan. Some authors claimed that these changes prevented the expansion of the president's role in Kazakhstan, but this is not a real aim for new constitutions. Aidos Sarimov, a political analyst at the Altynbek Sarsenbayev Foundation says that; "according to the new amendments, the president also will be able to disband local councils, which is totally undemocratic. If presidential powers were expanded on 15 points, parliamentary powers were uplifted by only five, which resulted in a further imbalance of power in Kazakhstan in favor of the president" (Holley, 2007). Other main problem for a strong presidential system in Kazakhstan is the lack of transparency and the claim of corruption. The privatisation process created a new wealthier group which was controlled by Nazarbaev in Kazakhstan. Olcott explains this situation as below: "Kazaks control virtually the entire apparatus of the republic government, meaning that they have a monopoly on the granting of export licenses and tax concessions, and other important bureaucratic functions. Even more important, though, certain Kazak families have been able to use the

voucher system of privatisation to secure control of huge portions of the state economy” (Olcott, 1997: 118). Most of the large companies are controlled by one of Nazarbaev’s relatives and independent institution reports complained of the wealth of Nazarbaev and his family. Nazarbayev has been called one of the "ultimate oligarchs" of the post-Soviet central Asia states. According to Guriev and Rachinsky, he is believed to have transferred at least \$1 billion worth of oil revenues to his private bank accounts in other countries and his family controls many other key enterprises in Kazakhstan (Gruiev and Rachinsky, 2006). Overall, although some people believe that Kazakhstan is a model for post-communist democracy in terms of presidential system, he has many difficulties and problems due to the paradoxes and disadvantages of a strong presidency under Nazarbaev.

Alternative Regime against Parliamentarism: Semi-Presidential System

“A semi-presidential system is a system of government in which a popularly-elected fixed-term president exists alongside a prime minister and Cabinet who are responsible to the legislature of a state. It differs from a parliamentary republic in that it has a popularly-elected head of state who is more than a purely ceremonial figurehead, and from the presidential system in that the cabinet, although named by the president, is responsible to the legislature, which may force the cabinet to resign through a motion of no confidence” (Duverger, 1992: 142-149).

Indeed, some countries in Eastern Europe choose semi-presidentialism before transforming the system towards a parliamentary system with a weak presidency such as Poland or the Czech Republic. This process was successful as compared to other post-communist states like Ukraine or Georgia. For instance, McMenemy points out the democratisation in Poland with a semi-presidential system: “...in the early years, the absence of the conditions for stable semi-presidentialism had a negative effect on democratisation. Later on, conditions were more supportive and semi-presidentialism began to play a more positive role” (McMenemy 2012: 120). However, there is no guarantee for a semi-presidential system without any problems in post-communist states. Some of the writers criticised semi-presidential systems due to the lack of distinguishing the powers of the president and prime ministers. It causes conflict between executive and legislative and a power struggle between the president and parliament. Shugart and Carey respond to this problem by distinguishing between premier-presidential regimes, which indicates the primacy of the prime minister as well as the presence of a president with significant powers, president parliamentary regimes, which establish the primacy of the president and the dependence of the cabinet on parliament and parliamentary regimes, where the popularly-elected head of state is simply a figurehead. (Shugart and Carey 1992 : 18-27.)

Ukraine is a good example in terms of conflict between the powers of the president and parliament in a semi-presidential system. Ukraine’s constitutional structure allowed the president to become the de facto veto player against the decision of parliament during the transition period. It means that a strong president prevented the efficiency of parliament with his role of veto players. Birch says that; “presidential veto hegemony and the consequent marginalisation of parliament and the prime minister delegitimated the policy process. Lack of policy legitimacy had the effect of hindering the capacity of the administration to implement decisions, thereby undermining the supposed advantages of decisiveness attributable to a system with a single effective veto player” (Birch 2012: 219). It is clear that a semi-presidential system caused a weak institutionalisation due to the lack of balance between the president and parliament. It resulted in a situation where decisiveness was lacking and successive presidents had considerable scope to negotiate informal arrangements with other actors in order to achieve their aims. Taras indicates that; the conflict between Yanukhovich and Yushchenko was an important case for explaining this phenomenon (Taras, 2007).

Conclusion

As discussed before; there is no guarantee that parliamentary systems do not get any difficulties or problems in countries. This situation is valid for other governmental structure like presidential and semi-presidential system. However, this study's main argument shows the success of parliamentary system and weak presidency transition to democracy rather than presidential system with a strong president. I try to demonstrate this phenomenon with post communist states examples such as Hungary and Kazakhstan. On the one hand, Hungary was a successful case for the transition to democracy with a parliamentary system after the collapse of communism. On the other hand, Kazakhstan chose presidential system with a strong leadership and there have been many difficulties and problems in Kazakhstan due to inefficient and anti-democratic presidential system in this country.

To sum up, parliamentarism with a weak presidency seem a more supportive framework for consolidating democracy than strong presidency due to some advantages which is explained in this study. Stepan and Skach summarize the advantages of parliamentarism rather than presidential system very well:

“... its greater propensity for governments to have majorities to implement their programs; its greater ability to rule in a multiparty setting; its lower propensity for executives to rule at the edge of the constitution and its greater facility at removing a chief executive who does so; its lower susceptibility to military coup; and its greater tendency to provide long party or government careers, which add loyalty and experience to political society.” (Stepan and Skach: 132)

Bibliography

Bowyer, S. A., (2008), “*Parliament and Political Parties in Kazakhstan*” , Central Asia – Caucasus Institute, Silk Road Paper.

Birch, S. (2012), “Ukraine: Presidential power, veto strategies and democratisation” , in Robert Elgie and Sophie Moestrup, eds, *Semi-Presidentialism in Eastern Europe*.

Duverger, M. (1992) “A New Political System Model: Semi-Presidential Government”, in Arend Lijphart, ed. *Parliamentary versus Presidential Government*, 142-149.

Elgie, R. (Ed.). (1999). *Semi-presidentialism in Europe*. Oxford University Press.

Elster, J. (1993). Bargaining over the Presidency. *E. Eur. Const. Rev.*, 2, 95-98.

Fabbrini, S. (1995). Presidents, parliaments, & good government. *Journal of Democracy*, 6(3), 128-138.

Guriev, S. & Rachinsky A. (2006), "The Evolution of Personal Wealth in the Former Soviet Union and Central and Eastern Europe", United Nations University – World Institute for Development Economics Research.

H.O'Neil, P. (1997), "Hungary: political transition and executive conflict: the balance or fragmentation of power?", in Ray Taras, ed. *Postcommunist Presidents*, 195-224.

Hiroi, T., & Omori, S. (2009). Perils of parliamentarism? Political systems and the stability of democracy revisited. *Democratization*, 16(3), 485-507.

Holley, D. (2007), "Kazakhstan lifts term limits on long-ruling leader", *Los Angeles Times*. 19 May 2007.

Linz, Juan J. (1996), "The Perils of Presidentialism", in Larry Diamond and M.F. Plattner, eds. *The Global Resurgence of Democracy*, 124-142.

Linz, Juan J. (1994), "Presidential or Parliamentary Democracy: Does It Make a Difference?" in Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, eds. *The Failure of Presidential Democracy*, 3-87.

McMenamin, I. (2012) "Semi Presidentialism and democratisation in Poland", in Robert Elgie and Sophie Moestrup, eds, *Semi-Presidentialism in Eastern Europe*.

Office for Democratic Institutions and Human Rights, (2006), "2005 Presidential Election in Kazakhstan", Warsaw.

Olcott, Marta B. (1997), "Kazakhstan: Nursultan Nazarbaev as strong president" in Ray Taras, ed. *Postcommunist Presidents*, 106-129.

Shugart, M. S. (1993). Of presidents and parliaments. *E. Eur. Const. Rev.*, 2, 30.

Shugart, M. S. & Carey, J.M. (1992), "*Presidents and assemblies: Constitutional design and electoral dynamics.*" New York: Cambridge University Press.

Stepan, A., & Skach, C. (1993). Constitutional frameworks and democratic consolidation: Parliamentarism versus presidentialism. *World politics*, 1-22.

Stepan A. & Skach C. (1994), "Presidentialism and Parliamentarism in Comparative Perspective", in Juan J. Linz and Arturo Valenzuela, eds. *The Failure of Presidential Democracy*, 119-136.

Taras R. (1997), "Separating power: keeping presidents in check", in Ray Taras, ed. *Postcommunist Presidents*.

Taras, R. (2007), "Executive Leadership" in Stephen White et al, eds, *Developments in Central and East European Politics 4*, Chapter 8.

Visegrády, A. (1992). Transition to democracy in central and eastern Europe: Experiences of a model country-Hungary. *Wm. & Mary Bill Rts. J.*, 1, 245.

LEVELS OF BRAIN HEMISPHERIC DOMINANCE BASED ON GENDER, SOCIO-ECONOMIC STATUS AND ACADEMIC ACHIEVEMENTS: AN ASSOCIATIVE STUDY

Dr.Sreetanuka Nath

Assistant Professor, Department of Physics,
Government Training College, Hooghly, West Bengal, India

Abstract:

An awareness of individual differences in learning has made teacher educators program more sensitive roles in teaching and learning and has permitted them much in teaching and learning so as to develop students. This study entails upon to find out the association between level of Brain Hemispheric Dominance of secondary school students based on aspects namely Gender, Socio-economic status and Academic achievements. Results showed significant association due to these aspects on dominance levels of left and right brain of the students. The results show the need to focus on brain based learning in teacher education.

Key words: - Brain Hemisphere, Gender, Socio-economic status, Academic achievements

Introduction:

The Oxford English Dictionary defines 'learning' as: 'Knowledge got by study; to get knowledge by study'. This suggests that learning is the end-product of study. 'Study' is defined as: 'devotion of time and thought to acquiring information; pursuit of some branch of knowledge'. The implication here is that study should not be regarded as a static concept, but rather as an active process by which knowledge or learning is acquired. A student will engage in study for various reasons: to achieve scholastic merits; to please parents, teachers or peers; because he recognizes study as a means of securing his future goals; to satisfy an intrinsic desire to acquire knowledge for its own sake, or even to avoid punishment. Whatever his reasons for studying he must have a wish to learn and a desire to acquire knowledge. The process of study must, therefore, be activated by the student himself. As Mace (1968) points out: 'Study is self-directed education'. This does not mean that the student should be left entirely to his own devices in his search for knowledge, or that advice about study methods should not be made available to him either by his teachers or through the pages of some of the study manuals at his disposal, and of which there are a prolific number at the present time.

Achievement is the actual performance on a given test at a given time. Achievement tests are usually used to determine the degree of mastery of subject matter, content or skills. Achievement is the task – oriented behavior that allows the individual's performance to be evaluated according to some internally or externally imposed criterion that involves the individual in competing with others, or otherwise involves some standard of excellence. Academic Achievement is an accomplishment, an attainment, a success, an actualization, a completion, a conquest, a fulfillment, victory and even an effort or a realization in academic studies.

Socio-Economic Status (SES) of parents and the education agencies play a vital role in molding the study habits of the students at all levels of education. Plowden (1967) revealed

that when both parents and teachers provide the support system needed to guide their child's growth, the child has a greater chance for educational achievement. The study habits, with proper environment, feedback and guidance help the individual to develop a balanced personality. In school, the teachers while at their home the parents should guide the student for his/her study habits. Thus, it is the duty of the teachers and parents to identify student's good study habits and guide them accordingly. The study habits and Socio-economic Status of an individual go hand in hand. They may be regarded as the two faces of the same coin; they are proportional to each other. If either of these factors is absent or has been lacking, it leads to an incomplete personality development of an individual. The individual constantly evaluates himself/herself in relation to his/her society.

Brain hemisphericity or the cerebral dominance of an individual is described as the retaining and processing of information with different modes in his own style of learning and thinking. Researchers have shown that the human left cerebral hemisphere is to be specialized for primarily in verbal, analytical, abstract, temporal and digital operations (Bogen 1969, Gazzaniga 1970, Ornstien 1972). The same investigation revealed that the right cerebral hemisphere is to be specialized for primarily non-verbal, holistic, concrete, creative, analogical and aesthetic functions. For identifying the hemispheric dominance, the ways in which levels at which the information is being processed by the individuals are to be studied.

Brain hemispheric dominance is the use of the different sides of the brain in learning and listening patterns that is to mean, the consistence of using one side of the brain over the other. Herrmann (1995) "Brain dominance was expressed in terms of how we prefer to learn, understand and express something." The term brain is used to describe the thinking modes of the brain. Although a function may depend more on one hemisphere than the other (e.g., language, motor control), the notion that one hemisphere is dominant and the other is non-dominant is possibly too simplistic for describing most tasks (Gabbard, 1997). Brain Hemisphericity is the tendency of an individual to process information through the left hemisphere or the right hemisphere or in combination (Bradshaw & Nettleton, 1981; McCarthy, 1996; Springer & Deutsch, 1993). Research has demonstrated that the left hemisphere operates in a linear, sequential manner with logical, analytical prepositional thought. On the other hand, the right hemisphere operates in a nonlinear, simultaneous fashion and deals with non – verbal information as well as dreams and fantasy (Iaccino, 1993; McCarthy 1996; Oxford 1996; Oxford Ehram & Lavine, 1991; Springer & Deutsch, 1993; Torrance, 1988). The left hemisphere appears to be specialized for language, whereas the right hemisphere is specialized for visual – spatial and appositional thought. Kinsella (1995), Oxford(1996), and Oxford, Ehrman, and Lavine (1991) maintained that left hemispheric 5 dominants are highly analytic, verbal, linear and logical learners, whereas right- hemispheric dominants are highly global, visual, relational and intuitive learners.

Characteristics of the Left Brain Dominance: Intellectual, remembers names, verbal response to instructions and explanations, experiments systematically and with control, makes objective judgements, planned and structured, prefers established certain information, analytic reader, reliance on language in thinking and remembering, prefers talking and

writing, prefers multiple choice tests, control feelings, not good at interpreting body language, rarely uses metaphors and favours logical problems solving.

Characteristics of the Right Brain Dominance: Intuitive, remember faces, responds to demonstrated, illustrated or symbolic instructions, experiment randomly and less restraint, make subjective judgements, fluid and spontaneous, prefers elusive, uncertain information, synthesizing reader, reliance on imaging in thinking and remembering, prefers drawing and manipulating objects, prefers open-ended questions, more free with feelings, good at interpreting body language, frequently uses metaphors, and favours intuitive problem solving.

Need to Use the Whole Brain: The current educational system is designed to prepare students for jobs. Hence, they are trained to follow instructions and then perform. They are rarely taught to think on their own, because that would hamper their ability to follow instructions and do the job. If you are also a product of the current educational system, chances are high that the left hemisphere of your brain has received much more training and exercise than the more intuitive and creative right one. However, in today's rapidly changing world, development of only left hemisphere functioning is no longer enough. The future jobs and society will require more proportion of creative and intuitive thinking and the ability to execute. So, it is imperative to learn how to develop and integrate both sides of the brain and use it as whole.

There are various studies w.r.t brain hemispherical dominance and other factors however within a regional setup no study could be established pertaining to showing the associativity between levels of brain hemisphericity dominance of secondary school students based on gender, socio-economic status and academic achievements. Udai Pareek Scale (1964) was used for classification of SES. However, upper class, upper-middle class and middle class were clubbed under the category 'High' Socio-economic status whereas low-middle class and lower class were clubbed as 'Low' Socio-economic status. At the academic achievement front, the students those scoring more than or equal to 60% were categorised as high achievers, whereas those scoring less than 60% were put under low achievers.

Objectives of the study:

The present study was undertaken by keeping in view the following objectives:

To find out the association of Brain Hemispheric Dominance of secondary school students based on –

1. Gender of the students
2. Socio-economic status of the students
3. Academic achievements of the students.

Hypotheses of the study:

On the basis of above mentioned objectives the following null hypotheses have been framed.

H1: There is no significant association between levels of (left, right or whole) brain hemispheric dominance of the secondary school students based on gender.

H2: There is no significant association between levels of (left, right or whole) brain hemispheric dominance of the secondary school students based on socio-economic status (SES).

H3: There is no significant association between levels of (left, right or whole) brain hemispheric dominance of the secondary school students based on achievement levels.

Methodology and Design of Study:

Survey technique was employed for the study. The following Research tools were used to collect data for the present study-

- Left-Right brain dominance test by Brown (1994),

Sample of the study:

Sample for the present study were 600 numbers of secondary school students from various schools belonging to West Bengal State Board, CBSE, ICSE of Hooghly district. Convenient sampling technique was employed for the study.

Data analysis and interpretation:

The analysis of the survey reveals the following. Table A reveals that among all 600 students surveyed 399(66.5%) was found to be left brain dominant students and among them 200(50.1%) were the girls and 199(49.3%) were the boys respectively. Around 125(20.8%) of the total students were found to be right brain dominant students and among them 65(52%) was the boys and 60(48%) of the students were girls. The proportions of whole brain dominant students were 76(12.6%) of the total students and among them 40(%) were the girl students while 26(38.2%) are the boys. Therefore it is observed that majority of the girls are whole brain dominant while on being left or right brain dominance approximately both the sexes are in equal proportion. Hence by using Chi square hypothesis {Chi Square = 0.413, df = 2, p = 0.813 at 0.01 level of significance. The result is not significant at $p < 0.01$ } hence H1 is rejected.

Sex	Left Dominance	% ge	Right Dominance	% ge	Whole Dominance	% ge	Total
Boys	199	49.9	65	52.0	36	47.4	300
Girls	200	50.1	60	48.0	40	52.6	300
Total	399	66.5	125	20.8	76	12.7	600

Table A: Brain Dominance among sexes

Table B reveals that among all 600 students surveyed 188(31.3%) was found to be right brain dominant students and among them 133(70.7%) belonged to low SES group and 55(29.3%) were of high SES. Around 260(43.3%) of the total students were found to be left brain dominant students and among them 102(39.2%) belonged to low SES group and 158(60.8%) were of high SES. The proportions of whole brain dominant students were 152(25.3%) of the total students and among them 65(42.8%) belonged to low SES group while 87(57.2%) were of high SES. Therefore it is observed that majority of the students belonging to low SES were right brain dominant and majority of the students belonging to high SES were left brain dominant. Also students belonging to high SES had higher whole brain dominance then those from low SES. By using Chi square hypothesis {Chi Square = 47.6, df = 2, p < 0.00001 at 0.01 level of significance. The result is significant at $p < 0.01$ } hence H2 is accepted. The level of SES is expected to have implication on upbringing of a student, society and surrounding where it stays, the quality of life provided etc. Also, they learn to face the challenges of life hands on at an early age using their intuition and judgement. This could be the reason for their higher right brain dominance. Those students belonging to high SES groups have a

societal advantage in their upbringing. They are well taken care of systematically taught about their surroundings and to deal with it judiciously. Hence have a more developed left dominance and also whole brain dominance.

SES	Right Dominance	% ge	Left Dominance	% ge	Whole Dominance	% ge	Total
Low	133	70.7	102	39.2	65	42.8	300
High	55	29.3	158	60.8	87	57.2	300
Total	188	31.3	260	43.3	152	25.3	600

Table B: Brain dominance among various SES groups

Table C reveals that among all 600 students surveyed 201(33.5%) was found to be right brain dominant students and among them 118(58.7%) were low achiever and 83(41.3%) were high achievers. Around 171(28.5%) of the total students were found to be left brain dominant students and among them 81(47.4%) were low achiever and 90(52.6%) were high achievers. The proportions of whole brain dominant students were 228(38.0%) of the total students and among them 101(44.3%) were low achiever and 127(55.7%) were high achievers. Therefore it is observed that majority of the low achievers had right brain dominance whereas majority of high achievers had left brain dominance. Also high achievers had higher whole brain dominance than those of the low achievers. By using Chi square hypothesis {Chi Square = 9.53, df = 2, p =0.00851 at 0.01 level of significance. The result is significant at p<0.01} hence H3 is accepted. High achievers are efficient enough to use both lobes of brain in a balanced manner.

Achievement level	Right Dominance	% ge	Left Dominance	% ge	Whole Dominance	% ge	Total
Low	118	58.7	81	47.4	101	44.3	300
High	83	41.3	90	52.6	127	55.7	300
Total	201	33.5	171	28.5	228	38.0	600

Table C: Brain Dominance among low and high achievers

Findings and Discussion:

Learning is an interactive process, the product of students and teachers activity within a specific learning environment. These activities, which are the central elements of the learning process, show a wide variation in pattern, style and quality (Keefe, 1987). Learning problems frequently are not related to difficulty of the subject matter but rather to the type and level of cognitive process required to learn the material. Gregore and Ward (1977) claim that if educators are to successfully address the needs of the individual they have to understand what “individual” means. The achievement test with which the effectiveness is judged is based on the existing pattern of educational evaluation and whereas needless to say it is more systematic form of examination which is more or less in line with left brain dominance. Girls

were found to be more whole brain dominant than the boys. It is believed that since older times girls are a bit on the disadvantaged side compared to boys, this has made them face their daily challenges developing their skills and ultimately more whole brain dominant. The study also highlighted the fact that socio-economic status plays a significant role towards shaping the dominance levels of left and right brain of a student. Those from low SES has more practical hand on experience in dealing with their day to day affairs since they may not have the privilege to afford to study in costly coaching centre where everything is so structured. This hands on experience may have made them more of a right brain dominant. Also achievement levels are impacted by the dominance levels of left and right brain of a student. Our education system including the evaluation system is more or less very much structured and systematic hence students with left brain dominance have an edge over right brain dominance.

Conclusion:

Existing education system includes a more or less structured content based learning pattern. The evaluation process lays more emphasis to rote learning and is content based to a greater extent. Skill development and evaluation aspect need to be improved upon by inculcation of science process skills and Investigation planner and report sheets so that holistic development of the students happens. Our New Education policy-2020 in a way a step towards that direction.

References:

- Bryden MP. New York: Academic Press; 1982. *Laterality: Hemispheric specialization in the intact brain*.
- Iaccino JF. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, Inc; 1993. *Left brain–right brain differences: Inquiries, evidence, and new approaches*.
- Davidson RJ, Hugdahl K. Cambridge, Massachusetts: The MIT Press; 1996. *Brain asymmetry*.
- Schiffer F. Cognitive activity of the right hemisphere: Possible contributions to psychological function. *Harv Rev Psychiatry*. 1996; 4:126–38.
- Fink GR, Halligan PW, Marshall JC, Frith CD, Frackowiak RS, Dolan RJ. Where in the brain does visual attention select the forest and the trees? *Nature*. 1996; 382:626–8.
- Bradshaw JL, Nettleton NC. The nature of hemispheric specialization in man. *Behav Brain Sci*. 1981; 4:51–63
- Boyle RA, Dunn R. Teaching law students through individual learning styles. *Alb L Rev*. 1998; 62:213
- Coulson LT, Strickland A. The minds at the top. *J Creat Behav*. 1986; 17:163–74.
- Herrmann N. The Creative Brain. *NASSP Bulletin*. 1982; 66:31–46.
- Katz AN. Creativity and individual differences in asymmetric cerebral hemispheric functioning. *Empir Stud Arts*. 1983; 1:3–16
- Lavach JF. Cerebral hemisphericity, college major and occupational choices. *J Creat Behav*. 1991; 25:218–22.
- Nestor PG, Safer MA. A multi-method investigation of individual differences in hemisphericity. *Cortex*. 1990; 26:409–21

ERASMUS EXPERIENCES OF UNIVERSITY STUDENTS

Ebru Melek Koç
Inonu University, Faculty of Education, English Language Teaching Department,
Malatya, Turkey
ORCID: 0000-0003-3224-7609

Abstract

The present study aims to provide a general overview of university students involved in the Erasmus program. University students studying at different departments at a state university in Turkey participated in the study. The students who participated in the Erasmus programme were given a questionnaire in Turkish which included open-ended questions. The aim was to obtain a better understanding of students' reasons to study abroad with Erasmus, problems experienced, and benefits of the programme. Content analysis was applied and emerging themes were identified for each question. In general, the students were positive about their Erasmus experiences. According to the analysis, the most common benefits of the Erasmus programme were that the experience enabled the students to develop their language skills and problem-solving skills, interact closely with the culture of the host country, experience an international educational experience, and make new international friends. The students also mentioned some academic, cultural and economical problems. Students' feedback on the Erasmus program will be valuable for the international relations offices of universities to offer students better assistance by preparing them for the problems they are likely to face. The data collected through the open-ended questions can also be used to develop a questionnaire with structured questions and to obtain feedback from more students with Erasmus experience.

Key words: Erasmus, university students, life- long learning

INTRODUCTION

The Bologna Process is a reform process aimed at creating a European Higher Education Area. The aim of this process is to enable higher education institutions to provide a service that is interoperable and of comparable quality, to make higher education systems comparable with each other whilst preserving their own specific differences, and, by making them mutually compatible, to facilitate movement from one country or higher education system to another and thereby increase mobility of students and faculty members.

Together with the Bologna Process, the concept of lifelong learning has also gained importance. Lifelong learning is an education process that continues from birth to death and constitutes all the activities aimed at developing people's knowledge, skills and competences in a personal, social or work-related sense. There are various definitions of lifelong learning in the literature. Candy (2003) states that lifelong learning includes informal education as well as formal education, and defines lifelong learning as all the knowledge, skills, characteristics and values that individuals acquire throughout their lives and as the process by which these are transferred to daily life. Similarly, according to Jarvis (2007), lifelong learning refers to the learning experiences possessed by individuals by interacting with the social environments that they belong to during their lives, and to a person's process of being him/herself that includes the mental, physical and, moreover, the emotional domains (Jarvis, 2007). The Bologna Process, which is regarded as a landmark for universities, also emphasises the concept of lifelong learning, and various activities have been initiated in universities for the changes envisaged for putting this approach into practice. The process conducted under the umbrella of the Lifelong Learning Programmes, under the sub-activity headings of Comenius (School Education), Grundtvig (Adult Education), Leonardo da Vinci (Vocational Training), and Erasmus (Higher Education), underwent changes from the year 2014 onwards and its name was changed to Erasmus Plus. Different from the Lifelong Learning Programme and Socrates Programmes that were applied in previous years, the Erasmus Plus Programme includes practices that will produce new and more systematic effects. Some of the assessment criteria used for evaluating applications for mobility

are: level of academic achievement, being city children and children of veterans, being a disabled student, and whether or not the student had previously benefited from this programme. The countries where student mobility activities can be carried out are divided into 3 groups according to the countries' standards of living. The countries in the first and second groups are UK, Denmark, Finland, Eire, Sweden, Iceland, Liechtenstein, Luxemburg, Norway, Germany, Austria, Belgium, France, Cyprus, Netherlands, Spain, Italy, Malta, Portugal and Greece, while the countries in the third group are Bulgaria, Czech Republic, Estonia, Croatia, Latvia, Lithuania, Hungary, Macedonia, Poland, Romania, Slovakia, Slovenia and Turkey. For student mobility in higher education, students should be full-time students at associate degree, bachelor's degree, master's degree and doctorate levels who are enrolled in formal education in higher education institutions. Students studying on open university and similar (distance learning) programmes cannot benefit from the learning mobility facility. Students in first grade of associate degree and bachelor's degree programmes or who have graduated cannot utilise the facility. The activity period can be a period of between 3 and 12 months, to be completed within the same academic year and valid separately for each stage of education.

A closer examination of the multi-components (student, international office, teaching staff, etc.) included in the Erasmus student exchange programmes, which contribute to student development in many respects, can enable the aim of the programme to be achieved at the highest level. The aim of this study is to investigate the thoughts of students benefiting from the Erasmus exchange programme in terms of students' reasons for participating in the programme, problems they encountered during the process, and benefits of the programme.

MATERIALS AND METHODS

The participants were third and fourth grade students attending a state university in Turkey. Most of these students had benefited from Erasmus activities in the first term of third grade, while others had profited from the activities in both the first and second terms of third grade. Prior to data collection, first of all, the university's international office was contacted, and then the students participating in the Erasmus programme were contacted via email by accessing the students' names, surnames and email addresses, and asked whether they wished to take part in the study. For each of the 12 students wishing to participate in the study, a certain day, place and time was determined, and the questionnaire was implemented with the students face to face. Before the implementation of the questionnaire, the participants signed a consent form containing information about the study and ethical components related to the research. The students who took part in the study were attending faculties of architecture, nursing, English teaching, physical education teaching, medicine, theology, biology and genetics, mechanical engineering and civil engineering. Eight of these students are male, and four are female. The countries visited were France, Great Britain, Poland, Portugal and Bulgaria.

Data were gathered by holding face-to-face interviews with the volunteer participants. The interview questions consist of two main sections. The questions in the first part consist of questions intended to obtain information about students such as their gender, the department they studied in, which country they had visited, and how long they had stayed in the country they visited, while the questions in the second section comprise four open-ended questions aimed at students' reflections of their experiences related to the process of the Erasmus programme: 1) What was your aim in taking part in the Erasmus programme? 2) What problems did you encounter before participating in the Erasmus programme? 3) What problems did you encounter in the country that you visited? 4) What have you gained from the Erasmus programme?

Transcripts of the responses recorded in the interview were taken and the data were examined by applying content analysis. This was performed separately for each of the open-ended questions. At the first stage, the responses of all participants given to the questions asked were written down one below the other, and words and phrases that were meaningful for the topic were highlighted in colour. At the next stage, words and phrases expressing the same phenomenon from the highlighted sections were gathered together, and at the last stage, the themes representing each set were created.

RESULTS

The students generally expressed positive opinions about the Erasmus programme. For each question, the analysis results of the responses the students gave will be presented together with quotations taken from the students' responses.

What was your aim in taking part in the Erasmus programme?

The responses given by the students regarding their aims in participating in the Erasmus programme were mostly associated with culture and socialisation. Some students also mentioned academic goals such as developing themselves in their field and improving their English-speaking skills. The most frequent responses were experiencing the European lifestyle, learning about different cultures and making friends from different countries. Besides these, improving their English and learning other languages were other aims stated by students. Several quotations taken from the responses given to this question are given below:

"In fact, (my aim was) to learn about different cultures, improve my English, and mostly to get to know more people and visit a few countries."

"I took part for reasons such as experiencing the European lifestyle, improving my English a little, learning about different cultures and in an academic sense, seeing how the process occurred and progressed in Europe."

"When joining Erasmus, I wanted to learn about different cultures. I wanted to get to know, visit and go around Europe. That was my reason for going. That is, my actual purpose was to make friends from different cultures, get to know them and socialize with them."

"(My aim was) to acquire more and different knowledge in my own field, to develop myself in the field of research, as well as to learn about different cultures and improve my English speaking skills."

What problems did you encounter before participating in the Erasmus programme?

The students mostly stated bureaucratic problems prior to Erasmus such as with obtaining a visa, correspondence during the application process, and paperwork. Besides these, there were also those who mentioned experiencing economic problems such as finding a cheap flight ticket. Quotations taken from the responses given to this question are given below:

"I mostly had visa problems; it is very difficult to get a visa in Turkey. If I had bought my plane ticket for the dates specified in my visa application, my ticket would have been wasted."

"...I had a number of problems...First of all, it was really difficult to go to England. It was a thorny road for me, because the visa was one headache, and various requests were another. Moreover, you have to get various information from the Erasmus office, but there was no information about some issues. I had to find these out for myself."

"Most of the problems I experienced occurred in my own school related to paperwork. That problem with collection of documents was related to deficiencies and surpluses. Another problem was due to visa procedures; the problem with that process was more to do with delay."

"Yes, I had a big problem with the flight. For one thing, there are direct flights, but the cost is really high for a student. I found some programs on the internet showing places that sell cheap plane tickets. I went to Poland with a transfer via Athens. I paid 300 lira altogether, but my other friends went directly by paying up to 1500-2000 lira because they did not do any research about it."

What problems did you encounter in the country that you visited?

The students reported that they experienced economic, cultural and academic problems during Erasmus such as limited budget, inadequate knowledge of English, inability to speak the language of the country, and culture shock.

“I mostly had language problems. Most people do not speak English, and so we had difficulty in understanding at the beginning.”

“I had a number of problems in Poland. First of all, I had great difficulty in getting used to the different culture in the beginning. Moreover, I experienced a language problem. In any case, when I went there, my English was not very good, and the number of people who speak English there is very low. That is, young people spoke it but older people did not know any. I found it very difficult to get along with them. As for food, that was another problem because of the completely different culture...”

“When you enter a new culture, you do not know what to do. You cannot learn that culture in one day; it needs a long time.”

What have you gained from the Erasmus programme?

The students stated that the Erasmus programme had cultural benefits for them such as making friends from different cultures, experiencing the European lifestyle and culture, and learning the language of the countries they visited. Furthermore, they reported various academic benefits like improving their spoken English, acquiring a different perspective related to the area they studied in, and the chance to compare different countries' education systems.

“First of all, I made many friends from different cultures. Seeing how life goes on in Europe was the greatest of these experiences, in my opinion, and from an academic point of view, the fact that the lessons were carried out in a practical way was of very significant benefit and a great experience for me.”

“I learned a lot of things on the Erasmus programme. I changed a lot. I can say I learned about the world, about Europe. I experienced how different cultures live. I improved a lot in terms of language. I can say that my English improved a lot over there. In any case, to speak a language, you have to be exposed to that language, to speak it. I developed a lot in that sense. I can say that my horizons were opened. My viewpoints changed.”

“In a way, I had to deal with everything on my own. I can say that it gave me a new life experience. Of course, as an experience, it also contributed a lot in terms of work. For example, I learned many techniques that I did not know, and I attended a number of certificate programmes. I made friends from many different cultures. That also was very important for me.”

While some students stated that the Erasmus programme contributed to their sense of responsibility and problem-solving skills, they also mentioned that this programme had a positive effect on their personal development. One student expressed this effect like this:

“...By loading a great deal of responsibility on you, it helps you to acquire different viewpoints and to find urgent solutions to all kinds of difficult situations; you are then more familiar with your field, and you develop yourselves better in that field.”

DISCUSSION

According to the results of the study, it was determined that although some problems were encountered, the students generally displayed a positive attitude towards the Erasmus programme. Studies in the literature reveal similar findings (Tepecik, Mercin & Özdağlar, 2009; Tekin & Gencer, 2013). In this study, the students mentioned the socio-cultural, linguistic and academic benefits of the Erasmus programme. Similarly, in the studies by Karataş (2018) and Çelik (2018), participants stated that the Erasmus programme was positive in terms of personal effects, career development and socio-cultural effects. In this study, some students stated that the Erasmus programme had a positive effect on both their learning of English and of the language of the country where they studied. As a result of their study conducted via questionnaire with 24 students, Linanes, Tragant and Serrano (2011) also showed that the Erasmus experience was positive for learners of a second foreign language. Besides the benefits of the Erasmus programme, the participants also reported the language and cultural problems that they experienced during this process. Similarly, these problems are also reported in the studies made by Yağcı, Çetin and Turhan (2013), Çepni, Aydın & Kılınç (2018), Kocakasap Dökü (2013), and Ünal and Özdemir (2013)

CONCLUSION

The aim of this study was to learn the thoughts of students attending the Erasmus exchange programme in terms of students' reasons for participating in the programme, problems they encountered during the process, and benefits of the programme. The data obtained as a result of the study can be used by universities' international offices for preparing more effective orientation training. Students can be provided with more effective support, especially regarding the potential problems they may experience before going abroad and while they are abroad, and in terms of possible solutions to these problems. This study was conducted with 12 students. A questionnaire survey that reaches a much larger number of students should be carried out. During the preparation of the questionnaire, the data obtained in this study can be used to create a questionnaire item pool. Surveys and orientation studies to be carried out by international offices will allow many problems to be minimized.

REFERENCES

- Candy PC 2003. Lifelong learning and information literacy. Report for U.S. National Commission on libraries and information science and national forum on information literacy. Available at <https://pdfs.semanticscholar.org/f94d/1b7db0ed803048bf2781fec5bb1daa64c3f7.pdf>(10.08.2020)
- Çelik, K 2018. Research on the socio-cultural effects of Erasmus programme upon higher education students: Case of Aksaray University. (Unpublished master's thesis), Niğde Ömer halisdemir Universitesi, Niğde.
- Çepni O, Aydın F, Kılınç AÇ 2018. Erasmus programına katılan öğrencilerin yaşadıkları sorunlar ve çözüm önerileri: Fenomenolojik bir araştırma. *Yükseköğretim ve Bilim Dergisi/Journal of Higher Education and Science*, 8(3): 436-450. <https://doi.org/10.5961/jhes.2018.285>
- Kocakasap-Dökü M 2013 . The problems of Erasmus students studying at Akdeniz University. *Procedia- Social and Behavioral Sciences*, 70: 567-573.
- Jarvis P 2007 . Globalisation, lifelong learning and the learning society: Sociological perspectives. Abingdon: Routledge.
- Llanes A, Tragant E, Serrano R 2011. The role of individual differences in a study abroad experience: the case of Erasmus students. *International Journal of Multilingualism*, 318-342.
- Tekin U, Hiç- Gencer A 2013. Effects of the Erasmus programme on Turkish universities and university students. *Trakya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 5(1): 109-122.
- Tepecik A, Mercin L, Özdoğlar E 2009. Commenting ideas of students of faculty of fine arts devoted to european union Erasmus student exchange programme. *Procedia Social and Behavioral Sciences*, 1: 2066-2072.
- Türk M, Akman, A 2018. Erasmus değişim programından yararlanan öğrencilerin dil yeterliliği, kişisel gelişim ve kariyer planlaması üzerine bir araştırma: OKÜ uygulama örneği. *Journal of Economics and Administrative Sciences*, 2(1) :180-199.
- Ünal M, Özdemir MÇ 2013. Avrupa birliği öğrenci öğrenim hareketliliği programının bazı değişkenler açısından değerlendirilmesi. *Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(2):153-182.
- Yağcı E, Çetin S, Turhan B 2013 . Challenges faced by the students who came to Turkey via Erasmus Programme. *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 44: 341-350

MODERN TOPLUMDA MİSAFİRPERVERLİĞİN GELİŞİMİNDE TEKNOLOJİNİN YERİ VE ÖNEMİ

THE PLACE AND IMPORTANCE OF TECHNOLOGY IN THE DEVELOPMENT OF HOSPITALITY IN MODERN SOCIETY

Fatma Ganiyeva*

* Azerbaijan National Academy Of Sciences National Museum Of History Of Azerbaijan, Researcher.
Baku, Azerbaijan

Abstract

Hospitality is a tradition that has a long history and belongs to every nation. The word "hospitality" is pronounced differently in all languages. In arabic (الضيف), Old Russian and Church Slavic languages, he is used as a "guest" and "guest."The researchers identified the following types of hospitality, indicating that the term could be classified.

-“Corporate hospitality ”: organizing the admission of new employees to firms, an institution that gives rise to a sense of collectivism, ownership and awareness in a new quality in a person.
-“Political and national hospitality”: is the reception of foreign citizens, their integration into a different environment, overcoming cultural alien.

-“State or official hospitality of VIP”: which is based on the" protocol of reception of guests, "where they most try to preserve the national-international spirit of hospitality. After all, compliance with the protocol of meetings obliges to take into account the traditions, customs and conventions of two or more parties.

-“Ritual hospitality”: recently loses its sacred subtext, and is often theatrical in nature, or simply described in various sources as an archaic phenomenon;

-“family and home hospitality”: is a fairly common hospitality, but today it does not matter. The purchase of guests in a private house is usually replaced by a meeting in a cafe or restaurant, which is an excellent and popular type of hospitality associated with economic conditions.

There are many concepts in the expression of hospitality. Includes personal, family, friendly, friendly relations, as well as the model of dialogue of passengers. Such hospitality means a characteristic feature of traditional society, the development of friendly relations within the framework of various norms and behaviors in the practice of hospitality. The theory of "hospitality of the state" is to symbolize how the host country shares its lifestyle and values for foreigners. The term "hospitality" means this place. The first issue of hospitality was considered by French sociologists in 1980. This word, on the one hand, is the philosophy of hospitality, on the other - government policy for immigrants and the assessment of foreigners. This area is practically unexplored by researchers in many countries of the world.

The declaration presented is an idea of the significance and comparable interpretation of ethnological, cultural factors in the formation of hospitality in the modern period, realizing that the topic is becoming more relevant and significant.

Key words: hospitality, culture, tradition, society, technology

Anahtar kelimeler: misafirperverlik, kültür, gelenek, toplum, teknoloji

GİRİŞ

Misafirperverlik eski tarihe sahip ve her bir halka has olan gelenektir. "Misafirperverlik" kelimesi tüm dillerde farklı telaffuz edilir. Arapça (الضيف) misafir, Almanca - die Gastfreundschaft, Gotik - gasts, eski Rusça ve Kilise-Slavyan dilinde o (гостя) "konuk" ve iki kökten oluşan "konuk" (гость) ve "kabul etmek" (принимать) gibi anlamlarda kullanılır.

Eski çağlardan modern döneme kadar misafirperverlik kendi bünyesinde disiplini birleştiren bir kavram olarak politika felsefesinden iktisat teorisine kadar geniş bir araştırma konusu olmuştur. Bu açıdan bakıldığında, misafirperverlik kavramı ekonomik bir bakış nedeniyle araştırıldığında, bazen ticari

terimlerle kullanılması ayrı bir soruya kesin olarak yanıt vermektedir. Dönüşüm süreçlerinin ölçeği ve karmaşıklığı o kadar geniştir ki, mevcut sorunlar dünya ülkeleri arasındaki binlerce yıllık etkileşim modelleri ve biçimleri zamanı uygulanan öğeler gelenek-göreneklere de yansıtılmaktadır.

Araştırmacılar bu terimin oluşumu, sınıflandırılmasının öğrenilmesine inisiyatif göstererek misafirperverliğin aşağıdaki türlerini belirlemiştir.

-“Kurumsal misafirperverlik”: Şirketlere, kurumlara yeni elemanlar almayı organize etmek, bir insanda kolektivism, bağlılık duygusu doğurmak ve kendini yeni nitelikte algılamak sürecini içerir.

-“siyasi-ulusal” misafirperverlik: yabancı vatandaşları ağırlamak, farklı bir ortama entegre etmek, kültürel yabancılığın üstesinden gelmek anlamını barındırır.

-“VİP-kişilerin devlet veya resmi misafirperverliği”: Ulusal-uluslararası misafirperverlik ruhunu en çok korumaya çalışan "misafir kabul protokolü" ne dayanır. Çünkü toplantı protokolüne uymak iki veya daha fazla tarafın gelenek ve koşullarını göz önünde bulundurmaya zorunlu kılıyor.

-“ritüel misafirperverlik”: son zamanlarda kutsal alt metnini yitiriyor ve genellikle tiyatral nitelikte ya da çeşitli kaynaklarda arkaik bir fenomen olarak tanımlanıyor.

-“aile ve hane misafirperverliği”: daha önce oldukça yaygın olan bir tür misafirperverliktir, ancak bugün biraz önemi kaybetmiştir. Özel bir evde misafir alımı genellikle bir kafe veya restoranda bir toplantı ile değiştirilir ve bu ekonomik koşullarla ilişkili mükemmel ve popüler bir misafirperverlik türüdür. (2, s 467)

Misafirperverlik ifadesinde birçok kavram vardır. Bunlardan kişisel, aile, arkadaşlık, dost komşu ilişkilerinin yanı sıra yolcuların diyalog modelini kapsamaktadır. Böyle bir misafirperverlik geleneksel toplumun karakteristik bir özelliğini, konukseverlik uygulamasında farklı norm ve davranışlar çerçevesinde arkadaşça bir ilişkinin gelişmesi anlamını taşır. “Devlet misafirperverliği”nin teorisi ev sahibi olan ülkenin yabancılara yaşam biçimi ve değerlerini paylaşmayı sembolize etmek anlamını kendisinde barındırır. “Devlet misafirperverliği” terimi bu alanı ifade eder. Devlet misafirperverliği ile ilgili ilk soru 1980lerde Fransız sosyologları tarafından araştırılmıştır. Bu kelime bir yandan misafirperverlik felsefesi, öte yandan göçmenlere yönelik hükümet politikası ve yabancılara değerlendirilmesi kibi oluşmuştur. Bu alan birçok dünya ülkesinde neredeyse araştırmacılar tarafından araştırılmamıştır.

Misafirlik anlayışı, zamanla değişime uğramış ve daha sade bir şekil almıştır. Günümüzde bir yere misafirlığe gidilecekse önceden haber verilir ve misafirlığe öyle gidilir. Ancak eskiden misafir çat kapı gelir ve ev sahibi tarafından en güzel şekilde ağırlanmaya çalışılmaktaydı. Günümüzde bu anlayış sosyal ve beşeri şartlar nedeniyle değişmiş ve birtakım yenilikleri beraberinde getirmiştir. Günümüzde genel itibarıyla misafir ağırlama kültürü -eskiye nazaran- neredeyse ortadan kalkmış gibidir. Zira eskiden gelen misafire ev sahibinin imkânları elveriyorsa ve misafir de kıymetli biri olarak görülüyorsa büyük gibi yörelerde de küçük baş hayvan kesilirdi; ancak günümüzde bu anlayış, yerini sade bir yemeğe veya çayla birlikte yenilebilecek atıştırmalık yiyeceklere bırakmıştır. Bu durum; geleneğin, sosyal ve beşeri ilişkilerin zayıflamasına bağlanabilir.

Geleneksel misafirperverliğin, sosyal yönünü ev sahibi olan toplum ile yabancı konumundaki turist arasındaki oluşan ilişkilerdir. Misafirperverlik kültürü ise ev sahibi ülkenin geleneklerinin ve ulusal değerlerin paylaşım tarzını arz ediyor. Bu şekilde yönlendirilebilir. Böyle bir karşılaştırmalı yoruma bakarsak, geçmişte mevcut “misafir odasını” otellerle değiştirmenin sebebi misafirperverliğin gelişme yönündeki değişikliklerdir.

Toplumsal gelişimin çağdaş aşamasında, bir taraftan toplumsal atomizasyondan, diğer taraftan toplumsal süreçlerin küreselleşmesinden, konukseverliğin dönüşümünden bahsedebiliriz ve geleneksel entegrasyon mekanizmasının önemini yitirir. Kitle iletişim araçları (televizyonlar başta olmak üzere) ve İnternet insan yaşamının her alanına girdikçe, geleneksel normlar, gelenekler ve halk misafirperverliğinin değerleri değiştirilir.

YÖNTEM

Mikrososyolojik yaklaşımın bir parçası olarak, sosyologlar konukseverlik konusundaki gayri resmi, sıradan fikirleri de kapsar. Normal bilgi, kişisel deneyimlere ve belirli bir olgu veya süreç hakkındaki öznel görüşlere dayanarak oluşturulur. Toplumun "misafirperverliğin" ne olduğu hakkında kendi fikirleri vardır, herkes misafirleri defalarca evinde ağırladı ve yurtdışına seyahat etmek gibi "kabul edilebilir" bir taraf olarak hareket etti. Bugün tüm gezginler deneyimlerini, görüşlerini, izlenimlerini sosyal ağlar ve

genel olarak Internet aracılığıyla kamuoyuyla paylaşmak için mükemmel bir fırsata sahiptir. Internet, çeşitli ülkelerde ve bölgelerde misafirperverlik hakkında iyi bir günlük bilgi pilidir.

Son dönemlerin küreselleşme problemleri ile yüz-yüze kalan milli-manevi değerler ciddi deneme karşısındadır. Bilindiği gibi, küreselleşme programı dönemin, bugünün reallığının projesidir. Yani, artık dünya medeniyetleri birbirine kavuşuyor. Yüzyıllar boyunca nesillerin deneyimlerini birbirine ötürmeleri sonucunda çeşitli alanlarda başarılar kazanılmıştır. Bu durum insan toplumunun tüm dönemlerinde düzenli bir şekilde devam etmiştir. Misafirperverlik ilişkileri, ev sahibi ve misafir arasındaki maddi ve manevi mal ve hizmetlerin değişimi ile başlamakta ve ahlaksal çerçevede gelişmektedir. Yani ev sahibi ve misafir arasında evrensel değerler noktasında bir paylaşım söz konusudur. Tanımlamalara bakıldığında misafirperverliğin, ev sahibi ve konuk arasında bir dizi işlemi gerektiren bir süreç olduğu görülebilmektedir. (7, s 1-5) Turizm literatüründe misafirperverlik yaklaşımı; ticari ve geleneksel misafirperverlik olmak üzere iki başlıkta sınıflandırılmaktadır. Ticari misafirperverlik, turizm endüstrisinin ticari bir alan olması ve ev sahibi ile turist arasında ticari bir sürece ilişkindir. (6, s 5)

Günümüzde turizm sektörü yüksek dijital potansiyele sahiptir. Dijital yetenekler, işlemlerde, uygulamalarda ve müşteri ilişkilerinde yeni başarılar, dijital medya ve altyapı tarafından sağlanan alanlardır. Dijital teknolojiler Sunma Yeteneği Olarak Kullanılabilir hedef bilgileri, bilgi alışverişi, bağlamın farkına varma ve izlenimlerinizi paylaşma yeteneği ulaştırıyor. Bilgi Paylaşımı iki şekilde gerçekleştirilebilir: hedeften ve ilgili taraflardan (Tedarikçi olarak ve turistlerden müşteri olarak).

Modern turizm eğilimlerinin analizi, politik, ekonomik ve sosyal faktörlerin etkisi, yeni reklam-bilgi gelişmiş ülkelerde turizm gelişimi için teknolojinin uygulanması hem iç hem de uluslararası turizmi, hızla geliştiriyor. (1, s 180)

Yabancı bir evi ziyaret eden bir gezgin, kendisi ile yeni bilgileri, normal yaşam yolunun özelliklerini, başka bir dünyanın saygınlıklarını ve kusurlarını getirir. Bu düşünceyi geliştirmek gibi ama yabancı dil çalışması çerçevesinde, yabancı toprakta "samimi misafir" ve kendi evinde misafirperver ev sahibi olmanı Smith "Öğrencilerin ikili ve ikili açmaları gerektiğini vurguluyor. (3, s 77)

Bir yabancımanın evinde "iyi bir gezgin" olmak ve misafirperver bir ev sahibi olmak toplumu bilgilendirme süreci, toplumun her üyesinin ihtiyaçlarına göre bilgi edinmesini sağlar. Yakın zamana kadar, yeni bir kelime "bilgisayarlaştırma" kelimesi kullanıldı. Ama "bilgisayarlaşma" kelimesinin anlamı" aslında bilgisayar teknolojisinin geliştirilmesi ve uygulanması anlamına gelir. Ve toplumun bilgisayarlaşması, daha geniş bir kavramdır. Bu nedenle, sadece teknik araçlar değil, aynı zamanda sosyal teknik sürecin amacı ve özüdür. Bilgisayarlaşma, bilişim sürecinin bir parçası, teknolojinin gelişim alanıdır.

Konaklama endüstrisi ve girişimcilik arasındaki ilişkinin kurulabilmesi ve söz konusu ilişkinin sürdürülebilirliğini sağlama, konaklama faaliyetinin gerçekleştirildiği yere dışarıdan gelen konuklara sunulan özgün, nitelikli ürün ve hizmetlerin varlığı ile mümkün olabilmektedir. (5, s 1-8)

Misafirperverliğin toplum üzerindeki etkisi tüm gücüyle bu teknolojiden daha güçlüdür. Çünkü o daha görsel ve yüksek duygusallığa sahiptir. Bu misafirperverliğin özelliklerine göre hem bilgi aktarımı aracıdır, hem de insanlar arasındaki iletişimi kurma ve geliştirme işlevlerini yerine getirir.

Modern toplumlarda geleneksel yapı ve ilişkilerin hem formları değişmiş hem de etkileri kırılmıştır. Bu toplumlarda bireysel kimlik edinmek devamlı çaba gerektiren bir eylem haline dönüşmektedir. Özellikle modern dünyada yoğun bir şekilde sunulan paket programlar "hayat tarzı" kavramını öne çıkarmaktadır. Geleneğin gücünü yitirmesi ve gündelik hayatın küresellik bağlamında yeniden inşa ediliyor olması bireyi yeni hayat tarzlarından birini seçmeye zorlamaktadır.

Modern dönemde toplumsal hayatın açıklığı, farklı eylem ortamlarının çoğulluğu gibi seçim olanaklarının olması giderek bireysel kimliğin farkına varılmasına ve gündelik hayatta önem kazanmasına yol açmaktadır. (4, s 16)

Genel olarak, kişinin milliyeti ve ahlakı, misafirperverlik ile birlikte birçok alışkanlık üzerinde de büyük etkisi vardır. Gelenek ve göreneklerin ulusal kimliği geniş vekarmaşık bir sorundur.

SONUÇ

Aslında, küreselleşme çok eski zamanlardan beri ulaşım ve iletişimin gelişmesidir sonuç olarak, birbirlerinden izole edilmiş halklarla iletişim kurmaya başlandı. Akların ve develerin evcilleştirilmesi ve

yelkenli teknelerin gelişimi, birbirinden izole edilmiş ulusların, farklı bir doğa ilişkisine girmelerine yol açmıştır. Bu bağlar her zaman bu halkların iradesine ve faydalarına uymuyordu. Binlerce yıl boyunca, farklı fikirler, sanat türleri ve kültürler farklı halkların diğer halkla iletişim kurmasını geliştirdi.

Modern dönemde misafirperverlik endüstrisinde müşteri memnuniyetine etki eden faktörler arasındaki ilişki incelendiğinde; memnuniyete en çok etki eden faktörün konuga saygı ve yiyecek-içecek hizmetleri olduğu; yönelik memnuniyetlerini etkileyen en önemli boyutun otel personelinin davranışları olduğu belirlenmiştir. Otel işletmelerinde müşteri memnuniyeti, müşterilerin algıladıkları ile beklentilerini karşılaştırmaları ile belirlenmektedir

Sunulan bildiride konunun daha aktüel ve önem arzeden bir mahiyet kazandığını bilerek çağdaş dönemde misafirperverliğin oluşumunda kültürel, teknoloji faktörlerin önemini ve karşılaştırılmalı yorumunu öne çekmektedir.

Кайнакча

1. Bilalov B.Ə. Gölalhyev Ç. G. Turizmin əsasları: Bakı, “QHT Nəşriyyatı”, 2015. ss. 180
2. Сапунова Н. Н. Современное гостеприимство в контексте межкультурной коммуникации // Труды С.-Петербур. гос. ун-та культуры и искусств. 2010. Вып. 1. Т. 109. сс 467
3. Смит Д. И., Карвилл Б. Дар чужестранца: вера, гостеприимство и иностранный язык. СПб.: МАХШ, 2005.сс 77
4. Giddens, Anthony, Modernite ve Bireysel Kimlik, Geç Modern Çağda Benlik ve Toplum, Ankara: Say Yayınları 2010
5. Deale, S. C., “Entrepreneurship and Sustainability in Hospitality and Tourism: Implications for Education and Practice”, Tourism Travel and Research Association: Advancing Tourism Research Globally 1, 2015. Ss 1-8
6. Lashley, C. Towards a Theoretical, Eds: Lashley, C., ve Morrison, A.J. In Search of Hospitality: Theoretical Perspectives and Debates. Routledge 2000 pp 5
7. Touval, A. An Anthropological Study of Hospitality: The Innkeeper and the Guest. Söriinger. 2016. Pp 1-5

THE INTERPRETATION OF LINGUISTIC PARALLELISM IN THE LITERARY TEXTS OF AZERBAIJAN AND ENGLISH

AZƏRBAYCAN VƏ İNGİLİS DİLLƏRİNİN ƏDƏBİ MƏTNLƏRİNDƏ LİNGVİSTİK PARALELİZMİN İNTERPRETASIYASI

Gulanbar Abbasova
Baku State University, Philology, English, Baki, Azerbaijan

Abstract

The article deals with the ways of interpretation of linguopoetic parallelism in the literary texts of the Azerbaijan and English languages. The languages such as Azerbaijan and English having different typological and genetic classification and their various phonetical and grammatical structure influence the interpretation of parallelism within the literary texts in stated languages. In both languages approaches to the issue of interpretation are quite different and thereby we witnessed the possibilities of different linguopoetic features in poetic samples of stated languages. The interpretation of parallelism in literary texts directly aids to find out the gist and the context in these texts. As a result of the research of parallelism during certain historical periods in thriving and constantly changing poetries of both Azerbaijan and English it comes to the conclusion that novel linguopoetic features of parallelism comes out in the literary texts during these periods.

In the research of parallelism literary texts have been considered by linguistic scholars of both languages and in these texts the most common types of parallelism and their frequency of use have widely been investigated. Hereby, it is known that linguistic scholars who investigated literary texts in English mostly preferred interpretation of parallelism in holy books such as Bible and thereafter they have addressed other literary texts widening their research. However linguistic scholars who engaged in the interpretation of parallelism in the literary texts of Azerbaijan mainly investigated firstly the samples of oral literature, as well as "Kitabi-Dada-Khordug" epos and written literature. Parallelism in the poetry is firstly used as mnemonic devices expressing different feeling then used as a term in linguistics. Its linguopoetic use cause to find out different use and functions of parallelism in its interpretation.

Key words: parallelism, linguopoetic properties, poetry, interpretation, literary text.

Xülasə

Paralelizmin ədəbi mətnlərdə interpretasiyasına Azərbaycan və ingilis dilləri kimi müxtəlif sistemlərə malik olan dillərinin qohum olmaması və fərqli qrammatik və fonetik quruluş özəlliklərinə malik olması məsələləri təsir edir. Hər iki dildə paralelizmin interpretasiyası məsələsinə yanaşma fərqlidir və buna görə də, sözügedən dillərin poeziya nümunələrində bu dillərə xas olan fərqli lingvopoetik xüsusiyyətlərin mövcudluğunun şahidi oluruq. Paralelizmin ədəbi mətnlərdə interpretasiyası bu mətnlərdə mənanın və mətnin məzmununun aşılmasına bir-başa

kömək edir. Məqalə Azərbaycan və ingilis dillərində linqvopoetik paralelizin bədii mətnlərdə interpretasiya yollarından bəhs edir. Müəyyən tarixi dövrlər ərzində təşəkkül taparaq yenilənməkdə olan həm Azərbaycan, həm də ingilis poeziyasında paralelizmin araşdırılması nəticəsində bu illər ərzində dəyişilən poeziya nümunələrinin bədii mətnlərdə rast gəlinən paralelizmin yeni linqvopoetik xüsusiyyətlərini ortaya çıxarmasında əsaslı rolu olduğu görülür. Sözügedən dilləri araşdıran dilçi alimlərin paralelizmin interpretasiya zamanı tədqiqata cəlb etdikləri ədəbi mətnlər nəzərə alınmış və bu mətnlərdə daha çox işlənmə tezliyinə malik paralelizmin növləri və funksiyaları geniş şərh olunmuşdur. Buradan aydın olur ki, ingilis dilindəki ədəbi mətnləri tədqiq edən dilçi alimlər paralelizmin interpretasiyası zamanı İncil və Tövrat kimi müqəddəs hesab edilən kitablardakı ədəbi mətnləri daha çox tədqiqata cəlb etmişdir və sonralar tədqiqat istiqamətlərini genişləndirmiş və digər ədəbi mətnlərə müraciət etmişlər. Halbuki Azərbaycan dilindəki ədəbi mətnləri tədqiq edən dilçi alimlər ən çox əsasən şifahi xalq ədəbiyyatı nümunələrinə, o cümlədən, “Kitabi- Dədə- Qorqud” dastanına və yazılı ədəbiyyat nümunələrinə müraciət etmişlər. Məqalədə ilk əvvəllər poeziyada axıcılıq, ritmiklik yaradan, sonralar dilçilikdə də bir termin kimi işlənməyə başlayan paralelizmin interpretasiyasının fərqli işlənmə və funksiyaları araşdırılır.

Açar sözlər: paralelizm, linqvopoetik xüsusiyyətlər, poeziya, interpretasiya, ədəbi mətn.

INTRODUCTION

Paralelizm termini ilk əvvəllər poeziyada işlənmiş daha sonralar dilçilikdə istifadə olunmuşdur. Əsasən dini məzmunlu şeirlərdə işlənən paralelizm sonralar dilçi Roman Yakobson tərəfindən dini mövzulara əsaslanmayan mətnlərdə paralelizmin araşdırılmasına təşəbbüs göstərmişdir. Təsadüfi deyil ki, ingilis dilində paralelizmin interpretasiyasını araşdırarkən dilçi alimlərin əsasən İncil və Tövrat kimi müqəddəs hesab edilən dini məzmunlu kitablarda daha çox paralelizmin şərh edilməsinin şahidi oluruq. Azərbaycan dilində isə bu əhəmiyyətə pozulur. Çünki bu dildə (Azərbaycan dili) paralelizmi araşdırmaya cəlb edən dilçi alimlər müqəddəs kitabdan bəhrələnməmiş, əsasən ilk əvvəllər şifahi xalq ədəbiyyatındakı poetik mətnlərdə, “Dədə Qorqud” dastanında, sonralar isə yazılı ədəbiyyatda ərsəyə gələn paralelizm nümunələrinə müraciət etmişlər. Bu isə Azərbaycanda müqəddəs hesab edilən “Quran” kitabının ərəb dilindən və eləcə də, digər müqəddəs kitabların məxsus olduğu dillərdən tərcüməsi zamanı sözügedən kitablardakı mətnlərin bədiiliyindən çox mahiyyətinin açılmasına xidmət etməsi ilə əlaqədar olduğunu düşünürəm. Belə ki, tərcümə zamanı müəyyən qrammatik, leksik və ya fonetik xüsusiyyətlər hesabına ekspressivlik, bədiilik yaradan paralelizmin tərcümə olunan dildəki həmin linqvopoetik xüsusiyyətləri tam ehtiva edə bilməyəyi aydındır. Amma Azərbaycan dilindəki paralelizmi tədqiq edən dilçi alimlər (Ə.Abdullayev, M.Adilov, K.Abdullayev və başqaları) yazılı və şifahi xalq ədəbiyyatının nümunələrinin araşdırılmasına üstünlük vermişdirlər.

Azərbaycan dili faktları əsasında Ə.Abdullayevin qrammatik paralelizmə tabeli mürəkkəb cümlələrin komponentlərini bağlayan vasitə kimi bəhs etmiş olduğu materialları, M.Adilovun təkrarlar sisteminə dair bütöv tədqiqatında sintaktik paralelizmə ayırdığı parçalar və məqalələri, K.Abdullayevin “Dədə-Qorqud” boyları

əsasında apardığı əsaslı araşdırmalar və maraqlı dissertasiya işi paralelizmə dair nəzəri mənbələr sırasındadır [1, 247].

K.N.Vəliyev “Azərbaycan dilinin poetik sintaksisi” əsərində paralelizmin poeziya üçün çox mühüm növlərindən biri olan sintaktik paralelizmlərə geniş izah verərək onları müxtəlif aspektlərdən şərh etmişdir [5, 46].

K.Abdullayevin “Dədə-Qorqud” boyları əsasında apardığı əsaslı araşdırmalarında üslubi-poetik istiqamətdə işlənmiş paralelizmləri semantik-sintaktik aspektdə təhlil edir və qədim türk dastanında sintaktik paralelizmin işlənmə xüsusiyyətləri haqqında geniş məlumat vermişdir [2].

Ədəbiyyatda paralelizm fikirləri vurğulamaq və mənəvi mesajları çatdırmaq üçün istifadə edilməklə yanaşı poetik dilin ən çox istifadə olunan və sabit aspekti də hesab olunur. Lakin bizə lazım olan linqvistik paralelizm başqa sözlə desək, dilçilikdə işlənən paralelizm dil strukturlarının vahidləri arasında başa düşülən linqvistik anlayışdır. Linqvistikada paralelizmlər eyni quruluşa məxsus olan sözlərin işlədilməsi hesabına başa gəlir. Linqvopoetikada isə paralelizmlər deyildikdə eyni stuktur özəlliklərinə malik olan paralel sözlərin nəzm əsərləri daxilində axıcılıq, ahəndarlıq, ritm və s. yarada bilmə qabiliyyəti kimi başa düşülür. Paralelizmdə sinonimlik, təkrarlıq, antiteza, əlavə və başqa formalarda meydana gələn cümlə quruluşları və fikirlər arasında əlaqə vardır.

Təsadüfi yaranan paralelizmlə texniki olaraq kanonik paralelizm adlanan paralelizmin daha sistematik növünü fərqləndirmək mümkündür. Roman Yakobson (Fox, 1977) dünyanın yazılı və şifahi xalq ədəbiyyatlarının əsas formal xarakteristikası kimi çoxunda olan sistematik paralelizmə (yəni kanonik) işarə edərək “kanonik paralelizm” terminini təqdim etdi. Bu növ paralelizmlər fonoloji paralelizmlərdə şəklində rastımıza çıxsa da, əsasən sintaktik və ya leksik paralelizm olurlar. Bu ədəbiyyatlarda mətnin böyük seqmentləri üçün ümumi gözlənti var ki, mətnin bir hissəsi o biri hissəsi ilə paralel olacaq, yeni hər bir sətirin ondan əvvəl gələn sətirlə paralel olmağını gözləyirik. Bu növ kanonik paralelizmlər Mərkəzi Amerika ədəbiyyatlarının bəziləri, İndoneziya, Qədim Yaxın Şərq, Finlandiyadan tutmuş Monqolustana qədər şimal ərazilərinin ənənəvi ədəbiyyatları üçün xarakterikdir. Bu ədəbiyyatlarda paralelizm metrik (ölçülü) ədəbiyyat nümunələrində ölçü əsasında yaranan nəzm əsərlərindəki əsaslı quruluş prinsipinin tərkib hissəsi olur (Bu kanonik paralelizmlərdəki nəzm əsərləri əksər hallarda metrik (ölçülü) deyil).

İngilis ədəbiyyatda kanonik paralelizm nümunələrini tapmaq çətindir. Belə ki, əgər nəzm əsərində kanonik paralelizm mövcuddursa, o zaman tam sistematik quruluşda və vahid formada olan paralelizm quruluş gözləntimiz yüksək olur. Ancaq paralelizmlərin çox olduğu nəzm əsərlərində belə (XVIII əsr nəzm əsərləri) daimi olaraq sətirsətir paralelizmə heç vaxt rast gəlinmir. İngilis dilindəki ədəbiyyatlarda daha çox paralelizmin təsadüfi növlərinə rast gəlinir, yəni paralelizmlər hardasa gözlənilmədən və aralıqlı mövcud olur. Bu növ təsadüfi yaranan paralelizmlərdə onların tez-tez işlənməsi gözləntisi olmağına baxmayaraq onlar nəzm əsərindəki vəziyyətə uyğun olaraq müəyyən olunacaqdır və bu halda biz paralelizm kimi hesab olunan müəyyən nümunələrin kifayət qədər təkrarlanıb təkrarlanmamağı ilə prinsip etibarilə razılışmaya bilirik. Yenə də vurğulamaq yerinə düşər ki,

paralelizmlər ölçüdə fərqlidir. İngilis dilindəki nəzm əsərlərindəki hər sətir adətən ölçülü (metrik) olmalıdır ancaq paralelizmlər nəzm əsərlərində ola da bilər, olmaya da bilər.

Ədəbi mətnin iki hissəsinin paralel olduğu hallar mətnin interpretasiyasında (şərh edilməsində) bizə yol göstərə bilər. Biz bunu Kavendiş şeirlərində gördük. Paralelizmin nə dərəcədə mühüm olması və mənaya aparması ideyası yazıçılar tərəfindən mürəkkəb təsirlər ortalığa çıxarmaqda istifadə oluna bilər. Beləliklə, Duqlas Oliversin Diaqram şeirlərində (*The Diagram Poems* (1979)) mətn və diaqram kitabda üz-üzə yerləşdirilir. Burada şeirin mətninin və diaqramın bəzi mücərrəd səviyyədə paralel olduğunu göstərən işarələr var. Ancaq bu işarələr elə qeyri-müəyyəndir ki, mətnin interpretasiyası üçün müxtəlif mümkün istiqamətlər yaradır. Məsələn burasındadır ki, kitabda güclü şəkildə mövcud olması dəstəklənən paralelizm bir çox yollardan birində mətnin interpretasiya olması üçün əsasdır. Oxşar olaraq, Con Aşberinin “Dalğa” (*A Wave*, 1981) şeiri səhifədə yerləşmə baxımından bir- birinə paralel amma görünüşcə tamam fərqli olan iki sinxron mətndən ibarətdir. Ancaq kitabda təklif edilir ki, mətnlər bəzi səviyyədə oxşardır və müəllif oxucunun qarşısına tətbiq edilən paralelizmi bütün şeiri oxuyaraq tapmasını çətin bir tapşırıq kimi qoyur. [3, s.35]

Hər hansı bir mətndə paralelizmlər mədəniyyətimizdə yaranan paralelizmləri ümumilikdə bizim sosial təcrübəmiz və lüğət tərkibimizə əsasən olan klassifikasiya və fərqliliklərlə göz önünə çəkir. Məsələn, bizim mədəniyyətimiz sağlam və dəli, şərq və qərb, insan və heyvan, orqanik və mexaniki, kişi və qadın arasında çoxlu qütbü ziddiyyətlər (hər biri mücərrəd paralelizmə əsaslanır) təklif edə bilər. Dəyər tez-tez iki qütbədə elə yerləşdirilir ki, bir qütb digərindən daha mühüm və ya daha yaxşı görünür. İstənilən bu mədəni paralelizmlər ədəbi paralelizmlərdə (əsasən nəsr əsərlərindəki paralelizmlər və leksik paralelizmlər) istifadə oluna bilər. “Mədəni paralelizmlərin daha çox qeyri-qütbü şaquli paralelizmləri formalaşdıran iki hissəli (qütbü) üfqi cütlə bir-biri ilə əlaqəli ola bilər fərdi qütbü ziddiyyətlərin mövcud olduğu fərqli xüsusiyyəti var. Mədəniyyət təbiətə, şəhər kəndə, təbii suniyə qarşı qoyulur. Ədəbiyyat həmçinin əsas ziddiyyətlərdən meydana gələn bu geniş miqyaslı paralelizmlər üzərində qurula bilər; xüsusilə də bu Britaniya ədəbiyyatında geniş yayılmış bütün yarım ziddiyyətləri özündə oyanan şəhərlə kənd arasındakı ziddiyyətdir.” [4, s.87]

Yuxarıda yazılanlardan belə qənaətə gəlmək olar ki, hər iki dildə paralelizmin interpretasiyasına dair müxtəlif baxışlar mövcuddur. Bununla yanaşı həm Azərbaycan, həm də ingilid dilində paralelizmin şərh zamanı müəyyən edilən xüsusiyyətlər oxşarlıq təşkil edir. Sözügedən dillərdə paralelizmin interpretasiyası çoxşahəlidir.

REFERENCES

1. Abdullayev Ə. 1974, *Müasir Azərbaycan dilində tabeli mürəkkəb cümlələr*, Bakı, 368 s.
2. Abdullayev K. 1980, “*Dədə Qorqud*” şeirləri, “Azərbaycan”, № 7.
3. John Ashbery. 1998, *A Wave*, London, 98 s.

4. Martin Montgomery, Alan Durant, Nigel Fabb, Sarah Mills, 2000, *Ways of Reading: Advanced Reading Skills for Students of English Literature*, London and New York/ 2nd edition
5. Велиев К.Н. 1987, *Поэтический синтаксис азербайджанского героического эпоса: Дис ... докт. филол. наук*. Баку, 223 с.

**MODEL TRANSFORMATIONS WITH A QUANTITY COMPONENT IN UNRELATED
LANGUAGES AS FRAGMENTS OF THE LINGUISTIC WORLD VIEW**

Gulchohra Aliyeva

PhD in Philology, Associate Professor

Azerbaijan State Marine Academy

18, Zarifa Aliyeva str., Baku, AZ1000, Republic of Azerbaijan

<https://orcid.org/0000-0003-2100-6543>

Abstract

The anthropocentric paradigm of modern linguistics designs linguistic researches to appeal to the transmission of the national-cultural identity of the language and the interpretation of linguoculturological features. This owes to the development of intercultural contacts, and the importance of the consideration of the universal and specific characteristics of the behavior and communication of different people as well as the significance of identification and accurate designation of those cultural values that are based on communicative activities. This paper is dedicated to the study of the transformation of the linguistic and cultural specifics of Azerbaijani phraseological units with the quantity component into English. It aligns with the studies of the anthropocentric orientation of linguoculturological research dictated by the aspiration to know the language in all spheres of human activity and in its attitude to culture. The principle of anthropocentrism sees the human as the center of everything that exists. It is noted that the conceptual category of quantity, which occupies an important place in the conceptual picture of the world along with other conceptual categories, is the ontological and cognitive basis of the linguistic world view. This work presents the phraseological units as language models with a quantity component that emphasize the national-specific features of a particular culture. Speaking about the translation correspondences of models with component of quantity from one language to another, linguists distinguish the following types: a) the complete vocabulary-semantic similarity of the identical components of phrases/locutions in meaning; b) partial similarity or partial divergence of such lexical components in phraseological parallels; c) complete divergence of components in phraseological units that are identical within the meaning and the context; d) non-descriptive and non-phraseological ways of conveying meaning of the content. Thus, there are a lot more divergences than similarities in the lexical-semantic structure of the models with a quantity component in Azerbaijani and English due to the indigenous particular nature and characteristics of each of the compared languages.

Keywords: anthropocentric, communicative, transformation, unrelated languages

1. Introduction

Within the framework of linguistic concepts, currently, there is, a gradual transition from the “immanent” linguistics (focused on study of the language “in and for itself”), into the anthropological language studies, which involves the language learning in close connection with a person and his spiritual activity. As noted by G.A. Zolotova “anthropocentrism and neofunctionalism are inherent in default of modern linguistics: the nature of language is anthropocentric, and the life of language is in its functioning. Indeed, in the new linguistic directions, the master- a human returns to linguistics to his proper place through various ways, as the main character in the world and in the language [23,107-113]. The language is directly involved in the processes associated with the formation of new language models. First of all, the linguistic world view is namely established in and it originates with depths of the language that is the one of the deepest layers of world model in a human.

Secondly, the language itself expresses and explicates other world view in a human, which, through various units of language, enter his consciousness and forms part of him. In terms of the language, knowledge acquired through experience obtained by individuals and individual converts and transforms into a collective property as well as a collective experience, which is directly reflected in the figurative

structure of phraseological units. According to V.P. Zhukov, phraseological unit is “a phrase or construction reproduced in speech, which is built on the pattern of compositional or subordinate phrases (of non-predicative or predicative nature), which has a holistic (or less often - partially holistic) meaning and is combined with a word [22, 93-102]. The anthropocentric paradigm of modern linguistics orients linguistic research towards the transmission of the national and cultural originality of the language and the interpretation of linguocultural features and is due to the development of intercultural contacts, the need to take into account the universal and specific characteristics of the behavior and communication of different peoples as well as the importance of defining and accurately designating those cultural values that underlie communication activities. Within the framework of this study, the language learning from the point of view of anthropocentrism confirms that understanding, as it presents the research of " a human in language", and more specifically - "a human in phraseology." With reference to R.Kh. Khairullina and E. M. Sozinova, “the phraseological world view fully implements the principle of anthropocentrism, since it presents a figurative mapping of reality and a human himself as a part of it in the prism of national perception. The most important thing in this world view is that how a human sees it and how he evaluates what he sees. ” The authors note that “The national circumstances and identities of the world view is reflected in the language at two levels:” - “on the surface and in the depth. At the superficial level, it is consolidated through the "illustrative" description of the lifestyles of the people, by feat of their traditions and customs, by means of the use of specific national realities in the world view as well as by connotation of names and concepts, and etc. The deep layer of the world view of a people is reflected by the entire structure and semantics of the language” [7].

In a globalizing world, the study of the ethnic and semantic features of the units included in the dictionary of the national language is of particular importance in the context of the linguistic world view. As far back as 1929, Weisgerber spoke of a worldview shared by all members of the linguocultural community enabled the production and the perception of metaphorical linguistic meanings in the subconscious process of understanding [21]. The vocabulary of each language includes many words about the life, customs, culture, history, etc. of the people who speak this language. Phraseological locutions form a separate layer in the language. They are widely used in every language to convey ideas in a figurative way, more lively and meaningfully. In sharp contrast to vocabulary (lexis), phraseology preserves obsolete/fossil words, archaic forms and syntactic constructions related to the old layers of the language. The phraseological structure of the language is a mirror that more clearly shows the linguocultural community and national identity. V.N. Telia writes that the phraseological composition of the language is “a mirror in which the linguistic and cultural community identifies its national consciousness [18, 81].

2. Methodology

In studies of the problem of national-cultural identity of phraseology, it should be noted that in linguistics there are several approaches to the identification of national-cultural elements in phraseological units. Each method has its own methodological basis. The advent and the development of methodological variations may be associated with the transition from a semiological paradigm to an anthropological model. This paper presents methods of transformation, component and contextual analysis. The following phraseological dictionaries have been used in selection and comparison of the Azerbaijani phraseological units: *Azərbaycan dilinin frazeologiya lüğəti* (Phraseological Dictionary of the Azerbaijani Language), *Azərbaycanca-İngiliscə-rusca frazeoloji lüğət* (Azerbaijani-English-Russian Phraseological Dictionary), *English-Russian Phraseological Dictionary*, *Oxford Dictionary of Current Idiomatic English*, *Oxford Advanced Learner's Dictionary of Current English* [3,4,9,12,13,14,17,19].

3. Historical background of phraseological locutions

As known, for the first time, in the early 20th century Ch.Bally established the "twofold/dual role of the reproducibility of the fixed combinations in the language, namely, the phraseological units of idiomatic nature or character" (1,1-46), i.e. the nonderivability of the meaning of the whole combination from the meanings of its constituent words, and phraseological groups that implement normative-usual restrictions in the collocations.

40 years later, V.V. Vinogradov, whose name is associated with the development of phraseology into a separate linguistic discipline, lexicalized the phraseological units entirely reproduced in a fixed form and

structure and retained fundamentally important opposition and distribution of phraseological units as equivalents of words (phraseological adhesions and phraseological units) and phraseological units as equivalents of phrases (phraseological combinations) [20].

In the mid-50s of our century B.A. Larin and S.I. Ozhegov substantiated the actual linguistic volume of phraseology: according to their views, phraseology in the narrow sense includes only those context-sensitive combinations of words that are units of the language (not the units of speech and oral or language activities) and by the integrity of the nomination are functionally similar to the word [10,15].

Famous Azerbaijani phraseologists M.T.Tagiyev, G.A.Bayramov, S.A.Jafarov, G.R.Isayeva, A.M. Kurbanov, A.M.Mahmudova and N.Ch.Veliyeva also defended a narrow drooping of the volume of phraseology in their research works [17,2,6,5,8,11,19].

However, N.M. Shansky believes that there is no reason to take outside of the limit of phrases, for the limits of phraseology – verbalities extracted from the memory of talker all pieces of proverbs, aphorisms, such as: *love all ages yield surrender; we were meant to do a good deed; he that is afraid of wounds must not come near the battle; no pains no gains/the race is got by running*, as, according to this linguist, they have the same signs of super-complexity and reproducibility, which phraseological phrases are delimited from words and various combinations of words. He calls them phraseological expressions of a communicative nature [16,35-63].

Nevertheless, S.I. Ozhegov, had a point in writing concerning the structure of phraseology that the traditional and vernacular or everyday understanding of phraseology as the web of all stable verbal combinations existing in speech infinitely expands its volume by the most diverse formations in functional and structural terms formations, including proverbs and sayings, proverbial expressions, aphorisms on history fabulous formulas and other diverse creative works and their fragments, which have become the material of popular citation in general speech [13]. In addition, the object under study becomes so uncertain that the task of linguistic analysis of phraseology is completely removed [15]. Consequently, stability alone (super-word reproducibility - according to N. M. Shansky) is far from sufficient for any stable combination of words to be qualified as a phraseological unit of the language; in a phraseological unit that is functionally correlative with a word, an integral semantic content is achieved at the cost of weakening and generalizing direct lexical meanings with veiled syntactic relations and phrases, or an integral figurative meaning of an expressive-evaluative nature is created as a result of a figurative-semantic transformation of the entire phrase in general. At the same time, the object of study becomes so uncertain that the task of linguistic analysis of phraseology is completely struck off. [13]. Consequently, stability alone (super-word reproducibility - according to N. M. Shansky) is far from sufficient for any stable combination of words to be qualified as a phraseological unit of the language; in a phraseological unit that is functionally correlative with a word, an integral semantic content is achieved at the cost of weakening and generalizing direct lexical meanings with veiled syntactic relations and phrases, or an integral figurative meaning of an expressive-evaluative nature is created as a result of a figurative-semantic transformation of the entire phrase generally. B.A. Larin places a clear historical principle of the three main stages of the evolution of a phrase in the heart of classification of phraseological material: a) ordinary variable phrases; b) stable metaphorical phrases (phraseological unity); c) idiomatic "indivisible words or phrases" (phraseological fusions). The idiom as the final result of the development of a metaphorical phrase is distinguished by a deformed, abbreviated lexical and grammatical composition, diminution, figurative alteration, semantic duality: "First, the name of reality is a direct expression of the perception of some phenomenon of reality, then a figurative- metaphorical expression of a generalizing thought, and finally, a conventional symbol, in which figurative alteration, semantic duality is obscured" [10, 148]. And in another place: "The path of thought from the particulars to the generals, from the concrete-singular to the typical-generic is reflected in the language through the coinage of metaphorical, figurative and allegorical expressions, and that will be - ... formulas and conventional symbolic designations" [10.146]. And the merit of B.A Larin was the formulation of the conditions for the natural development of phraseological stereotypes from free collocations ("free phrases").

4. Model transformations with the quantity component within the linguocultural aspect

A language employs certain lexical units (quantifiers), semantics which include quantitative seme /units employed to represent the quantity. A linguistic model is understood as the interpretation of quantity contained in the generalized figurative meaning of phraseological units - carriers of a particular model. The use of the term "language model" indicates that the vocabulary material selected for analysis not only reflects, but also models or combines the fragments of the world around us. The entire set of a human understanding about the world is most fully reflected in the linguistic worldview. This work presents linguistic models of quantity, phraseological units emphasize the culture-specific and bound features of a particular culture: The following examples provide a clear culture specific concepts of phraseological units in Azerbaijani language:

Bir həsirdir, bir Məmmədnəsir – Have nothing to call on. / Neither house nor home. / Without hearth or home Out of God's blessing into the warm sun. / Not to have a thing to one's name. / Have neither harrow or borrow. / As poor as Job. / As poor as a church mouse. / As poor as a rat. / As poor as charity. / As bare as the palm of your hand. / As naked as a picked bone. / Without a penny to bless him. / Be without a roof over one's head. /As poor as gorb;

Bir əldə iki qarpız tutmaq – Run after two hares. / Try to kill two birds with one stone. / Have one's cake and eat it;

Yüz yeyənin olsun, bir deyənin olmasın – Better be envied than pitied;

Dördə alacağı yox, beşdə verəcəyi - A devil-may-care fellow / not to give damn / not to care a hoot. / one is absolutely reckless / be a matter of indifference to someone.

Speaking about the transmitting ways of phraseological units through one language to another in the context of bilingualism, linguists distinguish the followings: a) dictionary based translation of phraseological units (collocational and idiomatic aspects); b) translation of phraseological units in fiction (translation aspect) and c) contrastive- comparative translation (linguistic analysis). The general and distinctive points of idiomatic and translation aspects that touch on the question of transfer of phraseological units through one language to another as well as peculiarities of each of these aspects, yet they are of the utmost interest and deserve specific and special consideration. We are particularly interested in these points in terms of linguistic translation.

We understand the translation as a work of an interconversion or interchange of a word and its presentation through the synonyms in other language, namely of the interpretation of words which are synonymously alike while translating the original version into given language. Personality and individuality and the peculiarities of linguistic material are key players in translation work. There is also the perception of the reader who the translation is oriented and addressed to. It is certain that, the perception of the translations from the viewpoint of the Azerbaijani reader who knows the original well and for whom English is essentially a foreign language completely differs completely. One of creative tasks of translator is to take into account this perception and carry out the precise translation without changing the spirit of the original anywhere. Unlike mobile word combinations in speech, non-free, or so-called stable, word combinations are functionally integral units of the phraseological composition of the language and they are characterized by reproducibility in the fixed form of word combinations, through underlying certain lexical-semantic and constructive-grammatical restrictions in word combinations.

In a comparative analysis, considering the nature of the existing Azerbaijani phraseological (Azerbaijani-English and English-Azerbaijani) dictionaries, Azerbaijani quantitative phraseological units present source language segment and they have the following translation equivalents in English language a) full lexical and semantic similarity of the components that are identical to the meaning of phraseological units; b) partial similarity or partial divergence of such lexical components in phraseological parallels; c) complete divergence of components, which are identical to meaning of quantitative phraseological units in the Azerbaijani and English languages;

If all the lexemes of phraseological structures in both languages respectively coincide with each other, apparently, it comes out of the languages in contact, in particular through translations that model

figurative motivation after phraseological meaning or by phraseological calques - the phrases - inspired by those in other languages so as to create a new lexeme in the target language:

Dəli quyuya bir daş atdı, yüz ağıllı çıxarda bilmədi. – **A fool may throw a stone into a well which a hundred wise men cannot pull out.**

Yüz manat pulun olunca, yüz dostun olsun. – **Rather have a hundred friends than a hundred roubles.** / *A friend in court is better than a penny in purse. / A friend in the market is better than money in the chest. / A good friend is worth more than a hundred relatives. / One God, no more, but friends good store.*

İki qoçun (qoyunun) başı bir qazanda qaynamaz. - **Two sheep's heads cannot get in one and the same boiler.** / *Two heads of sheep are too much for one boiler. / Two devils cannot live in one and the same marsh (bog). / Two bears don't go in one the same den (lair). / Two cats don't go in one the same bag.*

bir günlük xəlifə – **king for a day.**

iki od arasında – **between two fires** / *between the devil and the deep (blue) sea.*

In contradiction to complete similarity, partial similarity or divergence lacks the sameness or identity of metaphors, which motivates (as internal forms) the meanings of phraseological (phrasemes). For partial similarity, at least there should be a coincidence with one of semantic components in both languages, for example:

beş barmağı(m) kimi bilmək – **to know someone or smth. like one's ten fingers** / *to have smth. at one's fingers' ends (finger's tips) / to know someone or smth. like the back of one's hand // to know someone or something inside out*

iki quşu bir güllə ilə vurmaq – **to kill two birds with one stone**

iki məzhəbə qulluq eləmək (etmək) – **to be a manservant of two masters** / *one runs with the hare and hunts with the hounds*

To the greatest extent, those phraseological units of this group, in which two or more lexical-semantic elements are distinguished, come close to the phraseological pairs, which is correlated by the identical meaning and is completely diverging in their figurative internal forms, for example:

Beş ilin öküzü qırx ilin qazısını aldadır - **Shall the goslings teach the goose to swim?** – *Don't teach your grandmother (granny) to suck eggs. / Cooks are not to be taught in their own kitchen.*

Beşdə alacağı yox, üçdə verəcəyi – **Be safe and comfortable as if in Abraham's bosom** / *to be in clover / to live in a bed of roses / to enjoy cakes and ale / it is all one for him (her) / someone doesn't care a straw for anything / someone can wade through any sea / someone is absolutely reckless / someone is a devil-may-care fellow / someone snaps his fingers at dangers / someone doesn't give a damn*

Minə dözən, min birə də dözər. – **Everything comes to him who waits.** / *Patience brings everything about. / Slow and steady wins the race. / It's dogged does it. / With time and patience the leaf of the mulberry becomes satin. / Diligence is the mother of success (good luck). / As long as we're alive we aren't dead. / Never say die! / While here's life, there is hope.*

5.The outcomes of our analysis are the following:

1. A certain part of phraseological units (in any language) in its own way are rebuses, and this feature is especially clearly manifested when it is necessary to translate them to any other language.

2. Methods of transmitting phraseologisms from one language to another are different. In the phraseographic aspect, in connection with the advent of bilingual phraseological dictionaries, methods for transmitting phraseologisms are theoretically meaningful and described.

3. Analysis of the methods of transmitting phraseologisms shows that these two aspects (phraseographic and translation) interact all the time, and that, on the one hand, the translator uses or does not use the well known methods of transmitting phraseologisms, on the other hand, showing creative initiative, makes his adjustments, enriches these methods.

5. Conclusion

1. Speaking about the opportunities and ways of bilingual communication of phraseological units to any language, we believe that within the very composition of the rich and diverse Azerbaijani phraseology one can and should talk about different difficulty degrees in communication of certain categories of phraseological units to another language.

2. In any language, there are phraseological units that have “standard” equivalents, and their communication to another language does not present any difficulties, yet there are phraseological units that convey national color and vividness. They are linked purely by national realities, and the communication of such phraseological units (it is a well-known fact) does add up in each specific case, which requires a specific solution.

3. We think that in the contexts where fixed phrases or phrasal locutions convey “national flavor”, they lose the meaning of conveying the main message in translation (in translation equivalents), more pointedly, they are replaced by phraseological units that convey the national color of another language. Hence, a possible, but not unreasonable conclusion is that a phraseological locution or a fixed phrase inherit to national color ceases to be an equivalent.

References

1. Bally, Ch Stylistics of French Language. Moscow: Foreign Language Press, 1961, – 394 c.
2. Bayramov G.A. Principles and Fundamentals of Phraseology of Azerbaijani Language. Baku: Elm, 1978, – 176 c.
3. Cowie A. P., Mackin R., McCaig I. R. Oxford Dictionary of Current Idiomatic English. Oxford University Press, Vol.2., 1983, – 686 p.
4. Hornby A.S. Oxford Advanced Learner’s Dictionary of Current English. Six Edition. Oxford University Press, 2000, – 1541 p. .
5. Isayeva G.R. Phraseology of Karluks Group of Turkish Languages (in the comparison of Oghuz and Kipchak Languages). Baku. Techsil. 2012. – 26 c.
6. Jafarov S.A. Modern Azerbaijani Language. Baku: Elm, 1970. – 235 c.
7. Khairullina R. Kh., Sozinova E. M. Anthropocentrism of Language and Its Reflection in Phraseology Vestnik of the Bashkir University, T. 16.No. 3 (1). 2011, URL; <http://cyberleninka.ru//article/n/antropotsentrizm-yazyka-i-ego-otrazhenie-vo-frazeologii>
8. Kurbanov A.M. Phraseology of Modern Azerbaijani Language. Baku: Elm 1963, – 239 p.
9. Kunin A.V. English-Russian Phraseological Dictionary. Moscow: Ruskiy Yazyk, 1984, – 944 p.
10. Larin B.A. History of Russian Language and General Linguistics. Moscow: Prosveshcheniye, 1977, – 224 c.
11. Mahmudova G.Ch. Phraseology of the Turkic languages of Kypchak group. Baku: Tehsil, 2009, -29 p.
12. Mammadzade K.I. Azerbaijani English-Russian Phraseological Dictionary. Baku: Kitab Yurdu, 2008, - 163 p.
13. Ozhegov S.I. Dictionary of Russian Language . Moscow: Foreign and National Dictionaries Press, 1957, – 992 c.
14. Phraseological Dictionary of Azerbaijani Language (compilers: Q.Maharramli, Rİsmayılov), Bakı: Altun kitab, 2015, – 415c.
15. Smith L.P. Phraseology of English Language. Moscow: Uchpedgiz, 1959, – 208 c.
16. Shanskiy N.M. Phraseology of the Modern Russian Language. Moscow: Education, 1985. - 256 p.

17. Tagiyev M.T. Brief Russian-Azerbaijani Phraseological Dictionary. Baku:Azeruchpedgiz, 1964, – 142 p.
18. Telia V.N. Phraseology of Russian Language; Semantic, Pragmatic and Linguoculturological Aspects. Moscow:Shkola “Languages of Russian Culture”, 1996. – c.81.
19. Veliyeva N.Ch. Azerbaijani- English- Russian Phraseological Dictionary, Baki:Nurlan”, 2008, – 460 s.
20. Vinogradov V.V. About the Main Types of Phraseological Units in Russian Language// Lexicology and Lexicography:selected works, Moscow:Nauka,1986, – 161p.
21. Weisgerber J.L. Muttersprache und Geistesbildung. Göttingen: Vandenhoeck & Ruprecht, 1929, – vi- – 170 p.
22. Zhukov V.P. Phraseology of Russian Language.Moscow:Vysshaya Shkolar, 2006, p. – 93-102.
23. Zolotova G.A. Grammar as a Science About Human. Russian Language in a Scientific Coverage. Moscow:Prosveshcheniye, № 1, 2001, – p.107-113.

THE IMPORTANCE OF THE TRANSLATION OF HARUKI MURAKAMI'S WORKS INTO AZERBAIJANI LANGUAGE

Gulnar Yunusova

Azerbaijan National Academy of Sciences (ANAS),
Institute of Literature named after Nizami Ganjavi, Department of Azerbaijan-Asia Literary Relations, Baku,
Azerbaijan

Abstract

With the restoration of the state independence of the Republic of Azerbaijan in 1991, the process of reestablishment of literary-cultural relationships with Japan has started as well and this process has entered multifaceted stage of development. The role of literary translation in the development of literary-cultural relationships and their comprehensive progress is irreplaceable. The literary translations that were conducted within this mentioned period have created very wide range of opportunities for the study of Japanese literature in Azerbaijan.

Many works of the eminent representative of modern Japanese literature, Haruki Murakami have been translated into Azerbaijani language. In the creativity of Murakami, who has been considered the cult of postmodern literature, multicultural values have been reflected in a very distinctive way. In the example of Murakami, the combination of Eastern and Western context in a single work creates a very productive condition for the study of multicultural issues of the Japanese literature in Azerbaijan. Murakami's works reflect a great period of Japanese way of thinking in the era of globalization within themselves and they are very important in terms of high aesthetic values. The creativity of Murakami, which is full of mysteries, is an extraordinary synthesis of reality and imaginative world, perceptible and imperceptible, existence and absence, chaos and order in the level of artistic thinking. Despite all these contradictions, the main problems reflected in the writer's works, such as loneliness, alienation, hopelessness have always been of global characteristic. In Murakami's works, eternal and everlasting presence of human and society, individual and environment as well as their interactions, the intention of one of them to overwhelm the other have been highlighted. Based on the translation of Murakami's creativity, the study of literature creates a favorable condition for mastering the literary-cultural, national-global way of thinking as well as formation of shared values and comparison of various issues.

In the article, the importance of the translation of Murakami's works into Azerbaijani language and idea-literary characteristics of these works will be covered.

Keywords: Azerbaijan, Haruki Murakami, literary-cultural, postmodern, cosmopolitanism, translation

Introduction

Haruki Murakami is one of the outstanding writers of the 20th century Japanese literature, who highlighted many global human problems and differentiated himself with his specific way of approach to the national literature. Starting his writing career in the end of 1970s, Murakami created a new path among young generation of writers with his choice of topics and writing style. The reason of the huge sympathy for the writer whose works have been translated into more than 50 languages was the enrichment of literary insight with Western philosophy, apart from Japanese way of thinking. The period when the creativity of Haruki Murakami was formed coincides with the time of Western, especially USA influence on Japan. Thus spending his childhood and teenage years in a port city of Kobe, the writer welcomed the new cultures with great enthusiasm. In a society that was fed with postmodern characteristics, Murakami creativity tends to accept postmodern style as well. According to M.C.Streicher, Murakami has led experiments with language, genre, reality and fantasy in order to discover the foreign borders of postmodernism [Streicher 1998, 356]. In this regard, the writer is appreciated as a symbolic representative of his generation, who could use postmodern literary characteristics to pass cultural borders and emerge to the transcultural sphere. In his works, Murakami has openly presented for his readers his dedication to

the cosmopolitan ideals, which appeared with his global popularity and defense of a new identity. The globally spreading popularity of the writer has resulted in the emergence of the phrase, “The Haruki Phenomenon”. Among the representatives of modern Japanese literature, H. Murakami’s creativity is the most translated and studied one in Azerbaijan as well. The author’s four novels – “Hear the Wind Sing” (2016), “South of the Border, West of the Sun” (2016), “Nowegian Wood” (2012), “Kafka on the Shore”(2012), his collection of stories “After the Quake” (2010), stories such as “Girl from Ipanema” (2004), “The Silence” (2011), “Samsa in Love” (2017) and many essays have been translated into Azerbaijani language. It must be mentioned that in 2019 on the occasion of the anniversary of Haruki Murakami, who celebrated his 70th birthday, a scientific conference has been organized in Literature Institute under the name of Nizami Ganjavi of Azerbaijan National Academy of Sciences. During the conference, lectures with the topics of “Outstanding representative of the Japanese Literature, Haruki Murakami” (G.Yunusova), “Haruki Murakami and Azerbaijan” (B.Ahmadov), “Haruki Murakami and the issues of translation into Azerbaijani language” (N. Abdulrahmanli) have been heard. The eminent literary scholar Isa Habibbayli and the consultant of the Embassy of Japan to Azerbaijan, Keisuke Yamanaka highly appreciated the conference in terms of Azerbaijan-Japan relationships, promoting and researching the Japanese literature in Azerbaijan. Academic N. I. Conrad has mentioned that the literary relationships are the infusion of a literature into another literature in its largest meaning. One of the main opportunities that create favorable condition for this infusion is doubtlessly translation [Конрад 1972, 10].

A. The story of “The 1963/1982 Girl from Ipanema”

One of the first work of H. Murakami translated into Azerbaijani language was the story of “The 1963/1982 Girl from Ipanema” (1982). The mentioned story has been published in the journal of “World Literature” in 2004, with Ilgar Fahmi’s translation from Russian language. By adding the music elements to his works as natural parts of story-telling, the writer has passed the limits of literary environment. As a result, he has enriched literature by the means of new expression forms such as voices and visions. Rhythm is one of the most important elements in the prose of the writer. The most musical work of the writer is the story of “The girl from Ipanema”, which he wrote in the period of his early creativity. The short story of a few pages start with the lyrics of Brazilian bossa nova jazz “Garota de Ipanema”:

*Tall and tan and young and lovely
The girl from Ipanema goes walking
And when she passes
Each one she passes goes "ah"
When she walks, she's like a samba
That swings so cool and sways so gentle
That when she passes, each one she passes goes "ooh"
But I watch her so sadly
How can I tell her I love her
Yes, I would give my heart gladly
But each day, when she walks to the sea
She looks straight ahead, not at me. [Murakami 2004, 312]*

Specific to Murakami’s style, with the appearance of the silhouette of the girl from Ipanema from the music that the nameless narrator of the story, “I” listens in the performance of soloist Astrud Gilberto and tenor-saxophonist Stan Getz, and remembers his memories in the school corridor:

“I turn on the phonograph putting the needle of the device on the disc and suddenly the silhouette of the girl from Ipanema appears. Every time I hear this song, it reminds me the corridor of our school” [Murakami 2004, 313].

Getting caught by the magic of the music, “I” is having a conversation with the girl from Ipanema of 1963, while he is having a beer on a beach on 1982, in the metaphysical gap between the matter and memory. After this conversation, feeling the strong connection between their hearts in a faraway magical world with the girl from Ipanema that he met in different worlds, the narrator believes that in this faraway magical world he will meet himself. “The girl from Ipanema” will meanwhile walk on the beach, until the disc is pierced from being listened.

B. The novel of “Hear the Wind Sing”

H. Murakami writes as he enjoys from the lyrics of the music, so the closeness with the written rhythms of the writer and jazz can be felt. The Western music, especially jazz and rock, which had influence on the development of the worldview of the writer are the main sources that the heroes created by the writer benefited from. Murakami's rich and peculiar worldview regarding the music has been reflected in his various works in a broad way. It can be even claimed that without the soundtracks of Murakami's works which strongly reflected the connection of music and literary creativity, these works would not be successful as they are today. The soundtrack of novel named “Hear the Wind Sing” (1979), which was the first writing experience of the writer is the “California Girls” by American rock group, Beach Boys. The thoughts of the author, who believed that the music is capable of everything on the 11th section of the novel are very noteworthy:

“Today was hot enough to bum anyone out, a real downer, so let's blow all those bad feelings away with the rock sounds you love to hear. After all, that's what great music is for, isn't it? Just like a dynamite chick. Okay, our first song of the evening. This one you can just sit back and enjoy. A great little number, and the best way to beat the heat. Brook Benton's “Rainy Night in Georgia” [Murakami 2016, 166].

The mentioned novel has been published in the first issue of “Khazar” journal in 2016, under the name of “Hear the Wind Sing” with the translation Ziya Fazil into Azerbaijani language. The problematic relationship of young Haruki with his father, suicide of his close friend, first unsuccessful love adventures and other issues had huge influence on the writer and led him to start literary creativity as a way of self-healing. The main hero of the novel “Hear the Wind Sing” that is rich with autobiographic features, Boku (I) is Haruki Murakami's prototype to certain extend. Boku was able to tell the words that he had tried to write down since he was twenty years old only when he was twenty-nine. Facing many various experiences in eight years - painful impacts, misunderstandings, countless tricks and lies, the young man took a step towards self-healing by starting to write: *“Which doesn't mean, of course, that I have resolved even one of my problems, or that I will be somehow different when I finish. I may not have changed at all. In the end, writing is not a full step toward self-healing, just a tiny, very tentative move in that direction. If all goes well, a time may come, years or even decades from now, when I will discover that my self has been salvaged and redeemed” [Murakami 2016, 154].*

“Hear the Wind Sing” is a novel that contains Murakami's rich and peculiar worldview. It can be observed that the works of the writer created with the feelings of multicultural and cosmopolitan feelings are located in the uncertain, unidentified center of the global, cosmopolitan space. Describing the search of identity of his heroes, Murakami appears as a cosmopolitan writer who combines Japanese history and geography with global (mainly Western) cultural references and literary aesthetics. The mentioned novel is one of the main works of Murakami that reflects his cosmopolitan values. One of the important sides of Murakami's language and style is the cosmopolitan behaviour of his heroes and its fierce reflection in their minds and imaginations. Untraditional style, products of the global culture and reference to the consumer goods and non-nationalist heroes who struggle with themselves inform about the peculiar identity feeling of Murakami. The language of “Hear the Wind Sing” novel, its rhythm and tone help to discover the extend of the role that cosmopolitanism plays in the mind and personality of the write's heroes. While the heroes of the novel are Japanese and the place is Japan, these heroes listen to the Western music, read Western literature and use Western brands. The author has eliminated all the symbols that uncovers regionality and the culture of Japan. Not only the culture and consumer goods in the novel, but also everything absorbed in the subconsciousness such as remembering the time connected to historical events and similarity of the physical appearance are taken from West. Combination of Eastern and Western context in the novel creates wide opportunities to learn the multicultural issues of Japanese literature in Azerbaijan.

H. Murakami is appreciated as a cosmopolitan individual who *“played an important role in the planting or spreading of cosmopolitan seeds” [Kendall et al. 2009, 101].* Haruki Murakami phenomena is not only a literary phenomena describing a famous writer, yet at the same time a social phenomena that continues on a global scale. Rooting back to the ancient times, cosmopolitanism - the idea of belonging to a borderless world has been spread by ancient Greeks. Today's increasing mutual relationships and the indefinite differences between societies and cultures as a result of globalizing process is being strongly linked with cosmopolitanism. In the light of increasing mobility created by travel, short-term and long-term migration, displacement cosmopolitanism has been a daily

phenomena. The writer creates the identification feelings with heroes or social environment in his readers. At the same time, the readers are being surrounded with new “Japanese identity” that inoculates an identity created by Murakami that is beyond the national or cultural borders. Compared with the sense of fragmented identity, Murakami’s heroes are observed to have cosmopolitan approach. The same cosmopolitanism affects the efforts of the heroes to understand the topography of the relationships with others, connection and separation, distance and closeness, and the balance between the self and ego. This cosmopolitanism is also reflected in Murakami’s language, style and thematic approach.

C. The novel of “Norwegian Wood”

Murakami gained eternal fame with his debut work named “Norwegian Wood” that was published in 1987. “Norwegian Wood” novel has been published in Azerbaijani language in 2012 by “Qanun” publishing house. Among the other works of Murakami who has a wide creativity, “Norwegian Wood” can be considered an exception. Mainly giving preference to the events out of this world, far from reality and imagination, in this debut novel the writer has reflected an objective and real view on life and world. In the mentioned novel, the writer has covered real Japan of the time, real life of Japanese youth, socio-political processes happening in Japan in 1960s, student movement and the events where sexual liberties arise. Being the direct observer of the era described in the novel, the writer captured the life with the real shapes of life. In “Norwegian Wood” novel, Murakami re-actualizes the reality of Japanese youth and presents it to the readers. The novel is also very important in terms of the interpretation of the friction between internal and external worlds of a human, comparison of death and life, and important problems such as society and individual.

The various facts from the life of the writer, who had a rich and peculiar life have been reflected in his works. It creates an opportunity to identify the connections among the life, writing career and works of the writer and to comprehensively and deeply observe Murakami’s life and worldview. One of the typical characteristics of “Norwegian Wood” novel is its richness in autobiographic features. In this novel, the life of the writer and the hero have been more comprehensively compared. Giving an explanation about “Norwegian Wood”, Murakami mentions that even though Toru Watanabe is not his himself, he has combined many elements from his personal life.

D. The story collection of “After the Quake”

In 1990s, the nation of Japan have faced two major catastrophes: Hanshin-Awaji Earthquake and terrorist attack to Tokyo metro station. In 1995, January 17, the earthquake happening in Kobe city that measured 7.3 magnitude, led to the death toll of 6000 people. Hanshin-Awaji earthquake forms the main motif of the fictional stories of Murakami written in 1999s. Consisting of five stories, this series were called “After the Quake”, however later on the author has added one more story, thus the series was published under the name of “All God’s Children Can Dance” in 2000 as a collection of stories. Later on, the writer has decided the work to be translated into English as “After the Quake”. The collection has been translated into Azerbaijani Language from Russian in 2010 and has been published under the name of “Five days after the Quake”. All the stories included in the collection happen in February, 1995, which is the time period between the earthquake in January and terrorist attack in March. Murakami has approached the problem by learning the details of the daily life and has described the material and spiritual gap that the earthquake in January 1990 in Japan created in people’s lives.

Conclusion

It is an undeniable axiom that translation plays the role of bridge among nations and a strong ground for their mutual relationships. Holistically, every single translation work contains the psychology of a nation presented to another nation, its customs and traditions, life style, history, different sides of today’s life, more specifically, its main forming cells. Azerbaijani readers have learned the true reality of Japan that went through the period of economical prospering after the World War II by the means of Murakami’s translated works. Murakami’s heroes imitate the main concerns of their periods. Connections with historical facts, broken relationships with the parents, unsuccessful marriages, weak, empty sexual relationship with opposite sex have been spread through the

works of Murakami. The writer focuses on the young people in his novel that do not need the obligation to obey the commands neither of the society nor their fathers. These heroes live in rich societies, where they can achieve everything they want. Murakami explains that neither the materialism, nor preferring the popular culture of West is a problem. The writer brings the attention to the real root of the problem, the lost of idealism that was not replaced with another one. This is the post-modern life, that the personages live in, which alienates them from their own and from others. Controlling their existence, this life creates difficulties for them to understand themselves.

As a representative of the modern Japan, Murakami's work importantly contributes to the postmodern literature. The books of the writer are considered important on international scale in terms of the depiction of the postmodern society. As impressed by Kawakami, the works of Murakami narrates the society that passes through painful roads to gain a new identity and thus, forms it in a new multicultural and a consuming society influenced by the West:

"Murakami's work well represents the current cognitive map of Tokyo, and Japan, where the individual's social ties, once easily attainable – or even taken for granted-by identifying oneself as a member of family, company, or the nationstate – have become less sustainable" [Kawakami 2002, p.333].

In the Japanese society that entered the globalizing world, the process of turning into the slaves of consumer goods has accelerated and this has gradually weakened the sense of identity of the individual to their society. Entering the consumer culture, the individuals have been encouraged to the usage of washing machines in 1950s, colored televisions in 1960s, bigger automobiles in 1970s and computers, video games and other entertainment systems in 1980s [Strecher 1999, 265-66]. Even though the consumer culture created the vision of technological and economical development, it could not provide comfort to human beings, As observed from the translated works of Murakami, the human has rejected the struggle and given up to the crises in the postmodern Japanese society.

One of the principal problems in the translation of Murakami's creativity into Azerbaijani language is the lack of original translations. The translator does not only change the language of the original work, s/he also becomes a party of the work and presents it in a new language. For this, along with the target language, the translator should know the original language deeply, as well as being closely familiar with the way of thinking of the nation that the literary work belongs to. Nevertheless, when approaching this issue in the aspect as Javanshir Yusifli mentioned: *"the importance of studying the literary translation works also in the context of literary relationships"*, the main responsibility of the literary relationships of Azerbaijan and Japan falls onto the literary translation [Yusifli 2016, 320]. It would be on spot to conclude with a quote from "To Translate and to be Translated" essay by Murakami, who has translated many works from international authors apart from being a writer himself:

"A real good translation undoubtedly requires a flawless independence while interacting with the language, yet what is really crucial is to have a passionate attitude, love for the translation material. As a writer and a translator, I am confident that a translation work should emerge from such love" [Murakami 2014, 46].

References

1. Kawakami, C. 2002. "The Unfinished Cartography: Murakami Haruki and the Postmodern Cognitive Map", *Monumenta Nipponica*, 57 (3), pp.309 -337
2. Kendall, G., Woodward, I., Skrbis, Z. 2009. *The Sociology of Cosmopolitanism*, London: Palgrave Macmillan
3. Конрад Н.И. 1972. "Запад и Восток", Москва: Втор. Издательст
4. Murakami Haruki 2004. "İpanemalı qız", *Dünya ədəbiyyatı dərgisi*, 2004 (N1), pp.312-314 (translated by İlgar Fahmi)
5. Murakami Haruki 2010. "Zəlzələdən beş gün sonra", Bakı, Qanun (translated by Aliye Suleymangizi)
6. Murakami Haruki 2012. "Norveç meşəsi", Qanun (translated by Gunel Movlud)
7. Murakami Haruki 2014. "Tərcümə etmək və tərcümə olunmaq", *Ulduz jurnalı*, №10, p.46 (translated by Meti Osmanoglu)
8. Murakami Haruki 2016. "Küləyin nəğməsini dinlə", Bakı, Xəzər jurnalı (N1), pp.154-191 (translated by Ziya Fazil)

9. Strecher, M.C. 1998. "Beyond "Pure" Literature: Mimesis, Formula, and the Postmodern in the Fiction of Murakami Haruki", *The Journal of Asian Studies*, 57 (2), pp.354-378
10. Strecher, M.C. 1999. "Magical Realism and the Search for Identity in the Fiction of Murakami Haruki", *Journal of Japanese*, Vol. 25 (N2)
11. Yusifli Cavanşir 2016. "Bədii tərcümə və ədəbi əlaqələr – 2015", "Ədəbi proses – 2015", Bakı, Hədəf nəşrləri

THE EFFECT OF COMMUNITY ATTACHMENT ON SUPPORT FOR FILM TOURISM¹

Işıl Arıkan Saltık^{1*}, Filiz Gümüş Dönmez²

^{*1} Muğla Sıtkı Koçman University,
Fethiye Faculty of Business Administration, Tourism Management Department, Muğla, Turkey

² Muğla Sıtkı Koçman University,
Tourism Faculty, Tourism Management Department, Muğla, Turkey

Abstract

Film tourism occurs by the recognition of a destination, tourism potential and the number of tourists within screening film or TV series in a region. The residents' approach to film tourism is significant to ensure a sustainable tourism policy. The residents' support for film tourism is important in optimal film tourism planning, managerial decisions related to film tourism, and change in the situation in the region. One of the influential elements in the support for tourism development of residents is their community attachment. Community attachment is defined that an individual's integration into community life, struggling for the problems of the community and communicating with the other members of the community. Host residents with high community attachment support and show goodwill towards things benefitting the community. The aim of this research is to examine the level of support for film tourism development and the effect of their community attachment on this support in Muğla, which is an important film tourism destination. Within the quantitative research methods, the research data has been collected with the survey technique. A total of 518 questionnaires which were collected by non-probabilistic convenience sampling method, were analyzed in this research. As a result of the research, it has been seen that residents in Muğla generally support film tourism. Hence, it has been determined that of residents' community attachment has a significant but weak effect on support for film tourism development. The findings are important as it is one of the earliest empirical researches on this subject.

Key words: Film tourism, community attachment, residents, support for tourism, Muğla.

INTRODUCTION

Film tourism is defined that tourists visit to a destination because of the destination's being screened at any TV programs, video, motion pictures or any recorded image (Hudson and Ritchie, 2006). The recognition of a destination, tourism potential and the number of tourists within screening film or TV series in a region constitute film tourism in a destination. Film tourists, local tourism organizations and residents are important stakeholders in the development of film tourism in a destination. Especially the residents' approach to film tourism reflects the sustainable film tourism development. Accordingly, it is crucial to determine the attitudes and opinions of not only film tourists or tourism business but also residents in the entire process from planning to implement of film tourism activities in the destination. In this context, it has been predicted that residents' support for film tourism development will contribute to the development of film tourism activities. As in support for tourism development, it is expected that the community attachment of residents will be effective on the support for film tourism development. The aim of this research is to examine the level of support for film tourism development and the effect of their community attachment on this support in Muğla, which is an important film tourism destination. Within this research, firstly main concepts on this subject are described in the literature section, and then research method is explained. Following by presenting findings of the analysis, the study is concluded with discussion of the results.

¹ This study has been granted by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK). Project Grant Number is 119K551 and title is "Natural Stage (Plateau) of Screens: Evaluation of Film Tourism Activities in Muğla Province".

LITERATURE REVIEW

Film tourism is a type of active tourism that includes visits to film-themed parks, production studios and plateaus as well as regions where film and TV series are shot (Beeton, 2005). Film tourism seems to be niche marketing that takes place only at destinations where the films or TV series was shot. However, it is considered as a remarkable subject for both academic and practitioner in terms of interest of film tourism in the audience, the impact on tourists and residents, emerging tourist behavior and the current situation and development of the touristic region (Connell, 2012). Film tourism takes place in the literature as various stakeholders including residents, film tourists and local tourism organizations. In this context, Beeton (2005; 2008) stated the importance of involving residents in the planning of film tourism and the inclusion of the residents in the process will provide sustainable profit in terms of commercial gain and entrepreneurship in the long term. Although residents are one of the most significant stakeholders of film tourism, they are not decisive about the scenarios of the locations created by film or TV series producers. Accordingly, at the beginning residents do not have direct benefits for the possible effects of film tourism (Beeton, 2001; Connell, 2005, Heitmann, 2010; Yoon et al. 2015). However, it has been seen that there are researches to determine the perceptions of residents regarding the economic contributions (Demirbulat et al, 2015; Kervankıran and Çuhadar,2018; Arıkan Saltık et al, 2011; Yoon et al. 2015), negative socio-cultural effects (Mendes et al. 2017; Yoon et al. 2015) and environmental damage (Demirbulat et al, 2015; Yoon et al. 2015) of film tourism.

The residents decide that which impacts of tourism are effective or not (Jimura, 2011). The residents' perceptions on film tourism are greatly important in developing policy, optimal tourism planning, change in current situation and managerial decisions to be made in the region. However, it should be noted that residents can respect the economic impacts of tourism more than their social and environmental impacts due to their contributions such as extra monetary gains, employment opportunities and improvement of infrastructure (Mendes et al. 2017).

Depending on the positive and negative impacts of tourism, residents can support film tourism in line with the positive impact of film tourism or oppose film tourism in the direction of negative impacts. The successful development of a touristic destination is constructed with the support and knowledge of the residents. Although the success of the tourism industry depends on the attractiveness and the services, the hospitality of residents living in the destination is one the significant factors affecting this success (Gursoy et al, 2002). In this context, it is important to determine the perception and support for tourism of residents.

Society is not only a physical measure of a structure but also a structure that has social, psychological and spiritual connotations. Community attachment is the measurement of sentiment of the community in which the individual lives (Trentelman, 2009). At the same time, community attachment is the sense of belonging to the community, meeting the expectations of its members and satisfying their needs (Crowe, 2010). According to the Brehm et al. (2013) the individual's feeling of his own community means that the individual strives for the problems of the society and communicates with other individuals of the society. Community members with a high community attachment support and show goodwill towards things that benefit the community (Macias and William, 2016).

Since tourism generally develops in line with the goodwill of the residents, the support of the residents is crucially important for the development, success and sustainability of tourism (Jurowski, 1994). The revival of tourism in a destination affects positively or negatively the quality of life of residents (Gursoy vd. 2002). In such development processes, improving the tourism increases the success without excluding residents and participating them into the process. Although the natural beauty of the destination and service quality of the tourism enterprises have key roles in ensuring the success of tourism industry, the behavior of the residents to tourists is also very effective. During the experience of tourism activity, a resident' anger, apathy or mistrust instead of hospitality behavior may result in the dissatisfaction of the tourist (Jimura, 2011, Singh and Wright, 2011). The effects of film tourism are generally as same as tourism. But film tourism creates effects for the destination depending on media and destinations with the films and TV series since it covers certain geographical regions (Connell, 2012). The over-commercialization or commodification of a destination and culture within impact of film or TV series are specific to film tourism (Mordue, 2001). These characteristics are the factors that can reduce the residents' sense of belonging and commitment and affect the development of film tourism.

Community attachment has been the subject of various researches on the development of tourism (Jurowski et al., 1997; McCool and Martin, 1994; Gursoy et al., 2002; Yoon, 1998). In this context, Jurowski (1997) stated that if the residents attach to their community highly, they perceive economic and social impacts of tourism positively but the environmental impacts negatively. Also, Williams et al. (1995) stated that the attitude and support of residents with high attachment to tourism is higher. While Gursoy et al. (2002) could not find a significant relationship between community attachment and support for tourism in their research, Chen and Chen (2010) determined the direct and positive relationship between the same variables. Lee (2013) found that community attachment affected positively but indirectly support for sustainable tourism. Nevertheless, there is no research in the relevant literature which addresses the relationship between community attachment and support for tourism development. In this context, this research is unique as it is one of the first researches to examine the effect of the community attachment on support for film tourism development.

MATERIALS AND METHODS

This research has been conducted in Muğla where is situated in the western part of Turkey, meeting the Mediterranean and Aegean Sea. The province has a total resident population of 967.487 inhabitants. Muğla is amongst the most popular tourism destination in Turkey. The province of Muğla has 1480 kilometers coast length accommodating many marinas and slips and neighboring Greek Islands. More than three million tourists annually are welcomed to this city which has lots of impressive historical ruins, beautiful resorts, cultural value, natural vast beaches, rich flora and fauna and popular holiday destinations such as Bodrum, Fethiye, etc.

As Muğla is a famous destination and has natural sceneries, lots of TV and film producers are welcoming to shoot film or TV series. Therefore, film and TV series audience have created the film tourism potential by visiting the filmed locations. Lots of national and international films (e.g. The Last Diviner, Happiness), TV series (e.g. The Ambassador's Daughter), countless documentaries, TV programs, advertisements, music videos have been shot until now. And the most important thing is that producers appreciate Muğla as a natural film plateau (stage). Based on this potential, the first aim of this research is to measure residents' support for film tourism. Within the literature, residents who love their own community in which they live, attach to their community emotionally. So, they support any development occur in their community. Secondly, this research has been planned to examine the effect of the community attachment on support for film tourism development. Considering the scarcity of the researches on this subject, the effect of the community attachment on support for film tourism development is particularly contributing and providing noteworthy results for the subject.

In the research, the direct effect of community attachment on support for tourism development is examined. Figure 1 shows the diagram of the research model where community attachment is the independent variable and support for film tourism development is dependent variable. Within the research model the hypothesis is;

H₁: A positive and significant relationship exists between community attachment and support for film tourism development.

Figure 1. Research Model

Data for this research were collected using survey technique applied to the residents living in the province of Muğla and its districts. The questionnaire of this research consisted of three main sections. The demographic characteristics of residents were asked in the first section. While the second section was dedicated to the community attachment (CA), the third section consisted of support for tourism development (SFT).

Prior to data collection, to ensure the clarification and reliability of the questionnaire a pilot test was conducted to 188 respondents. All the items in the scale of community attachments were clearly understood by the respondents. But in the scale of support for tourism development, the seventh item was excluded from the analysis because of cross loading. Thus, minor changes were ensured to clarify and content validity of the questionnaire.

During data gathering, all the districts of Muğla had been visited by the researchers and 521 questionnaires were collected between December,2019 and March, 2020. 3 incomplete questionnaires out of 521 were excluded from the data. A total of 518 questionnaires which were collected by non-probabilistic convenience sampling method, were analyzed in this research. A 5-point Likert-type scale (1= strongly disagree; 5= strongly agree) were postulated to response by the residents. The data were first tested for validity and reliability. After the factor analysis, linear regression was applied to reveal the impact of community attachment on support for film tourism development.

RESULTS

Within the socio-demographic analysis, respondents were mainly female (56,9%) and married (59,7%). While 40,5% of the respondents hold a graduate degree, 22,6% of them graduated from high school. Out of total 518 respondents, 30,7 % have a monthly income between 216-429 \$, following by 21,8% of respondents that have a monthly income between 430-643 \$. Table-1 shows the detailed socio-demographics characteristics.

Table 1. Socio-demographics of the respondents

Gender	n	%	Marital Status	n	%
Female	295	56,9	Married	309	59,7
Male	222	42,9	Single	204	39,4
Missing value	1	0,2	Missing value	5	0,9
Monthly Income (\$)			Education		
215 \$ and below	72	13,9	Secondary school or lower degree	58	11,2
216 – 429 \$	159	30,7	High school	117	22,6
430 – 643 \$	113	21,8	Undergraduate degree	72	13,9
644 – 858 \$	73	14,1	Graduate degree	210	40,5
859 \$ and above	61	11,8	Postgraduate	51	9,9
Missing value	40	7,7	Missing value	10	1,9

The data transferred to the SPSS 20.0 was first put into normality tests to find out what kind of hypothesis tests would be applied. So, the data was analyzed for kurtosis and skewness values of the scale items. The results of CA (Skewness: -1,343<3,0 and Kurtosis: 1,919<10) and SFT (Skewness: -,669<3,0 and Kurtosis: ,422<10) showed that the data was accepted as normally distributed as Kline (2016:63) stated.

After supporting normality assumption and the sample size (518 sample/ 12 items= 43,16) suggested by Hair et al. (2010) explanatory factor analysis (EFA) was performed to explore the factor structure of the scale and items. Kaiser-Meyer-Olkin measure and Bartlett’s test of sphericity values of the scales were found acceptable (CA=0,896, 0.000; SFT=0,838, 0.000) which was accepted that the data was convenient for EFA (Hair et al. 2010; Field, 2009). Variables with a factor loading of 0.40 and above were taken into account with the principal component analysis and varimax rotation. CA was finally explained with 6 items under one-dimensional structure by analyzing eigenvalues >1, explaining total variance 67,743%, factor loadings from ,695 to ,889 as shown in Table-2.

Table 2. EFA results of CA (Community Attachment)

	Items	Factor Loadings	Mean	Std. Deviation
Community Attachment	I feel at home in the community.	,834	4,04	1,096
	I believe friendship with people in the community is important.	,849	3,96	1,114
	I know what goes in the community.	,884	4,00	1,043
	I love the residents in this community.	,889	3,96	1,084

	I believe that I am a person who this community needs.	,695	3,76	1,068
	I would feel sad if I moved to another community.	,771	3,99	1,178
	KMO	0,896	Eigenvalues	4,065
	Bartlett's Test of Sphericity	0,000	Total % of Variance	67,743
	Cronbach's Alpha	0,902		

The scale of CA's Cronbach Alpha was scored 0,902 which was accepted highly reliable (Field, 2009). Item means of CA was calculated as 3,95 which shows that respondents' community attachment level is high. Residents mostly feel at home in their community (item no 1), while their belief to be a person who is needed in the community (item no 5) is the lowest amongst the community attachment items.

As in CA, SFT was explained with 6 items under one-dimensional structure by analyzing eigenvalues >1, explaining total variance 56,869%. According to the Table-3, factor loadings of the support for tourism scale were captured from ,467 to ,861. The scale of SFT's Cronbach Alpha was scored 0,832 which was accepted reliable (Field, 2009).

Table 3. EFA results of SFT (Support for Film Tourism)

	Items	Factor Loadings	Mean	Std. Deviation
Support for Film Tourism	I am satisfied with the quality of life in this community, where was filmed.	,812	3,57	1,145
	Filming activities impact the community life positively.	,861	3,51	1,145
	Film tourism provides an increase in the number of tourists visiting the destination.	,799	3,92	1,056
	Film tourism activities always attract my attention	,795	3,34	1,213
	Film tourism activities are important for local government.	,778	3,59	1,103
	I can fund for the filming activities and film tourism promotion.	,467	2,32	1,213
	KMO	0,838	Eigenvalues	3,412
	Bartlett's Test of Sphericity	0,000	Total % of Variance	56,869
	Cronbach's Alpha	0,832		

When it was examined the items means of the support for tourism development, it had been obtained that the scale mean was scored above 3. The most supported item by residents was the third one "*Film tourism provides an increase in the number of tourists visiting the destination*" and respectively scored fifth, first, second and fourth items. However, the last item's mean was scored 2,32 and that meant residents could not afford financial support for film tourism.

A linear regression analysis was conducted to examine how much the community attachment of the residents in Muğla determined their support for film tourism. Regression analysis results are presented in Table-4.

Table 4. Regression Analysis Results

	B	Std. Error	Beta	t	p
Constant	2,283	,160		14,247	,000
Community Attachment (CA)	,277	,040	,295	7,005	,000
	<i>R</i> = ,295	<i>R</i> ² = ,087	<i>Adjusted R</i> ² = ,085		<i>F</i> = 49,064

As shown in Table 4, the regression analysis was statistically significant [$F(1,516) = 49,064, p < 0,001$]. According to regression results, the estimated model was:

$$SFT = 2,283 + ,277 (CA)$$

The adjusted R^2 was scored ,085. In other words, 8,5% of the variation in SFT is explained by CA. As a result, the support for film tourism on community attachment is statistically significant but has weak relationship since it is lower than 0,29 as mentioned by Pallant (2016: 150). So, the result of the regression analyses supported the hypothesized model where the residents' community attachment affects support for film tourism.

CONCLUSION

This research is designed to determine the level of support for film tourism of residents in a film tourism destination, and examine the effect of the community attachment on support for film tourism. In this context, an empirical research has been conducted in Muğla which is an emerging film tourism destination due to hosting lots of films and TV series in recent years. The results of the study showed that residents in Muğla generally support film tourism. Since the development of tourism is being affected by residents' perceptions, attitudes and behaviors, support for film tourism is respected as an important element for film tourism development in the destination. Hence, this result could be interpreted as an indication that film tourism will develop in the destination for destination planning and management. However, it has also been determined that residents don't intend to provide fund for the film tourism promotion and filming activities. Therefore, it is suggested that the support given to film tourism should be dimensioned and analyzed as financial and non-financial support, in future studies. Thus, a more comprehensive explanation of the relations between residents' perception and attitudes related to film tourism could be provided.

As a result of this empirical research, it has been revealed that community attachment has a positive but weak effect on support for film tourism. In the literature, there are some studies that point out the impact of community attachment on support for tourism in general (Chen and Chen, 2010; Gursoy and Rutherford, 2004). This study is important because it is the first study that empirically examined this relationship specifically in terms of film tourism and revealed that residents who are more attached to their community, support the film tourism more. The most important limitation of the research is that it was carried out in a single film tourism destination, namely Muğla. Therefore, it is not possible to generalize the research results to film tourism destinations with different features. It is suggested for future studies to make a comparison by examining this relationship in different film tourism destinations.

ACKNOWLEDGEMENTS

This study has been granted by The Scientific and Technological Research Council of Turkey (TÜBİTAK). Project Grant Number is 119K551 and title is "Natural Stage (Plateau) of Screens: Evaluation of Film Tourism Activities in Muğla Province".

REFERENCES

- Arıkan Saltık, I., Coşar, Y., Kozak, M. (2010). Televizyon dizilerinin destinasyon pazarlaması açısından olası sonuçları. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 21(1), 41-50.
- Beeton, S. (2001). Smiling for the camera: The influence of film audiences on a budget tourism destination. *Tourism, Culture and Communication*, 3, 15-25.
- Beeton, S. (2005). *Film-induced tourism: Aspects of tourism*. Clevedon, England: Channel View Publications.
- Beeton, S. (2008). From screen to the field: The influence of film on tourism and recreation. *Tourism Recreation Research*, 33 (1), 39-47.
- Brehm, J. M., Eisenhauer, B. W., Stedman, R. C. (2013). Environmental Concern: Examining the Role of Place Meaning and Place Attachment. *Society and Natural Resources*, 0, 1-17.
- Chen, C., Chen, P. (2010) Resident Attitudes toward Heritage Tourism Development, *Tourism Geographies*, 12:4, 525-545.
- Firll, J. (2005). Toddlers, tourism and Tobermory: destination marketing issues and TV-induced tourism. *Tourism Management*, 26, 763-776.
- Connell, J. (2012). Film tourism-evolution, progress and prospects. *Tourism Management*, 33, 1007-1029.

- Crowe, J. (2010). Community Attachment and Satisfaction: The Role of a Community's Social Network Structure, *Journal of Community Psychology*, 38(5), 622-644.
- Demirbulat-Güdü Ö., Oflaz, M., Buzlukcu, C. (2015). Kırsal yörelerde televizyon dizilerinin turizm hareketleri üzerindeki etkisi: Sevdaluk dizisi örneği. M. A. Çukurçayır, A. Başoada, Ş. Ünüvar, M. Sağır, M. Çiçekdağı, S. Büyükipelçi (Ed.), In I. Avrasya uluslararası turizm kongresi güncel konular, eğilimler ve göstergeler bildiri kitabı (s. 256-265). Konya: Aybil Yayınları.
- Field, A. (2009). *Discovering Statistics Using SPSS* (3rd Ed.). London: Sage.
- Gursoy, D., Jurowski, C., Uysal, M. (2002). Residents Attitudes: A Structural Modeling Approach, *Annals of Tourism Research*, 29(1), 79-105.
- Gursoy, D., Rutherford, D. G. (2004) Host attitudes toward tourism: an improved structural model, *Annals of Tourism Research*, 31(3),495–516.
- Hair, J. F., Black, W. C., Babin, B.J., Anderson, R. E. (2014). *Multivariate Data Analysis: A Global Perspective* (7th Ed.), Upper Saddle River, N.J.: Prentice Hall.
- Heitmann, S. (2010). Film Tourism Planning and Development: Questioning The Role of Stakeholders and Sustainability. *Tourism and Hospitality Planning & Development*, 7(1), 31-46.
- Hudson, S., Ritchie, J. R. B. (2006a). Promoting Destinations via Film Tourism: An Empirical Identification of Supporting Marketing Initiatives, *Journal of Travel Research*, 44, 387-396.
- Jimura, T. (2011). The Impact of World Heritage Site Designation on Local Communities: A Case Study of Ogimachi, Shirakawa-Mura, Japan, *Tourism Management* 32(2), 288–296.
- Jurowski, C. (1994). The Interplay of Elements Affecting Host Community Resident Attitudes toward Tourism: A Path Analytic Approach. PhD dissertation in Hospitality and Tourism, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Jurowski, C., Uysal, M., Williams, R. D. (1997). A Theoretical Analysis of Host Community Resident Reactions to Tourism, *Journal of Travel Research* 36(2), 3–11.
- Kline, R. B. (2016). *Principles and Practice of Structural Equation Modeling (4th edition)*, New York: Guilford Press.
- Lee, T. H. (2013). Influence Analysis of Community Residents Support for Sustainable Tourism Development, *Tourism Management*, 34,37-46.
- Macias, T., Williams, K. (2016). Know Your Neighbors, Save The Planet: Social Capital and the Widening Wedge of Pro-Environmental Outcomes, *Environment and Behavior*, 48(3): 391-420.
- McCool, S. F., Martin, S. T. (1994). Community Attachment and Attitudes toward Tourism Development, *Journal of Travel Research* 32(3), 29–34.
- Mendes, R., Vareiro, L., Ferreira, A.R. (2017). Residents' Perceptions of Film –induced tourism: A Portuguese Case Study. *Tourism and Hospitality Research*, 17(4): 424-433.
- Mordue, T. (2001). Performing and directing resident/tourist cultures in Heartbeat country. *Tourist Studies*, 1(3): 233-252.
- Kervankıran, İ., Çuhadar, M. (2018). Mardin'de çekilen dizi ve filmlere dönük yerel halkın algısı. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 2(1), 44- 59
- Singh, D. R., Wright, A. (2011). Tourism and Economic Growth, the Jamaican Experience. In: I. Boxil, Caribbean Tourism Perceptions, Economic Development and Air Travel, Centre for Tourism and Policy Research, The University of the West Indies, Mona, 1,11–19.
- Trentelman, C.K. (2009). Place Attachment and Community Attachment: A Primer Grounded in the Lived Experience of a Community Sociologist, *Society and Natural Resources*, 22(3), 191-210.

- Williams, D. R., Patterson, M. E., Roggenbuck, j. W. (1992). Beyond the commodity metaphor: Examining emotional and symbolic attachment to place. *Leisure Sciences*, 14(1), 29-46.
- Yoon, Y. (1998). Determinants of Urban Residents' Perceived Tourism Impacts: A Study on the Williamsburg and Virginia Beach Areas. *MS thesis in Hospitality and Tourism Management*, Virginia Polytechnic Institute and State University.
- Yoon, Y., Kim, S., Kim, S. (2015). Successful and Unsuccessful Film Tourism Destinations: from the Perspective of Korean Local Residents' Perceptions of Film Tourism Impacts, *Tourism Analysis*, 20(3):297-311.

İNSANIN VE İNSANLIĞIN KADERİNDE İBLİS (Hüseyn Cavid'in İblis (The devil) trajedisi üzerine bir inceleme)

SATAN IN THE DESTINY OF MAN AND HUMANITY (AN INVESTIGATION INTO HUSSEIN CAVID'S IBLIS TRAGEDY)

Lutviyya Suleyman Asgarzade

Institute of Literature after Nizami Ganjavi of Azerbaijan National Academy of Sciences. Azerbaijan.

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-8078-3484>

Özet

İblis (Şeytan) Doğu mitolojisinde ve İslam'da kök salmış efsanevi, dini-soyut bir görüntüdür. Dini efsaneye göre, eskiden melek olan İblis'e (Şeytan), Tanrı tarafından insana hizmet etmesi emredildi. İnsanoğluna hizmeti kendine yakıştırmadığı için Tanrı'ya isyan etti. Asi İblis (Şeytan) Tanrı tarafından cezalandırıldı ve cennetin krallığından yer yüzüne gönderildi. Efsaneye göre, o günden beri insanlara şeytani bir şekilde hizmet veren İblis (Şeytan) onları şeytani eylemlere teşvik ediyor.

Şeytanın imgesi yazılı ve sözlü Garp ve Doğu literatüründe çeşitli tezahürleriyle kötü bir güç olarak defalarca belirtilmiştir; Dante'nin İlahi Komedi'si, Belmont'un Vaiz Şeytan'ı, Calderon'un Harika Sihirbaz'ı, Bel Conson'un Şeytan'ı, Marlo'nun Doktor Faust'u, Milton'un John Bilton'u vb. Bu konuda Azerbaycan edebiyatında yazılmış eserler de var; Abdurrehim. Hagverdiyev'in Peri Cadı, Hortan'ın Cehennem Mektupları, Abdulla Şaik'in İblisin huzurunda, Hüseyn Cavid'in İblis trajedisi vd. Bu eserler içerisinde Hüseyn Cavid'in İblis trajedisinin yeri farklı. Şeytan hakkında yazarken, Cavid bireylerin kaderiyle değil, insanlığın kaderiyle ilgilenir. Bu zaman filozof-şair, toplum ve tarihin en zor sorularına cevap bulmak istiyor. Sembolik bir şekilde yazılan eser, en başından beri sanatsal sembollere, sembolik işaretlere ve çelişkili fikirlere dayanır. Çalışmanın konusu her zaman günceldir.

Cavid'in İblis'i (Şeytan), literatürümüzde savaşların dehşetini, insan ahlakının bozulmasını ve tüm bunların nedenlerini gösterme açısından bir olaydır. İblis'te Cavid İblis-Tanrı, İblis-melek, İblis-İnsanı (adamı) yarattı. Ne yazık ki, çağımızda değişen hiç bir şey yok. İblisler (Şeytan) dünyaya hükmeder ve savaşlar asla bitmez. Bugün dünyayı ölüme sürükleyen koronavirüs, İblis-İnsan'ın (şeytan adam) şeytani düşüncesinin ürünü değilmi?

Anahtar Kelimeler: Azerbaycan edebiyatı, Hüseyn Cavid, insan ve insanlığın kaderi, İblis trajedisi, İblis-Tanrı, İblis-melek, İblis-İnsan, koronavirüs

Summary: The devil is a mythical, religious-abstract image deeply rooted in Eastern mythology and Islam. According to religious myths, Satan, formerly an angel, is commanded by God to serve man. He rebelled because he did not like Satan. The rebellious Satan was punished by God and sent from the kingdom of heaven to earth and among men. According to legend, since that day, Satan has been serving people in a demonic way, inciting them to evil deeds.

The image of the devil has been repeatedly referred to in our written and oral literature as an evil force with its various manifestations; Dante's The Divine Comedy, Belmont's The Devil the Preacher, Calderon's The Wonderful Wizard, Bel Johnson's The Devil, Marlowe's Doctor Faust, Milton's John Bilton and so on.

* Prof. Dr. Asgerzade Lütviyye Süleyman/Institute of Literature after Nizami Ganjavi of Azerbaijan National Academy of Sciences. Azerbaijan. asgerzadelutviyye@yahoo.com.tr.tel:+99455 480 89 10

Works on this topic have been written in Azerbaijani literature. For example, A. Hagverdiyev wrote "Fairy Witch", "Hell's Letters from Hortan", Huseyn Javid's Devil's Tragedy and others. But the place of Hussein Javid's "Iblis" tragedy is different. When writing about the devil, Javid is not interested in the fate

of individuals, but in the fate of humanity. The philosopher-poet wants to find answers to the most difficult questions of society and history. The work, written in a symbolic way, is based on artistic symbols, symbolic signs and contradictory ideas from the very beginning. The subject of the work is always relevant.

Javid's Devil is an event in our literature in terms of showing the horrors of wars, the deterioration of human morality, and the reasons for all this. In Iblis, Javid created the devil-God, the devil-angel, the devil-man. Unfortunately, nothing has changed today. Demons rule the world, and wars never end. Isn't the coronavirus, which is dragging the world to its death today, the product of the devil-man?

Key words: Azerbaijani literature, Hussein Javid, the fate of man and humanity, the tragedy of the devil, the devil-God, the devil-angel, the devil man-coronavirus

GİRİŞ Hüseyin Cavid Efendi, Azerbaycan edebiyatının en çok okunan, en çok konuşulan ve tartışılan filozof yazarlarından. Sovyet döneminde Azerbaycan edebiyatının yegane “efendisi” ve “İstanbul mümessili” gibi değerlendirilen Cavid Efendi diline, uslubuna, düşüncelerine, eserlerini İstanbul Türkçesi ile kaleme almasına göre takip ve tenkit edilmiş, binlerce Müslüman Türk aydını gibi Sibirya'ya sürülmüş, 1941` yılında Sibirya`da vefat etmişti. Yaratıcılığı, beşeri sorunları içeren manzum trajedileri, tarihi dramları ile Azerbaycan edebiyatında hadise olmuş, “Şeyh-i Senan”, “Ucurum”, “Peyğamber”, “Topal Timur”, “Seyavuş”, “Hayyam”, “Azer” gibi eserler vermişti. Filozof şair-dramaturk Hüseyin Cavid I.Cihan savaşının sonunda, 1918`de en çok sensasyon yaratan ve tartışılan “İblis” (Şeytan) trajedisini yazmış, eser 1924'te yayınlanmıştı. Not edelim ki, eserin ismi İblis olduğu için yazımızda Şeytan İblis sözlerini karşılıklı olarak kullanacağız.

İblis - Şeytan Doğu mitolojisinde derin kök salmış, mistik, dini-soyut imgedir. Dini inancımıza göre, Şeytan önceler melektmiş. Hz.Muhammed bir hadiste şöyle der: "Ey insanlar, Tanrınız birdir ve babanız birdir; hepiniz Adem'den yaratılmışsınız, Adem de topraktan yaratılmış." Hadislerden de anlaşılacağı gibi, tüm insanlığın babası sayılan Hz. Adem, Tanrı tarafından yaratılan ilk insanoğludur. Tanrı onu topraktan yaratmış, sonra ona hazinesinin ruhunu solumuş. Bu yaratılıştan sonra Tanrı tüm meleklerle Adem'e ibadet etmelerini emretmiş. Şeytan ateşten yaratıldığından, topraktan yaratılan Adem'e ibadet etmeyi reddetmiş ve Kıyamet Gününe kadar Tanrı'nın lanetini kazanmış.

Kuran'daki birkaç ayet (Araf, 12), Şeytan'ın, kendisine emredilmiş olmasına rağmen, Adem'in önünde secdeye varmayı reddettiğini göstermektedir. Bu ayetlerden birinde Şeytan'ın (daha sonra Şeytan'a dönüşen) Adem'e secde etmemesinin nedeni kendi dilinde açıklanmıştır. (Allah, İblis'e buyurdu): "Sana buyruk verdiğimde sizi secde etmekten ne alıkoydu?" O sordu. "Ben ondan daha iyiyim, çünkü beni ateşten yarattın ve onu çamurdan yarattı." diyorş ” Tanrı, insanın doğasında, onu Şeytan'ın ayartmalarından korumak için iman denilen bir sigorta gücü tayin etmiştir. Cavid eserde bunları aynen rivayetdeki olduğu gibi vermişti:

Ben şimdi bir ateş, fakat önceler melektim,
Hep Halike tespih idi, tehlik idi virdim.
İlk önce melekler beni tagdis ediyordu,
Adem gibi bir saykısız ahir leke vurdu.

Alçalmadı, yükseldi fakat şöhretü şanıım,

Allah ile bir zikredilir namü nişanıım (Cavid 2007).

“Saykısız” dediği Hz.Adem`in ve kaburgasından yarattığı Havva annemizin Cennet`ten kovulması Şeytan`ın mahareti. Şöyle ki, Şeytan`ın yasak ağacın meyvesini yemeye yönlendirdiği Havva annemiz Adem'e de teklif eder, ikisi de meyveyi yer ve Tanrı'nın emriyle Cennet'ten kovulur. Adem'e ibadet etmek istemeyen melek böylece insana ilk kötülüğü yapar ve Şeytana dönüşür. Rivayetin özünde İslam'ın omurğası sanılan Tanrı'ya itaat et ve nefse uyma isteği vurgulanır. Yानी, Adem evlatlarının başına gelen tüm felaketler, arzularının üstesinden gelememelerinin, nefse uymalarının sonucudu. Derler ki, insanın doğasında iki ana güç var: nefis (şehvet), akıl ve zihin. Bu iki temel her zaman birbirleriyle savaş halinde. En eski zamanlarda, insan bu iki prensibi kendi dışında biliyordu, halbuki her şey insanın içinde, gönülde başlar. Gönülünü Şeytan`a verenerler şerin-kötülüğün hizmetkarına dönüşür. Yani Cihan İyilikle Kötülüğün, İnsanoğlu ile Şeytan`ın savaş meydanıdır. Tesüf ki, Melek`le İblis`in, İyilikle Kötülüğün savaşında hala ki, Kötülük - Şeytan baş rödedir. Hz.Adem`in olayları, Şeytan`ın kötülüğü literatürümüze her zaman çeşitli şekil ve bağlamlarda yansımıştır. Avrupa ve Rus edebiyatında; Aligyeri Dante`nin İlahi komedi`si, Belmont`un Tebliğci İblis`i, Kaldero`nun Ecazkar sehrbaz`ı, Con Milton`un Yitirilmiş cennet`i, Bel Conson`un Şeytan`ı, Jak Kazot`un Aşık Şeytan`ı, Şarl Bodler`in Şeytana dualar`ı, Mark Tven`in Sirli ecnebi`si, Mixail Bulgakov`un Ustat ve Margarita`sı, Uilyam Peter`in Şeytan`ı, Neyl Geyman`ın Sandman`ı, Stiven King`in Mehşer`i, Kristafor Marlo`nun Doktor Faust`u, Yohann Volfgang Göte`nin Faust`u, Corc Bayron`un Gabil`i, Michael Lermontov`un Demon`u, Abdürrehim Hakverdiyev`in Peri cadu`su, Hortdanın cehennem mektupları, Abdulla Şaik`in İblisin huzurunda eserlerine Şeytan çeşitli tarafları ve tezahürleri ile konu olmuştu. Bunların içerisinde Hüseyin Cavid`ni yazdığı İblis trajedisi bir başkadı. Dünya şiirinde İblis son metamorfozunu (tam bir değişimini), Cavid`in çalışmalarında geçirir. Cavid`in İblis`i, İblis`in romantizm türlerinden farklıdır. Cavid`de, İblis`i (Şeytan`ı) idealize yok, aksine Cavid`de gerçekçilik yeni bir seviyeye ulaşır. Cavid`in Şeytanı ilahi, efsanevi melekleri reddeder. Cavid İblis (Şeytan)-Tanrıyı değil, İblis (Şeytan)-Melek`i değil, İblis (Şeytan) İnsan`ı yaratır. İblis yazarın Azerbaycan Cumhuriyeti devrinde yazdığı tek eserdir. Eser Sovyet eleştirmenlerinin daima dikkatinde olmuş, farklı yavaşmalarda bulunmuşlardı; İblis pyesinin "yıkıcı savaşlara ve ilham verenlere karşı olduğunu, kötülüğe karşı çürük bir direniş felsefesini ortaya çıkardığını", İblis`in "Goethe'nin Faust'unun maddi etkisi altında yazıldığı" itimal olunur, eleştirmen Ali Nazım`sa "Faust'un bir taklidi olduğu" belirtiyor (Nazım 1962), yayımlandıktan sonra Cavid Puskin ile karşılaştırılır (Nazım 1929). 1937'deki soruşturma sırasında, Bekir Cobanzade davasında, Ali Nazım'ın Hüseyin Cavid'i "Sovyet Doğu'sundaki tek olağanüstü yetenek" olarak gördüğü" not edilir (Aşnin 2002), Mikayil Rzaguluzade, şeytan imajında, "kötü ruh" insan ihaneti ve suçunun ortaya çıkmasının yazarın hümanist görüşlerini yansıttığını belirtiyor, Cavid`in "tüm insanların acılarının kaynağının şeytan olduğu" inancını reddediyor. Tüm sefaletin insan açgözlülüğünden, "acımasız krallardan", "herhangi bir ülkenin yöneticilerinden, çarlarından, krallarından ve efendilerinden", "farklı inançların kölelerinden" geldiğini belirtti. Yazarın pan-Türk sempatilerinin bir kısmının da oyuna dahil edildiğini belirten Rzaguluzade'ye göre, bu bölümdeki şeytanın monoloğu bu

fikri daha canlı bir şekilde ifade etmektedir (Rzaguluzade 1970). Eleştirmeni Ali Nazım, eserin "İblis" in Kemalist hareketin zirvesinde yazıldığına dikkat çekerek, Cavid'in rasyonalizm ve öznelcilik, sosyal idealizm ve mistisizmin benzersiz bir kombinasyonuna geçişine dikkat çekiyor (Nazım 1930). Ali Nazım, dramın kahramanları Arif, Vasıf ve İblis-Cavid'in tek bir görüntünün farklı varyasyonları olduğuna dikkat çekiyor. Bu imgenin "askeri ve devrimci dönemin Türk burjuva zekası, ruhsal olarak dualistik olduğu", Cavid grubunun entelektüellerinin tüm sosyo-psikolojik kaynağını ve ideolojik ve politik özünü bünyesinde barındırdığı belirtilmektedir (Nazım 1929) Nazım, oyunda Cavid'in "bir yandan şeytan, diğer yandan Arif kılığında davrandığını" belirtmektedir.

Edebiyat eleştirmeni Hamid Araslı, Türk şairi Tefik Fikret'in bu trajedinin betimleyici yöntem ve araçlarından önemli ölçüde etkilendiğini ve "İblis" oyununun "Şeyh Sanan" ile birlikte Azerbaycan tiyatro tarihinde yeni bir sahne açtığını, (Araslı 1971), Mesud Aliyev, "trajedinin merkezinde yer alan ve tüm olaylara karışan Şeytan'ın sembolik bir imge olduğunu belirterek, tüm çirkin ve ölçülü tutkuların kaynağının kişinin kendisi olduğunu kanıtlamaya çalışıyor. Aliyev'e göre trajedinin bir diğer baş karakteri Arif, akıl ve vicdanın sembolüdür. Eserin ikincil kahramanları da sembolik imgeler tasvir ediyor. Örneğin, Rena güzellik ve gurur birliğini, Şeyh İkhtiyar masumiyeti ve sabrı, İbn Emin ihaneti, Havar tevazuyu ve masumiyeti, Elhan ise kahramanlık ve dürüstlüğü temsil etmektedir"(Aliyev 1975).Trajediye Amin el-Reyhani'nin "Şeytan Mektubu" ile karşılaştıran filologlardan A.Mammadova, her iki eserdeki olayları anlatırken yazarların sembolizme başvurularının tesadüfi olmadığını belirtiyor. Her iki eserde yaşanan hadiseleri tarif ederken yazarlar sembolizme sembolizme baş vurduğunu, onun yardımıyla dünya-insan-toplum üçlemesi bağlamında görülen ütopyik izlenimi, hümanizm, hakikat, adalet ve özgürlüğün gerçek fikirlerini aktarmasını" (Mammadova 2013) belirtir. E.Garayzade'ye göre, iyi ve kötü güçlerin muhalefeti eserde alışılmadık bir şekilde temsil edilir ve bu, esas olarak İblis ve Arif'in imgelerine yansır. Arif, ahlaki saflığını korur ve kişisel sorunları yerine insanlığın sorunlarından endişe duyar. Savaşın etkilerini görünce Şeytan'a meydan okudu ve onu kızdırdı. Garayzadeh, Arif'in konumunun Şeytan'ın kendisini köleleştirmeyi ve onu kötü güçlerin ana hedefi haline getirmeyi amaçlayan evrensel ahlaki ilkeleri yok etme planlarına ters düştüğünü savunur (Gerayzade 2013). Filozof R.Cafarova ise, modern sanat sürecindeki estetik idealin sorunlarını hesaba katarak, Huseyn Cavid'in "Şeytan" eseri ile estetik düşünceye yeni fikirler getirdiğine dikkat çekiyor. Kurgusal dünyada yazar, bir yandan savaş fikrini, diğer yandan da genel spekülasyon aşk fikrine, eskimiş dini değerlere ve kahramanların yeni koşullardaki sefil, bazen komik konumlarına dayanan bir neslin trajedisini sunar (Cafarova 2012). A.İsmayılov'a göre "Azerbaycan İblis'i Allaha penah apan cahillere, nadanlara kahkaha çekir ve onlara anlatmağa çalışır ki, cihanı katlgaha dönüştüren imdat istedikleri o müdhiş kuvvadır (İsmayılov 1983), "Şeytan'ın isyanı, Tanrı'nın yeryüzünde adalet adına ekdiği adaletsizliğin meyvesine döndü." (İsmayılov 1983). İblis-Şeytan Arif'lerin adaletsizliğine kahkaha ile gülür, Allaha insanın faciası gibi bakar" Şeytan "onlara Allah'ın haksız fiillerini, dünyanın adaletsiz kanunlara karar verdiğini gösterir ve bu yüzden kararsız ve huzursuz, bazen alaycı bazen de kızgındır." (Mammadov

1982). "H. Cavid İhtiyar Şeyh'in Tanrı'ya karşı tavrını ifade ediyor." (İbadoğlu 1969). Şeyh, önceler Tanrı'yı merhametli, adaletli, mazlumlar için bir sığınak olarak biliyor i ve ona secde ediyordursa, şimdi başına gelen felaketler onu uyandırıyor. O, Tanrı'nın rahmetiyle alay ediyor. Şimdi tek tesellisi Tanrı'dan intikam almaktır ” (İbadoğlu 1969). Halbuki Şeytanın amacı, Tanrı'nın imajına göre dini veya teolojiyi eleştirmek değildir. Şeytan'ın Tanrı ile mücadelesi geleneksel bir mücadeledir ve genellikle sanat eserlerinde bir sembol olarak kullanılır (Halilov 1996). Hüseyin Cavid facialar yazarıdır. Cavid'de facia psikoloji bir süreçtir." Cihan ve toplum, hem Cavid'in zamanında, hem de öncesinde psikolojik anormalliklerin ortasındaydı. Bu psikolojik anormalliğin sanatsal tablosunu trajediye ilk kez ve ebediyen Cavid getirdi (Asgerzade 2005).

Eserinin mazmunu İblis (Şeytan-Satan) dört bölümden oluşan manzum trajedidir. İlk bölüm Bağdat'ta pitoresk bir köşenin resmi ile başlar. Savaşın dehşetini Şeytan bir pencereden, Melek diğer pencereden izliyor. Şeytan savaş ve Melek barış istiyor. Bu olayların nedenini bilmek istişen, yorgun ve düşünceli Arif se Tanrı'ya hitap eder. İblis (Şeytan) sürekli ve alaycı kahkahalarla alevlerden çıkar ve büyük bir güç olmaktan bahseder, kahkahalarla uzaklaşır. Bu durumda Arif, İhtiyar'dan bir çözüm ister. İhtiyar'sa Arif'e insandaki adaletsizliği ve baskıyı unutmazsa, yok olacağını söyler. İblis Arif'in önünü keser. Arif ona kim olduğunu sorar ve hemen İblis'i tanıır. İblis Arif'e kalbine “nuri-hakikat” vermeye geldiğini söyler. Arif, İblisi asla takip etmeyeceğini söyler. İblis ayrıldıktan sonra Haver gelir. Arif'e neden pejmürde olduğunu sorar. Arif ona İblis hakkında herhangi bir bilgi vermez.

Bu bölümde Rana, Arif'in kimliğini İbn Yamin'e açıklar. Arif ise, Rana'yı babasının katilini arayan İbn Yamin'den uzak tutmaya çalışır. Bu arada Vasif ve arkadaşı yaralı bir Rus subayı getirir. Bu sırada İblis, yüksek sesli kahkahayla Arif'in önüne çıkar, ona savaşmak için gerginliğin değil cesaretin gerektiğini söyler ve ona bir tabanca ve altın verir. Arif her ikisini de reddeder.

İkinci bölüm, Arap zevkinde süslü bir salonun tanımı ile başlar. İblisin hizmetçisi Arap kıyafesindedir. İblis (Şeytan), İbn Yamin'e Rana hakkında konuştuğunda, İbn Yamin ona işini yapmasını söyler. Ayrıca, İbn Yamin'in orduya ve devlete ihanet ettiğini söylüyor. Bu vakit Vasif içeri girer. İblis O'na İbn Yamin olduğunu ve Rana ile evlenmeye hazırlandığını söyler. Şeytan ayrıca onlar çekilirken gelen Rana'yı bilgilendirir. Rana kızgın. Şeytan, Arif'e, altın ve silahı yoksa Rana ile kavuşamayacağını söyler.

Arif oturmuş, şarap içiyor. Rana gelir ve Arif'i görünce şaşırır. Rana, babasının katilinin İbn Yamin tarafından bulunacağına inanmanın yanlış olduğunu söyler. Sonra İbn Yamin gelir ve Rana'ya olan sevgisini dile getirir. Misafirlerin geldiğini bilen İbn Yamin, Rana'ya gitmelerini emreder. Vasif iki, üç memurla gelir. İbn Yamin buna iyi bir tesadüf der. Dansçılar şarkı söyler, dans ederler. Dansın sonunda Arif'e iki silahlı gardiyan eşlik ediyor. Kanun muhafızları dansçıları dağıtır ve İbn Yamin'i yakalar. Sonra Vasif ve Rana buluşub, giderler. O anda Arif gelir, Rana'yı sorar. İblis (Şeytan) bir subayla geldiğini söyler. Arif onları takip eder. Bölüm İblis'in (Şeytan'ın) alaycı kahkahaları ve sözleriyle sona erer.

Üçüncü bölüm, ilk bölümde olduğu gibi İhtiyar şeyhin çadırının tesviri ile başlar. Şeyh hayala dalmış. Haver yaralı subayın bandajını açıp yaranın iyileştiğini söylüyor. Yaralı subay Habar`a onu Ariften ayırmasından pişmanlık duyduğunu der. Haver düşünüyor; şu bir kader meselesi. Bu sırada iki Türk subayı gelir. İhtiyar şeyh onlara su verir. Memurlar yaralıların kimliğini sorar. Yaralı subay onun Müslüman olduğunu, Kazan`lı bir Türk olduğunu söylüyor. İlk subay, Kazan`lı Türk`ün Türke ateş ettiği için idamını istiyor. Bu vakit yaralı subay silahını çıkarıp kendisini öldürmek ister, ancak başka bir subay bunu yapmasını engeller. Bu defa bir köşede, aksakal bir abid kıyafesinde olan İblis`in (Şeytanın) kahkahaları duyulur. Vasif ve Rana`nın acelesi var. Rana, bir sıra felaketin onları takip ettiğini söyler, Haver`dan saklanacak bir yer ister. Kulübe girdikten sonra İblis (Şeytan) paspasın altındaki kapıyı kaldırır ve Rana'yı bodrum katına atar, Vasif`a ise ormanı gösterir. Bu defa Arif gelir. Haver Arif`i onu bırakıp getmekle suçlar ve ardından babasını aramaya gider. Arif, etrafına bakar ve gözünü degen tabancayı yerden alar. Bu durumu izleyen İblis (Şeytan), memnun ve alaycı kahkahalarla güler. Arif silahla alnını işaretlerken, yaklaşan İblis`i (Şeytan`ı) görür. İblis ona neden hala bu durumda olduğunu sorar. Arif sevgilisinin onun elinden alındığını söyler. İblis (Şeytan), ona hemen sevgilisini bulacağını söyler. Rana'nın bodrum katında olduğunu açıklar. O anda Haver gelir ve Arif'e neden değiştiğini sorduğunda, kulübede güzel bir kız olduğunu söyler. Haver bu sözlere inanmaz iken, Arif daha yüksek sesle bağırır ve Haver`ın bağazından sıkarak öldürür. Ölmüş Haver`ın üzerini hesirle kapatıp, Rana'yı bodrum katından çıkarır, kaçmasını söyler. Bu vakit İbn Yamin gelir. Haver`ın cesedini görür. Onu kimin öldürdüğünü sorar. İblis (Şeytan) suçlunun Rana'yı takip eden bir sefil olduğunu söyler. Bölüm, İhtiyar`ın Haver`ın cenazesinin önünde knuşması ile son bulur.

Dördüncü bölüm, ormandaki bir yolun tanıtımı ile başlar. Uzaktan, melankolik bir melodi ve çoban düdüğü duyulur. Bir köylü Türk kılığında, silah ve mermi ile kuşanmış iki haydut ağaçların arasından çıkar ve konuşurlar. Bir adamın buraya geldiğini görünce tekrar ağaçlara doğru geri çekilirler. Arif ve Rana gelir. Rana şurdan çabuk ayrılmalarını ister. O anda silah açılır, Rana daha da korkar. Arif cebinden bir tabanca ve bir avuç altın alıp Rana'ya gösterir, korkmaya gerek olmadığını söyler. Arif Rana'yı kucaklarken ağaçların içerisinden haydutlar çıkar. Arif'in parasının bir kısmı alırlar. Bu vakit ağaçların arasından Elhan çıkar. Bir Arap subayın ihanetini açıklığa çıkarınca, hainin onu ipten asmak istediğini, bu yüzden ordudan kaçtığını ve burada saklandığını söyler. Bu vakit, haydutlar silahsız İbn Yamin'i onun önüne getirirler. Elhan, İbn Yamin`in onu asmak isteyen adam olduğunu söyler. Çingeneler dans eder ve onları eğlendirir. Dans biter bitmez İblis (Şeytan) ağaçların içerisinden çıkar. Arif İblis`in (Şeytanın) elini öper. Aniden, İblis (Şeytan) bornozunu, kafasındaki "serpuşunu", uzun ve beyaz sakalını yırtıp atar. Bu noktada Arif, onun İblis (Şeytan) olduğunu fark eder ve der:

Eyvah! Ona yaklaşmayın asla, odur İblis;

İblis o, evet, cümle felaketlere bais...(Cavid 2007)

Şu anda İhtiyar da ağaçların içerisinden çıkı verir.. Kızı Haver`ın ölümünden dolayı ağlayıp, ahnale eder ve intikam alacağını söyler. Şu anda Vasif de gelir. Vasif Rana`ya, babasının katilinin İbn Yamin olduğunu söyler. Rana hançeri çıkarıp İbn Yamin`i öldürmek ister, fakat Elhan buna izin vermez.

Bu sırada kaçaklar, bir papas, bir haham, bir İran'lı şeyh ve diğerlerini getirir. Manzarayı gören Şeytan der:

Derte bak, millete bak, niyyete bak!

Ölülerden ölüler feyz alacak! (Cavid 2007).

Getirilen hainler Elhan'ın emriyle gülleye dizilir. Vasif, Rana'dan onu kurtarmasını istediğinde, Rana Arif'i gösterir. Vasif Arif'e teşekkür eder Arif'se, Rana'nı sevdiği için onun görevi olduğunu söyler. Rana, Arif'in eski bir hayranı olduğunu ve Vasif'in yeni bir sevgilisi olduğunu söyler. Vasif ve Arif silahlarını çıkarıp ateş açar. Arif Vasif'i öldürür. Öldürdükten sonra Arif, Vasif'in yıllardır aradığı kendi kardeşi olduğunu öğrenir ve intihar etmek ister. Rana mane olur. Arif'in kafası karışık durumda. Eser İblis'in (Şeytan'ın) monologuyla son bulur.

İblis!... O büyük adne kadar calibi-heyret!

Her ülkede, her dilde anılmakta o şöhret,

Her külbeye, keşanede, viranede İblis!

Hep Kabe`de, büthanedeymiş, meyhanede İblis!

Her kes beni dinler, fakat eyler yine nifret,

Her kes bana aciz kul iken, besler edavet,

Lakin beni tehkir ede, ey eblehi-miskin!

Olduğca müsellat sana, bil, nefs-i-lâimin,

Pencemde demademez ilip kıvrılacaksın,

Daim ayak altında sönüp mahv o lacaksın.

Bensiz de emin ol, size rehberlik eden var:

Kan püsküren, ateş sovuran kinli krallar,

Şahlar, ulu hakanlar, o çılğın derebegler,

Altın ve kadın düşgünü divane bebekler.

Bin hile kurantilki siyasiler, o her an

Mehzep çıkaran, yol ayıran hadimi-edyan;

Olarda bütün fitnevi şer, zulmi ihanet,

Onlar duruyorken beni tehkire ne hacet?!

Ben terkederimsizlerialan, nemelazım!

Hiçten gelerek, hiçliye olmaktayımazım.

İblis nedir? – Cümle ihanetlere bais...

Ya her kese hain olan insan nedir? - İblis!... (Cavid 2007).

Cavid'in yalnız "İblis" eseri değil, "bütün trajedileri romantik trajedilerdir. Bu trajedide bazen iblisler ateş ve alevlerden, melekler altın çenelerden çıkıyor, ölümler ve kabuslar dans ediyor ve cehennem ve cennetin sesleri duyuluyor" (Garayev 1965). Cavid'in eserine mitoloji imge olan İblis ismini vermesi çok şeylerin habercisidir. Savaşı, kötülüğü İblis'in-Şeytan'ın törettiği trajedi gibi algılamış Cavid, bu

sorunun halli için insanların, mahsus da büyük devlet başçılarının humanizm ve demokratik düşüncesi etrafında birleşmesini önemli saymıştı.

Cihanın ve insanın kaderinde İblis Yüzyıl önce I.Cihan savaşına, Bakü`de yaşanan 31mart genositine, genellikle Orta Doğu`da - tarihte ve toplumda yaşanan olaylara dokunmuş Cavid, iyilikle kötülüğün savaşını İblis`ten önce Hübuti-Adem, İşte bir divaneden, Dün ve bu gün, Harp ve felaket gibi şiirlerinde de işlemiş, dramalarında İblis`teki Arif imgesinin seleflerini; Şeyh Mervan, Papas, Anjel ve Edmon gibi imgeleri yaratmıştı. İblis trajedisi başdan sona sanatsal semboller, sembolik işaretler, tezatlı fikir üzerine inşa edilmiştir. İblis`in yazılma tarihine bakılırsa, bu tarih I. Dünya savaşı`nın bitdiği, Bakü`de ermenilerin yaptığı katliam, Türklüye, “Türk birliğine rus müdahalesinin güçlenmesi, XX y.y. başlarında Orta Doğu`da yaşanan olaylar vb. de örtüşür. İblis`in sembolik şekilde yazılması da bu sebeptendir.

Çin`li yazar Lui Sin “Aptalın günlüğü” eserinde “sayfaları “insanseverlik”, “ahlak”, “fazilet” kelimeleri ile dolu olan tarih kitabının, aslında bütün cihanın “insan eti yemek” sözünden ibaret olduğunun” altını cizer (Lui Sin 1954). Lui Sin`ın tarih kitabında sayfalar arasından okudukları sanki XXI y.y. Orta Doğu`sunu tarif eder gibidir. Not edelim ki, XX y.y. başlarında Orta Doğu`daki durum şimdikinden o kadar da farkı değildi. XX ve XXI y.y. başlarında Orta Doğu`da yaşananları karşılaştırırken 100 yıllık zaman diliminde değişen bir şey olmadığını gözlemlemek de o kadar zor deyil. Günümüz Orta Doğu`sunda yaşananlar edebiyata, şiire, filme konu olduğu gibi XX y.y. başlarında da Cavid`in yarıcılığına konu olmuştu. Yazar, medeniyetin doğduğu yer olarak düşündüğü bu coğrafyanın, Orta Doğu`nun tarihini, dününü ve bugününü karşılaştırıp çeşitli imgeler üzerinden anlatır. XX y.y. başlarında uzun süren devlet geleneği olan Osmanlı İmparatorluğu'nun iyiye getmeyen durumu, İstanbul`un Avrupa birlikleri`nin tehtiti altında olması, Cavid`i üzüyordu.

Trajedide İblis`in törettiği bütün kötülöklere dokunulur, Orta Doğu halklarının sosyal, politik ve manevi hayatında I.Cihan Savaşı'nın törettiği trajediler, Avrupa`nın Orta Doğu siyaseti, genellikle İblise uymuş cihanın resmi çizilir; Toplar veriyor aleme dehşet, / Dehşet! Kopuyor sanki kıyamet. / Yağmur gibi gökten yağar ateş!... / Ateş!... Karalar, dalğalar ateş!... (Cavid 2007). Sanki kıyametin kopduğu olaylar Orta Doğu`da - Bağdat civarında - “Dışarısı yeşilliklerle mühat bir çardak, içerisi hesirle döşenmiş sade bir gülbecik... Ağustos, ikinci çağında” başlar; Arif bir tarafta ahşap bir karyola üzerinde eline tekye ederek, uzanıp düşünceye dalmış, çevrede fırtına, yıldırım çağışı, trampet sedaları, top, tüfek, bomba partlayışları... Karşıda, sahnenin nihayetinde iki büyük göz (pencere) ateşler, alevler icinde, dehşetli bir savaş tarif eder. Gözlerin birinde İblis, diğesinde Melek görünür” (Cavid 2007), sonrasında olaylar Türkiye`ye gezer (günümüzde olduğu gibi). Sahnenin derinliklerinde tesvir olunan savaş sahneleri ve subayların komandoları arasında olan tezat İblis ve Melek`in dialogunda daha da derinleşir. İblis memnun kahkahalarla: “ Deryalara hükm etmede tufan, / Sahraları sarsıtmada vulkan, / Seller gibi akmakta kızıl kan, / Canlar yakar, evler yıkar insan” – derken; Melek: “Ya rabb, bu ne dehşet, ne felaket? / Ya rabb, bu ne vahşet, ne zelalet? / Yok kimsede insafü mürüvvet, / İblisemi uymuş beşeriyet!? (Cavid 2007) - deye sual eder.

Bağdat civarındaki sakit hayatla savaş sahneleri arasındaki zıtlık, insanı kötülüğe sevk eden İblis`le, iyiliye davet edip, kötülüklerden sakındıran Melek imgesinin esere müdahilesi ve tezatlı fikirleri oyunun çelişkilere dayandığını, son olarak facia ile tamamlanacağını gösterir. İblis`e uyup onun siyasetinin kurbanı olan insanlığa yardım etmekte aciz kalan Melek Tanrı`ya dil açıp beşer için yalvarır. Nefsinin kurbanı olan beşeriyet öyle bir hala gelmiş ki, Melek`i ağladır, İblis`i güldürür. İblis savaş, Melek sulh çağırışları edir. İblis insanın halinden ne kadar memnun ise, Melek, cihanın İblis`e uymasından bir o kadar mütesirdir. Sömürgecilik, savaş, askeri politika ve emperyalist dünyada kötülük, felaket ve hastalığın yayılması İnsanoğlu ve Şeytan arasında çatışma yaratmışdı.

Facianın ekspozisyonu (başlangıcı) olan bu küçük sahne olayların iniş çıkışları ve olasılık dalgası, gerçekçi görüntülerin katılımıyla gerginleşiyor. I. Dünya savaşı`nın sanatsal aksi olan bu eserde yazar, Doğu ve Batı hayatını, sosyal, ruhsal ve siyasi moralini ve yaşamak için çarpınan Türk halkının mutlu yaşamına engel olan tüm manieri Arif, İblis, Elhan karakterleri ile betimlemiş. Eserde, Arif Orta Doğu`nu, İblis Batı`nı anlatır. Yaşanan olayların nedenini bir türlü anlayamayan Doğu`nun müteessir çocuğu Arif Tanrı`ya muraciatla der; “Ey varlığı yok, yokluğu vardan daha dilber!/Ruhum seni izler” (Cavid 2007). Doğu`nun soyut felsefesine karşı geliyor, içindeki bu ikileşmeden çılgına dönür. Kafasını meşkul eden sorulara cavab bulamazken bir taraftan da sürekli ve şehvetli kahkahalarla yerden, ateşler içinden çıkan İblis ona büyük kudret olmasından konuşur. Yıldızlı ve eflatuni ridasının etekleri hareket ettikçe ateşreng sima ve elbisesi parlar, durur. Arife der:

Arif! Bana bak, sen demi evhame kapıldın?

Biçare çocuk, sen demi İblis`e takıldın?

Dahiler, uluazim nebiler, bile benden

Hiç vechle tahlisi-gariban edemezken

Daim beni tehkir ederek eğleniyorsun...

Hep söyleniyor, söyleniyor,söyleniyorsun...

Bir gün gelir, elbette, şu izan ile sen de

Bazice olursun ihtiyar İblis`in elinde.

İblis, o büyük kudret, o ateşli muamma

Bir gün seni de kendine eyler köle... amma

Heyhat, olamaz derdine bir kimseden imdat,

İmdade koşar, koşsa fakat ah ile feryat (Cavid 2007).

Şeytan çoğu kez Arife bir "mürşit" olarak görünür, bazen Arife "Bir mürşit, o bir aziz" deye elini öptürür, bazen dekendini ona Şeytan kıyafesinde gösterir. Arif, ruhunu kemiren düşünceleri ifade eder: “Eyvah, ona yaklaşmayın, asla, odur İblis”,- der. Arif i düşündüren, bütün zamanların ariflerinin arayıp bulamadığı ezeli ve ebedi bir hikmetti; kemal zafer çalacak, yoksa kuvvat, Kötülük - İblis İnsan oğlunu yenecek, yoksa İnsan oğlu İblis`i? Görünen o ki, kendine yalnız Tanrıyı rakip gören İblis daha katiiyetlidir:

Bir hiçle doğan bir ulu quvvat, ulu kudret,

Bir kudreti-küllüyye ki, alem bana bedhah,
Dünyada eger varsa rakipim, o da Allah!...
Hep dinile, mehzeple,s iyasetle cihanda
Her fırtına kopmuşsa, evet, ben varım ondda.
Her yerde ki vardır ezemet, kahr ile dehşet,
Hakimdir o yerlerde şu karşındaki hilkat (Cavid 2007).

Şeytan, Arif'in elinden tutup onu hayat yolları ile tanıştırır, haksızlıkları, adaletsizlikleri, insanların ahlaki acılarını gösterir ve sonda Arif'in gönlünde şüpheler yaratır. Amacına yetir, inandığı değerler Arif için önemini yitirir. İç dünyasına İblis hakim olan andan Arif'in gönlünde isyan baş kaldırır. "İçinde kötülük olan, her şeyde nöksan arayan insan için dünya nasıl cennete çevrilsin? Seçimi insan kendi yapır" (Bleyk). Arif de kendi secimini yapır. Kalbini İblise-Şeytan'a verir. Hem İblis'in, hem de Melek'in insan için potansiyel bir fırsat biçiminde kurulması da mümkündür. Tabii ki, kalbinde iman ve iyilik yaşatan kişi Şeytan'dan korkmaz. M.Nuayme "Kavga kitabında şöyle yazar: "Kalbime bir şeytan girdi / Ve bir melek gördü orada / Göz açıp kapatıncayadek, bir kavğa başladı aralarında." U.Bleyk`se "İyilik ve "kötülük", "melek ve şeytan", "hakikat ve güc" eksiliğine başvuru yaparak birinci tarafla yanaşı, ikinci tarafın da varlığındaki anlamı açmaya çalışıyor. İyi pasifdi ve vicdana tabedir. Kötülük günceldir ve enerjiden kuvvat alır." Semböllerle konuşan U.Bleyk'e göre "İyilik cennet, Kötülük - cehennemdir." Bleyk, aynı zamanda, diyalektik konumun bu iki taraf arasındaki ilişkiyi belirttiğini ve itici gücün meleklerin değil, kötülük içinde olduğunu belirtir. Cavid'in İblis'i de gücünü ateşten alır: "İblis, o büyük küdret, o ateşli müamma / Bir gün seni de kendine eyler köle... amma / Heyhat, olamaz derdine bir kimseden imdat" (Cavid 2007).

Cavid de "Benim Tanrım güzelliğidir, sevgidir" – beyanına rağmen gerçeğe giden yolun güçden geçtiğine vurgu yapar: "Yaşatan kainatı kuvvattır, / Gücsüzün hep nasipi zilletidir" (Cavid, 2007). Haklı, bazen haklarınızı savunmak için, güçlü olmaktan başka bir yol yoktu. Her kim güçlüdür, O, haklıdır - felsefesi, bir İblis olmasına rağmen gerçekliğin felsefesidir, çünkü bu fani dünyanın, cismani hayatın gerçekleri iktidar üzerinde karar verir. Bu gün, kötülük hakkında konuşuyoruz, çünkü şu andaki savaşta kötülük günceldir. Ana görevi, kuvvatı amaç olmaktan çok bir araç olarak kullanmaktı. Şerin-kötülüğün pozitif anlamda vesfini adeta F.Nitsşe'nin ismiyle anırlar. Oysa, Kötülüğün vesfi Nitsşe'den önce Uitmen`de yer alır. O, 1860'lı yıllarda (bu zaman Nitsşe hala 20'li yaşlarındaydı) yazdığı "Pomanokada doğulmuş" adlı poemasında yazır: "Ben şer hakkında şiir yazıram, / şerden de konuşmak borcumdur benim / Eğer o varsa, demeli, senin de, benim de, / benim ülkemin de varlığının ayrılmaz bölümüdür." Yani, İblis-Şer her zaman var. Ne yazık ki, son zamanlarda daha da günceldir. Cavid`de de İblis-Şer trajedi cihanın ve toplumun ta kendisidir. Eğer ki, trajedi toplumun kendisidirse, talihsizlik ve cinayet, kasvet ve zulüm şere verilmiş meydan ve bu meydana tezahür edenlerdir. Örneğin; 1918`de Bakü katliamları zamanı bizat kötülükle - İblis`le yüz yüze kalan, ermeniler tarafından 60 kişi ile birlikte esir alınan, bir tesadüf sonucunda sağ kalan Cavid bir nevi İblis`le bizat tanışmıştı. İblis ilahi, efsanevi şekilleri reddetmiş, insanlaşmıştı. Hamile kadınların karının yarıp çocuk alan, sonra da süngüye takan,

diri diri adamın yüzünün derisini soyan, ateşe atıp yakan, duvara çivileğenler İblisleşmiş insanlar değilmi? Günümüzde yaşananların fonunda da İblis “gerçekci bir eser gibi görülür” (Şaik 1977). Yani İblis insan hakkında faciadır.

İblis'te olaylar Orta Doğu'da yaşansa da, bunu yalnız Orta Doğu'ya aid etmek doğru olmaz, çünkü İblis'in coğrafi mekanı cihandır. Şark'ta abid olan İblis, Garp'ta rahib ola bilir. Bazan “bir gazi olup, fitneler icat” eder, ”bazen bir Papa olur Cennet satar”, istediği zaman “Tebdili kiyafet” olur (Cavid 2007).

Ben Şark'da abid olurum, Garp'ta da rahip.

Bir gazi olup, gah ederem fitneler icad,

Bir mürşit olup, gah ederim alemi berbad;

Bazen olurum bir Papa! Cennet satarım ben,

İsa dirilip gelse de korkar gazapımdan.

Bazen olurum bir çoban, azade bir insan,

Bazen olurum, zulmü fesat aşiki sultan.

Bir piri zebun olduğum esnade dilersen,

Tebdili kiyafetle hemen genc olurum ben (Cavid, 2007).

Eserde milliyet fikrine sadık kalan şair düşüncelerini milli mefküremizin ana sözüne, düsturuna çevrilmiş şu misralarda dili getirir: “Turana kılıctan daha keskin ulu kuvvet,/Yalnız medeniyet, medeniyet, medeniyet!” (Cavid 2007).Trajedide Orta Doğu'nun durumunu (XX y.y.) humanist düşünceli insanlara iletmek isteyen Cavid, Elhan, Vasıf, subay, yaralı subay imgelerini kullanır. Türk ordusunda ihanetkarlık eden arap subayları da Cavid'den nasipini alar. Yazar, onları İbn Yemin ve arap subayı imgelerinde cemleştirir. Genellikle, eserdeki imgeler hemen hemen Osmanlı sarayı ve Türk ordusunun görevlileridir. Örneğin, Osmanlı'nın çok güvendiği arap paşası İbn-Yemin ve hemşire Rana'nın öldürülmüş babası saray görevlisidir. Rana babasının katilini bulup intikam alacağına yemin etmiş. Rana'ya aşık olmuş İbn-Yemin O'na sözde babasının katilini bulmasına yardımcı olmağa çalışır, halbuki babasının katili ta kendisidir. O'nlr birlikte yola konulur. Olayların akışında İbn Yemin yavaş yavaş kimliğini belli etmektedir. Rana babasının katilini aradığı gibi, Arif de çocukluktan ayrı düşdüğü kardeşi Vasıf ı aramakta.

Vasıf, bir türk subayıdır. Vasıf'la Arif kardeş olsalar da, bir birlerini tanımazlar. Kardeş olduklarından habersiz Arif ve Vasif Rana'ya aşık. Vasif Rana'nın babasının katilinin kim olduğunu bilir. Arif se bunu daha sonra İbni-Yemin'in söhbetlerine şans eseri kulak müsafiri olarak öğrenir. Katilin kimliğini öğrendiklerinde O'nlr şaşır kalar. Çünkü Osmanlı'nın yolunda canını feda eden Türk'lerin hiç bir itibarı yok iken, devlet butcesini savuran Arap'ların Peyğamber soyundan geldikleri için itibarı daha çoktu. Osmanlı sarayının görevlisi olmasına rağmen arap oğlu İbni-Yemin Türk ordusu'na ettiği ihanetden dolayı memnundur: “Bir büyük ordu, bir yığın insan / Benim uğrumda oldu hep kurban / Keyfe sarf eyledim de milyonlar / Yine devletce itibarım var / Ben kimim? Bir arap...ne zan etdin / Bir çocuktanımı korkar İbni-Yemin?” (Cavid 2007).

Hileger bir siyasetçi olan İbni-Yemin Rana'nın babasının katili olmasına rağmen kendini Rana'ya katilin bulunmasında yardım edecek kişi gibi gösterir. Osmanlı'daki bütün cinayetlerin kimler tarafından yapıldığını bilen Türk subayı Vasıf`se, katilin-İbni-Yemin'in, peşinden koşmakta, O'nu takip etmektedir. Vasıf sorunun kaynağının Osmanlı olduğunu bildiği halde kaynağı kurutmak yerine, bir katilin peşinde. Çünkü Vasıf, Osmanlı'nı yıkacak güde değildir. Bu sebepten Cavid, bu kaynağı kurutacak üst insanı, Elhan'ı ortaya çıkarır. Vasıf, bu gedişten endişelidir. Vasıf'ın endişesini gören diğer subay der: "Türk ordusu etrafa bu gün hemle ederken, / İrana ve ya Kafkaz'a imdada giderken, / Rus ordusu durmaz, çekilirken önümüzden, / Vasıf! Ne revadır ki, bu parlak günümüzden, / Feyz almayarak biz olalım kaflete mail, / Satmaz, satamaz milleti şahsiyete akıl" (Cavid 2007). Vasıf endişelerini şöyle dile getirir: "Efsus ki, hiçtir sonu, Türk ordusu varsın, / İsterse, bütün Hindi de, Afgan'ı da sarsın / İsterse, bütün karşı çıkan manii yıksın, / Turan'ı basıp bağrına, Altay'lara çıksın, / Mümkün değil, asla olamaz naili-amal / Etdikçe ihanet eli bu milleti pamal" (Cavid 2007).

Osmanlı sarayı'ndaki siyasi satılmışlığı Vasıf, şöyle ifade eder: "Türk ordusu daim basarak ülkeler almış / En sonra siyasetde basılmış ve bunalmış / İdrakı sönük başçıların gafleti ancak, / Etmiş, edecek milleti ellerde oyuncak" (Cavid 2007). İleri görüşlü Cavid efend'in bu söylemi az sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün gencliye hitabında farklı bir şekilde dile getirilecekti. "İşte milleti ellerde oyuncak eden bir siyasi otorite ortadadır." Durumun bu şekilde irelilemesi elbet ki, "Sevr" anlaşması'nı doğuracaktı. Bunu önceden gören Cavid zekası fikirlerini İblis'te kaleme almakta, "Osmanlı devrilmedikçe Türke azadlık yoktur. Bu eskimiş zihniyeti tarihe gömecek bir önder çıkmalıdır", görüşünü ortaya koymakta, ihanetleri bir bir sayarak, Osmanlı sarayı'nda olup bitenleri tablolaştırarak ifade etmektedir. Türk ulusunun kurtuluşu, yalnız ulusal uygarlık ve çağdaşlaşma zemininde mümkün ola bilir.

İblis'te Türk-Rus ordularının karşıdurmasında yaralı esir alınmış bir tatar imgesinin yer alması da rastgele değil. Yaralı esir Kazan türküdür və rus ordusunda görevlidir. O'ndan kimliğini soranlara Tatar'ın verdiği cevap dikkatcekicidir: "Afv edersin, hayır, ne bir rusum, / Ne lehim ben, ne kirli casusum, / Bir müslüman, kazanlı bir türküm" (Cavid 2007). Yaralı esir Türk olduğunu söyledikte Türk ordusunun mensupları ona daha da kızar, cezasının idam olduğunu söylerler: "Başka milletten olmuş olsaydın, / Yene mümkündü affın... Ah, azgın! / Türk olup, Türke ateş etmek için / Yalnızca bir cezaya layıksın. O da idam..." (Cavid 2007). Bu vakit Osmanlı'da görevli olan bir arap subay gelir, sevinle Türklerin mağlup edildiklerini söyler: "Açı vermiş hüdudu bulgarlar, / Kevkebi-tale eylemiş de üful, / İngilizlerle dolmuş İstanbul" (Cavid 2007). Yaralı Tatar Arap askerin bu kadar sevindiğini görünce bir ah çekir, Anadolu'da Türk ulusunun yenilgesini içine sindiremez, çünkü kaderi O'nu rus ordusunda asker etmişse de O, gerçek bir Türktü. Tatar'ın üzgünlüğünün diğer bir sebebi ise Anadolu'nun kurtuluşu için savaşmamasıdır. Arap subayın büyük bir sevinle İstanbul'un ingilizler tarafından işgal edildiğini söylediği zaman az kalsın Tatar'ın kalbi dursun: "Ah arap, ruhu, kalbi arap, / Hem de memnun... nedir bu hala sebep?" (Cavid 2007). Bundan sonra Türk ordusu'na ihanet edip Rus'ların yararına casusluk eden Arap'ı tanıyan esir tatar dayanamaz, Türk ordusu'nda casusluk edip rus'larla işbirliği yapan arap subayını öldürür. Türk ordusuna katılarak Anadolu'nun kurtuluşu uğruna savaşmak ister. Böylece, Rus

vatandaşı olan Tatar, Anadolu'nu Osmanlı'da subay olan Arap'tan daha çok sevdiğini kanıtlar. Büyük Mustafa Kemal Atatürk'ün daha sonra dile getireceği “Türkün türkten başka dostu yoktur” - düşüncesini Cavid, daha önceden bu biçimde ifade etmişti. Cavid'in sözle çizdiği bu tabloda gerçekleri bilen Türk subayların rahatsızlıkları da gözden kaçmaz. Fakat bu subayların hiç biri Osmanlı varlığına, Osmanlı değerlerine savaş açacak gücede değil. Bir kurtarıcı önderin çıkacağına tüm kalbi ile inanan Cavid, Elhan'ı - Kurtarıcı önderi ortaya çıkarır.

Elhan Osmanlı sarayı'nda görevli olmuş, fakat töredilen çinayetleri ifşa edip suçluları yakalamak istediği için O'nun sesini boğmak, kafasını koparmak istemişler. Bu nedenle saraydan ayrılmış Elhan, bir ormanda haydutlar gibi yaşamaktadı. Yandaşları ile bir haydut gibi yaşar gibi görülse de, Elhan'ın ve arkadaşlarının büyük amaçları Osmanlı'nı ve onun bütün değerlerini devirib Türk ulusunun tarihi kurtuluşunu sağlamaktı. Cavid'in yarattığı Elhan imgesinin karakterinde, şahsiyetinde, ahlakında ulusseverlik, adalet, sulhseverlik, insanseverlik duyguları barınmaktadır. Bir ormanda saklanan Elhan Anadolu'nun kurtuluşu için planlar çizmekte, kendine yandaş toplamaktadır. Elhan'ın yandaşları O'nun adaletine inanır, O'na güvenirlere. Elhan'ın dürüstlüğü ve cömertliği bütün dürüst Türk insanlarını celb etmektedir. Haksız tökülen kanların karşısını ala bilecek üst insan olan Elhan'ın iradesi yalnız bu ihanetlerin karşısını ala biler. “Haydut” arkadaşları Elhan'ı böyle tanıtır: “Bana bak, kim dökerse haksız kan, / En ağır bir ceza verir Elhan” (Cavid 2007). Bütün yollar Elhan'ın barındığı bu ormanlıktan geçer. Elhan ormanlıkta Osmanlı ile, Osmanlı'nı temsil eden bütün kötülüklerle karşılaşır. Osmanlı sarayı'nın ihanetlerini görüp savaşmağa cesareti olmayan Vasıf ve Arif de Elhan'la bulunduğu ormanlıkta rastlanır. Cavid, Elhan'ın sahneye çıkışını bu sözlerle açıklar: “Bu sırada omuzunda eski siyah atkı - plaş, vügarlı, müsallah, zabıt kılıklı, kalın bıyıklı, gur, siyah sakallı, zinde ve mühib (dostca) simalı Elhan ağaçlar arasından çıkar” (Cavid 2007). Eserin kararsız şüpheli ve iblise uyan karakteri “Arif” Elhan'ı görür görmez O'nun görkemi karşısında hayretten donar: “Parlıyor çöhrenizde fezlî zeka, / Siz'e haydut denirmi? Yok, asla!” (Cavid 2007). Elhan: “Doğru, pek doğru... hiç yanılmadınız, / Değilim haydut, işte ben yalnız / Etdim isyan, bir asgeri kaçagım, / Yurdum orman, mağaralar yatağım” (Cavid 2007). Arif: “Bir sebep var ya?” (Cavid 2007). Elhan isyan edişinin, devlete karşı gelmesinin sebebini anlatır: “Var evet, bir miskin, / Bir arap zabıt, işte bir hain, / ben açarken onun ihanetini, / Baktım astırmak istiyor o beni, / Burakıp ordugahı... ah, ne deyim! / Böyle haydutca gün geçirmedeğim” (Cavid 2007). Elhan, haydutca yaşasa da, asla yurtunu kurtarma ülküsünden vaz geçmemiş, uykun zamanı beklemiş ve bu zaman içinde kurtuluşun boyutlarını iyice düşünüp hazırlamıştı; Türk ordusu arap hainlerinden temizlenmelidir; Türk ordusu Türk ulusunun bireylerinden oluşturulmalıdır. Bunun için ihanet amillerinin hepsi ortadan kaldırılmalıdır.

Hain İbni-Yemin'in de yolu Elhan'ın sığındığı ormanlıktan geçer. Arap oğlu İbni-Yemin Türk ulusuna, Türk ordusuna etdiği ihanetlerinden dolayı Elhan'a hesap vermelidir. Not edelim ki, İbni-Yemin burada yalnız bir ferdi değil, bir zihniyeti, Osmanlı sarayı'nda yuvalanmış bir anti-Türk akımı temsil etmektedir. Türk ulusunun kurtarıcı önderi Elhan, bu akımlara karşı kesin kendi iradesini ortaya koymalıdı ev koyar da. Elhan İbni-Yemin'i görür görmez tanıır: “Beni astırmak isteğen şu lein / İşte bir

av ki, izler avcısını” (Cavid 2007). İbni-Yemin Elhan`ın mühakimesinden kurtula bilmez. Yazar, eserde islaholunmazların gerekli cezalarına yetmesi makamını öyle bir ustalıkla yaratır ki... Bazı islaholunmazların; İbn Yemin, zenci çavuş, bir papas, bir haham, bir iranlı şeyh, kötü hastalığa tutulmuş siyah çarşafli bir bayan ve kendisi gibi sağalmaz derde dücar olmuş on yaşlı bir çocuğun ölmesi şarttır. Bunun nedenleri var; Papas İncil adı ile Ermenistan`a milli davayı tetiklemek için silah taşımış, elinde Tövrat tutub fransız casusu olan haham Arabistan`da panik yaratmakla meşkulmüş, müslümanların eli Kuran`lı şeyhi ise ingilislere para için casusluk yapmış. Hastalıktan burnu kuruyub düşmüş siyah çarşafli kadın ise kendi gibi hasta çocuğu ile Kabe`ye gedib şifa bulmak umuduyla kendi zöhrevi azarını binlerle sağlam adama geçirecekti. Elhan O`nlara ölüm hökmü çıkarır. Haydutlar hökmü yerine getirir. Sarıklı cübbeli, haham, papaz, arap, ermeni üsürleri mahv edilir, yalnız bundan sonra Türk ulusunun düşüncede kurtuluşu sağlana bilir. Çünkü mahv olanların hepsi Türk kimliğinin, Türk varlığının karşısındaki engellerdir.

Not edelim ki, İblis`de nifak alması kadın imge Rana`dır. Arif`in iyilikten uzaklaşıp İblis`e - kötülüğe hizmet etmesinde Rana esas sebep ve amildir. Arif, Vasıf ve İbn Yemin gibi üç kişinin hayat ve davranışlarında, gelecek kaderinde önemli rol oynayan Rana faciada İblis`in ortaya atdığı “nifak alması”dır. Bu “nifak alması” ile yakın temasda olanların taleyi facia ile sonuçlanır” (Sadiq 2011), Arif önce Haver`i, sonra kardeşi Vasıf`ı öldürür. Gönülünü Şeytana vermiş Arif artık onun kuludur. Her ne kadar bazen vahşi ihtiraslara direnmek istese ve şeytana beddua etse de ruhu Şeytan önünde çaresizdir. Arif`in kalbinin hükümdarı Şeytan`dı. Arif onun kolubağlı kulu. Şeytan ne der, Arif onu yapar ve sonda Haver`in ve kardeşi Vasıf`in katili olur.

Hakikata inancın astar yüzünden bakan yazar, insanın yüzyıllar boyunca yol açtığı kötülüklerden Şeytan`ı suçluyor. İnsanlar da ehtirastların tüğyanında etdiyi yanlış hareketlere, adeta sonradan “Allah şeytana lanet etsin”, “Kalbime şeytan girmişti”, - deye kendilerine hakk kazandırır. Halbuki, “Allah aşkıyla çırpınan kalbe Şeytan giremez. Allah olmayan yerde Şeytan meydan okur. Kalbi Allah aşkı ile doldurmak, ilahi aşkla yaşamaq insanı iblisden ve ya iblisleşmekden korur”(Asgerzade 2020).

İblis`in oyunu-Koronavirüs Cihanı felakete sürükleyen İblis - Şeytan ve onun tezahürleri aleyhine yazılmış İblis trajedisi gerek konu, mazmun, ideya, rengareng imgeler bakımından, gerekse de yüksek yazarlık kabiliyetine göre yeniliği ve güncelliği ile Cavid`in muhteşem eserlerindedir. Elbet ki Şark edebiyatında bir birinden maraklı İblis imgelerine rast gelinir, fakat Cavid`in İblis`i “bir çeşit insanlaşmıştı. O`nun bütün dehşeti, korkunçluğu dış görüntüsünde değil, iç dünyasındadır. Bu İblis imgesinin sanatsal açıdan en değerli özelliklerden biri, öncekilerinden muaf tutulmasıdır” (Şaik 1977).

Cavid`in amaç ve hedefi “insanı nagis muhitin fövğine kaldırmak, insanın ne kendi içinde, ne muhitinde, ne de toplumda iblise yer komamaktı. Eserde Şeytan aslında insanın kendi nefsinin kurbanına çevrilmenin, medeniyetsizliğin ve maneviyatsızlığın sembolüdür. Cavid`in ustaca sonucu şu; insan insan olamadığı sürece her zaman ona Şeytan eşlik edecek ve kontrolü onda olacak.

Eserin yazılmasından bir asırlık zaman gecse de Şeytana hizmet eden ölke başlıklarının İblisane siyaseti sayesinde cihanda iyiliğe doğru değişen bir şey yok. Cavid, “Neyi görmek dilersiniz, bilmem, / Yanıyor

zulm içinde hep alem” (Cavid 2007) mısraları ile sanki harp meydanına dönüşen cihanın bugünkü manzarasını; savaşı, salgını resm edip. Cavid, hala 1914` yılında Savaş ve edebiyat makalesinde yazır: ”Tühaf şey!... Nereye getsen nereye baksan, bir sarsıntı, bir perişanlık hökmferma... Bütün gönüller iztirapta, bütün ruhlar heylacanda, bütün gözler intizarda... Zaten bu savaş, bir savaş deyil de, misri bir beladır, bir taundur, alem-şümül bir felakettir...(Cavid 2007). Yazar, en kötü bildiyimiz savaşı tauna, aleml-şümül felakete benzetir. İnsanı mahv etmekte salgının savaştan daha kötü olduğuna vurgu yapır. Hayatın her yüzünü – savaşları, gırğınları, pandemileri görmüş Cavid'in, savaşla salgını mukaise etmesinde hakkı var. Gerek şeytana uymuş ermenlerin 1905-1906;1918` yıllarında Bakü`de ve Nahçıvan`da yaptıkları katliamlar olsun, gerek İstanbul döneminin çeşitli devrimleri ve darbeleri (1906-1910), Osmanlı İmparatorluğu'nun son yılları, I.Cihan Savaşı'nın seyri, Azerbaycan'ın Bolşevikler tarafından işgali veya 1930'ların kanlı kargaşası olsun, bunların hepsi Cavid'in hayatı ve sanatına etkisiz kalmamıştı. Ve bu gün, Koronavirüs salgını sırasında, tüm dünya tarafından "hatırlanan" İspanyol gribi, Cavid'in "İblis"i yazdığı yılların ürünüdür ... 550 milyon insanı enfekte eden ve 100 milyondan fazla insan öldüren İspanyol gribi, İstanbul`da 7.000'den fazla insanı öldürmüştü. O yılların sosyal tarihini incelemek mümkün olsaydı, pandeminin kurbanları arasında, yazarın bir zamanlar İstanbul sokaklarında her gün çalıştığı, tanıştığı ve selamlaştığı bir dizi insan olduğu kesin olurdu. Cavid`in ablası Fatma hanım Nahçıvan`da 1916` yılında salgından - vebadan ölmüştü. Ayrıca, Koronavirüs`ün İnsanoğlunun şeytani düşüncesinin ürünü olduğu söylentiler, daha kötü ve yüzücü. Koronavirüsün Çin'in Uhan kentindeki Viroloji Enstitüsü'ndeki bir laboratuvardan sızdığı konusunda çok sayıda güvenilir rapor var. Başka bir bilim adamı, virüsün yapay olduğunu ve Uhan'daki bir laboratuvarda yayıldığını iddia edee. Bunlardan biri de HIV retrovirüsünü keşfettiği için 2008'de Nobel ödüllü Luc Montagne`dir. Ona göre, Uhan, "AIDS'e karşı bir aşı hazırlamak"a çalışıyorlardı. Fransız haber telekanalı CNews ile yaptığı bir röportajda Montagne, Fransız matematikçi Jean-Claude Perez'in araştırmasına dayanarak virüsün yapısını incelediğini, SARS-CoV-2 virüsü HIV virüsünün elementlerini içerdiğini söyler: "Virüsün manipüle edildiği sonucuna vardık. "Koronavirüs doğal kaynaklı değildir, moleküler biyologların eseridir." Yani Koronavirüs Cavid'in gönlünü Şeytan`a vermiş Arif'inin, İblisleşmiş kişilerin çalışmasıdır. Fikrin, zekanın Seytan`a hizmetidir.

Sonuc Cavid'in yalnız Şeytan`ı değil, tüm kahramanları Adem ve Havva'nın hikayesi kadar, Nietzsche'nin Zerdüş'tü kadar eskidir. Cavid'i okuyan okuyucunun yaşının "üç yüz, beş yüz, bin" olduğu yadsınamaz bir gerçektir. Cavid'de eski, en yenidir. Eski olan Şeytan, hem de yenidir. "İblisname" yazarı dı, bu eseri ile "Faust'un Doğu versiyonunu yarattı: insanı bir tanrı ile melek arasında mücadele eden bir yaratık olarak sundu." O'nun amaç ve hedefi "insanı nağis muhitin fövkine kaldırmak, insanın ne kendi içinde, ne muhitinde, ne de toplumda iblise yer komamaktı.

Eserde Şeytan aslında insanın kendi nefsinin kurbanına çevrilmenin, medeniyetsizliğin ve maneviyatsızlığın sembolüdür. Cavid'in ustaca sonucu şu; insan insan olamadığı sürece ona her zaman Şeytan eşlik edecek ve kontrolü onun elinde olacak.

Cavid'in eserleri her ne kadar romantik tonlarda olsa da, gerçekçi fikirlerin ve sanatsal düşünmenin sonucu olarak görülmelidir. Cavid'de, geçmiş, şimdi ve gelecek bir yerdedir. O` en çok okunan yazarlardandır ve O`nu her daim okumak lazım. Mahsus da, şimdiki hassas bir dönemde, adamların daha çok manevi teskinliğe, rahatlığa ihtiyacı olduğu bir zamanda Cavid'in romantik trajedilerini okumak adamın sinirlerini, psixolojisini rahatlatır, yaşananların felsefi derkine, olup bitenleri bir çok olaylara şahitlik etmiş, tecrübeli filozof şairin yaratıcılığı ışığında tahlil etmeğe imkan verir. Cavid'i mısra mısra, ilme ilme, sindire sindire öğrenmek lazımdır. O, her pillede, her ilmede yenidir, tazeden keşif olunası bir cihandır. Bu çihanda ibadete dizilmiş inançlı adamlar da var, toplum tarafından kabul edilmeyen düşünürler de, asi, uslanmaz insanlar var. Cavid'in yaratıcılığı, genellikle, yaşam felsefesini yansıtan Tanrı ve Şeytan'ın ebedi çatışması, şairin kendini idraka çağrışları ve telkinleridir. Büyük düşünürün "Şeytan", insanları öz farkındalığa, doğru yola çağırın ve kalplerini İyiliğe vermelerini tavsiye eden bir ahlak dersliğidir.

"İblis"i çağdaşdır, günceldir, Şeytan'ın Şerin savaşını ele almak bakımından kıymeti biçilemez bir değerdir. Şeytan'ın hökmranlık ettiği dünyamızda Dünya devletlerinin birbiri ile savaşa girdiyi bir zamanda sulh ve barış problemi ne kadar günceldirse, Cavid'in ehtiva ettiği "güzellik ve sevgi", "sulh ve barış", Şeytana ölüm çağrışı da bir o kadar önemlidir. Savaşı cihanın felaketi, İblisin törettiği trajedi gibi algılamış Cavid, bu sorunun halli için insanların, mahsus da büyük devlet başçılarının humanizm ve demokratik düşüncesi etrafında birleşmesini önemli saymıştı: "Kesse her kim dökülen kan izini, / Kurtaran dahi odur yer yüzünü."

Kaynakca

- Alioğlu M (1975). Hüseyin Cavid'in romantizmi. Bakü: Azərneşr yay.
- Azerbaycan Şairleri (1962). Ed. A. N. Boldireva, A. P. Vekilova. Notlar: A. P. Vekilov. - 2. – Şairin Kütüphanesi. Böyük seriya. Sovyet yazarı, c. 1. - s. 399 - 421 s. 22
- Araslı G.M (1971). Tevfik Fikret ve Azərbaycan edebiyatı /Uluslararası Balkan Sempoiumu: Littérature, ethnographie, folklor: Academy of Sciences of Bulgaria,. - T. 7. - S. 302.
- Asgarzade, L. S. (2020). Reflection of Philosophical Ideas in Huseyn Javid's work. Universidad y Sociedad, 12(3), 141-150.
- Asgerzade L (2005).Hüseyin Cavid ve Doğu, Nahçıvan,Acemi yay.
- Asgerzade L (2005).Doğu mitolojisinin tipolojik çözümü/Hüseyin Cavid ve Doğu. Nahçıvan,Acemi yay., s. 95 -112
- Ашнин Ф. Д., Алпатов В. М., Насилов Д. М (2002). Güllenenmiş türkologiya. Moskva, Doğu edebiyatı-РАН, c. 144
- Cavid (2007). Eserleri. 5 ciltte., I c., Bakü: Bilim yay.
- Cavid H (2007). Eserleri. 5 ciltte., II c., Bakü: Bilim yay.
- Cavid H (2007). Eserleri. 5 ciltte., III c., Bakü: Bilim yay.
- Cavid H (2007). Eserleri. 5 ciltte., IV c., Bakü: Bilim yay.
- Cavid H (2007). Eserleri. 5 ciltte., V c., Bakü: Bilim yay.
- Cavidi hatırlarken: Hüseyin Cavid'e hesr olunmuş makaleler ve hatıralar (1982). (Haz. Abbas Zamanov) Bakü: Genclik yay.
- Cavid H./ Ed. P. I. Lebedev-Polyansky. - Edebiyat ansiklopedisi: Komünist Akademi Yayınevi, 1930. - T. 3. - S. 233

- Gerayzade E (2013). Hayat – mübarizedir (H.Cavidin yaradıcılığında Hayır ve Şer sorunu) / Türk Dünyasını Işıkladınlar: M.Akif Ersoy, Hüseyin Cavid.Uluslararası Sempozyum materialleri: Kafkaz Universiteti., 88-92
- Джафарова Р (2012). Проблема эстетического идеала в современном художественном процессе. — Тамбов: Грамота, №4 ч.2.- с. 70
- Halilof S.“Romantik poeziyanın felsefe katı ve ya fikrin güzellik makamı/link: [http:// www.edebiyatgazeti.com](http://www.edebiyatgazeti.com). Erişim:17 Nisan 2017...
- Halilov S.Cavid felsefesi (I kitap: “İblis`te felsefi motifler). Bakü: Kanun yay.
- İbadoğlu E (1969). Hüseyin Cavidin “İblis” trajedisi.Bakü:Bilim yay.
- İsmayılov A (1983). Dünya romantizm geleneği ve Hüseyin Cavid. Bakü: Yazıçı yay.
- Garayev Y (1965). Trajedi ve kahraman. Bakü, Bilim yay
- Mammadov M (1982).Cavidane sanatkar/Azərbaycandergisi, № 11, s. 46.
- Mammadova A (2013). İblis imgesi beşeriyetin hakikat ve utopik arayışları kontekstinde/Türk Dünyasını Işıkladınlar: M.Akif Ersoy, Hüseyin Cavid.Uluslararası Sempozyum materialleri: Kafkaz Universiteti., 7.
- Nazım A (1929.) Azərbaycan Edebiyatı. "Baskı ve Devrim": Kraus Reprint, - c. 19. - s. 104
- Nazım A (1930). Huseyn Cavid // Edebiyat ansiklopedisi. Moskva, - T. III. S.233-34
- Rzakulizade M. M (1970). Azərbaycan Edebiyatı" / Ed. G.I. Lomidze, L.I. Timofeeva. Moskova: Bilim, 1. - c. 1. - s. 202-203
- Lu-Sin (1954). Sobranie soçinenie t. I, Moskva
- Turan A (2007). Hüseyin Cavid. Bakü: Vektor yay
- Turan A (2010). Cavidname. Bakü: Avrasiya Press
- Şerif A (2007). “İblis”/Cavidşünaslık. Araştırmalar toplusu. 10 ciltte, II-III c., Bakü: Bilim yay
- Şaik A (1961). Hatıralarım. Bakü: Azərneşr yay
- Sadiq Ş (2011). Hüseyin Cavid yaradıcılığında kahraman konsepsiyası. Bakü: Hedef ya

**USE OF NEW EDUCATION TECHNOLOGIES IN HIGHER EDUCATION:
UNIVERSITY WITHOUT WALL****YÜKSEKÖĞRETİMDE YENİ EĞİTİM TEKNOLOJİLERİ KULLANIMI:
DUVARSIZ ÜNİVERSİTE**

Assoc. Prof. Dr. Malahat Abdullayeva
Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Mathematics
Department of Mathematics and Its Teaching Technology
Baku, Azerbaijan
ORCID: 0000-0002-2228-1224

Abstract

The world is changing very fast. Artificial intelligence, robotics, digitalization, the rapid development of technology, on the other hand, the depletion of natural resources make each of us seriously think, but also arouse interest. Global changes around the world have radically changed the views and approaches to political, economic, social, scientific, educational and other fields. To prevent the negative impact of such changes on human life, operative work is being done at the global level and all countries are being informed.

Various educational and development projects are already being implemented in secondary schools, and the most interesting of these projects is the «Wallless School» project. This project method is based on the teaching experience of developed countries and is implemented in our country on the basis of the concept of «Wallless School». The purpose of the project is to apply the knowledge acquired by students in the classrooms of the school, to effectively organize their leisure time, to form their worldviews, to arouse interest in our national traditions. In other words, it is to form a comprehensively developed, competitive personality. Due to the need for funding for the implementation of this project, it is mostly used in private schools in our country.

Continuation of the «Wallless School» project in universities under the name «Wallless University» gives grounds that it will be very useful and important for our students. It is known that in the education systems of developed countries, more project-based learning is preferred, and the results obtained are also effective. The development of the «Wallless University» project is a costly project. But we must apply it. If we do not apply innovations, we can master the specialties that are left behind. We must be ready to learn the knowledge and skills of the of twenty-first century. It is not possible to develop a student only within the walls of a university. The educational experience of developed countries shows that perfect education, prestigious education is achieved by spending a lot of money. If we can apply the concept of «Wallless School» to private schools, the «Wallless University» project can be applied to almost all universities.

We need knowledgeable and capable people who can meet the challenges we face today. Teacher skills play an important role in cultivating talented people who are useful to their families, homeland and society. Competence is the ability of a teacher to carry out the pedagogical process skillfully, using new learning technologies and more convenient methods. «The ability to effectively and efficiently apply the acquired knowledge and skills in practical activities. It ensures that the knowledge and skills acquired by a person become the result of a specific activity. Competence-based education serves socio-economic development more effectively».

Keywords: Project method, Wallless University project, Student, Skill

Özet

Dünya çok hızlı değişiyor. Yapay zeka, robotik, dijitalleşme, teknolojinin hızlı gelişimi, doğal kaynakların tükenmesi, her birimizi ciddi bir biçimde düşündürüyor, ama aynı zamanda ilgi uyandırıyor. Dünyadaki küresel değişiklikler politik, ekonomik, sosyal, bilimsel, eğitimsel ve diğer alanlara yönelik

görüŖ ve yaklaşımları kökten değiştirmiştir. Bu değişikliklerin insan hayatı üzerindeki olumsuz etkilerini önlemek için, küresel düzeyde operasyonel çalışmalar yapılmakta ve tüm ülkeler bilgilendirilmektedir.

Ortaokullarda Şimdiki zamanda bile çeşitli eğitim ve geliştirme projeleri uygulanmaktadır ve bu projelerin en ilginç «Duvarsız Okul» projesidir. Bu proje yöntemi, gelişmiş ülkelerin öğretim deneyimine dayanmaktadır ve ülkemizde «Duvarsız Okul» kavramı temelinde uygulanmaktadır. Projenin amacı, öğrencilerin okul sınıflarında edindiği bilgileri uygulamak, boş zamanlarını etkin bir Şekilde düzenlemek, dünya görüşlerini oluşturmak, ulusal geleneklerimize ilgi uyandırmaktır. Başka bir deyişle, kapsamlı bir Şekilde geliştirilmiş, rekabetçi bir kişilik oluşturma projesidir. Bu projenin uygulanması için finansman ihtiyaçı nedeniyle, çoğunlukla ülkemizdeki özel okullarda kullanılmaktadır.

«Duvarsız Üniversite» adı altında üniversitelerde «Duvarsız Okul» projesinin devam ettirilmesi, öğrencilerimiz için çok faydalı ve önemli olacağı gerekçesine yer vermektedir. Gelişmiş ülkelerin eğitim sistemlerinde daha fazla proje tabanlı öğrenmenin tercih edildiği ve elde edilen sonuçların da etkili olduğu bilinmektedir. «Duvarsız Üniversite» projesinin geliştirilmesi maliyetli bir projedir. Ama uygulamalıyız. Yenilikler uygulamazsak, geride kalan uzmanlıklarda ustalaşabiliriz. XXI yüzyılın bilgi ve becerilerini öğrenmeye hazır olmalıyız. Bir öğrenciyi sadece üniversitenin duvarları içinde geliştirmek mümkün değildir. Gelişmiş ülkelerin eğitim deneyimi, mükemmel eğitimin, prestijli eğitimin çok para harcayarak sağlandığını göstermektedir. «Duvarsız Okul» kavramını özel okullara uygulayabilirsek, «Duvarsız Üniversite» projesi hemen hemen tüm üniversitelere uygulanabilir.

Bugün karşılaştığımız zorlukları karşılayabilecek bilgili ve yetenekli insanlara ihtiyacımız var. Öğretmen becerileri aileleri, vatanları ve toplumları için yararlı olan yetenekli insanların yetiştirilmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Yetkinlik, bir öğretmenin pedagojik süreci yeni öğrenme teknolojileri ve daha uygun yöntemler kullanarak ustalıkla yürütme yeteneğidir. «Bir kişinin edindiği bilgi ve becerilerin belirli bir faaliyetin sonucu olmasını sağlar. Yeterliliğe dayalı eğitim sosyo-ekonomik gelişime daha etkin hizmet vermektedir».

Anahtar Kelimeler: Proje yöntemi, Duvarsız Üniversite projesi, Öğrenci, Beceri

INTRODUCTION

The world is changing very fast. Artificial intelligence, robotics, digitalization, the rapid development of technology, on the other hand, the depletion of natural resources make each of us seriously think, but also arouse interest. Global changes around the world have radically changed the views and approaches to political, economic, social, scientific, educational and other fields. To prevent the negative impact of such changes on human life, operative work is being done at the global level and all countries are being informed.

In order to discuss the prospects of the world economy and develop a common strategy, the field of education was widely discussed at the meeting of the World Economic Forum in 2020. The forum decided to create an innovative platform for the re-specialization of training in order to improve skills and competencies in education over the next 10 years (<https://www.peoplemattersglobal.com/news/skilling/world-economic-forum-to-skill-1-billion-people-with-new-initiative-24445>).

Klaus Schwab, founder and chief executive officer (CEO) of the World Economic Forum, said the new platform, called the Reskilling Revolution Platform, aims to provide one billion people around the world with new skills by 2030. The Reskilling platform aims to build a global workforce with the skills needed to sustain their careers against skill instability as a result of the expected job cuts and technological changes in millions of jobs. It is also designed to provide enterprises and economies with the skilled workforce they need to perform the millions of new functions that will be created as a result of the Fourth Industrial Revolution, changes in the world economy and the sustainable development of industry (<https://azedu.az/az/news/25241>).

«The best way to help build a more organized and inclusive society is to provide all people with decent work and income. Here, in Davos, we are creating a public-private platform to give billions of people the skills they need during the Fourth Industrial Revolution. The scale and urgency of this transformation requires nothing more than a retraining revolution» (<https://azedu.az/az/news/25241>).

The threat of a coronavirus that has engulfed the world has accelerated the revolution in retraining. During the pandemic, technological transformation necessitated a new approach to education. The problems that arose during this period showed that people need to get the right education and acquire the right skills.

The writer, futurist Alvin Toffler, noted the changing role of education in the management of the near future, and commented on the «illiterate» concept of the Fourth Industrial Revolution: «The illiterates of the 21st century are not those who cannot read and write, but those who cannot learn, put aside what they know, and re-learn» (<https://aztehsil.com/news>).

But when should we start the changes in the education system, the transformation of education into society?

The educational experience of developed countries shows that changes in the education system should begin in the primary grades, and every child should be prepared for the future from the first days of school life. Curricula, especially school curricula, need to be improved so that education can transform every child into society. The most important resource of any country should be its educated people.

In recent years, our country has done a lot in this area, gained great experience. A new educational document (Concept of General Education of the Republic of Azerbaijan (National Curriculum), 2006) applied in secondary schools since the 2008/2009 academic year has changed the approach to the teaching process in secondary schools. Lessons based on teacher-student cooperation turned the use of modern teaching technologies into students. Interdisciplinary integration necessitated the implementation of the standard implemented in each subject.

Today, secondary schools graduate students not only with theoretical knowledge, but also with skills that are useful for them to live. What knowledge and skills do young people who continue their education in higher education graduate from?

The «Strategic Roadmap for the National Economic Prospects of the Republic of Azerbaijan» envisages the development of higher education institutions in the «education-research-innovation» format. The document states: Higher education is an important stage in the formation and development of human capital. Its impact on the formation and development of human capital manifests itself in two ways:

- 1) training of qualified specialists directly involved in the formation of human capital;
- 2) direct participation in the creation, application and transmission of new knowledge.

(<https://riyadh.mfa.gov.az/files/file/>).

The great Spanish philosopher Jose Ortega-i-Gasset wrote in his book *The Mission of the University*: «The university must transmit culture, teach professions, conduct scientific research and train new researchers» (<https://modern.az/en/news/249747>).

Today, large-scale work is being done in our country to «ensure the transition from» memory «school to» thinking school in the general education system (State Education Development Strategy of the Republic of Azerbaijan. Azerbaijan School journal, 2013). It is necessary to use effective teaching methods, new learning technologies and various teaching aids to achieve high quality education.

Traditional learning technologies, which are widespread in educational institutions but have limited opportunities for the full development of the individual, began to be evaluated by many creative, innovative educators in the late twentieth century as ineffective or even harmful in education. It was considered expedient to use several new pedagogical technologies that allow to acquire skills along with knowledge in the educational process. The most widely used personality-oriented developmental technologies currently used in secondary schools are the «Project Method» (Nezerov, 2012).

The project method has been developed in the United States since the 1920s by John Djuj and his student Kill Patrin. Active learning in this method is based on the student's purposeful activity and his personal interests. The essence of the method is to show that children need the knowledge they have acquired in life. In the teaching process, the student is taught to use the knowledge that he has and will acquire, to solve the most important problem that is unfamiliar to him, important to him, taken from real life. The teacher can show the source of new information, tell how to search for this information, guide the child. From the project method, children focus on working independently, individually, in pairs and in groups for a certain period of time, always solving a problem. In addition to the application of various training methods and tools in solving the problem, it is also intended to use interactively the tested knowledge in various fields of science and technology.

As a foundation of modern pedagogical technologies, the project method is realized using various teaching aids and information technologies. Both modern (computer telecommunications, electronic database indicators, video and multimedia tools, fax, video communication) and traditional (science and information books, video recordings, etc.) teaching aids can be used here. Also, the project method is implemented on a complex problem. (Nezerov, 2012).

Various educational and development projects are already being implemented in secondary schools, and the most interesting of these projects is the «Wallless School» project. This project method is based on the teaching experience of developed countries and is implemented in our country on the basis of the concept of «Wallless School». The purpose of the project is to apply the knowledge acquired by students in the classrooms of the school, to effectively organize their leisure time, to form their worldviews, to arouse interest in our national traditions. In other words, to form a comprehensively developed, competitive personality that meets the educational standards of a globalizing world. Due to the need for funding for the implementation of this project, it is mostly used in private schools in our country.

Continuation of the «Wallless School» project in universities under the name «Wallless University» gives grounds that it will be very useful and important for our students. It is known that in the education systems of developed countries, more project-based learning is preferred, and the results obtained are also effective. The development of the «Wallless University» project is a costly project. But we must apply it. If we do not apply innovations, we can master the specialties that are left behind. We must be ready to learn the knowledge and skills of the of twenty-first century. It is not possible to develop a student only within the walls of a university. The educational experience of developed countries shows that perfect education, prestigious education is achieved by spending a lot of money. If we can apply the concept of «Wallless School» to private schools, the «Wallless University» project can be applied to almost all universities.

RESEARCH

In order to have an adaptive effect on the teaching profession, I planned to organize a lesson on «Methods of teaching elementary mathematics» at the «Hadaf» lyceum. The members of the group were fourth-year students. The class was attended by 30 students majoring in primary school teaching. First, I informed the students about the project and explained the purpose of the project. After motivating them, I discussed with the management and highlighted the more useful aspects of this course for students. We set a time after the permission of the management. Then I contacted the administration of the lyceum and informed them. I explained our purpose in passing the lesson in high school. With the permission of the high school administration, our class took place at the high school on the day we were scheduled (Figure 1).

Figure 1. «Hadaf» high school.

After getting acquainted with the lyceum, our students took part in the mathematics lessons of the primary grades. They observed student-centered classes conducted with new learning technologies. They got acquainted with the pedagogical, psychological and methodological work of teachers. Organization of the teaching process in different subject classrooms of the school, use of resources, connection of theoretical knowledge with life, rich library, etc. aroused the interest of students (Figure 2). At the end, a seminar was held with the participation of the lyceum administration. At the seminar, students exchanged views and listened to answers to their questions about the modern requirements for the teaching profession.

Figure 2. Acquaintance with the «Hadaf» high school.

It became clear from the students' impressions of the essay they wrote outside the university that such projects play an important role in shaping their worldview, creating a high love, responsibility, interest and passion for the teaching profession, and being useful to society (Figure 3).

Figure 3. Students in the London Bus Linguophone Room.

I would like to mention the impressions of several students:

Konul Yagubova: My acquaintance with «Hadaş» High School was a new experience, a new activity for me. During the lesson organized at the lyceum, there was a chance to follow the working principles of the teaching staff there (Figure 4). It means incentives and more responsibility for my future activities.

Figure 4. Students in the computer room.

Aisha Kazimova: When I was in high school, we got acquainted with the classrooms, students and teachers. I would like to bring to your attention that the classrooms here are decorated in an interesting way, in accordance with the way of thinking of students. Students listen to the lesson with interest, as if they never get tired. One of the things I enjoyed was that I attended elementary school classes in connection with my specialty and benefited from the teachers' experience. At the end of our event at «Hadaş» High School, the director of the high school met with us and gave us useful advice on our future activities (Figure 5).

Figure 5. Meeting with the director of the lyceum.

Seyran Alizadeh: Organizing our lesson in high school gave me an incentive to work as a teacher. The work done by the management and pedagogical staff of the target lyceum increased my interest in the teaching profession (Figure 6).

Figure 6.

Arzu Hagverdiyeva: I saw modern forms of organization of lessons in high school. In order to be a perfect elementary school math teacher, I became convinced of the importance of teaching elementary mathematics.

Matanat Ismayilli: My love for the teaching profession has grown even more. I decided to participate in the high school internship program. I was interested in the fact that the lessons in high school were held in a different situation, more focused on research and creativity.

Gulchin Huseynova: The modern equipment of the lyceum aroused my interest and increased my enthusiasm for education. Participating in the training process deepened my interest in the teaching profession. One of my favorite positives was the work done to enrich the students' language skills.

Aytekin Abdullayeva: Acquaintance with the lyceum gave me a lot of new ideas, I became more interested in the teaching profession, I started to work harder by learning new things.

Elmar Aliyev: Although I studied to be a teacher, I was sometimes hesitant. However, after a class at «HadaF» High School, I decided to pursue a career as a teacher (Figure 7). The teaching activities of the lyceum stimulated me, and my interest in the teaching profession increased. And on the same day I registered to participate in the internship program of the lyceum.

Figure 7.

CONCLUSION

Research has shown that new learning technologies play an important role in preparing students for life. It can be concluded from the extracurricular classes that the development of the «Wallless University» concept as a continuation of the «Wallless School» concept will encourage students to master the modern teaching profession and help them prepare for the problems they will face in everyday life. In fact, we do not discover anything. We are developing a new project using world experience. In order to implement the project, first of all, the goal must be defined, a strategy must be developed for the effective implementation of the goal and the result must be evaluated.

There are some things that students can not learn at home and in the classroom, and they have to learn them. In this process, we need knowledgeable, skilled people who use new technologies and can meet all the challenges we face - competent educators.

Teacher skills play an important role in cultivating talented people who are useful to their families, homeland and society. Competence is the ability of a teacher to carry out the pedagogical process

skillfully, using new learning technologies and more convenient methods. «The ability to apply the acquired knowledge and skills effectively and efficiently in practice. It ensures that the knowledge and skills acquired by a person become the result of a specific activity. Competence-based education serves socio-economic development more effectively» (State Education Development Strategy of the Republic of Azerbaijan, 2013).

The processes taking place on earth give grounds to say that the future of any country depends on the education of the people of that country. It is necessary to instill in students such knowledge in higher education that it not only fills their memories, but also develops their brains and prepares them to rule our future world.

REFERENCES

- Concept of general education of the Republic of Azerbaijan (National Curriculum), (2006). Baku.
- Mathematics curriculum for secondary schools of the Republic of Azerbaijan (I-XI grades), (2013). Baku.
- State Education Development Strategy of the Republic of Azerbaijan. Azerbaijan School journal, (2013). Baku. No. 5 (658).
- Mehrabov A., Abbasov A., Zeynalov Z., Hesenov R. (2006). Pedagogical technologies. Baku.
- Nezerov A., Memmedov R. (2008). Pedagogical skills. Baku.
- Nezerov A.M. (2012). Modern learning technologies. Textbook. ADPU, Baku.
- Hesenov M., Behmenova C. (2009). Theoretical and practical issues of using active and interactive methods in primary school. Baku.
- <https://aztehsil.com/news/7225-elm-yrnmk-he-zaman-gec-deyilbs-ahl-yada-tlb-olman-anlam-ndir-aiqlama.html> [25.07.2020]
- <https://qafqazinfo.az/news/detail/davos-2020-ve-azerbaycan-275376> [29.07.2020]).
- <https://azedu.az/az/news/25241>
- https://riyadh.mfa.gov.az/files/file/_STRATEJI_YOL_XERITESI
- <https://modern.az/az/news/249747> [26.07.2020]

HISTORY OF CORONAVIRUS AND ITS IMPACT ON THE WORLD'S ECONOMY

Muhammad Suleman Nasir
 PhD Scholar,
 Department of Islamic Studies and Arabic,
 Gomal University, Dera Ismail Khan.KPK,Pakistan
 Muhammad Umar Shamas Nasir
 Cadet College Skardu, GB,Pakistan

Abstract

Coronaviruses (CoV) is related to the genus Coronavirus in the Coronaviridae. Its recombination rate is extraordinary due to frequently emerging transcription miscalculations and RNA reliant on RNA polymerase jumps. It has a very high mutation rate so CoVs are zoonotic pathogens that are present in humans and various animals with a wide range of clinical features from asymptomatic course to requiring hospitalization in the intensive care unit. It also causes infections in respiratory, intestinal, hepatic, and neurologic systems. Noval Coronavirus was first noticed on December 12, 2019, in the China city Wuhan and Chinese establishments revealed this news on January 7, 2020, that a new type of Coronavirus (COVID-19) was sequestered. WHO named this virus as 2019-nCoV on 12th Jan 2020, and as COVID-19 on 11th Feb 2020. WHO has declared COVID-19 as a pandemic. It has been now reported internationally. Before COVID-19 It is affecting almost all the circles of life. It has disturbed communal, scholastic, and economic life through the globe. The entire world is trying its level best to find a way to cope with the threat but has failed so far to achieve any mentionable success. so everywhere across the world is affecting. It not only affected the developing countries but it also damaged the developed countries so far. The USA and most European countries are the most affected by the virus.

Keywords: History of Coronavirus, Economic Effects, World's Economy

INTRODUCTION

Almost all the countries in the world are currently infected with the coronavirus. On 30th Jan 2020, WHO declared the coronavirus, a "pandemic". The current scenario of COVID-19 has affected all forms of life from labourers to multinational businesses. Various precautionary measures are advised by WHO and other organizations. In such a situation the teachings of Islam are not less than a miracle. Islam has taught 1450 years ago how to deal with such pandemics. Today there is no treatment for COVID-19, the only way to combat the pandemic is care which can be easily accomplished by following instructions and guidelines provided by Islam."(Nasir - Khan, 2020:45)

HISTORY OF CORONA VIRUS

The coronavirus was first introduced in 1960. WHO officials say that "there are many types of the coronavirus of which seven types can be transmitted from animals to humans and can be fatal to humans."(WHO: 2020)

The coronavirus causes respiratory infections in humans, ranging from common colds to more severe illnesses such as MERS and SARS. Humans have fought even more serious diseases before the coronavirus which has died millions of people.

CORONA VIRUS (COVID-19)

Coronaviruses are belonging to a large family of viruses. When viewed under a microscope, the edges of the hemispherical virus showed a bulge that usually formed a crown-like shape. Because in Latin the crown is called krona. That is why they are called coronaviruses."(Richman et al: 2016)

Coronaviruses have a chain of RNA and they cannot multiply until they enter living cells. Such viruses are commonly found in animals such as cattle, pets, and wildlife, such as bats.

SOURCES OF CORONAVIRUS SPREAD?

It is not yet known how the COVID-19 spread from animals to humans. Some scientists attribute the spread of the virus to bats. But Professor Kate Jones of University College London and Professor Jonathan Ball, University of Nottingham said that this is still an idea.”(Googlynews: 2020)

Chinese scientists have claimed, after genetic research that coronavirus has been spread by snakes that were placed with live bats in a market in Wuhan, where live and slaughtered animals are sold.

HOW CONTAGIOUS IS THE CORONAVIRUS?

Scientists are still in the early stages of understanding the disease and its spreading and research reports are currently informative and cannot be finalized. Scientists believe the disease has the potential to be transmitted from one person to another. But so far no evidence has emerged that the symptoms of the new coronavirus are similar to those of the coronavirus that spread the disease in the past.

EFFECTS OF VIRUS ON THE BODY

The coronavirus attacks the body when we inhale it (when someone coughs up close) or when we touch something that touches our face with the virus. The virus first infects cells in our throat, respiratory tract, and lungs and turns them into 'coronavirus factories' that produce more viruses that infect more cells. In the early stages, the person does not get sick with it and most people do not show any symptoms of the disease. The duration of the infection and the onset of symptoms vary during the care period, but it is an average of five days.

SYMPTOMS OF CORONAVIRUS

The symptoms of the coronavirus are similar to those of the common flu. Early symptoms of the coronavirus may include fever, cough, cold, body aches, sore throat, headache, and difficulty breathing. But a patient with all such symptoms doesn't need to be infected with the coronavirus. Many people suffer from it but do not show any symptoms. About 80% of people do not need any medical attention. Older people who have other diseases are more affected by the coronavirus.

EFFECTS OF CORONA VIRUS ON WORLD'S ECONOMY

The coronavirus began to spread around the world in early 2020. Prolonged lockdowns around the world have shut down millions of companies, and millions have lost their jobs, temporarily or permanently. IMF warned that up to 3% deficit will be faced by the global economy for the current year. As of the end of June, millions of peoples in the world were unemployed. The coronavirus outbreak has affected the aviation industry as well as tourism. Due to the lockdown, unnecessary transportation is severely restricted in more than 150 countries. The Coronavirus is estimated to cost the global economy at least 7 trillion dollars.

The businesses which are affected the most are Airlines, restaurants, transport business, rental car, entertainment, and film industry. Some businesses that rely on online businesses have multiplied. In the US, Amazon and InstaCart are constantly hiring people, but the demand is not ending.

CONCLUSION

Before the coronavirus, the world has encountered many other pandemics which have damaged the world's economy a lot. Due to the Coronavirus pandemic, the world's economy is shrinking. The developing countries are facing many difficulties for the revival of their economy. Troubles, sudden disasters, and pandemics are a test for human beings. We hope that the world will be better off after this pandemic.

RESULTS

The world is witnessing a sharp decline in economic performance due to the coronavirus pandemic. The IMF fears that 170 rich and poor countries will face a decline in per capita economic activity this year. Many people have lost their jobs. Developing countries also face the problem of money being withdrawn by foreign investors. AS a result, the currency prices of these countries have fallen and this has led to an increase in their foreign debt. Developing countries also face declining remittances.

RECOMMENDATIONS

1. The IMF and the world's leading economies should forgive the debts of developing countries, cut interest rates on the loans so that these countries can get some relief.
2. Countries that have overcome the Pandemic should share their experiences with countries where the Pandemic has not yet been brought under control
3. Foreign investors should not transfer capital from the stock exchanges of developing countries to other countries so that these countries can be protected from further losses

BIBLIOGRAPHY:

- “Corona ki Taqat Mazeed Barrah Gai”, (accessed, 26, Jan, 2020.), <https://www.dawnnews.tv/news/1119175/>
- Corona virus: Where did the corona virus start (2020), <https://www.bbc.com/urdu/science-51632070>(accessed,14 Jan, 2020)
- Chaolin Huang, MD *Yeming Wang, MD *Prof Xingwang Li, MD *Prof Lili Ren, phd *Prof Jianping Zhao, MD *Yi Hu, MD *et al.,“Clinical features of patients infected with 2019 novel coronavirus in Wuhan, China” *The Lancet*”, Vol. 395, No. 10227, p497–506, published: January 24, 2020.
- De Groot rj, Baker sc, Baric rs, et al. middle east respiratory syndrome coronavirus (mers-cov): announcement of the coronavirus study group. *j virol* 2013; 87: 7790–92)
- Jonathan M Read, Jessica RE Bridgen, Derek AT Cummings, Antonia Ho, Chris P Jewel,“Novel coronavirus 2019-nCoV: early estimation of epidemiological parameters and epidemic predictions” doi: <https://doi.org/10.1101/2020.01.23.20018549>
- Ksiazek tg, Erdman d, Goldsmith cs, et al. a novel coronavirus associated with severe acute respiratory syndrome. *n engl j med* 2003; 348: 1953–66
- Nasir, M.S & Khan, M.R, *The Coronavirus Pandemic: Symptoms ‘Precautions and Preventions in the Light of Teaching of Islam*, *Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities*, ISSN: 2706-8242, Vol, 2: Issue, 2, Apr-Jun, 2020.www.ereasearchjournal.com
- New-coronavirus-infects-health-workers-spreads-korea, (2020),<http://www.cidrap.umn.edu/news/perspective/2020/01/new-coronavirus-infects-health-workers-spreads-korea>,(accessed,10 Jan, 2020)
- Novel-Coronavirus-China, (2020),<https://www.who.int/csr/don/12-january-2020-novel-coronavirus-china/en/>
- Nuhu A Sanas,”The Corelation between COVID-19 Confirmed and Recovered Cases in China: Simple Regression Linear Model Evidence”,*Electronic Research Journal of Social Sciences and Humanities*,ISSN:2706-8242,Vol2:Issue 1,Jan-Mar 2020.www.ereasearchjournal.com
- Peng Zhou,Xing ,Lou Yang and Zheng-Li Shi , “A pneumonia outbreak associated with a new coronavirus of probable bat origin.” *Nature* volume 579, pages270–273, Febuary3, 2020.
- Richman DD, Whitley RJ, Hayden FG, eds. *Clinical virology*, 4th edn. Washington: ASM Press, 2016.
- Virus,RNA virus, virus(2020) <https://mimirbook.com/ur/ccac44ce3bf/> (accesssed,12 January, 2020)
- Wei Ji, Wei Wang, Xiaofang Zhao, Junjie Zai, Xingguang Li, “Cross-species transmission of the newly identified coronavirus 2019-nCoV”,Wiley, DOI: 10.1002/jmv.25682, January,21,2022, ,<https://www.onlinelibrary.wiley.com/doi/epdf/10.1002/jmv.25682>
- Where did the corona virus start? The final answer could not be found (2020) <https://googlynews.tv/45525>,accessed,20 Jan, 2020)
- WHO. Summary of probable SARS cases with onset of illness from 1 November 2002 to 31 July 2003. Dec 31, 2003. https://www.who.int/csr/sars/country/table2004_04_21/en/ (accessed Jan 19, 2020)
- WHO. Middle East respiratory syndrome coronavirus (MERS-CoV). November, 2019. <http://www.who.int/emergencies/mers-cov/en/> (accessed Jan 19, 2020)
- WHO. Novel coronavirus – China. Jan 12, 2020. <http://www.who.int/csr/don/12-january-2020-novel-coronavirus-china/en/> (accessed Jan 19, 2020).

**DETERMINANTS OF ENTREPRENEURIAL INTENTION AMONG ACADEMICIANS IN
TURKEY**

Najma Barre Nur

Istanbul Aydin University, Business Administration Program, Istanbul, Turkey
<https://orcid.org/0000-0001-8613-6723>

Farid Huseynov

Gebze Technical University, Department of Management, Kocaeli, Turkey
<http://orcid.org/0000-0002-9936-0596>**Abstract**

Recently, the academic entrepreneurship has begun to get the policy-makers and researchers' attention. There have been many questions about how different personality traits, family, friends, and business environment factors shape the intention of the academicians to create spinoffs. However, the entrepreneurship phenomenon has been analyzed generally. The impact of specific factors on academic entrepreneurship intention remains slightly addressed. By taking Theory of Planned Behavior (TPB) as a basis, this study proposes a comprehensive model which assesses factors influencing academicians' entrepreneurship intentions. In the proposed model there are four independent variables and three dependent variables. Independent variables are creativity, perceived utility, business environment, and subjective norms. On the other side, dependent variables are attitude, perceived control, and intention. In this empirical study, quantitative research techniques were applied. Self-administrated Likert type online survey was administered and necessary data was collected from 184 academicians. All responses were collected from volunteer participants in the academic field in Turkey. The study model was analyzed with the help of confirmatory factor analysis and structural equation modeling techniques.

Findings of this study are as follows. The entrepreneurial attitude is positively influenced by perceived utility, while the perceived control is positively influenced by business environment. However, creativity has not been found to influence the academicians' attitude toward entrepreneurship. Subjective norm has not been found to influence entrepreneurial intention. Entrepreneurial attitude and behavioral control have been found to influence academicians' entrepreneurship intentions. The outcome of the study has showed that academicians' attitude toward entrepreneurship and the perceived control which is their ability to start entrepreneurial activities positively influence their entrepreneurship intentions, while subjective norms which is the academic's social environment (family, friends) doesn't affect their intention. Findings of this study not only contributes to the relevant literature, but also provides important insights to policy makers to foster the entrepreneurship activities within academia.

Keywords: entrepreneurship, academician, academic entrepreneurship, attitude, intention, innovation

Introduction

Ever since the word entrepreneur has been used for the first time almost two centuries ago various definitions of entrepreneurs and entrepreneurship presented in the discussions, making confusion and concern (Sharma, et al., 1999). Entrepreneur is a word attained from French language *entreprendre* and it implies "to undertake". Pramodita, et al. (1999) stated that entrepreneurship is formed by the "acts of organizational renewal and creation that takes place outside or within an existing business unit". Entrepreneurs are "groups of people or individuals, working independently or as a part of the company system, who make new corporate, or initiate renewal or innovation within an existing organization".

The slogan of "entrepreneurial university" had been invented by Etzkowitz. (1983) to differentiate between academics and business sectors. Universities as a higher education, have a fundamental influence on the

social, economic and the technical and scientific development of the community. Their involvement in sustainable development is inconceivable nevertheless without making new non-traditional practices. The academic entrepreneurship phenomenon has been developed for decades in the developed countries (Etzkowitz, 1983). Thanks to academic entrepreneurship that universities can contribute to the economic growth and the sustainable development of the countries (TETŘEVOVÁ, et al., 2019). Since the role of education in the modern innovation-driven economies become more like local engines of entrepreneurship. Therefore, it is expected that they should carry out other tasks besides educating, training, and research (Laukkanen, 2003). On the other hand, academic entrepreneurship has increasing importance in the situation of economic development or better, sustainable development and becomes an important issue to discover.

Since 1980, due to the development of information technology, more importance has been given to the innovative entrepreneurship in Turkey. In the early 1990s, due to the fact that the government supported the entrepreneurship the number of the entrepreneurs has significantly increased in Turkey. Additionally, in the 2000s, as a result of the agreement signed with the developed countries and research and progress investment made by the public sector, a period where the entrepreneurship was reinforced by the public sector assistance has started (Cansiz, 2013).

So, the academic entrepreneurship become the core area of focus for researchers in general, politicians and officials, (Salamzadeh, ve diğ erleri, 2013). This concept is a fresh phenomenon in Turkey and is in its early stages of expansion and institutionalization. Therefore, the specification of the factors, which influence the intention of academic entrepreneurship, is considered a critical gap that is going to be discussed in this paper.

Literature Review

Entrepreneurship

The clarification of the word “entrepreneur” is commonly problematic (Montanye, 2006; Wennekers, et al. 2005). The Global Entrepreneurship Monitor (GEM) research program explains active entrepreneurs as “adults in the process of setting up a business who will (partly) own and/or currently owning and managing an operating business”, and states entrepreneurship as “any attempt to make a new business enterprise or to develop an existing business by a person, a group of people or an established business” (Reynolds, et al., 2005). With the description of the word *entrepreneur*, Schumpeter explains how mass changes in population were started. It was the entrepreneurs who initiated new developments, products, and organizational procedures; therefore, entrepreneurs are the creators of *innovation*. The Schumpeterian term *innovation* is associated with the term *creativity* in the logic of being able to expect something else and modify the present status quo. Yet these three critical Schumpeterian terms are seen in combination: *entrepreneurship*, *innovation*, and *creativity* (Commission, 2011). The features of looking for opportunities, taking high risks beyond security, and having the persistence to push a concept over to reality combine into a special perception that permeates entrepreneurs (Kuratko, 2005).

Entrepreneurship in Turkey

The main participants of entrepreneurs to accelerate the economic growth of the developing countries like Turkey go hand-in-hand with the support from small and medium-sized enterprises (SMEs). “The entrepreneur, being a creator, a modifier, a producer, and a reproducer of the organization with its standards and values is a central and vital factor of SMEs” (Yetim, et al., 2006). For that, it’s well known that understanding the structure of the entrepreneurial business activities in one country are the preliminary and very important step to check.

Although, in the period between the 1950s and 1980s there have been many tries to improve the private sector, most of Turkey's goods is produced by public sector corporations in Turkey (Kozan, 2006). However, SMEs represent more than 99 % of Turkish companies in the manufacturing sector and provide 76.7 % to total employment. They contribute to 10 percent of exports and establish 26.5 % of investment and 38 % of value-added in Turkey (Organization, 2005). Ozsoy, et al. (2001), said that small Turkish businesses depend on family sources instead of the government or private institutions loans for financial funds. The fact that entrepreneurship that has been gaining value in the developed countries from the mid of last century is a cultural element. The subsistence of the entrepreneurial spirit has a significant role in the development of countries. It can be expected that there have been earnest improvements about entrepreneurship in Turkey from the 1980s (ÖRNEKa, et al., 2015).

Academic Entrepreneurship in Turkey

Recently academic entrepreneurship mission is applied in Turkish academics, and consistent with the meaning of innovative education in completing this mission (Guerrero, et al., 2015), some papers like Kawamorita, et al. (2016) intended to provide a conceptual framework so as to consider and assess an appropriate way of inspiring academic entrepreneurship in Turkey. The researchers trust that the outcomes will help the need for organizational change activities in higher education institutions, particularly in developing countries (Farsi, et al., 2013). The mixture of top-down and bottom-up tactics to modify start and reinforcement of entrepreneurial education appears as the main aspect. Understanding of entrepreneurial frame of mentality that initiates creative invention among the local community will narrow the gap between Education and Employment in Turkey.

Women Entrepreneurship

There are 329 Million females are running businesses in 83 different markets within the world, as stated by the Global Entrepreneurship Monitor (GEM) (Kelly et al., 2015). However, furthest of these countries declare lesser start-up rates of female entrepreneurs compared to men, in 11 of these countries, women are probably more likely to be entrepreneurs than their male equivalents (El Salvador, Brazil, Vietnam, Indonesia, Malaysia, The Philippines, Zambia, Somalia, Nigeria, Uganda, Ghana, and Switzerland), representing a small percentage of rising since 2012 (Kelly et al., 2015). Meanwhile, entrepreneurship is generally acknowledged as a cause of economic improvements and social well-being, politicians search means of encouraging and supporting entrepreneurship by women as fundamental sponsors (Brush and Greene, 2016). In the GEM data set entrepreneurs are defined as those who are creating or already running a new business that they will own individually and manage it, solely or together with people, including self-employment (Kelly et al., 2015).

Theoretical Model and Hypotheses Formulation

The conceptual model of this study (Figure 1) was developed on the basis of the existing literature of the Theory of Planned Behavior (TPB). This model has four independent variables (Creativity, Perceived Utility, Business Environment and Subjective Norms) and three dependent variables (Entrepreneurship Attitude, Perceived Control and Entrepreneurship Intention). The following sections explain each study variable and their relationships with each other.

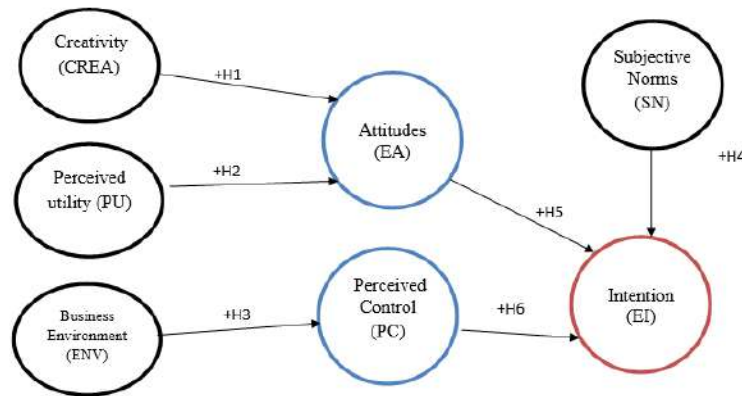

Figure 1. Conceptual Model

Creativity (CREA) and Entrepreneurial Attitude (EA)

As it has been mentioned above that an entrepreneur is an individual who recognizes an opportunity and creates something new (such as, new products, service) and uses various means to exploit the opportunity, there are several researchers that highlight the person's creativity as an essential, yet understudied ancestors of entrepreneurial intention (Javier, et al., 2017; Ward, 2004; Zampetakis, et al., 2011). Some researchers have made a positive relationship between creativity and business opportunity recognition (Javier, et al., 2017; Zampetakis, et al., 2006, 2009, 20011). In the basis of these results, creativity in this state might be taken to be the talent to quickly identify the connection between problems and their solutions (Zampetakis, et al., 2006). Such creativity can be visible as an essential factor of entrepreneurship generally. In the academic environment, (Miranda, et al., 2017) mentions that there is indirect relationship between creativity and entrepreneurship intention, so for this model and following the works of (Zampetakis, et al., 2009,2011; Block, et al., 2015; Javier, et al., 2017) So propose an indirect relationship has been proposed via EA. And the following hypothesis has been hypothesized:

H1. Academic's Creativity (CREA) positively influences academic's Entrepreneurship Attitude (EA).

Perceived utility (PU) and entrepreneurial attitude (EA)

Numerous researchers have provided expectancy-type and individual expected-utility type models to classify the factors that influence a person to pursue an entrepreneurial career (Douglas, et al., 2000; Gatewood, et al., 2002). Douglas (2000) provides a model of entrepreneurship intention in which the pursuing choice of entrepreneurship is depends on the person's utility function. This reflects perceptions about the expected income, the amount of work efforts needed to achieve this income, the amount of risk involved in the process, plus the other factors such as the individual's attitudes to the desire for self-sufficiency and perceptions of the expected work environment (Javier, et al., 2017). Thus, the following hypothesis has been posited:

H2. Academic's Perceived utility (PU) positively influences the academic's Entrepreneurship Attitude (EA).

Business environment (ENV) and perceived control (PC)

Entrepreneurial activities may also be explained by the influences of the surrounding business environment. Such as the availability of infrastructure, financial funds, and university support techniques impact the entrepreneurial activities (Fini, et al., 2010; Goel, et al., 2015; Moog, et al., 2015; Foo, et al., 2016; Javier, et al., 2017). There is a belief that this effect will particularly influence the academics' perceived control (PC) in the procedure of creating a business education. Thus, the following hypothesis has been posited:

H3. The academic's Business environment (ENV) positively influences the academic's perceived control (PC).

Subjective norms (SN) and entrepreneurial intention (EI)

In the academic entrepreneurship environment, it has been noted that how much entrepreneurship awareness does the academic's social environment (family, friends, and co-workers) have will positively influence that individual's entrepreneurship intention (Goethner, et al., 2012; Huyghe, et al., 2015; Obschonka, et al., 2012; Obschonka, et al., 2015; Rasmussen, et al., 2014). As said by Bercovitz, et al., 2008, scientists' workplace rivals can be estimated to be normative referents of relevance. In this meaning, the choice to engage in beginning a firm is to a large extent socially affected: previous efforts by faculty members to create their own business make other scientists trust entrepreneurial activities as appropriate and desirable (Obschonka, et al., 2012; Javier, et al., 2017). Therefore, the following hypothesis has been posited:

H4. Subjective norms (SN) have a positive impact on academic's entrepreneurial intention (EI).

Entrepreneurial attitude (EA) and entrepreneurial intention (EI)

The dispersed literature on scientists' inspirations and entrepreneurial attitude towards their own commitment in entrepreneurial activities suggests that they assign effort and time to entrepreneurship if that activity appears as positive and professionally hopeful as well as having the potential to provide financial benefits from their research (Goethner, et al., 2012; Owen Smith, et al., 2001). Thus, if academics have a positive attitude towards entrepreneurial activities this will comprise a better willingness to give time and effort to creating a new business (Javier, et al., 2017). Therefore, the following hypothesis has been proposed:

H5. Academic's entrepreneurial attitude (EA) has a positive impact on academic's entrepreneurial intention (EI).

Perceived control (PC) and entrepreneurial intention (EI)

This wouldn't involve only the feeling of being able to have the essential skills to begin a business and succeed in it, but also the awareness about ability to control the behavior (López, 2009; Javier, et al., 2017). Entrepreneurship research study emphasizes the importance of PC as a procedure for overcoming perceptions of the greater financial, technological, and legal fears that are frequently associated with new projects based on research study results (Obschonka, et al., 2010; Silveira-Pérez, et al., 2016). Literature generally tends to agree that ability to control perceptions are positively linked to the intention to become an entrepreneur (Schlaegel, et al., 2014). There was a necessity, thus, to confirm the influence of this variable on the entrepreneurship intention in the academic field (Alonso-Galicia, et al., 2015; Fernández Pérez, et al., 2014; Goethner, et al., 2012; Obschonka, et al., 2012; Prodan, et al., 2010), the following hypothesis has been proposed:

H6. Academic's perceived control (PC) has a positive impact on academic's entrepreneurial intention (EI).

Research Methods

Survey Instruments

The survey instrument that was used in this study is a Likert Scale. The participants of the study survey were requested to fill in an online survey that consisted of two main parts: demographic questions and questions that are related to the conceptual model. This scale ranged from strongly disagree to strongly agree. Before distributing the questionnaire among participants, essential approvals were acquired from the ethics committee. The survey participants were given information about the research objectives in advance along with guidelines.

Data Collection and Sample size

In this study online survey was built and shared among participants using google forms all of the survey participants were in Istanbul in Turkey; they particularly were those who work or are involved in academic field. The sampling technique that has been applied was one of the non-probability sampling techniques known as convenience sampling, where participants are selected according to their convenient availability and proximity to the researcher (Sedgwick, 2013).

Statistical Techniques

The statistical techniques and tools that were applied to this research study are Confirmatory Factor Analysis (CFA) for the factor analysis and Structural Equation Model (SEM) for hypotheses testing. CFA is capable to assess the reliability and validity of the measures simultaneously. The software that was used to conduct the analysis for this research are IBM Statistical Package for Social Sciences (SPSS) version 25 and IBM SPSS Analysis of Moment Structure (AMOS) version 22 statistical.

Data Analysis

In terms of gender distribution, the majority of respondents were Male (57%). In regard to age groups, most of the respondents aged from 31 to 50 years (47%), and in terms of educational level, most of the respondents were doctorate (58%), most of the respondents with (58%) were married, and in regard to occupation, most of the respondents were reported to be full-time employee (65%) as the second majority of the respondents were self-employed (14.3%). The majority of the respondents (43%) reported to earn 10000 Turkish Lira (TL) and more as monthly income.

Reliability and Validity assessment

To conduct a CFA, reliability, and convergent validity are important issues to ensure. Table 2 represents the results of the validity and reliability evaluations conducted from the analysis. These results were obtained based on standard regression weights and correlation tables assessed in AMOS software. Convergent validity is measured and ensured by an AVE being greater than 0.5. And reliability is established and ensured by a CR being greater 0.7.

	CR (reliability)	AVE (convergent validity)
EI	0.824	0.701
ENV	0.738	0.485
PU	0.788	0.555
SN	0.731	0.577
EA	0.836	0.718
PC	0.758	0.512
CREA	0.777	0.638

Table 2. Reliability and Validity assessment

CFA Analysis

Confirmatory factor analysis (CFA) is a statistical technique used to approve the factor structure of a group of observed variables. CFA analysis was conducted using AMOS software Figure 2, after the model fit 17 items of 7 variables remained, the intention (EI) with 2 items, the attitude(EA) with 2 items, the perceived control (PC) with 3 items, the subjective norms (SN) with 2 items, the business environment (ENV) with 3 items, the expected utility (PU) with 3 items and the creativity (CREA) with 2 items.

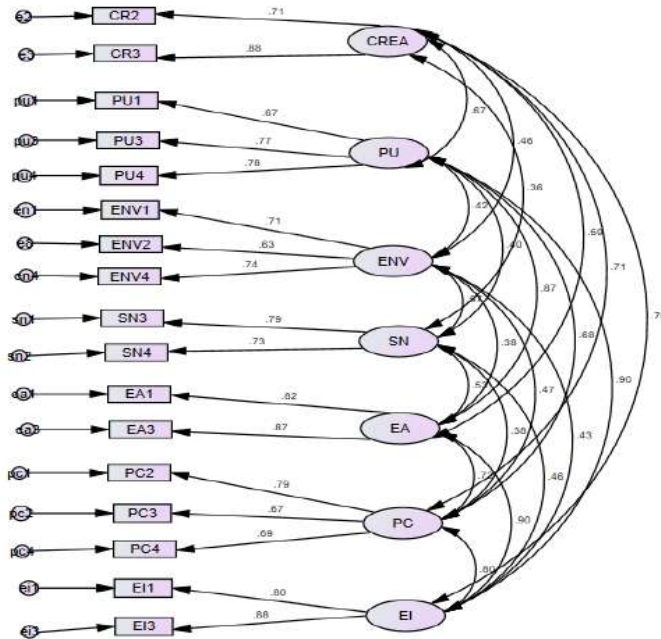

Figure 2. Confirmatory Factor Analysis (CFA)

Below Table 3 shows the CFA model fit metrics

Measure	Threshold	Proposed Model	Remarks
CFI	>0.95 great; 0.90 traditional; >.80 permissible	0.962	great
CMIN/DF	<3 good; <5 permissible	1.525	good
GFI	>0.95 good; >0.9 moderate; >0.8 acceptable	0.92	moderate
AGFI	>0.80	0.848	good
RMSEA	<0.05 good; 0.05-0.10 moderate; >0.10 bad	0.056	moderate
PCLOSE	>0.05	0.284	great

Table 3. Confirmatory Factor Analysis (CFA) model fit

Table 4 down below shows the model fit metrics for the structural equation model SEM.

Measure	Threshold	Proposed Model	Remarks
CFI	>0.95 great; 0.90 traditional; >.80 permissible	0.914	traditional
CMIN/DF	<3 good; <5 permissible	2.081	good
GFI	>0.95 good; >0.9 moderate; >0.8 acceptable	0.92	acceptable

The results showed that Entrepreneurship Attitude (EA) has a positive and statistically significant impact on the Entrepreneurship Intention of academics (H5: $\beta = 0.975$, S.E.= 0.097 and $p < 0.001$).

H5. Academic's entrepreneurial attitude (EA) has a positive impact on academic's entrepreneurial intention (EI) (Supported)

Lastly, perceived control (PC) has been found to have positive and statistically significant impact on Entrepreneurship Intention (EI) of academicians (H6: $\beta = 0.388$, S.E.= 0.093 and $p < 0.001$).

H6. Academic's perceived control (PC) has a positive impact on academic's entrepreneurial intention (EI) (Supported)

Below Table 5. Portrays the hypothesis test results

Hypothesis	Relationships	Status
H1	EA < ---- CREA	Not supported
H2	EA < ---- PU	Supported
H3	PC < ---- ENV	Supported
H4	EI < ---- SN	Not supported
H5	EI < ---- EA	Supported
H6	EI < ---- PC	Supported

Table 5. Hypotheses Testing Results

Discussions and Conclusion

The main aim of this study was to examine the impact of hypothesized factors on the intention of Turkish academicians to start creating spinoffs. Therefore, the conceptual model of the study has been proposed and it was examined using data of 184 participant responses. The statistical techniques used to obtain the analysis has shown that the four hypotheses out of the six have been supported, which means they have directly or indirectly a positive impact on the entrepreneurial intention of the academicians.

This study contributes to the prior literature on academic entrepreneurship and entrepreneurship intention generally. This study found that while perceived utility positively influences academicians' attitude toward entrepreneurship, business environment positively influences perceived control. However, creativity has not been found to influence attitude toward entrepreneurship. Attitude toward entrepreneurship and perceived control have been found to significantly and positively influence entrepreneurial intention of academicians. However, subjective norms have not been found to have any impact on entrepreneurial intention.

Limitations and Recommendations

In spite of the efforts that have been put into this current study, it is not free of limitations. Firstly, a generally common limitation of this type of research study is that rising the self-selection bias. Secondly, despite the fact that structural equation modeling SEM wants a minimum of 200 responses as a sample size, it was needed to delete about 19 responses from 203 collected responses due to the missing data and unengaged responses. So, 184 responses have been analyzed. Thirdly, as this study involves some personal factors that include questions about the individual's characteristics, the self-report limitation should be there as sometimes people don't reveal their actual behavior. Lastly, the convenience sampling technique was used in this study; therefore, there was a possibility to over or under-represent the target population and some biased results due to the self-selection bias. Future researches are recommended to consider and address above mentioned limitations in their studies.

References

- Bercovitz Janet and Feldman Maryann** Entrepreneurial Universities and Technology Transfer: A Conceptual Framework for Understanding Knowledge-Based Economic Development [Book Section]. - [s.l.] : The Journal of Technology Transfer, 2006.
- Cansiz M.** Türkiye'nin Yenilikçi Girişimcileri Teknoloji Geliştirme Bölgeleri Örneği, [Book]. - Ankara : T.C. Kalkınma Bakanlığı Yayınları,, 2013.
- Commission European** Entrepreneurship education: enabling teachers as a critical success factor - A report on Teacher Education and Training to prepare teachers for the challenge of entrepreneurship education. [Book]. - Brussels : The European Commission, 2011.
- Etzkowitz Henry** Pathways to the entrepreneurial university: towards a global convergence [Journal] // Science and Public Policy. - 1983.
- Farsi Jahangir, Salamzadeh Aidin and Salamzadeh Yashar.** Entrepreneurial universities in Iran: A system dynamics model. Int. J. of Entrepreneurship and Small Business. [Journal]. - 2013. - 420 : Vol. 20.
- Guerrero Maribel, Cunningham James and Urbano David.** Economic impact of entrepreneurial universities' activities: An exploratory study of the United Kingdom. [Journal]. - UK : Research Policy., 2015. - 748 : Vol. 44.
- Javier Mirandaa, Chamorro Meraa and Sergio Rubioba** Academic entrepreneurship in Spanish universities: An analysis of the determinants of entrepreneurial intention [Journal] // European Research on Management and Business Economics 23. - 2017. - pp. 113–122.
- Kozan M.K., D. Oksoy, and O. Ozsoy** Growth plans of small businesses in Turkey [Journal] // Journal of Small Business Management. - [s.l.] : Journal of Small Business Management, 2006. - pp. 114-129.
- Kuratko D. F** The emergence of entrepreneurship education: Development, trends, and challenges. [Book Section]. - [s.l.] : Entrepreneurship Theory and Practice, 2005.
- Laukkanen** Exploring Academic Entrepreneurship: Drivers and Tensions of University-Based Business [Journal] // Journal of Small Business and Enterprise Development. - 2003.
- Miranda F. J., Chamorro A. and Rubio S.** Determinants of the intention to create a spin-off in Spanish universities. [Journal] // International Journal of Entrepreneurship and Innovation Management (in press).. - 2017.
- Organization KOSGEB Small and Medium Industry Development** Period Cooperation, Council Meeting, Berlin, Available [Online] // Turkey-Germany, XI XI.. - 2005. - 2019. - www.bdi-online.de/Dokumente/ Internationale-Maerkte/DTKR_KOSGEB.pdf.
- ÖRNEK Ali Sahin and DANYAL Yasin** Increased Importance of Entrepreneurship from Entrepreneurship to Techno-Entrepreneurship (Startup): Provided Supports and Conveniences to Techno-Entrepreneurs in Turkey [Journal] // Elsevier Ltd.. - 2015. - p. 9.
- Reynolds P. [et al.]** "Global Entrepreneurship Monitor: data collection design and implementation 1998–2003", [Book Section]. - [s.l.] : Small Business Economics, 2005.
- Salamzadeh A., Azimi. and Kirby D. A.** Social Entrepreneurship Education in Higher Education: Insights from Iran [Book]. - Iran : International Journal of Entrepreneurship and Small Business., 2013. - pp. 17-34.
- Schlaegel C. and Koenig M.** Determinants of entrepreneurial intent: A meta-analytic test and integration of competing models. [Journal] // Entrepreneurship Theory and Practice, 38(2). - 2014. - pp. 291–332.
- Sedgwick Philip.** Convenience sampling. BMJ (online). [Journal]. - 2013. - f6304 : Vol. 347. . .
- Sharma and Chrisman** ENTREPRENEURSHIP THEORY AND PRACTICES [Book]. - Texas : Baylor University, 1999.

TETŘEVOVÁ Liběna and VLČKOVÁ* Vladimíra Academic Entrepreneurship in the Czech Republic [Journal]. - 2019.

Yetim N. and Yetim U. The cultural orientations of entrepreneurs and employees job satisfaction: The Turkish Small and Medium Sized Enterprises (SMEs), Case [Book Section]. - [s.l.] : Social Indicators Research, 2006.

Zampetakis L. A. and Moustakis V. Linking creativity with entrepreneurial intentions: A structural approach [Journal] // The International Entrepreneurship and Management Journal. - 2006. - pp. 413–428.

THE ROLE OF WELFARE PARTY IN THE POLITICAL HISTORY OF TURKEY

Dr. Namig Mammadov
Azerbaijan National Academy of Sciences
ORCID: 0000-0003-4356-6111

Özet

Bu makale, Necmettin Erbakan'ın ve Refah Partisi'nin modern Türkiye'nin siyasi tarihindeki rolünü incelemekte ve analiz etmektedir. Türkiye'de Milli Görüş Hareketi'nin oluşumunda ve gelişiminde ideoloji, sosyal taban ve ana itici güçler ile faaliyetleri de bu makalenin incelenme kısmıdır. Makale ayrıca hareketin önderi, önde gelen bilim adamı ve araştırmacısı, profesör Necmeddin Erbakan'ın rolü de dahil olmak üzere hareketin oluşumunu ve gelişimini etkileyen tarihsel koşulların yanı sıra siyasi arenaya girme nedenleri ve sonuçları da analiz ediyor. N. Erbakan'ın Türkiye'nin siyasi hayatındaki rolü araştırılarak değerlendirilmeye çalışılmıştır. Refah Partisi'nin ana ideolojisinin faizsiz bir serbest piyasa ekonomisi, üretimin güçlendirilmesi, temel insan haklarının korunduğu adil bir toplumun kurulması vb. olduğu kaydedilmiştir. Refah Partisi (RP), aynı yönü temsil eden Ahmet Tekdal liderliğinde 1983 yılında kuruldu. Siyasi yasakların kaldırılmasının ardından N. Erbakan yeniden parti başkanlığına seçildi. 1990'lar, Milli Görüş hareketinin gelişiminde yeni bir aşamaya geldi ve Refah Partisi'nin itibarı yükselmeye başladı. 1995 seçimlerinde parti oyların yüzde 21'ini kazandı. 1996 yılında N. Erbakan, Tansu Çiller liderliğindeki Doğru Yol Partisi ile koalisyon hükümeti kurdu. Bu hükümet 28 Şubat süreci sonucunda istifa etti ve parti feshedildi. Parti üyeleri Fazilet Partisi'ni kurdu.

Anahtar kelimeler: Türkiye, N. Erbakan, Milli Görüş Hareketi, Milli Nizam Partisi, Refah Partisi, Postmodern Darbe

Abstract

This article examines and analyzes the role of Welfare Party in the political history of modern Turkey. The ideology, social base and the main driving forces, as well as its activities in the formation and development of the National Outlook Movement in Turkey is also the part of examine of this article. The article also analyzes the historical circumstances that influenced the formation and development of the movement, including the role of the movement's leader, prominent scientist and researcher, professor Najmeddin Erbakan, as well as the reasons for his entry into the political arena and its consequences. The role of N. Erbakan in the political life of Turkey was investigated and tried to be evaluated. It was noted that, the main ideology of the Welfare Party was a free market economy without interest, the strengthening of production, the establishment of a just society in which basic human rights are protected, and so on. The Welfare Party (WP) was formed in 1983 under the leadership of Ahmet Tekdal, representing the same direction. After the lifting of political bans, N. Erbakan was re-elected party leader. The 1990s marked a new stage in the development of the National Outlook movement and the Welfare Party's reputation began to rise. In the 1995 elections, the party won 21 percent of the vote. In 1996, N. Erbakan formed a coalition government with the True Path Party, led by Tansu Chiller. This government resigned as a result of the February 28 process, and the party was dissolved. The members of the party formed the Virtue Party.

Keywords: Turkey, N. Erbakan, National Outlook Movement, National Order Party, Welfare Party, Postmodern Coup

Introduction

After the transition to a multi-party system in Turkey, a number of movements, political parties and organizations began to form and operate within the country. One of them was National Outlook Movement (NOM) which was formed by professor Najmeddin Erbakan at the late of 1960s. Firstly this movement called Movement of Independents, then changed to NOM. The NOM has been in place from the 1970s to the present. Although the parties of this movement have been banned several times, in fact, in Turkish politics, religio-political actors have begun to be incorporated into the government's bureaucracy and the NOM continued to exist. This is because it succeeded in obtaining the support of marginalized groups. Until the early 1970s, right and neutral parties basically had great appeal to marginalized groups. Among them, the most representative politician was Najmeddin Erbakan.

1. Who is Najmeddin Erbakan and How He Entered into Politics?

Najmeddin Erbakan (1926 - 2011) was Turkish politician, engineer, academician who was the Prime minister of Turkey in 1996-1997. Erbakan is not only the founder and spiritual leader of the Turkish "National Outlook Movement", but also a Turkish evergreen political movement. He had been a role in Turkish political arena for more than 40 years.

Erbakan was born in Turkey in 1926 in Sinop by the Black Sea. He attended Istanbul High School, and graduated in 1948 from the Mechanical Engineering Department of Istanbul Technical University. In July, just after completing the faculty in 1948, he was appointed as an assistant to the Motors Department of the same university, after his three-volume excellent doctoral thesis, he was sent to Germany by the university (Necmettin Erbakan Kimdir? erişim tarihi: 20/06/2020) After this last thesis between 1951 and 1953 at Aachen Technical University, he prepared 3 theses, one of which is a doctor, an associate professor and the other a research, which especially draws attention and astonishment, explaining how the fuel injected in diesel engines ignited, mathematically. Upon the special invitation and insistence of the German authorities, Erbakan was appointed as chief engineer to investigate tank engines. Returning in 1953, and succeeded by an interim test enters his thesis to prepare Turkey's youngest professor the 27-year-old winner Erbakan, combined with up to 200 friends in 1956, lays the foundation of the famous Gumush Engine Plant. Due to this initiative, the late Menderes celebrates Erbakan by telephone and telegraph, and the Minister of Finance Hasan Polatkan personally attends the opening of the factory, which began operating in 1960 (Milli Kahraman Erbakan'ın Hikayesi, erişim tarihi: 27.06.2020).

Erbakan, who knows the role of the Union of Chambers in industrial enterprises very well, takes over in 1966 to the "Chambers Union Industry Department", which has the authority to organize import quotas in order to "protect domestic production against imports and sell Gumush engines against the dumping of exploitation monopolies". However, when he saw that the decisions taken by the General Secretary of the Union of Chambers broke down, this time he became the Secretary General of Union of Chambers and Commodity Exchanges (Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği-TOBB). In order to block the path of Erbakan, which has risen to the top of this organization, and leave it desperate, this time the government is engaged and Prime Minister of the

time, S. Demirel, withdraws his authority from the Chambers Union to prepare the quotas. The fact that Turkey was an importing state and the failure to take measures for the development of the middle class, especially in Anatolia, led to dissatisfaction with the policies of the Justice Party (Adalet Partisi) in the 1960s. N. Erbakan was dissatisfied with Union of Chambers and Commodity Exchanges sharp opposition to this and as a result he resigned from this position. Especially, during the inspection made to Private Sector Information Committee (Özel Sektör Enformasyon Komitesi-ÖSEK) affiliated with the Union of Chambers, 600 thousand liras (today, about 1 billion dollars) distributed to the nation's purse under the 'fight against communism', Erbakan who saw how the money was squandered, made his decision: He should gain political power and government authority. For this reason, he applied to the Justice Party to be a candidate in the upcoming 1969 elections, but he was vetoed from the Justice Party's lists. There was no time to lose. Erbakan is an independent candidate from the province of Konya, despite all the tricks and frauds, he received votes of 3 deputies and entered the parliament. (Milli Kahraman Erbakan'in Hikayesi, erişim tarihi: 27.06.2020). This officially announced his political career.

2.What is National Outlook Movement (NOM)?

In order to make a general definition of the National Outlook, we must first examine the meaning of the word first. The word "national", the first word of the National Outlook, derives from the word "millet" in the Qur'an. The meaning of the word "Millet" in Arabic in terms of etymology means "religion". Considering the word 'Millet' in today's Turkish is an indication that this word can be misunderstood. The words 'nation' and 'people' have different meanings in the Qur'an, which is the holy book of the Islamic religion. It is understood that the word "nation" is not "people" but "religion" in the Quran. The word "national" is not the concept of the ummah used in Turkish but there is no reference to the nation which means people and nation! Considering this sense does not fully reflect the meaning of the National Outlook. The meaning of the National Outlook is from the nation of the Prophet Abraham, and It is the view of an Islamic community that follows the way of Prophet Hz. Muhammad to the world (Engin, 2019: 31). As we mentioned above, at the beginning this movement called Movement of Independents, then changed to NOM and has been in place from the 1970s to the present. The strength of the NOM was in the small towns and rural areas of Anatolia. Religious groups such as the Naqshbandi and other Sufi orders supported the NOM. One of the main political party of the 60s the Justice Party (JP) and its leader, Suleyman Demirel, began to defend the same interest as the bourgeoisie, which began to develop in the context of industrialization and imported substitution policies rather than landowning peasants and large self-employed masses. This posed a serious problem for the peasants and the petty bourgeoisie. During this time, despite the unbalanced distribution, the phenomenon of middle classification, which emerged in cities such as Konya, Kayseri, Yozgat, Adana and Sivas, started to express its troubles against the JP power; Demirel, on the other hand, advised the middle-class business person on his own professional organization and that they could solve their own problems (Çaha ve Baykal, 2017: 790-791). These masses saw the NOM as an expression of their interests. Their efforts to integrate religion, culture, and ethnic issues with economic mission have formed the foundation of the public support for NOM.

3. Missions of the NOM.

According to Cheng Y. and Changgang G. the main missions of NOM are (Chen and Changgang, 2015: 6-7):

Firstly, and most importantly, one mission of the “National Outlook Movement” is to promote Islam; secondly, the economic mission of the “National Outlook Movement” is to improve the national economy by developing heavy industry and defense industry; and, thirdly, the social mission of the “National Outlook Movement” is to establish an “order of justice”. In short, the core and essence of the “National Outlook Movement” are to criticize the West and to reconcile Islam and modernity. At the national level, this is presented as fundamental criticism against Turkey’s history of Westernization; at the international level, its mission is to promote Turkey’s foreign policy change, that is, from the traditional pro-Western stance to the pro-Islamic world policy.

Erbakan expresses his thoughts like this (Erbakan Hocamızın İzmit Konferansı: İslamsız Saadet Mümkün Değildir, 2010, erişim tarihi: 27.06.2020): “Felicity has only one base; it is the sublime principles of our faith. If you adhere to these, you will find happiness, if you do not, you cannot find happiness. Without knowing these, there is no happiness. It is for this reason that for centuries our ancestors have established the world of happiness. They have accomplished this through their faith, the sublime principles of their faith. Today, it is our duty to establish a world of happiness again in the face of the persecution on earth, as their grandchildren, people with the same belief, as people who are devoted to the National Outlook. This is the biggest honor. It is also the biggest responsibility”.

The difference between the NOM fundamentals and the fundamentals of other parties and other views is the understanding of rights first. According to the right understanding of right, right arises from the following four reasons:

1- Being a person is considered a sufficient reason to have a right. Every person has basic rights.

2- Labor is also a right. I reduced your burden, increased your blessing, worked at your job. You owe me.

3- It should also adhere to agreements with mutual consent. Due to these agreements, our mutual and righteous positions are born.

4- “Justice” is a reason for right. I mean, I ran three guys. I gave them two to 500 liras. The third one has done the same job, and I have to give it 500 liras. Why? Justice requires it. Truth arises only from these four reasons (Erbakan Hocamızın İzmit Konferansı: İslamsız Saadet Mümkün Değildir, 2010, erişim tarihi: 27.06.2020).

Main economic mission of NOM and the Welfare Party was expressed in the program which named Fair Economic Order. It is an economic order that does not allow exploitation at every point of the economic order, gives everyone the right, treats everyone equally and gives equal opportunities to everyone, supports everyone's beneficial, constructive activities, promotes economic activities, and eliminates unnecessary and unjustified obstacles to economic development (Erbakan N. Adil Ekonomik Düzen, erişim tarihi: 26/06/2020: 17) There also written that, National Outlook represents Welfare Party "to re-establish the Great Turkey", today, unconstitutional slave scheme to eliminate, rather than the Constitution brings prosperity to everyone mentioned, which gives the

right to anyone and newly to be established by the National Outlook which recognizes the equality of opportunity everyone there will be no interest in the order, unfair taxes will be removed, the value of money will be accepted as a measure of right, the money will be transferred to solid money, no money will be printed, the value of money will not be reduced, and credits will be given to everyone who will do useful work within fair measures. In this way, everyone will have the opportunity to buy three breads with the money they buy a bread in today's order and with the same working capital, they will be able to produce three times more than today, three times more people than today, the price of everything will fall to one third, everyone will have three times more purchasing power, the cheapest production. Turkey will be in exports will increase, establishing the Common Market with Muslim countries so that their needs will be met by Turkey and Turkey, will be one of the most powerful country in the world in a very short time. Our nation, which has been made ill for artificial reasons today, will stand up as a great and unique wrestler in history and will provide the best services to all humanity (Erbakan N. Adil Ekonomik Düzen, erişim tarihi: 26/06/2020: 13-14).

4. How the Welfare Party formed?

On January 26, 1970, the first party of NOM, the National Order Party was officially founded upon the establishment declaration to the Ministry of Interior (Çaha ve Baykal, 2017: 793). In the founding declaration, it was stated that NOP was born out of the morality and virtue in the nation's fate, and with the help of God, the Turkish nation will establish an exemplary civilization to the world. Our Party's measure in the subject of secularism; it can be expressed as being against any kind of understanding that sheds this institution in an exercise against religion (Milli Nizam Partisi. Program ve Tüzük,1970: 7). On 20 May 1971, it was decided to close the party because of its activities “against the protection of secular state character and Atatürk revolutionary”. In October 1972, the National Salvation Party (NSP) was formed as a successor to the NOP. Like the NOP, the NSP represented itself as a modern party inspired by and reflecting traditional Sunni Islamic ethical values. As recorded in the party's program, NSP's main goal is the nation's spiritual and material development to reach happiness and welfare (Milli Selamet Partisi. Program ve Tüzük, 1972:5). As the NOP key figure behind the formation of NSP was the Naqshbandi (Sufi order) leader Mehmet Zahid Kotku (Rabasa and Larrabee, 2008:14). With the establishment of the MSP, the name of political Islam would be known as the National Outlook (Engin, 2019: 77). In the election of 1973, the NSP received 11.8 percent of the vote and obtained 47 seats in the Turkish Grand National Assembly, thus becoming its third largest party (1973 Genel Seçim Sonuçları, erişim tarihi: 14/07/2020). In February 1974, the NSP joined the first coalition government formed by Bulent Ecevit of the Republican People's Party. The most significant development in that period was the crisis in Cyprus, to which the coalition government dispatched troops to protect the Turkish minority living in the northern part of the island. The military intervention resulted in both Erbakan and Ecevit acquiring reputations as heroes. Till 1980 NSP took part in three coalition government. After the September 1980 coup as all the political parties NSP also banned.

In 1983 N. Erbakan's followers created the Welfare Party. After the September 1987 referendum that reestablished the right of prominent former politicians to pursue political activities, Erbakan

became chairman of the Welfare Party (Engin, 2019: 82-83). In the 1987 elections, the Welfare Party received 7.16 percent of the vote — short of the 10 percent needed for representation in parliament. As a result, the religious right was not represented as a separate party in parliament during the 1980s. Many of Welfare's adherents joined Motherland Party (ANAP), which brought together religious and bureaucratic secular conservatives under one roof, siphoning off support from the religious right that otherwise would have gone to Welfare (Rabasa and Larrabee, 2008:42). Real growth of the party accrued in the 1994 local elections. The party took 20 percent of the vote and 29 larger cities' mayors were elected from the Welfare Parties' candidates including Istanbul's and Ankara's mayors (Selçuk E. K. Evolution of Political Islam: From the Welfare Party to the Virtue Party, erişim tarihi: 13/07/2020: 28) In the 1995 election, the Welfare Party won with 142 MP's 21% of the vote (1995 Genel Seçim Sonuçları, erişim tarihi: 14/07/2020), thereby forming a coalition government with the True Path Party. Erbakan thus became the first pro-Islamic Prime Minister of the Republic. The reason why the Welfare Party won an electoral victory was that the political mobilization carried out by religious activities expanded the party's public support. The social justice agenda it pursued also enhanced the party's social foundation. Particularly, giving social issues priority over religious issues was supported by the urban and rural marginalized groups.

5. Why the Welfare Party rose in 1990's?

With increased discontent of the Turkish people towards the Western world, political isolation from the West, and split of values with the West, seeking a new national identity had become the background of Welfare Party's rise in 1990s. Because of the inherent separation between the right and left political parties in Turkish politics, and that the two sides were unable to implement reforms to solve social problems, the Welfare Party became a strong substitute force in Turkey. Rabasa and Larrabee lists several factors contributed to Welfare's strong showing (Rabasa and Larrabee, 2008:42-43). Perhaps most important was a shift in Welfare's political agenda, which put stronger emphasis on social issues rather than religious themes. This allowed Welfare to broaden its appeal beyond the hard-core religious right. At the same time, Welfare's populist but catchy Just Order program allowed it to gain important support among the urban poor who traditionally had voted for the CHP. Welfare was the best organized of all the political parties, with a legion of devout Muslims, especially women, who did volunteer work for the party and provided a network of social-welfare help to the poor. However, although the Welfare Party won the support of the majority of the urban and rural poor people after adjusting the discourse strategies in an effort to resolve social and economic problems, it was unable to solve the country's problems when it came to power (Chen and Changgang, 2015: 17). Erbakan and other leaders still insisted on using the traditional Islamic discourse against the existing system, resulting in the interests of the secular regime being seriously damaged. As a result, the policy pursued by the Welfare Party not only failed to effectively reduce the intensity of social conflict, but also led to the development of division and opposition between secularists and Islamists in Turkish society.

6. Postmodern Coup 28 February 1997.

Faced with the impact of Islam on secularism and the challenges the Welfare Party posed on the secular system, the military began to take action. The General Staff of the Army started investigation towards the Islamic community's activities in the country. Soon, the National Security Committee (NSC), composed of the military commander, chief of staff and Cabinet members, made a series of decisions on February 28, 1997 to protect the secular identity. This is the famous Turkish political "February 28 Process", also known as Soft Coup or Postmodern Coup (Chen and Changgang, 2015: 18). After the "2/28 process" in 1997, since the opposition between the Welfare Party and secularists, including the military, escalated, the Welfare Party eventually was declared illegal and was banned. Due to the closing of the Welfare Party, Virtue Party was founded on 17 December 1997 under the leadership of Ismail Alptekin. Welfare Party members gradually passed to the Virtue Party. The Welfare Party was closed on January 16, 1998 (Rakamlarla 28 Şubat Raporu, 2014:37). Erbakan and some Welfare Party members were banned with a political ban. (Engin, 2019: 91).

After the Welfare Party was banned, the Virtue Party formed by the former Welfare Party members in 1997. In 1999 elections the Virtue Party won 15 % of votes with 97 MP's (1999 Genel Seçim Sonuçları, erişim tarihi: 14/07/2020). Necmettin Erbakan was actually still in control behind the scenes, and insisted on the Islamist position of the movement. The reformists in the movement created the Justice and Development Party under the leadership of Erdoğan. They abandoned the Islamist stance, turned to Conservative Democracy position, and actively supported democracy, human rights, pluralism and other Western values (Chen and Changgang, 2015: 19). At present, the National Outlook Movement continues under the leadership of the Felicity Party. However, the coming to power of the JDP, which broke away from the NOM and represented the reformist wing of the movement, and put forward Islamist slogans, left the Felicity Party in a kind of shadow. This situation also manifested itself in the elections. Thus, in no election since its inception, this party has not only been represented in government, but has not even been able to cross the 10 percent barrier.

Conclusion

As can be seen from the aforementioned, the Welfare Party and its leader Najmeddin Erbakan have played an important role in the political life of Turkey. The most important period of the Welfare Party's rise coincided with the 1990s. The party was successful in both the municipal and parliamentary elections in the mid-1990s, and Erbakan became the first prime minister in the history of the Republic of Turkey to represent political Islam. However, this rise ended with the February 28 postmodern coup. After that, disagreements gradually began within the NOM, and as a result, two political parties were formed after the banning of the Virtue Party. One was the JDP, the reformist wing of the movement, and the other was the Felicity Party, a supporter of the preservation of tradition. At present, NOM continues to exist under the leadership of the Felicity Party. However, the JDP's representation in power results in a low turnout in the elections, and the Felicity Party is unable to cross even the 10 percent threshold.

Bibliography

1. Chen YANG & Changgang GUO (2015) “National Outlook Movement” in Turkey: A Study on the Rise and Development of Islamic Political Parties, Journal of Middle Eastern and Islamic Studies (in Asia), 9:3, 1-28, DOI: 10.1080/19370679.2015.12023269 // <https://www.tandfonline.com/doi/pdf/10.1080/19370679.2015.12023269?needAccess=true> [27.06.2020]
2. Çaha Ö., Baykal Ö. (2017). Milli Görüş Hareketinin Kuruluşu: Türk Siyasetinde Milli Nizam Partisi Deneyimi // Gazi Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 19/3 788-806. <https://dergipark.org.tr/tr/download/article-file/461087> [erişim tarihi: 13.07.2020]
3. Engin R. T. (2019) Türk Siyasi Hayatında Milli Görüş Hareketi; Temel Esasları ve Söylevleri. YLT. İstanbul, 134 s. // <https://openaccess.izu.edu.tr/xmlui/bitstream/handle/20.500.12436/1500/T%C3%BCrk%20siyasi%20hayat%C4%B1nda%20milli%20g%C3%Bcr%C3%BC%C5%9F%20hareketi%3B%20Temel%20esaslar%C4%B1%20ve%20s%C3%B6ylevleri.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [erişim tarihi: 12/07/2020]
4. Erbakan Hocamızın İzmit Konferansı: İslamsız Saadet Mümkün Değildir (2010) // <http://www.necmettinerbakan.net/haberler/erbakan-hocamizin-izmit-konferansi-islamsiz-saadet-mumkun-degildir-2010-.html> [erişim tarihi: 27.06.2020]
5. Erbakan N. Adil Ekonomik Düzen.Pdf (106 s.) <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/2631/199601001.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [erişim tarihi: 26/06/2020]
6. Milli Kahraman Erbakan'ın Hikayesi, 27.02.2015 // <http://www.necmettinerbakan.net/haberler/milli-kahraman-erbakan-39in-hikayesi.html> [erişim tarihi: 27.06.2020]
7. Milli Nizam Partisi. Program ve Tüzük. (1970) Ankara. AS matbaası. 65 s. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/handle/11543/801> [erişim tarihi: 14/07/2020]
8. Milli Selamet Partisi. Program ve Tüzük. (1972) Ankara. Elif Matbaacılık. 36 s. <https://acikerisim.tbmm.gov.tr/xmlui/bitstream/handle/11543/741/199501762.pdf?sequence=1&isAllowed=y> [erişim tarihi: 14/07/ 2020]
9. Necmettin Erbakan kimdir?// <https://www.erbakan.edu.tr/s/erbakan> [erişim tarihi: 20/06/2020]
10. Rabasa A.,Larrabee F.S.(2008) The Rise of Political Islam in Turkey. RAND National Defense Research Institute 135 s. // https://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2008/RAND_MG726.pdf [erişim tarihi: 20/06/2020]
11. Rakamlarla 28 Şubat Raporu (2014) Ankara, Eğitim-Bir-Sen, 52 s. http://www.ebs.org.tr/ebs_files/files/yayinlarimiz/28_subat_rapor_web.pdf [erişim tarihi: 18/06/2020]
12. Selçuk E. K. Evolution of Political Islam: From the Welfare Party to the Virtue Party // Karadeniz Teknik Üniversitesi İletişim Araştırmaları Dergisi. Yıl:1 Sayı:2. s.19-31. <https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/823465> [erişim tarihi: 13/07/2020]
13. 1973 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/1973/> [erişim tarihi: 14/07/2020]
14. 1995 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/1995/> [erişim tarihi: 14/07/2020]
15. 1999 Genel Seçim Sonuçları // <https://secim.haberler.com/1999/> [erişim tarihi: 14/07/2020]
16. 28 Şubat: Bir Post Modern Darbe İncelemesi // <http://sdgenclik.com/wp-content/uploads/2017/03/28-%C5%9Eubat-Bir-Post-Modern-Darbe-%C4%B0ncelemesi..pdf> [erişim tarihi: 10/06/2018]

TÜRKİYE'DE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK PROJELERİNE YÖNELİK VERGİ AVANTAJLARI

TAX ADVANTAGES FOR CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY PROJECTS IN TURKEY

Neslihan Coşkun Karadağ
Çukurova Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,
Maliye Bölümü, Adana, Türkiye

Özet

Avrupa Komisyonunun tanımına göre kurumsal sosyal sorumluluk (KSS), kurum ve kuruluşların toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik kaygılarını kendi istekleri ile etkinliklerinin ve paydaşlarıyla ilişkilerinin bir parçası haline getirmesi, topluma karşı ahlaki ve sorumlu davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması gerekliliğini ifade eder. KSS işletmelere, sosyal kimlik oluşturma, rekabet üstünlüğü elde etme, şirket bağlılığı yaratma, itibar sağlama, piyasa içerisinde kalıcılık sağlama vb. konularında fayda sağlamaktadır. Literatürde KSS, geleneksel yaklaşım ve modern yaklaşım çerçevesinde açıklanmaktadır. Geleneksel yaklaşıma göre, işletmelerin temel amacı kârı maksimize etmektir ve kâr maksimizasyonu toplumun refahını da arttıracaktır. Modern görüş ise, kâr maksimizasyonuna ilaveten işletmelerin kamu çıkarına da hizmet etmesi gerektiğini savunur. Modern görüşü savunan A.B. Carroll'a göre işletmelerin sosyal sorumluluğu dört grupta toplanmaktadır: Ekonomik, yasal, ahlaki ve hayırseverlik sorumlulukları. Ekonomik sorumluluk, işletmelerin öncelikli sorumluluğunun kârlılık olduğunu; yasal sorumluluk, işletme faaliyetlerinin yasalara uygun ve yasalar çerçevesinde yapılması gerektiğini; ahlaki sorumluluk, işletmelerin toplumun değerleriyle uyumlu bir şekilde faaliyet göstermesi gerektiğini ifade eder. Hayırseverlik sorumluluğu ise, toplum tarafından işletmeden beklenen ve bu beklentiye karşılık zorunlu olmadığı halde işletme tarafından gönüllü olarak yerine getirilen sorumluluklardır. Sıralanan sorumluluklarının ilk ikisi yani karlılık ve yasal zeminde faaliyet, işletmelerin varoluş gereksesi ve koşuludur, gönüllülüğten ziyade zorunluluktur. Ahlaki sorumluluk, işletmenin varlığı ve devamlılığını destekler. KSS, işletmelerin daha çok hayırseverlik sorumluluğuna vurgu yapar ve toplumun refahını arttırmak için desteklenmesi gereken sorumluluk hayırseverlik sorumluluğudur. İşletmeler genellikle bu sorumlulukları çerçevesinde faaliyetlerini kurdukları dernek veya vakıf bünyesinde yürütmektedir. İşletmelerin bu tür faaliyetleri, kendi menfaatleriyle beraber toplumun sosyal refahını da korumak ve yükseltmek gayretini içerir. Toplum refahını koruma ve geliştirme görev ve sorumluluğu aslen devlete aittir. KSS ile özel sektör kurum ve kuruluşları devletin bu görev ve sorumluluğunu destekler nitelikte faaliyette bulunmaktadır. Bu netice, devletin, kurum ve kuruluşların toplumsal fayda sağlayan sosyal sorumluluk projelerini desteklemesinin ve desteklemesi gerekliliğinin gerekçesini oluşturmaktadır. Devlet, işletmeleri vergi aracılığıyla destekleyebilmektedir. Türk vergi mevzuatında, işletmelerin KSS kapsamında yürüttükleri projelerini destekleyen bir takım düzenlemeler mevcuttur. Bu düzenlemeler doğrudan KSS projelerine yönelik değildir, dolayısıyla var olan vergi ayrıcalıklarının KSS projeleri odağında yorumlanması ve anlamlandırılması gerekmektedir. Bu amaçla çalışmamızda, KSS projelerini kapsayan vergi avantajları, özellikle dernek ve vakıflar çerçevesinde izah edilecek, vergi planlamasında yol göstereceğine inanılan öneriler sunulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Sorumluluk, Kurumsal Sosyal Sorumluluk, Proje, Vergi Avantajı

Abstract

According to the definition of the European Commission, corporate social responsibility (CSR) expresses the necessity to make and implement decisions in this direction which institutions and organizations to make the social environmental and economic concerns of the society a part of the activities towards the society. CSR provides businesses with a social identity, competitive advantage, corporate loyalty, reputation, permanence in the market, etc. it provides benefits in matters. In the literature, CSR explains the traditional approach and modern approach. According to the traditional approach, the main purpose of businesses is to maximize profit and maximizing profit will increase the welfare of the society. The modern view argues that in addition to profit maximization, businesses must serve the public interest. According to A.B.Carroll who is advocating modern vision, the social responsibility of businesses is divided into four groups: Economic, legal, moral and philanthropic responsibilities. Economic responsibility means that the primary responsibility of businesses is profitability; legal responsibility means that business activities must be carried out in accordance with the law and within the law; moral responsibility implies that businesses must operate in harmony with the values of society. The philanthropy responsibility is the responsibilities that are expected from the company and fulfilled

voluntarily by the enterprise, although this requirement is not mandatory. The first two of its listed responsibilities, namely profitability and legal activity, are the rationale and condition for the existence of businesses, rather than voluntariness. Moral responsibility supports the existence and continuity of the business. CRS emphasizes more philanthropy responsibilities of businesses, and the philanthropic responsibility that needs to be supported in order to increase the welfare of society. Enterprises generally carry out their activities within the association or foundation they established. Such activities of businesses include the effort to protect and promote the social welfare of the society along with their own interests. The mission and responsibility of protecting and promoting public welfare belongs to the state. With CRS, private sector institutions and organizations support the state's missions and responsibilities. This result is the reason why the state, institutions and organizations should support social responsibility projects that provide social benefit. The state can support businesses through tax. There are some regulations in the Turkish tax legislation that support the projects carried out by enterprises within the scope of CRS. These regulations are not directly directed to CSR projects, so existing tax privileges need to be interpreted and understood in the focus of CSR projects. For this purpose, in our study, tax advantages including CRS projects will be explained especially within the framework of associations and foundations and suggestions that will be guided by tax planning will be presented.

Keywords: Social Responsibility, Corporate Social Responsibility, Project, Tax Advantage

GİRİŞ

Günümüzde işletmeler, devamlılıklarını sağlamak için sadece kâr elde etmeyi yeterli görmemektedir. Bunun için toplumsal desteğin de önem kazandığını fark etmişlerdir. Bu nedenle şirketler toplum tarafından benimsenmek ve beğenilmek amacıyla kamu yararına faaliyetlerde bulunmaktadır. Türkiye’de işletmelerin sosyal sorumluluk çalışmalarına 2000 yılından beri ilgi gösterdiği belirtilse de, sosyal sorumluluk uygulamaları Osmanlı döneminde dayanmaktadır. Ahilik teşkilatı, lonca teşkilatı ve vakıflar Osmanlı döneminde sosyal sorumluluğun kurumsallaşmış en bilinen halidir. Vakıf geleneğinin günümüzde de sürdüğü görülmektedir. KSS kavramının gelişmeye ve kabul görmeye başlamasından önceki dönemlerde de var oldukları görülen geniş ölçekli kurumlara ait vakıflar bu anlayışın devamı niteliğindedir: Vehbi Koç Vakfı (kuruluşu 1969), Hacı Ömer Sabancı Vakfı (kuruluşu 1974), Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı (kuruluşu:1978) bunlara örnektir. Günümüzde ise bu vakıflar KSS uygulamalarının bir parçası ya da devamı olarak görülmektedir.

Türkiye’de KSS için özel olarak tasarlanmış kanunlar olmamakla birlikte, KSS konularıyla ilgili çeşitli kanunlar, uluslararası sözleşmeler ve anlaşmaların çizdiği çerçeveler bulunmaktadır. Türkiye’de mevcut mevzuat çerçevesinde faaliyette bulunmak üzere Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği 2005 yılında özel sektör, sivil toplum, kamu ve akademik dünyanın önde gelen sosyal sorumluluk gönüllerinin katılımı ile kurulmuştur. Dernek, Türkiye’de kurumsal sosyal sorumluluk kavramının uluslararası standartlarda yaygınlaşmasını ve Türkiye’nin hayırseverlik temelinde vakıf, dernek, ahilik kültürü ile zaten var olan sosyal sorumluluk bilincini uluslararası alanda tanıtmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda sürdürülebilir kalkınma, kurumsal yönetim ve kamu-özel sektör-sivil toplum ortaklıklarını temel alan bir yaklaşım ile gönüllülük esaslı faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkcell ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği işbirliğinde gerçekleştirilen Kardelenler Projesi (2000), Türkcell ve Milli Eğitim Bakanlığının İşbirliği ile gerçekleştirilen Gönül Köprüsü Projesi (2008), ETİ ve Aktif Yaşam Derneği işbirliği ile gerçekleştirilen Eti Sarı Bisiklet Projesi, Koç Holding ve Milli Eğitim Bakanlığı işbirliği ile gerçekleştirilen Meslek Lisesi Memleket Meselesi Projesi (2006), Hürriyet Gazetesi’nin yürüttüğü Aile İçi Şiddete Son! Kampanyası (2004), Doğan Gazetecilik’in yürüttüğü Baba Beni Okula Gönder Projesi (2004), İş Bankası ve TEMA Vakfı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı işbirliği ile gerçekleştirilen 81 İlde 81 Orman Projesi, Opet’in yürüttüğü Temiz Tuvalet Projesi (2000) Türkiye’de bilinen ve yıllardır başarıyla yürütülen KSS projeleri örnekleridir. İşletmelerin sosyal girişim uygulamalarını devlet kuruluşları, üniversiteler ya da sivil toplum örgütleri ile ortak gerçekleştirmeyi tercih ettiği görülmektedir (Öztürk ve Ayman, 2008).

KSS günümüzde hem işletmeler hem de devletler açısından önemli hale gelmiştir. Bu sebeple işletmeler mikro boyutta ve işletme odağında sağladığı faydaya paralel olarak sosyal sorumluluk projeleri geliştirirken, devletin de KSS’lerin topluma sağladığı fayda dolayısıyla, KSS yürüten işletmeleri desteklemesi gerekmektedir. Devletin hangi KSS düzeyini desteklemesi gerektiği KSS yaklaşımlarında belirtilen KSS düzeylerinde saklıdır. Bu bakış açısıyla bu çalışmada, KSS hakkında genel bilgiler verilecek, Türk vergi kanunlarında yer alan KSS projelerine yönelik vergisel avantajlar izah edilerek, değerlendirme ve öneriler sunulacaktır.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK NEDİR?

Avrupa Komisyonunun tanımına göre KSS, kurum ve kuruluşların toplumun sosyal, çevresel ve ekonomik kaygılarını kendi istekleri ile etkinliklerinin ve paydaşlarıyla ilişkilerinin bir parçası haline getirmesi, topluma karşı ahlaki ve sorumlu davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması gerekliliğini ifade etmektedir (Turkey Corporate Social Responsibility Baseline Report, 2008). KSS, herhangi bir organizasyonun hem iç, hem de dış çevresindeki tüm paydaşlara karşı etik ve sorumlu davranması, bu yönde kararlar alması ve uygulaması şeklinde tanımlanmaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk denildiğinde genellikle işletmenin sürdürülebilir büyüme temel hedefine yönelik olarak doğayı ve çevreyi koruyacak önlemler alarak üretimde bulunması anlaşılmaktadır. Ancak KSS, bir işletmenin çevreye ve topluma karşı sorumluluklarının yanı sıra doğrudan ve /veya dolaylı ilişki içerisinde bulunduğu ve işletme kararlarından ve faaliyetlerinden ciddi olarak etkilenebilecek tüm paydaşlara karşı sorumluluğunu ifade etmektedir (Aktan ve Börü, 2007). Bir işletmenin veya organizasyonun iki tür paydaşı vardır. Kurum içi paydaşlar ve kurum dışı paydaşlardır. Kurum içi paydaşları çalışanlar, ortaklar ve yöneticilerdir. Kurum dışı paydaşları ise, müşteriler, tedarikçiler, rahipler, içinde bulunduğu çevre, toplum ve devlet idaresi yani hükümettir. İşletmenin kurum içi paydaşlara karşı sorumluluğu kurum içi sorumluluk, kurum dışında yer alan paydaşlara karşı sorumluluğu ise kurum dışı sorumluluk olarak sınıflandırılır (Aktan ve Börü, 2007). Neticede gerçekten sorumluluk sahibi işletmeler; sadece kar amacı gütmeyen, kendini sistemin bir parçası olarak gören, doğal çevrenin yok edilişi ve sosyal adaletsizliğin artışı gibi sürdürülebilirlikle ilgili konuları öncelikleri arasına alan, çeşitli sorunların oluşmasında kendi sorumluluğunu kabul ederek hükümetlerin ve işletmelerin çözüm odaklı çalışması gerektiğini kabul eden, sistematik ve ilerlemeci bir şekilde soruna odaklanarak daha sürdürülebilir bir dünya için gerekli adımları atan işletmelerdir (Gergely, 2012).

Kurumsal sosyal sorumluluk çok yönlü bir kavram olup farklı şekillerde isimlendirildiği görülmektedir. İşletme sosyal raporlama, etik raporlama, kurum etiği, kurumsal vatandaşlık, kurumsal yönetim, sorumluluk, kurumsal sorumluluk, kurumsal sürdürülebilirlik, kurumsal raporlama vb. gibi kavramlar aynı anlama gelmek üzere kullanılırken, birçoğu kurumsal sosyal sorumluluğun alt bileşenlerini oluşturmaktadır.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞUN ÖNEMİ - NEDEN DESTEKLENMELİ?

KSS hem işletmelere hem de devlete bir takım faydalar sağlamaktadır. İşletmeler KSS ile sosyal kimlik oluşturma, rekabet üstünlüğü elde etme, şirket bağlılığı yaratma, itibar sağlama, piyasa içerisinde kalıcılık sağlama vb. konularında fayda sağlamaktadır. Kurumsal sosyal sorumluluk konusunu ciddiye alan şirketler önemli kazanımlar sağlamaktadırlar. Başta, şirketlerin marka değerleri ve dolayısıyla piyasa değerleri artmaktadır. Günümüzde tüketiciler bir ürünü sadece kalitesi ve maddi değeri ile değil, bu ürünü üreten işletmelerin sosyal sorumluluk faaliyetleri ile birlikte değerlendirerek de tercih etmektedirler (Aktan ve Börü, 2007). İşletmelerin KSS projeleri ile oluşturdukları sosyal fayda, devletler açısından da tasvip görmektedir. Bu tasvip birçok nedene dayanmaktadır ve bu nedenler aynı zamanda KSS'nin desteklenmesinin gerekçesini de oluşturmaktadır. İlk olarak, sosyal devlet olgusu ile hareket eden devletlerin görev ve sorumlulukları kapsamında yapması gereken faaliyetleri, işletmeler yürüttükleri KSS proje ile desteklemektedir. Bu sebeple devlet de KSS'yi desteklemekle bazı faaliyetleri doğrudan devlet eliyle değil, özel sektörün yardımıyla gerçekleştirmiş olacaktır. İkincisi, işletmelerin yarattıkları olumsuz dışsallıkların giderilmesidir. Günümüzde, işletmelerin sosyal paydaşlarına karşı çevresel, ekonomik ve sosyal açıdan yarattıkları olumsuz etkilerin sonuçları yaşanmaktadır. İşletmelerin zaman için oluşturduğu bu olumsuz dışsallıkların içselleştirilmesi sorumluluğunu almaları gerektiği düşünülmektedir. Son olarak, işletmelerin sahip oldukları ve giderek artan gücünü toplum çıkarına dönüştürmesi gerekliliğidir. Devlet yönetimini ve kamu düzenini etkileyecek ölçüde güçlenen özel sektörün bazı sorumlulukları üzerine almaya çalışması gerekmektedir. Kamu başarısızlıkları da bu gerekliliği arttırmaktadır. Günümüzün küresel dünyasında özellikle çok uluslu şirketlerin politikaların geliştirilmesinde ve uygulanmasında etkin olduğu bilinen bir gerçektir.

KSS bu derece önemli iken, hukuki altyapıdan uzaktır. İşletmeler belirli bir temele ve mevzuata dayanmayan birbirinden bağımsız projeler geliştirmektedir. Avrupa Birliği (AB) KSS Yeşil Kitap Raporu'na göre KSS, şirketlerin ticari faaliyetleri ile sosyal ve çevresel meselelerin birleştirildiği, paydaşlar ile gönüllülük esasına dayanan bir alanda ilişki kurabildiği bir kavram olarak tanımlanmasına rağmen son dönem politikalarında KSS uygulamalarının şirketlerin özgür iradesine bırakılmayacağı vurgulanmaktadır. Türkiye'nin AB ile ilişkileri çerçevesinde ele alındığında, yasal düzenleme çalışmalarının yapılması kaçınılmaz görülmektedir. KSS projelerinin yürütülmesinde insan hakları ihlallerinin yaşandığı ve çevre kanunlarında yer alan hükümlerin

ihlal edildiği belirtilmektedir. Nitekim TKSSD Genel Başkanı Serdar Dinler'in "Hollanda, İtalya gibi Avrupa'nın ileri gelen ülkelerinin anayasalarında KSS konusuna yer verilirken, AB süreci içerisinde Türkiye'nin de sorumluluğunu alması, bütünlüklü bir strateji belirlenerek KSS'nin sürdürülebilirliğini mümkün kılmak için devletin KSS politikaları oluşturarak sürece dâhil olmasına ihtiyaç duymaktayız. Son dönemde artan iş kazaları, çalışma koşullarının ağırlığı, iş güvenliği gibi konular devletin daha çok sorumluluk alması gerektiğini gösteriyor. Bu ihtiyaçla biz TKSSD olarak Sosyal Sorumlu bir Anayasa için harekete geçtik. Bu konuda katılımında bulunmak isteyen tüm paydaşlara da açığız." şeklindeki açıklaması bu konudaki yaklaşımı ortaya koymaktadır. Bu yaklaşımla TKSSD hayata geçirilemeyen, "Her birey ve tüzel kişinin serbest girişimde bulunma hakkı vardır. Bununla birlikte, tüm girişimler yasal, gönüllü ve uluslararası Kurumsal Sosyal Sorumluluk standartlarıyla belirlenen sosyal, çevresel, insan hakları ve etik sorumluluklar ile uyum içinde olmalıdır." şeklinde bir Anayasa maddesi önerisi sunmuştur (TKSSD, 2012). Tüm bunların yanında Türkiye'de KSS'nin geliştirilmesi için doğrudan yasal çerçeve bulunmamasıyla birlikte, vakıflarla ilgili mevzuatla desteklendiği dikkati çeker. 2008 yılında yürürlüğe giren Vakıflar Kanunu'nda kurumların sayı ve etkinliklerinin artırılması için bazı ekonomik ayrıcalıklar ve vergi muafiyetleri sağlandığı görülmektedir (Çelikkaleli, 2017).

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK YAKLAŞIMLARI

Sosyal sorumluluk anlayışını açıklayan iki temel teorik görüş mevcuttur. Bunlar; sosyal sorumluluğu klasik ekonomik görüşle açıklayan geleneksel yaklaşım ve sosyo-ekonomik görüşle açıklayan modern yaklaşımdır. Klasik ekonomik görüş kaynağını Adam Smith'in Ulusların Zenginliği'nden alan ve bireylerin kar maksimizasyonu peşinde koşarken toplum refahının görünmez el yardımı ile artacağı düşüncesine dayanır. Bu görüş KSS açısından değerlendirilmiş olup, Friedman tarafından işletmenin kendi örgütsel amacından başka herhangi bir amacının olamayacağı belirtilerek işletmenin tek sorumluluğunun kar maksimizasyonu olduğu ifade edilmiştir (Top ve Öner, 2008). Başka bir ifade ile geleneksel yaklaşıma göre işletmelerin tek bir sorumluluğu vardır, o da kar yapmaktır. Friedman'a göre arttırılan kar dağıtılmayarak yatırıma dönüştürüldüğünde yeni iş ve istihdam alanları oluşturacak ve bu durum toplumsal refahı yükseltecektir (Top ve Öner, 2008).

Modern yaklaşım ise, geleneksel yaklaşımdaki kar maksimizasyonunu işletmelerin sorumluluğu içinde görmekle birlikte yeterli olmadığını, işletmelerin topluma sağladığı yararlar ile zararlarının birlikte ele alınması gerektiğini belirtmektedir. Bu yaklaşım işletmelerin iş döngüsü içinde çalışanlarına, kredi kuruluşlarına, tedarikçilerine, hissedarlarına, ayrıca çevre, toplum ve devlet gibi sosyal paydaşlarına karşı sorumluluğu olduğunu ileri sürer (Top ve Öner, 2008).

Modern yaklaşımı benimseyen Archie B. Carroll işletmelerin sosyal sorumluluğunu dört grupta toplamıştır. Ekonomik, yasal, ahlaki ve hayırsever sosyal sorumluluğu. Ekonomik sosyal sorumluluk; çalışanlara, müşterilere ve hissedarlara karşı sorumluluktur. Ekonomik sosyal sorumluluk, işletmenin müşterilere kaliteli ürün ve hizmet sunma, çalışanlara iş ve ücret, hissedarlara da kar maksimizasyonu hedefiyle kar sağlama sorumluluğunu ifade eder. Yasal sorumluluk; işletme faaliyetlerinin yasalara uygun yapılmasını ifade eder. Ahlaki sorumluluk; yasal sorumluluk içinde değerlendirilmeyen kısımdır ki, işletmelerin topluma negatif dışsallık oluşturan davranışlardan kaçınma, doğru, dürüst ve adil davranma sorumluluğunu içerir. Hayırsever sosyal sorumluluk ise, toplumun yararına olacak faydalı işlerin yapılması için gönüllü katkının sağlanması sorumluluğudur (Akyıldız, 2007). Carroll'un sosyal sorumluluk düzeylerinden ilk ikisi geleneksel KSS yaklaşımı ile paralellik göstermektedir ve işletmelerin gönüllülüğünden ziyade en ilkel var olma gayeleri ve zorunlulukları ile ilgilidir. Son ikisi (ahlaki ve hayırseverlik) ise, günümüzdeki KSS anlayışını gerçek anlamda yansıtmaktadır ve işletmenin temel ilkelerini ve işletme etiğinin yansıması olup, gönüllülük esasını içermesi dolayısıyla desteklenmesi gereken kısımdır. Lantos, Carroll'un sosyal sorumluluk düzeylerine bir de işletmelerin stratejik sosyal sorumluluğunu (SSS) eklemiştir. SSS, işletmelerin kamuoyuna, iyi niyetli ve olumlu yönlerini tanıtarak, kendilerine yarar sağlayan davranışları göstermesi şeklinde tanımlanmaktadır (Akyıldız, 2007). Bu anlamda hayırseverlik işletme lehine dönecek faaliyetleri içermesi dolayısıyla gerçek anlamda hayırseverlik olup olmadığı görüş ayrılıklarına neden olmaktadır (Bkz. Akyıldız, 2019; Şişman, 2017). Netice KSS ile ortaya çıkan sosyal fayda toplum refahını arttırmaktadır.

KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUĞA YÖNELİK VERGİ AVANTAJLARI

Europe CSR'ye göre işletmelerin en büyük sorumluluğu, yasal sorumluluk kapsamına da giren, vergi yükümlülüklerini tam ve zamanında yerine getirmeleridir. İşletmeler, faaliyet gösterdikleri yerlerde vergi ödeyerek, kamu maliyesine katkıda bulunurlar. Ödedikleri vergilerle eğitim, sağlık hizmetleri ve altyapılar gibi temel kamu hizmetlerinin verimli çalışmasını sağlarlar. Bu sebeple CSR Europe, kurumlar vergisi şeffaflığını artırmayı ve şirketlerdeki KSS temel dayanaklarından biri olarak vergi uyumunda sorumluluk geliştirilmesini (Responsible Tax) birincil öncelik içinde görmektedir. İşletmeleri vergiye uyum gösteren şirketlere dönüştürmek, güvenin yeniden oluşturulmasına ve paydaşların ve politika yapıcılarının artan beklentilerinin karşılanmasına yardımcı olacaktır (<https://www.csreurope.org/responsible-tax>). İşletmelerin KSS içinde vergisel yükümlülükleri ön planda yer alırken vergi kanunlarında da, özel olarak KSS'ya yönelik hükümler olmamakla birlikte, bu tip faaliyetler için bir takım avantajların bulunduğu görülmektedir. Başka bir ifade ile vergi ödemek ve vergiye gönüllü uyum işletmelerin yasal kurumsal sorumluluklarının bir boyutuyken, kanunlar da bu konuda destek vermektedir.

KSS kavram olarak vergi kanunlarında yer almamaktadır. Ancak vergi kanunlarında yer alan bazı kavram ve düzenlemelerin işletmelerin KSS faaliyetlerini kapsamına aldığı dikkati çekmektedir. Türk vergi mevzuatında KSS faaliyetlerine yönelik vergi avantajları değerlendirilirken iki şekilde ele alınmalıdır. Birincisi, KSS faaliyetini gerçekleştiren işletme/kuruma sağlanan vergisel avantajlardır. İkincisi ise, işletmelerin/kurumların KSS faaliyetlerine katkıda bulunan mükelleflere yönelik vergisel avantajlardır. Vergi kanunlarında ödenecek vergiyi belirleyen unsur verginin matrahı ve oranıdır. Muafiyet ise mükellefiyeti sınırlandırması dolayısıyla vergi yükümlülüğünü etkilemektedir. Her biri farklı gerekçe ile vergi kanunlarında yer alsa da neticesi vergi matrahını azaltma olan bu düzenlemeler giderler, istisna ve indirim uygulamalarıdır. Ticari işletme bünyesinde ticari faaliyetin yürütülmesi için birçok gider yapılabilir ve bu giderler özsermayeyi etkiler. Ancak vergi uygulaması yönünden hepsi masraf/gider olarak kabul edilmez. Kazanç vergi hukukunun kendine özgü ilke ve özelliklerine göre hesaplanır. Bunun için matrahtan indirilecek giderlerin kanun ile ayrıca belirlenmesine gereklilik vardır (Coşkun Karadağ ve Organ, 2013). Çünkü kanunen kabul edilen/ edilmeyen gider ayrımı, işletme sahibi/ortakların şahsi mameleki ile işletme mamelekini ayırarak gerçek geliri tespit ve muvazaalı işlemlerle vergi matrahının aşındırılmasının önlenmesi gayesini taşımaktadır. İstisna uygulaması, sosyal bir takım amaçlar taşıyabildiği gibi, matrah aşamasında çifte vergilemenin önlenmesi amacıyla yönelik olarak düzenlenmektedir. İşletme ekseninde KSS yönelik istisna uygulamasının olmadığı tespit edilmiştir. İndirim ise teşvik uygulamalarının vergi kanunlarında yer alışı biçimidir. Aşağıda vergisel avantaj sağlayan uygulamalar projeyi gerçekleştiren işletme açısından ve projeye destek sağlayan işletmeler açısından, muafiyet, gider ve indirimlere ilişkin yasal düzenlemeler dikkate alınarak değerlendirilecektir.

Kurumsal Sosyal Sorumluluğu Üstlenen Kurum Açısından

İşletmeler/kurumlar açısından KSS projeleri bir takım maliyetler içermekte, dolayısıyla gider yapmaktadır. KSS projeleri için yapılan bu giderlerin yukarıda bahsi geçen kanunen kabul edilen giderlerden olup olmadığı GVK'da ve KVK'da yer alan gider hükümleri dikkate alınarak araştırılmalıdır. Diğer yandan birçok işletme KSS projelerini işletmeye bağlı ya da işbirliği yaptığı vakıflar ya da dernekler aracılığıyla yerine getirmektedir. Hacı Ömer Sabancı Vakfı (Sabancı Holding), Vehbi Koç Vakfı (Koç Holding), Yaşar Eğitim ve Kültür Vakfı (Yaşar Holding), Şaban Cengiz Vakfı (Cengiz Holding), Tekfen Vakfı (Tekfen Holding), Dr. Nejat F. Eczacıbaşı Vakfı bunların en bilinen örnekleridir. Turkcell ve Çağdaş Yaşamı Destekleme Derneği işbirliğinde gerçekleştirilen Kardelenler Projesi (2000), ETİ ve Aktif Yaşam Derneği işbirliği ile gerçekleştirilen Eti Sarı Bisiklet Projesi, İş Bankası ve TEMA Vakfı ve Orman ve Su İşleri Bakanlığı işbirliği ile gerçekleştirilen 81 İlde 81 Orman Projesi, işletmeler ile gönüllü toplum kuruluşlarının birlikte yürüttüğü projelere örneklerdir.

Dernek ve Vakıfların Vergisel Durumu

Dernek, kazanç paylaşma dışında, kanunlarla yasaklanmamış belirli ve ortak bir amacı gerçekleştirmek üzere, en az yedi gerçek veya tüzel kişinin, bilgi ve çalışmalarını sürekli olarak birleştirmek suretiyle oluşturdukları tüzel kişiliğe sahip kişi topluluklarını, ifade eder (Dernekler Kanunu md. 2/a). Arapça bir sözcük olan vakıf, iktisadi anlamda kişisel çalışma ve gayretle elde edilen imkânların ve mal varlığının gönül rızasıyla paylaşılmasını öngören hukuki bir sistemdir. Türk Medeni Kanununun 101.maddesine göre vakıf; gerçek veya tüzel kişilerin yeterli mal ve hakları belirli ve sürekli bir amaca özgülemeleri ile oluşan tüzel kişiliğe sahip mal topluluklarıdır. Vakıf, tarih boyunca süregelen yardımlaşma ve dayanışma duygusunun kurumsallaşmış halidir (<https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar>). Dernek ve vakıflar kar amacı güden

kuruluşlar olmadığı için, Türk vergi mevzuatına açısından gelir ve kurumlar vergisi mükellefi olarak kabul edilmemiştir. Ancak KDV gibi diğer vergi mükellefiyetleri bulunmakla birlikte, özellikle kamuya yararlı dernek ve vakıfların birçok vergi yükümlülüğünden muaf tutulduğu görülmektedir. Dernek ve vakfa bağlı iktisadi işletmeler KVK'nın 2.maddesine göre vergi mükellefleri arasında sıralanmıştır. İlgili maddeye göre dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmeler, dernek veya vakıflara ait veya bağlı olup faaliyetleri devamlı bulunan ve sermaye şirketi ve kooperatif statüsünde olmayan ticarî, sınaî ve ziraî işletmeler ile benzer nitelikteki yabancı işletmeler, dernek veya vakıfların iktisadî işletmeleridir. KVK'nın uygulanması bakımından sendikalar dernek, cemaatler ise vakıf sayılmaktadır. Dernek veya vakıflara ait iktisadî işletmelerin kazanç amacı gütmemeleri, faaliyetlerinin kanunla verilmiş görevler arasında bulunması, tüzel kişiliklerinin olmaması, bağımsız muhasebelerinin ve kendilerine ayrılmış sermayelerinin veya iş yerlerinin bulunmaması mükellefiyetlerini etkilemez. Mal veya hizmet bedelinin sadece maliyeti karşılayacak kadar olması, kâr edilmemesi veya kârın kuruluş amaçlarına tahsis edilmesi bunların iktisadî niteliğini değiştirmemektedir (KVK md.2).

5225 Sayılı Kültür Yatırımlarını ve Girişimlerini Teşvik Kanunu Kapsamında Faaliyette Bulunan İşletme ve Girişimler

Bireyin ve toplumun kültürel gereksinimlerinin karşılanmasını, kültür varlıkları ile somut olmayan kültürel mirasın korunmasını ve sürdürülebilir kültürün birer ögesi haline getirilmesini, kültürel iletişim ve etkileşim ortamının etkinleştirilmesini, sanatsal ve kültürel değerlerin üretilmesi, toplumun bu değerlere ulaşım olanaklarının yaratılması ve geliştirilmesini, ülkemizin kültür varlıklarının yaşatılması ve ülke ekonomisine katkı yaratan bir unsur olarak değerlendirilmesi, kullanılması ile kültür merkezlerinin yapımı ve işletilmesine yönelik kültür yatırımı ve kültür girişimlerinin teşvik edilmesi amacıyla yönelik faaliyetlerde bulunan yerli veya yabancı tüzel kişilerin yatırım veya girişimlerinin teşvik edilmektedir. Bu faaliyetlerin teşviki kapsamında; taşınmaz mal tahsisi, su bedeli indirimi ve enerji desteği, yabancı uzman personel ve sanatçı çalıştırabilme ile hafta sonu ve resmi tatillerde faaliyette bulunabilme imkânı vermenin yanında, gelir vergisi stopajı indirimi ile sigorta primi işveren paylarında indirim avantajı sunulmaktadır.

Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projelerine Destek Veren Vergi Mükellefleri Açısından

Gıda Bankacılığı

5179 Sayılı Kanun'un 3.maddesinde "Gıda bankası: Bağışlanan veya üretim fazlası sağlığa uygun her türlü gıdayı tedarik eden, uygun şartlarda depolayan ve bu ürünleri doğrudan veya değişik yardım kuruluşları vasıtasıyla fakirlere ve doğal afetlerden etkilenenlere ulaştıran ve kâr amacı gütmeyen dernek ve vakıfların oluşturduğu organizasyonlardır" şeklinde tanımlanmıştır. 193 Sayılı GVK md.40/10 ve GVK md.89/6'da "Fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyetinde bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedeli" gider olarak düşülebilecek veya beyan edilen matrahtan indirilebilecektir. Gelir İdaresi Başkanlığı, Büyük Mükellefler Vergi Dairesi Başkanlığı'nın 15.11.2018 tarihli ve 64597866-120[40]-E.24205 sayılı özelgesinde; derneğe bağışlanan gıda maddeleri dışında temizlik, giyecek ve yakacak maddelerinin maliyet bedellerinin Gelir Vergisi Kanununun 40. maddesinin birinci fıkrasının (10) numaralı bendi ile 251 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde belirtilen ve şartların sağlanması kaydıyla, safi kurum kazancınızın tespitinde gider olarak dikkate alınabileceği belirtilmiştir. 251 seri no.lu Gelir Vergisi Genel Tebliğinde belirtilen şartları taşımayan veya gıda, temizlik, giyecek ve yakacak maddesi niteliğini haiz olmayan aynı bağışların ise 1 seri no.lu Kurumlar Vergisi Genel Tebliğine göre "Kurum kazancının %5'i ile sınırlı bağış ve yardımlar" çerçevesinde kurumlar vergisi matrahından indirim konusu yapılması mümkündür.

Diğer yandan 3065 Sayılı KDVK md.17 /2-b fıkrasına göre, fakirlere yardım amacıyla gıda bankacılığı faaliyette bulunan dernek ve vakıflara Maliye Bakanlığınca belirlenen usul ve esaslar çerçevesinde bağışlanan gıda maddelerinin teslimi KDV'den istisna edilmiştir.

Bağış ve Yardımlar

KSS projelerini dernek ve vakıflarla işbirliği esasına göre yürüten işletmelerle, bu projelere destek veren diğer işletmelerin, dernek ve vakıflara yaptıkları bağış ve yardımlar belirli koşullarda gelir ve kurumlar vergisi matrahından indirilebilmektedir. Bağış ve yardımların indirimine ilişkin hükümler GVK'nın 89.maddesinde

ve KVK'nın 10.maddesinde düzenlenmiştir. Bu maddelere göre dernek ve vakıflara yapılan bağışların bir kısmının tamamı vergi matrahından indirilebiliyorken, bir kısmı kazancın %5'i ile sınırlandırılmıştır.

Kazancının %5'i ile sınırlı bağış ve yardımlar: Genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere, köylere, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ve kamu yararına çalışan dernekler ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlara makbuz karşılığında yapılan bağış ve yardımların toplamının o yıla ait kurum kazancının %5'ine kadar olan kısmı, kurumlar vergisi beyannamesinde ayrıca gösterilmek şartıyla kurum kazancından indirim konusu yapılabilecektir.

Tamamı indirim konusu yapılabilecek bağış ve yardımlar: Genel ve özel bütçeli kamu idareleri, il özel idareleri, belediyeler ve köyler, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflar ve kamu yararına çalışan dernekler ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlar tarafından yapılan veya Kültür ve Turizm Bakanlığınca desteklenen ya da desteklenmesi uygun görülen faaliyetlere ilişkin harcamalar ile makbuz karşılığı yapılan bağış ve yardımların % 100'ü indirilebilir.

Genel ve özel bütçeli kamu idarelerine, il özel idarelerine, belediyelere ve köylere, Bakanlar Kurulunca vergi muafiyeti tanınan vakıflara ve kamu yararına çalışan dernekler ile bilimsel araştırma ve geliştirme faaliyetinde bulunan kurum ve kuruluşlara bağışlanan okul, sağlık tesisi, 100 yatak (kalkınmada öncelikli yörelerde 50 yatak) kapasitesinden az olmamak kaydıyla öğrenci yurdu ile çocuk yuvası, yetiştirme yurdu, huzurevi ve bakım ve rehabilitasyon merkezi inşası dolayısıyla yapılan harcamalar veya bu tesislerin inşası için bu kuruluşlara yapılan her türlü bağış ve yardımlar ile mevcut tesislerin faaliyetlerini devam ettirebilmeleri için yapılan her türlü nakdî ve aynî bağış ve yardımların tamamı indirilebilir.

Bakanlar Kurulunca yardım kararı alınan doğal afetler dolayısıyla Başbakanlık aracılığı ile makbuz karşılığı yapılan aynî ve nakdî bağışların tamamı indirilebilir.

Türkiye'deki çoğu KSS projelerinin dernek veya vakıf aracılığıyla gerçekleştiriliyor olması, en önemli vergisel avantajın bu kuruluşlara yapılan bağış ve yardımların vergi matrahından indirilebilmesi olduğu sonucunu doğurmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE ÖNERİLER

Türkiye'de işletmeler KSS projelerine sponsor olarak veya bağış ve yardımlarla hali hazırda var olan, gönüllü kuruluşlarca yürütülecek olan girişimlere destek verdikleri görülmektedir. Türkiye'de işletmeler kolay yolları tercih ediyor olmakla birlikte, sadece küresel çapta faaliyette bulunan işletmelerin değil, yerel işletmelerin de bilinçli ve sistematik girişimlerde bulunduğu ve amaçlarının itibar kazanma olduğu tespit edilmiştir (Öztürk ve Ayman, 2008, s.161). İşletmelerin bu yaklaşım ve amacının stratejik hayırseverliğe uygun olduğu dikkati çeker. İşletmelerin KSS'lerinin toplumsal faydası devlet desteğini meşru kılar. Devlet bu tip faaliyetleri sübvans ederek veya vergisel avantajlarla desteklemektedir. Bazı projelerde ise, işletme ile devlet kurumlarının işbirliğine gittiği görülmekte, devlet fiilen bu projelerin tarafı olmaktadır.

2000'li yıllarda ortaya çıkan yeni bir kavram olarak KSS kavramı, Türk vergi mevzuatında yer almamaktadır. Ancak Osmanlıdan günümüze Türk toplumunun kurumları olan ahilik teşkilatı ve lonca düzeni ile vakıf kültürünün yansımaları olduğu görülmektedir. Bu altyapı, vergi kanunlarında yer alan bazı kavram ve düzenlemelerin işletmelerin KSS faaliyetlerini kapsamına aldığı dikkati çekmektedir. Bu değerlendirmede özellikle dernek ve vakıflara yönelik vergisel düzenlemeler önem arz etmektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi, Türkiye'de firmalar KSS faaliyetlerini dernek ve vakıflarla işbirliği yaparak yürütmektedir. Dernekler ve vakıflar kar amacı gütmeyen, gönüllü kuruluşlardır. Bu anlamda dernek ve vakıflara yapılan bağış ve yardımların belirli koşullarla vergi matrahından indirilebilmesi, KSS yönelik en önemli vergisel desteği oluşturmaktadır.

Bu konuda öncelikle KSS özelinde, Gelir İdaresi Başkanlığı tarafından bir vergi rehberi hazırlanarak bir bütün olarak işletmelerin yararına sunulmalıdır. Yetkili birimin yapacağı bu açıklama işletmelerin daha bilinçli olarak ve güvenle sosyal sorumluluk geliştirmelerine katkı sağlayacaktır. Sosyal sorumluluk bakımından yapılacak bu çalışma ile vergi dairesine olan saygı ve güven artarak, vergi uyumunu pozitif yönde iyileştiren bir etki elde edilebilir (Responsible Tax). KSS projelerinin şimdiki ve gelecek nesiller üzerinde yaratacağı pozitif etki, gelecekte sosyal devlet harcamalarını azaltma / kapsamını değiştirme neticesi doğuracaktır.

Yararlanılan Kaynaklar

- Aktan C.C., ve Börü, D 2007. Kurumsal Sosyal Sorumluluk. Ed. C.C.Aktan, Kurumsal Sosyal Sorumluluk İşletmeler ve Sosyal Sorumluluk. İstanbul: İGİAD Yayınları, ss.160
- Akyıldız, F 2019. Sosyal Devlet Tarihe Gömülürken “Kamu Yararı” ve “Sosyal Hizmet” Kavramlarını Yeniden Düşünmek. Erişim: https://www.academia.edu/3046065/Sosyal_Devlet_Tarihe_Gömülürken_Kamu_Yararı_Ve_Sosyal_Hizmet_Kavramlarını_Yeniden_Düşünmek [13.03.2020]
- Akyıldız, M 2007. Sosyal Sorumluluk ve Ahlaki Yaklaşımlar Çerçevesinde Pazarlamanın Sürdürülebilir Gelişmedeki Rolü. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 9 (1): 18-43
- Coşkun Karadağ N. ve Organ, İ 2013. Teşebbüs Sahibi Eş ve Çocuklara Yapılan Ödemeler. Ed. Organ, İ. *GVK 40/41 İndirilecek-İndirilemeyecek Giderler*, Ankara: Gazi Kitabevi. ss.259
- CSR Europe. Responsible Tax. Erişim: <https://www.csreurope.org/responsible-tax> [13.07.2020]
- Çelikkaleli, B 2017. Türkiye ve Avrupa Örnekleri Işığında Kurumsal Sosyal Sorumluluk: Küçük ve Orta Büyüklükteki İşletmeler İçin Kurumsal Sosyal Sorumluluk Projesi. İstanbul: TURKFONED
- Gergely, T 2012. (Çev. Orhaner, B., Diker, H., Doğan, M.F). Gerçekten Sorumluluk Sahibi İşletmeler, Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği. ss.109. Erişim: <https://www.kssd.org/content/uploads/2019/07/GercektenSorumlulukSahibiIsletmeler-KitapCeviri.pdf> [10.07.2020]
- Öztürk, M. C., ve Ayman, M. (2008), “Türkiye’de Özel Sektör ve Sosyal Sorumluluk Projeleri”, *Galatasaray Üniversitesi İletişim Dergisi*, Sayı 9, s.145-163 Erişim: <http://iletisimdergisi.gsu.edu.tr/tr/download/article-file/82759> [17.08.2020]
- Şişman, Y. 2017. Türkiye’de Sosyal Politikaların Dünü, Bugünü: Hayırseverliğin Kurumsallaşması mı? Gelişim mi?. *Optimum Ekonomi ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4 (2): 1-22
- TKSSD 2012. Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği’nden “Sosyal Sorumlu Anayasa Girişimi”. Erişim: https://www.kssd.org/content/uploads/2019/07/KSSD_anayasa_maddesi_onerisi.pdf [17.08.2020]
- Top, S. ve Öner, A 2008. İşletme Perspektifinden Sosyal Sorumluluk Teorisinin İncelenmesi. *Zonguldak Karaelmas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 4 (7): 97-110
- Turkey Corporate Social Responsibility Baseline Report, 2008. Erişim : https://www.kssd.org/content/uploads/2019/07/CSR_Report_en.pdf [17.08.2020]
- Vakıflar Genel Müdürlüğü. Tarihte Vakıflar. Erişim: <https://www.vgm.gov.tr/kurumsal/tarihce/tarihte-vakiflar> [10.07.2020]
- İlgili Kanunlar ve Alt Mevzuatı

JAPANESE AND AZERBAIJANI LANGUAGE RELATIONS

JAPON VE AZERBAIJAN DİLİ İLİŞKİLERİ

Prof. Dr. Hajar Huseynova

Azerbaijan State Pedagogical University, Faculty of Philology, Baku, Azerbaijan.

<https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>

Summary

For the success of the Ural-Altai theory, NN Poppe wrote in his book "On the Assignment of Altaic Languages to the Uralic Languages" that new methods must be chosen and methods must be developed for the adoption of the Ural-Altai theory. According to VM Alpatov, in most typological classifications it is incorrect to consider Japanese as an inflammatory language. In his work on the Altaic languages, V. Kotvich objected to the researchers attributing the Japanese language to this language family. The activity of two Russian Japanese scholars - AR Zifeldt-Simummyagi and NN Poppe - was closely connected with the scientific life of Baku. Based on his research experience, ARZifeldt-Simummyagi writes about his perception of the Japanese language that every time I pick up a dictionary of the Japanese language, I come across so many Ural-Altai roots that the Japanese nation and its language are formed. There is no doubt about the nature of the Ural-Altai, one of the elements involved in the arrival of the Ainu and Malay-Polynesian, and then the Chinese. This resemblance becomes even more apparent when comparing ancient Japanese words.

Russian Japanese studies continued to play a leading role in the study of Japanese in relation to the Altaic languages, and thanks to the scientific work of NA Siromyatnikov and S.A. Starosti, the Japanese language was considered a member of the Altaic language family.

In their research, Altai scholars rarely took into account the results of NA Siromyatnikov's work in this field. OP Sunik, in his article on verbs reflecting the semantics of "exist" and "being" in Altaic languages, accepted that N.A. Siromyatnikov included Japanese in the list of Altaic languages. He notes that after a long wait in the face of certain stereotypes, the period of activism in this area has come: "Our work in this complex area is just beginning after forced inactivity. Like ANKononov, it seems to us that the way to success in the field of Altaic studies is to combine the efforts of Turkologists, Mongolists, Tungus-Manchurians, as well as Korean and Japanese, and perhaps Uralic linguists, who are not yet Altaic. pass.

All this shows how relevant and important it is to study the relationship of Japanese with Altaic languages, including Turkic languages. The issue of historical relations between the Azerbaijani and Japanese languages is also of special interest in the context of the fact that these two languages belong to the Altaic language family.

Keywords: Japanese, theory, scientist, Turkish, Russian, method ...

Özet

Özel olarak rus japonşünasları Japonca'nın diğer dillerle ilişkisinin araştırılmasında söz edilmeyi hak ediyorlar. Japon çalışmalarının ilk temsilcilerinden Y.D. Polivanov, Japonca'yı Güney Okyanusya ve kıta unsurlarının karışık olduğu hibrit bir dil olarak gördü ve hem Malay-Polinezya, hem de Korece ile tanımladı.

Ural-Altay teorisinin başarısı için, N.N. Poppe “Altay Dillerinin Ural Dillerine Ataması Üzerine” adlı kitabında Ural-Altay teorisinin benimsenmesi için yeni yöntemlerin ve yöntemlerin geliştirilmesi gerektiğini yazdı. V. M. Alpatov'a göre, çoğu tipolojik sınıflandırmada Japonca'yı aqlütinativ bir dil olarak görmek yanlıştır. Altay dilleri üzerine yaptığı çalışmalarda V. Kotvich, Japonca dilini bu dil ailesine bağlayan araştırmacılara itiraz etti. İki Rus Japon akademisyenin (A.R. Zifeldt-Simumyagi ve N.N. Poppe) etkinliği, Bakü'nün bilimsel yaşamıyla yakından bağlantılıydı. A.R.Zifeldt-Simumyagi, araştırma deneyimine dayanarak, Japonca dilini anladığı hakkında yazıyor, her defa elime Japonca sözlük aldığımında, Japon dilinde o kadar Ural-Altay kökenli kelimelerle karşılaşıyorum ki, japon dili ve japon halkının oluşmasında ainu ve Malay-Polinezya unsurlarından ve daha sonra Çin unsurlarından sonra diyer bir unsur olarak Ural-Altay unsurları hakkında şüphelere yer kalmır. Karşılaştırma'da eski Japonca kelimeler kullanıldığında bu benzerlik daha da belirginleşir.

Rus Japonşunasları japon dilini Altay dilleri ile mukayisede araştırmak fikrini sonralar da devam etmiş, N.A. Siromyatnikov ve S.A. Starosti'nin bilimsel çalışmaları sayesinde, Japon dili Altay dil ailesinin bir üyesi olarak kabul edildi.

Araştırmalarında, Altayşunaslık bilginleri N.A. Siromyatnikov'un bu alandaki çalışmalarının sonuçlarını nadiren dikkate almışlardı. O.P. Sunik, Altay dillerinde "mevcut olmak" ve "olmak" anlamlarını yansıtan fiiller üzerine yazısında N.A. Siromyatnikov'un Japonca'yı Altay dilleri listesine dahil ettiği fikrini kabul etti. Bazı stereotipler karşısında uzun bir bekleyişten sonra, bu alandaki aktivizm döneminin geldiğini şöyle belirtiyor: “Bu karmaşık alandaki çalışmalarımız zorunlu hareketsizlikten sonra yeniden başlıyor. A.N. Kononov gibi, Altay çalışmaları alanındaki başarıya giden yolun, henüz Altaic olmayan Türkologların, Moğolistlerin, Tungus-Mançurşunasların yanı sıra Korece, Japonca ve belki de, hayla Altay dilleri sırasına ait edilmeyen Ural dillerinin araştırmacılarının, dilbilimcilerinin çabalarını birleştirmek olduğu görülmektedir”.

Bütün bunlar Japonca'nın Türk dilleri de dahil olmak üzere Altay dilleriyle ilişkisini incelemenin ne kadar alakalı ve önemli olduğunu göstermektedir. Azerice ve Japonca dilleri arasındaki tarihsel ilişkiler konusu, bu iki dilin Altay dil ailesine ait olması bağlamında da özel bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler: Japonca, teori, bilim adamı, Türkçe, Rusça, yöntem ...

YAPON VƏ AZƏRBAYCAN DİL ƏLAQƏLƏRİ

Dr.Hajar Huseynova

Azərbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi, Filoloji Fakültesi, Bakü, Azərbaycan.
hacerhuseynova@mail.ru; 055 241 17 16; <https://orcid.org/0000-0002-3223-427X>

XÜLASƏ:

Açar sözlər: yapon dili, nəzəriyyə, alim, türk, rus, metod...

Yapon dilinin başqa dillərlə əlaqələrinin öyrənilməsində rus yaponşunaslıq məktəbinin nümayəndələrini xüsusilə qeyd etmək lazım gəlir. Yaponşunaslığın ilk nümayəndələrindən olan Y.D.Polivanov öz axtarırlarının nəticəsi olaraq yapon dilini Cənubi Okeaniya ünsürləri ilə kontinental ünsürlərin əks olduğu hibrid dil hesab edərək, onu həm malay-Polineziya, həm də Koreya dili ilə eyniləşdirmişdir.

N.N.Poppe Ural-Altay nəzəriyyəsinin müvəffəqiyyət qazanması üçün “Altay dillərinin Ural dillərinə aid edilməsi məsələsinə dair” əsərində yazmışdır ki, Ural-Altay nəzəriyyəsinin qəbul edilməsi üçün yeni üsullar seçilməli, metodlar işlənib hazırlanmalıdır. V.M.Alpatova görə, tipoloji təsnifatların çoxunda yapon dilinin iltisafı dil kimi nəzərdən keçirilməsi o qədər də doğru deyildir. V.Kotviç Altay

dillərinə həsr olunmuş əsərində tədqiqatçıların yapon dilini də bu dil ailəsinə aid etmələrinin əleyhinə çıxmışdır. İki rus yaponşünasının – A.R.Zifeldt-Simumyaqi və N.N.Poppenin fəaliyyəti Bakının elmi həyatı ilə sıx bağlı olmuşdur. A.R.Zifeldt-Simumyaqi özünün tədqiqatçılıq təcrübəsinə əsaslanaraq yapon dili haqqında əldə etdiyi təsəvvür barədə yazır ki, mən hər dəfə əlimə yapon dili lüğəti götürəndə o qədər Ural-Altay kökünə rast gəlirəm ki, yapon milləti və onun dilinin əmələ gəlməsində aynı və malay-Polineziya, sonra isə Çin ünsürləri ilə yanaşı iştirak edən ünsürlərdən birinin Ural-Altay təbiəti barəsində şübhələrə yer qalmır. Müqayisəyə qədim yapon sözlərini cəlb edəndə bu oxşarlıq daha qabarıq olur.

Rus yaponşünası yapon dilini Altay dilləri ilə əlaqədə öyrənmək işində aparıcı mövqeyini sonralar da saxlamış, N.A.Siromyatnikov və S.A.Starostinin elmi fəaliyyəti sayəsində yapon dilinin Altay dilləri ailəsinin üzvü hesab edilməsini fərziyyədən elmi mövqə, platforma səviyyəsinə qaldırmışdır. Altayşünaslar öz tədqiqatlarında N.A.Siromyatnikovun bu sahədəki işlərinin nəticələrini çox az hallarda nəzərə almışlar. O.P.Sunik Altay dillərində “mövcud olmaq” və “olmaq” semantikasını əks etdirən feillərə həsr etdiyi məqaləsində N.A.Siromyatnikovun yapon dilini Altay dilləri sırasına daxil etməsini qəbul etmişdir. O, müəyyən stereotiplər qarşısında uzun müddət gözləmə mövqeyi tutduqdan sonra bu sahədə fəallaşma dövrünün artıq gəlib çatdığını qeyd edir: “Bu mürəkkəb sahədə bizim işimiz məcburi fəaliyyətsizlikdən sonra yenidən başlanır. A.N.Kononov kimi, bizə də elə gəlir ki, altayşünaslıq sahəsində müvəffəqiyyətin yolu türkoloqlar, monqolşünaslar, tunqus-mancuşünaslar, eləcə də Koreya və yapon dilləri, ola bilsin ki, hələ Altay dilləri sırasına aid edilməyən Ural dilləri mütəxəssislərinin səylərinin birləşdirilməsindən keçir.

Bütün bunlar yapon dilinin Altay dilləri, o cümlədən türk dilləri ilə münasibətlərinin öyrənilməsinin nə qədər aktual və vacib olduğunu göstərir. Azərbaycan və yapon dillərinin tarixi aspektdə qarşılıqlı münasibətləri məsələsi də bu iki dilin Altay dilləri ailəsinə mənsubluğu kontekstində xüsusi maraq doğurur.

TƏDQIQATIN METODLARI:

Tədqiqatın aparılması zamanı müasir dilçilik metodları və üsulları tətbiq edilmiş, daha çox müqayisəli qarşılaşdırma metoduna və statistik üsula müraciət edilmişdir.

ŞRİFTLƏR:

Məqalənin hazırlanmasında Times New Roman -11 şriftindən istifadə edilmişdir.

GİRİŞ:

Yapon və Azərbaycan dillərində feilin bütün kateqoriyalar üzrə oxşar və fərqli cəhətlərinin müəyyənləşdirilməsinə, feil müstəvisində iki dilin oxşarlıqlarının müəyyən edilməsinə, bu əsasda yapon dilinin iltisqi türk dillərinə aid edilib edilməməsi və digər məsələlərə həsr edilmişdir. Yapon dilçisi Yamada Yoşio yapon dilinin dillərin təsnifatında tutduğu yer barədə yazır: “Bir çox Qərb dilçiləri dünya dillərini üç tiptən birinə aid edirlər: iltisqi, flektiv və təcrid olunmuş. Belə təsnifatın tam doğru olmaması çoxdan qeyd edilmişdir. Məsələn, yapon dilinin iltisqi türk dilləri ilə eyni tiptən olması fikri irəli sürülmüşdür. Lakin bu fikir kifayət qədər əsaslandırılmış hesab edilə bilməz. Çünki yapon dilində həm flektiv, həm də təcrid olunmuş dillərə xas olan xüsusiyyətlər də vardır.

Yapon dilinin başqa dillərlə əlaqələrinin öyrənilməsində rus yaponşünaslıq məktəbinin nümayəndələrini xüsusilə qeyd etmək lazım gəlir. Yaponşünaslığın ilk nümayəndələrindən olan Y.D.Polivanov öz axtarıqlarının nəticəsi olaraq yapon dilini Cənubi Okeaniya ünsürləri ilə kontinental ünsürlərin əks olunduğu hibrid dil hesab edərək, onu həm malay-Polineziya, həm də Koreya dili ilə eyniləşdirmişdir.

MÜQAYISƏ:

N.N.Poppe Ural-Altay nəzəriyyəsinin müvəffəqiyyət qazanması üçün “Altay dillərinin Ural dillərinə aid edilməsi məsələsinə dair” əsərində yazmışdır ki, Ural-Altay nəzəriyyəsinin qəbul edilməsi üçün yeni üsullar seçilməli, metodlar işlənib hazırlanmalıdır. V.M.Alpatova görə, tipoloji təsnifatların çoxunda yapon

dilinin iltisacı dil kimi nəzərdən keçirilməsi o qədər də doğru deyildir. V.Kotviç Altay dillərinə həsr olunmuş əsərində tədqiqatçıların yapon dilini də bu dil ailəsinə aid etmələrinin əleyhinə çıxmışdır. İki rus yaponşünasının – A.R.Zifeldt-Simumyaqi və N.N.Poppenin fəaliyyəti Bakının elmi həyatı ilə sıx bağlı olmuşdur. A.R.Zifeldt-Simumyaqi özünün tədqiqatçılıq təcrübəsinə əsaslanaraq yapon dili haqqında əldə etdiyi təsəvvür barədə yazır ki, mən hər dəfə əlimə yapon dili lüğəti götürəndə o qədər Ural-Altay kökünə rast gəlirəm ki, yapon milləti və onun dilinin əmələ gəlməsində aynu və malay-Polineziya, sonra isə Çin ünsürləri ilə yanaşı iştirak edən ünsürlərdən birinin Ural-Altay təbiəti barəsində şübhələrə yer qalmır. Müqayisəyə qədim yapon sözlərini cəlb edəndə bu oxşarlıq daha qabarıq olur.

Rus yaponşünası yapon dilini Altay dilləri ilə əlaqədə öyrənmək işində aparıcı mövqeyini sonralar da saxlamış, N.A.Sıromyatnikov və S.A.Starostinin elmi fəaliyyəti sayəsində yapon dilinin Altay dilləri ailəsinin üzvü hesab edilməsini fərziyyədən elmi mövqə, platforma səviyyəsinə qaldırmışdır.

Altayşünaslar öz tədqiqatlarında N.A.Sıromyatnikovun bu sahədəki işlərinin nəticələrini çox az hallarda nəzərə almışlar. O.P.Sunik Altay dillərində “mövcud olmaq” və “olmaq” semantikasını əks etdirən feillərə həsr etdiyi məqaləsində N.A.Sıromyatnikovun yapon dilini Altay dilləri sırasına daxil etməsini qəbul etmişdir. O, müəyyən stereotiplər qarşısında uzun müddət gözləmə mövqeyi tutduqdan sonra bu sahədə fəallaşma dövrünün artıq gəlib çatdığını qeyd edir: “Bu mürəkkəb sahədə bizim işimiz məcburi fəaliyyətsizlikdən sonra yenidən başlanır. A.N.Kononov kimi, bizə də elə gəlir ki, altayşünaslıq sahəsində müvəffəqiyyətin yolu türkoloqlar, monqolşünaslar, tunqus-mancuşünaslar, eləcə də Koreya və yapon dilləri, ola bilsin ki, hələ Altay dilləri sırasına aid edilməyən Ural dilləri mütəxəssislərinin səylərinin birləşdirilməsindən keçir.

Bütün bunlar yapon dilinin Altay dilləri, o cümlədən türk dilləri ilə münasibətlərinin öyrənilməsinin nə qədər aktual və vacib olduğunu göstərir. Azərbaycan və yapon dillərinin tarixi aspektdə qarşılıqlı münasibətləri məsələsi də bu iki dilin Altay dilləri ailəsinə mənsubluğu kontekstində xüsusi maraq doğurur.

Türk dillərinin və yapon dilinin tarixinin tədqiqi, Altay dillərinin mənşə ümumiliyinin başqa dillərin materiallarının cəlb edilməsilə öyrənilməsi və dillərin tipoloji baxımdan araşdırılması mühümdür. Bu cür araşdırmadan etimoloji və ikidilli lüğətlərin, yapon və Azərbaycan dillərinə aid dərslərlərin tərtibində, kontrastiv dilçilik üzrə ümumi və xüsusi kursların hazırlanmasında, tərcüməçilik sahəsində istifadə oluna bilər.

Elmi-nəzəri ədəbiyyatdan məlumdur ki, Ural-Altay, türk, monqol, tunqus-mancu, Koreya və yapon dilləri qohum dillərdir və eyni tarixi kökdən qaynaqlanırlar; Yapon və Azərbaycan dillərində leksik paralellərin mövcudluğu yapon dilinin Altay dilləri sırasına aid edilməsinə əsas verir; Yapon dilinin feil sistemi həm flektivlik, həm də iltisacılıq əlamətlərinə malikdir; Yapon və Azərbaycan dillərində feillərin leksik-semantik qruplarının bir sıra oxşar cəhətləri olsa da, yapon dilində nitq feilləri Azərbaycan dili ilə müqayisədə daha çoxmənəli və çoxfunksiyalıdır; Azərbaycan dilində feil dilin qrammatik quruluşuna uyğun vahid təsriflənmə sistemi üzrə dəyişir; Təsriflənmə məsdər şəkilçisi atıldıqdan sonra feilin kökünə və ya əsasına xüsusi qrammatik vasitələrin artırılması yolu ilə düzəlir ki, bu zaman feil ilkin leksik mənasını dəyişmədən yeni qrammatik mənalar kəsb edir. Bu qrammatik mənalar feilləri həm morfoloji, həm də sintaktik cəhətdən səciyyələndirir və s.

Müasir altayşünaslıq bir tərəfdən müqayisəli-tarixi dilçiliyin (xüsusən də hind-Avropa dilçiliyinin) nailiyyətlərini, digər tərəfdən isə mövcud materiallar əsasında öz linqvistik-etimoloji və linqvistik-tipoloji istiqamətlərini müəyyənləşdirərək müvafiq tədqiqatlar aparır. Artıq bir sıra nəticələr də əldə olunmuşdur. Bütün bunlar haqqında tam təsəvvür əldə etmək üçün müasir altayşünaslığın inkişaf tarixinə qısa nəzər salmaq kifayətdir.

Yapon dilinin Ural-Altay dilləri ailəsinə aid edilməsi fikri (bəzi dilçilər hələ də yapon dilini təcrid olunmuş dillər sırasına aid edirlər) altayşünaslıqda özünə daha çox tərəfdar tapmaqdadır. Müasir altayşünaslıq uzun müddət sürən fasilədən sonra öz problemlərini müəyyənləşdirərək olduqca fəal surətdə

onların araşdırılması ilə məşğul olmaqdadır. Bu istiqamətdə O.P.Sunikin V.İ.Tsintsiusun, İ.V.Kormuşinin, N.D.Andreyevin, Q.P.Melnikovun tədqiqatları diqqət mərkəzindədir.

N.A.Sıromyatnikovun və S.A.Starostinin altayşünaslıq nəzəriyyəsinin sonrakı inkişaf mərhələsindən bəhs edən tədqiqat əsərləri də bu cəhətdən dəyərlidir. N.A.Sıromyatnikovun apardığı bir sıra fonetik müqayisələr də maraq doğurur. Xüsusən, yapon dilində sözün birinci hecasının Altay dillərinə uyğunluğu məsələsi diqqəti cəlb edir. Məsələn, yapon dilində birinci hecasında *i* səsi olan sözlərə Altay dillərində *a* səsi uyğun gəlir: yapon dilində *şiro-/şira*–“ağ” sözü monqol və Azərbaycan dilində “*sarı*” mənasına uyğun gəlir. Qədim yapon dilində *i* səsinin *u*, *o*, *e* səslərinə keçməsinə müəllif “ilkinci keçid” adlandırır. Tədqiqatçı yuxarıda verilən nümunələrə əsasən, yapon dilini başqa dillərlə müqayisə etməyin metodikasını hazırlamışdır.

Ural-Altay dillərinin tədqiqi tarixi ətraflı araşdırıldıqda yaponşünaslığın altayşünaslıqda yeri ilə bağlı həm türkoloqların, həm də yaponşünasların fikirləri əhəmiyyət kəsb edir.

S.A.Starostinin nostratik makrodil ailəsinə daxil edilən dillərin qohumluq dərəcəsinin müəyyənləşdirilməsi üçün Svodeşin leksikostatik metodunun - qlottoxronologiyanın elmi postulatlarına münasibəti vardır. Altay dilləri ailəsinə daxil olan dillərin qohumluq dərəcəsini sübut etməyə imkan verən uyğunluqlar məhz S.A.Starostinin təklif etdiyi şərtlər əsasında müəyyən edilə və konkret faktlara istinadən izah edilə bilər.

Tədqiqatçılar Ural-Altay dillərində müəyyən etdikləri leksik vahidlərin Azərbaycan dilinin (bəzən osmanlı türkcəsinin) leksik vahidləri ilə uyğunluğu müqayisəli şəkildə verilmişdir. Məsələn, yapon dilində *kata* “bərək, sərt” sözünün osmanlı türkcəsində *katı*, Azərbaycan ədəbi dilində, eləcə də dialektlərində *qatı*(*laşmaq*),*qəti*,*qətil* sözləri ilə; yapon dilində *take* “hündürlük”, *taka*- “hündür, uca” – orx. *ta*. sözləri Azərbaycan dilində *dağ*, *taya* (üst-üstə qalanmış ot) sözləri ilə müqayisə edilə bilər.

Yapon və Azərbaycan dillərində feillərin struktur-qrammatik xüsusiyyətləri müqayisəli şəkildə araşdırıldıqda maraqlı faktlar üzə çıxır.

Azərbaycan dilində olduğu kimi, yapon dilində də feillər lüğət mənalardan asılı olaraq iş, hal, hərəkət,vəziyyət, proses, hadisə və s. bildirən leksik-semantik mənə qruplarına malikdir. Feillərin leksik-qrammatik mənə qrupları isə onları morfoloji və sintaktik cəhətdən səciyyələndirən xüsusi qrammatik kateqoriyalar sisteminin köməyi ilə formalaşır. Yapon dilində, Azərbaycan dilində olduğu kimi, qrammatik cins kateqoriyası yoxdur. Bu dildə feillər şəxsə və kəmiyyətə görə dəyişir.

Yapon dilində feillərin strukturundakı müxtəlifliklər nəzərə alınaraq onları Azərbaycan dilində olduğu kimi, quruluşca üç yerə ayırmaq mümkündür: sadə, düzəltmə və mürəkkəb feillər.

Yapon dilində feillər təsriflənərkən predikativ sifətlər kimi formal dəyişikliyə uğrayır. Bu dildə feillər üç tipə əsasən təsriflənir. Eyni zamanda feillər təsirli və təsirsiz, təsdiq və inkar feillərə bölünür; feillərdə tərz kateqoriyası, feilin şəkilləri və s. məsələlər də özünü göstərir. Təsriflənməyən feil forması olan feili bağlamalar, məsdər forması, şəxs və kəmiyyət kateqoriyaları yapon dilində yoxdur.

leksik – semantik cəhətdən yapon dili feilləri daha zəngindir. Çoxmənalı, omonim, sinonim, antonim feillər yapon dilində də vardır.

NƏTİCƏ:

1)Ural-Altay nəzəriyyəsinə əsasən, Azərbaycan və yapon dilləri eynisistemli dillərdir. Qohum köklər prinsipinə əsaslanaraq deyə bilərik ki, bu dillər qohum dillərdir.

2)Qədim yapon dili qrammatik quruluşuna görə Altay dillərinə çox yaxındır. Altay dillərində hallanma paradigmasına iltisəqilik xasdır. Qədim yapon dilində feillərin təsriflənməsi əsasən flektiv olsa da, bəzi flektiv formalar iltisəqi şəkilçi qəbul edə bilər.

3) Feil sistemi Azərbaycan dilində iltisəqilik, yapon dilində isə həm flektivlik, həm də iltisəqilik əlamətlərinə malikdir.

4)Yapon dilində feilin məsdər forması olmadığı üçün - ̣ /-u sonluqlu feil forması Azərbaycan dilində -maq² morfemi ilə bitən məsdər formasına uyğun gəlir. Hər iki dildə bu formalar feillərin başlanğıc forması kimi qəbul edilir.

5)Yapon və Azərbaycan dillərində feillərin struktur-qrammatik və struktur-semantik qrupları arasında oxşar cəhətlər olduğu kimi, fərqli cəhətlər mövcuddur. Yapon və Azərbaycan dillərində feil söyləmin nüvəsini təşkil edir. Feillər, feil əsasları və ya kökləri və onlara artırılan affiksələr, köməkçi feillər, qrammatik konstruksiyalarla və ya sadalananların kombinasiyası ilə yaranır.

6) Müasir dünyada, qloballaşma şəraitində qohum olmayan dillərin müqayisəli təhlilinə, oxşar və fərqli cəhətlərin meydana çıxarılmasına ehtiyac vardır. Müxtəlif sistemli dillərdə fərqli cəhətlərin olması labüddür. Oxşar cəhətlərin olması isə dünyanın müxtəlif guşələrində yaşayan insanların eyni təfəkkürə emal olmaları, eyni cür düşünməsi qənaətinə gəlməyimizə əsas verir. Lakin yapon və Azərbaycan dillərinin eyni sistemli dillər kimi müqayisəli tədqiqi maraqlı, problemlə, aktual mövzulardandır.

7)Yapon dilində feilin məsdər forması, şəxs və kəmiyyət kateqoriyaları yoxdur, feillər quruluşca iki qrupa: sadə və mürəkkəb feillərə bölünür. Bu dildə feillər həm flektivlik, həm də iltisafilik əlamətlərinə malikdir. Feilin Azərbaycan dilində məchul növü olsa da, yapon dilində bu növ daha zəngindir, yəni məchul-icbar, icbar- məchul növ olaraq qruplaşdırılır.

8)O.Cəlilbəyli yaponşünasların fikirlərinin dərin araşdırılmasından sonra belə qənaətə gəlmişdir ki, 110 sözlük lüğət çərçivəsində ulu yapon və ulutürk dilləri 18, ulu yapon və ulu monqol dilləri 17, ulu yapon və ulu tunqus-muncur dilləri 15, ulu yapon və orta Koreya dilləri 25 uyğunluq nümayiş etdirir. Həmin məlumatlar əsasında tədqiqatçı belə bir ümumiləşdirmə aparır: Yapon dili türk, monqol və tunqus-muncur dillərindən təxminən bərabər uzaqlıqdadır, Koreya dilinə isə yaxındır. Leksikostatistik məlumatlar yapon dili də daxil olmaqla bütün Altay dillərinin qohum olmasında şübhə yeri qoymur (dis.s.52).

ƏDƏBİYYAT:

1. Adilov, Musa. 1974. Azərbaycan dilində sintaktik paralelizm. Bakı: ADU-nun Elmi əsərləri. Dil-ədəbiyyat seriyası. N4
2. Axundov, Ağamusa. 1970. Dil və üslub məsələləri. Bakı: Gənclik.
3. Alışanlı, Şirindil. 2007. Mir Cəlalin nəzəri-estetik görüşləri. Bakı: Elm
4. 1970. Azərbaycan bədii dilinin üslubiyyatı. Oçerklər. Bakı: Elm
5. Cəfərov, Nizami. 2004. Klassiklərdən müasirlərə. Bakı
6. CƏLİLBƏYLİ Oqtay. 2011. Yapon dilində feilin şəkilləri (azərbaycan dili ilə müqayisəli). Bakı Universitetinin xəbərləri. Bakı.
7. Hacıyev, Aydın. 2012. Poeziyadan nəsrə. Bakı
8. Hacıyev, Tofiq. 2012. Azərbaycan ədəbi dili. I-II hissə. Bakı
9. Hüseynova, Həcər. 2009. Mir Cəlalin bədii əsərlərinin dili və üslubu. Bakı: Elm
10. Hacıyeva, T. 2001. Klassik aşiq poeziyasının üslubi-poetik sintaksisi. Bakı
11. Hacıyev, Tofiq. 1975. Satira dili. Molla Nəsrəddinin dili. Bakı
12. Seyidov, Yusif. 2010. Seçilmiş əsərləri. IX cild. Bakı
13. Nikonov, Bladimir. 1974. İmya i obşestvo. Moskva
14. Hüseynzadə Muxtar. 1983. Müasir Azərbaycan dili. Bakı: Maarif.
15. Müasir Azərbaycan dili. 1983. Azərb.SSR. E.A. Nəsimi adına Dilçilik İnstitutu. Bakı: Elm.
16. Конрад Н.И. 1937. Синтаксис японского языка. М.: Товарищество иностранных рабочих в СССР.
17. Rəhimov M. 1965. Azərbaycan dilində feil şəkillərinin formalaşması tarixi. Bakı: Azərbaycan SSR Elmlər Akademiyası.

18. Алпатов В. М., Аркадьев П.М., Подлеская В.И. 2008. Теоретическая грамматика японского языка. РГГУ, Институт востоковедения. Наталис.
19. Киэда Масуити. 2010. Грамматика японского языка. Пер с яп. / общ.ред. Н.И. Фельдман. Т. 1: Москва. ЛКИ.
20. Лаврентьев Б.П. 1982. Самоучитель японского языка. Главная редакция восточной литературы. М.: Наука.
20. Matsunaga Akira. 1979. 1996. Azərbaycan türkcəsinin qrammatikası.Setaqaya -158,Tokio.

SOME PECULIARITIES OF THE CAUSAL RELATIONS TRANSLATION (on the materials of Azerbaijani and Japanese languages)

Prof. Dr. Ogtay Jalilbayli

Baku State University, Faculty of Oriental Studies, Department of Far Eastern Languages and Literature, 23, Academician Zahid Khalilov str., Baku, AZ 1148, Republic of Azerbaijan
<https://orcid.org/0000-0002-0817-4908>

Abstract

The paper deals the problems of translation of the various types of causative constructions from Azerbaijani into Japanese and vice versa. It analyzes the differences in the ways of expressing causative relations in Azerbaijani and Japanese, their representation as well as structural and semantic features that can present certain significant problems in translation. Logically, subject-object relations are devoid of variability. Their transformations can influence only the syntax of the language and the method of morphological representation of the verb. The problem of studying causal relations, meanwhile, is associated with objective contradictions between the form and content of syntactic constructions that allow the transformation of the ways of expressing subject-object relations, which are conveyed primarily by the semantics of verbs. Within the framework of this study, the author's observations on the conceptual content of the causation of Azerbaijani and Japanese verbs as the most important semantic layer of verbal vocabulary are summarized. It is indicated that causal relationships are reflected in the language through causation. Therefore, it is logical that the category of causation belongs to universal conceptual categories and finds expression in many languages of the world.. The causative semantics of the verb is the meaning of the motivation directed by the subject of the action on the object. Obligatory elements of the causative structure along with the causative verb are the subject and object of causation. A causative is an actant that affects the object of causation. The object of causation can be either the patientive (grammatical patient) if the object is an animate being or the objective if the object of causation is an inanimate object. The patientive and objective are passive participants whose external form undergoes a change.

Keywords: category, voice, causation, subject-object relation, Azerbaijani, Japanese

INTRODUCTION

Between the Japanese and Azerbaijani languages, from the view of both sentence structure and grammatical structure of verbs, similarity exists. This similarity shows itself more clearly in the voice category of verbs. In the research work where we are going to carry out comparative study on the materials of the Japanese and Azerbaijani languages, the features of the causative voice occupying the main place in the causative voice of verbs and changes voice of verbs during the translation of the Japanese language into the Azerbaijani one or vice-versa the voice changing process is analyzed.

1. VOICE CATEGORY OF THE VERB

Voice category of verb appears in the attitude between object and subject. The attitude between object and subject is expressed by certain grammatical forms in the verbs. These grammatical forms create voices of meanings. Grammatical forms in the verbs can also be said as grammatical voice suffixes of verbs.

The suffixes of grammatical meaning voices of verbs are form making suffixes. Thus, voice suffixes do not create new meaningful verbs. They change the voices (grammatical subjects) in the verbs. Consequently in the execution of action, state, movement (namely in the verb) different attitude appear. But in the Japanese language in the execution of work, state, movement appear the attitudes of active voice, passive voice, causative voice, causative-passive and potential voice.

In the Azerbaijani language appear the attitudes of activeness, passiveness, causativity, reflexiveness, mutuality of verbs.

In the Japanese and Azerbaijani languages the variety of the meanings voices of verbs as to the quantity their being (correspondingly 5 and 6) and as to the quality, shows their distinctive features.

The grammatical meaning voices of verbs have self-belonging morphological indicators. At the same time each of them has been formulated as independent categories.

The grammatical form of attitude between the subject carrying out the work, state and movement and object is expressed by verbs. By this time, type category appears.

In the execution of work, state and action the participant of the subject may be active or passive. The active or passive participation of the subject, namely, whether the subject influences on the object or not, its substitution of the subject and the attitude between the subject and object creates type category.

In the Japanese and Azerbaijani languages besides the active voices of the verbs, the rest of the types of verbs have got self-belonging grammatical forms (morphological indicators). In the modern Japanese language the grammatical voices of meaning of verbs are as follows: 1) Active voice; 2) Passive voice; 3) Causative voice; 4) Causative-passive voice; 5) Potential voice.

In the modern Azerbaijani language there 6 grammatical meaning voices of verbs: 1) Active voice; 2) Passive voice; 3) Causative voice; 4) Causative-passive voice; 5) Reflexive voice; 6) Commonness mutuality voice.

Note: *In the modern Azerbaijani linguistics sometimes they mark the voiceless type as a constituent part of the passive voice; also they note mutuality and commonness voice as separate voices.*

2. CAUSATIVE VOICE IN THE JAPANESE LANGUAGE

It is started that in the causative voice the execution of work, condition, movement takes place by order, request and insistence. The morphological indications of the causative voice are “(sa)seru” - (さ)せる suffixes.

I yomimasu (読みます) – to read – yomasemasu/yomaseru – make to read

II tatemasu (建てます) – to build – tatesasemasu/tatesaseru – make to build

III kimasu (来ます) – to come – kosasemasu/kosaseru – make to come

III shimasu (します) – to do – sasemasu/saseru – make to do

Note: *In general the verbs in the Japanese language are divided into three groups and in the above mentioned examples the transition of verbs into the verbs or causative voice is based on such kind of division of verbs.*

In the causative voice the new included word into the sentence which is absent in the sentence of the active voice and enters the sentence of causative voice of sentence is put in the place of the word, having taken the suffix “**ga**” (subject), but the word with the suffix “**ga**” turns to either to the word having taken the suffix of the transitive case **wo** (を) or to the word having taken the suffix of the direction case (yönlük hal) **ni** (に). Thus, in the sentences of causative voice one more grammatical element is added to the sentence which is absent in the sentence of the active voice. For e.g.

Yami-no naka-de keyaki-no ki-ga sono musuu-no ha-wo kosuriawasete ita (Haruki Murakami: Noruuei-no mori) (闇の中でけやきの木がその無数の葉をこすり合わせていた(村上春樹: 『ノルウェイの森』) - In the darkness Japanese Zelkova tree had the lives in the uncountable number flapped (Haruki Murakami: Norwegian forest) (a sentence of causative voice).

And now we turn the above-written example into the sentence of the active voice.

Sono musuu-no ha-ga kosuriatte ita (その無数の葉がこすりあっていた。) - The leaves in uncountable number were flapping.

It is obviously seen from the examples the included word “keyaki-no ki) (けやきの木) (Japanese Zelkova tree) into the causative voice of the sentence which is absent in the sentence in the active voice is the subject of the causative voice of the sentence. At the same time but the word with the suffix **ga** ”musuu-no-ha” (無数の葉) subject of the sentence in the active voice, turns to the object of the sentence of the causative voice.

The verbs, having taken the morphological marker of the causative voice “(sa) seru” do not always express the same meaning.

The verbs, having received the suffixes “(sa) seru” of the sentence of the causative voice form different shades of meanings and just as to this reason the causative voice itself is divided into three parts. In general the causative voice

1. “kansetsutekinahatarakikake (間接的な働き掛け) - the causative voice in which the action is carried out indirectly
2. “chokusetsutekinahatarakikake (直接的な働き掛け) the causative voice in which the action is carried out directly
3. “hihatarakikake (非働き掛け) the causative voice of sentence in which the action is not carried out.

Also the second type of the causative voice namely, the causative voice in which the action is carried out directly is divided into 1) the causative voice expressing cause (chokusetsutekihatarakikake-直接的働き掛け); 2) and the transitive causative voice (tadoutekihyougen-他動的表現, (genin-no hyougen-原因の表現).

And now we shall consider all three branches of causative voice.

2.1. Causative voice in which action is carried out indirectly

The causative voice in which action is carried out indirectly (kansetsutekihatarakikake - 間接的な働き掛け) is the classic form of the causative voice usually contains the meanings of order, permission in it, and the subject of the sentence is not in direct relation with the action in the active voice. For e.g.

Sono kanji-ga watashi-ni tsuma-no haha-no kango-wo sasemasu (Natsume Souseki: “Kokoro”). (その感じが私に妻の母の看護をさせます (夏目漱石: 『こころ』))。 - This feeling urges me to render service to the mother of my wife (sentence with indirect causative voice).

And now, let's turn the above shown sentence into the active voice.

Watashi-wa tsuma-no haha-no kango-wo suru. (私は妻の母の看護をする。) - Mən həyat yoldaşımın anasının qulluğunda dururam - I render service to my wife's mother (a sentence in the active voice).

It is obviously seen from the version of the sentence in the active voice that the subject having been added to the causative voice of the same sentence, namely “sono kanci (その感じ) - bu hiss” this feeling does not directly influence on the execution of the action and is not in direct relation with the subject of the sentence in the active voice either.

2.2. The causative voice in which the action is carried out directly

In this branch of the causative voice the subject of the sentence of causative voice is in direct relation with the sentence in the active version and makes direct influence on the very sentence in the active voice. The causative voice in which action is carried out directly (chokusetsutekihatarakikake - 直接的働き掛け) as it was mentioned above is divided into two parts.

1. Transitive causative voice tadoutekihyougen - 他動的表現)

For e.g.:

- a) Taifuu-ga hageshii ame-wo furaseta (台風が激しい雨を降た。) - Qasırğa şiddətli yağış yağdırdı - Whirlwind make it rained heavily
- b) Otoko-ga kuruma-wo hashirasete iru (男が車を走らせている。) - Kişi arabanı hərəkətə gətirir - The man make moved the car

And now, let's turn both of the sentences in the transitive causative voice into the sentences in the active voice.

- a)* Hageshii ame-ga futta (激しい雨が降った。) — Şiddətli yağış yağdı - It rained heavily
- b)* Kuruma-ga hashitte iru (車が走っている。) - Araba gedir” - The car moves.

Here the version of the first sentence in the active voice “hageshii ame-ga futta” (激しい雨が降った) - it rained heavily (a sentence in the active voice) is in direct relation with the subject of the sentence in the causative voice namely with the word “taifuu (台風) - qasırğa”. In the same way the active voice version of the second sentence “Kuruma-ga hashitte iru (車が走っている。) - Araba gedir” – “The car moves” is in direct relation with the subject of the sentence in the causative voice, namely with “otoko

(男) - kişi”. In the sentence of causative voice as if the missing “*tadoushi* (他動詞)-*təsirli feil*” transitive verb is restored. As it is seen from the examples by the influence of the subject of the sentence in the causative voice, the action indicated in the active version of the sentence is realized. Namely if there weren't the whirlwind the event of raining wouldn't be realized and if there weren't a person ruling the cart, the movement of the cart wouldn't be realized.

2. Causative voice denoting reason (*genin-no hyougen* - 原因の表現)

For e.g.:

a) *Musume-no seikou-ga chichi-wo yorokobaseta* (娘の成功が父を喜ばせた。) - *Qızın uğuru atasını sevindirdi* - The girl's success make her father gladdened (causative voice denoting reason)

b) *Chichi-va musume-no seikou-ni/-wo yorokonda* (父は娘の成功 {に\を} 喜んだ。) - *Ata qızının uğuruna sevindi* - The father gladdened his daughter's success (active voice denoting reason).

Here the first sentence is an causative voice sentence denoting cause and the subject of this type of sentence “*musume-no seikou* (娘の成功) - *qızının uğuru*” “the success of his daughter” as the cause of his father's gladness is in direct relation for the realization of this event. Thus, the subject of the sentence of the same causative voice is the cause of the realization of that event in the sentence. This is evidently seen from the example. The both of the sentences mentioned above as to the meanings are the same (different as to the types) and they can easily be transferred from one into the other.

Note: *The above given sentences have been indicated basing on the book “The dictionary of the usage of the main verbs* (基本的動詞用法辞典).

2.3. Causative voice in which action is not carried out (*hihatarakikake*- 非働き掛け)

For e.g.: *Sake bakari nonde ite, i-ni ana-wo akasete shimatta* (酒ばかり飲んでいて、胃に穴を空かせてしまった。) - *Ancaq sake (düyü arağı) içib mədəmdə dəlik açdırdım* - Only having drunk sake (rise vodka) I make a hole opened in my stomach.

The sentence which is given as an example is a sentence in which action is not carried out. In this branch of the causative voice the subject of the sentence of the causative voice does not perform any action for its realization. The causative voice in which no action is carried out (*hihatarakikake*- 非働き掛け) the subject of the sentence of causative voice, for the subject of the sentence of causative voice, for the reason not preventing of the realization of the action, expresses the realization of the action with the feeling of sorrow. It is also to see this from the example. Besides, in the indirect and direct causative voices, despite the realization of the action indirectly or directly, the subject of the causative voice does not carry out any action directed to the realization of any action.

Note: *The above written sentence has been used basing on the book “The dictionary of the usage of the main verbs”* (基本的動詞用法辞典)

3. CAUSATIVE VOICE IN THE AZERBAIJANI LANGUAGE

In the Azerbaijani language causative voice is formed from the transitive verbs and they remain as transitive. The morphological signs of the causative voice are **-dir⁴**, **-t** suffixes. These suffixes join the transitive verbs and form the causative voice.

For e.g. *sil(mək) – sil-dir(mək) – to clean (make to clean); yaz(maq) - yaz-dir(maq) – (to write, make to write)*

In the causative voice in the execution of the action many subjects take place. By this time double causativity is created.

For e.g. in the verb *yaz-dir-t(maq)* the first layer of causativity is **-dir⁴**, but the second layer consists of the suffixes **-t**.

a) The suffixes of the causative voice are added to the roots of the transitive verbs. For e.g.: *yaz(maq) – to write; yaz-dir(maq)- make to write*

We can characterize the features belonging to the causative voice like this: the suffix **-dir⁴** can be added to the roots of intransitive verbs; by this time if the verb is intransitive transitive verb is formed from it. For e.g.: *dayan(maq) – to stop; dayan-dir(maq)- make to stop.*

b) The suffixes of the causative voice can be added after the transitive verbs are formed. For e.g.: *köç-köç-ür – köç-ür-t(mək)*

c) The suffixes of the causative voice in the modern Azerbaijani language can be added to the transitive verbs, the roots of which are not independent: *saxla – saxla-t(maq)*

d) The suffix **-dir⁴** used after the suffix of the reflexive type forms transitive verb. For e.g.: *döy – döy-ün – döy-ün-dir(mək)*

e) The suffix of the passive voice can join after the suffix of the causative voice. For e.g.: *yaz-dir(maq) – yaz-dir-il(maq)*

4. CONCLUSION

The main purpose of the comparative investigation of Japanese and Azerbaijani languages, especially the comparative analysis of causative voice and passive voices is to liquidate the problems created during the translation from the Japanese language into the Azerbaijani one or vice-versa. One of the similar features between the Japanese and the Azerbaijani languages is the fact that in the both languages the end of the sentences is completed with the predicate. Just as to these features during the translation of sentences, the problems between the type voices stand out. So, the sentence in the active voice in the Azerbaijani language during the translation into the Japanese language may change into the passive voice or the sentence in the passive voice in the Japanese language may change into the active voice in the Azerbaijani language. But this case is not always observed. At the same time the differences between the voice aspects of the Japanese and Azerbaijani languages which we noted that appear during the translation, can be observed in the ergative type sentences as well.

Now let's consider the differences between the types of verbs appearing during the translation of Japanese into Azerbaijani and Azerbaijani into the Japanese language.

As we have already mentioned the sentence in the passive voice in the Japanese language is divided into the direct and indirect passive voices. During the translation of the sentences in the direct passive voice from the Japanese language into the Azerbaijani language no serious difficulties are created, and during the translation the type of the sentence does not change (“jihatsutekiukemi” being an exception). But during the translation of the sentence in the indirect passive voice, which is another type of the passive voice, the change voice aspect is observed, namely, the sentence in the passive voice is changed into the active voice. Also the “jihatsutekiukemi” (the passive voice as if the action is executed by the subject of the sentence) type of passive voice, having entered the composition of the sentence in the passive voice, though at first view may form similarity with the reflexive type, having entered the voice category of the verbs, different from the reflexive type in the Azerbaijani language, “jihatsutekiukemi” as it is clear from its name, despite the fact that the action is carried out by an unknown subject, it creates the impression as if the action is executed by the subject of the passive voice. Namely, in the sentences of reflexive type in attitude to the execution of the action by the subject of the sentence in “jihatsutekiukemi” instead of the subject of the passive voice, the action is executed by an unknown person. Just as to this reason the reflexive type in the Azerbaijani language does not fit to the direct passive voice “jihatsutekiukemi” in the Japanese language. The reflexive type of verb in the Azerbaijani language is translated by the intransitive verb (自動詞) and it becomes in the active voice. For e.g.:

Kisha-no hibiki-wa toozakaru-ni tsurete, yokaze-no you-ni kikoeta (Kawabata Yasunari: “Yukiguni”) 汽車の響きは遠ざかるにつれて、夜風のように聞こえた (川端康成: 『雪国』。) —Qatarın səsi uzaqlaşaraq gecə küləyi kimi eşildirdi (Yasunari Kawabata: Qarlar ölkəsi) – The voice of the train dying away was heard as night wind (Yasunari Kawabata: Country of snows). As it is seen from the examples the verb in the Japanese language “kikoeru” (聞こえる) to be heard, despite the fact that it remains as an intransitive verb in the Azerbaijani language during the translation, having changed its type it turns to the reflexive type. “jihatsutekiukemi” itself can be translated as a sentence in the passive voice and as a sentence with predicative final (nominal predicate). For e.g.:

Kare-no keshiki-ga utagavareru (彼の見識が疑われる。) —Onun fikri şübhəlidir (ismi xəbər sonluqlu cümlə) - His thoughts are doubtful (a sentence with a nominal predicate in the final).

As it is seen from the example, the sentence in the passive voice, during its translation into the Azerbaijani language it turns into the sentence ending in the nominal predicate.

At the same time it is necessary to note, the impersonal type of sentences in the Azerbaijani language is translated into the Japanese language as sentences in the passive voice. It's true that by this time all the features of sentences of impersonal type are lost, but the main essence of the sentence is given. For e.g.:

The sentence being in the impersonal type "*işə başlanıldı*" (*the work was began*) in its translation version into the Japanese language Kare-no keshiki-ga utagavareru (彼の見識が疑われる。) - Onun fikri şübhəlidir (ismi xəbər sonluqlu cümlə).

İşə başlanıldı – Shigoto-ga hacimatta (仕事が始まった。) is fitful to the translation "*İşə başlanıldı*" - *The work was began*.

As in the Japanese language passive voice is not fitful to the impersonal type, the verb of the impersonal type in the Japanese language is translated as the verb in the active voice.

It is also worth mentioning that in the Azerbaijani language transition of the verb into passive or ergative type directly depends on the transitive and intransitive verbs. But in the Japanese language the verb's being transitive or intransitive does not influence on their transition into passive voice or causative voice. Namely in the Japanese language any verb can made passive or can be changed into causative voice. In the Japanese language the phenomenon of transition of transitive verbs into the verbs in the causative voice is observed in the causative voice of verb which does not perform an action. These specific cases belonging to the Japanese language have been mentioned in the section 2.

Besides, both in the Azerbaijani and Japanese languages after the suffix of the causative voice the suffix of the passive voice can be joined. For e.g.: yaz-dır-ıl(maq) – kak-a-se-re-ru (書かせる)

The kakasereru (書かせる) exhibited as an example has been formed by joining the suffix of the causative-passive voice kaku (書く) and the suffix of the causative voice se (せ), passive voice reru (れる) particle to the verb "yazmaq" (*to write*).

As it is mentioned above in the Japanese language, the causative voice is divided into indirect-direct and into the causative voice which does not express any action. Different from the sentences in the passive voice, during the translation of sentences in the causative voice into the Azerbaijani language, serious changes, including the phenomenon of the change of type of the sentence is observed. The indirect, direct, or the causative voice not expressing action in the Japanese language are just the same types or causative voice in the Azerbaijani language. But sometimes during the translation from Japanese into the Azerbaijani language we can substitute the causativity with the words "*vadar edir*", "*təkid edir*". By this time the sentence turns to the sentence in the active voice.

As a whole from the investigation on the comparative analysis of the types of verbs in the Japanese and Azerbaijani languages we can come to the conclusion that during the translation from the Japanese language or visa-versa despite the changing of the types of the sentences in the sentences of causative voice, during the translation change of types are rarely met, even if the type changes take place in the sentence, causativity is always felt.

References

1. Buludxan Xalilov. Morpholoji of modern Azerbaijani language. Baku, "Nurlan" publishing house, 2007, 354p.
2. Kamiya Taeko. The booklet of the Japanese verbs. Tokio, "Kodansha" publishing house, 2001, 254 p.
3. Kindaichi Haruhiko. Aspects of the verbs of the Japanese language. Tokio "Mugishobo" publishing house, 1976, 350 p.
4. Koyama Satoru. Teaching of Japan and linguistics. Tokio, "Kuroshio" publishing house, 2004, 440 p.
5. Koyzumi Tamotsu. Dictionary of the usage of the main verbs. Tokio, "Tayshukan Shoten" publishing house. 2000, 589 p.
6. Noko Chino. Verbs of the Japanese language. Tokio, "Kodansha" publishing house, 2001, 179 p.

7. Shirota Shun. Morphology of the Japanese language. Tokio, "Hitsujishobo" publishing house, 1998, 396 p.
8. Struqova E.V. We read, write and speak Japanese (Читаем, пишем, говорим по-японски). Moscow, "Восток-Запад" publishing house, 2004, 288 p.
9. Takami Kenichi. Passive voice and causative voice. Tokio, "Kaitakusha" publishing house, 2011, 219 p.
10. Yoshio Nitta. Category of type and transitivity in the Japanese language. Tokio, "Kuroshio" publishing house, 1991, 251 p.

DOMED STRUCTURES IN THE ARCHITECTURE OF MEDIEVAL AZERBAIJAN

Prof. Rayiha Amenzade
Doctor of Architecture,
Institute of Architecture and Arts, National Academy of Sciences of Azerbaijan, Baku, Azerbaijan

Abstract

Domed structures in the Middle Ages are represented by a variety of solutions. This is an integral part of the spatial structure in the interiors of monumental buildings affecting their volumetric composition. Among the leading lines, each of which has incorporated a variety of their variants - tromps, thyroid, stalactite, gridshell, tracing of pendentives.

The widespread use of tromp structures in monumental buildings of the medieval period falls on the 11th and 15th centuries, however, they were used later. Already in the 11th century, tromps appeared in the passage to the dome area as a fully mature structure, which ensured a smooth transition from a square dome in terms of structure to circular masonry, visually expanding the space of interiors.

The appearance of thyroid pendentives, which took a strong position by the 15th century, contributed to significant changes in the architectonic layout of the interiors of monumental buildings. Instead of horizontally selected trompe-lined structures stretching along the walls of the premises, there were energetically ascending beautiful drawing of arched curves based on a grid of spatial intersections.

The system of stalactites used as a transition element to the dome or filling the vaulted niches of the portals contributes to significant transformations in the interior, it loses the boundary between the bearing and crowning parts. While maintaining the leading significance of the tectonic basis of the entire structure, the decorative quality is significantly enhanced, but the latter never prevails over it.

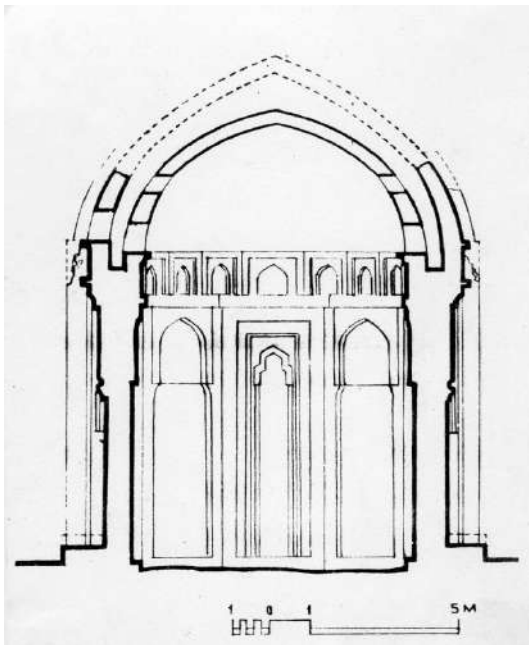
Keywords: domed structures, tromps, stalactites, thyroid pendentives

INTRODUCTION

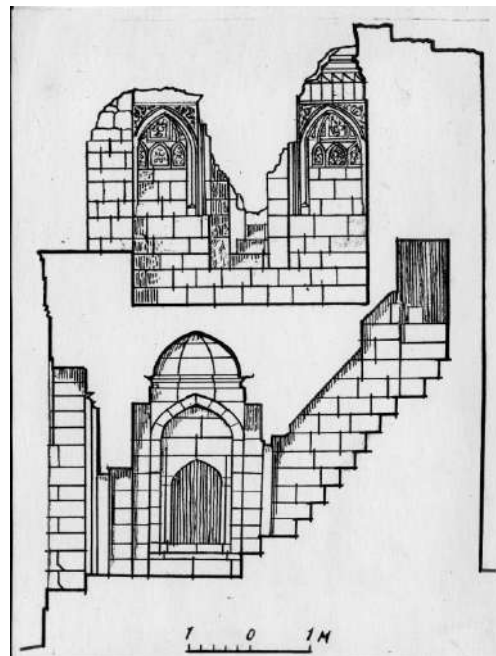
The dome slabs, being an ancient sign of aspirations for higher forces, were endowed with deep symbolic meaning, realizing the idea of the celestial sphere. The domes, along with the portals and minarets of the structures were the basic and main visual accents of the urban fabric of medieval Azerbaijan: its high-rise dominants having a powerful "collective power", which contributed to the organization and addition of the compositional structure and artistic image of the city. The richness of the modification of the domes is determined by the type of structure chosen by the constructive system, as well as a whole complex of tasks, including the aesthetic views of the era and the skill of the architect. Dome profiles are transforming with time, domed structures and construction technique are being improved. These and other important factors contribute to the reduction of the diameter of the dome, the higher drums become more elegant, and the trend towards vertical orientation of structures is increasing.

In the choice of dome slabs, domed structures were of great importance; their main leading lines include tromps and stalactite structures, thyroid pendentives, which were given exceptional attention. Domed structures are an important component of the entire tectonics of the structure, which in no small part depended on its strength and reliability. In the process of improving the dome structures, the span of the dome, and the architectonic divisions of the interior change, architectural forms become different, in a word, both the spatial solution and the volume composition of the structure.

Tromp structures appeared long before the Islamic period, it is enough to remember the widely spread chahartaqs in Central Asia, in Atropatene, Djerra and Kaverun, they are well preserved in the palaces of Firuzabad (D-Dome 13.30 m), Sarvistan (D-Dome 12.80 m), etc. (1, p. 154). Tromp structures are the most loaded part of buildings, and light openings located at the tromp level provide insolation and ventilation of premises (2,158). In two mausoleums of Kharrakan (1067-1093, near Kazvin, South Azerbaijan) trompe zones make up the area of transition from octogonal prismatic body to the dome. In terms of square of memorial structures (Gyrmyzy-Gunbaz Mausoleum (1148), Goy-Gunbaz Mausoleum (1196) in Maragha, South Azerbaijan), the architectural division of the interior corresponds to the scheme of quadrangle and octagon and dome. Large-scale tromps often make up the main part of the interior architectonics in terms of height, the most plastically developed part, which sharply contrasts with the heavy inert mass of the wall. For example, in the Sheikh Juneid Mausoleum (1554, District of Qusar, Azerbaijan), a "heroic" scale were acquired, the height of the tromp reaches $\frac{2}{3}$ of the height of the entire architectonic wall, with absolute dimensions of 3.88 m (the height of the first row is 1.87 m, the second row is 1.7 m), and the distance from the floor to the transition zone is 2.95 m (5, p.50). Another example, the sculptural expressiveness was acquired by the large-scale tomb constructions of the Juma Mosque in Kazvin, additionally accentuated by the shaped brickwork in closed semi-domes with relief arches (3,151).

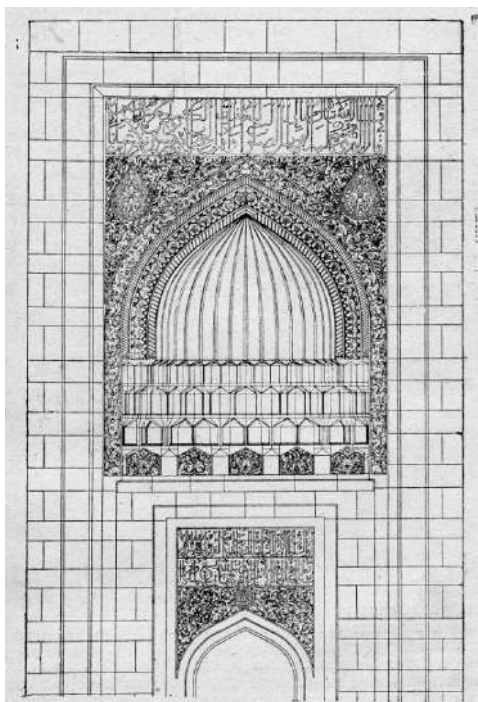
Kharrakan Mausoleum (1093)

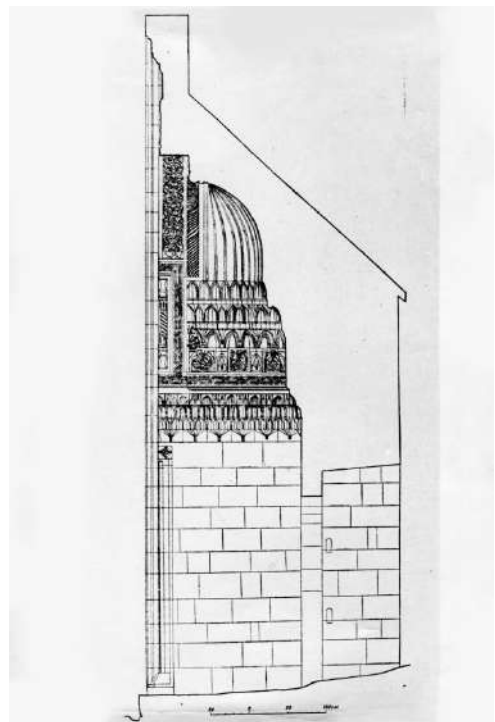
Diri-baba Mausoleum

The construction of impressive three-tier tromp "bunches" in the Khanegah Mausoleum on Alindzha-Chai (Nakhchivan AR), concentrated in the corners of the square in terms of structure (in the late 12th - the early 13th centuries) is very interesting; the uppermost finishing one is included in a horizontally selected zone, which occupies a significant part of the entire height of the wall. Some analogy to them is the zone of flattened, graphically delineated large-cell tromps in the corners of the second tier of the Diri-Baba Mausoleum in Maraza (1405, Shamakha District), emphasized by ornamented archivolt. The stability and strength of the image can be seen in the architecture by illustrating the domed area in the interior of the eight-hedral Sheikh Seyid Yahya Bakuvi Mausoleum (Shirvanshahs' Palace, Baku, 15th century), where the dome is formed by a smooth curve of elevated elliptic outline. The zone of constructive transition to the latter is clearly marked by colored plaster, using a technique close to "sgraffito" tromp "bunches" in the corners of the mausoleum (4.59). Here, the idea of transition to the dome is created by picturesque means, creating only a visual illusion of tromps. A system of stalactites filling vaulted niches or converging to the top of the dome promotes significant

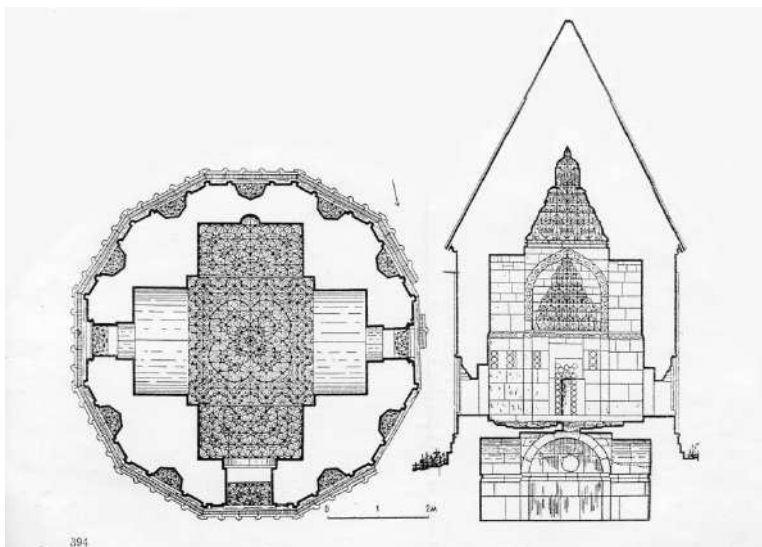
transformations in the interior, it loses the boundary between the domed structures and the crowning part. In mausoleums in Garabaghar (early 14th century) and in Barda villages (1322) rich modelling of large-scale stalactites made up a dome structure; the dome span of the latter (6.2 m) is much smaller in comparison with the diameter of the mausoleum's cylindrical body (7.2 m). The multi-tiered stalactite vault of the mausoleum slab in the village of Khachin-Turbetli (Aghdam district, 14th century) is unique, with no less complex filling of the northern and southern conch niches. Magnificent are the stalactite garlands in the conchs of two-tiered deep niches located symmetrically in the mosque of Gandilkhan (1526/7, the cult complex of Sheikh Sefi, Ardabil, South Azerbaijan), adjacent to the mausoleum of the Sheikh by means of a vaulted passage formed by rich plastic stalactites lined with polychrome majolica. Rich in chiaroscuro effects, stalactite stone stucco forms an amazing plasticity of the semi-dome portals of Divan-Khana, Turbe, "Eastern" Gate of Ensemble of the Palace of Shirvanshahs (15th-16th centuries, Baku).

1

2

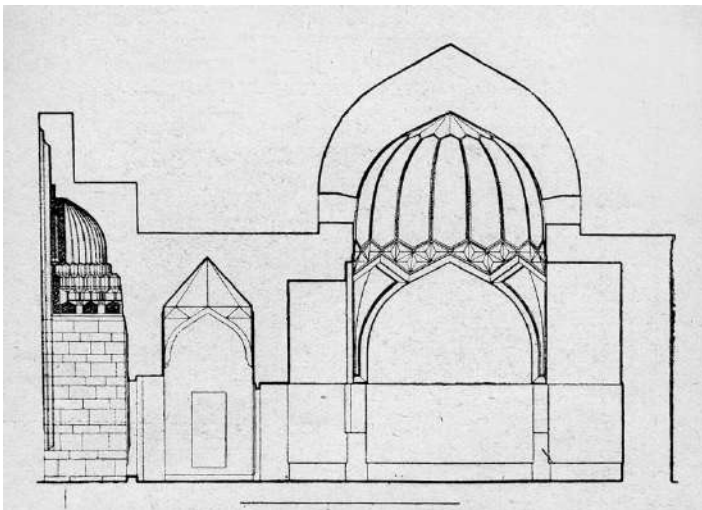

3

1. portal turbe, 2. Portal section "Eastern Gate", 3. Mausoleum in the village of Khachin-Turbetli

The compositional structure of the Oljaitu Mausoleum (early 14th century, Soltaniyeh, Southern Azerbaijan) captures the genius of the architectural art of the Azerbaijani people. Here, advanced engineering and constructive achievements, together with architectural and artistic means reach extraordinary peaks. In the mausoleum, along with the constructive achievements of past epochs, there are sprouts of technical innovations and ingenious techniques, which after more than a century will take a strong position in monumental structures. The through vaulted gallery crowning the body corresponds to the tier of the mausoleum dome structures, designed in the form of three rows of stalactite rings, which provided a smooth transition from the octagon to the dome. In the vaulted slabs of the gallery, a burst of decorated polychrome sheetrock found a solution to some of the early examples of thyroid pendentives.

Mausoleum of Oljaitu Khudabende

Section of Mausoleum - Turbe

The thyroid pendentives, which took a strong position in the 15th century, contribute to significant changes in the architectonics of the interior of monumental structures. With a new approach to the aesthetic solution of interiors there is an amazing variety of complex shaped thyroid pendentives, and later crossed arches. They played a decisive role in the development of the spatial system of structures with vaulted-dome slabs, which was reflected in their three-dimensional composition. Instead of tromp or stalactite structures stretching

along the perimeter of the premises, there appear energetically soaring up beautiful drawing arched curves based on a grid of spatial intersections. In the transition zone to the dome, the lines of curves break in an effort to reconnect, stretching to the zenith, creating a single coherent constructive system. The amazing beauty of plastic thyroid structures is impetuous and restless, dynamic curves are elastic and curved, verified brick (stone) masonry is not just imbued with decorativism, it is reliable.

Over time, the tireless creative search of architects to improve structures and masonry techniques leads to innovative and ingenious solutions on the path of rationalization, economy, and strength of form. This is facilitated in no small part by domed structures, the choice of which is interconnected with a number of factors, and, in particular, the development of construction technique, outstanding engineering and structural achievements.

Results

Dome structures belong to the most loaded part of monumental buildings, their architectural and artistic importance is no less important. Progressive evolution of construction techniques, innovative methods and technical findings, including the use of several major leading lines, and these are trompe and stalactite structures, thyroid pendentives, which constitute the most plastically developed part of the architectural divisions of the walls of interiors - the most important of them.

Conclusion

In the process of perfecting dome structures, the dome span is significantly reduced, which was one of the primary tasks faced by the architects, changing the architectural segmentation of interiors, and in general, the spatial solution and the volume composition of structures. Innovative tendencies in the field of domed structures essentially replenished and enriched the circle of their variants which consisted of architectural ideas of the epoch.

REFERENCES

1. Amenzade Rayiha, 2007. Compositional regularities of monumental structures of Azerbaijan in the 11th and 17th centuries, Baku.
2. Voronina V. L., 1981. Aesthetics of forms in the monumental architecture of Central Asia, //AS, Moscow, No. 29.
3. General History of Architecture, 1969. Vol. 8, Moscow.
4. Dadashev S. A., Useynov M. A., 1948. Architecture of Azerbaijan, Moscow.
5. Salamzade A. V., 1964. Architecture of Azerbaijan in 16th -19th centuries, Baku.

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN YABANCI DİL DERSİNE OLAN İLGİLERİNE YABANCI DİL ÖĞRETMENİNİN İLETİŞİM BECERİSİNİN ETKİLERİ*

THE EFFECTS OF FOREIGN LANGUAGE TEACHER'S COMMUNICATION ABILITY ON
PRIMARY SCHOOL STUDENT'S INTEREST IN FOREIGN LANGUAGE COURSES

Rümeysa CEYHUN

Yıldız Technical University, Social Sciences Institute,
Department of Basic Education, Graduate Student, İstanbul, Türkiye
Orcid id: 0000-0002-8695-8134

Mustafa Yeşilyurt

Yıldız Technical University, Educational Faculty
Orcid id: 0000-0003-4108-7467

Özet

Bu çalışmada İlkokul İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri ile öğrencilerin yabancı dil dersine olan ilgileri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Bu çalışmada ilişkisel araştırma modeli kullanılmıştır. İlkokul öğrencilerinin yaş, cinsiyet, sınıf değişkenlere ve İngilizce öğretmenin iletişim becerisi doğrultusunda İngilizce dersine yönelik tutumları ve ilgilerinin incelenmesinde betimsel tarama yöntemi kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu 2019-2020 yılı, Erzurum ili Yakutiye ve Palandöken merkez ilçelerinde faaliyet gösteren ilkokullarda İngilizce dersi alan 2.sınıf, 3.sınıf ve 4.sınıf toplam 138 öğrenciden oluşmaktadır. Ve bu ilçelerdeki ilkokullarda görev yapan 86 İngilizce öğretmeninden oluşmaktadır. Bu çalışmada veriler, 16 maddeden oluşan "İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" ve 45 maddeden oluşan "İletişim Becerileri Envanteri" kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler SPSS programında çözümlenmiş ve verilerin analizinde frekans, yüzde hesaplamaları, t-testi ve ANOVA istatistikî yöntemlerinden faydalanılmıştır.

Bu çalışma sonucunda öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumlarının orta düzeyde olduğu, cinsiyetleri ve tutumları arasında anlamlı bir fark bulunmuştur. Öğretmenlerin iletişim becerilerinin, cinsiyete, öğrenim durumuna, yaşa, mesleki hizmet süresine, çalıştığı kuruma ilişkisine göre farklılık göstermekte olduğu fakat anlamlı bir farklılık olmadığı sonucuna varılmıştır. Fakat öğretmenlerin okul türlerinde, öğrenim durumlarında ve cinsiyet değişkenlerinde iletişim becerilerinin anlamlı bir farklılık bulunmuştur.

Anahtar Kelimeler: yabancı dil öğretimi, tutum, iletişim becerileri

Abstract

In this study it is aimed to determine the relationship between communication skills of primary school English teachers and attitudes of primary school students towards English courses. In this study, comparison survey model was used. And descriptive scanning method was used to examine the attitudes and interests of primary school students towards English lessons in line with age, gender, class, the number of siblings variables and communication skills of English teachers.

*Bu çalışma Rümeysa Ceyhun tarafından Doç. Dr. Mustafa Yeşilyurt danışmanlığında yapılan Yüksek Lisans Tezinden üretilmiştir

The study group of the research consists of 138 students who took English lesson in the 2nd grade, 3rd grade and 4th grade of primary school in Erzurum's central districts in 2019-2020 academic years. And it consist of 86 English teachers working in these primary schools in Yakutiye and Palandöken districts. In this study, the data were obtained by using the scale "Attitude Scale Towards English Lesson" consisting of 16 items and the scale "Communication Skills Inventory" consisting of 45 items. The obtained data is analyzed by SPSS programme and frequency, percentage calculations, t-test and ANOVA statistical methods were used in the analysis of the data.

As a result of this study, a significant difference was found between student's attitudes towards English lessons and their gender and attitudes. It was concluded that the communication skills of teachers differ according to gender, education level, age, duration of professional servise, relationship with the institution they work, but there is no significant difference. However, a significant difference was found in communication skills of teachers in school types, education levels and gender variables.

Keywords:foreign language teaching, attitudes, communication skills

GİRİŞ

Öğrencilerin İngilizce okuryazarlığına sahip olması ve bu dili gereği gibi kullanabilmesinde İngilizce öğretmenlerine büyük rol düşmektedir. Bu nedenle İngilizce öğretmenlerinin öğrencileriyle iletişimi ve dili ne denli etkili kullanabildikleri araştırılmalıdır. Öğretmenlerin kendilerini yetersiz hissettikleri alanlar tespit edilerek eğitim ihtiyaçları ortaya konulabilir.

İkinci dünya savaşından sonra ülkeler arası kurulan yeni ilişkilerle birlikte yabancı dil bilmenin önemi artmıştır. Kitle iletişim araçları da toplumlar arası mesafeleri ortadan kaldırmış ve insanlar birbirleri ile daha kolay iletişim kurabilir hale gelmiştir. Küreselleşme ile birlikte hızla gelişen bir dünyada erken yaşta başlanan yabancı dil öğretiminin önemli olduğu belirtilmektedir. 2012-2013 eğitim öğretim yılından itibaren ülkemizde de yabancı dil öğrenmeye başlama yaşı 7 olarak belirlenmiştir ve bir önceki eğitim reformunda 4. sınıf olarak belirlenen düzey yerine 2. sınıftan itibaren yabancı dil dersi verilmeye başlanmıştır. Böylece öğrencilerin daha erken yaşlarda dile maruz kalarak yabancı dil öğrenmesi kolaylaştırılmıştır. 2013-2014 yılından itibaren haftada 2 saat olmak üzere ilkökul 2. sınıf öğrencilerine İngilizce öğretilmeye başlanmıştır. Verilecek etkili bir yabancı dil öğretimi, erken çocukluk döneminde hedef dilin kalıcı bir biçimde edinilmesinde son derece elverişli bir ortam sunmaktadır. Öğretmenin iletişim becerisi ve öğrenme ortamının materyal açısından zenginleştirilmesiyle bu kalıcılık artırılmaktadır.

Ocak ve Erşen'in (2015) yaptıkları araştırmalardan elde ettikleri sonuçlara göre öğretmen adaylarının iletişim becerileri algılarının ($x = 103.59$) yüksek düzeyde olduğu görülmektedir. Ulaştıkları bulgu, Pehlivan (2005)'in, Gürşimşek, Vural ve Demirsöz (2008)'ün , Çetinkaya (2011)'nin öğretmen adayları üzerinde yapmış oldukları çalışma bulgularıyla paralellik göstermektedir. Buradan yüksek iletişim becerisi algısına sahip öğretmen adaylarının mesleklerinin ilerleyen yıllarında ders içi iletişimlerinin de olumlu yönde olabileceği öngörülmektedir. Ocak ve Erşen(2015) ayrıca öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin çeşitli değişkenlere göre ıceleyerken iletişim becerileri algıları ile cinsiyet değişkeni arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunduğunu ve bu farkın da bayan öğretmen adaylarının lehine olduğu sonucuna ulaşmışlardır. Bu bulgulara benzer veya farklı bulguların da olduğu çalışmalar görülmektedir. Pehlivan (2005), Saracaloğlu, Özkütük ve Silkü (2001) yaptıkları çalışmalarda iletişim becerileri algılarının bayan öğretmen adaylarında erkek öğretmen adaylarına göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Çevik'in(2011), Çiftçi ve Taşkaya'nın, Kılıcıgil, Bilir, Özdiñç, Erdoğan ve Erdoğan'ın (2009) yaptıkları çalışmalarda ise cinsiyet değişkeni ile iletişim becerileri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı ortaya konulmaktadır. Bu sebepten cinsiyet değişkeninde farklı sonuçlar elde edildiği için genelleme yapmamız güçleşmektedir. Erözkan (2005) tarafından yapılan araştırmada, üniversite öğrencilerinin iletişim becerilerine etki eden unsurları incelenmiştir. Elde edilen bulgular cinsiyetin, yaşın ve sınıf

seviyesinin iletişim becerilerinde etkili olmadığı gözlemlenmektedir. Bireylerarası ilişki biçiminin, bağlanma tarzı ve benlik saygısının ise iletişim becerilerinin önemli bir belirleyicisi olduğu görülmektedir. Bu çalışmalara bakıldığında öğretmenlerin iletişim becerileri ile öğrencilerin İngilizce dersine karşı tutumları arasındaki ilişki konusunda yeterli çalışma yapılmadığı görülmektedir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Hazırlanan bu çalışma ile ilkökul İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri ve öğrencilerin yabancı dil dersine olan ilgileri arasındaki ilişkinin belirlenmesi amaçlanmıştır. İlkokul İngilizce öğretmenlerinin kendi mesleki gelişimleri ve iletişim becerilerinin ne düzeyde olduğunu görmeleri ve farkında olmaları adına bu çalışmanın katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Okul, çocukların yaşamında onları geleceğe hazırlayacak araçları sağlayarak önemli bir rol oynar. Okuldan ayrı tutamayacağımız en büyük pay öğretmenlere düşmektedir.

Öğrencilerin hayatını şekillendirdiği bu kutsal meslekte, öğretmenlerin üzerine düşen sorumlulukların bilincinde hareket etmeleri beklenmektedir. Etkili iletişim becerilerine sahip, öğretme sürecinde öğrenciyi daha aktif konuma getirebilecek eğitimi almış öğretmenlerin yetiştirilmesi, toplumumuz için nitelikli bireyler yetiştirmeye olanak sağlayacaktır. Bu çalışmanın amacı, ilköğretim öğretmenlerinin iletişim becerileri ile öğrencilerin derse karşı göstermiş oldukları ilgi arasındaki ilişki değerlendirilerek onları bu süreçte da etkili hale getirmektir. Böylece öğrencilerin derse karşı olan ilgilerini olumlu yönde geliştirmek ve İngilizce öğrenme başarılarının artırılması istenmiştir.

Araştırmanın Problemi

İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerisi ile öğrencilerin İngilizce dersine olan ilgileri arasında bir ilişki var mıdır?

Araştırmanın Alt Problemleri

Araştırmanın amacı ve problem durumu doğrultusunda aşağıdaki sorulara yanıt aranmıştır.

1. İngilizce öğretmenin iletişim becerisi cinsiyet, öğrenim durumu, yaş, mesleki deneyim ve okul türü açısından bir farklılık göstermekte midir?
2. Öğrencilerin cinsiyeti, sınıfı, yaşları, kardeş sayıları öğrenmelerini biçimlendirmekte midir?

Eğitim ve İletişim

Eğitim kavramsal olarak; genellikle bireyin geçmiş yaşantılarını, özelde de gelecek yaşantılarının temelini oluşturmaktadır. Bireyin davranış, tutum, düşünce ve anlayışlarının niteliğini ifade eden eğitim, bu özellikler de göz önünde bulundurularak yeni kuşakların toplum yaşamına hazırlanırken, sahip olması gereken bilgi, beceri, tutum ve bakış açıları kazanmalarına ve kişiliklerini geliştirmelerine yardımcı olma şeklinde ifade edilir (Karşlı, 2003: 10).

Sosyal bir varlık olan insan yaşamını sürdürebilmek için içinde bulunduğu her ortamda iletişim kurmaya ihtiyaç duymaktadır. İletişim, bireylerin toplum içerisindeki diğer bireylerle olan ilişkisini düzenlemede, aile ve sosyal gruplarında sorumluluk üstlenmekte, eğitiminde ve iş ortamında etkin bir rol oynamaktadır. İnsan, iletiler yollayarak ve alarak kendisini sosyal çevresinde olanları algılar ve kendisini ifade eder. Kendisini ifade etmek için davranışlarını, duruşunu, yüz ifadelerini, konuşmasını bazen de susmasını kullanır.

İnsanların iletişim kurmadan yaşaması daha doğrusu herhangi bir iletişim aktivitesi içinde olmadan yaşaması zor görünmektedir. Gazete okumak, televizyon haberlerini dinlemek, yoldaki trafik işareti, reklam panoları ve benzeri diğer unsurlara maruz kalmamız aslında iletişimin bir parçası olarak görülebilir. Bu noktada iletişim kavramı olarak içerisinde paylaşım ve etkileşim edimlerini içermektedir (Güngör, 2011: 37). Buradan hareketle insanın iletişim kurmadan hayatını sürdüremeyeceğini göstermektedir.

İletişim sözcüğü batı dillerindeki “communication” sözcüğünün karşılığı olarak dilimizde kullanılmaktadır. Communication sözcüğünün kökeninde Latince communis sözcüğü bulunmakta ve bu kavramda birçok kişiye ve nesneye ait ortaklaşa gerçekleştirilen anlamında kullanılmaktadır. Bu

noktadan yola çıkarak iletişimin köken olarak sadece iletileri aktarmaktan ziyade, toplumsal olarak da bir etkileşimi içerdiğini söylemek mümkündür (Zıllıoğlu, 2007: 22).

Bilgi, düşünce, duygu, tutum ve kanılarla, davranış biçimlerinin kaynak ile alıcı arasındaki bir ilişki yoluyla bir insan ya da insanlardan diğerine bazı kanallar kullanılarak, anlam olarak üzerinde uzlaşılan simgeler aracılığıyla değişimi ve aktarılması sürecidir (Yüksel, 2011).

Bilgi ve anlayışın birinden diğerine aktarım süreci olarak değerlendirilen iletişim, aynı zamanda bireylerin anlatmak istediklerini anlamlandırma ve karşılık verme çabasını içeren bir etkileşim süreci olarak görülebilir. Toplumsal yapının temelinde yer alan bir sistem, kurumsal ve idari yapılanmanın sistematik işlemlerini temin eden bir araç ve kişiler tutumları sergileyerek etkileyen bir sistem olarak iletişim; kişiler arasındaki duygu, düşünce ve bilgi alışverişi başka bir ifadeyle bireylerarası bir anlaşma köprüsü olarak da görülebilir (Güney, 2008: 339). Cüceloğlu (1997: 67) ise iletişimi, birbirleriyle ilişkili olan birimlerin karşılıklı ileti alışverişi olarak tanımlamıştır. İletişim ayrıca bu bağın kurulduğu kişilerin bilgi ve simgeler oluşturarak karşılıklı ilettikleri mesajları anlayarak yorumladıkları bir süreç olarak da kabul edilmektedir (Dökmen, 1994: 320).

Tanrıkulu (2002) bireylerin ve örgütlerin içinde buldukları toplumsal sistemde ve bu sistemdeki diğer birey ve örgütlerle aralarında olması gereken uyum ve etkileşimi sağlayan temel bir süreç olduğunu vurgulamaktadır. Bu tanımlardan anlaşılacağı üzere iletişim, bilgi ve tecrübelerinden yararlanarak yaşadığı çevreyi ve kendisini algılaması, sonuç olarak bu algıyı çeşitli araçlar kullanarak ifade etmesidir. Algılama kişiden kişiye farklılık gösterdiğinden iletişim de çeşitlenmektedir.

Ölçek Verilerinin Toplanması

Veri toplama araçlarının araştırmada kullanılabilmesi için İletişim Becerileri Envanteri' ni geliştiren Balcı (1998)'dan ve İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği için Orakçı(2017)'dan gerekli izinler alınmıştır. Veri toplama araçlarının Yakutiye ve Palandöken ilçelerindeki ilkokullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerine uygulanabilmesi için Erzurum İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden gerekli izinler alınmıştır. Covid 19 pandemi sürecinde bulunduğu için tüm ölçekler araştırmaya katılan öğrencilere ve öğretmenlere online olarak ulaştırılmıştır. Veri toplama araçlarının yönergeye uygun olarak cevaplanması sağlanmıştır.

Verilerin Analizi

Bu araştırma sürecinde öğrenci ve öğretmenlerden elde edilen veriler SPSS 23 istatistik paket programına yüklenerek çözümlenmiştir. Eksik ya da yanlış doldurulan ölçekler değerlendirmeye alınmamıştır. Kriter olarak '0.5'anamlılık düzeyi alınmıştır. Bu programda öncelikle veriler kodlanarak analize hazır duruma getirilmiştir. Frekans, yüzde hesaplamaları, t-testi ve ANOVA istatistiki yöntemlerinden faydalanılmıştır. Cinsiyet, öğrenim gördükleri sınıf, yaşları ve kardeş sayısı gibi demografik değişkenlerin içerdiği grupların karşılaştırılması için grupların karşılaştırılmasında iki bağımsız grup içeren demografik değişkenlerin alt boyutlarla karşılaştırılması için "Bağımsız Örneklem t Testi"; ikiden fazla bağımsız grup içeren demografik değişkenlerin karşılaştırılması için "Tek Yönlü Varyans Analizi (ANOVA)" kullanılmıştır. Ölçümlerde anlamlılık değeri 0,05 olarak alınmıştır.

İstatistiki işlemlerde verilerin analiz için normal ya da normale yakın dağılım göstermesi beklenmektedir. Normallik bir değişkenin skorlarının çan şeklinde dağılması demektir. Bundan dolayı öncelikle ölçeklere ait veri setinin normal dağılıma uyup uymadığı kontrol edilmiştir.

Verilerin nasıl dağıldığını görmek amacıyla histogram, saplı kutu grafiği, detrended normallik grafiği ve dal yaprak gibi görsel amaçlı grafikler ile Kolmogrov- Smirnov ve ShapiroWilk testleri gibi istatistiksel yöntemler kullanılmaktadır (Kalaycı, 2008). Ayrıca veri dağılımının normal olup olmadığını belirlemede çarpıklık (Skewness) ve basıklık (Kurtosis) değerlerinden de faydalanılabilir.

Bu çalışmada veri toplama aşamasında kullanılmış olan "İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği" ve "İletişim Becerileri Envanteri" normallik sınamasına tabi tutulmuştur. Normal dağılıma karar vermede; histogram, Q plot gibi grafiksel yöntemler ile Kolmogrov- Smirnov ve ShapiroWilk testleri gibi istatistiki analizler ve basıklık-çarpıklık değerleri kullanılmıştır. İngilizce Dersine Yönelik Tutum

Ölçeği” ve “İletişim Becerileri Envanteri”nin Frequencies testlerinden elde edilen verilerle Skewness ve Kurtosis analizi yapılmış, sonuç olarak ölçeklerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiştir.

BULGULAR

Bu bölümde, araştırmaya katılan ilköğretim İngilizce öğretmenlerinin ve öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve grafik dağılımları, İngilizce öğretmenlerinin iletişim beceri düzeyleri ve bağımsız değişkenler arasındaki ilişkiyi belirlemek için t testleri ve anova analizleriyle birlikte öğrencilerin İngilizce dersine olan ilgileriyle bağımsız değişkenlerin ilişkisi için tablolar ve yorumlar yer almaktadır. Araştırmanın alt problemlerinin çözümlenmesi amacıyla toplanan verilerin analiz edilmesi sonucu elde edilen bulgular bulunmaktadır. Bulgularda araştırma problemi ve alt problemlerine cevap verilmiştir.

İlkokul İngilizce Öğretmenlerinin İletişim Becerilerinin Toplam Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo 1’de araştırmaya katılan ilkokul İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerilerini belirlemeye yönelik kullanılan ölçeğin alt boyutlarına ait aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar belirlenmiş ve sunulmuştur.

Tablo 1. İlkokul İngilizce Öğretmenlerinin İletişim Beceri Envanterine İlişkin Toplam Puanlar

Alt Boyutlar	N	\bar{x}	Ss	Aralık	En Küçük Değer	En Büyük Değer
Zihinsel	86	3,34	0,27	Bazen	2,73	4,00
Duygusal	86	3,09	0,19	Bazen	2,60	3,47
Davranışsal	86	3,46	0,19	Sıklıkla	2,80	4,00
Toplam	86	3,30	0,22	Bazen	2,71	3,82

Tablo 1.’e bakıldığında, öğretmenlerin zihinsel iletişim becerilerinin aritmetik ortalaması 3,34, standart sapmasının .27, duygusal iletişim becerilerinin aritmetik ortalaması 3.09 standart sapması .19, davranışsal iletişim becerilerinin aritmetik ortalaması 3,46 standart sapması .19 olduğu görülmektedir. Buradan öğretmenlerin zihinsel, duygusal iletişim becerilerinin ‘bazen’ (\bar{x} =3.30) düzeyinde olduğunu ve davranışsal iletişim becerilerinin ‘sıklıkla’ (\bar{x} =3.46) olduğu söylenebilir.

Öğrencilerin İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam Puanlarına İlişkin Bulgular

Tablo 2.’de araştırmaya katılan öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumlarını belirlemeye yönelik kullanılan ölçeğin alt boyutlarına ait aritmetik ortalamalar ve standart sapmalar gösterilmektedir.

Tablo 2. Öğrencilerin İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam Puanları

Alt Boyutlar	N	\bar{x}	Ss	Aralık	En Düşük Değer	En Yüksek Değer
Duyuşsal	138	2,87	0,46	Bazen	1,90	5,00
Davranışsal	138	3,34	0,95	Bazen	1,17	8,33

Toplam 138 3,10 0,71 Bazen 1,53 6,66

Tablo 2.'e bakıldığında, öğrencilerin duyuşsal boyut aritmetik ortalaması 2,87, standart sapmasının .46, davranışsal boyutunun aritmetik ortalaması 3.34 standart sapması .95 olduğu görülmektedir. Bu bilgilerden öğrencilerin duyuşsal ve davranışsal iletişim becerilerinin 'bazen' (\bar{x} =3.10) düzeyinde olduğunu söylenebilir.

Demografik Özellikler-İletişim Becerileri Envanteri

Demografik değişkenlere ilişkin bulgular aşağıdaki çizelgelerde belirtilmiştir:

Tablo 3. Öğretmenlerin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Özellikler	Kategoriler	F	%
Cinsiyet	Kadın	63	73,3
	Erkek	22	25,6
Öğrenim Durumu	Lisans	83	96,5
	Yüksek Lisans	3	3,5
Yaş	20-30yaş	43	50,0
	31-40yaş	38	44,2
	41 ve üzeri	5	5,8
Mesleki Hizmet Süresi	0-5 yıl	40	46,5
	6-10 yıl	28	32,6
	11-15 yıl	11	12,8
	16 yıl ve üzeri	7	8,1
Çalıştığınız Kurum	Devlet	79	91,9
	Özel	7	8,1
Toplam		86	100

Tablo 3'de, çalışma grubunda yer alan 86 öğretmenin demografik özelliklerine ilişkin veriler gösterilmiştir. Çalışmada yer alan öğretmenlerin 63'ü kadın (%73,3), 22'si ise erkektir (%25,6).

Öğretmenlerin yaş dağılımları ise şu şekildedir: 20-30 yaşında olan 43 kişi(50,0), 31-40 yaşında olan 38 kişi(44,2), 41yaş ve üzerinde olan 5 kişi(5,8)dir. Ölçeğe katılan öğretmenlerin mesleki hizmet süreleri şu şekildedir: 0-5 yıl 40 kişi(46,5), 6-10 yıl 28 kişi(32,6), 11-15 yıl 11 kişi(12,8), 16 yıl ve üzeri 7 kişi(8,1). Devlet kurumlarında çalışan öğretmen sayısı 79kişi(91,9); özel kurumlarda çalışan 7 kişi(8,1)dir.

Demografik Özellikler- İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Demografik değişkenlere ilişkin bulgular aşağıdaki çizelgelerde belirtilmiştir:

Tablo 4. Öğrencilerin demografik özelliklerine ilişkin frekans ve yüzde dağılımları

Özellikler	Kategoriler	F	%
Cinsiyet	Kız	71	51,4

	Erkek	67	48,6
Sınıf	2.Sınıf	49	35,5
	3.Sınıf	50	36,2
	4.Sınıf	39	28,3
Yaş	7	11	8,0
	8	41	29,7
	9	59	42,8
	Diğer	27	19,6
Kardeş Sayısı	1	26	18,8
	2	45	32,6
	3	37	26,8
	4	19	13,8
	5 ve üstü	11	8,0
Toplam		138	100

Tablo 4.'de, çalışma grubunda yer alan 138 öğrencinin demografik özelliklerine ilişkin veriler gösterilmiştir. Çalışmada yer alan öğrencilerin 71'i kız (%51,4), 67'si ise erkektir (%48,6). Öğrencilerin sınıf dağılımları ise şu şekildedir: 2.sınıfta bulunan 49 kişi (%35,5), 3.sınıfta bulunan 50 kişi (%36,2), 4.sınıfta bulunan 39 kişi (%28,3)dir. Öğrencilerin yaş dağılımları da şu şekildedir: 7 yaşında olan 11 kişi(8,0), 8 yaşında olan 41 kişi(29,7), 9 yaşında olan 59 kişi(42,8), diğer yaş grubunda olan 27 kişi(19,6)dir. Öğrencilerin kardeş sayısı şu şekildedir: 1 kardeşi olan 26 kişi(18,8), 2 kardeşi olan 45kişi(32,6), 3kardeşi olan 37 kişi(26,8), 4 kardeşi olan 19 kişi(13,8), 5 ve üstü kardeşi olan 11 kişi(8,0)dir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Bulgular-İletişim Becerileri Envanteri

Araştırmanın birinci alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri cinsiyet açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce öğretmenlerinin cinsiyet değişkenine göre iletişim becerileri düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene's testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiştir. Bu test sonucunda varyansların homojen olduğu görülmüştür(L= .249; L= .154; L= .265; p>.05). Sonuçlarına göre, zihinsel iletişim alt boyutu(t= -.347; p<.05) ve duyuşsal iletişim boyutu (t= -.77; p<.05) puan ortalamaları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kadın İngilizce öğretmenlerinin zihinsel iletişim(\bar{x} =3,75; ss=,26), duygusal iletişim(\bar{x} =3,60; ss=,19) ve genel iletişimden(\bar{x} =156,70; ss=5,93)aldıkları puanların erkek öğretmenlerden daha yüksek olduğu görülmüştür. Ve kadın öğretmenlerin en yüksek puanı zihinsel iletişim alt boyutundan aldıkları saptanmıştır.

İkinci Alt Probleme İlişkin Bulgular-İletişim Becerileri Envanteri

Araştırmanın ikinci alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri öğrenim durumu açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce öğretmenlerinin öğrenim durumları değişkenine göre Levene's testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş ve sonuçta varyansların homojen olduğu görülmüştür (L= .856; L= .666; L= .514,L=673; p>.05). Sonuçlar incelendiğinde, ilkokullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerinin zihinsel iletişim, davranışsal iletişim ve genel iletişim becerileri alt boyut puanlarının öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir (p>.05). Ancak duygusal iletişim alt boyutunda yüksek lisans eğitimi almış öğretmenlerin puanlarının lisans eğitimi alanlara göre yüksek olduğu saptanmıştır.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular- İletişim Becerileri Envanteri

Araştırmanın üçüncü alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri yaşları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Farklı yaş grubunda bulunan öğretmenlerin iletişim becerileri alt boyutunda ve iletişim düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan tek yönlü

varyans analizi (ANOVA) testi sonrasında $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Bulgular- İletişim Becerileri Envanteri

Araştırmanın dördüncü alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri mesleki deneyimleri açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Farklı hizmet sürelerini doldurmuş öğretmenlerin iletişim becerileri alt boyutunda ve iletişim düzeylerinin karşılaştırılması için yapılan tek yönlü varyans analizi (ANOVA) testi sonrasında sonuçlarda $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Bulgular- İletişim Becerileri Envanteri

Araştırmanın beşinci alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri görev yaptıkları okul türleri açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce öğretmenlerinin çalıştıkları okul türü değişkenine göre Levene’s testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş ve sonuçta varsyanların homojen olduğu görülmüştür ($L = .519$; $L = .267$; $L = .270$, $L=916$; $p > .05$).

İlkokullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerinin zihinsel iletişim, duygusal iletişim ve genel iletişim becerileri alt boyut puanlarının okul türlerine göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p > .05$). Ancak davranışsal iletişim alt boyutunda devlet okulunda çalışan öğretmenlerin puanlarının ($\bar{x}=3,60$; $ss=0,18$) özel okullarda çalışanlara göre daha yüksek olduğu saptanmıştır.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Bulgular-İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmanın altıncı alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları cinsiyet açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları cinsiyet değişkenine göre iletişim becerileri düzeylerinin anlamlı farklılık gösterip göstermediğini belirlemeden önce, Levene’s testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiştir. Bu test sonucunda varsyanların homojen olduğu görülmüştür ($L = .345$; $L = .226$; $p > .05$). Sonuçlarına göre, duyuşsal alt boyutu ($t = -.368$; $p < .05$) ve davranışsal alt boyutu ($t = -.884$; $p < .05$) puan ortalamaları anlamlı şekilde farklılaşmaktadır. Kız öğrencilerin duyuşsal alt boyutu ($\bar{x}=2,88$; $ss=,456$) ve davranışsal alt boyutu ($\bar{x}=3,41$; $ss=1,024$) ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Bulgular-İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmanın yedinci alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları okudukları sınıflar açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Öğrencilerin sınıf değişkenlerine göre Levene’s testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş ve sonuçta varsyanların homojen olduğu görülmüştür ($L = .322$; $L = .823$; $p > .05$). İngilizce tutumları ile sınıf kademeleri arasında ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Ayrıca $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Bulgular-İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmanın sekizinci alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları yaşları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Öğrencilerin yaş değişkenlerine göre Levene’s testi ile dağılımların varyanslarının homojenliği test edilmiş ve sonuçta varsyanların homojen olduğu görülmüştür ($L = .201$; $L = .171$; $p > .05$). İngilizce tutumları ile yaşları arasında ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Ayrıca $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Bulgular-İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları kardeş sayıları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları kardeş sayılarına göre anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Ayrıca $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

İlkokul İngilizce Öğretmenlerinin İletişim Becerilerinin Toplam Puanlarına İlişkin Sonuçlar

İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri ölçeğinin zihinsel iletişim ($\bar{x}=3,34$) ve duygusal iletişim ($\bar{x}=3,09$) alt boyutlarından aldıkları puanların ortalamalarının ‘bazen’, davranışsal iletişim ($\bar{x}=3,45$) alt boyutundan aldıkları puan ortalamalarının ‘sıklıkla’, öğretmenlerin genel iletişim becerilerinin de ‘bazen’ düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Ölçeğin genel puanlamasında en yüksek puan alan öğretmen 165, en düşük puan alan öğretmen 137 olarak ölçülmüştür. Alan yazın incelendiğinde, Baykara ve Pehlivan (2005) Hacettepe Üniversitesi sınıf öğretmenliği bölümünde eğitim gören öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin sınıf düzeyi ve cinsiyetlerine göre farklılaşp farklılaşmadığını incelemek için yaptığı çalışmada, öğretmen adaylarının iletişim becerilerinin ‘oldukça yüksek’ düzeyde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Olgun (2005) ise sınıf öğretmenleriyle yaptığı çalışmada, sınıf öğretmenlerinin sınıf içi etkili iletişim becerilerinin ‘yeterli’ düzeyde olduğunu belirtmiştir.

Öğrencilerin İngilizce Dersine Yönelik Tutum Ölçeği Toplam Puanlarına İlişkin Sonuçlar

Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutum ölçeğinden aldıkları toplam puan ortalamaları 45,28’dir. Ölçeğin genel puanlamasında en yüksek puan alan öğrenci 63, en düşük puan alan öğrenci ise 28 olarak ölçülmüştür. Ölçeğin davranışsal alt boyut ortalaması ($\bar{x}=3,35$) ve duygusal alt boyut ortalaması ($\bar{x}=2,87$)’nin ‘bazen’ düzeyinde olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Elde edilen bu sonuçlara göre öğrencilerin İngilizce dersine karşı çok fazla olumsuz tutumları bulunmamaktadır. Ortalama puanları ile öğrencilerin İngilizce ‘ye karşı olumlu bir tutum düzeyine sahip olduğunu göstermiştir.

Birinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın birinci alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri cinsiyet açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Cinsiyete göre öğretmenlerin iletişim becerileri arasında anlamlı fark bulunmamıştır. Ancak, iletişim becerileri alt ölçeklerinden, zihinsel iletişim alt boyutunda cinsiyete göre anlamlı bir fark bulunmuştur. Kadın öğretmenlerin erkek öğretmenlerden daha yüksek puan aldıkları gözlemlenmiştir. Literatür incelendiğinde bu çalışmaya benzer çalışmalar bulunmaktadır. Bozkurt, Nacar ve Tümkaya (2011) yaptıkları çalışmada, sınıf öğretmenlerinin iletişim becerilerinin cinsiyete göre kadın öğretmenler lehine anlamlı farklılık gösterdiğini belirtmiştir.

İkinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın ikinci alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri öğrenim durumu açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İlkokullarda görev yapan İngilizce öğretmenlerinin zihinsel iletişim, davranışsal iletişim ve genel iletişim becerileri alt boyut puanlarının öğrenim durumuna göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir ($p>.05$). Ancak duygusal iletişim alt boyutunda yüksek lisans eğitimi almış öğretmenlerin puanlarının lisans eğitimi alanlara göre yüksek olduğu saptanmıştır. Araştırma sonucunun Baydar Posluoğlu’nun (2014) ilkökul öğretmenlerinin iletişim becerileri ve empati kurma becerilerini incelediği çalışmanın sonucuyla örtüştüğü görülmektedir.

Üçüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın üçüncü alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri yaşları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Araştırmanın sonuçlarına göre İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri toplam puanları yaşlarına göre anlamlı bir fark göstermemektedir. Baydar ve Posluoğlu da (2014) ilkökul öğretmenlerinin iletişim yeterlilikleri ile empati kurma becerilerini incelediği çalışmada, öğretmenlerin yaşı ile iletişim yeterlilikleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığını saptamıştır.

Dördüncü Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dördüncü alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri mesleki deneyimleri açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce öğretmenlerinin iletişim

becerileri toplam puanları ile meslekte geçirdikleri hizmet süreleri arasında anlamlı bir fark bulunmadığı görülmüştür. Bu sonuç, öğretmenlerin mesleğin her döneminde iletişim becerilerini etkili kullanma, öğrencileriyle etkili iletişim kurup sınıf içi iyi bir iletişim ortamıyla desteklendiğinin göstergesidir.

Beşinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın beşinci alt problemi “İngilizce öğretmenlerinin iletişim becerileri görev yaptıkları okul türleri açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce öğretmenlerinin çalıştıkları okul türü değişkenine göre genel olarak farklılaşmadığı görülmektedir. Ancak davranışsal iletişim alt boyutunda devlet okullarında çalışmakta olan öğretmenler özel okullarda çalışan öğretmenlere göre daha yüksek puanlar aldıkları tespit edilmiştir. Genel olarak öğretmenlerin iki çalışma ortamında da iyi bir iletişim kurmaya çalıştıkları gözlemlenmektedir. Böylece öğrenme ortamı daha verimli hale gelmektedir.

Altıncı Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın altıncı alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları cinsiyet açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. Alt problemin cevaplanması amacıyla yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular, öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları bağlamında; kız öğrencilerin tutumları ile erkek öğrencilerin tutumları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmüştür. Buna göre, kız öğrenciler, erkek öğrencilere göre İngilizce dersine yönelik daha olumlu bir tutum ortaya koymuşlardır. Ayrıca kız öğrencilerin duyuşsal alt boyutu ve davranışsal alt boyutu ortalamalarının erkek öğrencilerden daha yüksek olduğu görülmektedir.

İngilizce dersine yönelik tutumların ölçülmesinde cinsiyet değişkeni farklı çalışmalarda ele alınmıştır. Yapılan araştırma sonuçlarının çoğunda kız öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutum puanlarının daha yüksek olduğu görülmüştür. Cebeci (2006), öğrencilerin cinsiyetleri, devam ettikleri program ve bölüm gibi değişkenler açısından tutumlarını karşılaştırıp öğrencilerin genel olarak olumlu tutuma sahip olduğunu, fakat kızların tutumlarının erkeklere nazaran daha olumlu olduğunu ortaya koymuştur.

Yedinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın yedinci alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları okudukları sınıflar açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce tutumları ile sınıf kademeleri arasında ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Ayrıca $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir.

Sekizinci Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın sekizinci alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları yaşları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce tutumları ile yaşları arasında ise anlamlı bir farklılık gözlemlenmemiştir. Ayrıca $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç öğrencilerin İngilizce öğrenmeye başladıklarındaki tutumlarını ilkökul eğitimleri boyunca sürdürdüklerinin göstergesi olabilir.

Dokuzuncu Alt Probleme İlişkin Sonuçlar

Araştırmanın dokuzuncu alt problemi “Öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumları kardeş sayıları açısından farklılık göstermekte midir?” şeklindedir. İngilizce dersine yönelik tutumları kardeş sayılarına göre anlamlı bir farklılık oluşturmamaktadır. Ayrıca $p < 0,050$ düzeyinde anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Yapılan araştırmalara bakıldığında kardeş sayısı değişkeni, öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumlarını ölçmek için kullanılan değişkenler arasında pek değerlendirilmemiştir.

Araştırma sonucunda bayan İngilizce öğretmenlerinin zihinsel ve duygusal iletişim puanlarının erkek İngilizce öğretmenlerine oranla yüksek olduğu ölçülmüştür. Öğrenci sınıf ortamında kendisini zihinsel ve duygusal olarak anlayabilen öğretmenin varlığında kendisini daha iyi hissederek İngilizce 'ye karşı daha olumlu bir tutum gösterecektir. Bu da öğrencilerin derslere karşı daha istekli ve aktif olmalarını sağlayacaktır.

Sınıfta İngilizce öğretmeninin kurduğu etkili bir göz iletişimiyle başlayan süreçte öğrencilerini dinlemek için zaman ayıran, gerektiğinde onları rahatlatan, öğrencilerin konuşmaları bitmeden sözünü kesmeyen, ses tonunu dersin konusuna göre ayarlayabilen bir öğretmenin varlığı öğrencinin kendisini tanımasına yardımcı olur. Kendisini tanıyan öğrenci ise İngilizce öğrenmeye daha istekli hale gelmektedir.

İngilizce dersine yönelik öğrencilerin duyuşsal ve davranışsal boyuttaki sonuçları normallik göstermektedir. Olumsuz tutum olarak ise çok düşük puanların olmadığı ölçülmüştür. Bu da bizi İngilizce öğretmenlerinin etkili iletişim becerilerini kullandığı sonucuna ulaştırmaktadır.

Kız öğrencilerin İngilizce dersine yönelik tutumu erkek öğrencilere oranla daha olumlu olması kız öğrencilerin bu derse yönelik başarısını artırmaktadır.

Kaynakça

- Anşın, S. (2006). Çocuklarda Yabancı Dil Öğretimi .*D.Ü.Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi*, 6(9): 9-20.
- Baydar Posluoğlu, F.D., 2014. “İlkokul Öğretmenlerinin İletişim Yeterlilikleri ile Empati Kurma Becerileri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, Yeditepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- Baykara Pehlivan, K., 2005. “Öğretmen Adaylarının İletişim Becerisi Algıları Üzerine Bir Çalışma”, İlköğretim Online, 4(2), ss. 17-23.
- Cebeci B. F. (2006). Mesleki ve teknik lise öğrencilerinin İngilizce derslerine yönelik tutumları. (Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi). Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Bursa
- Cüceloğlu, D. (1997). Yeniden İnsan İnsana. İstanbul: Remzi Kitabevi
- Çakıcı, D. (2010). Parents’ and English language teachers’ views about early foreign language education in Turkey. Participatory Educational Research. Vol: 1. Pp 33-42.
- Çetinkaya, Z. (2011). Türkçe öğretmen adaylarının iletişim becerilerine ilişkin görüşlerinin belirlenmesi. Kastamonu Eğitim Dergisi, 19(2), 567-576.
- Demirezen, M. (2003). ‘Yabancı Dil ve Anadil Öğreniminde Kritik Dönemler’ , Dil Dergisi, Sayı 118.TÖMER. Ankara Üniversitesi.
- Dökmen, Ü. (1994). Sanatta ve Günlük Yaşamda İletişim Çatışmaları ve Empati. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Erözkan, A. (2005). “Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerilerini Etkileyen Faktörler” Eğitim Bilimleri Dergisi, 26 (26): 59-72.
- Ersanlı, K. & Balcı, S. (1998). İletişim Becerileri Envanterinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlilik Çalışması, Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi, 10 (2), 7-12
- Güney, S. (2008). Davranış Bilimleri. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Güngör, N. (2011). İletişim Kuramlar, Yaklaşımlar. Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Gürşimşek, I., Vural, D. E. & Demirsöz, E. S. (2008). Öğretmen adaylarının duygusal zekâları ile iletişim becerileri arasındaki ilişki. Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 8(16), 1-11.
- Kalaycı, Ş. (2008). SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri. Ankara: Asil Yayınevi.
- Kara, Ş. (1999). ‘Erken Yaşta Yabancı Dil Öğrenim ve Öğretimi’. Dil Dergisi, Sayı 79. TÖMER. Ankara Üniversitesi.
- Karlı, M.D.(2003) Öğretmenliğin Temel Kavramları, Öğretmenlik Mesleğine Giriş. Ankara: Pegem Akademi Yayınları

- Kılıcıgil, E., Bilir, P., Özdiñ, Ö., Eroğlu, K. & Eroğlu, B. (2009). İki Farklı Üniversitenin Beden Eğitimi ve Spor Yüksekokulu Öğrencilerinin İletişim Becerilerinin Değerlendirilmesi. *Spormetre Beden Eğitimi ve Spor Bilimleri Dergisi*, 7(1), 19-28.
- Mirici . İ. H. Metin, G. Efe, K. Akıncı, S. (2002). Teaching English Through Dramatisation in Pre-school Education. The First International Troia- Çanakkale Language Teaching and School Development Symposium. Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi. 22-25 Haziran 2002.
- Nacar, F.S., Tümkaya, S., 2011. “Sınıf Öğretmenlerinin İletişim ve Kişilerarası Problem Çözme Becerilerinin İncelenmesi”, *Elementary Education Online*, 10(2), ss. 493-511.
- Ocak, G., ve Erşen, Z. (2015). Öğretmen Adaylarının İletişim Becerileri Algılarının İncelenmesi. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 1-19.
- Olgun, F.B., 2005. “Sınıf Öğretmenlerinin Sınıf İçinde Etkili İletişim Ortama Yaratma ve İletişimde Fırsat Eşitliği Sağlama Becerilerinin Değerlendirilmesi”, *Yüksek Lisans Tezi, Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sivas*.
- Orakcı, Ş. (2017). Öğrenen özerkliğine dayanan öğretim etkinliklerinin 6. sınıf öğrencilerinin İngilizce başarılarına, tutumlarına, öğrenen özerkliklerine ve kalıcı öğrenmelerine etkisi. (Doktora Tezi) Gazi Üniversitesi, Ankara
- Pehlivan, K. B. (2005). *Öğretmen Adaylarının İletişim Becerisi Algıları Üzerine Bir Çalışma*. *İlköğretim-Online*, 4(2), 17–23.
- Saracaloğlu, A. S., Özkütük, N. & Silkü, A. (2001). Üniversite Öğrencilerinin İletişim Becerileri. *X. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi*. Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Bolu.
- Sevinç, M. (2003). *Erken Çocuklukta Gelişim ve Eğitimde Yeni Yaklaşımlar*. İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Tanrıkulu B. (2002). İnsan kaynakları yönetiminin etkinliğinde iletişimin rolü. *Çağın Polisi dergisi*. Retrieved May 19, 2020, from <http://www.caginpulisi.com.tr/insan-kaynaklariyonetiminin-etkinliginde-iletisimin-rolu-2/>
- Yüksel, A. H. (2011). *İletişimin Tanımı ve Temel Bileşenleri* (Ed:Uğur Demiray). Etkili İletişim. Ankara: Pegem Yayınları.
- Zıllıoğlu, M. (2007). *İletişim Nedir?*. İstanbul: Cem Yayınevi.

ASSESSING MARRIAGES THROUGH THE VIEWS OF WOMEN WHO EXPERIENCED EARLY (CHILD) MARRIAGES

Research Assistant Senem GÜRKAN, Ondokuz Mayıs University, Department of Women's and
Family Studies, Samsun / TURKEY
ORCID:<https://orcid.org/0000-0002-2061-6385>

Abstract

Early marriages are a social phenomenon which means the formal and informal marriages that happened between people one of or both of whom are under the age of 18. Traditions, lack of information and education, stereotypes, gender inequality, the decisions of the elder members of the family and relatives are some of the reasons of early marriages which effect women more than men. The aim of this study is to reveal the causes and impacts of early (child) marriages through the views of women who experienced early marriages. So, 14 women participants from Canik district of Samsun were selected as the participants of the study via snowball sampling technique. Both face-to-face and online in-depth interviews were made with these participants. The socio-demographic features asked to the participants were the current age, age of marriage, husband's age of marriage, marital status, marriage patterns, occupation and educational status. Moreover, they were also asked to tell the causes and effects of marriages they lived. The findings of the study put forth that according to the replies of the participants, the causes of the early marriages can be grouped into 7 themes such as tradition and religion, love, ignorance, to raise social status, problems in family life, gender bias and economic reasons respectively. On the other hand, the impacts of early marriages can be classified into two major categories such as negative and positive effects. The eight negative effects are missing juvenile opportunities, health problems (physical and mental), missing educational opportunities, being too immature to carry the responsibilities of a child and a family, poverty, missing career opportunities, violence and social stigma. The three positive effects are being able to develop empathy with children, learning the struggles of life early and starting an extended family.

Keywords: Early marriages, child marriages, in-depth interview, Samsun, child bride.

INTRODUCTION

Being a common problem almost all over the world, early marriages, or named as child/premature marriages is a phenomenon referring to the (in)formal marriages done before the age of 18 (UNICEF, 2020).

These kinds of marriages are seen between both sexes; but especially girls tend to experience child marriages more than boys because of gender inequality, traditions, stereotypes, etc. and may result in some physical and physiological health problems (UNFPA, 2013; Jain & Kurz, 2007; Boran, Gökçay, Devecioğlu, Eren, 2013; Girls Not Brides, 2018; Ahmed, Khan, Alia and Noushad, 2013). The Grand National Assembly of Turkey (2010) added customs, false perceptions of religion, ignorance, domestic violence as the other causes of early marriages. Mentioning the problems that the girl or the boy faced in their family, Özcebe ve Biçer (2013) underlined that marriages can be seen as a way of getting rid of these problems by a child. In addition to all these causes, Jain, Bisen, Singh & Jain (2011) added the reasons such as raising social and financial status, myths and misconceptions, insecurity, disobedience, patriarchal

society. Müller (2014) told that poverty, civil conflict such as child labour, prostitution or child neglect, pregnancy or premarital sex are the other causes of these marriages.

Early marriages have some effects on both the individual and the society itself. According to Müller (2014), health problems, poverty, domestic violence and abuse are the main consequences of early marriages. Educational problems are especially underlined by Ugboha & Namu (2019). Moreover, Nzenwata (2018) added social stigma and illiteracy to the other results.

Regarding the legal position to prevent early marriages, Republic of Turkey has taken some legal precautions via Turkish Civil Code (2017); saying that the minimum age of marriage is 18; with some exceptional conditions that the judge can allow 16-year-old individuals to get married. In spite of all these measures, national and international agreements, early marriages are still a crucial problematic issue for children all over the world.

In the light of all these background knowledge summaries, this study aims at determining the causes and impacts of early (child) marriages through the views of women who experienced early marriages.

From this point forth, the research questions of the study are as follows:

1. What is the socio-demographic features of the women who experiences early marriages?
2. What are the causes of early marriages according to the women who experienced early marriages?
3. What are the impacts of early marriages according to the women who experienced early marriages?

MATERIALS and METHODS

As this study aims at revealing the causes and impacts of early (child) marriages through the views of women who experienced early marriages, it was decided to use qualitative methods rather than quantitative ones to conduct the research.

Research Design

This research was conducted through grounded theory “which is ‘grounded’ in data that has been systematically collected and analysed” (Denzin, 1994).

Participants of the Study

The participants of the research are 14 women from Canik district of Samsun. These participants were selected via snowball sampling technique. This method refers to determining the latter participants by asking the suggestions of former ones about offering the new participants carrying similar features to them (Erickson, 1979). The participants were named with a code such as P1.

Data Collection

The data gathered from face-to-face and online in-depth interviews were collected through semi-structured interview form. These kinds of forms contain open-ended questions to be asked to the participants (Merriam, 2009).

While creating this form, some former studies from literature were evaluated and the questions of this research were selected from these such as Aydın and Akay (2017), Yiğit (2017) and Ahmed, Khan, Alia and Noushad, (2013).

The questions in order to get the socio-demographic features of the participants are the current age, age of marriage, husband's age of marriage, marital status, marriage patterns, occupation and educational status.

The other questions of the form are:

1. What does marriage mean for you?
2. What was your reason to make an early marriage?
3. What has your early marriage caused?

The approval of ethics committee was taken and most of the interviews were done online because of Covid-19 pandemic. The interviews were lasted for mostly 30 minutes.

Data Analysis

The data were changed into a written material by the researcher and this set of data were put to Miles and Huberman's (1984) qualitative data analysis model. After the reduction and displaying the data, verification of the data was finished and the themes were made clear in order to reveal the grounded data in participants' speech.

FINDINGS and RESULTS

1. Findings About the Socio-Demographic Features of the Participants

	Current Age	Age of Marriage	Marital Status	Husband's age of Marriage	Marriage Pattern
P1	73	14	Married	16	Arranged marriage
P2	19	17	Married	22	Marriage without parents' consent
P3	27	15	Married	14	Arranged marriage
P4	63	13	Married	26	Consanguineous marriage
P5	23	17	Married	19	Arranged marriage
P6	20	16	Married	17	Traditional (Bride exchange)
P7	20	17	Married	25	Consanguineous marriage
P8	32	17	Divorced	18	Arranged marriage
P9	26	16	Married	17	Love marriage
P10	46	17	Single (death)	17	Arranged marriage
P11	31	17	Married	16	Consanguineous marriage

P12	39	16	Divorced	20	Marriage without parents' consent
P13	19	15	Married	15	Love marriage
P14	21	17	Married	16	Love marriage

Table 1. The Socio-Demographic Features of the Participants

As table 1 states, current ages of the participants were between 19 and 73. The women all experienced early marriages (the youngest one married at the age of 13) whereas all of their husbands were not child. The 8 husbands were child and the youngest one got married at the age of 14. Three of the participants (P1, P11, P14) married to a boy younger than themselves. The age difference between them was 13 mostly at P4. As to the marital status of the participants, it can be concluded that 11 (79%) of the participants were still married, while 2 of them (14%) got divorced and one of them (7%) was single as her husband died. When the marriage patterns of the participants are considered, it can be seen that 5 (36%) of the participants made an arranged marriage, 3 of the participants made love marriage and consanguineous marriage (21% each). Two women (14 %) married to their husbands without the consent of their parents and one woman (8 %) married traditionally via bride exchange.

This is the statement of the P6, who made a traditional marriage (bride-exchange):

“We were going to the same school with my cousin. She was my best friend. At that time, we were living in our hometown Diyarbakır. One day, my uncle came to our home and told us (the children) to go outside and wait them to call. We played volleyball and some games outside when suddenly my mother came with tears in her face calling my cousin and me to come inside. That was one of the most difficult time of my life. My uncle told us that we were going to marry to two brothers living in a near village. We were shocked. We knew that boys from school, but weren't we children? We both moved to Samsun last year. I have two children now and both of them are girls. I will never let them marry in such an early age, because their future must be better than mine (she cries).” (P6, age of marriage: 16).

Another statement belongs to a woman who married to her lover and are still married:

“We have been married for ten years now. We were neighbours and fell in love with each other. He was older than me; that is, I was 16 and he was 17. The court told that if our parents give consent, there would not be any problems for us to get married. So, we got married. We still love each other. We do not have any child; my husband has some health problems. I do not see this situation as a problem. We are still very close friends, working at the same shop. We have a new decision so we need to work harder than ever: we will adopt a baby girl!” (P9, age of marriage: 16).

Other findings gathered from the study are about the educational background and occupation of the participants.

	Educational Background	Occupation	Husband's Educational Background	Husband's Occupation
P1	Illiterate	Not working	Left primary School	Worker
P2	High School	Secretary	High School	Public Officer
P3	Middle School	Housekeeper	Left Primary School	Worker
P4	Left Primary School	Not working	High School	Soldier
P5	Primary School	Hair dresser	Primary School	Not working
P6	Primary School	Housekeeper	Primary School	Worker
P7	Left Middle School	Not working	High School	Public Officer
P8	Left High School	Housekeeper	Middle School	Janitor
P9	Middle School	Shop assistant	Middle School	Shop assistant
P10	Primary School	Hair dresser	Middle School	Worker
P11	High School	Public officer	Left High School	Driver
P12	Left Middle School	Housekeeper	Middle School	Janitor
P13	Middle School	Not working	Middle School	Employer
P14	Left Middle School	Not working	Left High School	Driver

Table 2. The Educational Background and Occupation of the Participants

It is demonstrated in Table 2 that 5 of the participants (36%) had to leave school because of making a marriage in such an early age. 3 of the participants (21 % each) finished primary and high school whereas 2 of them (14%) were high school graduates and 1 of them (7%) is illiterate. As to the educational status of the husbands of the participants, 5 of them (36%) were graduated from middle school and 4 of them (29%) left school. 3 of them (21%) graduated from high school while 2 of them (14%) finished primary school. These data reveals that the women's educational level is lower than that of men and more women had to leave school because of early marriages; which refers to gender inequality.

Participant 14, who left middle school, stated that *"I was a very hard-working student and one of the most brilliant students of our primary school. At a summer holiday when both of my parents died at a car accident, I started to stay with my uncle's family. I tried to get used to my new family and life, but I could not concentrate on anything. Now I cannot remember how it happened, but I felt in love with my husband. We got married when I was 17 and he was 16. You cannot imagine this was the girl who had dreamt of going to university two years ago with her parents in a very happy family!"*. (P14, age of marriage: 17).

The other variable, occupation of the participants and their husbands show that 5 of the participants (36 %) are not working, 4 of the participants (29%) are housekeepers and 2 of them are hairdressers (14%). The others are secretary, shop assistant and public officer, with a rate of 7% each.

Regarding the occupation of the husbands of the participants, 4 of them (29 %) are workers and 2 of them are public officer, driver, soldier, and janitor with a rate of 14 % each. One of the participants does not working (7,5 %) and one of them is an employer (7,5 %).

2. Findings About the Causes of Early Marriages

The questions asked to the participants of the study during the interviews showed that the causes of the early marriages can be classified into 7 themes:

	Frequency	Per Cent (%)
Tradition and religion	5	36
Love	3	21
Ignorance	2	14
To raise social status	1	7,25
Problems in family life	1	7,25
Gender bias	1	7,25
Economic	1	7,25
TOTAL	14	100

Table 3: Themes About the Causes of Early Marriages

As Table 3 shows, according to the answers gathered from the participants during the interviews, the causes of early marriages can be classified into seven themes. With 5 replies (36 %), tradition and religion are at the first line. Then, three of the participants told that love (21 %) and 2 of the participants told that ignorance (14 %) are the causes of their marriages. To raise social status, problems in the family life, gender bias and economic causes are the other causes.

This is the statement of one of the participants who made an arranged marriage because of economic reasons:

“We were very poor, having nothing to eat other than bread and water. One day our rich neighbour told me that I will be the most beautiful girl of our town with my eyes as blue as an ocean. I was 16 that day and I could not now that she will be my mother-in-law one day. Some days later, I saw her in our home, the other day again, and again. I understood that my mother and she was arranging our marriage. We got married and had many problems. I wanted to get divorced may times, but my family was very poor. How could I earn money for my children on my own? It was impossible. I tried to put up with that life as my children were little. My husband died last year; his body could not tolerate may alcohol. This is all my story (crying).” (P10, age of marriage: 17).

This woman told that in order to raise her social status, she made a consanguineous marriage with her cousin who was a soldier in the city:

“I was 13, and my cousin was 26. He was very handsome in his uniform and living at military lodgement at the city centre which is the best place I have ever seen. I

was seeing many young women who were the wives of soldiers. When the elder members of our family told that we are suitable for each other to get married, I felt very happy. My husband is now both my elder brother and my cousin. We did not make a formal marriage until I was 17. I was living in the village until that time. When I was 17, we made a crowded and marvellous wedding ceremony. This is what I can say about my marriage.” (P4, age of marriage:13).

3. Findings About the Impacts of Early Marriages

The questions asked to the participants of the study during the interviews demonstrated that the participants mentioned both positive and negative impacts of early marriages. The negative impacts of the early marriages can be classified into 8 themes whereas the negative impacts of the early marriages can be classified into 3 themes:

	Frequency	Per Cent (%)
Missing juvenile opportunities	4	29
Health problems (physical and mental)	3	22
Missing educational opportunities	2	14
Being too immature to carry the responsibilities of a child and a family	1	7
Poverty	1	7
Missing career opportunities	1	7
Violence	1	7
Social stigma	1	7
TOTAL	14	100

Table 4: Negative Impacts of Early Marriages

Seen in Table 4, the participants replied that there are 8 negative impacts of early marriages, most of which is missing juvenile opportunities (4 replies, 29%). The other themes are health problems (physical and mental) (3 replies, 22 %), missing educational opportunities 2 replies, 14 %), being too immature to carry the responsibilities of a child and a family, poverty, missing career opportunities, violence and social stigma (each 1 reply, 7 %).

One of the participants who had to make a consanguineous marriage explained her position with these words: *“My parents wanted, no, not wanted; ordered me to marry my cousin. I was only 17, which means that I would miss all the good things about being a young. Life comes one time. So, I missed very much things and I envy with my friends who did what their age needs to do.” (P7, age of marriage:17).*

	Frequency	Per Cent (%)
Being able to develop empathy with children	8	57
Learning the struggles of life early	4	29
Starting an extended family	2	14
TOTAL	14	100

Table 5: Positive Impacts of Early Marriages

The oldest participant expressed that early marriage means a way of starting an extended family in such an early age of 14: *“I know it was not good and healthy to get married in such a child*

age; but imagine my position now. I am 73 and have a very big family. This is worth everything!” (P1, age of marriage:14).

Moreover, Table 5 demonstrates the positive impacts of early marriages; 8 of which (57 %) are being able to develop empathy with children. The other themes are learning the struggles of life early (4 replies, 29 %) and starting an extended family (2 replies, 14 %).

DISCUSSION and CONCLUSION

This qualitative study demonstrated that 14 women participants from Canik district of Samsun put forth socio-demographic variables and different causes and impacts of early marriages.

There seems to be crucial demographic variables affecting the women’s experiencing their marriages at an early age.

The data demonstrates that 8 of the women’s husbands were also below the age of 18. Moreover, the educational levels of the participants and their husbands reveals that the women’s educational level is lower than that of men and more women had to leave school because of early marriages; referring to gender inequality (Girls Not Brides, 2018; Ugboha & Namu, 2019).

As for the causes of early marriages, according to the findings of the study gathered through the conducted through online and face-to-face in-depth interviews, the causes of the early marriages can be grouped into 7 themes such as tradition and religion, love, ignorance, to raise social status, problems in family life, gender bias and economic reasons respectively.

Moreover, the impacts of early marriages can be classified into two major categories such as negative and positive effects. The eight negative effects are missing juvenile opportunities, health problems (physical and mental), missing educational opportunities, being too immature to carry the responsibilities of a child and a family, poverty, missing career opportunities, violence and social stigma. The three positive effects are being able to develop empathy with children, learning the struggles of life early and starting an extended family.

All these findings and results show that both the cause and the effects of early marriages may stem from gender inequality; influencing both men and women.

REFERENCES

- Aydın, D. and Akay, B. (2017). Hemşirelik öğrencilerinin erken evlilik ve çocuk gelinler hakkındaki görüşlerinin belirlenmesi. *Clin Exp Health Sci.* 7, 39-44.
- Boran, P.; Gokcay, G., Devocioğlu E., ve Eren T. (2013). Çocuk gelinler. *Marmara Medical Journal*, 26: 58-62.
- Denzin N.K. and Lincoln Y.S. (1994). Eds. Strauss A, Corbin J. Grounded theory methodology: an overview. In: Denzin NK, Lincoln YS, eds. *Handbook of qualitative research*. London: Sage Publications, 1–18.

Erickson, B.H. (1979). Some problem of chain data. *Annual of Mathametical Statistics*. 270-302.

Girls Not Brides (2018). Retrieved on 12.09.2019. <https://www.girlsnotbrides.org/why-does-it-happen/>

Jain G, Bisen V, Sing S.K. & Jain, P. (2011). Early marriage of girls as a barrier to their education. *International Journal of Advanced Engineering Technology*, 2, 3, 193-198.

Jain S. and Kurz K. (2007). *New insights on preventing child marriage: A global analysis of factors and programs*. Washington, DC: ICRW.

Merriam, S. B. (2009). *qualitative research: A guide to design and implementation*. San Fransisco, CA: Jossey-Bass.

Miles, M. B. and Huberman, A. M. (1984). *Qualitative data analysis: A source book of new methods*. London: SAGE Publications.

Müller, K. (2014). Early marriages and the perpetuation of gender inequality. *Speculum Juris* 28, 2, 202-227.

Nzenwata, C.B. (2018). Negative effect of early girl-child marriage on Nigeria: The way forward. *International Journal of Scientific and Research Publications*. 8-10. 550-560.

Özcebe, H. ve Biçer, K, B. (2013). Önemli bir kız çocuk ve kadın sorunu: Çocuk evlilikler. *Türk Pediatri Arşivi*, 86-93.

Sadaf A., Saima K., Malka A. and Shamooun N. (2013). Psychological impact evaluation of early marriages. *International Journal of Endorsing Health Science Research*, 1, 2, 84-86.

TBMM (2010). Kadın Erkek Fırsat Eşitliği Komisyonu. (2010). Erken yaşta evlilikler hakkında komisyon raporu. Retrieved on 10.11.2019. www.tbmm.gov.tr/komisyon/kefe/docs/komisyon_rapor.pdf

Ugboha, G. O. and Namo, I. S. (2019). effect of early marriage on girl-child's further education in Okpokwu local government area, Nigeria: Implications for counseling. *KIU Journal of Humanities*. 4, 1, 65-72.

UNFPA (2013). Motherhood in Chilhood: Facing the Challenge of Adolescence Pregnancy. Retrieved on 13.05.2020, <https://www.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/EN-SWOP2013.pdf>

UNICEF (2020). Çocuk Haklarına Dair Sözleşme. Birinci Kısım, Madde 1-20. Retrieved on 12.05.2020. http://www.unicef.org/turkey/crc/_cr23c.html

Yiğit, T. (2017). Erken evlilik sonrası "İmkansız" bir yaşam. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5,41, 134-151.

ARCHITECTURAL EXAMINATION OF THE CITY OF TOKAT

Serdar Kasap¹, Furkan Demirci², Sezer Yörük³

¹ Lecturer, Bilecik Şeyh Edebali University Vocational School, Department of Design, Bilecik, Turkey

²⁻³ Architect, İstanbul/Türkiye

Email: serdar.kasap@bilecik.edu.tr

ORCID: 0000-0002-7847-3284

Email: furkan_dmrc@hotmail.com

ORCID: 0000-0000-0000-0000

Email: sezeryoruk96@hotmail.com

ORCID: 0000-0000-0000-0000

Abstract: The rapid growth and development of our country day by day creates the source of research. These developments have brought along physical and social changes. When we examine from historical point of view, this study is important in terms of introducing, embracing the cultural values of the urban textures to all segments of the people and creating a protection culture in this direction. In the study, it is aimed to read through the physical development of Tokat, monumental and civil architecture samples dating back to the very old periods. Within the scope of the study, the study of traditional Tokat city architecture from past to present, research of the city's physical development and cultural heritage values, necessary analysis and evaluations in this direction. As a result of the studies, it is aimed to reveal all the data of the city of Tokat.

Key Words: Tokat, Architecture, Theory in planning and Desing, Cultural Heritage, Criticism

INTRODUCTION

Mankind has produced various solutions for "shelter" requirements since its existence. In order to survive, they preferred the most suitable residential areas, considering the geographical conditions. Over time, they started the transition to settled order together with the communities created by people. When historical periods are examined, it is seen that people prefer different living spaces, but each one has been arranged in accordance with natural conditions. Human beings have reflected their own traditions, their own cultures and their own belief styles on their living spaces. In all periods that have lived from past to present, people have carried their lives up to the present in line with their needs, physical factors (climate, vegetation, topography), culture (history, tradition-custom, lifestyle) and beliefs.

There are many civilizations in Tokat, which has been determined as a study area. The fact that Turks, Jews, Greeks and Armenians lived together in these civilizations reveals that Tokat has hosted many cultures. The fact that people from all civilizations trade with each other and live in the same streets strengthens this belief. In this study, we will reveal how and under what conditions Tokat's cultural heritage has come from past to present. We will examine the restorations and historical remains of works belonging to the past periods.

Tokat Urban Architectural Heritage

Rome's domain covered a very wide geography. For Rome, which spread from the Mediterranean Basin to Britain, from Northern and Central Europe to the Middle East, this also meant dominating different cultures and beliefs. Rome did not consider the city solely as a collection of architectural structures. It encouraged the people living here to establish an emotional bond with their city, thus bringing forth voluntary philanthropists to serve their city (Arlı, 2014, p.10).

It is thought that the Romans researched how to get the most out of a region before organizing it. They were implementing a planning system to reclaim an area that was discovered or conquered into land. With this system, urban centers, rural settlements, agricultural areas, water supply projects, forest areas and pasture lands were determined. This system, which is considered as the master plan of Roman cities, can be interpreted as the expanded version of the grid systems in the cities (Kılınç, 2010, p. 4).

Dominating the entire Mediterranean during the imperial period, Rome followed a policy that encouraged trade and social life in the provinces. The states were enlarged or reproduced by dividing, depending on the conditions (Akbaş, 2001, p. 17).

ROMAN PERIOD

Tokat Castle: B.C. 30 - M.S. 395 Tokat Castle, which was established to ensure road safety in the Roman Period, remained under Byzantine rule for nearly 500 years. The castle, which was first conquered by Danişmend Melik Gazi in 1074, changed hands at short intervals and passed under the sovereignty of Danişmend, Seljuk, İlhanlı, Eretna, Kadı Burhanettin and the Ottoman Empire. It is known that there is a 362-step staircase, known as Ceylan, that descends from the castle, which was restored first by the Seljuks and then by the Ottomans, to the city. By some sources, Kale's M.S.5. It is stated that it was built in the 6th or 6th century. The castle, which was repaired and renovated for defense purposes in the Seljuk and Ottoman periods, is also known as a prison and a shelter for some rebels and administrators (Çakar, 2017, p.976).

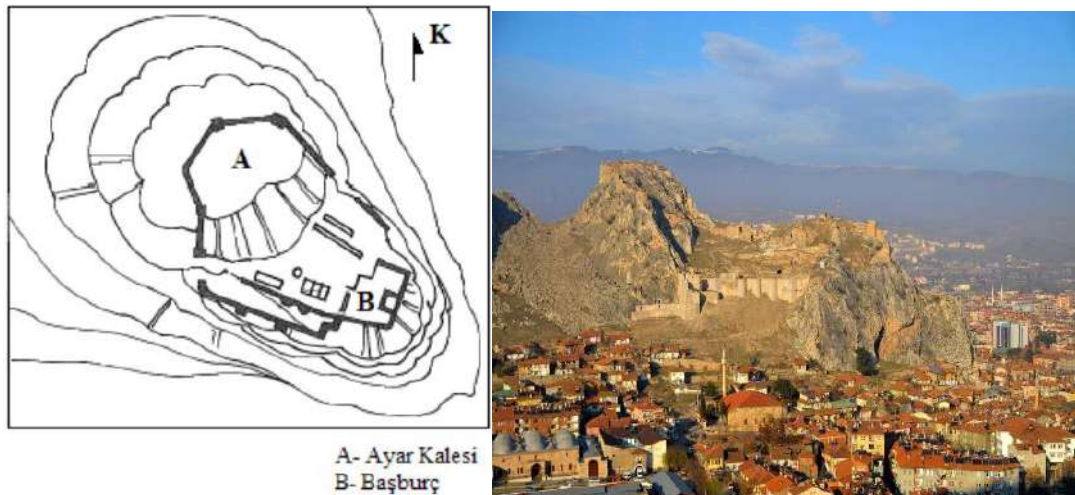

Figure 1. Tokat Castle plan (Akin, 2009, p.33) / Tokat Castle View

DANIŞMENTLİ PERİOD

It is seen that a new tradition has begun to settle in Medieval Anatolian architecture in the context of socio-cultural phenomena, with the Turks' having a political presence in Anatolia since the 11th century. This tradition, which is identified with the concept of Anatolian Turkish architecture, actually constitutes a new example of the synthesisist character unique to Anatolia, which is very rich in terms of architectural history and culture. Correct reading of this period, which witnessed the beginnings of a new continuity, is important for evaluating the development of the Anatolian Turkish architectural tradition in the late Middle Ages (Ersoy, 2007, p. 1).

Unfortunately, there are not many structures from the Danishmentians who produced architectural works in Anatolia in the 12th century (Tokat, 2015, p.89).

Yağibasan (Pit) Madrasa: Two closed madrasas built in the Tokat region have an important place in the development of Turkish architecture in Anatolia. One of these is the building known as Çukur Medrese, also known as Yağibasan Madrasa. Çukur Medrese, located opposite the Takyeciler Mosque and Bedesten structure near Ulu Mosque in Tokat, is one of the first domed madrasas built by Yağibasan of Danişmentliler in Tokat Hijri 546 [1151-52] and Niksar Hicri 552 [1157-58] and is very plain and made of rubble stone. they were built without decorations (Bilgen, 2014, p.382).

It was built in an almost square plan, measuring 26.85 x 25.90 m with a central design. In the middle of the madrasa, there is a courtyard covered with an open dome, and the cells and rooms are gathered all around this courtyard (Ilicali, 1999, p. 128). The door of a square-shaped and especially centrally domed building has to

be on the axis passing through the center of the building, and this issue has been paid attention to in Çukur Medrese. The dome, which is about 14 meters in diameter and can be regarded as large for its period, sits on the walls of the middle courtyard with two-storey trumpets, measuring 14.20 meters x 13.90 meters.

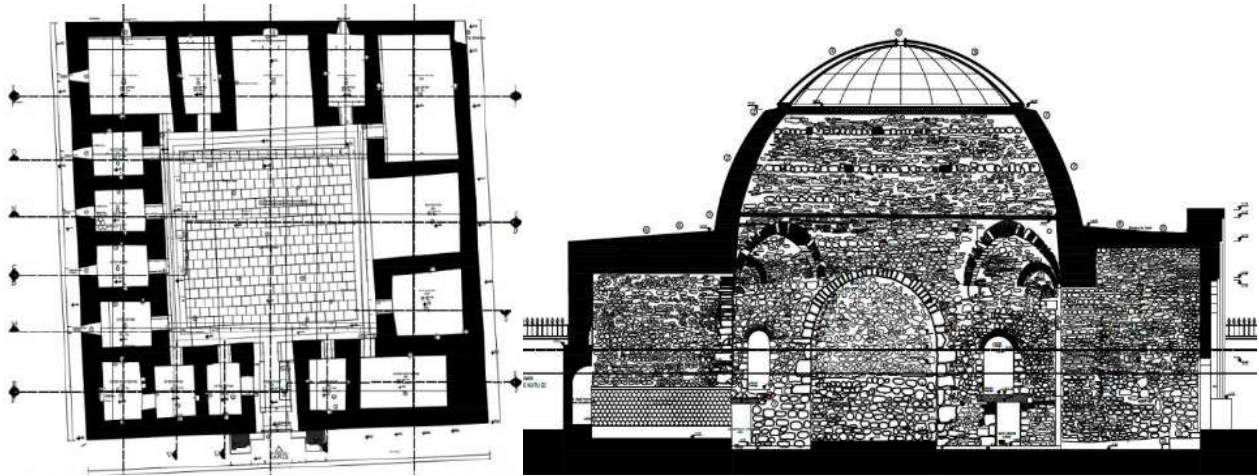

Figure 2. Plan Sketch of the Building / Section of the Building (Türkekul, 2019, pp.57-58)

As mentioned, Çukur Medrese, one of the first domed madrasas, is a plain, unadorned building made of rubble stone. In this madrasah, which is one of the oldest madrasahs in Anatolia from the 12th century, the big dome sits on narrow iwans on both sides and closed walls on the other sides. Only one brick door was opened to the vaulted rooms surrounding them, large and small. Its most important feature is that it has a 10-meter span in the middle of its 14-meter-wide, squiggled dome (Akın, 2009, p. 37). The building, whose repair work was completed in 2007, has not been restored today. This situation is based on the fact that this building, whose restoration has been completed, is located in the slum area (Bilgen, 2014, p.385).

Figure 3. Images Taken from the Outside of the Building / Inside the Building

Garipler (Melik Gazi) Mosque; It is located in the Pazarcık district of Tokat, close to Kale. The building, which is referred to as Melik Danişmend Gazi Mosque in Evkaf notebooks, and Camii Melik and Camii Tokat in Tapu Tahrir notebooks, is also known as Yeşil Minareli Mosque among the public (İlçalı, 1999, p.14).

Tokat Melik Gazi Mosque does not have an inscription. It is estimated that it was built by Melik Ahmed Gazi between 1086-1104, based on a foundation record. Bakirer says that the use of glazed and unglazed bricks together in the body of the minaret and especially the use of green colored glazed bricks may have been added at the end of the 13th century. The base of the minaret is made of stone and its body is made of brick (Ersoy, 2007, p. 22).

The mosque, which has a rectangular plan close to a square, is reached by passing the ablution in the north east corner. The interior is covered with a pendentive transitional dome sitting on four thick pillars and four columns between them, with flattened round arches, and barrel vaults surrounding this dome from four

directions. While three of the columns are plain, floral motifs are engraved in the cap of the north one (Akin, 2009, p. 35).

Eight-sided 3.5 m. a small dome in diameter and the part covered with a vault cover the sultan's loge. Tokat Garipler Mosque sultan's lodge is the first example to be found in Anatolia before the application in Niksar Ulu Mosque (1145-1146 M.).

The mosque is especially important in terms of its central plan arrangement, it is similar to the Khazar Mosque of the Karahanli (Bukhara Region, early XI. Century) (Ilıcalı, 1999, p.15).

Figure 4.Garipler (Melik Gazi) Mosque Plan (Akin, 2009, p.35), (processed) / Mosque View (Bilgen, 2014, p.88)

PERIOD OF ANATOLIAN SELJUK STATE

With the establishment of the Anatolian Seljuk State and the start of the Turkish immigration, socio-cultural, religious, ethnic and architectural changes have been experienced in the region. Turks built many monumental structures such as mosques, madrasas, baths, tombs, and cupolas in the regions they settled in Anatolia in line with their religious and socio-cultural identities (Şahin, 2016, p.16).

In the use of materials, it is observed that stone, which is the main material of the Anatolian Seljuk architecture, is also preferred as the main material in the decoration elements. Seljuk period column and column capitals are one of the places where stone decoration is used with great skill. Plant and geometric motifs are the main decoration elements in stonework. In addition, the tile mosaic work that emerged with the Anatolian Seljuks was used extensively, especially in mihrabs and porches (Marangoz, 2019, p.100).

Analysis of the characteristics of Anatolian Seljuk Architecture;

- a- In Anatolian Seljuk buildings, four-cornered pillars were generally used instead of columns as the carrier, and the arches and vaults that form the upper cover were carried by these pillars. Columns are generally used in the front facade arrangement for decoration purposes on the edges of the crown doors, windows and chambers.
- b- Unlike the Byzantine architecture, in Anatolian Seljuk buildings, domes and arches have pointed shapes such as cones instead of circular forms, and the height of these domes, columns and pillars is not high.
- c- The main material of Seljuk buildings is stone and brick.
- d- The importance of the façade layout in Anatolian Seljuk buildings, the building's thick and high walls and the entrance door of the building to be made high and monumental.

He emphasized that he used geometric, floral and animal motifs in the decoration of e-Seljuk Architecture (Şahin, 2016, p.17-18).

Sky Madrasa (Propeller); It was built by Süleyman Pervane and the exact construction date of the building is unknown due to the presence of a flat rectangular stone where the inscription should be located. Although the date of Hijri 647 [1275] determined by Gabriel has been accepted by most researchers, there have been different dating related to the building.

The building, known as Tokat Medical Madrasa and Hospital and built as a two-storey building, is in the scheme of an Anatolian Seljuk madrasa with three iwans with the iwan where a Seljuk crown door opens and the main iwan and the passage iwans located on the right side according to the axis, and is an example of a double madrasa (Bilgen, 2014, p.408)

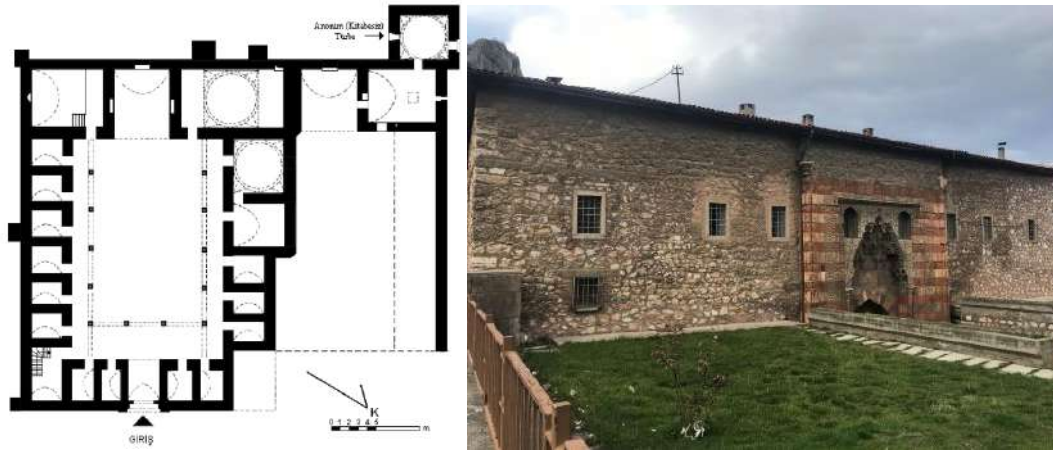

Figure 5. Gok Madrasa Plan Drawing (Bilgen, 2014, p.411), (Processing) /

Gok Madrasa General View ; It is the only two-storey madrasah that survives in Central Anatolia with this scheme in which a large single iwan in the courtyard space surrounded by ground floor portico and upper floor gallery dominates the interior space and is an example that shows the spatial character of several madrasas like itself. However, the two-storey building led to the addition of two windows, which disrupted the integrity of the usual design of the crown door (Akın, 2009, p. 45).

The body walls of the two-storey madrasa are built of rubble stone, the crown door is cut stone. Gökmedrese has been functioning as a museum for many years and it has been forgotten that it is a madrasa among the people and started to be known as a museum. The museum, which did not have enough space inside the madrasa, was moved to the Arastalı Bedesten in 2012. The building, which was used as a museum until 2012, is known as external appearance by the city residents as it is on the edge of Gaziosmanpaşa Boulevard. However, the building, which is known as a museum rather than a madrasa, is generally visited by tourists (Bilgen, 2014, pp. 408-409).

Çiftlik Han; It is on the 25th km of the Tokat-Sivas highway, 2 km from Çiftlik town. The building, which was built at a distance, is dated to the 13th century by A. Gabriel (Akın, 2009, p. 42). The farmhouse has a rectangular plan consisting of three parallel naves (Seçgin, 1997, p.46).

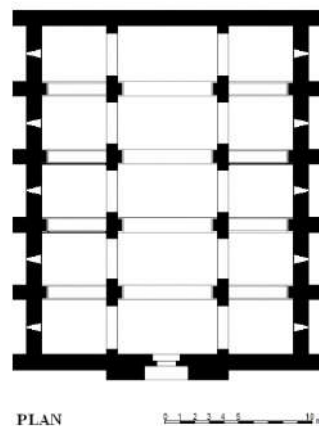

Figure 6. Farm Inn plan (Akın, 2009, p.42)

Çiftlik Han is an Anatolian Seljuk work consisting only of a closed section. 20 km from here. Continuing to the north reaches Tahtoba Caravanserai. The building is from the sultan inns plan consisting of open and closed sections. It is in a dilapidated condition with the blockage wall with cut stone pavement removed (Akın, 2009, p. 43).

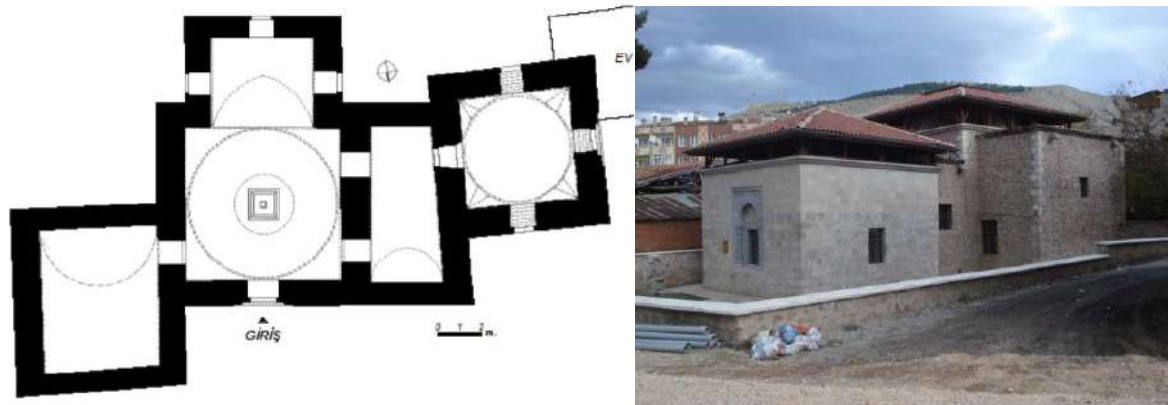
ILKHANID PERIOD

The foundations of the Ilkhanate State, also known as the Iranian Mongols or Western Mongols, were in fact, while Genghis Khan was alive, he implemented the provincial system in order to expand his borders, and his grandchildren and sons were expedited to Europe, China, Africa, the Caucasus, and Anatolia. It was thrown with the task of doing it. During the reign of Genghis Khan, the Mongol armies attacking the Harzemshahs captured Iran. After this period, the Mongols, who concentrated on Anatolia, succeeded in defeating the Anatolian Seljuk armies in the Köseadağ War in 1243 (Namaz, 2020, p.7).

The dominance of the Ilkhanid state (1256-1335), the western extension of the Mongols, brought along very important effects. First of all, with the Turkish tribes he brought to the region, he had an important role in the full formation of the Turkishness of the region and the Turkish culture by reinforcing the Turkishness of the region, which was here before Christ and came from Central Asia during the Seljuk period. (Sadeghnezhad, 2014, p.7).

Abdullah bin Muhyi Tomb and Lodge; The building is located in Katipzade (formerly Müfti) street, which is connected to Çay Dere road from the north in Soğukpınar District. It is available with the tomb. It was built by Abdullah bin Muhyi in 1318 (Akın, 2009, p.75).

According to the inscription of the building, the builder of the lodge is Abdullah Bin Muhyi. It is understood from the inscription on the prayer window of the tomb that the builder died on the date the building was built (Aytaç, 2017, p.95).

Figure 7. Abdullab Bin Muhyi Tomb and Lodge Plan / View (Akın, 2009, pp.76 - 77)

The lodge consists of a domed sofa and an iwān opening to it, a room on both sides of the hall and a tomb adjacent to the west room. The low-arched entrance door of the building is located in a cut stone frame portal with molding with its inscription. The entrance door opens directly to the hall. The passage to the dome of the sofa is provided by a triangular belt; On the iwān side, a large curvilinear triangle transition between the corner triangles and the vault lock is completed. On the east and west edges of this belt, there are deaf windows with pointed arches, decorated with glazed tile mosaics, between triangular elements; The decoration shows a geometric pattern consisting of dark blue or aubergine colored six-pointed stars between turquoise bars (Akın, 2009, p.76).

The main body walls of the building are built of rubble stone from the inside and outside, and bricks and wood materials are used in places. However, it is seen that the tomb structure was built from neat cut stone. Inside, the pool in the middle courtyard, the flooring and the iwān arch are made of stone. The dome of the mausoleum was made with the bagdadi technique. The building, which was subjected to extensive

interventions in the 19th century, generally exhibits a situation that varies in terms of materials and construction techniques (Aytaç, 2017, pp.98-99).

OTTOMAN PERIOD

Since ancient times, people have established various civilizations in the world, each nation has created its own history. The geographical location, neighbors, social and cultural structure have affected the history of societies. Although Turks live in various parts of the world, they have been mainly found on the axis of Central Asia, Anatolia and the Balkans. Turks, one of the old and deep-rooted tribes with a history of approximately four thousand years, produced many works of art in these geographies. Huns, Gokturks, Uighurs, Karakhanids, Ghaznavids transferred all kinds of cultural heritage to each other. They developed Turkish art as a synthesis by taking the local characteristics of the geography they ruled (Uçar, 2013, p. 34).

Turkmen entering Anatolia in large masses XI. century and the XIII. century has been between. On the other hand, the exact dates of the Ottomans' entry into Anatolia and their transition to the western part of Anatolia are uncertain (Demir, 2019, p. 4). The Ottomans also took important steps in art, using the legacy of the Seljuk state. The borders have expanded by adding strength to the power of their states with artistic achievements. These powers in the field of military and art are known by all countries of the world. When the Ottoman rulers combined their financial and artistic powers, they created many works that were beneficial to the people and religion and became stronger (Saçkesen, 2013, p.8).

Ali Pasha Mosque; It is located in the Ali Pasa District, west of Gaziosmanpaşa Boulevard and forms a social complex with many monumental buildings around it. Together with the Hatuniye (Meydan) Mosque, it is the largest Ottoman mosque in the city. Although there is an inscription on the portal of Ali Pasha Mosque, it does not have an inscription. However, considering the characteristics of the period and the time the person who had it lived, it can be said that it was built in the last quarter of the 16th century (Akin, 2009, p. 104).

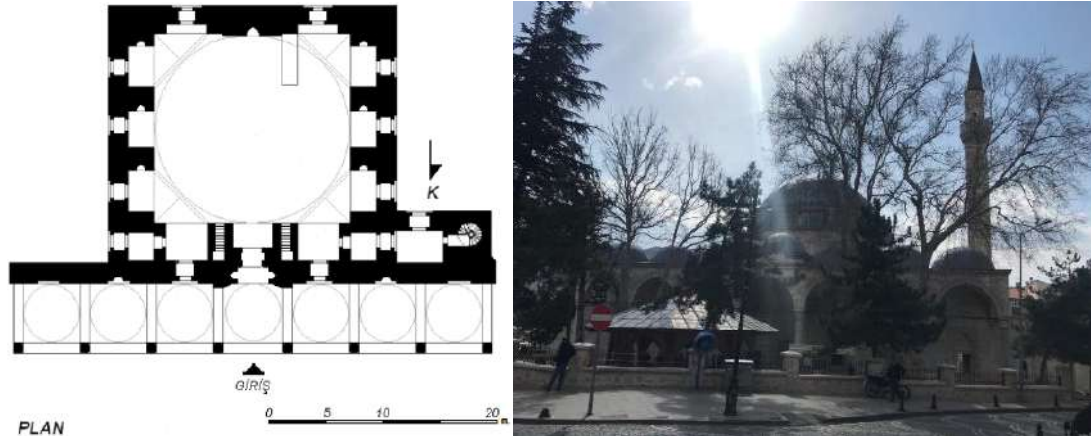

Figure 8.Ali Pasha Mosque Plan Drawing (Bilgen, 2014, p.199) / General View

Ali Pasha Mosque, covering an area of 11.50 m. It is a monumental building with a single dome in diameter. In the interior, the thick legs, which are the extensions of the main body walls, support the upper cover, while the deep arches between the legs can be seen as an effort to expand the space. Two rooms, one square and the other rectangular, are formed from the arched volume in the north-west corner, which are passed through a door and extended towards the west. The door of the minaret is opened to the west wall of the rectangular room here. In the north direction, there is a seven-chambered, seven-domed final congregation place that opens to the outside with pointed arches carried by pillars with mukarnas capitals (Seçgin, 1993, p.14-15).

Regular cut stones were used in the main main walls of the building and in the minaret. The portal, mihrab and pulpit of the building, which draws attention to the use of bricks in the covering system, are made of marble. The columns in the last congregation place are also made of marble. The dome of the mosque built with bricks is covered with lead (Bilgen, 2014, p.17).

Mevlevihane; The Mevlevihane, built by Muslu Ağa in 1638, is located in the historical texture at the entrance of Bey Sokak, where the Behzat Stream passes. There are semahane, dervish cells, sheikh room, square room in the main building of the Mevlevihane (Akin, 2009, p. 128).

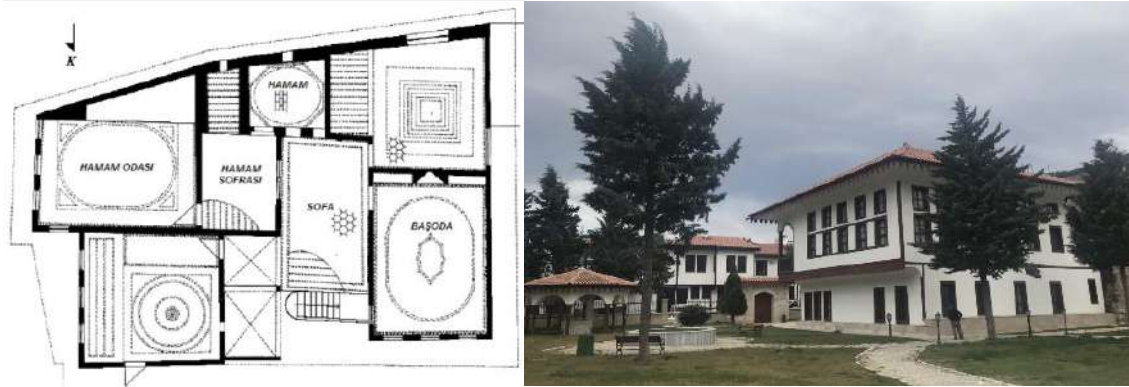

Figure 9. Mevlevihane First Floor Plan Plan (Akin, 2009, p.129), (Processing) / General View of Mevlevihane

On the ground floor there are five rooms called dervish rooms. Except for the head room known as the "Sheikh's Reception Room", the other ones are places where various services are provided. The upper floor, which is reached by a wooden staircase from the outside, made an L-shaped cantilever from the building. A plaster mihrab with a wooden pillar porch in front of the ground floor, a plaster mihrab right across the entrance, a part reserved for those who watch the ritual on both sides of the entrance, and the Semahane part, which has a gallery with sazendes, dominates the ground floor facade. In the dome of the semahane part and on the ceiling of the room on the west side of this floor, the wooden cores are decorated with carved plant motifs. In addition, there is a prayer written using carving technique on the wings of the entrance door of this place. To the east of the semahane part covered with a dome carried by wooden columns, there is a harem section organized as an intermediate floor. There are rectangular windows on both floors and the building is covered with a hipped roof. The wooden decorations of the building, which was built using mud brick filling material between the wooden carcass, are important, especially the head and base parts of the wooden columns of the porch on the upper floor were made by processing vegetable decorations using the carving technique (Bilgen, 2014, pp. 603-604).

The restoration of the lodge, which was used as a women's prison until 1945 and later as a girls' Qur'an course, was completed in 2005. The Mevlevihane, whose restoration has been completed, is used as a museum. The bath next to it and the house behind it were outbuildings of the Mevlevihane. The bath is privately owned and used in accordance with the original. The residence is a part of the restored museum (Akin, 2009, p.129).

There are eight tomb inscriptions in the garden of the Mevlevihane, which was turned into a museum. As per their physical condition; four of them are intact, two of them are broken and the writings on two of them are damaged (Türklü, 2010, p.33).

Figure 10. Interior Views of the House / Balcony and Stone Stairs

Deveciler Inn; Takyeciler Mosque is located in Sulu Street, south of (Akin, 2009, p.84). The building does not have an inscription giving its construction date. However, it can be dated to the 17th century due to the plan scheme being in the form of a city caravanserai and the plan similarities with the Voyvoda Inn (Seçgin, 1993, p.90).

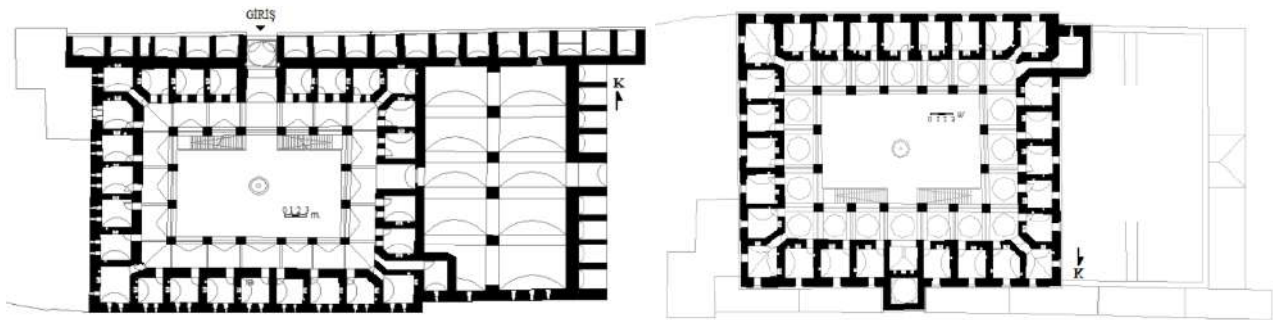

Figure 11.Deveciler Han Ground Floor and First Floor Plan (Akin, 2009, p. 85), (Processed)

As in Taşhan, the building of the inn is entered through two consecutive places. First, the square plan with pointed arches and the pendentive transition dome cover, and then the vaulted room built with a low arch is passed. There is a direct transition from these places to the courtyard. There are some columns and porches in the corners of the ground floor of the courtyard. There are four cells, including the corner cells, on both sides of the iwān section in the form of a corridor that provides entrance to the courtyard. On the upper floor, the part that coincides with the entrance corridor has been planned like an iwān with a wide and rounded vaulted vault, and four rooms are placed next to this part. In the south and west direction of the courtyard of the building, the lower and upper floors show a symmetrical arrangement, there are seven rooms in the lower and upper floors in the west direction and nine rooms in the south direction. The section in the middle of the eastern facade of the inn is in the form of a corridor leading to the barn section, and there are three rooms on both sides of this corridor, including the rooms in the corner, and there are seven rooms on the upper floor, including the corner spaces (Bilgen, 2014, p.511).

Figure 12. Deveciler Inn Courtyard and Backside View

Deveciler Han is a masonry building built with rubble, brick and joint. The structure and the arches of the portico and the top cover are completely made of bricks. Cut stone was used only in window jambs opening to exterior facades (Seçgin, 1993, pp. 92-93). There is no ornamentation in the building, which has recently undergone restoration.

Figure 13. Deveciler Han Exterior View and Interior View

CONCLUSION AND RECOMMENDATIONS

Having the historical values of Anatolia, the city of Tokat has hosted many civilizations from the past to the present, and a certain part of the works belonging to these civilizations have reached today. It is understood from the rich cultural heritage that the societies that have survived in the city have left their civilization levels. The fact that the people living in the region have different beliefs and mentalities such as Muslim, Armenian, Catholic, Jewish and Greek communities indicates that the city has a multi-layered cultural structure. The reason why Tokat city hosts such different cultures can be shown as its location in Anatolia and its location on trade routes.

Today, the city of Tokat is promoted with the slogan "900 years of history in 900 steps". City center; It is in the position of an open-air museum, containing artifacts from every period of history in the process that developed until the Roman, Byzantine, Danishmend, Ilhanlı, Seljuk and Ottoman Periods. However, although it is a city that has hosted these cultures, it can be said that many more works belonging to the Muslim period have survived to the present day.

It is known that today's Tokat castle and its surroundings are used as a city center by the Romans. This castle, which was established to ensure road safety in the Roman period, has hosted many periods. This work from the Roman period continues its existence and continues to serve as a tourist attraction.

It is known that the Danishmend people, who formed the basis of the first Turkmen principalities in Anatolia, conquered the Tokat castle and formed settlements in the vicinity of the castle. In this way, it was not limited to the inner-castle settlements, but was created outside the castle. In the city center, one can see the mosque and madrasah, which can be seen from the Danishmend works. It is possible to visit the works of danişmendli, which is observed to be more important to structural features than architectural decoration.

In the Anatolian Seljuk Period, the buildings outside the castle increased even more compared to the Danişmedli period. During this period, socio-cultural, religious, ethnic and architectural changes were experienced. The inns, caravanserais and bridges built in the vicinity of the city can be considered as the architectural wealth of the period. In addition, the works built in the Anatolian Seljuk period show that Tokat has an important place in terms of transportation in Anatolia. Among the characteristics of the Anatolian Seljuk period, it can be said that much more architectural works were brought to the city compared to the Danişmedli period. Today, it is possible to see Anatolian Seljuk architectural works in many parts of the city and with different artifacts. Among these works, madrasah, caravanserai, bridge, inn, bath, shrine and lodges can be counted.

The Ilkhanians, who continued their existence between the Anatolian Seljuk and Ottoman Periods, could not build much work on the city due to the short duration of the period. Today, we can only see tombs and lodges among the works of the Ilkhanians period.

The Ottoman Period has brought important developments in art, making use of the legacy of the Seljuk state. Combining the power of the state and artistic achievements, it has expanded the borders even more. It made the physical development of the city more evident. In this period, together with monumental structures such as mosques, inns, baths and madrasah buildings, complexes and squares were built, giving information about

the socio-economic life of the city in that period. It is also possible to go and see the works that have survived until today.

Some of the works belonging to the civilizations that survived in the city of Tokat have survived to the present day. Preservation and restoration works have been carried out on many works, and the works have been reached today.

RESOURCES

- Akbaş, A., (2001). Roman Period Pillared Streets in Anatolia, Istanbul Technical University, Institute of Science, Architecture Department, Master Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. Metin Ahunbay, Istanbul.
- Akın, E., S., (2009). Physical Development of Tokat City, Analysis and Evaluation of Monumental and Civil Architecture Examples, Karadeniz Technical University, Institute of Science, Architecture Department, PhD Thesis, Thesis Advisor: Asst. Assoc. Dr. Hamiyet Özen, Trabzon.
- Arlı, Y., (2014). Urbanism of the Roman Period in Southwest Anatolia, Atatürk University, Institute of Social Sciences, Archeology Department, Master Thesis, Thesis Advisor: Assoc. Dr. Nurettin Koçhan, Erzurum.
- Aytaç, N., (2017). İlhanlı Architectural Works in Anatolia, Mimar Sinan Fine Arts University, Institute of Social Sciences, Art History Department, Master Thesis, Thesis Advisor: Asst. Assoc. Dr. Nuri Seçgin, Istanbul.
- Bilgen, Ç., (2014). A Book Outline for the Early Republican Period: Tokat Urban History Studies Tokat Museum Example, Istanbul Technical University, Institute of Science, Architecture Department, Master Thesis, Thesis Supervisor: Assoc. Dr. Aygül Ağır, İstanbul.
- Çakar, K., "Sadness Tourism Potential of Tokat Castle," Presented At The 18th National Tourism Congress, Mardin, 2017.
- Demir, S., (2019). Use of Bricks on the Facades of Mosques and Masjids in the Early Ottoman Period, Akdeniz University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, Master Thesis, Thesis Supervisor: Dr. Lecturer. Lokman Tay, Antalya.
- Ersoy M., (2007). The Danismend Period in Anatolian Turkish Architecture, Erciyes University, Institute of Science, Architecture Department, Master Thesis, Thesis Advisor: Assist. Assoc. Dr. H. Sencer Erkman, Kayseri.
- Ilıcalı, R., H., (1999). The Place and Importance of Danish Works in Anatolian Turkish Art, Atatürk University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, Master Thesis, Thesis Advisor: Assist. Assoc. Dr. Hüseyin Yurttaş, Erzurum.
- Kilinc, G., (2010). The Roman Period City of Florence and Its Traces to Today, Yıldız Technical University, Institute of Science, Architecture Department, Master Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. Cengiz Can, Istanbul.
- Marangoz, E., B., (2019). Anatolian Seljuk Period Column and Column Headings in Konya and Central Districts (Karatay, Meram, Seljuk), Istanbul University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, Master Thesis, Thesis Advisor: Assoc. Dr. Sevgi Bright, Istanbul.
- Prayer, A., (2020). İlhanlı Period Coins in Ahlat Museum, Van Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, Master Thesis, Thesis Advisor: Dr. Lecturer. Oktay Başak, Van.
- Saçkesen, T., (2013). Ottoman Period Mosque Architecture and Interpretation of Architectural Elements in Ceramic Works in Edirne, Çanakkale Onsekiz Mart University, Institute of Social Sciences, Ceramics Department, Master's Thesis, Thesis Advisor: Assoc. Yücel Başegit, Çanakkale.
- Sadeghnezhad, M., (2014). Iran, Zencan / Sultaniye City, Ilkhanid Period Architecture, Gazi University, Institute of Science, Architecture Department, Master Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. Embroidery Karamağaralı, Ankara.
- Şahin, M., (2016). A Study on Malatya Hekimhan (Taşhan) Caravanserai in the Context of Spatial Typology of Anatolian Seljuk Architecture Period, Erciyes University, Institute of Science, Architecture Department, Master Thesis, Thesis Supervisor: Assist. Assoc. Dr. H. Sencer Erkman, Kayseri.
- Seçgin, N., (1997). Tokat and its districts architectural works, Mimar Sinan University, Institute of Social Sciences, Archeology and Art History Department, PhD Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. Gönül Cantay, İstanbul.
- Tokat, E., (2015). İi from the beginning. The Evolution of Turkish National Architecture until the Period of Mehmet, Mimar Sinan Fine Arts University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, PhD Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. M. Zeki Sonmez, Istanbul.

- Türkekul, H., (2019). Investigation of Dynamic Behaviors of Half-Domed Historical Madrasas: Tokat Yağıbasan (Pit) Madrasa Example, Tokat Gaziosmanpaşa University, Institute of Science, Civil Engineering Department, Master's Thesis, Thesis Advisor: Asst. Murat Çavuş, Tokat.
- Türklü, M., E., (2010). A Study on Tokat Tomb and Building Inscriptions, Cumhuriyet University, Institute of Social Sciences, Department of History, Master Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. Hasan Yuksel, Sivas.
- Uçar, M., (2013). Decoration in Ottoman Period Architecture in Albania, Yüzüncü Yıl University, Institute of Social Sciences, Department of Art History, PhD Thesis, Thesis Advisor: Prof. Dr. Abdülhamit Tüfekçioğlu, Van.

DÜNYA KLASSİKLƏRİNİN YARADICILIĞININ AZƏRBAYCAN MAARİFÇİ-REALİST UŞAQ ƏDƏBİYYATININ İNKİŞAFINA TƏSİRİ

THE EFFECT OF CREATIVITY OF WORLD CLASSICS ON THE DEVELOPMENT OF AZERBAIJANI ENLIGHTENMENT-REALISTIC CHILDREN'S LITERATURE

Sevinc Rəsulova

Pedaqogika üzrə fəlsəfə doktoru, Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universitetinin doktorantı, Avropa Təbii Elmlər Akademiyasının akademiki, Azərbaycan Respublikası Təhsil Nazirliyi, Bakı Şəhəri üzrə Təhsil İdarəsi, Ümumi şöbənin müdiri

AZ1007, Azərbaycan, Bakı

ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1070-6069>

Xülasə

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül və ilkin inkişaf mərhələsi XIX əsrin ikinci yarısı və XX əsrin əvvəllərinə təsadüf edir. Həmin dövr həm də uşaq ədəbiyyatımızın maarifçi-realist mərhələsidir.

Uzun əsrlər boyunca Azərbaycanda məktəblər yalnız ərəb və fars dillərində fəaliyyət göstərməsi, milli dildə məktəb və maarif ocaqlarının olmaması səbəbindən «kiçiklər üçün» milli dildə əsərlər də yazılmamışdır. XIX əsrin 30-40-cı illərindən etibarən istər rus, istərsə də Azərbaycan dilində yeni tipli məktəblərin açılması və bu məktəblərdə milli dilin tədrisi ana dilində, dərslərlərin, oxu materiallarının, bədii əsərlərin, nəticə etibarilə uşaq ədəbiyyatının yaranmasına ehtiyac yaratdı. Mütərəqqi fikirli milli ziyalılarımız, yazıçı, şair və pedaqoqlarımız uşaq ədəbiyyatının yaradılması və yüksəlişi uğrunda fədakar mübarizəyə başladılar. Uşaqlar üçün müxtəlif mövzularda və janrlarda bədii nümunələr yaratmaq üçün dünya klassiklərinin yaradıcılığına müraciət etdilər.

İlk növbədə tərcümə əsərləri meydana gəldi. Çox keçmədən yeni orijinal nümunələrin ərsəyə gəlməsi və yüksəlişinə şərait yaratdı, bir nümunə və məktəb rolunu oynadı. Əgər milli uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkül və inkişafını yeni dövrün məktəb, maarif və ədəbi-mədəni hərəkəti doğurdusa, tərcümə əsərləri onun inkişafına, inkişafına əsaslı şəkildə stimül verdi, bir nümunə və təsir mexanizmi rolunu oynadı.

Dərslər və kitab müəllifləri ilk növbədə Azərbaycan dilinə başqa dillərdən- qismən ərəb və fars dillərindən, xüsusilə də rus dilindən kiçik oxucuların mütaliəsinə yararlı əsərləri tərcümə etməyə başladılar. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının bünövrəsi həmin tərcümə nümunələri ilə qoyuldu.

Məqalədə dünya klassiklərinin uşaq əsərlərinin Azərbaycan dilinə intensiv tərcümə olunduğu əsərlərdən danışılır. Daha çox hansı janrda, hansı tipdə, hansı mövzu və ideyaya malik, əsərlərin tərcüməyə cəlb edildiyi izah edilir. Özamankı Azərbaycan ədəbi və pedaqoji mühitində rus klassiklərinin yaradıcılığına daha çox müraciət edilməsi göstərilir.

Məqalədə bunun səbəbləri konkret şəkildə şərh edilir.

Bu dövrdə uşaq əsərlərinin kiçik oxuculara hansı kanallarla, hansı səpkidə çatdırılması da məqalədə diqqət mərkəzində saxlanılır. Eyni zamanda hansı dillərdən, hansı xalqların ədəbiyyatından, hansı sənətkarlardan tərcümələr edildiyi barədə danışılır. Ayrı-ayrı sənətkarlardan edilən tərcümələrin kəmiyyəti və keyfiyyəti məsələlərinə toxunulur.

Bir sözlə, məqalədə XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərində bu istiqamətdə görülən işlərin yığcam mənzərəsini canlandırmaqla dünya klassiklərinin yaradıcılığının Azərbaycan milli uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkülünə və inkişafına göstərdiyi təsiri aydınlaşdırmağa çalışmışıq.

Açar sözlər: Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı, maarifçi-realist, dünya klassikləri, ədəbi əlaqələr.

Abstract

The formation and early development of Azerbaijani children's literature dates back to the second half of the 19th century and the beginning of the 20th century. That period is also the enlightening-realist stage of our children's literature.

For many centuries, due to the fact that schools in Azerbaijan operate only in Arabic and Persian, and there are no schools and educational institutions in the national language, works for the "little ones" was not written in the national language.

From the 30s and 40s of the 19th century, new types of schools were opened in both Russian and Azerbaijani languages. The teaching of the national language in these schools created a need for textbooks, reading materials, literary works and, consequently, children's literature.

Our progressive thinking national intellectuals, writers, poets and pedagogues began a selfless struggle for the creation and development of children's literature. They turned to the works of world classics to create artistic examples for children on various topics and genres.

First of all, translated works appeared. Soon new original works were created and multiplied. The appeal to the creativity of world classics served as an example and a school.

The formation and development of our national children's literature was caused by the school, educational and literary-cultural movement of the new era. Translated works gave a substantial stimulus to its development, played the role of an example and a mechanism of influence.

The authors of textbooks and books began to translate into Azerbaijani, first of all, works from other languages - partly from Arabic and Persian, especially Russian, which are useful for young readers. The foundation of Azerbaijani children's literature was laid with these examples of translation.

The article deals with the intensive translation of children's works of world classics into Azerbaijani. Tells about the genre, type, theme and idea of the translated works.

The literary and pedagogical environment of Azerbaijan at that time showed a greater appeal to the works of Russian classics.

The article specifically explains the reasons for this.

The article also talks about how and in what way to deliver children's works to young readers during this period.

The article also talks about from which languages, which peoples' literature, which poets and writers works have been translated.

The issues of quantity and quality of translations from individual artists are touched upon.

In short, in the article we tried to clarify the influence of the works of the world classics on the formation and development of our Azerbaijani national children's literature, reviving a brief overview of the works carried out in this direction in the second half of the 19th and early 20th centuries.

Key words: Azerbaijani children's literature, enlightenment-realism, world classics, literary relations

Tədqiqatın metodu. Tədqiqat zamanı, əsasən, aşağıdakı metod və vasitələrdən istifadə edilmişdir: nəzəri təhlil, tarixi-müqayisəli metod, ədəbi əlaqələrin öyrənilməsi, tərcümənin tarixi və nəzəriyyəsi.

Nəzəri təhlil zamanı Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül dövrü və ilkin inkişaf mərhələsinin xüsusiyyətləri aydınlaşdırılır. Milli uşaq ədəbiyyatının təşəkkülünün səbəbləri izah edilir. Onun inkişafına stimül verən mühüm amillərdən biri kimi tərcümə əsərlərinin rolu və əhəmiyyəti şərh edilir. Tarixi-müqayisəli metodun köməyi ilə izah olunur ki, XIX əsrin 20-30-cu illərindən Şimali Azərbaycan Rusiyanın tərkibinə daxil olur və üzünü şərqdən qərbə – Avropaya çevirməli, müasir ədəbi-mədəni, maarifçi və pedaqoji həyatla qaynayıb qarışmalı olur. Mütərəqqi baxışlı ziyalılar, demokratik düşüncə sahibləri dərk edirlər ki, köhnə, ənənəvi əsərlər yeni dövrdə azərbaycanlı övladlarının təlim, tərbiyə və mütaliəsinə yaramır. Onlara Avropa ruhu, müasir məzmun və mündəricəyə malik bədii sərvət lazımdır. Onlar şərqdə və qərbdə yaranan və uşaqlara təqdim edilən əsərləri müqayisə edib üstünlüyü ikinciyə verirlər. Beləliklə, qərb nümunəsində yeni tipli uşaq əsərlərinin yaranması yolunda mübarizəyə başlayır, həmçinin rus və Avropa sənətkarlarının yaradıcılıq nümunələrini milli dilə çevirib böyüməkdə olan nəslin ixtiyarına verirlər.

Məqalədə ədəbi əlaqələrin öyrənilməsi istiqamətində də müəyyən işlər görüldüyü aydındır. Bunu mövzunun xarakteri tələb edir. Həmin ədəbi əlaqələr, əsasən, Azərbaycan-rus və Avropa ədəbiyyatları müstəvisində aparılır.

Biz məqalədə tərcümənin tarixi və nəzəriyyəsi ilə bağlı bəzi nəzəri və praktiki mülahizələrə, elmi baxışlara, izahatlara da əməl etməli olmuşuq. Bu, daha çox rus və Avropa sənətkarlarının uşaq əsərlərinin Azərbaycan dilinə tərcüməsi zamanı hansı tipdə ədəbi nümunələrin seçilməsi və onların milli dilə necə, hansı keyfiyyətdə tərcüməsi zamanı özünü göstərir. Yeni azərbaycanlı mütərcimlər tərcümə materialı kimi daha çox hansı tip mövzu, ideya və janrda əsərlər seçir və onları hansı səviyyədə ana dilinə çevirirdilər. Azərbaycanlı mütərcimlərin tərcümə peşəkarlığı, tərcümə prinsipləri necə idi?

Məqalədə daha obyektiv nəticələrə gəlmək üçün biz Avropa, rus və Azərbaycan ədəbiyyatşünaslarının ədəbi əlaqələr, tərcümə və onun xüsusiyyətləri, tərcümə sənətkarlığı və s. ilə bağlı elmi-nəzəri fikirlərindən bəhrələnməyə çalışmışıq.

Mövzunun aktuallığı. Bizim haqqında danışdığımız problemin bu və ya digər cəhətləri ilə əlaqədar Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında müəyyən təşəbbüslər edilmişdir. Filoloq alimlərdən X.Məmmədov, Ə.Məmmədov, Ə.Bağirov, M.Mehdiyeva, Y.Babayev, T.Cavadov və b. problemin bəzi istiqamətlərinin öyrənilməsi ilə bağlı faydalı işlər görmüşlər. Lakin problem bir kompleks halında indiyə qədər araşdırma predmetinə çevrilməmişdir. Başqa sözlə, dünya klassiklərinin yaradıcılığının Azərbaycan maarifçi-realist uşaq ədəbiyyatının inkişafına necə təsir etməsi, daha dəqiq desək, XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərində rus və Avropa sənətkarlarının uşaq əsərlərinin milli dilə tərcüməsinin bütöv mənzərəsi yaradılmamışdır. Belə bir tədqiqat aparmaqla biz məhz həmin boşluğu doldurmağa çalışmışıq.

Ümumiyyətlə, XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan xalqının tarixi inkişafında milli intibah dövrü kimi xarakterizə olunur. Bu intibah ictimai-siyasi həyatdan başlayıb iqtisadiyyat, təsərrüfat, mədəniyyət, ədəbiyyat, məktəb və maarif, pedaqoji mühit və s. sahələri əhatə edir. Yəni geniş bir milli miqyasda özünü göstərir. Ədəbi-mədəni həyatda bir sıra əlamətdar yeniliklər baş verir. Milli mətbuat, milli teatr yaranır. Bir sıra ədəbi janrlar meydana gəlir, maarifçi-realist ədəbiyyat pərvəriş tapır və s. Baş verən ədəbi-mədəni yeniliklərdən biri də XIX əsrin 70-80-ci illərində milli uşaq ədəbiyyatının təşəkkülü idi. Əlbəttə, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkülünü və inkişafını şərtləndirən bir sıra ictimai, siyasi, pedaqoji, ədəbi-mədəni amillər vardır. Bu amillər onun pərvəriş tapmasına və yüksəlişinə stimül vermişdir. Bundan əlavə, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının bir sıra mühüm qaynaqları, başqa sözlə desək, qida mənbələri də mövcuddur. Həmin mənbə və qaynaqlar içərisində üçü xüsusilə diqqəti cəlb edir: 1. Şərqi xalqlarına və milli xalq yaradıcılığına aid folklor nümunələri; 2. İslam coğrafiyasının, o cümlədən Azərbaycan xalqının çoxəsrlik ədəbi ənənəsinin məhsulu olan yazılı ədəbiyyat xəzinəsi; 3. Rus və Avropa xalqlarının ədib və şairlərinin yaradıcılığından seçilmiş tərcümə əsərləri.

Onu da əlavə edək ki, bizim milli uşaq ədəbiyyatının pərvəriş tapmasındakı üçüncü faktor son dərəcə önəmlidir. Belə ki, şərqi xalqlarında uşaq ədəbiyyatı bədii düşüncə və təsərrüfatın müstəqil bir qolu kimi mövcud olmadığından azərbaycanlı qələm sahibləri millət balaları üçün necə və nədən yazmağın nümunəsini məhz rus və Avropa sənətkarlarından öyrənməli oldular. Həmin sənətkarların yaradıcılığı azərbaycanlı müəlliflər üçün bir məktəb rolunu oynadı. Təəssüf ki, Azərbaycan ədəbiyyatşünaslığında bu problem kifayət qədər öyrənilməmiş, diqqəti az cəlb etmişdir. Bizim mövzumuzun aktuallığını şərtləndirən faktorlardan biri də budur.

Nəhayət, Azərbaycan və rus-Avropa ədəbi əlaqələrini öyrənmək, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının bütöv mənzərəsini yaratmaq, bizim tərcümə mədəniyyətimizin tarixini izləmək, həmçinin tərcümə ədəbiyyatının mənzərəsini canlandırmaq baxımından da bu mövzunun araşdırılması müəyyən əhəmiyyət kəsb edir.

Mövzunun aktuallığı deyilən bu məsələlərlə bağlıdır.

Azərbaycanda maarifçi-realist tənqidi tipinin pərvəriş tapdığı və onun söz sərəvətinə, ədəbi təsərrüfata və mədəni həyata sirayət etdiyi zaman kəsimi XIX yüzilliyin 30-40-cı illərindən başlayıb 1920-ci ilə – sovet-bolşevik hakimiyyət rejiminin qərarlaşdığı tarixi dövrə qədər davam edir. Əlbəttə, bu faktor təkcə “böyük üçün” yaradılan mənəvi sərəvəti əhatə etmir, “kiçik üçün” ədəbiyyatı da öz ağışına alır. Ancaq burada fərqli bir cəhəti mütləq mənada nəzərə almaq lazım gəlir. Maarifçi-realist tənqidi tərz, idrak sistemi “böyük üçün” ədəbiyyatdan fərqli olaraq uşaq ədəbiyyatının təkcə metod və üslub tipini, həyata, ictimai varlığa baxış, münasibət və onun təsvir üsulunu dəyişdirmir, həm də onun təşəkkülünü şərtləndirir, cücərib pərvəriş tapmasına səbəb olur. Belə ki, Azərbaycanda “böyük üçün” yaranan söz sərəvəti maarifçi-realizmin zühuruna qədər çoxəsrlik, uzun ömürlü, keşməkeşli, zəngin və məhsuldar bir yol keçib gəlmişdi. Təəssüf ki, by sürəkli yolda “kiçik üçün” ədəbiyyat ona yoldaşlıq edə bilməmişdi. Çünki belə bir ədəbiyyatın özü yox idi. Başqa sözlə desək, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül və ilkin yaranış

çağı məhz maarifçilik hərəkatının, maarifçi-realist ədəbi-ictimai prosesin baş verdiyi tarixi mərhələnin payına düşür. Mühüm bir ədəbi-mədəni hadisə, ədəbiyyatın müstəqil bir qolu kimi onun bətnində yetişib, onun qoynunda nəşət və pərvəriş tapmışdır. Yəni bizdə uşaq ədəbiyyatını söz sənətinin müstəqil bir qolu kimi maarifçi-realist ədəbi hərəkat və proses olmadan təsəvvür etmək mümkün deyil. Təbii ki, bu hökmü verərkən biz Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül çağını, təşəkkül səbəblərini və ilkin inkişaf mərhələsini nəzərdə tuturuq. Sovet dönəmində isə “kiçiklər üçün” söz sərəvətinin inkişafına bir başqa prizmadan yanaşmaq lazım gəlir.

Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının maarifçi-realist mərhələsində onun təşəkkülünə və inkişafına təkan verən ən mühüm faktorlardan biri də tərcümə əsərləri idi. Ana dilinin tədrisə daxil edilməsi ilə əlaqədar ana dili dərsləkləri yaranarkən onların səhifələrində mənəvi qida kimi şagirdlərə təqdim ediləcək ilk materialların da tərcümə nümunələrindən ibarət olduğunu görürük. N.Demyanovun “Təmsillər və povestlər”indəki, M.Ş.Vazeh və İ.İ.Qriqoryevin “Kitabi-türki”sindəki, S.Ə.Şirvaninin “Tacül-kütüb”ündəki oxu materiallarının hamısı belə nümunələrdən ibarət idi. Əslində tərcümə əsərləri bizim uşaq ədəbiyyatımızın bünövrə daşını təşkil edir. A.O.Çernyayevski və S.Vəlibəyovun, R.Əfəndizadənin, M.Qəmərinski və b.-nin (hər üç “Ana dili” kitabında), M.Mahmudbəyov və b.-nin (“İkinci il”), A.Səhhət və M.Mahmudbəyovun (“Yeni məktəb”), A.Şaiqin, Ə.N.Tiflislinin və s. müəlliflərin ana dili dərsləklərində kifayət qədər tərcümə mətnlərinə rast gəlirik. Əlbəttə, bu, bir neçə səbəblə bağlı idi. İlk səbəb isə milli dildə məktəblilərdən (uşaqlardan) ötrü oxu materiallarının, onlara təqdim ediləcək elmi və bədii örnəklərin yoxluğu idi. Belə bir yoxluğu görən dərslək müəllifləri ilk növbədə başqa dillərdə olan, münasib hesab etdikləri kiçik həcmli mətnlərə üz tutmalı oldular. Ərəb, fars və rus dillərindən yığcam həcmli kiçik mətnləri tərcümə və ya iqtibas edərək dərsləklərə və oxu kitablarına daxil etməyə başladılar.

Tərcümə edilən əsərlərin mühüm bir qismini kiçik həcmli səyyari süjetlər təşkil edirdi. Bu süjetlərin çoxu şərqdə yaranmış, sonra tədris dünyasının başqa xalqları, o cümlədən avropalılar arasında da yayılmışdı. Süjetlərin bəziləri K.D.Uşinskinin dərsləklərinə, L.N.Tolstoyun “Əlifba” və “Oxu” kitablarına da yol tapmışdı. Bunlar kiçik həcmli, birtipli, bir epizodlu, əxlaqi-didaktik məzmunla malik əhvalatlar idi. Janr etibarilə, əsasən, hekayələrdən, rəvayətlərdən və lətifələrdən ibarət idi. Onlardan bəzilərinin ilkin mənbəyi bəlli olsa da (“Kəhilə və Dimnə”, “Min bir gecə”, “Əmsali-Loğman”, Ə.Cami, Sədi, C.Rumi və s.), daha çox hissəsinin mənbəyi və müəllifləri bəlli deyildi. Bunlar dediyimiz kimi müxtəlif xalqlar arasında yayılmış moralist məzmun və ideyaya malik gəzəri süjetlər idi. Bu cür süjetlərdən başlayan tərcümə prosesi tədris öz miqyas və həddlərini genişləndirdi, daha tutumlu şəkildə aldı. Onu da deyək ki, millət balaları üçün edilən tərcümələr bir neçə mənada əhəmiyyətli görünürdü. “Əvvəllən bu əsərlər böyüməkdə olan nəslə başqa xalqların ədəbiyyatı, həyat və məişəti, adət-ənənələri, ictimai yaşayışı və s. ilə tanış edirdi. İkincisi, tərcümə ədəbiyyatı qələm sahiblərindən ötrü kiçik vətəndaşlar üçün əsərlər yazmaqda nümunə rolunu oynayırdı. Üçüncüsü isə, uşaqlar üçün tərcümə əsərlərinin meydana çıxması bütövlükdə o dövr ədəbiyyatımızda başqa xalqlarla ədəbi əlaqələrin genişlənməsi faktıdır” (11, 223).

Onu da əlavə edək ki, mütərcimlər haqqında danışdığımız bir epizodlu, səyyari süjetləri tərcümə edib dərsləklərə və qiraət kitablarına daxil edərək onunla tamamilə sərbəst davranır, tam müstəqilliyə yol verirdilər. Hərfi, sətirbəsətir tərcüməyə meyl etmirdilər. Yəni süjet müxtəlif yazılı mənbədən və ya şifahi ədəbiyyatdan əxz olunur, mütərcim onun məzmununu sərbəst şəkildə işləyib balaca oxuculara çatdırırdı. Mütərcimi maraqlandıran tərcümədəki dəqiqlik, sənətkarlıq yox, məzmun və ideyanın müqabil tərəfə çatdırılması idi. Eyni süjet bir çox hallarda bir neçə müəllif tərəfindən ana dilinə çevrilmişdi və hər bir mütərcim onu öz istəyinə uyğun olaraq bir cür tərcümə etmişdi.

XIX əsrin son rübündə ədəbi prosesdəki qaynarlığın, yüksəlişin və coşğunluğun artması tərcümə ədəbiyyatına da təsirsiz ötüşmədi. Millət balalarına necə, hansı tipdə, hansı ideyaya malik mənəvi sərəvət tərcümə və təqdim etməklə əlaqəli işgüzar müzakirələr, fikir mübadilələri başladı. Bu məsələyə münasibətdə mühafizəkarlarla, yenilikçilər bir-birlərindən fərqləndirilirdilər. Mühafizəkar-liberal ziyalılar vətən övladının tərbiyəsi, onların oxucuya, mənəvi qidaya ehtiyacını ödəmək üçün onlara, əsasən, dini məzmunlu, şərq klassiklərinin qələminə məxsus əsərlər verməyin tərəfdarı kimi çıxış edirdilər. Müasirpərəstlər, yenilikçilər, qərbçilər isə, əsasən, rus və Avropa sənətkarlarına üstünlük verirdilər. 80-ci illərin əvvəllərində başlayan mətbu müzakirələrin öncüllərindən M.Şahtaxtı Tiflisdə rus dilində nəşr olunan “Kavkaz” qəzetinin 1882-ci il tarixli 148-ci nömrəsində “qərbçilərin” mövqeyini ifadə edərək yazırdı: “Avropasayağı xalq məktəbini saxlamaq üçün Avropa ruhlu xalq ədəbiyyatı yaratmaq lazımdır” (6).

M.Şahtaxlı uşaq əsərlərinin yoxluğunu nəzərə alıb folklor materiallarına da müraciət etməyi məsləhət görürdü. Ümumiyyətlə, görkəmli ziyalı kiçik oxucuların elmi və bədii ehtiyacını ödəməkdən ötrü çıxış yolunu iki mənbədə tapırdı: 1. Xalqın özünün folkloru da daxil olmaqla xalq yaradıcılığında; 2. Avropa xalqlarının müasir məzmunlu, sağlam ruhlu elmi və bədii əsərlərini tərcümə və nəşr etdirməkdə. Müəllif bütövlükdə çıxış yolunu bu şəkildə müəyyənləşdirirdi: “Avropa tərzində məqsədəuyğun elementar Azərbaycan məktəbinə malik olmaq üçün rus dilindən müvafiq rus məktəblərində istifadə edilən dərslikləri Azərbaycan dilinə çevirmək lazımdır. Uşaqlarda oxuya maraq oyatmaq üçün indi ancaq xalqın dilində yaşayan və pedaqoji ləyaqətindən asılı olmayaraq azərbaycanlıların əqli və sosial həyatı haqqında zəngin material verən bizim saysız-hesabsız dolğun məzmunlu nağılları, hekayələri (epik, məişət və adətləri təsvir edən, əxlaqi tendensiyalı və s.) zərb-məsəlləri, atalar sözlərini... nəsihətləri və s. toplayıb onlardan oxu üçün kitab tərtib etmək lazımdır” (6).

M.Şahtaxlı və həmfikirlərindən fərqli olaraq mühafizəkarlar, şərqiylər belə hesab edirdilər ki, xalqın mövcud cəhəlinin, tənəzzülünün, fəlakətlərinin səbəbləri onun əsl islam yolundan, dinin təməl prinsiplərindən, sağlam ata-baba adət-ənənələrindən, elm, ədəbiyyat və məişətindən uzaq düşməsidir. Əsl tərəqqi yolu da əsl dinə və sağlam keçmişə qayıtmaqdır. Mühafizəkarların təmsilçilərindən və ideoloqlarından İsmi Sədrəddinbəyov 1883-cü ildə (№11), “Ziyayi-Qafqaziyyə”də yazırdı: “Hərgah müsəlmanlar necə ki, lazımdır müsəlman olub əqaidi-imaniyyə və şəriəti-islamiyyəyə (imanlı əqidələrə və islam şəriətinə – S.R.) amil olsalar, onlardan kamil və qabil tayfa dünyada ola bilməz və inqizazi-zəmanəyəcən (zamanın sonuna qədər – S.R.) bir müsəlman dustaqxanaya daxil olmaz. Çünki mayeyi-fəsad olan əval və əfəl (söz və əməllər – S.R.) nə ki varsa, cümləsi şəriəti Məhəmmədiyyə ilə nəhy (müəyyən – S.R.) olunubdur” (5). İ.Sədrəddinbəyovun fikrincə “məktəblərdə elmi-diniyyəyə” rəvac vermək, xalq övladlarını həqiqi dinin və şəriətin buyruqları əsasında tərbiyə edib böyütmək, ərəbcə və fars dilində olan faydalı dini kitabları milli dilə tərcümə edib böyüməkdə olan nəslin mütaliəsinə vermək, təhsili də bu tipli əsərlər əsasında qurmaq gərəkdir.

80-ci illərin əvvəllərində və sonralar baş verən işgüzar müzakirələrdə mütərəqqi baxışlı Azərbaycan ziyalıları, təbii ki, M.Şahtaxlının mövqeyini müdafiə edirdilər. Səfərəli bəy Vəlibəyov “Kavkaz” qəzetinin 1883-cü ildə çap olunan 15-ci nömrəsində yazırdı: “M.Şahtaxlı müsəlmanların məktəb həyatını hərtərəfli təsvir edəndən sonra sonuncu məqaləsində bizi belə qəmli vəziyyətdən xilas edə bilən bir neçə tədbir təklif edir” (7). Səfərəli bəy Şahtaxlının təkliflərini bəyənir. Gənc nəslə veriləcək tərbiyəvi əsərlərin daha çox Avropa təcrübəsində və tipində, müasir həyatla səsleşən real həyat və gerçəkliyə uyğun gələn, uşaqlara nəyisə öyrədən, onların fikir və duyğularını, zövq və maraqlarını müsbət istiqamətə yönəldən əsərlər olmasını zəruri sayır.

XX əsrin əvvəllərində A.Səhhət də Avropa sənətkarlarının əsərləri və yaradıcılığı ilə Azərbaycan oxucusunu tanış etməyi faydalı və gərəkli bir iş sayır. Qərb şairlərinin yaradıcılığından etdiyi mənzum tərcümələr toplusu olan “Məğrib günəşləri” adlı kitabı yazdığı müqəddimədə mütərcim xatırladır ki: “Avropalıların öz ədəbiyyatı o qədər geniş olduğu halda yenə ərəb və farsın ədib və şairlərinin əsərlərini öz dillərinə tamamilə tərcümə etmişlər. Böylə olan surətdə biz nə üçün avropalıların əsərlərini öz dilimizə tərcümə etməyə” (15, 5).

Demokratik düşüncəli ziyalıların əksəriyyəti həm qərbin, həm də şərqin söz xəzinəsindən faydalanmağın tərəfdarı idilər. Onlar hər iki coğrafi arealın faydalı ədəbi simaları və nümunələri ilə öz həmvətənlərini tanış etməyi lazım bilirdilər. C.Ünsizadə ərəb dilindən çevirdiyi və ayrıca kitab halında nəşr etdirdiyi “Əmsali-loğman” hikmətli hekayətlər toplusuna müqəddimədə qeyd edirdi ki, bizim həm “Lafonten və Krilov kimi” sənətkarların, həm də şərq xalqlarının “lisan və ədəbiyyatında olan şeyləri alıb oxumağımız” lazımdır (17). Realist səciyyəli əsərlərin tərcümə olunaraq gənc nəslin mütaliəsinə verilməsini əhəmiyyətli hesab edən C.Ünsizadə “Tifl ilə bir quş”, “Gün”, “Səhər duası”, “Aslan və Tülkü”, “Quzu”, “Buynuzları ilə fəxr edən maral” və s. şeirləri milli dilimizə çevirərək 1887-ci ildə “Kəşkül” qəzetinin səhifələrində (№53, 59, 72, 75) oxuculara təqdim etmişdi. Alman və ərəb ədəbiyyatından edilən bu tərcümələri etməkdə məqsəd həm də kiçik oxucular üçün necə əsərlər yazmaqda “bizim şairlərə nümunə” göstərmək idi. “Kəşkül”ün naşiri gürcü şairi İ.Çavçavadzenin “Bahar” şeirini də “Əbri-bahar” adı ilə tərcümə etmiş, ancaq “övladi-millət” üçün yazılmış bu şeir senzura nəzarətindən keçmədiyini üçün çap olunmamışdı (19).

XIX əsrin sonlarına doğru ədəbi-mədəni mühitdə rus və Avropa ədəbiyyatına artan maraq azərbaycanlı mütərcimləri həmin mənbədən yeni-yeni əsərlər tərcümə etməyə ruhlandırır. 1885-ci ildə (№24) “Kəşkül”ün naşiri S.Ünsizadə V.Hüqonun ölümü münasibəti ilə qəzetdə məqalə dərc edir. Eyni zamanda qüdrətli fransız sənətkarının bir şeirini də Azərbaycan dilinə çevirərək məqaləyə əlavə edir. 1888-ci ildə S.Vəlibəyov rus ədibi N.P.Qrotun alman dilindən rusçaya çevirdiyi “Boq v prirode”(«Бог в Природе») əsərini “sadə vətən dilinə” tərcümə edərək “Qüdrəti-xuda” adı ilə ayrıca kitab halında çap etdirir (4).

İyirimi elmi-didaktik xütbədən ibarət bu kitabça “mübtədi (ibtidai – S.R.) məktəb şagirdlərinə məxsus və hüsnü əxlaqə dair Azərbaycan dilində risaleyi-qıraətdir” qeydi ilə nəşr olunmuşdur.

XIX əsrin son onilliklərində və Birinci rus inqilabının astanasına qədərki dövrdə Həsənəli xan Qaradaği, Cəlal Ünsizadə, Rəşid bəy Əfəndizadə, Mirzə Balaqardaş Hacıyev, Eynəli bəy Sultanov, Mirzə Ələsgər Növrəs və b.-nin böyük rus sənətkarları L.N.Tolstoydan və İ.A.Krılovdan xeyli tərcümələr etdiklərini görürük. Bir qayda olaraq azərbaycanlı mütərcimlər tərcümə üçün İ.A.Krılovun təmsillərinə və L.Tolstoyun “Əlifba” («Азбыка») və dörd hissədən ibarət “Оху” («Книга для чтения») kitablarına müraciət edirdilər. Həmin illərdə F.Köçərli A.S.Puşkinin “Balıqçı və balıq haqqında nağıl” («Сказка о рыбаке и рыбке») əsərini “Torçu və balıq” adı ilə milli dilə çevirmişdir (13). Firidun bəy M.Y.Lermontovun “Üç xurma ağacı”, A.Koltsovun “A kişi, niyə yatıbsan?” əsərlərini də mənzum şəkildə sadə bir dildə azərbaycancaya çevirmişdi (8). Hər üç sənətkarın əsərlərini kitabça halında nəşr etdirmişdi. F.Köçərlinin rus dilindən çevirdiyi “Təlimati-Sokrat” əsəri də yeniyetmələr və gənclər üçün gözəl oxu materialı idi (16).

Ümumiyyətlə, XIX-XX yüzilliklərin qovşağında rus və Avropa ədib və şailərindən Azərbaycan dilinə ən çox əsərləri tərcümə edilən müəlliflər İ.A.Krılov və L.Tolstoy idi. Mütərcimlər uşaqlar üçün mənəvi qida kimi daha çox Krılovun təmsillərinə, Tolstoyun isə “Əlifba” və oxu kitablarına müraciət edirdilər. Əlbəttə, bu səbəbsiz deyildi. Belə ki, həmin əsərlər həcmcə yığcam, ideya-məzmun cəhətdən münasib, tədris-metodiki baxımdan əlverişli idi. Balaların zövq və maraqlarını oxşayır, ona uyğun gəlirdi, əxlaqi-tərbiyəvi nöqtəyi-nəzərdən də kifayət qədər məqsədə müvafiq idi. Doğrudur, mütərcimlər bu əsərləri, adətən, eynilə milli dilə çevirməyə meyil etmir, müstəqilliyə yol verir, hətta bəzən onlarda müəyyən dəyişiklik aparırdılar. Belə dəyişikliklər İ.A.Krılovun təmsillərində daha çox hiss olunurdu. Tərcümə zamanı çox vaxt təmsillərdəki kəskin satira ruhu, ciddi sarkazm, ictimai ifşa pafosu və ideyası azaldılır, təmsillərə əxlaqi-didaktik məzmun və ideya aşılardı. Belə bir əməliyyat çox zaman işin xeyrinə olmasa da, yəni orijinal mətni oxucuya çatdırmaq missiyasına xidmət etməsə də, əksər tərcümələrdə özünü büruzə verirdi. X.Məmmədov haqlı olaraq qeyd edir ki, “Orijinal üzərində mütərcimlərin əməliyyatı, bir qayda olaraq, Krılovun vermək istədiyi ideyanın xeyrinə olmamışdır. Bunlar əksər hallarda Krılov təmsillərinin tərcüməsindən daha artıq onun Azərbaycan dilində variantlarını xatırladır” (12, 126). Görünür, deyilən əməliyyat tərcüməçilərin kiçik oxuculara ciddi satirik ideya və mətləbləri yox, daha çox öyüd-nəsihət aşılamaq istəyi ilə əlaqədar olmuşdur.

Haqqında danışdığımız dövrdə elə bir ana dili dərslisi yox idi ki, orada İ.A.Krılovdan və L.Tolstoydan tərcümə nümunəsi olmasın. Qıraət kitablarında və uşaq mətbuatında da bu iki rus sənətkarının əsərlərinə bol-bol yer verilirdi.

İ.A.Krılov əsəri Azərbaycan dilinə tərcümə edilən ilk rus ədəbi simalarından biridir. XIX yüzilliyin 40-cı illərində görkəmli maarifçi A.Bakıxanov onun “Eşşək və bülbül” (“Осел и соловей”) adlı təmsilini milli dilə çevirmişdi. Daha sonra biz şairin “Tülkü və üzüm” sərlövəhəli təmsilini A.O.Çernyayevskinin “Vətən dili” (I hissə, 1882) dərslisinin səhifələrində görürük. Şeiri Azərbaycan dilinə Rəşid Əfəndizadə çevirmişdi. 1887-ci ildə (№72) “Kəşkül” qəzetində də rus təmsilçisinin “Xoruz və inci” (“Петух и жемчужное зерно”) şeirinin tərcüməsi verilmişdir. A.O.Çernyayevski və S.Vəlibəyovun “Vətən dili” (II hissə, 1888) dərslisində isə şairin 20 təmsili yer almışdır. Şeirləri Azərbaycan dilinə H.Qaradaği çevirmişdir. Əlbəttə, bir dərsləkdə eyni müəllifin bu qədər şeirinin verilməsi maarqlı faktdır. Bu, həm də o zaman yeni məzmun və tipdə hazırlanan dərslük üçün müəlliflərin milli dildə münasib əsərlər tapa bilməməsi ilə əlaqədar idi.

Ozamankı Azərbaycan ictimai-siyasi və pedaqoji mühitində Krılov yaradıcılığına məhsuldar şəkildə müraciət edənlərdən biri R.Əfəndizadə idi. O, rus şairindən 19 poetik nümunə tərcümə etmişdi. Həmin poeziya örnəklərindən bir qismi “Uşaq bağçası” dərslisində (1898), bir qismi “Bəsirətül-ətfal”da (1901), üçü isə “Dəbistan” jurnalında (1906, №4; 1907, №2, 3) yer almışdır. Mirzə Ələsgər Növrəs Qarabağının “Pəndi-ətfal” (“Uşaqlara nəsihət”, 1900) adlı qıraət kitabına haqqında danışdığımız sənətkardan 4 poetik tərcümə nümunəsi daxil edilmişdi. Səməd bəy Hacıbəyovun “evlərdə qıraəti-türkiyə məxsus kitabça” kimi nəşr etdirdiyi “Hədiyyeyi-sibyan” (“Uşaqlara hədiyyə”, 1901) kitabında Krılovdan 10, Mirzə Balaqardaş Hacıyevin “öz şagirdlərinə hədiyyeyi-acizənə kimi töhfə etdiyi “Qafqaz istilahi” (1902) kitabında 3 təmsil var idi. Təmsillər mənzum şəkildə tərcümə edilmişdi. Yenə cocuqlara aid oxu kitablarından Hacı Mirağa Mirmöhənzadə Nəseh “Hədiyyətül-ətfal”nda (“Uşaqlara hədiyyə”, 1911) rus təmsilnəvisindən 3, Firidun bəy Köçərli “Balalara hədiyyə”də (1912) 1 təmsilini vermişdi. M.Nəsehin kitabındakı tərcümələr onun öz qələminə, “Balalara hədiyyə”dəki “Tülkü və üzüm” təmsillərinin tərcüməsi isə Eynəli bəy Sultanova məxsus idi. Onu da əlavə edək ki, İ.A.Krılovun eyni şeiri bəzən bir neçə mütərcim tərəfindən milli dilə çevrilirdi. Məsələn, “Hədiyyətül-ətfal”dakı “Ördək, balıq və xərçəng”, “Şir və tülkü” təmsilləri dördüncü,

“Tülkü və qarğa” təmsili beşinci, “Balalara hədiyyə”dəki “Tülkü və üzüm” şeiri isə altıncı dəfə idi ki, Azərbaycan dilinə (müəllifləri fərqli olmaqla) çevrilirdi. Krılov təmsillərinin sənətkarlıq, peşəkarlıq baxımından ən səviyyəli tərcümələri R.Əfəndizadəyə, A.Səhhətə və A.Şaiqə məxsusdur. A.Səhhət rus şairinin 9 təmsilini ana dilimizə tərcümə etmişdi. Bu tərcümələr ilk dəfə “Yeni məktəb” (1909) dərsliyində və “Məğrib günəşləri” (1912) adlı poetik tərcümələr toplusunda işıq üzü görmüşdür.

Ozamankı Azərbaycan uşaq mətbuatı da Krılovsuz ötüşə bilməmişdir. “Dəbistan” jurnalı onun “Ağcaqanad və kəbutər” (1906, №3 – mütərcimi: R.Əfəndizadə), “Rəhbər” məcmuəsi “Kisə” (1906, №1 – mütərcimi: A.Əfəndizadə), “Məktəb” jurnalı isə “Eşşək və bülbül” (1913, №7 – mütərcimi: A.Şaiq), “Kəndli və ilan” (1914, №4 – mütərcimi: Mirzə Balaqardaş) təmsillərini oxuculara təqdim etmişdi. Şairin “Qarğa və tülkü” təmsili altıncı dəfə M.Ə.Sabir tərəfindən yüksək sənətkarlıqla Azərbaycan dilinə çevrilmiş və “Yeni məktəb” dərsliyinə salınmışdı.

Dərsliklərdə, qiraət kitablarında və uşaq mətbuatında İ.A.Krılovdan nəsrə edilmiş tərcümələrə də rast gəlinir.

Haqqında danışdığımız zaman kəsimində yaradıcılığı diqqət mərkəzində olan digər rus sənətkarı L.Tolstoy idi. Ümumiyyətlə, bu dövrdə yaradıcılıq məhsulları Azərbaycan dilinə çevrilən ədəbi şəxsiyyətlər cərgəsində kəmiyyət göstəricisi baxımından bu böyük dahi birinci yer tuturdu. Onun istər “böyüklər”, istərsə də “kiçiklər üçün” qələmə aldığı, həm dini, həm də dünyəvi mövzuda yazdığı əsərləri maraqlı dairəsində idi. Kürəvi miqyasda olduğu kimi Azərbaycanda da onu həm dindarlar, mühafizəkarlar, həm də dünyəvi, müasir baxışlı oxucu və ziyalı kütləsi sevirdi. Onun “kiçik” oxucular üçün tərtib etdiyi “Yeni əlifba” (“Новая азбука”) və 4 hissədən ibarət oxu kitabları (“Книга для чтения”) da geniş şöhrət tapmışdı. Bu kitablarda uşaq ədəbiyyatının dəyərli nümunələri toplanmışdı.

L.Tolstoyun əsərləri XIX əsrin 80-ci illərindən etibarən Azərbaycan dilinə çevrilməyə başlamışdır. XIX-XX əsrlərin qovşağındakı ana dili dərsliklərində, qiraət kitablarında və uşaq mətbuatında rus ədibinin uşaq əsərlərindən kifayət qədər bol nümunəyə rast gəlmək mümkündür. Milli dildə mütaliə materiallarına ciddi ehtiyacın olduğu bir tarixi şəraitdə rus yazıçısının uşaqlar üçün qələmə aldığı bədii nümunələr milli ziyalılarımızdan ötrü kifayət qədər cazibədar və əhəmiyyətli görünürdü. Doğrudan da, bu nümunələr istər həcm, istər bədiiyyət, istər mövzu və ideya, istərsə də pedaqoji baxımdan son dərəcə əlverişli idi. Şagirdlərin, kiçik oxucuların yaş, bilik, dərk etmə səviyyəsinə, zövq və maraqlarına tam şəkildə uyğun gəlirdi.

Birinci rus inqilabına qədər L.Tolstoyun “böyüklər üçün” yazdığı əsərlərdən də bəzi nümunələrin milli dilimizə çevrildiyini görürük. Məsələn, A.Minasovun onun “Buğda dənəsi”, S.M.Qənizadə “Əvvəlinci şərabi”, C.Məmmədquluzadə “Zəhmət, ölüm, naxoşluq” əsərlərini azərbaycancaya tərcümə etmişdilər. Bununla belə onun uşaq əsərləri mütərcimlərin diqqətini daha çox məşğul etmişdir. “Vətən dili” (A.O.Çernyayevski) dərsliyinin I hissəsində (1882) rus ədibindən 4 hekayə verilmişdi. Bu azərbaycanlı balaların öz dillərində sənətkarın yaradıcılığı ilə ilk tanışlığı idi. Ümumiyyətlə, Birinci rus inqilabına qədər “Vətən dili” (I, II hissə), “Uşaq bağçası”, “Bəsirətül-ətfal” və “Kitabi-xəzənül-ətfal” dərsliklərinə Tolstoyun “Əlifba” və oxu kitablarından 30-a qədər hekayənin tərcüməsi daxil edilmişdi. “Birinci il”də (1910) sənətkarın 3, “İkinci il”də (1908) 13 hekayəsi yer almışdı.

“L.Tolstoy və Azərbaycan (1880-1920)” monoqrafiyasının müəllifi Ə.Bağirovun hesablamasına görə Mir Seyfəddin Seyidov “Kitabi-xəzənül-ətfal”a, A.Ə.Məhəmmədzadə və A.Ə.Mollazadə “İkinci kitab”a, Mirzə Qəmərinski və onun həmmüəllif yoldaşları “Ana dili” dərsliklərinin I və II hissələrinə, M.Mahmudbəyov və həmkarları “Birinci il”, “İkinci il”, “Yeni məktəb”, Ə.M.Nərimanov “Nəsihətül-ətfal” dərsliklərinə Tolstoydan 80-ə qədər hekayə daxil etmişdilər (2, 68).

Qiraət kitablarında da rus yazıçısından sıx-sıx nümunələrə rast gəlmək mümkündür. Ə.Müznibin “Qiraət” (1914) kitabındakı 26, həmçinin A.İsrafilbəyovun “Pişik balası” (1913) kitabındakı 13 hekayənin hamısı Tolstoyun oxu kitablarından seçilmiş nümunələr idi.

Q.R.Mirzəzadənin “Barmaq boylu uşaq” (1911), “Baha oturur” (1910), “Bir-birinə məhəbbət ediniz” kitabçalarında eyniadlı əsərlər, “Qırmızıpapaq və bir qurdun diriliyi” (1910) kitabındakı “Qırmızıpapaq” hekayəsi də haqqında danışdığımız müəllifin yaradıcılığından sərbəst tərcümələr idi. “Dörd hekayə” (1912), “Birinci qədəm” (1913) kitablarında, N.Axundovun “Nağıllar məcmuəsi”ndə də Tolstoyun uşaq əsərlərindən nümunələrə rast gəlmək mümkün idi (11, 258).

Təkcə “Məktəb” jurnalında 1911-1920-ci illər arasında L.Tolstoydan həm nəsrə, həm də nəzmlə edilmiş 40-a qədər uşaq əsərinə rast gəlmək mümkündür. Maraqlıdır ki, rus ədibinin balacalar üçün nəsrə qələmə aldığı hekayələr bəzən azərbaycanlı mütərcimlər tərəfindən şeirlə milli dilə çevrilirdi. Ə.Müznibin “Qiraət” (1914) kitabındakı 26 hekayənin bir neçəsi nəzmlə azərbaycanlı oxuculara təqdim edilmişdi. Qəzənfər Sultanzadə “Oğurluğun üstü açıldı” (9, 1906, №16), Məsum “İki yoldaş” (9, 1914, №3), Əlisəttar İbrahimov “Qurd və qoca nənə” (9, 1912, №21) hekayələrinin tərcüməsində eyni yolla hərəkət etmişdilər.

L.Tolstoyun uşaq əsərlərini milli dilə çevirən tərcüməçilərin sayı da çox idi. Bunlardan Q.R.Mirzəzadəni, B.Talıbovu, Ə.Fəhmini, M.Hənifəni, Ə.İbrahimovu, M.Əfəndiyevi, A.İsrafilbəyovu, Ə.Rzazadəni, Ə.S.Qasımovu, Ə.Müznibi, A.Mətləbzadəni, Ə.Əliyevi, R.Tahirbəyovu, A.Vəlixanovu və b.nı göstərmək olar. Əlbəttə, edilən tərcümələrin hamısının sənətkarlıq səviyyəsi eyni deyildi. Bunların içərisində zəifləri də var idi.

XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərində mütərəqqi baxışlı, yeni təlim-tərbiyə üsulu ilə dərslər keçən Azərbaycan pedaqoqları görkəmli rus pedaqoqu K.D.Uşinskiyin təcrübəsindən kifayət qədər bəhrələnmişlər. Onlar öz dərslərini yazarkən rus pedaqoqunun “Uşaq dünyası” («Детский мир») və “Ana dili” («Родное слово») dərslərinin nəinki forma-struktur, məzmun və pedaqoji sistemindən, hətta oradakı bədii mətnlərdən də faydalanmışlar. A.O.Çernyayevski və S.Vəlibəyov “Vətən dili”nə (II hissə, 1888) əlavə etdikləri müqəddimədə dərsləri tərtib edərkən Uşinskiyin dərslərinin təcrübəsinə istinad etdiklərini, onun forma və məzmunu əsas götürdüklerini xüsusi olaraq qeyd edirlər (18, 4). Eyni zamanda rus pedaqoqunun dərslərindəki “Siçanlar”, “İki kəsəyən” təmsillərini, “Uşaqları məktəbə şövqləndirmək”, “Tutulmuş quş” şeirlərini öz kitablarına daxil edirlər. Şeirlərin dördünü də A.O.Çernyayevskinin xahişi ilə H.Qaradaği Azərbaycan dilinə çevirmişdi. R.Əfəndizadənin “Uşaq bağçası” (1898), H.M.Mirmöhşünzadənin “Hədiyyətül-ətfal” (1911), M.Qəmərinski və b.nın “Ana dili” (II cild, II nəşr, 1908), M.Mahmudbəyovun “Birinci il” (1907) dərslərində də Uşinskiydən tərcümələr verilmişdi. Bunlar pedaqoq sənətkarın “Tülkü və keçi”, “Uşaq gözlüyü”, “Sünbül”, “Heyvanların mübahisəsi”, “İki kotan”, “Küpə qazana yoldaş deyil”, “Güllərin bəhşi” və s. şeirlərinin tərcümələri idi. “Güllərin bəhşi” şeiri A.Səhhətin tərcüməsi ilə “Birinci il”ə də salınmışdı.

Əsərləri gənc nəslin tərbiyəsi üçün milli dilimizə çevrilən rus ədib və şairləri İ.A.Krılov, L.Tolstoy və K.D.Uşinskiy ilə məhdudlaşmır. Biz özəmənkı uşaqlara aid mənbələrdə V.A.Jukovskidən, N.M.Karamzindən, A.S.Puşkindən, M.Y.Lermontovdan, İ.S.Turgenevdən, xanım Bulqatovadan, A.Y.İzmaylovdan, A.P.Çexovdan, İ.Tutçevdən, A.İ.Kuprindən, A.N.Pleşşeyevdən, A.V.Koltsovdan, A.Qurnovdan və s. müəlliflərdən də ana dilimizdə xeyli bədii nümunələrə rast gəlirik.

Ana dili dərslərləri içərisində kəmiyyət və keyfiyyət etibarı ilə ən çox və ən yaxşı tərcümə nümunələri “Yeni məktəb” dərslərindədir. M.Mahmudbəyovun və A.Səhhətin həmmüəllif olduğu dərslərdəki bədii əsərləri, əsasən, A.Səhhət tərcümə etmişdi. Mütərcimin peşəkarlığı, professionallığı, yüksək mütərcimlik istedadı burada da özünü aydın şəkildə büruzə vermişdi. “Yeni məktəb”in 1918-ci il nəşrinə 25-ə qədər tərcümə nümunəsi daxil edilmişdi. Dərslərdə fransız yazıçısı Volterdən də “Himmətli sükançı” adlı hekayə salınmışdı.

Yeri gəlmişkən onu da əlavə edək ki, A.Səhhət o dövrün və bütövlükdə Azərbaycan tərcümə ədəbiyyatının ən istedadlı, professional tərcüməçilərindən biridir. Onun “Məğrib günəşləri” (1912) adlı toplusu bütövlükdə rus və Avropa şairlərinin nəzm əsərlərinin mənzum tərcüməsindən ibarətdir. Buraya Jan Ramo, İ.A.Krılov, M.Y.Lermontov, V.Hüqo, Ə.X.Dəhləvi (bu şərq şairidir), A.S.Puşkin, İ.S.Nikitin, L.M.Medvedyev, Q.R.Derjavın, İ.İ.Kozlov, Y.V.Jadovski, A.N.Pleşşeyev, V.V.Qofman, Smirnov, A.V.Koltsov və s. şairlərin yüksək səviyyədə ana dilimizə tərcümə edilmiş poetik əsərləri salınmışdı. Böyüməkdə olan nəslin mənəvi ehtiyaclarını ödəməkdə, tərcümə mədəniyyətimizi zənginləşdirməkdə həmin əsərlərin xüsusi dəyəri vardır. Bu poetik nümunələr həm də milli mütərcimlərdən ötrü gözəl bir örnək rolunu oynayır.

F.Köçərli “Balıqçı və balıq nağılı” adlı mənzum nağılı Azərbaycan dilinə tərcümə etdikdən sonra A.S.Puşkinin yaradıcılığına diqqət artdı. R.Əfəndizadə şairin eyni nağılı, habelə “Hal anası” və “Kaftar” adlı mənzum hekayələrini milli dilə çevirərək “Bəsirətül-ətfal” dərslərinə salmışdı. A.Şaiqin “Gülzar” dərslərində isə Puşkinə həsr olunmuş ayrıca oçerk vardır. Daha sonra isə onun A.Səhhətin tərcüməsi ilə “Uçqun, yaxud uçurum”, “Peyğəmbər” və “Qafqaz” şeirləri oxuculara təqdim edilir. “Uçqun, yaxud uçurum” şeiri A.Şaiqin “Milli qiraət kitabı” (1919) dərslərində də yer almışdır. Rus şairinin “Qış” şeiri A.Səhhətin çevirməsində “Məktəb” (1911, №2) jurnalında çap olunmuşdur. “Yeni məktəb” dərslərində sənətkarın “Yanğında dada çatma” hekayəsi nəslrlə azərbaycanlı oxuculara çatdırılmışdır. Biz “Dəbistan” jurnalının səhifələrində (1906, №11-14, 17-18) Puşkinin “Barışnya-krestyanka” (“Барышня-крестьянка”) hekayəsinin nəslrlə tərcüməsini də görürük. “Çöl xanımı” adı ilə edilmiş bu tərcümə sənətkarın “Mərhum İvan Petroviç Belkinin povestləri” (“Повести покойного Ивана Петровича Белкина”) povestinə daxildir. Mütərcimi M.H.Əfəndizadə idi. Hekayə sadə və səlis bir dillə Azərbaycan oxucularına çatdırılmışdı.

F.Köçərliyə sonra M.Y.Lermontov yaradıcılığına maraq göstərən mütərcimlər A.Səhhət və A.Şaiq olmuşdur. Əvvəlcə dediyimiz kimi F.Köçərli rus şairinin “Üç xurma” şeirini ana dilimizə çevirərək Koltsovun “A kişi, niyə yatıbsan?” mənzum hekayəsi ilə birlikdə 1895-ci ildə kitabça halında nəşr etdirmişdi. A.Səhhət onun “Mtsırı” poeməsindən bir parça, həmçinin “Çərkəslər”, “Peyğəmbər”, “Terekin

sovqatı”, “Mübahisə”, A.Şaiq isə “Qaçaq” şeirini Azərbaycan türkcəsinə çevirmişlər. Bu poetik nümunələr mütərcimlərin müəllifi olduqları “Yeni məktəb” və “Gülzar” dərsliyində də daxil edilmişdi. “Gülzar”da Lermontovun həyat və yaradıcılığı barədə məlumat verən yığcam oçerk də yer almışdı. A.B.Əfəndizadə də şairin “Mübahisə” və “Qaçaq” əsərlərini tərcümə edərək “Şagirdlərə hədiyyə” (1914) kitabında oxucuların mütaliəsinə vermişdi. Kitabda sənətkarın yığcam tərcümeyi-halı da öz əksini tapmışdı.

A.Şaiq və A.Səhhətin A.V.Koltsovdan yüksək səviyyədə tərcümə etdikləri “Taxıl biçini” şeirini həm “Gülzar”, həm də “Milli qiraət kitabı” dərsliyinin səhifələrində görürük. Ümumiyyətlə, A.Səhhətin poetik tərcümələrinə Birinci rus inqilabından sonrakı ana dili dərsliklərində tez-tez rast gəlmək mümkün idi. V.Hüqonun “Yatmış uşaq”, Qrimm qardaşlarının nağıllarından əxz edilmiş “Sazəndələr” (“Yeni məktəb”), V.V.Qofmanın “Yağışdan sonra” (“Gülzar”), İ.S.Nikitinin “Yay səhəri” (“Milli qiraət kitabı”) şeirləri də şagirdlərə A.Səhhətin tərcüməsində çatdırılmışdı. Nikitinin “Məktəb” jurnalında dərc edilən (1911, №1) “Uşaqlıq xatirəti” şeirinin tərcüməsi də A.Səhhətə məxsus idi.

Yalnız dərsliklərdə deyil, uşaq mətbuatında da dəyərli poetik tərcümə nümunələri ilə üzləşmək mümkün idi. Lazımı məqamlarda onlardan bəzilərinin adlarını çəkdik. “Dəbistan” jurnalında işıq üzü görən bəzi poetik nümunələrin adlarına nəzər yetirək: “Nənə və onun balaca qız nəvəsi” – Pozdnyakovdan tərcümə edən A.Əfəndizadə (1906, №1); “Ovçu və quş” – “Məsnəvi”dən tərcümə edən M.H.Əfəndizadə (1906, №3); “Nənə və nəvə” – Pleşşeyevdən tərcümə edən İslamzadə (1906, №4); “İbrət və müqabilə, yaxud ümmətlər ixlası” – “Məsnəvi”dən tərcümə edən M.A.Talıbzadə (1906, №8-10, 13); “Niyazə-əsirane” – V.Hüqodan tərcümə edən Müəllim Naci (1906, №17) və s.

M.Ə.Sabir Ə.Firdovsinin “Şahnamə”sindən bir parçanı azərbaycancaya çevirərək “Rəhbər” jurnalında çap etdirmişdi (1906, №2-5).

Əlisəttar İbrahimovun rus sənətkarı İzmaylovdan nəzmlə çevirdiyi “Kürt toyuq” (1913, №1), Abid Mətləbzadənin Turgenevdən tərcümə etdiyi “Mənsur şeirlər” (1915, №15) “Məktəb” məcmuəsinin səhifələrində kiçik oxucuların mütaliəsinə təqdim edilmişdi. Yeri gəlmişkən onu da deyək ki, rus yazıçısı Turgenevin “Sərçə” və “Kimin himməti artıqdır?” hekayələri nəslrlə “Yeni məktəb” dərsliyində də öz əksini tapmışdı. Həmin dərslikdə fransız sənətkarı Volterin “Himmətli sükançı” hekayəsi də yer almışdı.

Bəzən mütərcim eyni bir əsəri tərcümə və nəşr etdikdən sonra onun üzərində sonradan yenidən işləyir, müəyyən dəyişikliklər edirdi. Məsələn, A.Şaiq A.P.Çexovun hekayəsini “Gülzar” (1912) dərsliyində “Sail” adı ilə daxil etmişdi. Ancaq “Milli qiraət kitabı”na (1919) onu “Dilənçi” adı ilə salmış və hekayədə bəzi dəyişikliklərə yol verilmişdi.

Dərsliklərlə yanaşı uşaq mətbuatının səhifələrində də rəngarəng tərcümə nümunələrinə rast gəlirik. Bu əsərlər müxtəlif dillərdən və müxtəlif xalqlara məxsus sənətkarların yaradıcılığından edilirdi. Uşaq ədəbiyyatında rus ədəbiyyatından A.S.Puşkin, M.Y.Lermontov, L.Tolstoy və İ.A.Krilyovla yanaşı digər ədəbi simaların da yaradıcılıq nümunələri yer alır. Əlbəttə, bunların hamısını sadalamaq imkan xaricindədir. Ona görə də bəzilərinin adlarını xatırlatmaqla kifayətlənirik: “Kənd çocuğu” – Pleşşeyevdən tərcümə edən Əlisəttar İbrahimov (9, 1912, №8), “Allahın keşişə qəzəbi” – Jukovskidən tərcümə edən Böyükağa Talıbov (9, 1913, №1), “Ölmüş qurbağa” – Litvinskidən tərcümə edən Həsən bəy Axundov (9, 1914, №3-4), “Nədən ötrü ağlayırsan?” – A.Qurnovdan təbdil edən Xudaverdi Kələntərli (9, 1914, №17), “Dəmirqaya” – Kuprindən tərcümə edən H.Q. (9, 1914, №18), “Millətpərvər bir uşaq”, “Vətən qurbanı” – A.Bryusovdan tərcümə edən Abid Mətləbzadə (9, 1915, №6, 12).

Bir məsələni nəzərə çatdırmaq lazım gəlir. Şərqi ədəbiyyatına aid əksər əsərlər ərəb və fars dillərindən milli dilə çevrilirdi. Çünki mütərcimlərin əksəriyyəti bu dillərdən xəbərdar idilər. lakin Avropa xalqlarına aid ədəbiyyat nümunələri bir qayda olaraq rus dilindən tərcümə edilirdi. Rus dili bir növ Azərbaycan ziyalıları üçün Avropa ədəbiyyatına və mədəniyyətinə açılan qapı idi. Bununla belə, az da olsa, orijinaldan tərcümə edilən örnəklərə də rast gəlirik. Belə əsərlər həcmcə kiçik olub, əsasən, alman, ingilis və fransız dillərindən ana dilimizə çevrilirdi. Onlardan bəzilərinin xatırlatmaq yerinə düşər:

Almancadan: “Siçanın məskəni” (müəllifini qeyd etmədiyimiz əsərlərin kimdən tərcümə edildiyi göstərməyib – S.R.) – nəzmlə tərcümə edən Əli Əjdər (9, 1913, №1); “Ata duası” – nəslrlə tərcümə edən E.Sultanzadə (9, 1914, №7); “Zərər insanı əqilli edər” – nəslrlə tərcümə edən M.Abasqulu (9, 1914, №8); “Ehtiyatsız sözün nəticəsi” – nəslrlə tərcümə edən M.Muradzadə (9, 1914, №18) və s.

İngiliscədən: “Necə oldu?” – nəslrlə tərcümə edən Səid (9, 1916, №10) və s.

Fransızcadan: “Mərhəmətli cocuq” – nəzmlə tərcümə edən Əlisəttar İbrahimov (9, 1915, №6); “Kiçik hekayə” – nəslrlə tərcümə edən gimnazist Yusif Axundov (9, 1911, №2); “Ədalətli Süleyman” – nəslrlə tərcümə edən Böyükağa Talıbzadə (9, 1913, №5); “Ədalətli hakim” – Lafontədən nəslrlə tərcümə edən Abid Mətləbzadə (9, 1914, №12); “Bala siçan” – nəslrlə tərcümə edən Mirseyidov (9, 1914, №14); “Yaxşı

hesabdar” – nəslə tərcümə edən Əlisəttar İbrahimov (9, 1915, №1); “Nəcib şir” – L.Martindən nəslə tərcümə edən müəllim Abasqulu (9, 1915, №6) və s.

F.Ağazadənin “Ədəbiyyat məcmuəsi” (1912) dərsliyində Lamartin, Şiller, A.Düma, Beranje və s. qərb ədəbiyyatı şedevrlərinin yaradıcılığından nümunələr də verilmişdir. Lakin bu tərcümələrin dili dərslikdəki başqa əsərlər kimi qəliz, osmanlı türkcəsi ilə ağırlaşdırılmış bir qiyafədədir.

Əvvəlcə dediyimiz kimi, XIX əsrin 80-ci illərindən etibarən Azərbaycanda uşaqlar və gənclərdən ötrü təbdil, iqtibas və tərcümələrdən ibarət mütaliə kitablarının nəşri prosesinə başlandı. XX yüzilliyin əvvəllərində bu proses daha da intensiv və məhsuldar xarakter aldı. Müxtəlif xalqların ədəbiyyatından tərcümə, təbdil və iqtibas edilmiş xeyli qiraət kitabları meydana gəldi. Həmin kitabların hamısı barədə burada məlumat verməyə nə imkan, nə də ehtiyac olmadığından onlardan bəzilərinin adlarını xatırlatmaqla kifayətlənirik:

Mirzə Əsgər Qarabaği Növrəs – “Pəndi-ətfal” (1900); Səməd bəy Hacıbəyov – “Hədiyyeyi-sibyan” (1901); Mir Seyfəddin Seyidov Şirvani – “Kitabi-xəzanül-ətfal” (1902); “İki uşaq” (ruscadan mütərcimi A.Şaiq, 1906); Əlimirzə Nərimanov Tiflisi – “Nəsihətül-ətfal” (1907); D.Defo – “Robinzon Kruzo” (tərcümə edən A.Şaiq, 1909); Şarl Perro – “Qırmızıpapaq və bir qurdun diriliyi” (tərcümə edən Q.R.Mirzəzadə, 1910); Mark Tven – “İyirmi beş milyonluq bir çek” (təbdil edən H.İ.Qasimov, 1910); M.İ.Karamzin – “Bədbəxt Liza” (mütərcimi Ə.Abasov, 1912); M.Tven – “Şahzadə və dilənçi” (mütərcimi Ə.İbrahimzadə, 1912); “İki dost-iki yol” (təbdil edən İ.Musabəyov, 1913); P.N.Polevoy – “İki yol, iki yoldaş” (mütərcimi Q.R.Mirzəzadə, 1913); V.İ. Dmitryeva – “Balaca və Xallı” (təbdil edən Ə.S.Qasimov, 1914); A.Bast – “Dünya səyahəti” (mütərcimi A.Mirzəzadə, 1915); A.K.Kovalinskaya – “Ögey ana” (mütərcimi Y.Hüseynbəyadə, 1915); “Korlar məktəbi” (hekayələr məcmuəsi, mütərcimi H.S.Qasimzadə Səyyah, 1915); “Üç hekayə” (mütərcimi İ.Musabəyov, 1915) və s.

Tərcümə, təbdil və iqtibas olunan bu əsərlər istər həcm, istər janr, istərsə də mövzu, məzmun və ideya baxımından rəngarəng idi. Bunlar kiçik həcmli, bipezodlu, miniatür, gəzəri süjetlərdən tutmuş macərə əsərlərinə qədər çeşidli bədii nümunələri əhatə edirdi. Onu da əlavə edək ki, tərcümələrdə ciddi şəkildə sərbəstliyə yol verilir, bir sıra epizodlar ixtisar olunur, bəzən də dəyişdirilirdi. Hətta bəzən mətnlər üzərində “milliləşmə” əməliyyatı da aparılır, yer və şəxs adları, realilər, müəyyən epizodlar, məişət səhnələri milliləşdirilirdi. Bu məziyyət təbdil və iqtibaslarda daha çox özünü büruzə verirdi. Bədii mətnlər adaptasiya olunur, milli məişət və gerçəkliyə uyğunlaşdırılırdı. Bəzən ideya və məzmun da müəyyən qədər təshihə məruz qalırdı.

Deyilən şəkildə mütərcimlərin müstəqilliyi və sərbəstliyi folklor materiallarına münasibətdə də özünü büruzə verirdi. Yeri gəlmişkən onu da deyək ki, azərbaycanlı mütərcimlər, dərslik və oxu kitablarının müəllifləri başqa xalqların (həm Şərq, həm də Qərb) folklor nümunələrinə, xüsusilə də rəvayət, hekayət və nağıl janrlarında olan, tərbiyəvi-didaktik, əxlaqi və nəsihətamiz məzmun və ideyaya malik əsərlərə də xüsusi maraq göstərirdilər. N.Demytyevin “Təmsillər və povestlər” (1839) adlı oxu kitabından, M.Ş.Vazehin və İ.Qriqoryevin “Kitabi-türki” (1852) dərsliyindən başlamış XIX əsrin II yarısı və XX yüzilliyin ilk onilliklərində ana dilində elə bir ibtidai məktəb dərsliyi yox idi ki, orada kiçik həcmli, “birtipli”, “bipezodlu” dediyimiz səyyari hekayət, rəvayət və nağıllardan bol-bol nümunələr verilməsin. Qiraət kitablarında da bu cür xalq ədəbiyyatı nümunələrinə istənilən qədər rast gəlmək mümkün idi. Bundan əlavə, müxtəlif xalqların xalq yaradıcılığından nisbətən iri həcmli nağıllar da tərcümə və ya təbdil edilərək azərbaycanlı uşaqların və gənclərin mütaliəsinə təqdim edilirdi. Məsələn, “Kəlilə və Dimnə”nin bir çox süjetlərinə dərslik və oxu kitablarında tez-tez rast gəlmək mümkün idi. Ərəb nağıllarından “Min bir gecə”nin 446 gecəlik böyük bir hissəsi Ə.Müznib tərəfindən ana dilimizə çevrilərək 1910-1912-ci illərdə “Əlif leyli” adı ilə bir neçə kitabda nəşr edilmişdi. “Min bi gecə”nin xeyli hissəsini Kərbəlayi Vəli Mikayılov da 1911-ci ildə tərcümə və nəşr etdirmişdi. Məhəmməd Sadiq Axundov isə “Əlibaba və qırx quldur” adlı məşhur şərq nağıllarını milli dilə çevirərək 1910-1912-ci illərdə kitab halında çap etdirmişdi.

A.Qasimovun “Şücaət və ya Cəfər ilə Nurəddin” (1911), Q.R.Mirzəzadənin “Çəməndə, Tülkü və Qurd, Yeddiyaşar” (1911), yenə onun “Dövlətli sərçə və dişli siçan” (1913), Ağa bəy İsrəfilbəyovun “Əqilli qız” (1913), Y.Həsənbəyadənin “Fərasətli Sürəyya” (1915) kitabındakı nağıllar da müxtəlif mənbələrdən tərcümə və ya iqtibaslar idi. “Dəbistan”, “Rəhbər” və “Məktəb” məcmuələrində də həm şərq, həm də rus və Avropa xalqlarının folklorundan alınmış xeyli nağıl nümunələrinin çap olunduğunu görürük. Bunlardan bəziləri A.A.Afanasyevin və Qrimm qardaşlarının nağıllar məcmuəsindən götürülmüşdür.

Onu da əlavə edək ki, bəzi nağılların iqtibas, təbdil və tərcüməsi zamanı folklor dilinin rəvanlığı, şirinliyi, səlisliyi mümkün qədər saxlanılsa da, bəzi mütərcimlər buna əməl edə bilməmişdilər. Əlbəttə, bu, tərcüməçi peşəkarlığının çatışmaması, bəzi qələm sahiblərinin bir həvəskar olaraq işə qoşulması ilə bağlı idi. Belə mütərcimləri düşündürən ilk növbədə millət balalarının mənəvi qidaya olan ehtiyacını ödəmək,

ana dilində bu sahədə olan boşluğu doldurmaq idi. Onları tərcümə əsərinin sənətkarlıq məziyyətləri bir o qədər də düşündürmürdü.

Əlbəttə, Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül və ilkin inkişaf mərhələsində tərcümə sahəsində görülən işlər bu deyilənlərlə məhdudlaşmır. O, daha geniş və əhatəli bir problemdir. Onu bütün təfərrüatı ilə şərh etməyə burada nə imkan, nə də ehtiyac vardır. Biz bu istiqamətdə görülən işlərin yığcam mənzərəsini canlandırmaq üçün tərcümə əsərlərinin milli uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkülünə və inkişafına göstərdiyi təsiri aydınlaşdırmağa təşəbbüs göstərdik. Həqiqətən də, XIX-XX əsrlərin hüduqlarında Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının ilkin axarı tərcümə əsərləri ilə başladı. Eyni zamanda bu əsərlər çox keçmədən yeni-yeni orijinal nümunələrin ərsəyə gəlməsi və yüksəlişinə rəvac verdi, bir nümunə və məktəb rolunu oynadı. Əgər milli uşaq ədəbiyyatımızın təşəkkül və inkişafını yeni dövrün məktəb, maarif və ədəbi-mədəni hərəkatı doğurdusa, tərcümə əsərləri onun intişarına, inkişafına əsaslı şəkildə stimül verdi, bir nümunə və təsir mexanizmi rolunu oynadı. Azərbaycanlı qələm sahibləri millət balaları üçün müasir dövrün tələblərinə uyğun mənəvi sərvət yaratmağı, nədən və necə yazmağı bu əsərlərdən öyrəndilər.

Nəticə

Deyilənləri yekunlaşdıraraq belə bir nəticəyə gələ bilərik:

XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəlləri Azərbaycan xalqının tarixi inkişafında geniş mənada milli intibah dövrü kimi səciyyələnir. Bu intibah ictimai-siyasi həyatdan tutmuş, ədəbi-mədəni hərəkata qədər geniş bir sferanı əhatə edir. Həmin eroxada xalqımızın həyatında bir sıra mühüm ədəbi-mədəni hadisə və yeniliklər baş verir. Baş verən yeniliklərdən biri də milli dildə uşaq ədəbiyyatının təşəkkülü idi. Haqqında danışdığımız dövr Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının təşəkkül və ilkin inkişaf mərhələsi kimi xarakterizə oluna bilər.

Milli uşaq ədəbiyyatının təşəkkülünü və inkişafını yeni ictimai-siyasi, ədəbi-mədəni, pedaqoji və maarif mühitinin ehtiyacları doğurmuşdu. Bunlar «kiçiklər üçün» söz sərvətinin meydana gəlməsini şərtləndirən amillər idi. Bundan əlavə, uşaq ədəbiyyatının bir sıra qida mənbələri də vardır. Bu mənbələr içərisində tərcümə əsərləri xüsusi yer tutur. Mütərəqqi baxışlı Azərbaycan ziyalıları («qərbçilər») yeni dövrdə Avropa tipli məktəblərin açılmasına, həmçinin Avropa tipli bədii ədəbiyyat nümunələrinin yaradılmasına üstünlük verirdilər. Onlar «Avropa tipli məktəbi saxlamaqdan ötrü Avropa tipli məktəb lazımdır» (M.Şahtaxlı) məntiqi ilə hərəkat edirdilər. Millət balalarından ötrü də Avropa tipli əsərlər yaratmaq uğrunda mübarizə aparırdılar. Eyni zamanda rus və Avropa xalqlarının ədəbiyyatı, həyat və məişəti, maarif və mədəniyyəti ilə böyüməkdə olan nəslə tanış etmək istəyirdilər. Nəhayət, milli məkanda vətən övladı üçün əsərlər yazmaq istəyən sənətkarlara bir nümunə göstərmək istəyirdilər. Deyilən bu səbəblərlə əlaqədar rus və Avropa sənətkarlarının uşaq əsərlərinin milli dilə tərcüməsinə üstünlük verirdilər. Belə bir meyl nəticəsində də çoxlu sayda bədii nümunələrin rus və Avropa dillərindən Azərbaycan dilinə tərcüməsinə gətirib çıxardı. Rus ədəbiyyatından və rus dilindən edilən tərcümələr çoxluq təşkil edirdi. Rus dili milli ziyalılar və qələm sahibləri üçün bir növ rus və Avropa ədəbiyyatına açılan qapı idi.

Mütərcimlər rus ədib və şairlərindən İ.A.Krılovun təmsillərinə, L.Tolstoy və K.D.Uşinskiyin uşaq əsərlərinə daha çox müraciət edirdilər. Bunlardan əlavə Puşkin, Lermontov, Karamzin, Jukovski, Pleşşeyev, Çexov, Izmaylov və s. kimi rus sənətkarlarının yaradıcılığında nümunələr də Azərbaycan dilinə çevrilərək kiçik oxucuların mütaliəsinə təqdim edilmişdi. Avropa ədib və şairlərindən isə Lafonten, Volter, V.Hüqo, D.Defo, M.Tven və başqalarının yaradıcılığında bəzi nümunələr milli dildə Azərbaycanlı uşaqların ixtiyarına verilmişdi.

Mütərcimlər nisbətən kiçik həcmli əsərlərin tərcüməsinə daha çox meyl edirdilər. Bu, dərslük, uşaq mətbuatı və oxu kitablarının tələbləri ilə bağlı idi. Təmsil, hekayət, rəvayət, hekayə və s. kimi janrlarda olan nümunələrin tərcüməsinə üstünlük verilirdi. Buraya müxtəlif janrlarda olan lirik şeirləri də əlavə edə bilərik.

Tərcümə əsərlərində hərfi, yəni mətnin eynilə tərcüməsinə az meyl edilirdi. Tərcümələrin çoxunda sərbəstliyə yol verilirdi. Mütərcimlər daha çox əsərin məzmununu saxlamağa çalışır, tərcümə zamanı bəzən ideyada da müəyyən dəyişiklik edirdilər. Mükəmməl tərcümələrlə yanaşı, orta və aşağı səviyyəli tərcümə nümunələri də kifayət qədər bolluq təşkil edirdi. R.Əfəndizadənin, A.Səhhətin, A.Şaiqin tərcümələri sənətkarlıq baxımından daha mükəmməl xarakter daşıyırdı. Bu dövrdə Azərbaycanda tərcüməçilərin çoxsaylı və məhsuldar bir dəstəsi meydana gəlmişdi.

Haqqında danışdığımız dövrdə dünya klassiklərinin yaradıcılığının Azərbaycan maarifçi-realist uşaq ədəbiyyatının inkişafına təsir etməsi, daha dəqiq desək, XIX əsrin II yarısı və XX əsrin əvvəllərində Azərbaycanda rus və Avropa sənətkarlarının ana dilimizə tərcüməsi istiqamətində, həqiqətən, diqqətəlayiq işlər görüldü. Bu əsərlər tərcümə ədəbiyyatımızı zənginləşdirdi; Azərbaycanlı müəlliflər üçün millət

balalarından ötrü bədii sərvət yaratmaqda bir nümunə və məktəb rolunu oynadı; Vətən övladlarının mənəvi qidaya, müaliə materiallarına olan ehtiyaclarının ödənilməsində faydalı xəzinə rolunu oynadı; Azərbaycanda böyüməkdə olan nəslin təlim-tərbiyəsində, onların başqa xalqların ədəbiyyatı, həyat və məişəti, adət-ənənələri ilə tanış olmasında və s. də əlverişli mənbəyə çevrildi; Azərbaycan uşaq ədəbiyyatının dirçəlişinə və yüksəlişinə kifayət qədər stimül verdi.

ƏDƏBİYYAT

1. Alməmmədov A. Azərbaycan-rus ədəbi əlaqələri. Bakı, Yazıçı, 1982, 214 s.
2. Bağırov Ə. Lev Tolstoy və Azərbaycan (1880-1920). Bakı, Elm, 1974, 182 s.
3. «Dəbistan» jur. Bakı (1906-1908).
4. Vəlibəyov S. Qüdrəti-xuda. Tiflis: «Kəşkül» mətbəəsi, 1888, 44 s.
5. qəz. «Ziyayi-Qafqaziyyə», Tiflis, 1883, №11
6. газ. «Кавказ». Tiflis, 1882, №148.
7. газ. «Кавказ». Tiflis, 1883, №15.
8. Lermontov M.Y. Üç xurma ağacı; Koltsov A. A kişi, niyə yatıbsan? (mütərcimi: Köçərli F). Şuşa: Məsihi ruhaniyyə mətbəəsi, 1895, 13 s.
9. «Məktəb» jur. Bakı (1911-1920).
10. Məmmədov Ə. Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı, Elm, 1977, 161 s.
11. Məmmədov M., Babayev Y., Cavadov T. Pedaqoji mühit və uşaq ədəbiyyatı. Bakı: Maarif, 1992, 288 s.
12. Məmmədov X. XIX əsr Azərbaycan uşaq ədəbiyyatı. Bakı: ADPU, 1992, 136 s.
13. Puşkin A.S. Torçu və balıq (mütərcimi: Köçərli F.). İrəvan: Qulamiryanın mətbəəsi, 1892, 12 s.
14. «Rəhbər»jur. Bakı (1906-1907).
15. Səhhət A. Məğrib günəşləri. I cild. Bakı: Orucovlar mətbəəsi, 1912, 39 s.
16. Təlimati-Sokrat (mütərcimi: Köçərli F.). Baxçasaray: «Tərcüman» mətbəəsi, 1891, 90 s.
17. Ünsizadə C. Əmsali-loğman, yaxud qırx iki nağıl və hekayə, Tiflis: «Kəşkül» mətbəəsi, 1889, 54 s.
18. Çernyayevski A.O., Vəlibəyov S. Vətən dili. II hissə. Tiflis: «Kəşkül» mətbəəsi, 1888, 169 s.
19. ЦГИА Грузии. Фонд 422, дело 1411, листок 41.

ANALYSIS OF NUTRITIONAL STATUS AMONG SCHEDULED TRIBE MEN AND WOMEN IN INDIA

Shalmoli Dutta^{1*}

^{1*}International Institute for Population Sciences, Mumbai, India

Abstract

Background: The nutritional status of a population has well-established, profound health effects across the lifecycle and is closely connected with cognitive and social development. Tackling malnutrition is a global concern as it is the single largest risk factor affecting the burden of disease estimates worldwide. Tribal population in India is more vulnerable to malnutrition and related health problems under severe socio-economic stress.

Objective: This study determines the prevalence of nutritional status among Schedule Tribe Indian men and women by states and several background characteristics. It also tries to examine the socio-economic differentials in nutritional status among ST men and women.

Methods: The data is drawn from the 4th round of National Family Health Survey (NFHS 4) conducted by the International Institute for Population Sciences, Mumbai (2015-2016). Body Mass Index was computed and recoded according to the specification of the World Health Organization (WHO). Bivariate analysis and multinomial logistic regression were used to assess the effects of socio-economic characteristics.

Results: The overall prevalence of underweight among schedule tribe female and male are 31.7% and 24.7% respectively and the prevalence of overweight/obese is 10.1% for both. From west region most of the tribal adults are found to be underweight. Tribal men and women belonging to urban area are found more prone to be overweight. The factors that are protective against being underweight are them being in older ages, having higher years of education, being married and being from households of higher wealth index.

Conclusion: Although the prevalence of underweight is higher among tribal than the general population, the majority of the tribes are found to be of normal BMI. In some of the states like Nagaland, Mizoram and Manipur, the prevalence of overweight tribal adults exceeds the number of underweight which slightly indicates towards dual burden of malnutrition.

Keywords: Body mass index, Multinomial logistic regression, Underweight, Overweight, Socio-economic factors, India

INTRODUCTION

Malnutrition in all its forms is a critical challenge for any population. Almost one in every third person suffers from one form of malnutrition or another (WHO and the UN report, 2016). Although adult nutritional status can be examined in many ways, the body mass index (BMI) is widely used because it is inexpensive, non-invasive anthropometric measure and is suitable for large scale surveys (Bhattacharya et al., 2019). Malnutrition suggests not only undernutrition but also over weight and obesity. The situation of malnutrition in India is matter of concern as India has the highest number of undernourished people in the world (194.6 million during 2014-16, Food and Agricultural Organisation). Tribes of India are endogamous population, isolated from general people with physical, cultural and socio-economic characteristics, constituting about 8.6 % of the total population in India (Census of India, 2011). The vast majority of them dwell in rustic zones, for the most part in far off underserved timberland locales with almost no essential community luxuries like vehicle, streets, markets, social insurance, safe drinking water or sanitation. Hence, tribal population in India is more vulnerable to malnutrition and related health problems under severe socio-economic stress. (Ghosh, 2016). The present study is undertaken to assess the nutritional status of Indian tribal men and women from several socioeconomic and demographic background.

MATERIALS AND METHODS

The data for this study have been drawn from fourth round of National Family Health Survey (NFHS). NFHS 4 was carried out from 20th January, 2015 to 4th December, 2016, in all 29 states and seven Union Territories of India. It was undertaken using a two-stage sampling strategy. In the first stage, 28,586 primary sampling units were selected with probability proportional to population size, with population sizes determined using the 2011 census count data. Women aged 15–49 years and men aged 15–54 years in the selected households were invited to participate in the survey. Height and Weight of those adults were measured using the Seca 213 stadiometer and the Seca 874 digital scale respectively. Data on various socio-economic and demographic characteristics like place of residence, caste, religion, education level, wealth index of the respondents were collected in this survey.

For this study, the variables under consideration were height of respondent in cm and weight of respondent in Kg. Body Mass Index was computed with it recoded in underweight (BMI < 18.5), normal weight (BMI between 18.5-24.9) and overweight/obese (BMI ≥ 25) according to the specification of the World Health Organization (WHO). With enough backing from literatures, the socio-demographic and economic variables across which levels of BMI was studied were region in which the respondent resides, age of respondent, place of residence, religion, educational attainment, status in wealth quintile, marital status of the respondent, children ever born in case of women and whether the respondent drinks alcohol or not. The study excluded pregnant women and women with a birth in the preceding 2 months.

Chi square test was performed to identify the variables that had association with BMI levels in ST males and females. Cross tabulation table is performed for all the independent variables with the dependent variables where the row percentages are obtained to reflect the prevalence in each group. Then to find the determinants of BMI levels, multivariate analysis was performed. Predictive models on the dependent variable was developed using multivariate logistic regression to evaluate the effects of all the independent variables together. The odds ratio and 95% confidence intervals of the odds ratios are also computed to assess the degree of association between the risk factors and the dependent variable.

Multinomial Logistic Regression is the predictive analysis used to conduct a categorical dependent variable with more than two unordered and nominal levels. It is an extension of the binary logistic regression model where the value of dependent variable consists of more than two categories. The logit multinomial model can be written as: (1)

$$\log \left\{ \frac{\text{Prob}(\text{Category}_j)}{\text{Prob}(\text{Category}_q)} \right\} = b_0^j + \sum_{i=1}^k b_i^j x_i \quad ; j = 1, 2, \dots, (q - 1)$$

Where, b_0^j =intercept for the j-th logit, b_i^j =regression coefficient for i-th predictor x_i in the j-th logit, k=number of predictors in the model.

In the above expression, one of the categories is used as reference and is called the baseline category. In our study, the different categories are underweight and overweight/ obesity and the reference category is normal weight.

RESULTS

The states having sample size less than 40 are not interpreted. It has been observed that 31.7% of Indian ST women are underweight and 10.1% of them are overweight. The prevalence of underweight among ST women is highest in Gujarat (40.7%) followed by Maharashtra, Rajasthan and Odisha having 38.3%, 37.5% and 36.6% respectively. In Sikkim, the prevalence of underweight is the lowest (4.3%) and prevalence of overweight is found to be second highest (27%) followed by Himachal Pradesh, Delhi and Andhra Pradesh having 26.1%, 23.9% and 21.8% of overweight tribal women respectively. Along with having large prevalence of overweight, Andhra Pradesh (28.3%) and Himachal Pradesh (15.9%) have a large prevalence of underweight also. While most of the states have large proportion of underweight tribal women, the states like Tamil Nadu, Himachal

Pradesh, Nagaland, Mizoram, Manipur, Arunachal Pradesh, Delhi and Sikkim have more percentage of overweight than underweight among tribal women.

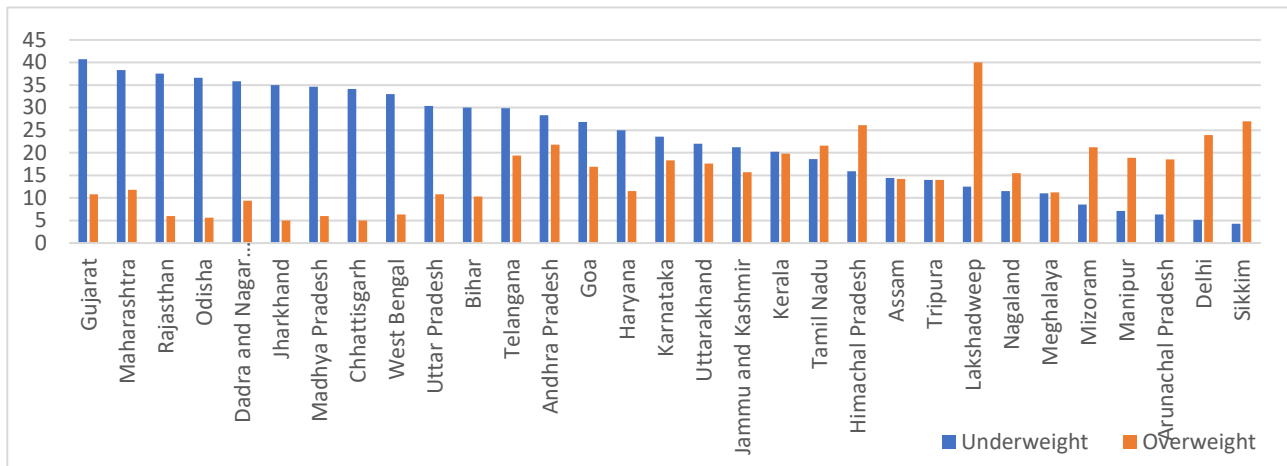

Figure 1: Prevalence of underweight and overweight among Schedule Tribe women aged 15-49 in the States/UT of India

Among Scheduled Tribe men, it is observed that Gujarat has the greatest prevalence of underweight (37.5%) and Kerala has the greatest prevalence of overweight (25.7%). States like Rajasthan (31.9%), Madhya Pradesh (30.1%), Andhra Pradesh (29.2%) has very high prevalence of underweight men whereas states like Arunachal Pradesh (6.3%), Manipur (6.4%), Mizoram (6.8%) etc has very low prevalence of them. From the figure 2 it can be observed that Kerala, Tamil Nadu and the North Eastern states have more percentage of overweight ST men than underweight while all other states have more percentage of underweight ST men.

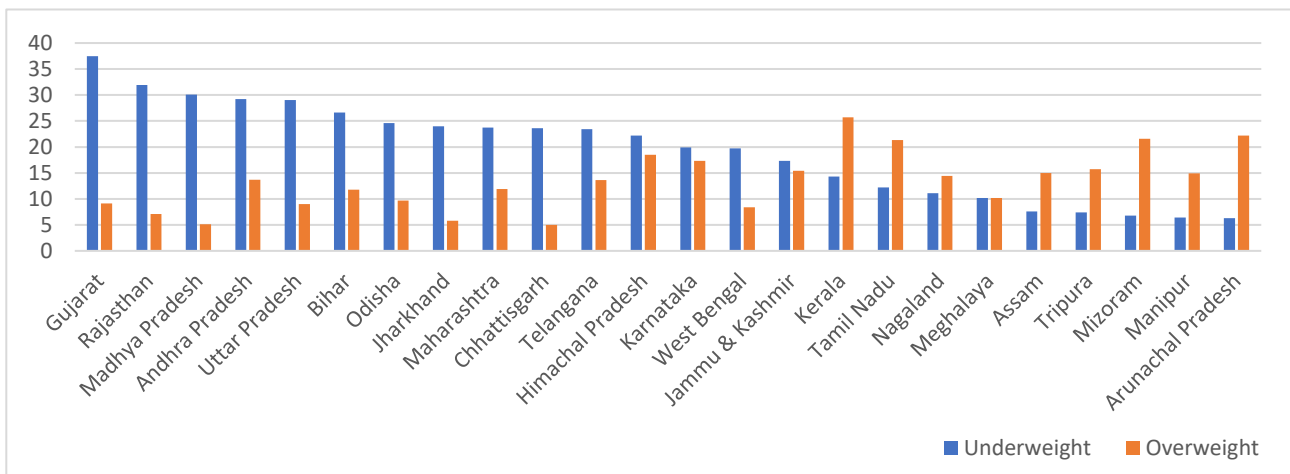

Figure 2: Prevalence of underweight and overweight among Schedule Tribe men aged 15-54 in the States/UT of India

It is observed from that the prevalence of underweight in ST women is more in lower age groups (40% in 15-24 to 25.1% in 35+), and prevalence of overweight is more in higher age groups (3.6% in 15-24 to 16% in 35+). More urban ST women are found to be overweight (22.1%) than underweight (21.6%) and more rural women are found to be underweight (22.1%) than overweight (7.8%). Prevalence of underweight was more in never married women (39.4%) than married (29.6%) and widowed/ divorced/ separated women (27.5%). Prevalence of underweight is more in women without any child (38%). As educational level increases from no education to higher the percentage of underweight decreases (33.3% to 23%) and percentage of overweight in tribal women increases (8.7% to 18.7%). Similar pattern is observed in the wealth index also. Prevalence of underweight in Hindu women (33.4%) is more than of it in the other religions (21.3%). Women who do not

drink alcohol are have more percentage of underweight (32%) and overweight (10.2%) people than in the group of women who drink alcohol (28.6% and 10.9% respectively).

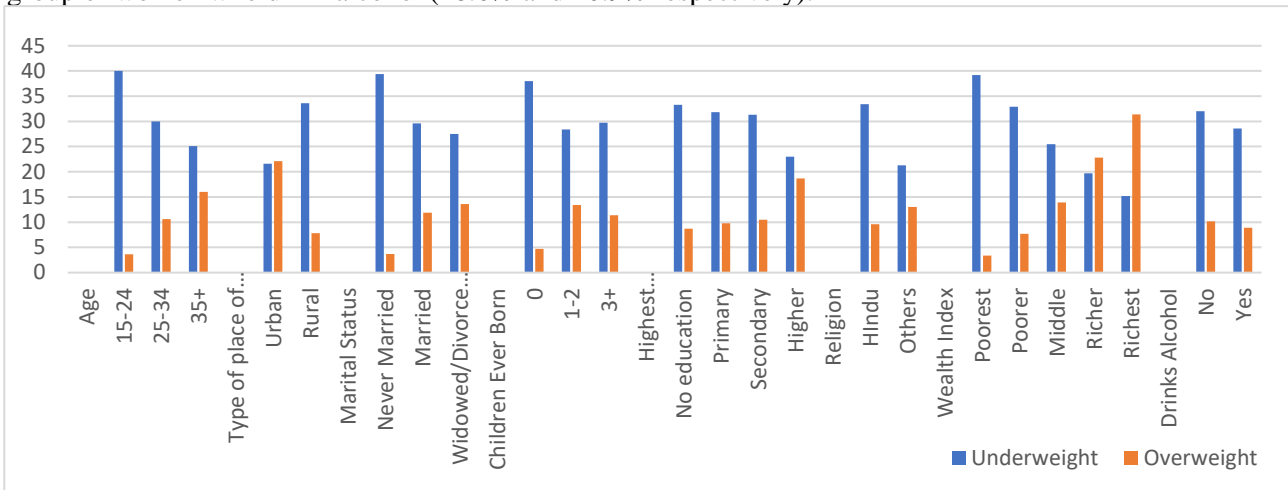

Figure 3: Prevalence of underweight and overweight among ST women aged 15-49 in several background characteristics

It is found that, in the age group 15-24, 36.9% of the men are underweight and in the age groups 25-34 and 35+, only 19% and 19.2% men are underweight. In these older age groups, the percentage of overweight men increases (3.3% in 15-24 to 12.2% in 25-34 and 13.9% in 35+ age group). In never married men and widowed/divorced/ separated category the prevalence of underweight men is 34.6% and 31% respectively whereas the prevalence of the same in married men is only 20%. As education increases from primary to higher secondary it is observed that the percentage of underweight decreases and the percentage of overweight increases in each category. A sharp decrease in the prevalence of underweight (25.1% to 15%) and a sharp increase in the prevalence of overweight (10.1% to 22.3%) men is observed as we move on from the category “secondary” to “higher” educational level. In the rural areas 25.8% of the ST men are underweight which is higher than of the urban areas (20%) and 8.3% of the ST men are overweight which is quite lower than the urban areas (18.5%). In Hindu religion more men are underweight as compared to other religions. As wealth index moves on from poorest to richest it is observed that the percentage of underweight decreases and the percentage of overweight increases in each category. The group of men who consume alcohol has slightly more percentage of overweight individuals (10.4%) than those who do not consume alcohol (9.9%).

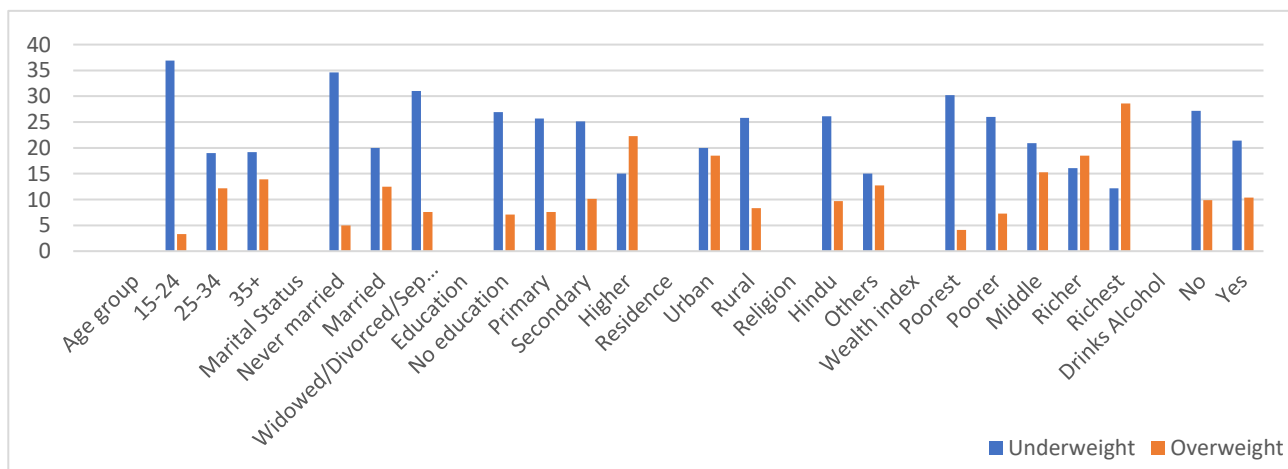

Figure 4: Prevalence of underweight and overweight among ST men aged 15-54 in several background characteristics

Table 1 contains the output of multinomial logistic regression of BMI levels on several socio-economic characteristics from NHHS-4 individual dataset. The background characteristics do not always have significant association with the BMI levels. To check whether the association is significant or not, the significance is given in the table. The relative risk ratios and their upper and lower bounds of 95% confidence intervals are also shown. Results show that ST women from West and North region are more likely to be underweight and ST women from North east are least likely to be underweight. The relative risk ratio of underweight among ‘15-24’ and ‘25-34’ year age group is 1.752 and 1.277 times significantly higher relatively compared to 35+ years aged women. The relative risk of overweight in urban area is 1.287 times significantly higher than it in rural areas (95% CI =1.190-1.391). The relative risk of underweight is significantly higher in never married women than widowed/ divorced/ separated women (RRR=1.235, 95%CI=1.104-1.382). The relative risk of underweight is significantly lower women with no child or women with 1-2 children compared to the women with 3 children or more. The relative risk ratio of being underweight in people with no education, primary and secondary education is 1.252, 1.149 and 1.093 times significantly higher than people with higher secondary education. Hindu women found to be more likely to be underweight (RRR=1.181) significantly All categories of wealth index are found to be significantly associated with underweight and overweight. The relative risk of underweight is 2.234, 1.892, 1.434 and 1.156 times significantly higher in poorest, poorer, middle and richer group respectively as compared to the richest group.

Table 1: Relative Risk showing the effect of background variables on BMI among ST women in India: Results from Multinomial logistic regression Analysis

Background Characteristics	Underweight vs normal weight			Overweight vs normal weight		
	Exp(B)	95% CI Lower Bound	95% CI Upper Bound	Exp(B)	95% CI Lower Bound	95% CI Upper Bound
Region						
North	1.081*	0.996	1.173	0.578***	0.513	0.652
Central	0.959	0.895	1.028	0.523***	0.472	0.578
East	1.001	0.934	1.073	0.592***	0.534	0.655
North East	0.357***	0.322	0.396	0.676***	0.603	0.759
West	1.64***	1.532	1.756	0.728***	0.666	0.796
South®						
Age						
15-24	1.754***	1.644	1.871	0.291***	0.260	0.326
25-34	1.277***	1.215	1.343	0.619***	0.577	0.664
35+®						
Place of residence						
Urban	0.949	0.889	1.013	1.287***	1.190	1.391
Rural®						
Marital Status						
Never Married	1.235***	1.104	1.382	0.552***	0.458	0.665
Married	0.959	0.880	1.046	1.134**	1.009	1.274
Widowed/Divorced/ Separated®						
Children ever born						
0	0.907**	0.835	0.986	1.052	0.918	1.207
1-2	0.933***	0.888	0.981	1.056	0.984	1.133
3+®						
Education Level						
No education	1.252***	1.127	1.392	0.820***	0.718	0.936
Primary	1.149**	1.030	1.282	0.860**	0.746	0.990
Secondary	1.093*	0.992	1.205	0.899*	0.800	1.010
Higher®						
Religion						
Hindu	1.181***	1.107	1.260	0.962	0.877	1.055
Others®						
Wealth index						
Poorest	2.234***	1.990	2.509	0.136***	0.119	0.156
Poorer	1.892***	1.689	2.120	0.270***	0.239	0.304
Middle	1.434***	1.279	1.608	0.433***	0.387	0.484
Richer	1.156**	1.028	1.301	0.698***	0.630	0.775

Richest®						
Drinks alcohol						
No	0.948	0.876	1.025	1.010	0.890	1.146
Yes®						

Note: ***, ** and *: <1%, <5% and <10% level of significance respectively

Source: Computed from NFHS 4 individual datafile.

Table 2 contains the output of multinomial logistic regression of BMI levels on several socio-economic characteristics among Scheduled Tribe men. Results show that ST men from West followed by North region are most likely to be underweight having the relative risk ratio 1.438 and 1.213 as compared to South. The age group 15-24 have relative risk 1.801 times significantly of being underweight as compared to the 35+ years age group (95% CI= 1.525-2.129). Married men are less likely to be underweight than widowed/ divorced/ separated men (RRR=0.686). Keeping higher educational level as the reference, it is observed that the relative risk of being underweight among ST men with no education, primary and secondary education is 1.794, 1.575 and 1.359 respectively. The relative risk of being overweight among ST men with no education, primary and secondary education is 0.551, 0.557 and 0.684 respectively. The relative risk of underweight decreases with the increase of educational level while the relative risk of overweight increases with the increase of educational level. Hindus are more likely to be underweight compared to other religions (RRR=1.259). As wealth index moves from poorest to richest, the relative risk of being underweight increases and being overweight decreases.

Table 2: Relative Risk showing the effect of background variables on BMI among ST men in India: Results from Multinomial logistic regression Analysis

Background Characteristics	Underweight vs normal weight			Overweight vs normal weight		
	Exp(B)	95% CI Lower Bound	95% CI Upper Bound	Exp(B)	95% CI Lower Bound	95% CI Upper Bound
Region						
North	1.213*	0.981	1.501	0.824	0.619	1.097
Central	0.941	0.783	1.131	0.541***	0.415	0.705
East	0.816**	0.676	0.985	0.828	0.650	1.053
North East	0.314***	0.234	0.420	0.998	0.756	1.317
West	1.438***	1.205	1.716	0.768**	0.614	0.960
South®						
Age Group						
15-24	1.801***	1.525	2.129	0.312***	0.231	0.422
25-34	0.972	0.850	1.111	0.819**	0.695	0.966
35+®						
Marital Status						
Never Married	1.042	0.720	1.508	0.802	0.422	1.523
Married	0.686**	0.486	0.969	1.193	0.658	2.164
Widowed/Divorced/Separated®						
Educational Level						
No education	1.794***	1.411	2.282	0.551***	0.418	0.726
Primary	1.575***	1.234	2.010	0.557***	0.419	0.740
Secondary	1.359***	1.097	1.684	0.684***	0.553	0.846
Higher®						
Place of Residence						
Urban	1.141	0.973	1.338	1.176*	0.974	1.421
Rural®						
Religion						
Hindu	1.259**	1.041	1.524	1.154	0.916	1.453
Others®						
Wealth Index						
Poorest	2.505***	1.857	3.380	0.188***	0.136	0.260
Poorer	2.174***	1.619	2.920	0.297***	0.222	0.399

Middle	1.779***	1.324	2.389	0.593***	0.455	0.773
Richer	1.262	0.928	1.717	0.651***	0.504	0.841
Richest®						
Drinks Alcohol						
No	1.013	0.907	1.132	1.028	0.881	1.200
Yes®						

Note: ***, ** and *: <1%, <5% and <10% level of significance respectively

Source: Computed from NFHS 4 men's datafile.

DISCUSSION

Prevalence of underweight is more in tribal men and women than overweight. According to NFHS 4 Report, 22.9 percent of Indian women and 19.7 percent of Indian men are underweight. The overall prevalence of underweight among schedule tribe female and male are found to be 31.7 and 24.7 percent respectively in this study, which is much higher than the national estimates. From west region most of the tribal people are found to be underweight and the prevalence of underweight is lowest in the North-East region. For females, the factors that are protective against being underweight are them being in older ages, having higher years of education, being from households of higher wealth index. But females who follow Hinduism, who are never married or have 3 or more children are more prone to be underweight. The males who are in lower age groups, with lower education and wealth index and who followed Hindu religion are more prone to be underweight. The overall prevalence of overweight/obesity among for both females and males is 10.1. Although place of residence does not have any significant association of being underweight, urban men and women have significantly higher relative risk of being overweight. Being in older ages and residing in urban area, marriage, having higher education and higher wealth index are generally the factors responsible for being overweight. Children ever born, religion or drinking alcohol did not have significant impact on them being overweight/obese.

CONCLUSION

Although the prevalence of underweight is higher among tribal adults the majority of them are found to be of normal BMI. In some of the states the prevalence of overweight tribal men and women exceeds the number of underweight which slightly indicates towards dual burden of malnutrition. This study population is mostly under-nourished than general population and it is important to come up with interventions and programmes that could address the under nutrition among them. Efforts must be made to educate them and enhance their level of economic status so that the prevalence of underweight can be reduced substantially. In future studies, more aspects and variables like physical activity, intake of micronutrients etc. can also be included to assess the effect of those variables on Nutritional Status among this population.

ACKNOWLEDGEMENT

I would like to express my deep sense of gratitude to my respected Guide Dr. Harihar Sahoo, Department of Development Studies, International Institute for Population Sciences, for his exemplary guidance, monitoring and constant encouragement. The help and guidance given by him shall carry the long way in the journey of life on which I am about to embark.

REFERENCES

- Amugsi D.A., Dimbuene Z.T., Mberu B, Muthuri, S, Ezech A.C. (2017). Prevalence and time trends in overweight and obesity among urban women: an analysis of demographic and health surveys data from 24 African countries, 1991–2014. *BMJ Open*; 7:e017344. doi:10.1136/bmjopen-2017-017344.
- Bharali N, Mondal N and Singh Kh N. (2017). Prevalence of Undernutrition, Overweight and Obesity among Nyishi tribal women of Arunachal Pradesh, Northeast India. *Human Biology Review*, 6 (1), 63-78.

- Bhattacharya, A., Pal, B., Mukherjee, S., & Roy, S. K. (2019). Assessment of nutritional status using anthropometric variables by multivariate analysis. *BMC public health*, 19(1), 1045. <https://doi.org/10.1186/s12889-019-7372-2>
- Bibiloni, M., Pons, A., & Tur, J. A. (2013). Prevalence of overweight and obesity in adolescents: a systematic review. *ISRN obesity*, 392747. doi:10.1155/2013/392747.
- Bose K, Chakraborty F, Mitra K, Bisai S. (2006). Nutritional status of adult Santal men in Keonjhar District, Orissa, India. *Food Nutr Bull*, 27(4): 353–356.
- Census of India (2011). Provisional population totals. Registrar General and Census Commissioner. New Delhi: Government of India, 2011.
- Dixit S, Kumar B, Singh A et. al. (2015). An application of Multinomial Logistic Regression to assess the factors affecting the women to be underweight and overweight: A practical approach. *Int J Health Sci Res*. 5(10):11-17.
- Ghosh A. (2014). Explaining overweight and obesity in children and adolescents of Asian Indian origin: the Calcutta childhood obesity study. *Indian Journal of Public Health* DOI: 10.4103/0019-557X.132290.
- International Institute for Population Sciences (IIPS) and ICF (2017) National Family Health Survey (NFHS-4), 2015-16: India. Mumbai: IIPS.
- Kanjilal B (2017) Nutritional status of children in India: Household socio-economic condition as the contextual determinant. *Int J Equity Health*, 9: 1-20.
- Mohammadpour-Ahranjani B., Rashidi A., Karandish M, Eshraghian MR., Kalantari N (2003). Prevalence of overweight and obesity in adolescent Tehrani students, 2000–2001: an epidemic health problem. *Public Health Nutrition*: 7(5), 645–648. DOI: 10.1079/PHN2003593.
- Nayak MSDP, Sreegiri S. (2016). A study on nutritional status of tribal women in Visakhapatnam district, Andhra Pradesh, India. *Int J Community Med Public Health*, 3:2049-53.
- Patel M, Deonandan R. (2017). Factors associated with body mass index among slum dwelling women in India: an analysis of the 2005–2006 Indian National Family Health Survey. *International Journal of General Medicine*, 10 27–31.
- Rao HD, Rao MK. (1994). Levels of malnutrition and socio-economic conditions among Maria Gonds. *J Hum Ecol* 5: 185– 190.
- Rawal LB, Kanda K, Mahumud RA, Joshi D, Mehata S, Shrestha N, et al. (2018). Prevalence of underweight, overweight and obesity and their associated risk factors in Nepalese adults: Data from a Nationwide Survey, 2016. *PLoS ONE* 13 (11): e0205912. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205912>.
- Sinha R, Kapoor AK. (2010). Cultural practices and nutritional status among premenopausal women of urban setup in India. *Open Anthropol J*,3:168-71.
- Sinha RK, Dua R, Bijalwan V, Rohatgi S, Kumar P. (2018) Determinants of stunting, wasting, and underweight in five high-burden pockets of four Indian states. *Indian J Community Med*;43:279-283.
- Via M. (2012). The Malnutrition of Obesity: Micronutrient Deficiencies That Promote Diabetes. *International Scholarly Research Network ISRN Endocrinology*, Volume 2012, Article ID 103472, 8 pages doi:10.5402/2012/103472.

EVALUATION OF DARK TOURISM AREAS FOR CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS AND VISUAL LANDSCAPE QUALITY

Şevval Kalkan

Istanbul Technical University , Faculty of Architecture, Landscape Architecture Department,
Istanbul, Turkey

Abstract

As in many different areas, the changes in the tourism phenomenon formed by landscape with its natural and cultural components have created alternative new species. Dark tourism is the most popular one of them. What makes this new type of retrospective tourism so popular is that it stimulates inner feelings such as pain, sadness, empathy, fear, and grief. Its main purpose is the transfer of social memory to future generations. In this alternative tourism type that has increased in the last decade, in the past death, war, poverty, natural disaster, etc. it has turned these areas of tragedy events into centers of attraction. Thousands of people visit these areas annually and contribute greatly to the image of the city where it is located. There are many instance in Turkey and around the world. In this study, by selecting one area from the each destinations divided into typologies, typical images representing the research areas were selected in order to reveal the visual values and visual landscape quality of the cultural landscape components of these areas. Visual Landscape Analysis form, prepared using 5 photographs selected in accordance with the characteristics of each area, was presented to 20 person group of landscape architects and architects the visual landscape quality was evaluated. Each photograph was scored by the participants considering the perceptual parameters, and the visual quality was revealed. As a result, the relationship between visual landscape quality and naturalness, variation, harmony, openness, mystery, perspective, confidence, order and recreational value parameters of the selected areas were determined and visual evaluation of cultural landscape components were made. Some important keywords and groups came to the fore in the study. Dark tourism and landscape architecture character detection and design strategy are also put forth in also other cases.

Keywords: Landscape architecture, visual landscape quality, cultural landscape, dark tourism, landscape architecture character

1-Introduction

Tourism, is a phenomenon that cultural and natural data form the basis. Because of that landscape is closely related to tourism. On the basis of its both tangible and intangible character, landscape constitutes a most significant geographical medium in the analysis of relationships that develop between tourist and visited location (Terkenli, 2008).

Tourism sector is a very rich sector in terms of diversity. In addition to the employment aspect in terms of the areas covered, interesting activities take place in tourism. People travel for different purposes. In the past, only trips aimed at meeting physiological needs was occurring but today in a wide variety of purposes and in different types..The sense of discovery, past curiosity and cultural factors create new perspectives on the tourism industry. In line with the demands of the tourists, new tourism types emerge and the concept of alternative tourism develops. Alternative tourism gives a new direction to traditional holiday understanding (Çelik, 2017). One of these new species that emerged is “*dark tourism*”. The definition of this new type of tourism, which has been popular in the last 10 years, was first coined by Foley and Lennon in 1996. But in fact this was not a new phenomenon, and its history dates back to very old times.

It consists of technological disasters, torture areas, natural disasters, battlefields, genocides, places where famous people die and places where other sad events occur (Kılıç and Akyurt, 2011). In tourism literature, interest in dark tourism, which is defined as people going to regions where disasters and suffering are experienced and where there are casualties, is increasing day by day.

The attention given to events of death, suffering, and atrocity and the subsequent development of dark tourism sites is attributed to an inherent human curiosity towards mortality and the darker aspects of humanity (Lennon J and Foley M, 2009). Once recognized as a phenomenon, several countries have tried to integrate dark tourism as a product into their tourism industry (Keyes M, 2012). Many destinations around the world implemented structures to support this new offer, playing dark tourism an important role in both a country's economy and its image. Thereby, for the individual who wishes to journey and gaze upon real or recreated death, a plethora of sites, attractions and exhibitions are now emerging across the world to cater to the 'darker side of travel' deliberately visit nations that have been involved in a war, looking for evidence of the conflict (Fonseca AP, Seabra C, Silva C, 2016).

In this context dark tourism; the visual quality of the landscape, which is one of the critical dynamics that are not discussed before and forms the basis of tourism, will be evaluated by natural and cultural parameters. As a result, the relationship between visual landscape quality and naturalness, variation, harmony, openness, mystery, perspective, confidence, order and recreational value parameters of the selected areas were determined and visual evaluation of cultural landscape components were made. Some important keywords and groups came to the fore in the study. Dark tourism and landscape architecture character detection and design strategy re also put forth in also other cases.

2-Literature Review

The study focused on the concepts of Dark Tourism , Visual Quality of Landscape and Cultural Landscape. In this section, these three basic concepts are briefly mentioned.

2.1- Dark Tourism

'*Dark tourism*' conceptually took part in the academic studies of Lennon and Foley for the first time in 1996. Despite Lennon and Foley's definition of "dark tourism", a common point couldn't be reached regarding the naming of this new concept. This concept may come up with many different names.

Black Spots Tourism

Black zones called "black spot"; burial grounds are defined as the type of tourism that includes travel to places where celebrities or large numbers of people suffer sudden and severe death (Rojek, 1991).

Dark Tourism

It is defined as the type of tourism related to the consumption of places and elements related to real or commercialized death and destruction (Foley and Lennon, 1996).

Thana Tourism

It is derived from the word "Thanatos", an ancient Greek word for personalizing death, defined as a type of tourism associated with dark tourism, but more prominently towards wild deaths (Seaton, 1996.)

Morbid Tourism

It is defined as tourist movements in places where death events affecting a large number of people occur and in areas where death phenomenon is processed (Blom, 2000).

Fright Tourism

Believing that a region or place is sinister, it is explained in the form of tourism by visiting the destination for pleasure (Bristow and Newman, 2004).

Grief Tourism

It was used as a "grief" instead of "dark" because of the deaths or events that caused intrinsic pain in people (Slayton, 2006).

Although popular in the past 10 years when the studies conducted are examined, it is determined that Dark tourism is not a new phenomenon. Travel to and experience of places associated with death is not a new phenomenon. People have long been drawn, purposefully or otherwise, towards sites, attractions or events linked in one way or another with death, suffering, violence or disaster (Stone 2005a; Seaton, Forthcoming). The basis of dark tourism is the gladiators of the Romans, where mass execution ceremonies and deaths took place, games have been determined to be based on the period (Stone and Sharpley, 2008).

Dark tourism, which includes violence, pain and death, can be a touristic product.

There are five basic elements to attract his attention (Alili, 2017). These elements are:

1. It must be an unexpected and large scale event.
2. Places, ruins or traces related to the events that have been experienced until today must be left.
3. Each event should be visible.
4. Victims of the incident should be innocent and open to interpretation.
5. Criminals should be distinct from victims and clearly identifiable.

The researchers who examined this type of tourism have been states that they have experience of sadness tourism. These five types of travel have also been named as sadness tourism typologies in the literature (Seaton, 1996). These travels:

1. Travels made to watch the death moment (these trips are now made in very few countries)
2. Travels made after collective or individual deaths
3. Travels to see symbolic ruins
4. Travels to see the areas where the symbolic and dead are buried
5. Travels to see representative death zones

2.2- Dark Tourism Typologies and Sites

As in all areas, dark tourism is divided into typologies. According to the literature researchers is that dark tourism has a typology depending on the visitors' motivations and sites, namely War/Battlefield Tourism, Disaster Tourism (Natural and Man-made), Prison Tourism, Cemetery and Memorial Tourism, and Holocaust Tourism.

Battlefield Zones:

War/Battlefield Tourism can be described as the recreational travel to war zones for sightseeing or historical studying purposes, tourists deliberately visit nations that have been involved in a war, looking for evidence of the conflict. The artifacts of war such as battlefields, cemeteries, monuments, museums and living history demonstrations have historically served as resource bases for the development of a wide variety of war tourism attractions and related infrastructures (Smith VL, 1996 and 1998).

As an example to these;

- World War I fronts
- World War II fronts
- Siege of Szigetvar area (Hungary)
- Gallipoli National Park (Turkey)
- Battle of Belchite (Spain)
- Bosnian War fronts (Bosnia and Herzegovina)

Disaster Zones:

Disaster Tourism is the practice of traveling to areas that have recently experienced natural or man-made disasters. Information about disasters and their effects draws human attention and also play an important informative and educational role. Individuals who participate in this type of tours are typically curious to see the results of the disaster and often travel as part of an organized group (Rucinska D and Lechowicz M, 2014).

Natural Disaster

- Ruins of Pompeii (Italy)
- Herculaneum (Italy)

Man-made Disaster

- Titanic Belfast (Northern Ireland)
- Chernobyl Disaster (Ukraine)

Cemetery and Memorial Zones:

Cemetery Tourism is the movement of people to visit cemeteries to see statuary and funeral ornaments in tombs of notable and famous people and other anonymous. (Abranja A, 2012) If it is true that most people associate cemeteries with sadness and morbidity, it is also true that there is a growing number of people for whom they are a source of fascination or interest (Queiroz J, 2009) (Logan W, 2009).

- Wo Parisian Père Lachaise cemeteries (France)
- Paris Catacombs (France)
- Old St. Matthew's cemetery (Spain)
- Arlington National Cemetery (USA)

- Cimitero Acattolico (Italy)

Memorial tourism can be globally defined as a process that encourages the public to explore all the enhanced elements of heritage in order to obtain the civic and cultural enrichment provided by the reference to the past (Cavaignac and Deperne, 2003).

- Hiroshima Peace Memorial Park (Japan)
- Ground Zero - The National September 11 Memorial Park (USA)
- Oklahoma City National Memorial & Museum (USA)
- Kigali Genocide Memorial Centre (Rwanda)

Holocaust and Prison Tourism

Sites of genocide and crimes against humanity or Holocaust Tourism: consists in the visit to places where cruel historical events have occurred, especially areas connected with exterminations. Holocaust tourism appeals to young travelers, born long after the events that such sites represent, as a way to present the perpetrated errors committed in the past (Fonseca AP, Seabra C, Silva C, 2016).

- Concentration and Extermination Camp in Auschwitz (Poland)
- Tuol Sleng Museum (Cambodia)
- The Killing Fields of Choeung Ek (Cambodia)
- House of Terror (Hungary)

Prison Tourism is the visit to prisons that have a dark history attached and it combines education and entertainment. With this type of tourism, former sites of punishment and incarceration have become popular tourist experiences as deactivated prisons are converted into museums or heritage sites. In the last decades, several old prisons were rehabilitated and converted into tourism destinations (Fonseca AP, Seabra C, Silva C, 2016).

- Alcatraz Federal Penitentiary (USA)
- Latvian Prison Hotel and Museum (Latvia)
- Hoa Lo Prison (Vietnam)
- Ulucanlar Prison Museum: Memory of 81 Years (Turkey)

2.2- The Visual Quality of Landscape

Visual quality and landscape are important for people to feel well physically and emotionally. Those seen in the environment that is lived, visited or spent time in any way; it has an impact on the satisfaction and sense of belonging to the space (Akpınar, 2011). Ensuring sustainability by protecting the diversity and components of the visual landscape; It is important in terms of protecting the natural values and cultural heritage (Anderson, Mosier, and Chandler, 1979). Landscape quality is often defined as including a wide range of environmental, ecological, socio-cultural and psychological factors (Schofield and Cox, 2005).

Visual landscaping quality is a mutual product of distinct (visible) landscaping features which are in interaction with the perceptual and emotional psychological processes of the observer. The way this effect of the environment on humans which is converted into behavior is interpreted and evaluated is defined as “visual landscape quality” formed as a result of visual perception process. Visual landscape quality can be defined as “relatively aesthetic impeccability of a landscape” and it can be measured through the appreciation of the observer (Lothian 1999; Daniel 2001; De La Fuente , 2006).

Visual landscape analysis is an evaluation that helps to comment on landscape quality in landscape planning studies and to make decisions in the planning process. It aims to obtain information about the current visual characteristics of the area and to determine the sensitivity to possible changes in the landscape (Akpınar, 2011).

2.3- Cultural Landscape

As cited by Unesco; Cultural landscape, combined works of nature and by humans, and they express a long and intimate relationship between people and their natural environment.

Cultural landscape, a complex spatial phenomenon, is a result of the activity of all its inhabitants from natural process and biological species to human. Of course the natural processes are primeval, so human does not affect directly to landscape but he has had a big role in it while development process occur. Today, although the man is so efficient in a continuous struggle with natural process, this efficiency has imposed a great responsibility for the preservation of other landscape inhabitants (Kaya, 2002).

According to O'Hare (1997), the cultural landscape is the environment as modified, classified, and interpreted by mankind. This morphological concept posits places, at all scales, as being composed of cultural overlay on the natural landscape. Represents that the cultural landscape, a constant interaction between human intervention and the natural setting, over time.

As a result of the interaction of cultural landscape components with each other, the characteristic structure of cultural landscape develops by shaping. The main characteristic features of the cultural landscape can be listed as follows:

1. It carries traces of past civilizations and socio-cultural values,
2. It reflects the characteristics of the settlement area and the life of the local culture,
3. It offers various possibilities for active and passive recreational activities,
4. It increases the visual landscape quality,
5. Local people continue to apply traditional ecological rules (eg related to landscape restoration and management),
6. It contains important areas in terms of cultural values (Selman, 2006).

It has cultural features.(Açıksöz and Gökçe, 2015) Balancing these features contributes to the sustainability of the cultural landscape (Singh, 2011).

The concept of cultural landscape is built on three main foundations that should be emphasized. These; It is a "historical process that makes a qualified natural structure, an ongoing cultural life in interaction with nature and the reflections of the continuity of this interaction tangible," (Özsüle, 2005).

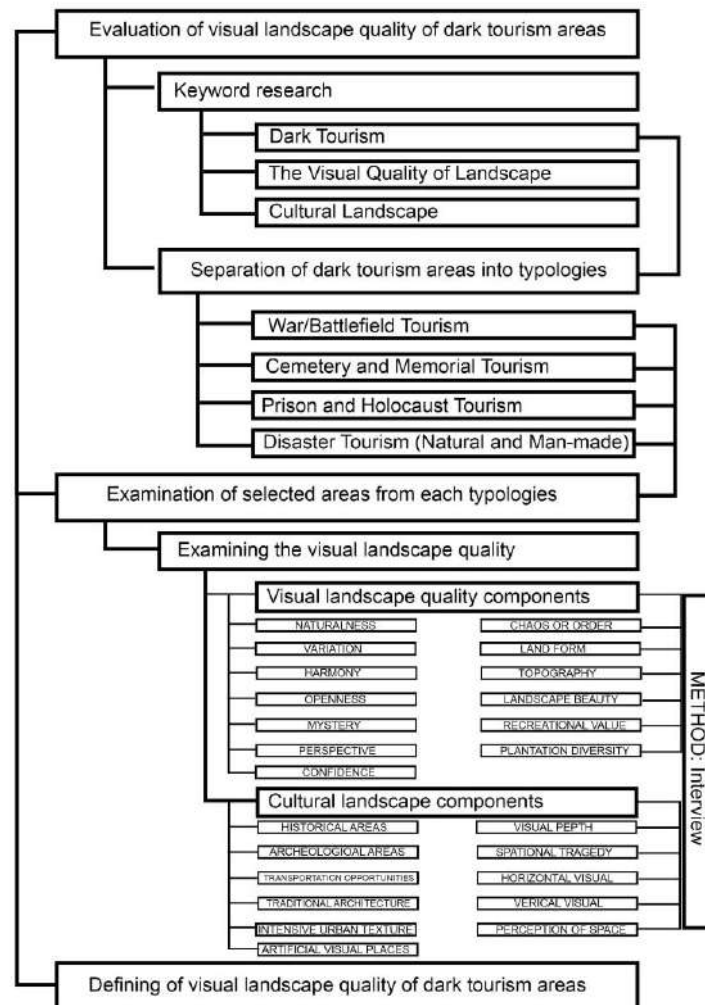
3- Materials and Methods

As stated in the literature review, Dark tourism areas are devoted to typologies. A field from each typology was chosen as the study field. first material is the *Gallipoli National Park* located in Canakkale Turkey; selected from the battlefield typology. Second material is the *Ruins of Pompeii*, located in Pompei, Italy; selected from natural disaster typology. Third material is the *Chernobyl Disaster* area located in Priyat, Ukraine; selected from the man-made disaster typology. Fourth material is *Ground Zero - The National September 11 Memorial Park* located in New York, USA; selected from cemetary and memorial typology. Fifth material is the *Concentration and Extermination Camp in Auschwitz*, located in Birkenau, Poland; selected from holocaust and prison tourism typology .

In this study, it is aimed to reveal the relationship between visual landscape quality and cultural landscape components of dark tourism areas. In this framework, the study was carried out in three stages. In the first stage of the study; Literature search was carried out with keywords such as dark tourism, visual landscape quality, cultural landscape. Studies and other sources obtained on the subject were examined. Literal

information about the study areas selected from each typology was obtained. A Visual Landscape Analysis Form was developed to suit the study areas by selecting typical photographs of the selected areas. While creating this form, the determined cultural landscape components and the parameters used in the previous studies were taken as basis. In this direction; In order to reveal the degree of relationship of these components with dark tourism, the Visual Landscape Analysis Form has been applied to 20 people group of landscape architects, architects and interior architect. Scoring was done in five score ranges as “-2”, “-1”, “0”, “1” and “2”. Next to each parameter is the question and score evaluation information.

In the second stage, while the data obtained by applying the forms are analyzed and the results are interpreted, in the light of all the data in the third and final stage, the results were presented and comments were developed for the subject.

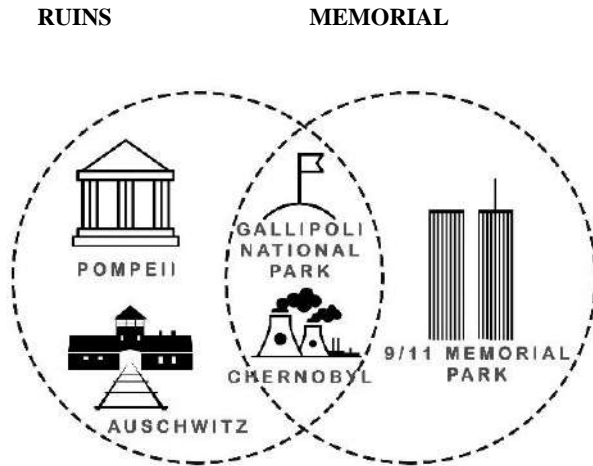
3.1-Materials

Selected areas:

- BATTLEFIELD ZONE: *Gallipoli National Park*
- NATURAL DISASTER: *Ruins of Pompeii*
- MAN-MADE DISASTER: *Chernobyl Disaster Field*
- CEMETARY AND MEMORIAL ZONE: *Ground Zero - The National September 11 Memorial*
- HOLOCAUST AND PRISON ZONE: *Concentration and Extermination Camp in Auschwitz*

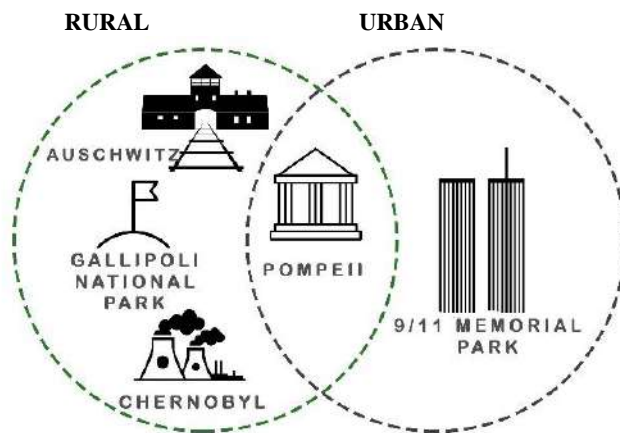
One area from each typology was selected. These areas was compared with each other with the conditions of transportation, the environment in which they are located, visiting material, number of annual visitors, protection statuses and city image.

Visiting Materials:

Ruins of Pompeii and Concentration and Extermination Camp in Auschwitz has the only remains of the period. Gallipoli National Park and Chernobyl Disaster Area have both the ruins of the period and the monument. Ground Zero - The National September 11 Memorial Park has only monument.

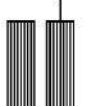
Environment in Which They are Located:

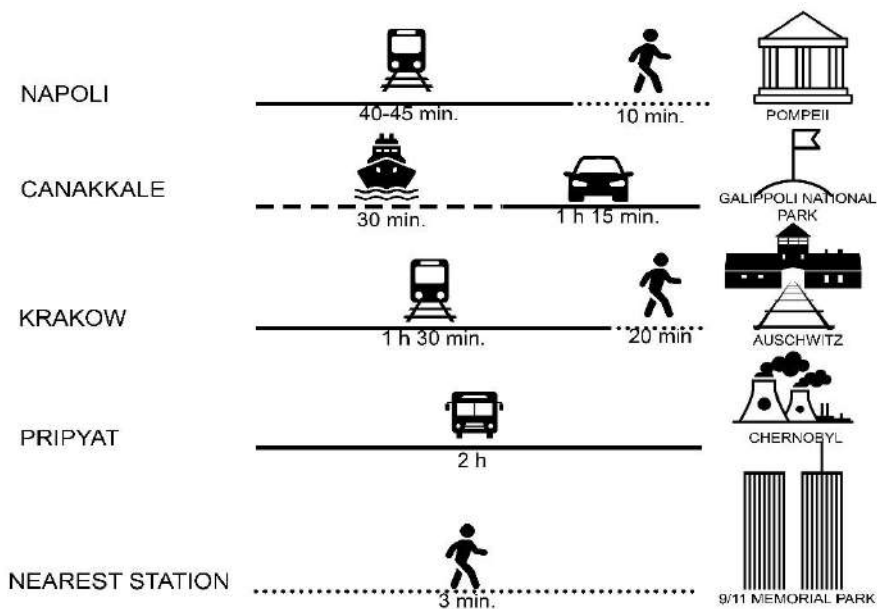
Concentration and Extermination Camp in Auschwitz, Gallipoli National Park and Chernobyl Disaster Field are located in a completely rural location. Ruins of Pompeii is located in an area far from the city but not completely rural. Ground Zero - The National September 11 Memorial park are located in an entirely urban area.

**City Image:
Visitors: Annual**

Number of

	WHEN CITY NAMES WRITTEN;		ANNUAL TOURIST NUMBER;
 POMPEII	IT IS IDENTITY DEFINATION (POMPEII)	 POMPEII	2,5 MILLION (POMPEII)
 GALLIPOLI NATIONAL PARK	IT IS IDENTITY DEFINATION (CANAKKALE)	 GALLIPOLI NATIONAL PARK	2,5 MILLION (CANAKKALE)
 AUSCHWITZ	IT IS IDENTITY DEFINATION (BIRKENAU)	 AUSCHWITZ	2,3 MILLION (BIRKENAU)
 CHERNOBYL	IT IS IDENTITY DEFINATION (PRIPYAT)	 CHERNOBYL	72,000 THOUSAND (PRIPYAT)
 9/11 MEMORIAL PARK	IT ISN'T IDENTITY DEFINATION (NEW YORK)	 9/11 MEMORIAL PARK	MORE THAN 10 MILLION (NEW YORK)

Transporation:

3.1.1- Battlefield Zone: Gallipoli National Park

Battlefields are of great importance for dark tourism. The most effective way to protect the battlefields are national parks. National parks differ in both physical environment and cultural environment.

At the same time, national parks are people's emotional, cultural and are physical renewal areas (Aliğaoğlu, 2008).

Turkey's most visited battlefield located in Canakkale province Gallipoli Peninsula Historical National Park is (Topsakal and Planters, 2014). This area, which was declared a National Park in 1973, included in the UN List of Natioanl Parks and Protected Areas has an area of 33,490 hectares. One of the biggest battles that took place between the Allied Powers and the Ottoman Empire during the First World War is the Çanakkale War. After this war, more than 250.000 Turkish soldiers and more than 250.000 British, French, Australian and New Zealand soldiers died in this area, there are 56 local monuments and martyrs, 35 foreign tombs and monuments. (BİRDİR , DALGIÇ, GÜLER, KAYAALP, 2015)

3.1.2- Natural Disaster Zone: Ruins of Pompeii

Pompeii, Italian Pompei, preserved ancient Roman city in Campania, Italy, 23 km southeast of Naples, at the southeastern base of Mount Vesuvius. It was built on a spur formed by a prehistoric lava flow to the north of the mouth of the Sarnus River. Pompeii was destroyed, together with Herculaneum, Stabiae, Torre Annunziata, and other communities, by the violent eruption of Mount Vesuvius in 79 CE. The circumstances of their destruction preserved their remains as a unique document of Greco-Roman life. Pompeii, Herculaneum, and Torre Annunziata were collectively designated a UNESCO World Heritage site in 1997. (ENCYCLOPEDIA BRITANNICA)

The explosion killed more than 11,000 of the town's population, and 1500 years later, Pompei was rediscovered in 1599. Pompeii is a wide destination and parts of the city are still uncovered. Some areas of the destination are kept closed and best protected, some of the buildings are only occasionally opened for private tours. (Alili, 2017)

3.1.3- Man-Made Disaster Zone: Chernobyl Disaster Area

Chernobyl disaster area has become one of the places that attracted a lot of attention in the scope of dark tourism especially in recent years.

Chernobyl, located in the northern part of Ukraine, is a nuclear system opened in 1970 power plant. The power plant, with four reactors active on the day of the accident and the construction of both, is connected to Kiev. he was in the settlement (Alili,2017).

On April 25 and 26, 1986, the worst nuclear accident in history unfolded as a reactor at a nuclear power plant exploded and burned. Shrouded in secrecy, the incident was a watershed moment in both the Cold War and the history of nuclear power. More than 30 years on, scientists estimate the zone around the former plant will not be habitable for up to 20,000 years.

The disaster took place near the city of Chernobyl in the former USSR, which invested heavily in nuclear power after World War II. Starting in 1977, Soviet scientists installed four RBMK nuclear reactors at the power plant, which is located just south of what is now Ukraine's border with Belarus.

A few months after reactor 4 of the Chernobyl nuclear power plant went up in toxic flames in 1986, it was encased in a concrete and steel "sarcophagus" to contain the radioactive material inside. That aging structure was covered with a larger, newer containment housing in 2016. (NATIONAL GEOGRAPHIC PUBLISHED MAY 17, 2019)

3.1.4- Cemetary and Memorial Zone: Ground Zero - The National September 11 Memorial Park

The National September 11 Memorial & Museum Park is a memorial and museum in New York City commemorating the September 11, 2001 attacks, which killed 2,977 people, and the 1993 World Trade Center bombing, which killed six.

The memorial is located at the World Trade Center site, the former location of the Twin Towers that were destroyed during the September 11 attacks. It is operated by a non-profit institution whose mission is to raise funds for, program, and operate the memorial and museum at the World Trade Center site.

3.1.5- Holocaust and Prison Zone: Concentration and Extermination Camp in Auschwitz

Concentration and Extermination Camp in Auschwitz is one of the first destinations that come to mind when it comes to dark tourism.

It was established by Germans in 1940, in the suburbs of Oswiecim, a Polish city that was annexed to the Third Reich by the Nazis. Its name was changed to Auschwitz, which also became the name of Konzentrationslager Auschwitz.

The direct reason for the establishment of the camp was the fact that mass arrests of Poles were increasing beyond the capacity of existing "local" prisons. The first transport of Poles reached KL Auschwitz from Tarnów prison on June 14, 1940. Initially, Auschwitz was to be one more concentration camp of the type that the Nazis had been setting up since the early 1930s. It functioned in this role throughout its existence, even when, beginning in 1942, it also became the largest of the extermination centers where the the final solution

to the Jewish question - the Nazi plan to murder European Jews was carried out. (MEMORIAL MUSEUM AUSCHWITZ)

3.2-Parameters

	PARAMETERS	-2	-1	0	1	2	QUESTION AND SCORE
VISUAL LANDSCAPE QUALITY COMPONENTS	Naturless						If you perceive a clear discrepancy between the "existing natural landscape" features in the image and the "landscape features that appear to be located in the landscape by people", give a low score.
	Variation						If you perceive the image to have many different elements, give a high score, and if it has few different elements, give a low score.
	Harmony						If the image has foreign elements that are not integrated with the remaining landscape elements, give a low score.
	Openness						If you think interpreting the image is confusing or difficult, give a low score.
	Mystery						If you perceive that the image contains the elements hidden from the observer, give a high score.
	Perspective						If you perceive whether the image has a panoramic or wide perspective, give a high score.
	Confidence						If you perceive that the components of the image evoke risks, give a high score or perceive unsafe view give a low score.
	Chaos or Order						If you perceive that the image has regular elements, give high score. If you perceive that the image has unregular elements give a low score.
	Land Form						If you regularly perceive landscape elements (water, plants, hills, etc.), give a high score.
	Topography						If you can perceive the topography clearly in the image, give a high score.
	Landscape Beauty						Score according to the beauty of the landscape.
	Plantation Diversity						If you can perceive the plantation variety of the landscape in the image, please give a high score.
	Recreational Value						If you perceive that any place in the image is suitable for recreational use, give a high score.
CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS	Historical Area						If you perceive historical area in the image, give a high score.
	Archeological Area						If you perceive archeological area in the image, give a high score.
	Traditional Architecture						If you perceive traditional architecture examples in the image, give a high score.
	Intensive Urban Texture						Give high score according to the density of the urban texture you perceive in the image.
	Visual Dept						If you perceive visual depth and perspective in the image, score high.
	Spatial Tragedy						Evaluate the perception of the tragedy experienced in the field in the image.
	Horizontal Visual						If you perceive a horizontal landscape in the image, give a high score.
	Vertical Visual						If you perceive a vertical landscape in the image, give a low score.
	Perception of Space						If you perceive a perception of space clearly in the image, give a high score.
	Transportation Opportunities						If you find easy to reach the dark tourism destination in the image, give a high score, if you find it difficult, give a low score.
	Artificial Visual Places						If you perceive artificial visual places in the image, give a low score.

Table-1
-2 (Very low), -1(Low), 0 (Unclear), 1 (High), 2 (Very high)

Multiple criteria analysis was used to create the parameters. Derived from the parameter definitions in the Steinitz C., An Assessment of the visual Landscape of the Autonomous region of Valencia, Spain, 2010 and the parameters in Fuarte de Val et al., 2006; Clay and Smidt, 2004 source.

4-Conclusion

The Visual and Cultural Landscape Analysis Form was applied to a group of 20 people, consisting of landscape architects, architects, interior architects and academic staff, using an interview method. The group consists of 13 landscape architects, 4 academic staff, 2 architects and 1 interior architect. 15 of them visited to Gallipoli National Park, 2 of them Auschwitz-Birkenau, 2 of them Ruins of Pompeii and 1 of them 9/11 Memorial Park.

In the form, visual landscape quality assessment parameters and photo groups included for the cultural landscape component were evaluated in order to evaluate the visual landscape quality of dark tourism areas and to reveal the cultural landscape relationship visually. While evaluating the photo groups, scoring was done based on the perceived environment in case of going to the area. Each field by taking the arithmetic mean of the parameters, the result is rounded to -2, -1,0,1,2 points and its evaluation was made in this range.

4.1- Natural Disaster Zone: Ruins of Pompeii

	Arithmetic Mean	AVERAGE	
VISUAL LANDSCAPE QUALITY COMPONENTS	Naturless	0,68	1
	Variation	0,16	0
	Harmony	1,16	1
	Openness	1,26	1
	Mystery	0,68	1
	Perspective	0,42	0
	Confidence	0,47	0
	Chaos or Order	0,47	0
	Land Form	1,00	1
	Topography	0,47	0
	Landscape Beauty	0,84	1
	Plantation Diversity	0,16	0
	Recreational Value	-0,37	0
	CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS	Historical Area	1,68
Archeological Area		1,68	2
Traditional Architecture		1,26	1
Intensive Urban Texture		0,00	0
Visual Dept		0,74	1
Spational Tragedy		0,58	1
Horizontal Visual		0,89	1
Vertical Visual		0,16	0
Perception of Space		0,53	1
Transportation Opportunities		0,58	1
Artificial Visual Places		0,68	1

Table-2

4.2- Battlefield Zone: Gallipoli National Park

	Arithmetic Mean	AVERAGE	
VISUAL LANDSCAPE QUALITY COMPONENTS	Naturless	0,16	0
	Variation	0,74	1
	Harmony	0,89	1
	Openness	1,05	1
	Mystery	0,42	0
	Perspective	1,11	1
	Confidence	0,84	1
	Chaos or Order	0,95	1
	Land Form	1,05	1
	Topography	0,95	1
	Landscape Beauty	0,74	1
	Plantation Diversity	0,47	0
	Recreational Value	-0,58	-1
	CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS	Historical Area	1,00
Archeological Area		-0,95	-1
Traditional Architecture		-0,42	0
Intensive Urban Texture		-0,21	0
Visual Dept		1,53	2
Spational Tragedy		1,11	1
Horizontal Visual		0,79	1
Vertical Visual		0,42	0
Perception of Space		0,89	1
Transportation Opportunities		0,79	1
Artificial Visual Places		-0,53	-1

Table-3

4.3- Holocaust and Prison Zone: Concentration and Extermination Camp in Auschwitz

Featured Parameters:

- Historical Area (2)
- Archeological Area (2)
- Naturless (1)
- Harmony (1)
- Openness (1)
- Mystery (1)
- Land Form (1)

- Landscape Beauty (1)
- Traditional Architecture (1)
- Visual Dept (1)
- Spational Tragedy (1)
- Horizontal Visual (1)
- Perception of Space (1)
- Transportation Opportunities (1)
- Artificial Visual Places (1)

Featured Parameters:

- Visual Dept (2)
- Variation (1)
- Harmony (1)
- Openness (1)
- Perspective (1)
- Confidence (1)
- Chaos or Order (1)
- Land Form (1)

- Topography (1)
- Landscape Beauty (1)
- Historical Area (1)
- Archeological Area (1)
- Spational Tragedy (1)
- Horizontal Visual (1)
- Perception of Space (1)
- Transportation Opportunities (1)
- Recreational Value (-1)
- Archeological Area (-1)
- Artificial Visual Places (-1)

		Arithmetic Mean	AVERAGE
VISUAL LANDSCAPE QUALITY COMPONENTS	Naturless	0,26	0
	Variation	0,21	0
	Harmony	0,58	1
	Openness	0,68	1
	Mystery	0,53	1
	Perspective	0,84	1
	Confidence	0,53	1
	Chaos or Order	0,84	1
	Land Form	0,79	1
	Topography	0,84	1
	Landscape Beauty	-0,21	0
	Plantation Diversity	-0,05	0
	Recreational Value	-0,63	0
CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS	Historical Area	1,26	1
	Archeological Area	-0,68	-1
	Traditional Architecture	0,95	1
	Intensive Urban Texture	-0,11	0
	Visual Dept	0,79	1
	Spational Tragedy	1,16	1
	Horizontal Visual	1,16	1
	Vertical Visual	-0,26	0
	Perception of Space	0,89	1
	Transportation Opportunities	0,47	0
	Artificial Visual Places	0,00	0

Featured Parameters:

Harmony (1)
 Openness (1)
 Mystery (1)
 Perspective (1)
 Confidence (1)
 Chaos or Order (1)
 Land Form (1)
 Topography (1)
 Historical Area (1)

Historical Area (1)
 Traditional Architecture (1)
 Visual Dept (1)
 Spational Tragedy (1)
 Horizontal Visual (1)
 Perception of Space (1)
 Archeological Area (-1)

4.4- Man-Made Disaster Zone: Chernobyl Disaster Area

		Arithmetic Mean	AVERAGE
VISUAL LANDSCAPE QUALITY COMPONENTS	Naturless	-0,68	-1
	Variation	0,58	1
	Harmony	-0,58	-1
	Openness	-0,16	0
	Mystery	0,74	1
	Perspective	0,32	0
	Confidence	-0,95	-1
	Chaos or Order	-0,63	-1
	Land Form	0,05	0
	Topography	0,11	0
	Landscape Beauty	-0,63	-1
	Plantation Diversity	-0,42	0
	Recreational Value	-1,21	-1
CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS	Historical Area	0,32	0
	Archeological Area	-1,16	-1
	Traditional Architecture	0,11	0
	Intensive Urban Texture	1,00	1
	Visual Dept	0,63	1
	Spational Tragedy	1,11	1
	Horizontal Visual	0,21	0
	Vertical Visual	0,32	0
	Perception of Space	0,21	0
	Transportation Opportunities	-0,11	0
	Artificial Visual Places	-0,42	0

Featured Parameters:

Variation (1)
 Mystery (1)
 Intensive Urban Texture (1)
 Visual Dept (1)
 Spational Tragedy (1)
 Horizontal Visual (1)
 Perception of Space (1)
 Naturless (-1)
 Harmony (-1)

Harmony (-1)
 Confidence (-1)
 Chaos or Order (-1)
 Landscape Beauty (-1)
 Recreational Value (-1)
 Archeological Area (-1)

Table-5

4.5- Cemetary and Memorial Zone: Ground Zero - The National September 11 Memorial Park

		Arithmetic Mean	AVERAGE
VISUAL LANDSCAPE QUALITY COMPONENTS	Naturless	-0,11	0
	Variation	1,00	1
	Harmony	0,37	0
	Openness	1,11	1
	Mystery	-0,26	0
	Perspective	1,11	1
	Confidence	0,58	1
	Chaos or Order	1,21	1
	Land Form	1,05	1
	Topography	1,00	1
	Landscape Beauty	1,16	1
	Plantation Diversity	0,11	0
	Recreational Value	1,11	1
CULTURAL LANDSCAPE COMPONENTS	Historical Area	0,11	0
	Archeological Area	-1,58	-2
	Traditional Architecture	-0,37	0
	Intensive Urban Texture	1,37	1
	Visual Dept	0,89	1
	Spational Tragedy	0,37	0
	Horizontal Visual	0,47	0
	Vertical Visual	0,74	1
	Perception of Space	0,58	1
	Transportation Opportunities	0,79	1
	Artificial Visual Places	0,00	0

Featured Parameters:

Variation (1)
 Openness (1)
 Perspective (1)
 Confidence (1)
 Chaos or Order (1)
 Land Form (1)
 Topography (1)
 Landscape Beauty (1)
 Recreational Value (1)

Intensive Urban Texture (1)
 Visual Dept (1)
 Vertical Visual (1)
 Perception of Space (1)
 Transportation Opportunities (1)
 Archeological Area (-2)

Table-6

5-Discussion

With the evaluating all the data obtained in this section; For the controlled continuity of the relationship between cultural landscape components of dark tourism in the example of selected areas, evaluations that emphasize visual landscape values have been made. Visual quality revealed by natural and cultural processes that interact with each other; When visual sources and features are not considered, attention is not paid. In fact, the visual landscape features of an area provide important information about the ecological status and characteristics of that area. This information guides ecological planning and management studies.

5.1- Natural Disaster Zone: Ruins of Pompeii

When the photographs in the form were evaluated, it is revealed that the strongest aspect of Ruins of Pompeii is the historical and archaeological site. However, with the presence of tourism activities, pressure can be created on these areas and this situation may pose a threat to these areas with high visual landscape value. It is well perceived for the group conducting naturalness, questionnaire due to the temporal process between the existing natural landscape elements. It was determined that the area was integrated with horizontal elements, not confused and perceived as mysterious in places. Landscape elements are perceived regularly and landscape beauty is presented as an important criterion. Typical architectural works belonging to some preserved Roman period are exhibited in the area. It was revealed as a result of a questionnaire that it was perceived more easily horizontally with high scores in visual depth. These components, which can be visually perceived as interacting with tourism and revealed with the questionnaire form, are the dominant features of the ruins of pompeii area. This study suggests that tourism may be more comfortable in this study, where transportation facilities are good. In this study, in which artificial visual fields are also perceived, these fields appeared as a strength. The human ashes filled with plaster as a result of the volcanic eruption offer a more striking visual to the dark tourists with the tragedy in the place.

5.2- Battlefield Zone: Gallipoli National Park

When the photographs in the form were evaluated, it is revealed that the strongest aspect of the Gallipoli national park is its visual depth. The area is located in a rural location and offers visitors panoramic views due to its location. it was the clearest parameter perceived for this area. Many different elements perceived in the area (sea, green texture, monument, cemetery area, etc.) have created easy-to-detect areas that are also integrated with horizontal elements. For this area where artificial visual areas are not perceived, the beauty of the landscape is also highly rated with this variety. The perspective created as a result of the design is another positive aspect for the image and layout area. Various perception of the land form and topography adds movement to the area and this mobility is a strong feature for tourism. Since the area is a war front, it has gained a historical and respected identity and it can be deduced from the survey results that it should have no recreational value.

5.3- Holocaust and Prison Zone: Concentration and Extermination Camp in Auschwitz When the photographs in the form were evaluated, it is seen that the area does not show naturalness and recreational value features. With the presence of tourism, which takes place under the influence of the tragedy experienced in the area, changes may occur in the general appearance of the place and cause different perception of the landscape by people. The services to be provided in the name of improvement should be compatible with the identity of the space. This area, which is used as a concentration camp in World War II, is considered as a historical site. There is an order and traditional architectural understanding reflecting the general atmosphere of the concentration camp. It can be said that it is in a simple system that is integrated with horizontal elements for easy visual perception of the area. Area form and topography are easily perceived. It has been observed that the structures in the area constitute a perspective perception and the mystery factor is highly scored. Considering all these parameters, to experience the experienced tragedy of the touristic visits made here and it is an undeniable fact that it is to commemorate the losses.

5.4- Man-Made Disaster Zone: Chernobyl Disaster Are

When the photographs in the form were evaluated, it is seen that most of the landscape quality components do not show texture in the area. It has been determined that cultural landscape components are also perceived

negatively or not at all in the area except for urban texture, depth perception and tragedy components. The area is interpreted as an area consisting of dense urban texture and offering visuality horizontally. It is known that natural and cultural components directly affect tourism. However, as a result of the interview; the naturalness, harmony, confidence, landscape beauty and recreational value of the landscape quality components were scored low and chaos in the area came to the fore. For this reason, the relationship between the current situation and tourism has not been found strong. However, experiencing the effects of the man-made disaster in the area live preserves this area in a touristic status for people.

5.5- Cemetary and Memorial Zone: Ground Zero - The National September 11 Memorial Park

When the photographs in the form were evaluated, the high scoring of transportation opportunities of the area and its location in the city center in a dense urban texture suggest that the tourism potential is high. Therefore, one to one relationship between these components and the area has been observed. When looking at the visual landscape quality, it would not be wrong to say that the area has an openness and order design, it has a wide perspective angle and the landscape elements are perceived variously. According to the scoring; In fact, although the design spreads horizontally, it was found that the location is among the skyscrapers due to its location, creating the perception that the design is vertical visuality. High scoring of landscape beauty and topography are directly proportional to the recreational value of the area and the closeness of the scoring results has been observed.

This study has been applied to the close profession group that has not visited most of the selected areas before. It should be noted that visuals can have different effects on people. Selecting the group from different professional disciplines will affect and change the results of the study. It should be noted that the shooting direction and viewpoints of the selected photographs will also affect the study.

6- Acknowledgement

I would like to express my special thanks of gratitude to my teacher Assoc. Prof. Dr. Fatma Ayçim Türer Başkaya who gave me the golden opportunity to do this wonderful project, as well as Res. Assist. Nebahat Kalkan which also helped me in doing a lot of research and I came to know about so many new things I am really thankful to them.

Secondly I would also like to thank my teachers Asist. Prof. Dr. Candan Zülfikar, Asist. Prof. Dr. Duygu Çay, Res.Assist. Dr. Beste Karakaya Aytin, Res. Assist. Deniz Gözde Ertin who helped me a lot in finalizing this article within the limited time frame, my friends who contributed greatly to my progress in my article, my family especially to my grandfather Cemil Gürses and my mother Tuba Gürses and Alihan Bilgin, Ecem Kalkan, Taylan Samsunlu who always supporting me.

7- Bibliography

Abranja A (2012) Conhecimento e práticas do turismo cemiterial: Um mercado emergente no sector. Turismo & Desenvolvimento 3: 1286.

Açıksöz S., Gökçe G. 2015 Visual Landscape Analysis in Relation of Cultural Landscape Components with Tourism: The Case of Beydili Village of Nallıhan- I. Eurasia International Tourism Congress: Current Issues, Trends, and Indicators (EITOC-2015)

Alaeddinoğlu, F. ve Aliagaoglu, A. (2007). Savaş alanları turizmüne tipik bir örnek: Büyük Taarruz ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Anatolia: Turizm Araştırmaları Dergisi*, 18(2), 215-225.

Alili M, 2017 A THEORETICAL STUDY ON THE COMPARISON OF DARK TOURISM DESTİNATIONS IN EUROPE AND TURKEY

Anderson, L., Mosier, J. ve Chandler, G. (1979). Visual absorption capability, The National Conference on Applied Techniques for Analysis and Management of the Visual Resource, Nevada, 23-25 April 1979, 167-171.

BİRDİR, DALGIÇ, GÜLER, KAYAALP, 2015 Dark Tourism: The Experiences of Foreign Tourists Visiting the Gallipoli Peninsula Historical National Park. - *Journal of Tourism and Gastronomy Studies* 3/4 (2015) 12-23

Blom, T. (2000). Morbid Tourism a Postmodern Market Niche with an Example from Althorp. *NorskGeografiskTidsskrift*, 54(1):29-36.

- Bristow, R. and Newman, M. (2004). Myth vs. Fact: An Exploration of Fright Tourism. *Northeastern Recreation Research Symposium*. (s. 215-221), United States Department of Agriculture, Bolton
- Cavaignac, F., and Deperne, H. (2003). Les Chemins de mémoire. Une initiative de l'État. *Cahier Espaces*, 80, 12-21
- Çelik, A. (2017). Hüzün Turizmi Üzerine Bir Derleme, *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, Cilt.1, Sayı.3, ss.41-55
- Çevre Yılı, Kırsal Çevre ve Ormanlık Sorunları Araştırma Derneği Yayını, Ankara, 44-65. Akpınar, N. (2011). Kaynak envanter ve analizi ders notları 2010-2011 (Basılmamış). Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
- Foley, M. ve Lennon, J. J. (1996). JFK and dark tourism: A fascination with assassination. *International Journal of Heritage Studies*, 2(4), 198-211.
- Fonseca AP, Seabra C, Silva C (2016) Dark Tourism: Concepts, Typologies and Sites. *J Tourism Res Hospitality* S2-002.
- Kaya I, 2002 ZKÜ Bartın Orman Fakültesi, Peyzaj Mimarlığı Bölümü, BARTIN - CULTURAL LANDSCAPE FOR TOURISM ZKÜ Bartın Orman Fakültesi Dergisi Yıl: 2002 Cilt:4 Sayı:4
- Keyes M (2012) War tourism: Shaping memory and perception in Post-War Vietnam. *Summer Research*. Washington, USA: University of Puget Sound
- Kılıç, B., ve Akyurt, H. (2011). Destinasyon İmajı Oluşturmada Hüzün Turizmi: Afyonkarahisar ve Başkomutan Tarihi Milli Parkı. *Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 10(1):209-232.
- Logan W (2009) Remembering places of pain and shame. In R. Logan, K. Reeves (Eds.), *Places of pain and shame: Dealing with "difficult heritage"* (pp. 1-14). London: Routledge.
- LOTHIAN, A. (1999) Landscape and the philosophy of aesthetics: is landscape quality inherent in the landscape or in the eye of the beholder? *Landscape and Urban Planning*. 44. p.177-198.
- O'Hare, D., 1997. Interpreting the Cultural Landscape for Tourism Development. *Urban Design International*, 2 (1), pp. 33-54.
- Özsüle, Z. (2005). Geleneksel yerleşimlerin korunması açısından kültürel peyzaj değerlendirmesi: Mudanya örneği, Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi/Fen Bilimleri Enstitüsü, İstanbul
- Rojek, C. (1991). *Ways of Escape: Modern Transformations of Leisure and Travel*. (Ph.D Thesis). Glasgow: University of Glasgow Department of Sociology.
- Rucinska D, Lechowicz M (2014) Natural hazard and disaster tourism. *Miscellanea Geographica - Regional Studies on Development* 18: 17-25.
- S. Terkenli (2008) *Landscapes of Tourism- Lew—The Wiley Blackwell Companion to Tourism*
- SCHOFIELD, D. and COX, C.J.B. (2005) The use of virtual environments for percentage view analysis. *Journal of Environmental Management*. 76. p.342–354.
- Seaton, A. V. (1996). From Thanatopsis to Thanatourism: Guided by the Dark. *International Journal of Heritage Studies*. 2(1):234-244.
- Singh, Rana P.B. (2011). Rural cultural landscapes: asian vision of man-nature interrelatedness and sustainability, *International Symposium on Sustainable Rural Landscape & Planning in Asia Pacific Region*, 5-8 December 2011; Seoul National University, Seoul, Korea, 1-25.
- Slayton, L. (2006). *Ground Zero - Tragedy, Terror, and Grief Tourism*. <http://www.griefftourism.com/ground-zero-tragedy-terror-and-grief-tourism>, (01.12.2016)
- Smith VL (1996) War and its Tourist Attractions. In A. Pizam, Mansfeld Y (Eds.), *Tourism, Crime and Security Issues*. (pp. 247-264) Chichester: Wiley.
- Smith VL (1998) War and tourism: An american ethnography. *Ann Tourism Res* 25: 202-227.
- Steinitz C ., *An Assessment of the visual Landscape of the Autonomous region of Valencia, Spain*, 2010
- Stone, P. ve Sharpley, R. (2008). Consuming dark tourism: A thanatological perspective, *Annals of Tourism Research*
- Queiroz J (2009) Os cemitérios do Porto e a arte funerária oitocentista em Portugal: Consolidação da vivência romântica na perpetuação da memória. Tese Doutorado não publicada.

FACTORS LEADING CUSTOMER SATISFACTION IN DIGITAL AGE: A CONCEPTUAL APPROACH

Unaib Afzal Rana

PhD Research Fellow
Institute of Business Administration
University of Sindh, 76080, Jamshoro, Pakistan

Ambreen Memon

M.Phil Research Fellow
Institute of Commerce
University of Sindh, 76080, Jamshoro, Pakistan

Abstract

The emergence of fast-paced digital world has pushed brands to engage with customers through modern media platforms in the marketplace where consumers watch and consume content as per their desire. Earlier on, Television commercials, Radio, newspapers, magazines and pamphlets were used to promote brands and entice consumers. The concept of visibility has changed to the viral idea of the brands to enhance customer satisfaction through opinions and feedback to a level where real-time strategic monitoring is in-place. Word-of-mouth plays a vital role in digital space and customers with memorable brand experiences act as Brand Ambassadors/Endorsers and become a superpower of bringing new customers to the table. Consumers are motivated in their behaviors through customer engagement. Brands have to put all their energies in the right directions so as to build trust and confidence in customers' minds. This perception will create brand loyalty, long-term customer acquisition, high customer life-time value and retention. The power cord has been shifted to customers and every single interaction between companies and customers is of utmost importance, managing it professionally will benefit brands enormously. The aim of this study is to highlight the factors that leads to customer satisfaction. This research study will help to understand the factors responsible for customer satisfaction and how customer satisfaction is achieved through consumer engagement in a digital environment. This study will also analyze how customer satisfaction is correlated to factors of brand consumption behaviors of customers who are engaged digitally.

Keywords: Brand Consumption, Customer Satisfaction, Consumer Engagement and Digital World

Introduction

“The emergence of fast-paced digital environment and its associated developments over time, brands and companies are working in close coordination with their consumers to engage them through digital mediums” (Fournier and Alvarez 2016; Gupta and Kumar 2016; Stephen and Lambertson 2016). When it comes to digital age, this is more like a phenomenon where the main idea is to make the digital world accessible for everyone in the marketplace. Earlier times had Television Commercials (TVCs) and Radio channels where brands and product's services were promoted to larger audiences. But now Mobile Phone (a tiny gadget with a screen and easily fits in your pocket) has replaced it al-together and customers have plenty of channels and choices to make and this is solely depends on customers what do they want to watch or consume whichever mediums are disseminating information to them. Therefore, the concept of visibility was changed to the viral idea of the brands or products' services. Also, the digital space has enhanced customer opinions and feedback to a level where real-time monitoring of these events are taken care of and strategic measures are engaged in case of customer disgust. Since word-of-mouth is the most effective tool in digital space where happy customers act as Brand Ambassadors or Endorsers for memorable brand experiences and become a superpower of bringing new customers to the table. Such customers use their digital world to attract more eyes for your brand or products' services.

As noticed by VanDoorn et al. (2010), “When consumers are engaged by the brands or companies, they get motivated in their behaviors and this is far better than only buying or consuming the products. It has now becoming an uphill task for the academic research to do an in-depth study for the marketing dynamics in

rapidly changing digital world” (Li and Kannan 2017; Stephen and Lamberton 2016). The prime objective of companies today is to win the war of competition and become the leader in the minds of customers. However, this battle is not easy to win over customers and competition alike. But this is not as simple as it looks or sounds and to achieve this uphill task, brands and companies have to put all their efforts and strategies in the right directions so as to build trust and confidence in customers’ minds. Only this perception can create brand loyalty, long-term customer acquisition and retention. Digital space has a lot to offer for both companies and customers, but brands and products’ services need to understand the dynamics of the digital world which no longer runs in a traditional way and the power cord has been shifted to customers from companies. Every single interaction between companies and customers is of utmost importance and managing it professionally will benefit brands and products’ services enormously. “Consumers have now become much more interactive and engaged within the marketplace and clearly a defining and driving force behind companies’ marketing tactics. Therefore, this is of utmost importance to consider and learn on digital engagement practices through the lenses of your customers” (Schultz 2016).

This research study will help to understand the determination of brand consumption impact on customers’ behavior in digital age and how customer satisfaction is achieved through viewer engagement in a digital environment and the way customer satisfaction is correlated to brand consumption behavior of customers. The time period which has been taken for this study is from January 2011 onwards. This period has shown tremendous advancement in terms of modifications in brand consumption habits and different tools being implemented by the corporations for getting bigger pie of the market share.

Research Overview

PewDiePie, a widely popular digital media star, has more than 58 million subscribers on YouTube. Comparatively, Coca-Cola which is one of the most famous beverages’ brand is way below and has only 295,000 subscribers. “Digital accounts and channels are being used extensively for product related information, the overall buying process, customer reviews and then the purchase decisions; newly developed technologies including social media are helping brands to craft advanced customer touch points digitally” (O’Connor, Malshe, Pauwels, and Colicev, 2018). “Some companies are also introducing new strategies by the brands such as content and influencer marketing” (Olsen and Peretz, 2017). “Digital upgradation has changed retailing business too fast (Hagberg et al., 2016), and there are plenty of published materials which have shown that the expansion of online shopping might create an alarming situation for brick-and-mortar models in retailing” (Walker, 2014).

“Considering the companies which have been placed in Fortune 500, their Social Media usage has grown in the year 2012. It has been shown in the research work about these companies i.e. 73 percent of them now officially have twitter handles and 66 percent of them have now opted for official company Facebook pages. In 2011, these companies also worked on official blog posts which was around 28 percent and it was considerably the highest percentage increase since the year 2008” (Barnes et al., 2012). “As per business-to-consumer business model, consumer loyalty has long been emphasized immensely. There are two ways of doing business in which one is to work on bringing in new customers and the other is to develop relationships with your existing customers. When we see the economics and cost benefit analysis, we tend to see that it is very effective for the businesses to retain its old customers. It is still unclear about customer loyalty that how it actually helps but researchers do admit that generally customers benefit one seller over others deeming loyalty to the purchasing brand (Jones et al., 2008), showing clear indication for paying brand premium” (Chaudhuri and Holbrook, 2001). When we see the overall working in FMCGs domain i.e. fast-moving consumer goods, customer relationship management is utilized with a short-term approach in which its main focus is on the business transaction (Vargo and Lusch, 2004) and offering discounted prices” (Nastasoiu and Vandenbosch, 2019).

There are companies which highly value customer retention and dub it an integral part to customer satisfaction. These companies also use this phenomenon for customer loyalty measurement and discuss that with time loyalty of customers is fading. “Customers now demand companies to take care for them like never before. Customers are also of this opinion that companies will develop products and services for not only their present needs but also about their future needs which they themselves are not aware yet. This

approach is deriving strength and creating value for customers and help them in achieving competitive advantage on digital media” (S. F. Slater, D. J. Flint, C. P. Blocker and M. B. Myers, 2010).

“The growing popularity of social media helps develop meaningful provisions for brands to consider customer engagement, brand awareness and connectivity. Times have changed altogether and the environment has become more competitive, customer interaction and the thirst of latest information are much more important for the brands. Brands may come in contact with consumers through their social media profiles and being more interactive than ever. It enables them to grow their customer relationships. Customers are now creating their own content through brand profiles such as customer reviews and experiences which primarily dominate the communication through corporate marketing departments of brands or companies over social media. Focused and customized messages through social media and comparatively much lower costs in relation to traditional methods are salient features. Through this way, social media is not only essential for giant multinational companies but also for small and medium enterprises along with non-profit entities. Using social media with all its tools and techniques require deep thinking and open-mindedness” (Kaplan, A.M. & Haenlein, M. 2010). “Consumers surf on social media and get hold of products’ and services information using their digital accounts and share them with other users digitally through customer reviews, comments and opinions” (Clemons, E. K. 2009). “Consumers share their lifestyles and interests with their friends and family through social networks. Social media welcomes consumers as being active participants in communities for specific brands and voice out their concerns and responses which was clearly a missing element in the past due to their passive role” (Miller, R., & Lammas, N. 2010). “Through social media, brands are using marketing and becoming more interesting, socially responsible and precisely more interactive and engaging, enabling companies to target right customers”. (Neelamalar M., P.S.J., Jothi, & Prasad, R.S. 2011).

“The most important concern for businesses of all kinds is customer satisfaction and it is achieved by customer-centric principles and methods for continuous improvements in modern entities” (Arokiasamy, 2013). As per a well-known definition, customer satisfaction describes as “An evaluation or feedback from a customer after consuming products.” (Frennea & Mittal 2010, p. 3). “This can only happen when customer’s expectations are exceeded by delightful experiences” (Oliver 1980, 2010; Bearden & Teel, 1983). Hence, customer satisfaction will then be the difference between what the customer was expecting and what was actually experienced. (Oliver 1980, 2010; Fornell et al., 1996). But products functionalities, salient characteristics, after sales services, client servicing support and reliability are essential items on customer satisfaction checklist. Once there will be customers who are satisfied, they eventually will tend to buy more and keep this in repeated fashion. Other than this, they will also share positive messages about their experiences with their communities and networks and eventually it will have far reaching benefits for the brands.” (Hague & Hague 2016). In 21st century, in order to have a consistent perception in the minds of consumers and also to satisfy them, companies have to leave no stone unturned to deliver quality goods and services. If we consider the acquisition cost of a customer, the existing customer’s cost is one-tenth compared to the new one. And this striking difference explains it really well why companies put so much money in customer relationship management and continue building strong association with its consumers.” (Rebekah & Sharyn 2004).

“Internet’s increased penetration in recent times has changed consumers’ behaviors and now consumers’ interactions among themselves have taken many advancements and mostly done through internet-enabled surroundings” (Ray et al., 2014; Hoffman and Novak, 2000; De Valck et al., 2009).

Conceptual Framework

This is undoubtedly a challenging task to determine customer satisfaction through factors which are highly impactful in today’s digital world. Since customer satisfaction depicts how customers are witnessing the efforts of brands and in return customers share their experiences with their family, friends, acquaintances and social circle at large. As we know that digital world has reduced the distances among individuals and now everyone can connect with one another by only a means of an internet connection. Therefore, word of

mouth has been a tremendous instigator for prospects' buying actions. "In today's hyper-connected world, a single recommendation can have far greater impact – leading to word of mouth marketing (WOMM) or word of mouth advertising strategies to capitalize on the opportunity. According to Nielsen, 92% of people trust recommendations from friends and family over any other type of advertising" (Warren, 2020).

According to Lupiyoadi and Hamdani (2013), product quality is the level of perceived performance of any product or service as expected by the customer. Product quality has been viewed as an essential factor for determining any company's profitability because this contributes towards customer satisfaction to a great extent. When customers receive quality products from said companies, they tend to be more satisfied over time and this will eventually translate in more business transactions with satisfied customers (Sitanggang, Sinulingga and Fachruddin, 2019).

Hence, this particular conceptual framework will examine the variable, customer satisfaction, through variables, product quality, online shopping, and electronic word of mouth to identify the correlation between these variables. Customer satisfaction is specifically dependent on the number of variables and this must be converted into some evocative results. Therefore, the chosen variables will be objectively researched to better serve the purpose and help in identification and determination of the impact on customer satisfaction in digital environment.

Proposed Hypothesis

To infer from the referencing variables as laid out in this conceptual approach, customer satisfaction will be determined through the use of below mentioned three factors. These factors are selected because of their utmost importance in digital world for today's customers who are sitting right next to the companies and just a click away. Considering the conceptual framework and then the overall research overview, the following hypotheses are developed. These hypotheses will explore how customer satisfaction is achieved by product quality, online shopping and word of mouth (WoM) in digital world. Based on this far-reaching objective, let us follow through the said hypotheses as following;

Product Quality towards Customer Satisfaction

Product quality is the life-support of quality control and it ensures that consumers are able to buy high quality products or services with long-lasting reliability (Feigenbaum, 1945; Feigenbaum & Feigenbaum, 2003, 2009). This ensures that quality of the provided products much match higher standards as perceived by the customers. If customers expect a company to deliver "A" quality products but for some reason the company falls short of such expectation by the customer, the company will lose the customer and there will be enough possibility that the customer will not return easily. Customer satisfaction is the sense of contentment that consumers experience when comparing their introductory expectations with the actual quality of the acquired product (Krivobokova, 2009). If customers will not receive what they anticipate from a company, it will be drastic for the company and it will lose its market share. Enhanced product quality to increase market share and revenue acquisitions for businesses is important (Besio & Pronzini, 2010). Customer satisfaction is an indicator of when a product is delivered with high quality and the service is the best or exceeds expectations (Nartea, Jamice, & Goyenechea, 2019). It means that company's profitability and market share are highly dependent on quality products to grab customers and allow them to be company advocates for highlighting products' features and performances. On the basis of this argument, the following hypothesis is developed and will be researched to demonstrate the relationship between these variables:

H₁ = Product Quality has positive and significant impact on customer satisfaction

Online Shopping towards Customer Satisfaction

Customers can browse endless possibilities with online shopping and buy products that are not in stores (Khedkar, Phule, & Patil, 2015). It means that their in-store costs can be reduced but their profitability will increase as they will operate through warehouses. There are a number of factors involved in customer satisfaction. For increasing influence on customers' buying behaviors and expanding business, customer satisfaction plays an integral role and businesses which are executing transactions through Internet and

digital spaces must understand these differential factors which will affect customer satisfaction positively (Rose, Clark, Samouel, & Hair, 2012). And sales promotion is also one of the main factors which online buyers consider while purchasing online and comparing buying options. This gives them greater leverage and authority to decide in an efficient manner since they are not spending time in shopping physically. Advertising, logistics, social media, feedback, and payment processes are some highlighting factors which companies should be watchful for before allowing customers to search for their products online as they will affect consumer behavior. Customers of online stores searched for reputable stores, looking at online ratings and reviews, before the customer started buying the product. They often look for product information and online stores (Karim, 2013). On the basis of above points, the following hypothesis is developed to demonstrate the relationship between these variables:

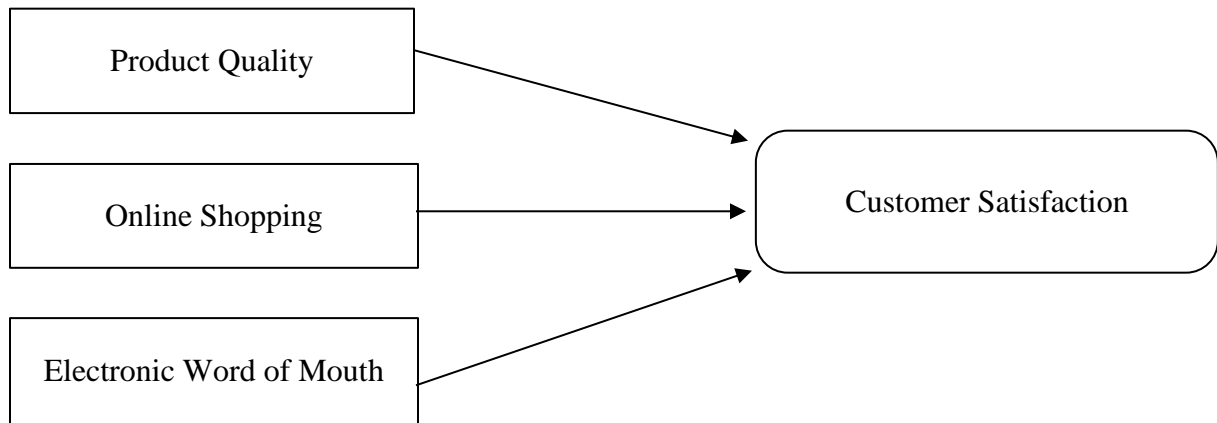
H₂ = Online Shopping has positive and significant impact on customer satisfaction

Electronic Word of Mouth (e-WoM) towards Customer Satisfaction

Customer engagement targets more long-term interactions as it encourages customer loyalty and advocacy through word of mouth (Okeke, T., 2019). It has been noticed throughout these years that brands and companies are investing a lot in customer reviews, influencer marketing, public relations, customer advocacy and brand loyalty. Especially when we consider digital environment where customer has the liberty and authority to say whatever he/she feels about the products and services of any concerned company, businesses are now seeing it an uphill task for them to flourish. One method to resolve these concerns is through electronic word of mouth marketing where companies try hard to establish their brands and perceptions in a way which helps customers to recommend the said brands and their products to their family and friends. With the advent of Social Media, customers are now in close contact with their social circle and can easily endorse brands and products. Hence, electronic word of mouth has been a tremendous factor for businesses in recent years to create a larger impact on wider audiences. On the basis of this discussion, the following hypothesis is set and will be researched to demonstrate the relationship between these variables:

H₃ = Electronic Word of Mouth (WoM) has positive and significant impact on customer satisfaction

Conceptual Framework

Hypothesis Development

Conclusion

Customer satisfaction depends on a variety of factors and companies strongly believe in achieving this because they know that this will enhance their successes and profits. Proper research methods will be utilized in order to decipher the relationships between selected variables to help the business community and researchers. The conceptual framework will establish the factors of customer satisfaction that are pivotal and are highly influencing the customers and their buying behaviors. The researcher will identify the correlation between the said factors and suggest a proposed solution which will strengthen the already designed system and will enrich the completed research studies which have specifically been done pertinent to the customer satisfaction in digital environment. The researcher will help improve the research studies by reviewing the researches done in the past and associating with this particular research study to contribute and assist the digital customer satisfaction in Pakistan. In conclusion, the researcher proposes that businesses should improve their product quality, online shopping with its associated factors and electronic word of mouth that may highlight the importance of customer satisfaction. Businesses must provide their customers all the necessary options to consider their products and after sale services should also be made robust for repeat purchases. These amended buying behaviors will support management for making strong businesses decisions in the interest of customer satisfaction.

Future Research

Further research will clearly be needed in order to ascertain these underlying factors in a more encapsulating manner. Additionally, to investigate the reasons for customer satisfaction and customer buying behaviors, a quantitative study can be conducted and duly analyzed the relationships between variables. After reviewing related and relevant studies from various scholars and authors, the conceptual framework will be tested. Advanced research methods should be considered in order to gain considerable and desirable information about the defined variables which are related to customer satisfaction in digital environment. This research will then strengthen the conceptual framework by understanding the dynamics and procedures implemented by the businesses to gauge customer satisfaction digitally. This should also inspect the influence of said factors on customer satisfaction in addition to mutual relationships and linkages of individual factors. It will then be possible to produce a practical and vigorous model comprising product quality, online shopping and electronic word of mouth helping businesses in achieving customer satisfaction. The range of factors may further be extended to price which might affect customer satisfaction and is one of the most important factors influencing customer decision-making while shopping.

References

- Alvarez, C. and Fournier, S., 2016. Consumers' relationships with brands. *Current Opinion in Psychology*, 10, pp.129-135.
- Arokiasamy, A.R.A., 2013. The impact of customer satisfaction on customer loyalty and intentions to switch in the banking sector in Malaysia. *The journal of commerce*, 5(1), p.14.
- Barger, V., Peltier, J.W. and Schultz, D.E., 2016. Social media and consumer engagement: a review and research agenda. *Journal of Research in Interactive Marketing*.
- Bearden, W.O. and Teel, J.E., 1983. Selected determinants of consumer satisfaction and complaint reports. *Journal of marketing Research*, 20(1), pp.21-28.
- Bennett, R. and Rundle-Thiele, S., 2004. Customer satisfaction should not be the only goal. *Journal of services marketing*.
- Blocker, C.P., Flint, D.J., Myers, M.B. and Slater, S.F., 2011. Proactive customer orientation and its role for creating customer value in global markets. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 39(2), pp.216-233.

- Bogaisky, J., 2020. *Retail In Crisis: These Are The Changes Brick-And-Mortar Stores Must Make*. [online] Forbes. Available at: <<http://www.forbes.com/sites/jeremybogaisky/2014/02/12/retail-in-crisis-these-are-the-changes-brick-and-mortar-stores-must-make/#2f2ca7d71127>> [Accessed 13 July 2020].
- Chaudhuri, A. and Holbrook, M.B., 2001. The chain of effects from brand trust and brand affect to brand performance: the role of brand loyalty. *Journal of marketing*, 65(2), pp.81-93.
- Clemons, E.K., 2009. The complex problem of monetizing virtual electronic social networks. *Decision support systems*, 48(1), pp.46-56.
- Colicev, A., Malshe, A., Pauwels, K. and O'Connor, P., 2018. Improving consumer mindset metrics and shareholder value through social media: The different roles of owned and earned media. *Journal of Marketing*, 82(1), pp.37-56.
- Conference-board.org. 2020. *Social Media Surge By The 2012 Fortune 500: Increased Use Of Blogs, Facebook, Twitter, And More | The Conference Board*. [online] Available at: <<https://www.conference-board.org/publications/publicationdetail.cfm?publicationid=7102>> [Accessed 15 July 2020].
- De Valck, K., Van Bruggen, G.H. and Wierenga, B., 2009. Virtual communities: A marketing perspective. *Decision support systems*, 47(3), pp.185-203.
- Fornell, C., Johnson, M.D., Anderson, E.W., Cha, J. and Bryant, B.E., 1996. The American customer satisfaction index: nature, purpose, and findings. *Journal of marketing*, 60(4), pp.7-18.
- Gupta, Y. and Sharma, N., 2013. When BI meets CRM: an emerging concept in retail Industry. *International Journal of Business Analytics and Intelligence*, 1(1), p.41.
- Hagberg, J., Sundström, M. and Nicklas, E.Z., 2016. The digitalization of retailing: an exploratory framework. *International Journal of Retail & Distribution Management*, 44(7), pp.694-712.
- Hague, P & Hague, N. 2016. *Customer Satisfaction Survey: The customer experience through the customer's eyes*. London: Cogent Publication
- Holt, D., 2016. Branding in the age of social media. *Harvard business review*, 94(3), pp.40-50.
- Jones, T., Taylor, S.F. and Bansal, H.S., 2008. Commitment to a friend, a service provider, or a service company—are they distinctions worth making?. *Journal of the academy of Marketing Science*, 36(4), p.473.
- Jothi, P.S., Neelamalar, M. and Prasad, R.S., 2011. Analysis of social networking sites: A study on effective communication strategy in developing brand communication. *Journal of media and communication studies*, 3(7), pp.234-242.
- Kannan, P.K., 2017. Digital marketing: A framework, review and research agenda. *International Journal of Research in Marketing*, 34(1), pp.22-45.
- Kaplan, A.M. & Haenlein, M. (2010). *Users of the world, unite! The challenges and opportunities of Social Media*. Business Horizons, 53,59-68.
- Karlíček, M., Chytková, Z., Tyll, L. and Mohelská, H., 2014. Barriers of marketing effectiveness and efficiency within companies: a qualitative study. *Economics and Management*.
- Kumar, V. and Gupta, S., 2016. Conceptualizing the evolution and future of advertising. *Journal of advertising*, 45(3), pp.302-317.
- Lamberton, C. and Stephen, A.T., 2016. A thematic exploration of digital, social media, and mobile marketing: Research evolution from 2000 to 2015 and an agenda for future inquiry. *Journal of Marketing*, 80(6), pp.146-172.
- Menidjel, C., Benhabib, A. and Bilgihan, A., 2017. Examining the moderating role of personality traits in the relationship between brand trust and brand loyalty. *Journal of Product & Brand Management*.

- Miller, R. and Lammas, N., 2010. Social media and its implications for viral marketing. *Asia Pacific Public Relations Journal*, 11(1), pp.1-9.
- Mittal, V. and Frennea, C., 2010. Customer satisfaction: a strategic review and guidelines for managers. *MSI Fast Forward Series, Marketing Science Institute, Cambridge, MA*.
- Nastasoiu, A. and Vandenbosch, M., 2019. Competing with loyalty: How to design successful customer loyalty reward programs. *Business Horizons*, 62(2), pp.207-214.
- Novak, T.P., Hoffman, D.L. and Yung, Y.F., 2000. Measuring the customer experience in online environments: A structural modeling approach. *Marketing science*, 19(1), pp.22-42.
- Okeke, T., 2019. Customer Satisfaction with Online Retail Transactions. In *Customer Relationship Management and IT*. IntechOpen.
- Oliver, R. (1980). "Theoretical Bases of Consumer Satisfaction Research: Review, critique, and future direction. In C. Lamb & P. Dunne (Eds), *Theoretical Developments in Marketing* (pp.206-210). Chicago: American Marketing Association.
- Oliver, R.L., 2010. *Satisfaction: A Behavioral Perspective on the Consumer*. ME Sharpe.
- Olsen, L. E., and Peretz, A. (2017). *Marketing Communications*. Bergen: Fagbokforlaget.
- Sansone, M. and Colamatteo, A., 2017. Trends and dynamics in retail industry: focus on relational proximity. *International Business Research*, 10(2), pp.169-179.
- Singh, D., 2020. Online Customer Experience. Available at SSRN 3624049.
- Sitanggang, J.M., Sinulingga, S. and Fachruddin, K.A., 2019. Analysis of the Effect of Product Quality on Customer Satisfaction and Customer Loyalty of Indihome ATPT Telkom: Regional 1 Sumatera, Medan, North Sumatra, Indonesia. *American International Journal of Business Management (AIJBM)*, 2(3), pp.26-37.
- Suchánek, Petr & Richter, Jiří & Králová, Maria. (2015). Customer Satisfaction, Product Quality and Performance of Companies. Review of Economic Perspectives. 14. 10.1515/revecp-2015-0003.
- Van Doorn, J., Lemon, K.N., Mittal, V., Nass, S., Pick, D., Pirner, P. and Verhoef, P.C., 2010. Customer engagement behavior: Theoretical foundations and research directions. *Journal of service research*, 13(3), pp.253-266.
- Vargo, S.L. and Lusch, R.F., 2004. Evolving to a new dominant logic for marketing. *Journal of marketing*, 68(1), pp.1-17.
- Warren, M., 2020. Word of Mouth Marketing in 2020: How to Create a Strategy for Social Media Buzz & Skyrocket Referral Sales. [Blog] *BigCommerce*, Available at: <<https://www.bigcommerce.com/blog/word-of-mouth-marketing/#what-is-word-of-mouth-marketing>> [Accessed 14 August 2020].
- Zineldin, M., Nessim, K., Thurn, E. and Gustafsson, D., 2014. Loyalty, quality and satisfaction in FMCG retail market: does loyalty in retailing exist?. *Journal of Business & Financial Affairs*, 3(2).

**COVID -19 SONRASI DÜNYA EMTIA FİYATLARINDAKİ GÜÇ KAYBI VE
SALGIN SONRASI DÜNYA EMTIA PIYASALARI****POWER LOSS IN WORLD COMMODITY PRICES AFTER COVID -19 AND
WORLD COMMODITY MARKETS AFTER THE OUTBREAK**

Dr. Öğr. Üyesi H. Vedat AKMAN
Beykent Üniversitesi, İİBF, Bankacılık ve Finans Bölümü
İstanbul, Türkiye
<https://orcid.org/0000-0001-9950-8223>

Özet

Dünya Bankası'nın 2020 yılı Küresel Ekonomik Beklentiler raporu 183 ülkenin 150 yıllık (1870-2020) verilerini kullanarak Emtia ihracatçısı ve ithalatçısı ülkeler üzerine ilginç bir takım karşılaştırmalarda bulunmuştur. Son 150 yıl içinde dünya ekonomisinde 14 kez küresel ekonomik durgunluk yaşanmış, bu çerçevede dünya emtia piyasaları da düşmüştür. En yüksek oranlı küresel ekonomik daralma 1930-32 yıllarında yaşanmış olup, ikinci sırada 1945-46 ekonomik durgunluğu bulunmaktadır. Dünya Bankası'nın 2020 yılı için yaptığı tahmin doğru çıkarsa dünya ekonomisi bu yıl yüzde 5,2 oranında küçülerek 1946 yılından sonraki en yüksek oranlı ekonomik daralma olacaktır. (Dünya Bankası, 2020) Dünya genelinde Emtia fiyatları, küresel talebin düşmesi ve özellikle petrolün etkilenmesi nedeniyle keskin bir düşüş göstermiştir. Tüm büyük ekonomiler değişen yoğunlukta COVID-19 salgınları yaşamıştır. Dünya Emtia piyasalarının görünüm riskleri büyük ölçüde aşağı yönlüdür ve olası bir ikinci bir COVID-19 dalgası, petrol fiyatlarındaki ve küresel ekonomik aktivitedeki düşüş bölgesel çatışmaların yoğunlaşmasına neden olacaktır. Emtia piyasalarında aktif olan küresel ekonomi aktörleri büyük ölçüde ihracatlarının yüzde 80'inden fazlasını temsil eden petrol gelirlerine, bankacılık sektörü kredilerinin yaklaşık üçte birine ve genel hükümet gelirlerinin yarısına bağımlıdır. Salgının finansal sistemlerde kalıcı hasara yol açmayacağı varsayılarak, büyümenin maliye, para ve finans sektörü politikalarından benzeri görülmemiş bir destekle 2021 yılı sonunda toparlanması umut edilmektedir. Bu tabii ki salgının son bulacağı ve bu süreçte başka bir salgının ya da ikinci bir dalganın olmayacağı varsayımına dayanmaktadır. Ancak, mevcut durumda, sadece küresel ekonomiye olan salgın şoku azaldıkça petrol fiyatlarının ve diğer Emtia piyasalarının 2021 yılında toparlanması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: COVID-19, Küresel Ekonomi, Küresel Emtia Piyasaları, Petrol, EMDE Ülkeleri, Resesyon ve MENA Ülkeleri

Abstract

The World Bank's Global Economic Prospects report for 2020 made some interesting comparisons on Commodity exporter and importer countries using data from 183 countries over 150 years (1870-2020). In the last 150 years, world has experienced 14 global economic recessions, and within this time framework, world commodity markets have also decreased. The highest rate of global economic contraction occurred in between 1930-32, and the secondly was the economic recession in 1945-46. If the World Bank's forecasts for the year 2020 turns out to be correct, the world economy will shrink by 5,2 percent this year and that will be the highest rate of economic contraction since 1946. Commodity prices worldwide have declined sharply due to lower global demand and particularly oil. All major economies have experienced varying intensity of COVID-19 outbreaks. The outlook risks of the World Commodity markets are largely downward, and a possible second wave of COVID-19, the fall in oil prices and global economic activity will intensify regional conflicts. Global economic actors active in commodity markets are largely dependent on oil revenues, which represent more than 80 percent of their exports, about a third of banking sector loans, and half of general government revenues. Assuming that the outbreak will not cause permanent damage to financial systems, it is hoped that global economic growth will recover at the end of year 2021 with unprecedented support

from the fiscal, monetary and financial sector policies. This is, of course, based on the assumption that the outbreak will end and there will be no other outbreak or second wave in this process. However, currently, oil prices and other Commodity markets are expected to recover in year 2021 if only the outbreak shock to the global economy decreases.

Keywords: COVID-19, Global Economy, Global Commodity Markets, Oil, EMDE Countries, Recession and MENA Countries

Giriş

COVID-19 sonrasında dünya Emtia fiyatlarının çoğu 2020 yılının ilk yarısında küresel talepteki sert iniş nedeniyle düşmüştür. (Dünya Bankası, 2020). Salgın sürecinde dünya brent ham petrol fiyatları geç dönemlere göre neredeyse yüzde 70 oranında değer kaybetmiştir. Salgının yayılmasını yavaşlatan kontroller petrol talebinin üçte ikisini oluşturan seyahat ve nakliye tüketiminde keskin bir düşüşe neden olmuştur. Petrol tüketiminin 2020 yılının sonuna doğru yüzde 8,6 düşmesi bekleniyor ki bu düşüş benzeri görülmemiş bir rekor bundan önceki rekor yüzde 4 ile 1980 yılında gerçekleşmiştir. Salgın sürecinde OPEC ülkelerinin kesintileri ve yeni üretim rakamları ile birlikte küresel petrol üretimi düşmeye başlamış ancak bu düşüş talepten daha yavaş bir hızda olmuştur. OPEC dışı ülkelerde de üretimin azalması bu trendi takip etmiştir. (Dünya Bankası, 2020)

Dünya Bankası'nın 2020 yılı Küresel Ekonomik Beklentiler raporu 183 ülkenin 150 yıllık (1870-2020) verilerini kullanarak Emtia ihracatçısı ve ithalatçısı ülkeler üzerine ilginç bir takım karşılaştırmalarda bulunmuştur. Metal fiyatlarının 2020 yılında yüzde 16 oranında düşmesi beklenirken salgın sonrasında küresel ana metal talebinin yüzde 50'sini oluşturan Çin'deki talebin toparlanmasıyla 2021 yılında metal fiyatlarında toparlanma mümkün görünmektedir. Tabii ki bu varsayım 2021 yılında salgının son bulacağını öngörmektedir. Kısıtlamalar kaldırıldıktan sonra bile ekonomik aktivitenin yakın vadede çok zayıf kalması ihtimali vardır. Salgın sonrası tüketici ve çalışan davranışlarında kalıcı değişiklikler olabilir. Bir aşının nihai olarak gelişmesine ve yayılmasına rağmen, bazı eski sosyal alışkanlıkları da devam edecektir. Ayrıca yükselen pazar ülkeleriyle gelişmekte olan ülkeleri içeren EMDE ülkeleri ekonomilerinin toplam büyüklüğü 2020 yılı sonunda tahmini yüzde 2,5 oranında daralarak son 60 yıldan beri ilk kez küçülmüş olacaktırlar. (Dünya Bankası, 2020)

EMDE Ülkelerinde ki Güç Kaybı ve Emtia Fiyatları

MENA, Orta Doğu ve Kuzey Afrika'nın kısaltmasından oluşmaktadır. MENA, İngilizce olarak "Middle East and North Africa" yani Orta Doğu ve Kuzey Afrika kelimelerinin baş harflerinin bir araya getirilerek elde edilen bir kısaltmadır. MENA Bölgesi olarak isimlendirilen Ortadoğu ve Kuzey Afrika Ülkeleri arasında; Mısır, Ürdün, Lübnan, Fas, Tunus, Cezayir, İran, Yemen, Suriye, Irak, Südi Arabistan, Katar, Umman, Birleşik Arap Emirlikleri, Kuveyt, Bahreyn, Libya ve İsrail sayılabilir. Güç kavramı finansta belirli bir dönemdeki fiyat değişiminin başka bir döneme göre fiyat değişimini karşılaştırarak ortaya çıkan farkı analiz eden bir göstergedir. Dünyanın dört bir yanındaki hisse senedi piyasaları düşmüş, daha riskli borç kategorilerine yayılmış ve Yükselen Pazar ülkeleriyle Gelişmekte olan ülkeleri içeren EMDE ülkeleri 2020 yılının Mart ve Nisan aylarının çoğunda dibe vurarak büyük sermaye çıkışları yaşamıştır. Dünya genelinde Emtia fiyatları, küresel talebin düşmesi ve özellikle petrolün etkilenmesi nedeniyle keskin bir düşüş göstermiştir. Tüm büyük ekonomiler değişen yoğunlukta COVID-19 salgını yaşamıştır. Salgının finansal sistemlerde kalıcı hasara yol açmadığı varsayılarak, ekonomik büyümenin, maliye, para ve finans sektörü politikalarından benzeri görülmemiş bir destekle 2021 yılı sonunda toparlanması beklenmektedir. Bu tabii ki salgının son bulacağı ve başka bir salgının olmayacağı varsayımına dayanmaktadır.

Yükselen Pazar ülkeleriyle Gelişmekte Olan ülkeleri içeren EMDE ülkelerinde emtia ihracatçılarındaki faaliyet göstergeleri son yılın en düşük seviyelerine gerilemiştir. Emtia ihraç eden EMDE'lerin dörtte üçü, emtia fiyatlarının çökmesine rağmen 2009 yılında durgunluktan kaçınmayı başarırken, bunların üçte ikisinden fazlasının 2020 yılın sonunda daralması beklenmektedir. Bu büyük ölçüde daha geniş küresel yayılmadan ve küresel şokun büyüklüğünden kaynaklanmaktadır.

COVID-19 salgını sonucunda Orta Doğu ve Kuzey Afrika'daki (MENA) ekonomik koşullar önemli ölçüde kötüleşmiştir. En büyük salgın İran İslam Cumhuriyeti'nde başlamış ve diğer MENA ülkelerinde de enfeksiyonlarda hızlı artışlar yaşanmaktadır. Salgın ve salgının etkisiyle ilgili alınan önlemler bölgedeki ekonomik faaliyeti büyük ölçüde zayıflatırken, artan yatırımcı riskinden kaçınma mali koşulları da sıkılaştırmıştır. Küresel petrol ve ihracat talebindeki keskin düşüş, bölgedeki petrol ihracatçılarındaki ihracatı kısıtlamakta olup, yurt dışı sektörler olumsuz yayılımlar yaşamaktadır. Buna ek olarak, bölgede, uzun süredir devam eden güvenlik sorunları ve mültecilerin yanı sıra büyümeye yönelik büyük yapısal engellerle ilgili zorluklar devam etmektedir.

Geniş bir ekonomik faaliyet alanı üzerindeki mevcut kısıtlamalar bağlamında, düşük petrol fiyatlarının EMDE ülkelerindeki salgının ekonomik etkilerini hafifletmesi çok mümkün olmamakla birlikte, ancak bu kısıtlamalar kaldırılmaya başladıktan sonra ekonomik iyileşme sürecine destek sağlayabilir. Diğer ülkeler gibi, enerji ihraç eden yükselen pazar ülkeleriyle gelişmekte olan ülkeleri içeren EMDE ülkeleri de benzeri görülmemiş bir halk sağlığı kriziyle karşı karşıyadır, ancak petrol pozisyonlarında son zamanlarda yaşanan çöküşten önce bile bu ülkelerin çoğunun mali pozisyonları zaten gerilemiştir. Mali destek programları için piyasa temelli finansmana erişimin korunmasına yardımcı olmak için, bu EMDE'lerin sürdürülebilir orta vadeli mali pozisyon için güvenilir taahhütlerde bulunması gerekecektir. Bazıları için mevcut düşük petrol fiyatları, orta vadede verimlilik ve mali kazançlar sağlayan enerji fiyatlandırma politikaları uygulama fırsatı sunmaktadır. (Dünya Bankası, 2020)

Güney Asya'da ki Güç Kaybı ve Emtia Piyasası

Güney Asya, Asya kıtasının güney bölgesidir. Hindistan, Pakistan, Bangladeş, Sri Lanka, Nepal, Butan, Maldivler ve Afganistan'ı içine almaktadır. Tamamen emtia ithalatçılarından oluşan bölgede, kişi başına büyüme uzun vadeli ortalamasının 7 puan altında kalırken, kırk yıldan fazla bir süredir bölgedeki ülkeler GSYİH'daki ilk düşüşünü yaşamıştır. Bölgede kişi başına düşen GSYİH'da hala keskin bir düşüş yaşanmasına rağmen, Doğu Asya ve Pasifik'teki üretimin, önceki küresel durgunluklarda olduğu gibi 2021 yılında da genişlemesi beklenmektedir. Dünya'da 1960 yılından bu yana küresel durgunluklar yıllık veriler açısından sadece bir yıl sürmüştür. Üç aylık veriler, küresel durgunluk süresinde daha fazla değişiklik göstermektedir, ancak ortalama hala bir yıl olarak görünmektedir. Tarihsel olarak, ülke ekonomileri küresel durgunlukları, küresel mali krizden hemen sonra olduğu gibi, faaliyette geniş tabanlı bir toparlanma ile karakterize edilen küresel toparlanma sürecini bir yıl içinde takip etme eğilimindedir. 2021 yılı için beklenen bu sonuç, esas olarak, kilitleme önlemlerini gevşetmeye başlayan ve faaliyette erken bir toparlanma belirtisi gösteren Çin'de beklenen iyileşmeden de kaynaklanmaktadır. Bununla birlikte, bölge hala 50 yıldan uzun bir süredir en zayıf büyüme performansı ile sonuçlanacak gibi görünmektedir, çünkü diğer tüm büyük bölgesel ekonomilerde bu yıl ciddi düşüşler yaşayacaktır. Petrol ve endüstriyel metaller için talep ve fiyatlardaki ciddi düşüş, emtia ihracatçıları için önemli bir rüzgârdır, çünkü emtialar 2019 yılında bu grubun ortalama bir üyesinde ihracatın yüzde 75'inden fazlasını oluşturmuştur. (Dünya Bankası, 2020)

Emtia İhracatçısı Ülkeler ve Güç Kaybı

Dünya'da Emtia ihracatçısı ülkeler COVID-19 salgını ve salgının etkilerini azaltmaya yönelik kısıtlamaların ekonomik yan etkileri ile boğuşmaktadır. Bu kısıtlamaların sayısı başlangıçta Emtia ihracatçılarındaki Emtia ithalatçılarına göre daha yüksekti, bu durum kısmen halk sağlığı sisteminin kapasitesinin düşük olduğu ülkelerde salgının yayılma oranına ait sonuçların daha büyük korkuyu tetiklemesinin sonucudur. GSYİH'nın bir payı olarak, Emtia ihracatçıları arasında devlet sağlık harcamaları, Emtia ithalatçılarına göre ortalama yüzde 30 daha düşük kalmıştır. (Dünya Bankası, 2020)

Emtia ihracatçıları 2020 yılına küresel mali kriz öncesine göre daha zayıf dış ve mali pozisyonlarla girmiş, dış talepteki yavaşlama ve düşük emtia fiyatları cari dengelerini düşürürken, kalıcı mali borçları artan borç seviyelerine katkıda bulunmuştur. Bazı emtia ihracatçısı ülkeler mali teşviklerini açıklarken, bazıları da hedefli destek sağlamak için harcamaları kısmen yeniden tahsis etmiştir.

Petrol ihraç eden ekonomiler arasındaki ekonomik faaliyet genel olarak yavaşlamıştır. Büyük petrol ihracatçılarından (ör. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri) salgın bölgeye girdikten sonra petrol dışı faaliyetlerde keskin bir şekilde yavaşlama yaşamışlardır. Salgın nedeniyle küresel talepteki çöküş

petrol fiyatlarında belirgin bir düşüşe neden olmuştur. Bu durumu hafifletmek amacıyla, 2020 yılının Mart ayında geçici bir çöküşün ardından yeni bir OPEC + üretim kesintisi anlaşması yeniden müzakere edilmiştir. Yatırımlar, salgın kaynaklı ekonomik bozulmalarla ilişkili yüksek belirsizlikler nedeniyle de engellenmektedir.

Emtia İthalatçısı Ülkeler ve Güç Kaybı

Petrol ithalatçıları turizm faaliyetlerine bağımlıdır ve turistlerin gelmesi ve küresel aksaklıklarda ekonomileri daha fazla düşüşe açıktır. Çoğu emtia ithalatçısının büyümesi, tüketim ve yatırımlar üzerinde yaşanan düşüş ve salgını durdurmaya yönelik kısıtlamalar nedeniyle azalmıştır. (Dünya Bankası, 2020) Emtia ithalatçıları ortalama olarak emtia ihracatçılarından daha gelişmiş sağlık sistemine sahip olsalar da, bölgeler arasında önemli farklılıklar bulunmaktadır.

Küresel ticaret ve değer zincirlerine derinlemesine entegre olan emtia ithalatçıları özellikle küresel ekonomik gelişmelere maruz kalmaktadır. Her ne kadar salgın petrol ve diğer emtia fiyatlarındaki düşüşe katkıda bulunsun da, buradan emtia ithalatçısı ülkelere sağlanan fayda COVID-19'un dış ve iç talep üzerindeki son derece olumsuz etkisi yanında zayıf kalmıştır. Bu ülkelerin yıllarca daha yüksek harcamaları ve daha düşük yurtiçi gelirleri mali açıklarının genişlemesine yol açmıştır. Mali pozisyonlardaki bozulmaya rağmen, bir dizi emtia ithalatçısı ülke teşvik paketleri açıklamıştır. (Hindistan, Pakistan, Polonya, Tayland, Türkiye). Ayrıca, birçok emtia ithalatçısının merkez bankaları politika faiz indirimlerini yürürlüğe koymuştur. (Dünya Bankası, 2020)

Emtia İhracatçısı Ülkeler ve Güç Kaybı

Bazı petrol ihracatçısı ülkeler, düşük fiyatlarından etkilenmeden harcamalarını sürdürebilirler, ancak birçoğu yerel ekonomilerinin desteğe ihtiyacı olduğu zaman döngüsel kemer sıkıma zorlanacaktır. Daha genel olarak, salgının küresel düzeyde daha kalıcı etkileri yüzünden, salgının genişlemesi durumunda oluşacak daha düşük emtia fiyatlarının kombinasyonu, emtia ihraç eden Yükselen Pazar ülkeleriyle Gelişmekte Olan ülkeler için (EMDE ülkeleri) ciddi ekonomik zarara yol açabilir. Bu ülkelerde yatırımlardaki düşüş, tüketim ve güvende düşüşe ve döngüsel mali sıkılaştırmaya neden olabilir. (Frankel, 2011)

Petrol fiyatlarındaki düşüş ve faaliyetteki çöküş, bu ülkelerdeki ortalama enflasyonunun düşmesine yardımcı olacaktır. Ancak bununla birlikte, bazı ülkeler önemli ölçüde para birimlerinin değerinde düşüş yaşamıştır. Ülke merkez bankaları aktif alımları ve piyasa likiditesini desteklemek için varlık alımları gibi alışılmadık politikalar da dahil olmak üzere benzeri görülmemiş para politikası önlemleri almışlardır. Varlık satın alma programlarına sahip ülkelerde devlet tahvili getirilerinde daha keskin düşüşler görülmüştür. Sıkıntılı borçlulara derhal rahatlatma sağlamak için bir makro-ihtiyati politikalar cephanesi de kullanılmıştır. (Dünya Bankası, 2020)

Son zamanlarda petrol fiyatlarındaki gerileme, petrol ihracatçısı ülkelerde, özellikle düşük ve zayıf hedefli enerji sübvansiyonlarını kalıcı olarak ortadan kaldıran mekanizmaları oluşturmak için bir fırsat penceresi sunmuştur. (Guénette, 2020). Petrol ihracatçısı ülkeler düşük petrol fiyatları ve üretimdeki kesintilerden dolayı mali yapılarında sıkıntılar yaşayacaklardır. Bu olumsuz etki, özellikle hem enerji hem de demir cevheri (Rusya) gibi diğer emtiaları da ihraç eden ülkeler ile petrol ithal eden ancak rafine petrol ürünleri ihraç eden ülkeler (Belarus ve Bulgaristan) için daha geçerli olabilir. Ancak, Kırgız Cumhuriyeti ve Özbekistan gibi ülkeler içinse altın fiyatlarındaki artış, diğer metaller için yaşanan fiyat düşüşlerinin dengelenmesine yardımcı olacaktır. (Dünya Bankası, 2020)

Sonuç

Dünya Emtia piyasalarının görünüm riskleri büyük ölçüde aşağı yönlüdür ve olası bir ikinci COVID-19 dalgası, petrol fiyatlarındaki ve küresel ekonomik aktivitedeki düşüş bölgesel çatışmaların yoğunlaşmasına neden olacaktır. Emtia piyasalarında aktif olan küresel ekonomi aktörleri büyük ölçüde ihracatlarının yüzde 80'inden fazlasını temsil eden petrol gelirlerine, bankacılık sektörü kredilerinin yaklaşık üçte birine ve genel hükümet gelirlerinin yarısına bağımlıdır. Oysa, dünya petrol üretiminin yüzde 10,6 oranında daralması, petrol dışı üretimin ise yüzde 2,1 oranında düşmesi beklenmektedir. Petrol ithalatçısı ülkelerde daha düşük petrol fiyatlarının bu ülkelerdeki yatırımcı güvenini artırması beklenirken, petrol ihracatçısı ülkelerde daha düşük petrol gelirleri ve daha sıkı

borçlanma koşulları yüzünden bu ülkelerdeki kamu yatırımlarının azalması beklenmektedir. Bununla birlikte, küresel durgunluğun yanı sıra daha sıkı finansal koşullar altında doğrudan yabancı yatırımlarda beklenen bir düşüş, bu ekonomilerdeki altyapı projelerinin çoğunu geciktirebilir. (Dünya Bankası, 2020)

Ancak, mevcut durumda, sadece küresel ekonomiye olan salgın şoku azaldıkça petrol fiyatlarının ve diğer Emtia piyasalarının 2021 yılında toparlanması beklenmektedir. Salgın, sağlık sistemlerinin esnekliğinin artırılması konusundaki kritik ihtiyacın altını çizmektedir. Yakın vadede, bir aşu gelişimini destekleme, ön cephedeki sağlık çalışanlarına çok ihtiyaç duyulan desteği sağlama ve zamanında kanıt dayalı bilgilendirme yoluyla kamu güvenini oluşturma da dahil olmak üzere, sağlık politikası çabalarının COVID-19'u hafifletmeye ve tedavi etmeye adanması gerekmektedir. (Dünya Bankası, 2020)

Referanslar

Alesina, A., and F. Giavazzi. 2020. "e EU Must Support the Member at the Centre of the COVID-19 Crisis." In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever*, edited by R. Baldwin and B. Weder di Mauro, 51-55. VoxEU.org eBook, Center for Economic Policy Research, London.

Arezki, R., and H. Nguyen. 2020. "Coping with a Dual Shock: COVID-19 and Oil Prices." Vox CEPR Policy Portal, April 1. Available at <https://voxeu.org/article/coping-dual-shock-covid-19-and-oil-prices>.

Arslan, Y., M. Drehmann, and B. Hofmann. 2020. "Central Bank Bond Purchases in Emerging Market Economies." BIS Bulletin, No. 20, Bank for International Settlements, Basel.

Avdjiev, S., E. Eren, and P. McGuire. 2020. "Dollar Funding Costs During the Covid-19 Crisis rough the Lens of the FX Swap Market." BIS Bulletin, No. 1, Bank for International Settlements, Basel.

Balajee, A., S. Tomar, and G. Udupa. 2020. "COVID-19, fiscal stimulus, and credit ratings." In *COVID Economics: Vetted and real-time papers*, Issue 11, edited by C. Wyplosz, 132-164. CEPR Press VoxEU.org eBook, Center for Economic Policy Research, London.

Brandao-Marques, L., G. Gelos, T. Harjes, R. Sahay, and Y. Xue. 2020. "Monetary Policy Transmission in Emerging Markets and Developing Economies." IMF Working Paper 20/35, International Monetary Fund, Washington, DC.

Bonadio, B., H. Zhen, and A. Levchenko. 2020. "Global Supply Chains in the Pandemic." NBER Working Paper, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.

Hartley, J., and A. Rebucci. 2020. "An Event Study of COVID-19 Central Bank Quantitative Easing in Advanced and Emerging Economies." Available at: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3607645.

Hevia, C., and P. A. Neumeyer. 2020. "A Perfect Storm: COVID-19 in Emerging Economies." Vox CEPR Policy Portal, April 21. Available at <https://voxeu.org/article/perfect-storm-covid-19-emerging-economies>.

Hofmann, B., I. Shim, and H. S. Shin. 2020. "Emerging Market Economy Exchange Rates and Local Currency Bond Markets Amid the Covid-19 Pandemic." BIS Bulletin No. 5, Bank for International Settlements, Basel.

Hördahl, P., and I. Shim. 2020. "EME bond portfolio flows and long-term interest rates during the Covid-19 pandemic." BIS Bulletin, No. 18, Bank for International Settlements, Basel.

Huidrom, R., M. A. Kose, H. Matsuoka, and F. Ohnsorge. 2020. "How Important are Spillovers from Major Emerging Markets?" *International Finance* 23 (1): 47-63.

IDB (Inter-American Development Bank). 2020. *Latin American and Caribbean Macroeconomic Report: Policies to Fight the Pandemic*. Washington, DC: Inter-American Development Bank.

- ILO (International Labour Organization). 2020. ILO Monitor: COVID-19 and the world of work. Third edition. Updated estimates and analysis, International Labour Organization, Geneva.
- IMF (International Monetary Fund). 2020. World Economic Outlook: The Great Lockdown. April. Washington, DC: International Monetary Fund.
- Lakner, C., D. G. Mahler, M. Negre, and E. B. Prydz. 2020. “How Much Does Reducing Inequality Matter for Global Poverty?” Global Poverty Monitoring Technical Note 13, World Bank, Washington, DC.
- Maliszewska, M., A. Mattoo, and D. van der Mens-brugghe. 2020. “The Potential Impact of COVID-19 on GDP and Trade: A Preliminary Assessment.” Policy Research Working Paper 9211, World Bank, Washington, DC.
- Sforza, A., and M. Steininger. 2020. “Globalization in the Time of COVID-19.” CESifo Working Paper, Munich Society for the Promotion of Economic Research, Munich, Germany.
- ADB (Asian Development Bank). 2020. “The Economic Impact of the COVID-19 Outbreak on Developing Asia.” ADB Brief 128, Asian Development Bank, Manila.
- Alon, T., M. Kim, D. Lagakos, and M. Van Vuren. 2020. “How Should Policy Responses to the COVID-19 Pandemic Differ in the Developing World?” Mimeo, University of California San Diego, La Jolla, CA.
- Atkeson, A. 2020. “What Will Be the Economic Impact of COVID-19 in the U.S.? Rough Estimates of Disease Scenarios.” NBER Working Paper 26867, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Baffes, J., A. Kabundi, and P. Nagle. 2020. “The Role of Income and Substitution in Commodity Demand.” Policy Research Working Paper 9122, World Bank, Washington, DC.
- Baker, S. R., N. Bloom, S. J. Davis, and S. J. Terry. 2020. “COVID-Induced Economic Uncertainty.” NBER Working Paper 26983, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Baldwin, R., and E. Tomiura. 2020. “Thinking Ahead About the Trade Impact of COVID-19.” In *Economics in the Time of COVID-19*, edited by R. Baldwin and B. Weder di Mauro, 59-71. CEPR Press, VoxEU.org eBook, Center for Economic Policy Research, London.
- Barro, R. J., J. F. Ursúa, and J. Weng. 2020. “The Coronavirus and the Great Influenza Epidemic—Lessons from the ‘Spanish Flu’ for the Coronavirus’s Potential Effects on Mortality and Economic Activity.” CESifo Working Paper 8166. Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=3556305>.
- Bofinger, P., S. Dullien, G. Felbermayr, C. Fuest, M. Hüther, J. Südekum, and B. Weder di Mauro. 2020. “Economic Implications of the COVID-19 Crisis for Germany and Economic Policy Measures.” In *Mitigating the COVID Economic Crisis: Act Fast and Do Whatever it Takes*, edited by R. Baldwin and B. Weder di Mauro, 167-177. CEPR Press, VoxEU.org eBook, Center for Economic Policy Research, London.
- Boissay, F., and P. Rungcharoenkitkul. 2020. “Macroeconomic Effects of COVID-19: An Early Review.” BIS Bulletin 7, Bank for International Settlements, Basel.
- Blanchard, O. 2020. “Whatever it Takes. Getting into the Specifics of Fiscal Policy to Fight COVID-19.” Realtime Economic Issues Watch, March 30, Peterson Institute for International Economics, Washington, DC.
- Bodenstein, M., G. Corsetti, and L. Guerrieri. 2020. “Elusive Gains from Nationally-Oriented Monetary Policy.” International Finance Discussion Papers 1271. Board of Governors of the Federal Reserve System, Washington, DC.
- Boissay, F., D. Rees, and P. Rungcharoenkitkul. 2020. “Dealing with Covid-19: understanding the policy choices.” BIS Bulletin, No. 19, Bank for International Settlements, Basel.
- Bosio, E., S. Djankov, and F. Jolevski. 2020. “Making Access to New Credit Easier.” Let’s Talk Development (blog), March 25, World Bank, Washington, DC.

- Çakmaklı, C., S. Demiralp, S. Kalemli-Özcan, S. Yesiltas, and M. A. Yildirim. 2020. "COVID-19 and Emerging Markets: An Epidemiological Multi-Sector Model for a Small Open Economy with an Application to Turkey." NBER Working Paper 27191, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Correia, S., S. Luck, and E. Verner. 2020. "Pandemics Depress the Economy, Public Health Interventions Do Not: Evidence from the 1918 Flu." Mimeo. Available at <https://ssrn.com/abstract=3561560>.
- Dahab, M., K. van Zandvoort, S. Flasche, A. Warsame, P. B. Spiegel, R. J. Waldman, and F. Checchi. 2020. "COVID-19 Control in Low-Income Settings and Displaced Populations: What Can Realistically Be Done?" London School of Hygiene and Tropical Medicine, London.
- Didier, T., F. Huneus, M. Larrain, and S. Schmukler. 2020. "Financing Firms in Hibernation during the COVID-19 Pandemic." Policy Research Working Paper 9236, World Bank, Washington, DC.
- Duan, H., Q. Bao, K. Tian, S. Wang, C. Yang, and Z. Cai. 2020. "The Hit of the Novel Coronavirus Outbreak to China's Economy." Mimeo.
- Farzanegan, M. R., M. Feizi, and H. F. Gholipour. 2020. "Globalization and Outbreak of COVID-19: An Empirical Analysis." Joint Discussion Paper Series in Economics, Universität Marburg, Germany.
- Fatás, A. 2000. "Do Business Cycles Cast Long Shadows? Short-Run Persistence and Economic Growth." *Journal of Economic Growth* 5 (2): 147-62.
- Freund, C. 2020. "We Can't Travel But We Can Take Measures to Preserve Jobs in the Tourism Industry." *Voices (blog)*, May 20, World Bank, Washington, DC.
- Furceri, D., P. Loungani, J. D. Ostry, and P. Pizzuto. 2020. "Will Covid-19 Affect Inequality? Evidence from Past Pandemics." CEPR Press, no. 12: 138-57.
2020. "Macroeconomic Implications of COVID-19: Can Negative Supply Shocks Cause Demand Shortages?" NBER Working Paper 26918, National
- Hassan, T. A., S. Hollander, L. van Lent, and A. Tahoun. 2020. "Firm-Level Exposure to Epidemic Diseases: COVID-19, SARS, and H1N1." NBER Working Paper 26971, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Huidrom, R., M. A. Kose, H. Matsuoka, and F. Ohnsorge. 2020. "How Important are Spillovers from Major Emerging Markets?" *International Finance* 23 (1): 47-63.
- IMF. 2020. *World Economic Outlook: The Great Lockdown*. April. Washington, DC.
- Jordà, Ò., S. R. Singh, and A. M. Taylor. 2020. "Longer-run Economic Consequences of Pandemics." NBER Working Paper 26934, National Bureau of Economic Research, Cambridge, MA.
- Kholodilin, K. A., and M. Rieth. 2020. "Viral Shocks to the World Economy." DIW Discussion Paper 1861, Deutsches Institut für Wirtschaftsforschung, Berlin.
- Kilic Celik, S., M. A. Kose, and F. Ohnsorge. 2020. "Subdued Potential Growth: Sources and Remedies." In *Growth in a Time of Change: Global and Country Perspectives on a New Agenda*, edited by H.-W. Kim and Z. Qureshi. Washington, DC: Brookings Institution.
- Loayza, N. V., and S. Pennings. 2020. "Macroeconomic Policy in the Time of COVID-19: A Primer for Developing Countries." *Research & Policy Brief* 28, World Bank, Washington, DC.
- Ludvigson, S. C., S. Ma, and S. Ng. 2020. "Covid19 and the Macroeconomic Effects of Costly Disasters."
- Ma, C., J. Rogers, and S. Zhou. 2020. "Global Economic and Financial Effects of 21st Century Pandemics and Epidemics." *Covid Economics* 5: 6-74.
- Maliszewska, M., A. Mattoo, and D. van der Mensbrugge. 2020. "The Potential Impact of COVID - 19 on GDP and Trade: A Preliminary Assessment." Policy Research Working Paper 9211, World Bank, Washington, DC.

McKibbin, W., and R. Fernando. 2020. "The Global Macroeconomic Impacts of COVID-19: Seven Scenarios." In *Economics in the Time of COVID-19*, edited by R. Baldwin and B. Weder di Mauro, 45-51. London: Centre for Economic Policy Research.

OECD (Organisation for Economic Co-operation and Development). 2020. "Evaluating the Initial Impact of COVID-19 Containment Measures on Economic Activity." OECD, Paris.

OECD.2020. "OECD Interim Economic Assessment. Coronavirus: The World Economy at Risk." OECD, Paris.

Pangestu, M. E. 2020. "Hunger amid Plenty: How to Reduce the Impact of COVID-19 on the World's Most Vulnerable People." *Voices* (blog), May 1, World Bank, Washington, DC.

Psacharopoulos, G., H. Patrinos, V. Collis, and E. Vegas. 2020. "The COVID-19 Cost of School Closures." *Education Plus Development* (blog), April 29, Brookings Institution, Washington, DC.

Sánchez-Páramo, C. 2020. "COVID-19 Will Hit The Poor Hardest. Here's What We Can Do About It." *Voices* (blog), April 23, World Bank, Washington, DC.

Strand, J., and M. Toman. 2020. "Green Stimulus, Economic Recovery, and Long-Term Sustainable Development," *Policy Research Working Paper 5163*, World Bank, Washington, DC.

World Bank. 2020. *East Asia and Pacific Economic Update: East Asia and Pacific in the Time of COVID-19*. April. Washington, DC.

World Bank. 2020. *Commodity Markets Outlook: Implications of COVID-19 for Commodities*. April. Washington, DC.

World Bank. 2020. *Middle East and North Africa Economic Update:How Transparency Can Help the Middle East and North Africa*. Washington, DC.

World Bank. 2020. *Impact of COVID-19*. April. Washington, DC.

World Bank. 2020. *East Asia and Pacific Economic Update: East Asia and Pacific in the Time of COVID-19*. April. Washington, DC.

World Bank. 2020. *Global Economic Prospects*, World Bank. Washington DC.

COMPARISON OF EDUCATION SYSTEM IN MEIJI ERA IN JAPAN EMPIRE WITH TANZIMAT REFORM ERA IN OTTOMON EMPIRE

Volkan Duran^{1*}

Iğdır University, Psychology Department, Iğdır, Turkey

*Orchid ID: 0000-0003-0692-0265

Abstract

Japan and Turkey have many similarities in their historical paths. The 19th century brought many transformations up in political life, history and education which had effects on the founded educational institutions system in Turkey and in Japan. In this period, The Ottoman Empire didn't want to fall back behind the supremacy of Western world in science and technology so that it started a movement of modernisation in all areas of the state starting from the periods of Selim III and Mahmut II. It should be emphasized that the key instrument in the process of social reform during the Tanzimat era was education. Education was taken under the state control and was used as way of social modernisation during the Tanzimat era. Similarly, Meiji restoration began because Japanese officials realized that they were behind the European world as Komodor Perry attempted to sign a deal to open Japanese ports to trade because Perry arrived in Japan with large ammunitioned warships and a technology over Japan's technology. This caused the leaders of the Meiji Restoration struggled to renew the imperial rule to strengthen Japan against the colonial forces of that time. Therefore, the intellectuals who have administrative roles in Japan in Meiji period understood the importance of education for the modernisation process for their country. With the adoption of the First National Educational Plan in 1872, the foundation was laid to modern Japanese education. The newly established education system, which is formulated to have the mission of providing qualified human resources to the modernisation project, has a great impact on the history of Japan in the context of its implementations. In these similarities, the aim of this paper is to examine and compare education system and the reforms in educational institutions in Meiji Era in Japan Empire with Tanzimat Reform Era in Ottoman Empire. The study, therefore, is based on document analysis in the context of meta-synthesis method. After reviewing the relevant documents, it is aimed at arriving a synthesis regarding the paths of both countries in these similar time periods.

Key words: Meiji Area, Tanzimat Reform, Comparative Education

1. Introduction

The modernization which took place in Central and West Europe is spreading world-wide in three ways according to. Ward and Rustow Dankward (1968: 8). This can be seen as the construction of new settlements on Europeans' overseas coasts, the expansion of colonial settlements and Europe's military progress. Modernization in this respect can be counted as the reforms made by states such as Russia, China, Thailand, Japan and the Ottoman Empire after they encountered the expansion of Europe in terms of military, economic and cultural ways although Russia began its modernization very early in the 18th century comparing the other Asian countries. Japan and the Ottoman Empire in particular adopted a modernization trend, especially in the military field, by trying to preserve their political power and traditions in response to this military threat from the west. In this respect both Ottoman and Japan have very similar attempts toward modernization in their countries. While the modernization / westernization process started as an administrative policy in the Ottoman Empire with the declaration of the Tanzimat Edict in 1839, Japan initiated the modernization / westernization process as a state policy with the Meiji Restoration in 1868 (Eldem, 1999:19; Coaldrake, 1996: 208 ;cited by Kürkçü, 2009: 1-2).

Although the Ottoman Empire, which released the Reform Edict in 1856, started 15 years earlier than that of the Japanese, it is not as deeply engaged in the reform process as the Japanese government, which is well behind when we look at the result. Japan which is well behind the Ottoman Empire as regards its people, hidden wealth, and rich lands in the mid-1800s, started to prove itself in its region and in the world by taking two great military victories against both China and Russia in the early twentieth century, while the Ottoman Empire had come to the brink (Seval, 2017: 116). When the Meiji period ended, with the death of the emperor in 1912, Japan had¹

- a highly centralized, bureaucratic government;
- a constitution establishing an elected parliament;
- a well-developed transport and communication system;
- a highly educated population free of feudal class restrictions;
- an established and rapidly growing industrial sector based on the latest technology; and
- a powerful army and navy.

In this respect the main aim of this paper is to compare education system in Meiji era in Japan Empire with Tanzimat reform era in Ottoman Empire and try to conceptualize why Ottoman reforms failed comparing the Japanese reforms. The data was collected based on document analysis and reviewed based on dissertations, articles in Turkish and English regarding this subject.

2. Education in Meiji Era

Meiji Era can be regarded as an important step for the development of Japanese society in modern world. Japan had almost no railway or steam engines in 1868 and no significant telegraph power. Japan had been utilizing its naval force by 1905, to fight one of the main militarized forces of the world in the Russo-Japanese War. In 1868, the samurai were already hereditary warrior class and the ordinaries were forbidden from obtaining significant weapons. But in 1905, Japan's military was filled with farm boys who were conscripted, and local youth were part of the heroes of the Russian-Japanese War. In 1868, public discussion of politics was effectively illegal. But, by 1905, hundreds of regular newspapers published and also commented on local and international issues (Ravina, 2015: 114). Japan had no special resource endowment. Its topography on the mountains prevented farming. It was never Asia's wealthiest component, nor its regional dominant force. In the 19th century, as contrasted with the West, Japan became technically backward. Yet in the 20th century, by two defining measures: a high GNP and a high GNP per citizen, Japan was the last major non-Western nation. Throughout the late 20th century, the former territories, South Korea and Taiwan became the last non-Western nations to achieve that status. Japan continues today to be the only non-Western component of the influential Group of Seven that requires economic achievements of the highest order. In other terms, the Japanese made what many considered unlikely impossible (Paine, 2017: 2). What made this great achievements can be rooted in Tokugawa era and Meiji Period.

For a long time, the Meiji Period and Meiji restoration have undergone numerous studies. The common point of most of these academic studies is that the years 1854, when Japan opened its doors to the outside world, or 1868, when the Meiji Period began, was taken as the milestone. However, the examination of the political, economic, cultural and intellectual factors that connected the Meiji Restoration to pre-1868 reveals the connection of some of the intellectual foundations of the restoration period with the past (Nalbant Ayhan, 2013: 4). Therefore, to understand the Meiji restoration, it is important to realize the characteristics of Tokugawa period where Tokugawa family

¹ http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm retrieved from 25.08.20

was successful in the Battle of Sekigahara in order to seize power among the lords during the Tokugawa period, also known as the Edo period, and Tokugawa Ieyasu (1542-1616) from the Tokugawa family started to rule the country as a shogun in 1603 (Elmacı, 2019:11).

Although Meiji restoration can be seen as the concrete phase for modernization, it can also be noted that the comprehension of the Tokugawa method in terms of schooling is rather advanced relative to the norms of the 19th century (Subay, 2017: 97). During the Tokugawa Shogunate, a process of cultural maturation was developed. Thus, citizens came to a high literacy level compared to the West at that time. Among men, literacy was between 50% and 80% above the average of the West and, in women, 20% above (Delgado-Algarra, 2016: 64). During the Tokugawa era, no modern form of education was developed and two styles of schools offered education and training. The first became small private schools built to educate children to read and write. While samurai children were educated in some of these schools, reading was mainly taught to general public children and the costs of schooling were supported by the state. On the other hand, the second type of schools were schools where samurai children were educated with Chinese texts at the center of the curriculum, normally supported by the government. Confucian thinking was also the basis of these schools' education (Elmacı, 2019:23). We cannot talk about a systematic education in pre-Tokugawa Japan. However, we see that educational institutions in Tokugawa Japan are diversifying and spreading across the country. In this time, the education system was not only designed to provide children of the Samurai community, which makes up 5-6% of the population, but also to boys and girls, 80% of whom are farmers. The main feature of the Tokugawa Period was that most of the people were educated. There was a class of peasants, tradesmen, and merchants who could at least write and read basic Japanese. Samurai, on the other hand, had a more academic education (Subay, 2017: 97-98). There are higher education institutions in the Daimyo-Shogun Palace, in which the Samurai were trained, commercial and artisanal training institutes in towns and schools for peasants known as the Tera-Koya (temple colleges). The amount of those trained is approximately 15,000 throughout the region. . By 1850 there were about 10,000 schools (often one-teacher village schools) in Japan, and nearly half of all Japanese males (and about one in seven females) were literate (Sims, 2001: 4). At the turn of the 19'th century, the literacy rate among boys was reported to be around 40 percent and among girls was reported as 15 percent. These developments in the Tokugawa Period, the mass of the people with basic education and the highly educated samurai class were the potential materials for a new regime (Cihan, 2006: 16, Esenbel, 1984; cited by Kürkçü, 2009:13-14).

Private schools were important in carrying out some scientific activities through the Dutch in the Tokugawa Period. Important information was learned from the Dutch, especially in the field of medicine. In the case of medicine, especially medical techniques related to surgery have been transferred to Japanese doctors (Elmacı, 2019:30). In 1855, in Bansho Shirabesho, the Bakufu government began to open western education schools. Language acquisition was the most critical and relevant subject in the programmes. In 1860 and 1864, the educational system that started with the adoption of Dutch was extended with the introduction of English and French. Via international books and translation events, students excel in diverse areas of western research (cited by Kürkçü, 2009; 12-13). Although, confucianism was undoubtedly an important ingredient of the political stability which characterised TokugawaJapan, the dominance of Confucian learning began to be challenged from two quite different directions. These are the gradual acquisition of the Western knowledge, known as "Dutch Learning" (Rangaku), of which a small yet increasing number of open-minded samurai appreciated their superiority in scientific, especially in medical and military affairs and 'National Learning' (Kokugaku) response to Japanese pre-Confucian) (Sims, 2001: 4). Nevertheless, Edo Japanese Education can not delegate the special characteristics of modern education. While we state that citizens get basic education, there is obviously no general system of education based on curriculum development. There is no preparation and employment of a particular curriculum. The teachers in such schools often have a terracosis preparation system around the region. A norm of

public education is not established in this situation. Of course, this is also true in samurai training.. The feudal structure is said to have caused this lack of system in education. Therefore, it is not possible to talk about a central education policy of a nation state (Subay, 2017: 98-99).

With the Tokugawa (Shogunluk) rule, Japan closed itself to the outside world and constantly faced the pressure of Western states to open up. The Tokugawa administration, which was unable to resist these pressures, lost its legitimacy in the eyes of the people and was completely eliminated at the end. Emperor Meiji, taking the West as an example, achieved great reforms and succeeded in administration. With this radical change program, Japan was tried to be developed like Western states. These radical changes are called Meiji Modernization or Meiji Reforms (Güç, 2019: 7). The Meiji Era marked the beginning of a new era for Japan. With this period, the feudal structure came to an end, and with the modernization movement in many areas in the country, it was tried to move to the modern period. According to Kōshin, the Meiji Era is Japan's first leap period (Kaplan, 2019: 159).

While American ships made their way into Japanese waters, some rulers in the feudal lordships felt that they had to know both them and themselves well in order to defend against Western barbarians. To do that, the Netherlands language, which was then the only European State in communication with Japan, had to be mastered (Smith, 1948: 131). There are important process that led Japan to this great change such that American commander Perry's forced Japan to open to the outside world (1853). It began with the idea that it would no longer be viable due to the uneasy atmosphere created by the defeat of China, whose military power was great (Elmacı, 2019: 1). Of course, Western oppressiveness and radical reforms that spread to all sectors especially politics and social issues, are issues that in Japanese modernisation can not be ignored but are not limited to the secret to this success. Social challenges, such as the weakening of the Bakufu authority, the economic crisis, that gradually enhanced the wealth of the lower class merchants, and rendered the Military class less rich with a transformation from rice to money; are just a few factors which prepare and accelerate the cycle of infrastructure for change and progress (Nalbant Ayhan, 2013: 88). However, the concrete step for the actualization of the period began in the second half of the 19th century when the Tokugawa Shogunate began losing control. This triggered an alliance against Bakufu and, between 1866 and 1868, it turned into a turmoil called Bakumatsu. Many reforms have been made to westernize the emperor and the oligarchic group of young samurais who were with him in war. With the Boshin Battle in 1868, imperial forces were taken over by Tokugawa and Emperor Meiji 's reign began. It was the idea of restoring the imperial power, a noteworthy development, since the imperial house had done little for a millennium, that we defined the endpoint of the Restoration. The emperor was last in charge of an army in the 700s; the imperial scheme of collectings of taxes faded away in the 800s; the emperor's duties had been reduced ritual roles since the early 1600s (Ravina, 2015: 115)

The Meiji restoration was built along with the political and social system of Japan through scientific studies, which continued throughout the Sokaku era (Izlation Era), and introduced from the Netherlands. Commodore Perry arrived with his boats in 1853, and Commodore Matthew Calbraith had an effect that accelerated this process (Smith, 1948: 131). Before he came, Japan appeared like a medieval monarchy, which had been hidden from the planet for 250 years, actually underwent a transition within 50 years of his arrival – a new industrial economy, a representative government and the beginnings of a colonial empire (Goto-Jones, 2009: 14). The Japanese agreed to the demands of Admiral Perry. It is because they saw the Chinese dynasty that did not listen to the desires of the western world. Throughout the late 1800s, the Japanese found that the world would quickly divided into two camps: those who became colonizers and others who colonized. Virtually every European country has its own colonial empires, and most of Asia was either colonised or colonized including, China, Vietnam , Cambodia and Indonesia. After 1840, even parts of China, including Hong Kong, began to be pulled off as colonial outposts by the Western power (Ravina, 2015: 115). Japan, a traditional agrarian country against the industrialized West, had three ways to follow: a) fight and

disappear, b) surrender, c) industrialize to become a powerful country. The third option seemed an inevitable consequence of the first and second options (Güç, 2019: 8).

In Japanese history, Charter Oath, also recognized as Imperial Oath Of Five Articles, Japanese Gokajō No Goseimon, was a declaration of the principles given by Emperor Meiji on April 6, 1868 after the Tokugawa shogunate had been overthrown and the royal family had regained its full role in the government.² In the Charter Oath penned by prominent names of the Meiji Restoration, the path to follow was announced with the following words (Akan, 2017: 63-64):

- 1- Deliberative assemblies shall be established on an extensive scale, and all governmental matters shall be determined by public discussion.
- 2- All classes, high and low, shall unite to carry out vigorously the plan of government.
- 3- All classes shall be permitted to fulfill their just aspirations so that there will be no discontent
- 4- The evil traditions of the past will be destroyed and everything will be based on the just laws of nature.
- 5- Knowledge shall be sought throughout the world in order to promote the welfare of the empire.

In this document, it is done a sign to reconciliation with the defeated for good functioning of the new administration and it is defended an education for all citizens regardless of their social class (Delgado-Algarra, 2016: 71). The emperor's Charter Oath of 1868 made a number of demands on the new regime. Perhaps the simplest of these was to search for knowledge from across the globe to modernize and reform Japan. The new government was severely influenced by this unique command: a drastic transformation of the official strategy of *sakoku* that has dominated the Tokugawa period; the severe collapse of neo-confucian philosophy, which for the last three centuries has dominated education prerogatives (Goto-Jones, 2009: 48). Although the characteristics of Meiji culture first continued in Japanese pre-Edo cultural traditions, they quickly took up modern culture in the West and built up Japan's unique new culture in various areas, such as science and art. Second, culture was initially established through the government's guidelines on education, but then, through the people's voluntary initiatives, it resulted in establishing itself as a collective culture. Third, awareness of the need for the spirit of science that is characteristic of modern culture has increased (Vatansever, 2013: 41-42). Throughout this time, mathematical skills, and general knowledge of a variety of subjects much more easily accessible to a much wider range of people than ever before; the mainstream National curriculum has also played a crucial role in the creation of a Japanese citizen who recognizes an identification as Japanese unitary modern people.

Education was also among the first priorities in this Meiji Restoration political program (Subay, 2017: 103). Setting out with the slogan *wakon yōsai* (和魂洋才), which means "Japanese spirit, Western mind", Meiji intellectuals tried to understand and learn about Western civilization by reducing it to material issues such as science and technology as much as possible, and tried to preserve its cultural values and characteristics. Also in the Meiji Era, the realization of the importance of industry in protecting itself of a country brought a new slogan to Japan: *Fukoku kyōhei* (富国強兵), "rich country, strong army" (Nalbant Ayhan, 2013: 4). While the leaders who carried out the Meiji Restoration emphasized the concepts of *fukoku Kyohei* (rich country, strong army), *bummei kaika* (civilization and enlightenment) and *Sonnō jōi* (respect the emperor, expel the barbarians) to create a national unity, they wanted to eliminate the threat of Western imperialism from outside and they also aimed to realize socio-economic reforms. One of the first applications to achieve these goals was political centralism (Elmacı, 2019: 37). Enlighteners were part of the Meiji-era progressive movement

² <https://www.britannica.com/event/Charter-Oath> retrieved from 18.08.2020

rallying behind slogans like the 'civilisation and enlightenment' (bunmei kaika), originally a rational enlightenment to the European model with the attainment of the very civilization (an idea that is at the core of western imperialist powers with the various, self-proclaimed 'civilizing missions) The underlying premise was that in order to thrive in a new world of foreign affairs, Japan required a catch up with the West because of the international system was governed by the idea that the 'strong eat the weak' (jakuniku kyo^shoku) based on Social Darwinian idea (Goto-Jones, 2009: 50).

It was hardly surprising that educational importance was perceived by the Meiji government for sustaining the political system, because Tokugawa Bakufu deliberately encouraged neo-confucianism to provide ideological support to its rule just two hundred years earlier. At the beginning, one of Meiji's key tasks was to resolve conservatism that threatened 'civilization and enlightenment' but confucian philosophy was returned to its original place of primacy by 1880. Even though after Mori Arinori became minister of education in 1885, the amount of time spent on ethics decreased marginally, government control over texts was strengthened and the principle that education should specifically serve the state requirements was established (Sims, 2001: 65). Since 1868 Japan started to modernize rapidly under a fresh administration. In order to modernize the region, Meiji leaders set up a program of public education. The Learning Programs of leading Western countries is transferred to projects such as the Iwakura mission overseas. The Iwakura mission was the best known. Although this delegation, consisting of forty-eight government officials under the leadership of Iwakura Tomomi and called the "Iwakura Mission", failed to change the capitalist agreements in favor of Japan, with the investigations in Europe and America, Japan gained a modern-capitalist nation-state formation and it had the opportunity to observe what needs to be done in order to join the world economy (Avcı, 2013: 58). One of the ultimate findings of the Iwakura Mission was therefore to explain how many obstacles lay ahead for the complete adoption of a centrally organized population with a centralized government. It would not only be a question of building key public structures and setting legal boundaries, but also of cultivating a different kind of national culture, and the educational system would be essential to this goal (Swale, 2009: 74). Iwakura Tomomi could be regarded as one of Meiji's most successful Reformers until his death in 1883. He has visited 12 countries to research their military, financial, cultural, legal, social and educational institutions for almost two years, as well as his delegation of fifty senior statesman with scholars, and others. They came out with the concepts of decentralisation, local school districts and accountability for teachers (Paine, 2019: 6). On its way out, the Iwakura Delegation brought 350 Japanese students with the scholarships provided by the government, and since this period, sending students abroad and bringing experts from abroad has been one of the main policies of the Meiji administration. The observations of the Iwakura Delegation were published in five volumes in 1878 and turned into a guidebook for what needs to be done for the modernization of Japan (Avcı, 2013: 59).

In Meiji Era, ministries were created in 1871 as one of the main moves towards restoration. The Ministry of Education took its place among these ministries. Japanese education began to be centrally managed. In 1872, the Education Act was enacted and the first application of a formal and institutional school program was implemented (Shields, 1995: 228). The Order on the Educational System (Gakusei) was enacted between 1872 and 1879, the period during which it was enacted on 4 August 1872. The newly-built education department was primarily and most pressingly responsible for introducing a structured national curriculum, which all children could follow and at the same time putting together the beautiful patchwork of schools that had arisen during Edo (Galan, 2013). 1872 education decree ordered to serve the Emperor that no illiterate person be left behind. In the articles of the Basic Education Law in 1872, it was accepted that everyone should receive equal education. Article 40 of the Fundamental Code of Education, issued in 1872, required a diploma from a normal school or a middle school for teachers to exercise their profession (Nenzi, 2015: 145) so that education should be left on the hands of professionals. Meanwhile the government had founded a teacher training college for women in 1875, and a few other private "women's colleges" opened in 1900. They

specialized in English, medicine, or art education. These colleges started with only a few faculty members, including the founders, and several students (Otsubo, 2005: 65). With this law, basic education was extended to a wide range of people. Higher level of education was left to the individual's own will. The importance given to education in the Meiji period was clearly demonstrated by expressing the obligation of families to send their children to school (Durdu, 2017: 36). In fact, when elementary education was compulsory in 1872, some parts of Japan protested the demand that their children should be sent to school instead of sent to work. Nevertheless, by the turn of the century almost 98 percent of children in primary school had attended primary education and higher education implied that government could change its own recruiting processes so as not rely on heredity, but instead on performance in the examinations (Goto-Jones, 2009: 58). The decree increased the number of schools, the number of students attending education, and the duration of compulsory schooling. There are about 50 percent of primary school students who have provided mandatory schooling for about 15 years. In the subsequent years high schools were opened, which continued to increase to eight years in addition to compulsory education, until the Meiji Constitution was proclaimed (Akan, 2017:68). In 1886, it founded Tokyo Imperial University to become the center of higher westernized learning. In 1887, it instituted a modern civil service examination system (Paine, 2019: 7). Many foreign scholars have introduced from outside of the world to adapt the Japanese education structure to the school systems in other contemporary nations. European civilization's schooling style was implemented early. Foreign educational resources have been translated into Japanese in schools. Education in Japanese has been granted completely. The ministry of education has spent much of its compulsory education budget. The private sector has joined the ministry since the budget for proposed secondary and higher education projects is not enough (Durdu, 2017: 38).

The new Emperor-centered Meiji government, on the one hand, tried to spread the consciousness of being a nation to the people by highlighting this imperial tradition, on the other hand, resorted to radical reforms to bring the country to the Western level. While these changes were being made, a single country was not taken as a model, and significant compilations were made from American, Dutch, British, French and German models (Nalbant Ayhan, 2013: 92). However, there was eminent pragmatism regarding American work that resonated with Japanese demands about practical reforms, particularly in relation to commercial and technical education. And it would be no surprise that in the latter half of the 1870s, there was the unmistakable reliance on the American model as a guide to curriculum and educational administration (Swale, 2009: 71). Therefore, the American style of schooling was embraced by Japan in this period. A three-tier structure has been developed consisting of primary, high-school and universities. In the development of educational hierarchy the French model was used. The nation was split into 8 colleges, 32 secondary schools and 210 primary school districts according to the Education Act. The law specifies that Japan is planning to set up eight universities, 250 high schools and over 50 000 primary schools. The primary school was determined as two 4-year departments and it was decided to provide a total of 8-year education. Equity of schooling is said to be aimed towards girls and boys without any discrimination (Anderson, 1975: 20-21; Esenbel, 2012: 166; cited by Subay, 2017). The education system of Bismark Germany, which was believed to be more suitable for the Japanese social structure during the Meiji period, was also adapted to Japanese values. The commitment to authority, the emphasis on discipline, and the emphasis on hard work within this educational system almost mirror Japanese society. In corporate life, ideals including loyalty to authority, dedication and hard work transmitted throughout the school system to community are often mirrored. The consequence is the creation of a Japanese army operating with determination, loyalty and discipline (Güç, 2019: 64).

The steps taken in education were regulated for women in a limited levels in this period, however. After 1899 the change to obligatory girls ' education became possible and only male students at universities were accepted until that time. While the status of women was tried to be changed with the new Citizenship Act, the main aim of education for women was to be good citizens and mothers. In

this regard women were supposed to raise their children not only for their families, but also they were expected to take up this role in the Empire (Akan, 2017: 69).

October 1890 of the Imperial Rescript on Education proclaimed loyalty as the cardinal quality and tried to counteract the trend towards individualism and egalitarianism among the population by drawing on what was mainly the samurai ideology. These concepts needed to be developed and extended during the next two decades into what is considered the 'kazoku kokka' principle – that Japan was an unique polity in which the citizens were regarded as the divisions of a single family and that loyalty was owed to the Emperor as the leader of the main line of the state. The Rescript was not instantly universally embraced in all places, nevertheless, its routine respectful recitation at school was intended to influence the minds of young people who are expected to memorize it, so it shouldn't be neglected the psychological value of a philosophy proclaiming unity and cooperation (Sims, 2001: 66). These guidelines endured to 1945 and they became education a powerful tool of indoctrination in compulsory education (first 6 years of primary school), extending to secondary education in the early 1930s (Delgado-Algarra, 2016: 74).

In 1894, "Education Research Association" was established. In association with many faculty members, Japanese teaching methods have been improved. With the premise that students should be taught without losing their Japanese heritage, it was advocated that students should only benefit from educational methods and materials of foreign countries. To this end, efforts have been made to improve the quality of education, develop methods and materials and to encourage research by existing teaching staff (Durdu, 2017: 40).

At the end of the Meiji period, control focused on a strictly centralized state model that served the emperor and had Western-style political, administrative and legal institutions. Western-style armed forces glorified Japan both at home and abroad. Western-style financial institutions, infrastructure and factory-based industry emerged to be an international force to provide an economic foundation. The education system also functioned effectively according to the aims of the state (Güç, 2019). By 1880, it is estimated, 40 per cent of the children were attending primary school, by 1900 almost all. Nevertheless, some of the essential characteristics of what is now regarded as the Meiji education system-the combination of Western skills with Japanese ethics, the assertion of tight central control over what was taught-only took shape over the years. That is, they were a product of Meiji society as it developed, not directly of the Education Law itself (Beasley, 1972: 361).

3. Education in Tanzimat Reform Era

The history of the Ottoman empire is rich in reform efforts that were made to capture Europe after the loss of superiority over Europe, especially in the 18th and 19th centuries. Gülhane Hatt-ı Hümayun was declared by the Ottoman Empire on 3 November 1839. With this decree, the period of Tanzimat-ı Hayriye was entered. Although this is not any information about education and schools in the decree, "Maarif" of the education system has been under development that led to the start of the study to capture a contemporary line in Turkey (Çiçekçi, 2020:19). There is no explicit statement about education in Edict of Gülhane. Despite this, this edict ensured that education in the Ottoman Empire gained a contemporary form. Because education was the basis of all reforms planned to be made in the Tanzimat edict (Erdoğan, 2019: 51). The content was mainly aimed at the military system during the reforms made before the Tanzimat period. Considering that the bad condition of the state was based on military problems, they spent most of their energy on the reform and abolition of the janissaries. Because military reforms were considered the condition of being strong against the West and defeating them, after the problems in this area were reduced a little, reforms related to other areas have gained importance with the Tanzimat (Soyer, 2004: 1).

Education, which was in the hands of foundations until the Tanzimat Period and was carried out by the Meşihat Authority, started to be taken under the control of the state and providing education to its

citizens was among the mandatory duties of the state. In this period, the aim of education was to bring future generations together through schools under the guarantee of the state and to raise them with a common consciousness (Bor, 2020: 251). In the period, education was tried to be reorganized under the control of the state. Modern and Western style schools were opened, and efforts were made to raise personnel in these schools in accordance with the spirit of the Tanzimat, which would ensure Ottoman unity. No action was taken to liquidate madrasahs, and the participation of non-Muslims in the Ottoman bureaucracy was ensured with quotas in educational institutions established by the state, according to the estimated population ratio for each community. During this period, minorities freely opened their own schools (Demir, 2010: 291).

In order to ensure the implementation of reforms and to implement the decisions taken by the Parliament, and to discuss and develop these reforms, a new institutional structuring was made, named Meclis-i Maarif-i Umumiye. The most important feature of this institution is that it is the first institution held in charge of education in the Ottoman state. This assembly formed the core of the first organization within the Ottoman state institutions that was directly responsible for the National Education affairs and subordinate to the head of government. This assembly brought a new organizational model to education (Cemaloğlu, 2005). During the Tanzimat period, the three schools established within this organizational work came to the fore as the schools that would play an important role in Ottoman history. The first of these schools is the Mekteb-i Mülkiye, which was created by taking the French education system as an example and aims to train administrators for state institutions. The second is the Galatasaray Sultanisi, who aims to bring together children of different religions and races within the state under one roof by raising them with the Ottoman ideology. The third is Darüşşafaka, which was established to provide education to poor Muslim-Turkish children (Baytan, 2000). Another important event in this period is the declaration of Maarifi Umumiye Nizamnamesi (Regulation of Education of the General Directorate), some of the items can be given as follows (Cemaloğlu, 2005: 158-159)

1. There will be at least one primary school (sıbyan mektebi) in each neighborhood and village, and there will be a separate school for each community in mixed Muslim-Christian territories.
2. The construction, repair and teacher costs of primary schools (sıbyan mektebi) will be covered by the relevant society.
3. Teachers will be selected and appointed according to the (to be made) regulation.
4. The education period of the primary schools (sıbyan mektebi) is 4 years
5. After 4 years, students who want to become hafız can stay at school for a while. In Christian primary schools, their religion and Ottoman history will be taught in their own language.
6. It is compulsory for girls to attend school between the ages of 6-10 and boys between the ages of 7-11.
7. It concerns the implementation of the compulsory primary education and the fines to be imposed on parents who do not comply with it. The regulation states that only children with physical and mental defects, those who have to provide for their families, those who need to go to a school at least half an hour away, those who read and learn to write at home, etc. are exempted from the obligation to attend.
8. If there are two primary schools in one place, one of them will be reserved for girls and the other for boys. In other places, they will go to the same school with boys until girls' schools are built, but they will not sit with them.
9. Teachers and sewing masters of the same girl primary schools will be women, but until a sufficient number of qualified teachers are trained, it will be permissible to appoint teachers from literary men.

10. It is compulsory to establish junior high schools in towns with more than 500 houses. Construction costs and teachers' salaries of schools will be covered by the provincial education administration fund. The education period is 4 years, and students who have completed their primary school and received a certificate are considered without examination. The regulations also stated in detail the programs of boys and girls high school.

11. It envisaged opening schools in provincial centers in order to constitute the upper level of secondary education and these were called Sultaniye. These schools will give a 6-year education on Rüşdiye.

12. It also states that a Darülfünûn-ı Osmanî will be established in Istanbul. Also, the detailed schedule is mentioned.

13. The Regulations also determined the principles of opening private schools for Ottoman citizens and foreigners and the penal procedures and practices.

The reforms and innovations made in this period included providing education change; making primary education compulsory and widespread, changing the century-old teaching method, initiating the schooling process through associations and foundations, testing new general and private teaching methods, starting secular education and foreign language teaching to some extent, opening private secondary schools for girls, vocational education and technical education institutions, requiring student-specific clothing for schools, building schools, organizing educational institutions and classes (separated classes), renewing and revising educational materials, taking Turkish education as a basis, emphasizing the importance of folk language to be taught, four public operations and teaching basic calculation skills to public (Sakaoğlu, 2003, 63). The most successful attempt of Ottoman intellectuals in the field of association was their founding of Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye in 1865. The purpose of its establishment was to make medical education in French, in Turkish, with the spread of medical science in the Ottoman country. The first major service of the society was its activity towards the realization of Turkish medical education in Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiy, which was opened in 1866 within Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye. The second success was that the published *Lugat-ı Tıbbiye* (in 1873), the first modern medical dictionary in Turkish, as a result of his intensive studies on the translation of the medical language into Turkish (Ürekli, 2002: 396). Similarly, the first obstetrics courses were opened in 1842. Girls' junior high schools were opened in 1858 and Darül Muallimat was opened in 1870. The aim of Darülmualimat is to train teachers for high school students. Darülmualimat had its first graduates, 20 of whom were Muslim, in 1872-1873. In 1869, the *Maarif-i Umumiye Nizamnamesi*, which made the education of girls a legal obligation for the first time, was published (Çakır, 2013; Oktar, 1998).

The Ottomans took France as an example in education as a model state among Western countries. This influence has entered the Ottoman Empire through channels such as the education policy taken from France, French teachers working in Ottoman schools, legal regulations, organization of the education system and education programs and it has taken its place in the essence of the Tanzimat Era of education. While the Ottomans opened the schools to train the future cadres of the state, they adopted the French model education system (Bor, 2020: 250). However, it should be noted that other countries such as USA, Germany etc. were taken as models in the subsequent processes.

During the Tanzimat Period, people on official positions in Europe or intellectuals studying in Europe, those who traveled around Europe, foreigners coming to the country, minority and foreign schools in the country also directly or indirectly affected the renewal and transformation of Ottoman education (Akyüz, 2011). Many students were sent abroad in order to bring science and technology in Ottoman Empire. During the Tanzimat period, centers such as Vienna, London, Paris and Berlin stood out among the places where students were sent. However, some political and military developments between the Ottoman Empire and western countries could affect diplomatic relations in the field of

education, in this case, the distribution of the countries where the students were sent by years could change (Kırpık, 2015: 12):

In brief, the creation of central education organization branches in the provinces was also established during the Tansimat era with the enactments in the field of education, as in other fields, the established central education was launched in the field of education and with the opening of several new schools. Opening new schools, sending students to Europe, trying to meet the need for teachers, arranging modern education-training programs, giving importance to Turkish were among the changes done in this period. Clearly, these reforms did not satisfy the needs of the country fully; nevertheless, these successes have greatly led to and shaped the foundation for the subsequent reforms later on (Ürekli, 2002: 401). Despite all this structuring made in the field of education during the Tanzimat period, the types and degrees of the educational institutions opened were not sufficient for the spread of education and the innovation in education could not be achieved at the desired level. The most important reason for this is that policies aimed at ensuring unity and integrity in education cannot be achieved with an effective administrative system and persuasion. Because the public and state administrators could not look at the modern schools that were opened in this period by dismissing their old mentality, they found science and science to be non-religious, There were not enough secondary or even high school graduates to be enrolled in higher education in order to train professionals and civil servants. Also, no matter how many changes were made in the curriculum, the education was of a religious nature as the instructors were educated in the madrasa. Although the junior high schools were above the primary schools, they could not go beyond repeating the curriculum of these schools. There were not enough high schools for various sciences and sciences (Koçer, 1991: 82-83; Başkan and Çay, 2019).

4. Conclusion

Both Meiji Restoration and Tanzimat Reforms are referred to as "top down" or "aristocratic revolution". The thinkers who carried out the restoration of Meiji and the Turkish revolution embraced the European influence and saw the west countries expanding across the world through this force and found the growth of science and technology to be the explanation behind West's dominance. However, in the modernization process, Japan greatly gained from their Tokugawa tradition. Tokugawa's years of stability guaranteed that schools were packed across the world. 41% of men are literate in this period. Besides basic education at private academies called juku, science and technology have also developed. Japan had a small partnership with the Netherlands throughout the Closed Edo period and shared knowledge on science and technical matters throughout Europe (Elmacı, 2019: 90). It was, however, literacy level was so low in the Ottoman Empires so that public education, of course, is out of the question. Though little of the population was educated in Madrasah, primary schools in Istanbul were popular, but in the rest of the country they were uncommon. Literacy was roughly 13% in the Ottoman Empire and quite small comparing to Japan (Subay, 2017: 132-134). Therefore, in the modern military schools that were opened since 1773, the teaching of literacy to students initially in Turkish delays the teaching targeted here and lowers the level. "Because this gap could not be covered in primary schools (sıbyan mektepleri) and the students who came with such a deficiency had to be remedied. For this reason, there was a need to establish a new school that would be located between primary schools and military schools. For this purpose, Rüşdiye schools are planned to be opened, where children can attend after primary school. II. Mahmud thinks that the children will continue until the age of 14 (14), so he named them rüşdiye (Ürekli, 2002: 389). However, the process of change that was desired to be carried out during this period ensured the continuation of the madrasah mentality, which was behind the age in the field of education, due to the policies followed over not liquidating the old institutions (Çiçekci, 2020: 10). Therefore, the main difference between Japan and Ottoman is that Ottoman Empire didn't have a Tokugawa period preparing its masses to coming revolution.

The reason behind this fact is that the military power of the Ottoman Empire consist from made up through the devşirme system of tribute, by which young Christian boys, mostly were taken from the

Balkans, enslaved and converted to Islam, and incorporated into the Ottoman army. Later this system was corrupted and many people benefited from this system even though they were not soldiers. It should be emphasized that reforms in Ottoman Empire was really began by The Auspicious Incident which was the forced disbandment of the centuries-old Janissary corps by Sultan Mahmud II on 15 June 1826. Therefore, reforms in Ottoman Empire began against the military forces. That is why Sultan Mahmut II succeeded in realizing the most radical changes in the political, economic and military fields in the Ottoman state. During the Mahmud period, educational measures were not limited to only the army, but also the issue of primary and secondary civil education was discussed in 1838. A decree was issued regarding the compulsory primary education, and some attempts were made to establish a European-style primary education system, but it could be implemented much later (Ürekli, 2002: 389). However, The Meiji Restoration thus came at the end of an inter-samurai civil war triggered by the 1858 treaty. Meiji period began with the event that a new team of young samurai, coming from the principalities of Satsuma and Chōshū, who mostly won the civil war, legitimize their power in the name of the Emperor. From this period onwards, the Meiji-era rulers worked in harmony with Emperor Meiji (1852-1912) and declared all their decisions to the public as the ruler's order - the unifying element of the newly established Japanese state and society, and the legitimation tool for the abolition of the old and the acceptance of Western civilization. (Esenbel, 2019: 54). This political revolution "restored" the emperor to power, but he did not rule explicitly. His goal was to follow the advice of the party that overthrew the shōgun, which led himself to take power and create a new political structure by a limited number of determined, willing and patriotic young people, from the lower ranks of the samurai who were mostly young samurai from feudal domains (hans) historically hostile to Tokugawa authority, notably Chōshū, in far western Honshu, and Satsuma, in southern Kyushu. Adopting the slogan "Enrich the country, strengthen the army" (Fukoku kyōhei), they sought to create a nation-state capable of standing equal among Western powers³. Their only ability was at first to acknowledge their advice by the Emperor and to offer military assistance to some strong feudal realms. Yet they worked rapidly to establish their own economic and military power. By July 1869 the feudal lords had been requested to give up their domains, and in 1871 these domains were abolished and transformed into prefectures of a unified central state⁴.

When the Ottoman Empire started to modernise, the old army and madrasas took the first resistance position against the reforms since they will not sacrifice their dominant position. While the Japanese people were preparing for modern reforms for their masses, the Ottoman Empire could not offer anything but religious education to its people or laymen. The Ottoman State insists that reform will first occur in the army and then in the administration. At the other side, Japan aimed at first administrative then economic modernization. We concentrated on schooling in the fields of which they are aimed in both States for these purposes. By the end of the 18th century, the Ottoman Empire started introducing the first new military colleges. And though after 1868 new schools were established in Japan, industries were able to build a society in a short time. The lack of primary education was nevertheless the first major question of the Ottoman Empire. Most of the children who entered military colleges, for example, were illiterate. Therefore, as the first step, students would receive primary education. Further instruction was given on military and scientific matters. Thus, the training period is prolonged. This stops the army from growing. Throughout other Ottoman educational establishments too, this condition was encountered (Subay, 2017: 132-134).

It should be noted that the role of emperor is different in both countries as well. The key point here is that Emperors in Japan had transferred their political and military powers to samurai governments, they had an authority stemming from a spiritual faith tradition, and they were performing a critical ideological task that ensures the legitimacy of politics. It is clear that the interesting spiritual and legal

³ <https://www.britannica.com/event/Meiji-Restoration> retrieved from 25.08.20

⁴ http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm retrieved from 25.08.20

position of the Imperial institution as an institution that ensures the unity of the state in the Japanese political order plays a special role here. Meiji 's representatives developed a political philosophy based on the emperor, in an attempt to unite the Japanese nation to respond to the Western threat. While the emperor had little political influence, he was long respected as a icon of Japanese culture and history. He led the faith of the Shintô, the founding culture in Japan. By associating Shintô with the imperial line, which reached back into legendary times, Japan had not only the oldest ruling house in the world, but a powerful symbol of age-old national unity. The emperor did not really govern. The reform plan in the emperor's name was established and carried out by his « advisers, » the tiny community of people who exerted political influence⁵. However, it is obvious that this role was very different from the ruling institution, which directly held the entire decision-making authority of the Ottoman sultan. The Emperors of Japan were not rulers with great political, economic and military power, and they had to transfer their political and military decision-making powers to other powerful actors in the country. Ottoman's autocratic rule and the Meiji Emperor's position that gave legitimacy to the ruling elite contain a completely different political model (Esenbel, 2019).

It should be also noted that the cultural and historical tension between Ottoman Empire and Europe was no so denser than the relationship between Japan and Europe. Historically a great threat was coming from the "barbarian and Muslim Turks" in the eyes of the Europeans. One of the first to see this threat, the Byzantine emperor Alexios Komnenos, in a letter he wrote to the count of Flamenk in 1088, called the European Christians to help, saying that the Turks were "irreligious, intolerant, rude, vulgar, destructive, unscrupulous, ruthless, people who are inclined to commit the most terrible sin" (Kaya, 2015: 3). Such a cultural, religious and ethnic tension since the beginning of Crusades an deven before shaped an antagonistic relationship between two cultures so that it affected their relationship also in the future. Furthermore, Ottomans and Europe were very close to each other geographically so that they could intervened each others in many different ways. Lawrence of Arabia, Thomas Edward Lawrence, who fought alongside Arab guerrilla forces can be given as the best example for this. However, Japan was rather far from Europe and didn't pose a threat toward them and their existence wasn't a threat for Europeans as well. Additionally, there was no "real" tension between Christianity and Shintoism as in the case between Islam and Christianity. Therefore, such tensions didn't reflect itself during the reforms in Japan both internally and externally. The geography of Japan is a central factor that has made it possible to modernize very rapidly. Being an island country, Japan is protected, and it doesn't have to think about neighbor invasions like China or Korea. The sense of security means that over the years Japan has avoided war and destruction and concentrated instead on economic and social problems⁶.

In addition, Japan's homogeneity played a huge role in its quick modernization process. Rather than a tiny Ainu and Ryukyuan minority, the entire nation has learned the same language and the same religion. And there were practically no racial or religious disputes between the Japanese, which enabled the government to rule the country more efficiently . The homogeneity of the Japanese society and therefore the existence of language unity is another factor supporting the implementation of Meiji Era education policies. In the Japanese mind a strong "foreign" perception has emerged and even the arrival of the American people to Japan creates great unease, given the effect that Japan is an island country with the policy of exclusion that has been applied over many years. The Japanese, who first encountered Western people in that era, were seen to view Westerners as mysterious creatures. All these elements prevented the Japanese from mixing with foreigners, and the existing lineage unity brought along language unity. All these elements have facilitated the centralization and administration of education from a single center and the construction of national identity (Elmacı, 2019: 91). Contrary to Japan, Ottoman Empire had a heterogenous structure in terms of religion and local

⁵ http://afe.easia.columbia.edu/special/japan_1750_meiji.htm retrieved from 25.08.20

⁶ <https://www.mironline.ca/japans-remarkable-modernization/> retireved from 25.08.20

identity. Tanzimatists were under the influence of liberal and secular ideas of Europe. But within these views, Ottoman ideology also had an important place in educational institutions. It was thought that an appropriate unity atmosphere could be created if Muslim and non-Muslim citizens were educated in Ottoman philosophy associated schools. Thus, it was believed that the problems could be solved with this reform to be provided in the education of the Ottoman Empire, Ethnic minorities have had the freedom to establish their own schools in the light of these changes. With the recognition of this right, the number of schools opened by foreign communities within the Ottoman lands began to increase rapidly (Çiçekci, 2020: 10). In this period, France, England, Germany and the USA, who wanted to spread Catholicism and Protestantism of foreigners and minorities, started a race school campaign in church circles. Missionary activity played an important role in this campaign. Missionary's essence was religion, and its main objectives were modern institutions such as schools, books, printing houses and hospitals. Missionary activities are not just religious; It was a kind of means of penetration with economic, socio-cultural dimensions that far exceeded religious dimensions (Baytan, 2000). Non-Muslim established highly successful minority schools by adding financial means to their autonomous structure in the field of education. When the state could not audit them in a desired level, the separatist nationalist sentiment in these schools spread rapidly. In addition to these schools, it served to train staff that would lead the nationalist uprisings against the Ottoman Empire in the missionary schools opened with the support of different western countries (Demir, 2010: 292). Unfortunately, the heterogeneous character of the Ottoman Empire was negatively affected by this since mostly ethnic minorities benefited from this and they became politically polarized because of these schools. For instance, the role of those schools was significant in Turkish-Armenian conflict at these time. Ottoman archival documents indicate that American missionaries would both take part in masterminding, organizing and patronizing the Armenian uprisings against the Empire, as well as they would report those uprisings to the American and European publics with an exaggerating approach by which they would also denigrate the Turkish side (Aydın, 2006).

Meiji leaders were assigned to students who were sent to study abroad, as well as expert professors and consultants from abroad in Japan. These teachers, who established their own research laboratories in Japan, made great contributions to the formation of the roots of technical and scientific knowledge in Japan. Japanese students and diplomats took part in research and study excursions in the countries they visited, examined and reported on museums, factories, schools, education systems and militaries in the countries they visited. Such students played an influential role in developing new Japan, and took on significant positions in government as they returned to their own nations, in accordance with their experience in the abroad (Elmacı, 2019: 4-5). Similarly, the first reaction of the Ottomans against this new state that was resulted from the consecutive military defeats against Europe and the resulting territorial losses, was to bring experts from abroad to correct the situation, improve the system so as to close the gap between Ottomans and West. The basis of the policy of sending students abroad, including the Ottoman princes, was that the education in the Ottoman Empire was not considered sufficient achieving for this aim (Akpınar, 2015). It is known that when the Ottoman State sent students during this period, students were generally sent for specialization purposes in higher education and above. Documentation reflects that some difficulties arise due to the sending of students at an older age. It was common for older students to have language problems and incompatibility with the schools where they took the classes. Since 1864, students have been sent from secondary schools. It was reflected in the following various correspondence and reports of Ottoman Statesmen that there was concern that there would be effects that would shake their own identity, morals and spirituality if the students were sent at an early age, and that the disadvantages of actually sending children at an early age were seen (Kırpık, 2015: 13). Naturally the administration and inspection of students studying abroad emerges as a challenge for the Ottoman administrators in this period. As can be understood from the opinions about the efficiency of the application, the administrators attributed the lack of full efficiency to the poor management of the students. The incomplete discipline and

administration resulted in students not getting full efficiency and increased costs (Erdoğan, 2010). As a result of sending students abroad at the level of basic education and secondary education, especially in educational and social environments that do not fit the cultural and sociological texture, the reports of the embassy and inspectorate reported that it had also been the case that students move away from the desired goals (Kırpık, 2015: 20). Japan, which started to modernize with the "Meiji" revolution after a while, got the result it wanted from the students it sent to Europe comparing to Ottoman Empire. The most important reason for this was that Japan sent the students to Europe to the fields of engineering, especially by private companies, not by the state, as we do (Akpınar, 2015; Ergün, 1990).

The main feature of the Meiji Era education system is that it is based on merit. This is based on qualifications, which is the principal characteristic of Meiji Era schooling. The principal aim of education is to ensure all the Japanese, regardless of their social conditions, at this stage, in accordance with the education principle for all. Concepts such as diligence and perseverance, which are the requirements for success, have now become socially valuable concepts. The new equal merit-based program also increasing every Japanese 's confidence and allegiance to its state. This situation caused the Japanese to hold Japanese thought higher than all ideologies and the development of the country became the most important issue (Elmacı, 2019: 92). However in Ottoman Empire firstly privileged classess and especially non-muslims and ethnic minorites can reach the western style education in the schools. Although in Japan, also samurai class and other elite groups might have such privileges, these were not so deep in the Ottoman Empire.

The main gap in development between the Ottoman Empire and Japan is in education. The Ottoman State ignored public education and concentrated on centralized and military schooling instead. With the Young Turks and Political struggles between Abdülhamit II politicized education and the dual period ended only with the Law of Unification of Education (Tevhidi Tedrisat Kanunu) in the Republic Period. By combining the Tokugawa patrimony with Mori Aronori 's national creation, Japan, on the contrary, formed an industrial society (Subay, 2017: 136). By isolation and controlled culture, Japanese will to acquire foreign knowledge was well-balanced by nationalism and thus did not instinctively but ever select and adjust what they learned to create their Japanese way (Chen, 2008). However, one of the most prominent consequences of Ottoman-Turkish modernization is the tendency to grasp modernity as a technical issue. During the Tanzimat period, no one either saw or wanted to see the cultural basis that gave rise to the military, political and economic superiority of Europe, the systematic error seen in the field of educational administration and at different levels of education. The most striking feature of these efforts was that the reforms were only introductory level (Cemaloğlu, 2005: 163). This approach, which has continued its effects from Abdulhamid until today, brings modernity as a disciplinary technique against modernity being a process of subjectivation and liberation (Avcı, 2013: 165). In the important texts guiding the opinions on Turkish modernization, it is emphasized that the Westernization efforts of the Ottoman Empire were superficial and the West could not be grasped properly and the mental structure could not be understood (Erdoğan, 2010). The reforms formed by the desire of the Western states to appease their demands, so that reforms were failed (Baytal, 2000).

References

- Akan, O. (2017). Abdürreşid İbrahim'e Göre Japonya'da Modernizm ve İslam, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Akpınar, B. (2015). Modernleşme Aracı Olarak Yurt Dışı Öğrenciler: Bitmeyen Serüven, *Eğitime Bakış* 11(34), 4-10.
- Akyüz, Y. (2011). Osmanlı Döneminden Cumhuriyete Geçilirken Eğitim-Öğretim Alanında Yaşanan Dönüşümler, *Pegem Eğitim ve Öğretim Dergisi*, Ankara 2011, 1(2), 10-22.

- Aydın, M. (2006). Amerikan Protestan Misyonerlerinin Ermeniler Arasındaki Faaliyetleri ve Bunun Osmanlı-Amerikan İlişkilerine Etkileri, <https://dspace.ankara.edu.tr/xmlui/handle/20.500.12575/64373> retrieved from 16.08.20
- Avcı, Y. (2013). Osmanlı modernleşmesi ve Japon imgesi (1839-1908), Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Başkan, Ş. Çay, A.M. (2019). Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi / The Journal of International Social Research, 12(64), 176-186.
- Baytal, Y. (2000). Tanzimat ve II. Abdülhamid Eğitim Politikaları. OTAM. S.11. Ankara
- Beasley, W. (1972). The Meiji Restoration, USA: Standford University Press.
- Bor, E. (2020). Fransız kaynakları ışığında Tanzimat dönemi eğitime Fransız etkileri, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Cemaloğlu, N. (2005). Osmanlı Devleti'nde Yapılan Tanzimat Reformlarının Eğitim Sistemine Etkileri, Uygulamaları Ve Sonuçları (1839-1876). Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi. 14. 153-165.
- Chen,L. (2008). The Rise of Early Modern Japanese Nationalism and its Correlation with the Japanese Perspective of Ming-Qing Transition in China, *Undergraduate Humanities Forum 2007-2008: Origins*, 3.
- Cihan, A. (2006). *Japonya'da Eğitim, Kültür ve Modernleşme*, İstanbul: Özgü Yayınları.
- Coaldrake, William H. (1996). *Architecture and Authority in Japan (Nissan institute / Routledge Japanese Studies Series)*, New York: Routledge.
- Çakır. S. (2013). Osmanlı Kadın Hareketi, İstanbul: Metis Yayınları.
- Çiçekci, N. (2020). Tanzimat ve meşrutiyet dönemlerinden günümüze Türkiye'de eğitim politikalarında değişim sorunsalı, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Delgado-Algarra, E. (2016). History of Japanese Education. Keys to social and citizenship education, Occidente en Japón y Japón en Occidente. Claves científicas, educativas y culturales para el intercambio entre Japón y Occidente.Chapter: 3. Publisher: Universidad de Huelva
- Demir, Ş. (2010). Tanzimat Dönemi Eğitim Politikalarında Osmanlılık Düşüncesinin Etkisi, *Electronic Journal of Social Sciences*, 9 (31), 284-294
- Durdu, B. (2017). *Historical development of the Japanese education system*, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Eldem, E. (1999). 18. Yüzyıl ve Değişim, *Cogito*, 19, 189-199.
- Elmacı, H. (2019). Education system of Meiji Era in japan, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Erdoğan, A. (2010). Tanzimat Döneminde Yurtdışına Öğrenci Gönderme Olgusu ve Osmanlı Modernleşmesine Etkileri. *Sosyoloji Dergisi*, 20 (1),121-151
- Erdoğan, H. (2019). Salnâmeler ışığında Tanzimat'tan Cumhuriyet'e Sinop eğitim tarihi (1839-1923), Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20

- Ergün, M. (1990). Türk Eğitiminin Batılılaşmasını Belirleyen Dinamikler. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, VI (17),435-457.
- Esenbel (Tözeren), S. (1984) Japon 'Eğitim Modeli' ve Doğu-Batı Sorunsalı, *Toplum ve Bilim*, 25-26 Bahar-Yaz, 23-37.
- Esenbel, S. (2012). Japon Modernleşmesi ve Osmanlı: Japonya 'nın Türk Dünyası ve İslam Politikaları. İstanbul: İletişim Yayıncılık A.Ş.
- Esenbel, S. (2019). Meiji Restorasyonu Hakkında Düşünceler, Meiji Japonya'sına 150. Yılından Bakışlar, Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Galan, C. (2013). Language textbooks following the Meiji Restoration Innovations from the *Gakusei* period, <https://doi.org/10.4000/cjs.281> retrieved from 16.08.20
- Goto-Jones, M. (2015). *Modern Japan, USA*: Oxford University Press.
- Güç, D. (2019). *Japanese production model and industrial relations*, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20
- Kaplan, E.S. (2019). *Nanshinron in the Southern Politics of Japan before the Second World War (1868-1945)*, Unpublished Doctoral Dissertation, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20.
- Kaya, K. K. (2015). I. ve II. Haçlı Seferlerinde Türk imajı Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20.
- Kırpık, G. (2015). Yurtdışına Öğrenci Göndermenin Tarihi Meseleleri, *Eğitime Bakış* 11(34), 11-20.
- Koçer H. A. (1991). *Türkiye'de Modern Eğitimin Doğuşu ve Gelişimi (1773-1923)* İstanbul: Milli Eğitim Basımevi.
- Kürkçü, K. (2009). *Meiji Ve Tanzimat Dönemlerinde Mimari Değişimlerin Karşılaştırmalı Okuması*, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20.
- Nalbant Ayhan, Ş. (2013). Political thought in Japan in XIX. century: The ideology in the Shinron? and Bunmeiron no Gairyaku Works, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20.
- Nenzi, L. (2015). *The Chaos and Cosmos of Kurosawa Tokiko: One Woman's Transit from Tokugawa to Meiji Japan*, USA: University of Hawaii Press.
- Oktar.T. (1998). *Osmanlı Toplumunda Kadının Çalışma Yaşamı- Osmanlı Kadınları Çalıştırma Cemiyeti İslamiyesi*, İstanbul: Bilim Teknik Yayınevi.
- Otsubo, S. (2005). *The Female Body and Eugenic Thought in Meiji Japan*, Building A. Modern Japan, USA: Palgrave Macmillan
- Ravina, M.J. (2015). *Understanding Japan: A Cultural History*, USA: The Teaching Company.
- Paine, S.C.M. (2019). *The Japanese Empire: Grand Strategy from the Meiji Restoration to the Pacific War*, U.K: Cambridge University Press
- Sakaoğlu, N. (2003). *Osmanlıdan Günümüze Eğitim Tarihi*. İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.
- Seval, H. F. (2017). Japon Kalkınmasının Temel Taşı: Meiji Restorasyonu ve Iwakura Heyeti, *İş ve Hayat*, 3(5), 101 - 118

- Shields, J. J. (1995). *Japanese Schooling: Patterns of Socialization, Equality, and Political Control*. University Park, Pennsylvania: The Pennsylvania State University Press
- Sims, R. (2001). *Japanese Political History Since the Meiji Restoration, 1868-2000*, USA: C. Hurst & Co. Publishers Ltd
- Smith, T. C. (1948). The Introduction of Western Industry to Japan During the Last Years of the Tokugawa Period, *Harvard Journal of Asiatic Studies*, 11/1-2, 130-152.
- Soyer, F. (2004). Osmanlı Devletinde (1839-1908 Tanzimat Dönemi) Beden Eğitimi ve Spor Alanındaki Kurumsal Yapılanmalar ve Okul Programlarındaki Yeri Konusunda Bir İnceleme. *G. Ü. Gazi Eğitim Fakültesi Dergisi*, S. 1, s. 209-225
- Subay, S. (2017). XIX. Yüzyılda Japonya Ve Osmanlı Devleti'nin Modernleşme Çabalarının Karşılaştırmalı Analizi, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20.
- Swale, A. (2009). *The Meiji Restoration: Monarchism, Mass Communication and Conservative Revolution*, USA: Palgrave Macmillan.
- Ürekli, F. (2002). Tanzimat Dönemi Osmanlı Eğitim Sistemi ve Kurumları. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3, 382-406.
- Vatansever, H. (2013). Natsume Soseki's perception of individualism and loneliness in his Works, Unpublished Master's Thesis, <https://tez.yok.gov.tr/> retrieved from 16.08.20.
- Ward, R. E. Rustow Dankwart A. (1968). *Political Modernization in Japan and Turkey*, Princeton University Press, New Jersey: Princeton.

ORTA ÇAĞ İSLAM KÜLTÜRÜNDE MÜSLÜMAN KADINLARININ YAŞAM TARZI**THE WAY OF LIFE OF MUSLIM WOMEN IN MEDIEVAL ISLAMIC CULTURE**

Zəhra Qəniyeva

Azərbaycan Turizm və Menecment Universiteti, ögretmen, Baku, Azərbaycan

Abstract

“Women” have existed on Earth since Adam and Eve, despite all the difficulties of nature and living conditions. She always fought for her existence. The scope of this struggle is shaped by the different attitudes of each society towards women.

When we analyze a human subject, this analysis is equally common for men and women. In our religion, women, like men, are considered part of human society. If we consider his society as a bird, then we can say that one of the two wings of the bird is a man, the other is a woman. It is known that a bird can fly only with two wings and reach the target. In the scriptures and İslami legends, there are many words indicating that a man and a woman are in the same position shoulder to shoulder. They asked the prophet Muhammad, “Whom should we respect?” He replies: “Mom”. And who later? He says “Mom” again. He only answered “Dad” for the fourth time. Yes, the Prophet has a very high attitude towards the woman and mother.

“Mother's right is God's right.” After Kurani-Kerim, mother is the second most important source for women, which is the cult “Book-Dede Korkut.” These words reflect the place of women in human culture. The sage says that the beginning of science and education begins with women. The Book of Dede Korkut praised such women and survived the story.

Especially when it comes to wives, men are called not by name, but as “mother of children,” “daughter of a person.” In addition, men called women “the father of children.” This rule of conversion is also known from the work of Dede Korkut, a medieval source. Thus, since then, addressing women, their names were not mentioned, and their daughter was mentioned as the daughter of the khan. This function became so popular that even in the middle of the 20th century, in some families, a woman called her wife not by name, but by “network,” etc. Usually the elders call the network, lady, bath.

In the epic “Dede Korkut” which was a monument of centuries, a man was considered the pillar of the house, a woman was considered the heart of the house, and a child was considered the decoration of the house. Your father's house was an educational home, the child did not grow up outside the family, but was raised by a woman in the family. Dede Korkut admired the women who were the “support of the house” when he gave the woman a characteristic, and wanted her to be in every marriage.

Key words: woman, culture, sacred, The Book of Dede Korkut, eastern world perception

Anahtar kelimeler: kadın, kültür, kutsal, Dede Korkut Kitabı, Doğu algısı

GİRİŞ:Tarih boyunca herkes, türk kadınının ne kadar zeki, bilge, cesur ve en önemlisi dürüst olduğuna ve ismini altın harflerle tarihe yazmış evlatlar yetiştirdiklerine şahit olmuştur. Azerbaycan'da vatanlarının adını her zaman yücelten birçok zeki kadın var. Onlarla gurur duyuyoruz. Azerbaycan zeki kadınlarıyla öne çıkıyor.

Bildiğimiz gibi aile, eski türklerde olduğu kadar önemli ve değerlidir. Türklerde ailenin temeli kadındır. Türk kadını ailesinde her zaman söz sahibi olmuş ve her zaman kocasına destek olmuştur. Eski türklerde kadınların siyasi ve ekonomik ilişkilerinde olduğu kadar ailede de, devlet yönetiminde de söz hakkı vardı. Kadınlar güzel kılıçlar oynar, atlara biner ve güreşirlerdi. Kadınlar savaşırlara katılırdı. [1, 16]

Adem ve Havvadan beri “kadınlar”, doğanın ve yaşam koşullarının tüm zorluklarına rağmen dünyada var olmuştur. Kadın varlığını korumak için sürekli savaşıyordu. Bu mücadelenin ölçeği, her toplumun kadınlara farklı yaklaşımlarıyla şekilleniyor.

Tarihin hemen her döneminde kadınlar erkeklere göre dezavantajlı bir cinsiyet olmuştur. Birçok kültürde kadın; evlenmeden önce babalarının, evlendikten sonra kocalarının ve kocaları öldükten sonra oğullarının emri altında yaşamaya zorlandılar. Kadınlar, pek çok sorunun çözülebileceği

düşünülen bugün de dahil olmak üzere erkeklerle aynı fırsatlara sahip değil; örneğin dünya üretiminin önemli bir bölümünü kadınlar oluştururken, kadınlar çok geride yer almaktadır.

İslam'da insan konusunu analiz ettiğimizde, bu analiz erkek ve kadın için eşit derecede yaygındır. Dinimizde, kadınlar, erkekler gibi, insan toplumunun bir parçası olarak kabul edilir. İnsan toplumunu bir kuş olarak görürsek, bu kuşun iki kanatlarından birinin erkek, diğerinin kadın olduğunu söyleyebiliriz. Bir kuşun sadece iki kanat varlığında uçabileceği ve hedefine ulaşabileceği bilinmektedir. Kutsal yazılarda ve İslami efsanelerde, bir erkeğin ve bir kadının omuz omuza, aynı pozisyonda olduğunu belirten birçok kelime vardır.

İslam peygamberi Muhammed Peygambere (s) “Önce kime saygı göstermeliyiz?” diye sordular. Cevap verir: “Anneye.” Ya sonra kime? Yine “Anneye” diyor. Sadece dördüncü kez sordukda “Babaya” diye cevap vermiştir. Evet, Peygamber'in kadına ve anneye karşı tutumu çok yüksektir.

İslam, bilime büyük önem verir. Öyleyse, diğer ilahi kitaplardan farklı olarak Kuran ayetlerinin önemli bir bölümü bilim ve onun çeşitli alanlarıyla ilgilidir. Peygamberimiz (s), “Beşikten mezara kadar öğrenin” dedi. [2]

Kutsal Kitabımız olan Kurani-Kerime göre, “Cennet annelerin ayakları altındadır.”

XII-XIII yüzyıllar - Azerbaycan'da Müslüman (Mehseti Gencevi'nin şiiri, özgürlüğü aşk sözleri) ve Alban Hıristiyan (Hasan Celal kökenli kadınlar tarafından tapınak yapımı) bir rönesans dönemidir.

Azerbaycan-Türk dünyasının yazılı bir eseri olan Kitabı-Dede Korkutta, “Annenin hakkı Tanrının hakkıdır” denir. Kurani-Kerimden sonra, anne, kadın için övgüye değer olan bu tür ikinci kaynak “Kitabı-Dede Korkut” destanıdır. Bu sözler, kadınların insan kültüründeki yerini yansıtıyor. Bilge, bilim ve eğitimin başlangıcının kadınlarla başladığını söylüyor. “Kitabı-Dede Korkut” eseri bu tür kadınları övdü ve tarihte yaşatdı.

Özellikle eşler söz konusu olduğunda, erkekler adıyla değil, genellikle “çocukların annesi”, “filan adamın kızı” olarak adlandırılır. Buna ek olarak, erkekler kadınlara “çocukların babası” derlerdi. Bu muracaat kuralı, bir ortaçağ kaynağı olan Kitabı Dede Korkut eserinden de bellidir. Böylece, o zamandan beri kadınlara hitap ederken, isimlerinden bahsedilmezdi ve kızlarından han'ın kızı diye bahsedilirdi. Bu özellik o kadar popüler hale geldi ki, XX yüzyılın ortalarında bile, bazı ailelerde, bir kadın eşine isimle değil, “ağa” vb. diye hitap etmiştir. Genellikle eskilerde büyüklere aga, bayan, banu diye hitap edilmiştir.

Yüzyılların anıtı olan “Kitabı-Dede Korkut” destanında, erkek evin ayağı, kadın evin kalbi ve çocuk ise evin dekorasyonu olarak kabul edilirdi. Babanın evi bir yetiştirme ocağıydı, çocuk ailenin dışında büyümezdi, ama ailede bir kadın tarafından yetiştirilirdi. Büyükbaba Korkut, bir kadına karakterizasyon verdiğinde “evin dayanağı” olan kadınları çok takdir ediyor ve her evlilikte olmasını istiyordu.

Kadın bağımlı bir yaratık olarak kabul edildi. Ancak Kuran'da kadınların insan hakları ve medeni hakları da tanınmaktadır. Kuran erkeklerin kadınlara karşı aşırı zulmünü kınıyor, sivil ve varislik haklara sahip olduklarına dikkat çekiyor. Babanın sözü ailede hükümlü olmasına rağmen, Orta çağ'da kadınların sosyal statüsünün olmaması anlamına gelmez. Sadece kızlar erken yaşlardan itibaren evliydi ve buradaki endişe anneye mahsus idi. Allah, Nisa Suresi'nde kadınlar hakkında bir ayet bildirmiştir. Kadın hakları, evlilik, haysiyet, yönetim, aile ve toplumun iyi temelleri, yani aile çevresi, eşlerin ve toplumun diğer üyelerinin birbirlerine hakları ile ilgili gerekli kuralları vardır. Kuran'ın diğer birçok ayetinde de buna raslanmaktadır.

Kur'an ve hadislerin ortaya çıkışı, Müslüman Doğu'daki kadınların sosyal ve yasal statülerindeki en büyük gelişmelerden birisidir. Her ne kadar bir kadın müslüman dünyasındaki bir erkekte daha aşağı olsa da, konumu islam öncesi dönemlerden çok daha iyidir. Daha önce evlilik, boşanma ve miras hakları olmayan arap bir kadın islam'da geniş hak ve fırsatlar elde etti. Müslüman kadınlar bilim, hukuk, edebiyat ve diğer entelektüel faaliyet alanlarında üstündür. Aslında siyasi arenada erkeklerle eşit oldular. Siyasi yaşamdaki rollerinden bahsetmişken, kadınların kamu görevlileri, valiler, saf ve nihayetinde egemen hükümdarlar olarak hizmet ettiğini not etmeliyiz.

İslam'dan önce bazı kadınların toplumda konumları vardı, ancak bu yalnızca zengin ve asillere mensup olanlar için geçerliydi. Böyle bir kadın, Mekke'de kadınlardan ve bazı erkeklerden üstün bir konuma sahip olan Hz.Muhammed (as) 'in ilk karısı Hatice idi. İslam'ın gelişinden sonra, bu hak,

sınıftan bağımsız olarak tüm kadınlar tarafından tanındı. Hz.Muhammed (sav) 'e biat eden kadınlar toplumda kendilerine yer buldular. Bazıları bu alanda çok aktif olurken, diğerleri reform önlemlerini erkeklerden geri kalmayacak şekilde uygulamaya koydu. Harun al-Raşid'in eşi Zübeyde örneğine dikkat edelim. Zübeyda Hanım Mekke'ye içme suyu getirdiği için su taşıyıcıları hala şehrin sokaklarında “Aynı Zübeyda” (“Zübeyda'nın gözleri gibi berrak su”) bağırarak dolaşiyor. [6]

Ortaçağ'a baktığımızda, İslam'ın benimsendiği toplumlarda kadınları kurtardığını görüyoruz. Uzun yıllar boyunca Avrupa'daki ve diğer ülkelerdeki kadınlar, Orta Çağ'da Doğulu kadınlara tanıdığı haklara sahip değildi. 19. yüzyıla kadar Danimarka ve Fransa'daki kadınlar miraslarından mahrum bırakıldılar. Fransa'da bir kadın, kocasının izni olmadan bir banka hesabına para yatıramaz veya para çekemezdi. Ancak İsviçre'de toplum, kadınların seçme ve seçilme hakkını tanımak istemedi. Kadının hukuki statüsü ve erkeklerle eşitliği konusu, II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Birleşmiş Milletler bünyesinde küreselleşti, birçok uluslararası anlaşma imzalandı ve devletler bu alanda önemli taahhütlerde ohdelik bulundu. Bu yöndeki ilk ciddi adımlardan biri, ayrımcılık kavramını oybirliğiyle reddeden 1948 İnsan Hakları Evrensel Beyanname'si idi.

Kuran'da anlatılan pek çok konu arasında kadın ve erkeğin yaratılışı vardır. Kuran'da kadınlardan bahseden ve Nisa Suresi denilen büyük bir ayet vardır. Sadece bu sure, Muhammed (sav) 'in kadın meselesine ne kadar önem verdiğini gösterir. Göstermek yeterlidir: “Ey insanlar! Sizi aynı maddeden yaratan Onlardan da birçok erkek ve kadın yaratan ve Allah'tan korkun.

Uzun zaman önce dinde bir kadına ev hanımı, evin koruyucusu, anne, sadık ve sevgi dolu bir eş rolü verilmişti. Bu görüntü baskın hale geldi. Bir erkeğe farklı bir rol verilir, daha ayrıcalıklı, aslında bir kadına önderlik eder. Bir hadis şöyle der: “Gerçekten, bir kadın kaburgadan yapılmış ve eğer onu düzleştirmeye çalışırsan (tamamen) kırarsın ve eğer onu terk edersen, bu eğrilik onunla yaşamaya yeter.” Bu, kocalarına, babalarına, kardeşlerine ve diğerlerine kadınlara iyi davranmalarını, aynı davranmalarını, haksızlık etmemelerini, haklarına sadık kalmalarını ve onlara hep iyi davranmalarını söylemektir.

İslam'daki kadın, Müslüman toplumdaki kadın konumunun yanı sıra kadının sosyal kurumlarla etkileşimini düzenleyen bir kural ve norm sistemidir. Bir kadının İslam'daki konumu, Müslüman toplumunun sosyal yapısının geleneksel bir eleştirisidir.

İslam ülkelerinde 17 kadın hükümdar var. Cuma namazında adı geçen ve yetkisi tam olarak doğrulanmış kendi adına para kesen kadınlar hükümdar olarak kabul edilmiştir.

Delhi Müslüman Türk devletinin padişahı Raziya Hatun, İspanya'dan Endonezya'ya kadar üç kıtadaki Müslüman devletlerin ilk kadın hükümdarıydı. Tahtta olma konusunda ilginç bir geçmişi var. Zamanla Hindistan'ın birçok önemli vilayetinin Türk padişahları tarafından fethi, bu bölgelerde İslam'ın yayılmasına ve Türk-Müslüman hakimiyetinin kurulmasına yol açtı. 13. yüzyılın ilk yarısında, Türk ve Müslüman Delhi eyaletinin hükümdarı Şamsaddin İltutmüş, cesareti, yiğitliği ve bilime ve sanata gösterdiği ilgiyle tarihte ünlendi. [7]

Kadın yöneticilerin çoğu aynı anda söze, şiiere değer vermesi manevi dünyalarının zenginliğinin bir göstergesiydi.

Müslüman hükümdarlar arasında özel ilgi gören tek kadın Şecer Üddür (“Üd-dür” inci ağacı anlamına gelir). Orta Çağ'da, İslam dünyasında yasal olarak devleti yöneten hükümdar kadınlardan tarihi bakımından ikincisi idi. [3, 7]

Şecer, Türk asıllı Abdullah'ın kızıydı. Mısır'daki Memlük saltanatının ilk hükümdarı Şecer Üddür. Ordu komutanları ve Turan Şah'ın öldürülmesinden sonra Emirler yeni bir hükümdar seçmekte büyük zorluklar yaşadılar. Uzun Konsültasyondan sonra, şecere bilgeliğinin ve mükemmelliğinin farkına vardılar. Üddürü tahta çıkarmaya karar verdiler. Onun kocası hasta iken Mısır saltanatını nasıl becerikli yönettiğini unutmamışlardı. Böylece Şecer Üddür seçki yoluyla iktidara getirildi.

Şecer Üddür hükümdar seçildikten sonra Fransızların elindeki Dimyat kalesinin Müslümanlarına geri verilmesini temin etmiştir.

Şecer zafer vesilesiyle emirlerin çoğuna değerli hediyeler dağıttı, yüksek rütbeliler verdi. Halktan alınan ağır vergiler kaldırıldı, bazıları azaldı. Ülkede kanun ve düzen sağlandı. Halkın ihtiyatlı ve cesur sultana sevgisi daha da arttı.

Şecer Üddür yetenekli, dindar, hayırsever, merhametli bir hükümdardı. O Mısırda yeni bir devletin-Bahriya Memluk devletinin kurucusu olarak adını tarihe yazdı. Mekke-Kabenin üzerine örtük gönderilme geleneği de ilk kez Şecer Üddür tarafından uygulanmaktadır.

Sarah Hatun, Azerbaycan'ın 16. yüzyılda yaşayan ve çalışan ilk diplomat kadınıdır. Hemen hemen tüm Doğu'da zamanının tek yetenekli diplomatı olarak tanınan Akkoyunlu hükümdarı Uzun Hasan'ın annesi Sara Hatun, büyük bir zeka ve azim, bilgelik ve cesarete sahipti. Osmanlı kaynaklarına göre asıl adı Govharşah Hatun'du. [4, 32]

Akkoyunlu devletinin yabancı ülkelerle diplomatik ilişkilerinde Sara Hatun'un rolü daha önemliydi. Uzun Hasan, tüm dış politika konularında onunla istişare etti ve onu en sorumlu diplomatik müzakerelere gönderiyordu.

Gaffari Dünya Tarihi'nde şöyle der: Uzun Hasan'ın annesi Sara Khatun çok adil, nazik ve bilgili bir hatun idi. [5, 25]

XVIII.Yüzyılda yaşayan Tutu Bike Qubanın hükümdarı Fatali hanın karısıydı. Bu cesur, korkusuz bir hanımefendi Fetelinin hem hayat arkadaşı hem de silah arkadaşı olarak adını tarihe yazdı. Feteli han evlilik yıl dönümlerinde Tutu Bikenin Derbente hakim olarak seçmiştir. Kocasına ve ayaletinin ahalisine olan sadakati ile ayırt edilen Tutu Bike Kardeşiyle kavga etmekten geri durmadı. Tutu Bike, Derbent'i yeniden inşa etti, şehrin çehresini değiştiren ve güzelleştiren bir hükümdar olarak büyük saygı ve prestij kazandı. Dünyayı değiştikten sonra Derbent'teki "Kırklar" mezarlığına gömüldü. Fatali han, hanımının mezarının üzerine bir tapınak inşa etti.

Elbette bu kadın hükümdarlarla ilgili bir destan hikayeler kurmak mümkündür. Ama bu hepsinin kaderi o kadar benzer ki bazen kimse inanmak istemez olanlara.

Çeşitli kaynaklarda, araştırma makalelerinde tarihe adları kazınmış kadın isimleri bulunur. Onlar Belli dönemlerde görevlerini onurla yerine getiren kadın hükümdarlardır. Doğru, Bu hanımlardan bazıları resmi olarak yönetici ilan edilmedi, adlarına hutbe okunmadı, şerefine sikke basılmadı. İnsanlar arasında isimleriyle değil, tıpkı Kraliçe gibi Tanınmış, sevilmiş, tapılmış, emir ve talimatlarına uyulmuştur. Genellikle Orta Çağ'dan hükümdarın karısına Bir saygı göstergesi olarak "Meleke" deniyordu. Bu Kadınlardan bazıları ölmüş kocalarının, kardeşlerinin ve babalarının yerine geçmiş, bir kısmı ise ülkenin kontrolünü ele geçirmiş ama aptal, sarhoş hükümdarın hareketsizliği yüzünden insanları karşılaştıkları beladan kurtarmak, bölgelerini işgal etmek, uzaylılardan korumak için bu adımı atmak zorunda kalmıştır. Her iki durumda da hakime bayanların hükümdarlığı halkın hoşuna gitmiş, geçim yolunda, yaşamlarında halkı rahat ettirmiş, işgalcilere karşı mücadele etmelerinde, toprağı cesurca savunmada etkili olmuştur. [3, 15]

SONUÇ: Müslüman ülkelerdeki sorunun büyük ölçüde şeriatın yanlış uygulanmasından kaynaklandığı sonucuna varılabilir. Yasal olarak okuma yazma bilmeyen din adamlarını ve normları erkekler lehine iktidara getirmek Yorumu modern öncesi İslam düşüncesini yansıtıyor. Ancak birçok Müslüman ülkede olduğu gibi artık bu alanda mücadele eden feminist gruplar var ve eğer İslami olmayan bir alanda bir çıkış yolu arıyorlarsa şimdi bu gerilimi Kuran'ın doğru uygulanmasına dayalı feminist bir hareketle çözmeye çalışıyorlar. Bu, sorunu çözmek için yeterli bir mücadeledir. Ancak ikinci konu dışsal bir unsurdur. Müslümanlar, özellikle de Müslüman kadınlar, Müslüman ülkelerde yabancı güçlerin yürüttüğü savaşlar ve uluslararası hukukun birçok normunu ihlal eden eylemler sonucunda acı çekiyor. Müslüman kadınlar, dış kaynaklı terörist grupların faileri ve mağdurları olmamalıdır. Bu bağlamda, terörle mücadele çabalarının güçlendirilmesi Müslüman ülkeler için gerçek bir çözüm olabilir.

Kaynakça:

1. Azərbaycan qadını ensiklopediyası. Bir cildde. "Azərbaycan Milli Ensiklopediyası" Nəşriyyat-Poliqrafiya Birliyi, 404 s. Şəkilli, Bakı, 2002.
2. Əbdürrəhman Yusifpur, İslam dinində qadın məsələsi (Tərcümə: Hacı Soltan, Gərşivəz Nazim), 6 (1995).
3. Flora Xəlilzadə "Hökmdar qadınlar" "Vektor" Beynəlxalq Nəşrlər Evi. Bakı, 2019. 120 səh,
4. Mahmudov Y.M. Azərbaycan diplomatiyası. Bakı, "Təhsil", 2006, s. 416.

5. Mahmudov Y.M. Görkəmli Azərbaycan diplomatı Sara xatun. // "Azərbaycan qadını" jurnalı. - Bakı, 1969, № 12
6. Mübariz Süleymanlı, Əhməd Ağaoğlu, "İslama görə və islamiyyətdə qadın" əsərinə elmi-tənqidi yanaşmalar, 75 (2008)
7. <http://www.kaspi.az/az/az/islam-dvletlerinde-hkmdar-qadinlar>

ETKİN KAMU POLİTİKA YAPIMI SÜREÇLERİ; KRİZLER GEÇİCİ DEVLET KALICIDIR EFFECTIVE PUBLIC POLICY MAKING PROCESSES; CRISES A TEMPORARY STATE IS PERMANENT

Doç. Dr. Zuhâl Ergen
Çukurova Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
Orcid Id:0000-0002-7064-9046

Abstract

Yaşam döngüsü içinde zaman zaman ortaya çıkan krizler devlet yönetiminde bir takım ekonomik, sosyal ve siyasal dengesizliklere yol açarlar. Kriz dönemlerinde devletin ortaya koyduğu etkin politikalar bu sürecin atlatılması veya tahribatının en aza indirilmesinde önem taşır. Bununla birlikte devletin uyguladığı rejimin otoriter mi yoksa demokratik mi olduğundan, ülkeyi yöneten liderlerin profiline, kültürel faktörlerden devletin merkezileşme eğilimlerine kadar pek çok faktörde kamu politikalarının etkinlik düzeylerini belirler. Devletlerin kapasiteleri ne kadar zayıf ise krizlerin ülke ve toplum üzerinde yarattığı olumsuz etkiler de o kadar güçlü olacaktır. Devletin güçlülüğü muhakkak ki çok yönlü bir kavramdır. Etkin ve güçlü devlet vatandaşlarını güvenlik, adalet, sağlık, refah, eğitim, ulaşım, haberleşme ve adil politik ve bürokratik yönetim ve daha pek çok standart ile gösterir. Güçlü devlet sadece kamusal anlamda değil kümülatifte özel kesimin gelişimine ve sağlıklı işleyişine katkı sunacak rekabet koşullarını ve diğer birçok etkin piyasa koşullarını tanzim edecek araçlarla donanmış olmalıdır.

Hali hazırda içinde bulunduğumuz süreçte tüm dünya ülkelerinin gelişmiş, geri kalmış, zengin, fakir güçlü ya da güçsüz ayrımı olmadan etkisine girdiği Pandemi (Covid-19) sürecinde devletlerin çok önemli bir sınav verdikleri tartışılmaz bir gerçekliktir. Bu süreçte ortaya konulan farklı kamu politikaları aslında aynı soruna karşı alınmış farklı tedbir ve koruma paketlerinin etkilerinin karşılaştırılması açısından önemli bir fırsat olarak değerlendirilebilir. Bu bağlamda etkin kamu politikaları nasıl üretilir sorusuna da yanıt aranabilir. Çalışmamız bu çerçevede politika yapım süreci ve kriz dönemlerinde devletin ortaya koyduğu kamu politikalarının içeriği ile ilgili bilgiler ortaya koymaya çalışacaktır.

Anahtar Kelime: Kamu Politikaları, Etkinlik, Kriz Yönetimi

Abstract

Crisis occurring from time to time in the life cycle cause some economic, social and political imbalances in state administration. Effective policies put forward by the state in times of crisis are important in avoiding this process or minimizing its destruction. However, whether the regime applied by the state is authoritarian or democratic, it determines the level of effectiveness of public policies in many factors, from the profile of the leaders who govern the country, from cultural factors to the centralization tendencies of the state. The weaker the states' capacities, the stronger the negative effects of crises on the country and society. The stronger the state, the weaker the effects of the crises will be. The strength of the state is certainly a multifaceted concept. It shows citizens of an effective and powerful state with security, justice, health, welfare, education, transportation, communication and fair political and bureaucratic administration and many other standards. The strong state should be equipped with tools that will contribute to the development and healthy functioning of the private sector not only in the public sense but also in the cumulative manner, and to arrange the conditions of competition and many other effective market conditions.

It is an indisputable fact that during the pandemic (Covid-19) process, in which all the countries of the world are affected without distinction between developed, underdeveloped, rich, poor, strong or weak, during the process we are currently in, states have given a very important test. Different public policies put forward in this process can actually be considered as an important opportunity to compare the effects of different measures and protection packages taken against the same problem. In this context, an answer can be sought to the question of how to produce effective public policies. In this context, our study will try to reveal information about the policy making process and the content of public policies put forward by the state in times of crisis.

Key Words: Public Policies, Effectiveness, Crisis Management

GİRİŞ

Hiç şüphesiz kamu politikalarının temel aktörü devlettir. Devlet belki de en köklü politik kurum ve kamu politikalarının en önemli üreticisidir. Geçmişten günümüze devleti tanımlayacak birçok teori ve tanımsal yaklaşım ortaya atılmıştır. Devlet adını verdiğimiz bu soyut kavramın aslında insanlığın kalabalıklaşması ve toplumsallaşması sürecinde ihtiyaca binaen ortaya çıktığı söylenebilir. Devlet kurumu çeşitli kamusal politikalar üretmek suretiyle kendi sınırları içinde yaşayan vatandaşlarının refahını yükseltmek için savunmadan, asayişe, adaletten, eğitime, sağlıktan diğer birçok alt yapı hizmetine kadar çok geniş bir yelpazede kamusal mallar ve hizmetler arz eder.

İnsanlık tarihinde yaklaşık 12 bin yıl önce tarım aletlerinin keşfi ile başlayan ve tarımsal ürünlerin besin maddesi olarak insan ömrünü peyderpey uzatıp kalabalıklaşmasına ve toplumsallaşmasına neden olan gelişmeler bir süre sonra toplumu iç ve dış tehditlere karşı korunma ihtiyacı ile karşı karşıya bırakmıştır. Bu ihtiyaç silsilesi giderek çeşitlenmiş ve binlerce yıllık süreç içerisinde kamusal anlamda bir yönetim sistemine ihtiyaç doğurmuştur. Sadece kamusal mal ve hizmet üretimi değil kamu gelirlerinin tespiti ve tahsili, ekonomik kriz dönemlerinde uygulanacak politikalar, doğa olaylarından kaynaklanan felaketlerin yaralarının sarılması, savaş ve savunma ile ilgili olumsuzluklardan doğan tahribatların giderilmesi, salgın hastalıklara karşı kamu sağlığının korunmasına ilişkin kamu politikaları yine devlet tarafından üretilir. Bu üretimin yapıldığı sahaya verilen genel ad ise kamu sektörüdür. Kamu en yalın haliyle devletin müdahale ve düzenlemesine açık olan toplum kesimi yani halk anlamına gelir. Kamu sektöründe üretim, sunum ve her türlü iş ve işlem özel sektörden farklı bir mekanizma ile yürütülür. İki sektörü tamamlayan bir diğer sektör daha mevcuttur. Buda sivil toplum kuruluşları ve vakıflardan oluşan üçüncü sektör veya gönüllü sektördür.

Kamu sektörünün işleyişi hem özel hem de üçüncü sektörden farklıdır. Çünkü özel sektörün birincil en iyi amacı ile kamu sektörünün birincil en iyi amacı birbirinden çok farklıdır. Özel sektör faaliyetlerini kâr amacı üzerine bina ederken kamu sektörü ve üçüncü sektör daha çok toplumsal faydanın maksimizasyonunu amaç edinir. Özel sektör arz ve talebin kesiştiği noktada oluşan denge fiyat mekanizmasını üretim kararları için başlangıç noktası olarak kabul ederken kamu sektörü sosyal seçim mekanizması yani oylama yöntemleri ve siyasi seçimlerden çıkan sonuçların kamu sektöründe kaynak tahsisine taban oluşturmasını tercih eder. Öyle ki devlet dediğimiz bu kadim örgütün soyut düzeyden somut düzeye taşınmasında siyasi seçimlerden çıkan sonuçların bir ve/veya birkaç partiye iktidar etme yetkisi tanınması ve bunun sonucunda da kıt ekonomik kaynakların özel ve kamu kesimi arasında (kısıtlıda olsa üçüncü sektörde bu tahsisattan pay alır) tahsisi gerçekleşir. Kıt ekonomik kaynakların sektörler arasında tahsisatı yapılırken en etkin, verimli ve tasarruflu(efficient, effectiveness and economically) şekilde davranılması devleti yöneten yani hükümet eden ve iktidar partisinin vereceği optimal kamu politika kararlarıyla mümkün olabileceği açıktır. İyi devlet yönetimi iyi bir hükümet iyi bir hükümet de iyi kamu politika kararları ortaya koyabilme ve bunları etkin bir şekilde uygulayabilme kapasitesi ile ölçülebilir.

Günümüzde birçok dünya ülkesinin küresel ölçekte birbirleriyle yakın temas içinde oldukları yani bütünleştikleri bir gerçektir. Kısaca küreselleşme olarak tanımladığımız bu eğilimin ülkeleri birbirlerine karşı bağımlılık ağları içine hapsedtiği yeni bir ekonomik, politik ve sosyal düzen hâkimdir. Bu yeni düzenin az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeleri diğerlerine nazaran daha fazla etkilediği görülmektedir. Zira güçlü devletler gelişmekte olan ülkelere dillerinden, yönetim sistemlerine, ürettikleri mal ve hizmetlerden kültürel öğelerine kadar birçok konuda karşılıklı veya karşılıksız aktarımda bulunmaktadır. Küreselleşme gerek bölgesel boyutta(ASEAN, Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İş Birliği Teşkilatı, NAFTA vb.) gerekse uluslararası ekonomik, hukuki ve sosyal(IMF, Dünya Ticaret Örgütü, Dünya Sağlık Örgütü, Dünya Bankası, Uluslararası İnsan Hakları Mahkemesi vb.) boyutta güçlü kurumlar yaratmıştır. Küreselleşmenin olumlu olduğu kadar olumsuz yanlarından da bahsetmek mümkündür. Nitekim ülkeler arası ilişkilerin artması hem olumlu hem de olumsuz birçok kazanım ve tehdidin karşılıklı olarak ülkeden ülkeye aktarılması anlamına gelir. Söz gelimi salgın hastalıkların bulaşma riski, cephesiz, asimetrik terör eylemleri, ekonomik krizlerin sadece çıktığı kaynak ülkeyi değil ilişkide olduğu çeper ülkeleri de bir anda etkisi altına alması gibi tehditler küreselleşme ile birlikte daha da artmıştır. Bu durum konumuz açısından bir başka önemli noktayı göz önüne serer. Buda artık günümüzde kamu politikalarının sadece ulusal düzeyde değil uluslararası düzeyde de önemini artmasıdır. Kamu politikaları sadece ülkenin sınırları içinde değil ülke sınırları dışında da etkileme düzeyi yüksek bir takım sonuçlar doğurur. Veya bazı kamu politikaları birkaç ülkenin birlikte eş anlı olarak

uygulamasını sonucunda anlam kazanır. Bu bağlamda kamu politikası karar alma süreçleri ve politika sonuçlarının analizi sadece siyaset felsefesini değil kamu yönetimi ve uluslararası ilişkiler, sosyoloji ve ekonomi alanlarını da içine alan interdisipliner bir form içinde değerlendirilmelidir. Çalışmamız kamu politik karar alma süreçlerini analiz ederek, olası kriz dönemlerinde ortaya çıkan risklere karşı alınan kamu politika kararlarını ele almaya amaçlamaktadır.

1.KAMU POLİTİKASINDA DEVLETİN ROLÜ

Devletin var olduğu süre boyunca çok çeşitli şekillerde yapılandığı, vatandaşı ile ilişkilerinde kimi zaman fazla otoriter, sınırlayıcı ve müdahaleci, kimi zamanda esnek, koruyucu ve sahiplenici bir rol üstlendiği söylenebilir. Bununla birlikte bazı ülkelerde üniter ve merkezîyetçi, bazılarında ise federal ve eyaletçi bir yapılanma içinde hareket ettiği görülür. Devletin vatandaşı ile arasındaki ilişki aslında karşılıklı bir haklar, sorumluluklar ve kurallar üçgeninde belirlenir. J. Rousseau tarafından ortaya atılan “Toplum Sözleşmesi” isimli yaklaşımında devlet ve vatandaşları arasında bir tür örtük sosyal sözleşme(mukavele) tesis edildiği varsayılır. Bu sözleşme ile devlet ve birey arasında bireyin doğduğu andan itibaren sarmalandığı birçok hak ve sorumluluklar belirlenir. Aynı şekilde başta yazılı anayasa geleneği olan ülkelerde demokratik anayasası ve diğer temel kanunları ile yazılı anayasa geleneği olmayan ülkelerde ise temel bir takım kanunlar ile bu hak ve sorumluluklar belirlenerek vatandaşların bunlara uyması beklenir. Bu kontratın temelinde yatan argüman ise aslında devletin bizzat *insan aklının ve iradesinin* bir ürünü olduğudur (J. Rousseau’dan çeviren Günyol, 2019). Çünkü insan doğal hayat içinde kurallardan yoksun bir hayat sürerken bir anda kurullarla ve yasalarla örülmüş bir yapı içine bile isteye girmeyi kabul etmiştir. Bu karar aslında tamamıyla özgür ancak savunmasız ve tehdit altında bireyden öncelikle savunma ve güvenlik ihtiyacının giderilmesi karşılığında sınırsız özgürlüğünden vazgeçmiş ve çeşitli norm ve kuralları olan bir toplumsal hayata evet demiş bireye doğru kayışı ifade eder. Önemli olan devletin bireyin özgürlüğünü yasalarla ne kadar sınırlayacağı ve birey ve grupların siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamına ne ölçüde müdahale edeceğinin belirlenmesidir.

Devletin bireylerin siyasal, sosyal ve ekonomik yaşamına müdahale derecesinin belirlenmesi aslında devletin yönetim şeklini de ortaya koyar. Daha otoriter rejimlerde devletin bu saydığımız alanlara müdahalesi çok yüksek düzeylere ulaşırken, liberal olarak tanımlayabileceğimiz özgürlükçü rejimlerde müdahalenin dozu giderek azalır. Örneğin ekonominin daralma dönemlerinde veya piyasa dengesinin kısa orta vadede bozulması durumunda vatandaşların bu olumsuzluklara karşı bir politika yapıcı olarak devletin müdahalesini talep düzeyi şiddetlenir. Aynı zamanda yaşanan bir doğal afet ya da sağlık ile ilgili bir tehdit durumunda ortaya çıkan olumsuzlukların giderilmesi için gerekli sosyal ve ekonomik müdahalelerin gerekirse bütçe açıkları pahasına tanzim edilmesi vatandaşlarca hoş karşılanabilir. Oysa ekonomik ve sosyal refahın yükseldiği dönemlerde devletin kamu politikaları yoluyla piyasa sisteminin işleyişine karşı müdahil olması pek de istenmez. Bu durumda açıkça ortaya koyduğu üzere, devlet müdahalesinin artış ve azalışı ile ekonomik konjonktür arasında döngüsel bir korelasyon mevcut olduğu söylenebilir. Tarihsel süreç de yapılan bu tespitin örnekleri ile doludur. Nitekim tüm dünyayı etkileyen 1929 Büyük Buhranı, 2008 Finansal Krizi ve şimdi içinde bulunduğumuz Covid-19 Pandemisi döneminde devletin ekonomik ve sosyal yaşamı etkileyecek her türlü kamu müdahale önlemine vatandaşların olumlu şekilde baktıkları mümkünse bu müdahalenin dozunun arttırılmasını destekledikleri görülmektedir. Bu durumu bir sarkaç metaforu ile de açıklamak mümkündür. Müdahale sarkacı devletin kamu politikaları yoluyla kriz dönemlerinde müdahalelerini arttırması refah dönemlerinde ise müdahalelerin dozunun azaltılması yönüne hareket etmektedir.

Günümüzde devletlerin ulusal sorunlara karşı ürettikleri kamu politikaları yanında ulus sınırlarını aşan yani tüm dünyayı tehdit eden sorunlarla da sık sık yüzleştikleri görülmektedir. Çevre kirliliğine bağlı olarak hava, su ve doğal kaynakların kirlenmesi, ozon tabakasında oluşan tahribat, uluslararası boyutta terör eylemleri, tüm insanlığı tehdit eden pandemiler ve salgın hastalıklar, zorunlu göçler gibi küresel zararlar devletlerin kamusal politikalarının çoğu zaman uluslar üstü bir boyutta planlanmasını gerektirmektedir. Bu durumda işaret ettiği üzere devletler bazen sınırları aşan tehditlerle ilgili politika üretirken başka bazı kamu politikası aktörleri ile de temasa geçerler. Bu aktörler başta Birleşmiş Milletler, Dünya Ticaret Örgütü, IMF ve Dünya Bankası gibi uluslararası kuruluşlardır ve Avrupa Birliği, Karadeniz Ekonomik İşbirliği, Güney Afrika Kalkınma Teşkilatı gibi kurumlarda devletlerin kamu politikalarını ciddi şekilde etkileme kapasitesine sahiptirler.

2. KAMU POLİTİKA TANZİMİNİNE TEMEL OLUŞTURAN KAVRAMLAR

Kamu politika teorisi içinde yer alan kavramları irdelerken hiç kuşkusuz ki kamu politikası kavramını öncelikli olarak ele almak gerekir. Bu bağlamda ilk tanımımız kamu politikasının kendine yönelik olacaktır. Kamu

politikası kısaca devlet ve yetkili organlarınca toplumu oluşturan bireyleri etkileyen kolektif kararların alınması ve alınan kararların kamusal mekanizmalar kanalıyla hayata geçirilmesi olarak tanımlanabilir. Kamu politikası yazınının önemli isimlerinde kabul edilen Dye'a göre kamu politikası devleti yöneten iktidar partisine mensup politika yapıcılarının(policy maker) yapmaya ve ya yapmamaya karar verdikleri şeylerin tümü olarak tanımlanabilir. Ayrıca Dye(1987) kamu politikaları aracılığı ile toplumsal çatışmaların önlenmesi, diğer toplumlarla olan ilişkilerin düzenlenmesi, toplum üyelerine kamusal mahiyetli mal ve hizmet arz edilmesi ve bunu finanse edecek mali kaynakların başta vergiler olmak üzere temin edilmesi görevlerini de kamusal politikalar çerçevesinde yürütür. Ayrıca kamu politikaları sosyal, ekonomik, politik ve bürokratik kurumlar ve işleyişin düzenlenmesi ile ilgili kararlar da alır. Bir diğer tanımda kamu politikası, devletin yasalardan güç alarak oluşturduğu otoritesinin mevcut olduğu her hangi bir konuda kurumları ve kurumlarının yetkili mercilerince yapılan her türlü eylem ve işlem olarak tanımlanmaktadır(Akdoğan, 2011). Bu tanımlardan yola çıkarak kamu politikası kavramını, bir kolektif ihtiyacı ya da toplumun çoğunluğunu etkileyen bir sorunu gündeme getirerek, çözüme yönelik alternatifleri ve en uygun politika tercihini belirleme eylemi olarak tanımlamak mümkündür. Ayrıca kamu politika yapıcılarının(policy maker) ve/veya onların denetimi ya da gözetimindeki diğer aktörlerin kriz dönemlerinde ortaya çıkan sorunları çözme yönünde planlı kararlarını ve eylemlerini de kamu politikası olarak tanımlayabiliriz.

Kamu politikası, devletin benimsediği ve uygulamaya koyduğu eylemleri ifade etmek içinde kullanılırken konuyla ilgili bir diğer kavram ise kamu politika analizi" kavramıdır. Kamu politikası analizi, devletin ürettiği politikalarının hangi süreçler içerisinde oluşturulduğunun tespit edildiği ve uygulama sonuçlarının incelenip değerlendirildiği bir eylem tarzını ifade eder. Kamu politikaları sisteminin temel unsurları, politika talepleri, politika kararları, politika söylemleri, politika çıktıları ve politika getirileri olarak sıralanabilir. Politika talepleri, devletin resmi ve yetkilendirilmiş politika yapıcılarından, hem toplum üyeleri hem de diğer başka aktörlerce(baskı grupları, sivil toplum kuruluşları, resmi ya da özel bürolar), politik süreç içinde eylemde bulunulması ya da bulunulmaması yönündeki taleplerden oluşur. Politika kararları, kamu politika yapıcılarınca, toplumsal refahı yükseltmek amaçlı kamu politikaları tanzim etme ve bunları muhataplarına duyurma biçiminde verilen kararlardır. Politika söylemleri, resmi mercilerce muhataplarına yöneltilen görüş ve söylemlerdir. Politika çıktıları ise politika kararları ya da bildirimleri doğrultusunda ortaya çıkan uygulama sonuçların ifade eder. Politika getirileri, bir eylemden ya da eylemsizlikten kaynaklanan beklenen ve beklenmeyen sonuçlardır" tümüne verilen genel addır (Yıldız, 2012).

Kamu politikalarının tanziminde yer alan aktörlerin kendi aralarındaki ilişkileri bağlamında da çeşitli kavramlar ortaya atılmıştır. Bu kavramlardan ilki "*Demir Üçgenler (Iron Triangles)*" adı verilen kavramdır. Üçgenin ayaklarından biri siyasetçiler, ikincisi bürokratlar ve üçüncüsü de baskı gruplarından oluşmaktadır. Bu yapıya dışarıdan etki etmek son derece güçtür (Kingdon.2003). Burada asıl mücadele seçilmişlerle yani politikacılarla, atanmışlar yani bürokratlar arasında yaşanmaktadır. Çünkü kamu politikalarının tanzim sürecinde üçgenin iki ayağını oluşturan bürokratlar ve politikacılar rekabet içine girebilirler ve bürokratlar politikacıları etkisizleştirilerek kendi yetki alanlarını ve bütçelerini genişletmek için çaba gösterebilirler. 1970'lerin sonundan itibaren gündeme gelen Kamu Tercihi Teorisi ekolünün temsilcileri "Maksimizasyon Yaklaşımı" adı altında bu durumu açıklamaya çalışmışlardır. Onlara göre seçmenler, bürokratlar ve politikacılar temel çıkar grupları olarak kendi faydalarını, iktidar sürelerini ve bütçelerini maksimize edecek şekilde kamu politikalarına yön vermek isterler. Aynı şekilde Niskanen'in "Bürokrat Yaklaşımı" adı altında ortaya koyduğu teorisinde de bürokratların bütçelerini ve dairelerini(bürolarını) yetki alanlarını genişletecek devlet bütçesinden daha fazla tahsisat alacak şekilde hareket ettikleri görüşü dillendirilmektedir(Dönmez, 2018). Niskanen'e göre bürokratlar kamu politika kararlarının alınmasında ve uygulama safhasında karar alma etkisine sahip kamu büro yöneticileridir ve kendi bürolarını dolayısıyla yetki alanlarını genişletmeye meyilli kamu politikalarını hayata geçirmeye isteklidirler (Büker, 2012).

Kamu politikası teorisinde karşımıza çıkan bir diğer kavram ise "*Politika Topluluğu*" (*Policy Community*)'dur, bu topluluk, ortak menfaatleri devletin tanzim ettiği politik kararlara bağlı olan ve bu yüzden örgütlenen gevşek bağlı topluluklar olarak tanımlanabilir (Skok 1995'den aktaran Yıldız, 2011:7-8). Çoğu zaman bu toplulukları oluşturan bireylerin sayısı, birbirleriyle menfaatleri dışındaki ortak paydalarının var olup olmadığı bile belirsizdir. Ayrıca bu topluluklar dışında, kamu politikalarını kendi menfaatleri doğrultusunda etkilemeye çalışan ve politika ağları oluşturan sivil toplum örgütleri, piyasa sistemi içinde faaliyet gösteren firmalar, kamu idareleri ve özel şahıslarda yer alabilir.

2.1 Kriz Yönetiminde Kullanılan Kamu Politika Yaklaşımları

Günümüzde doğal yaşamın çok büyük boyutlarda tahrip edilmesine dayalı bir takım olağan üstü doğa olaylarındaki(sel, deprem, kuraklık, doğal kaynakların tükenmesi vb.) artış, küresel ısınma, salgın hastalıkların vukuu bulması(pandemiler) ve daha da önemlisi, devletler arasındaki güç savaşları ve siyasi gerilimlerin, cephele ve cephesiz asimetrik savaşların artışı, terör eylemlerinin uluslararası boyutta yaygınlaşması gibi sorunlar tüm dünya için büyük krizlere yol açmaktadır.

Bu bağlamda hükümetler, reaktif, inaktif, preaktif ve proaktif politik süreçler sonunda toplumun tümünü kapsayan kolektif ve kamusal karakterli kararlar alarak devletin kriz dönemlerinde en rasyonel şekilde yönetimine uygun kamu politikaları üretmek zorunda kalırlar. Kamu politika analizinde öne çıkan krize dönük kamu politikalarından da kısaca bahsetmekte fayda vardır;

Reaktif Kamu Politikaları;(Uyumcul Yaklaşım), devletin kamusal alanda beklenmedik zamanlarda ve beklenmedik şekilde karşılaştığı krizlere ve olumsuzluklara karşı ilk anda geliştirdiği, krizin neden olduğu öncül problemlerin etkin ve en kısa zamanda çözümüne yönelik politikaları ifade eder. Bir başka deyişle, reaktif politikalar olayın gerçekleşmesiyle birlikte politika yapımcıların cari döneme en uygun şekilde sorun çözmeye dönük belirlediği politikalarlardır(Işığışık, 2020). Reaktif politikaları geçmiş odaklı olarak da tanımlamak mümkündür. Kamu politika yapımcılarının reaktif bir anlayış benimseyerek, zamanı geçmişe geri döndürmek için aktif bir girişimde bulunması bu anlayışın temelinde bulunur. Reaktif kamu politikalarında zaman aralığı genellikle kısa ve yakın zamana(saatler ve günler gibi) dayalıdır. Reaktif politikalar ilgili krizin oluşmasının ardından başlatılır. Kriz ile birlikte oluşan hasarın, büyümeden etkisiz kılınması, yeni olası hasarların önlenmesi, oluşan yaraların sarılması ile reaktif kriz yönetimine uygun kamu politikaları devreye sokulur(Koyuncu 2018).

Ackoff'a göre geçmiş deneyimlerden alınan referanslarla, krizlerin çözümüne ilişkin kamu politikaları üretmek ve krizi yönetmek daha optimal sonuçlar yaratacaktır(Ackoff 1999). Uyumcul yaklaşımda denilen reaktif kamu politika üretimi ile esasında ortaya çıkan ani durumlara uyum sağlayacak bir form yaratmak amaçlanmaktadır. Yine Ackoff'a göre reaktif stratejiler belirlenirken geçmişte yaşanan tecrübelerden primer olarak yararlanılır. Genellikle reaktif politikalar üreten kamu yöneticilerinin geçmişle bağlarının kuvvetli ve yeniliklere karşı dirençli oldukları gözlenmiştir(Ackoff, 1999).

İnaktif Kamu Politikaları; (Mevcut Odaklı Yaklaşım) TDK'ya göre kelime anlamı eylemsiz, etkisiz, statik olarak ortaya konan *inaktif* ve bu kelimeye dayalı yaklaşım geçmiş ve gelecekle ilgili tecrübeler ve olasılıklara marjla yaklaşır (<http://www.tdkterim.gov.tr>). İnaktif kamu politikaları bir anlamda statükocu bir yönetim tarzının ortaya koyduğu politika kararlarından oluşur. Bu yaklaşımda kamu politikaları anda kalmak bu günü muhafaza etmek üzerine kuruludur. Bu yüzden ortaya çıkan krizlere müdahalenin durumu iyileştirmek yerine daha da kötüleştirebileceği düşünülür(Ackoff, 1999). Statükocu bir yönetim anlayışını benimseyen ülkelerde eylemsiz kalarak krizlerle başa çıkmayı hedefleyen kamu kurumları ve bürokrasi kesimi varlıklarını sürdürebilmek için devletin asli kaynağı olan vergiler ve kamu fonlarıyla finanse edilirler.

Preaktif Kamu Politikaları; (Futurist Yaklaşım) Daha çok planlama anlayışına dayalı olan bu politika üretme yaklaşımında geleceğe ilişkin isabetli tahmin ve öngörüler ile kamu politikaları dizayn edilmeye çalışılır. Ackaoff'a göre preaktif yaklaşım tarzında kamu politikaları genellikle geleceğe yönelir. Ortaya çıkan kriz durumlarında ise bu yaklaşım, gelecek zaman diliminde krizin etkilerini en aza indirgeyecek uzun vadeli politikalara odaklanır. Özellikle SWOT analizleri yardımı ile kamu idarelerinin güçlü ve zayıf yanlarının belirlenmesi ve gelecekte ulaşmak istedikleri yolu belirleyecek stratejik planlarla hareket etmesi onları olası bir kriz durumunda da risk ve tehditlerden koruyacaktır (Ackoff, 1997).

Preaktif kamu politikaları sezgilerden ve yargılardan ziyade teknolojik gelişime uygun araçlar, bilim ve geçmiş tecrübelerden yararlanmayı önerir. Preaktivist politika yapımcıların aldıkları politika kararları ortaya çıkan riskleri minimize etme ve fırsatları en çoklaştırma eğilimindedir. Ayrıca kamuda geleceğe yönelik alınan kararlar ve hazırlanan bütçelerde politika tahminin yapan politika yapımcılarının sübjektif doğruluk yani samimiyet ilkesi çerçevesinde hareket etmesi esastır.

Proaktif Kamu Politikaları; (Regülatif ve Önleyici Yaklaşım) Proaktif politika yapımı tasarlanmak istenen geleceğe en uygun politika kararlarının alınıp daha sonra bu kararların uygulanma aşamasına getirilmesini ifade eder. Devletler genel olarak geleceğe yönelik önemli projeksiyonlar gerçekleştirme ve geleceği kendi politik hedefleri doğrultusunda yönlendirme eğilimi içindedirler. Özellikle kamu idarelerinin ortaya çıkan sorunlara çözmekten ziyade fırsat yaratmaya dönük çabaları veya olası bir takım sorunlar vukuu bulmadan

önce önlem olarak harekete geçme anlayışı proaktif yaklaşımın benimsediği hareket tarzıdır. Proaktif yaklaşıma hazır olan bir kurum reaktif yaklaşıma da hazırlıklı olur. Türkiye’de kamu idarelerinin genelinin reaktif yaklaşım ile yönetildiği, serbest piyasa sistemi içinde rekabet koşullarında varlığını sürdürmeye çalışan özel sektör kurumlarının çoğunun ise proaktif yaklaşım ile yönetildiği bir gerçektir(Tahtalıoğlu , Özgür, 2016). Kamu sektörünün yönetilme ve işleme mekanizması doğaldır ki rekabetçi özel sektörün işleyiş mekanizmasından farklıdır. Kamu idarelerinin kendilerine tahsis edilmiş kamu kaynaklarını reaktif yaklaşıma uygun uyumcul, anda ortaya çıkan sorunları çözüme odaklı bir yaklaşım benimsemesi kamu sektörünün verimliliğini de aşağı çekmektedir.

Zaman boyutu ile ele alınacak olursa proaktif yaklaşımda üretilecek kamu politikaları haftalar ve ayları içerecek bir süreci kapsar(Koyuncu, 2018). Proaktif kriz yönetimi ise kriz başlamadan evvel muhtemel kriz belirteçlerinin algılanması ve bu belirteçler doğrultusunda önleme ve hazırlık çalışmalarının yapılmasını öngörür.

Sonuç Yerine

Devlet adını verdiğimiz köklü ve kadim kurum, vatandaşından ve yasal kurumlarından aldığı yetkiyle ülke yönetiminde en yetkili merciidir. Çoğu zaman olağan günlük hayat içerisinde rutin kamu politikası kararları ile kamusal faaliyetler gerçekleştirilir, kamu gelirleri toplanır ve kamusal mal ve hizmetler arz edilir. Ancak bazı durumlarda karşılaşılabilecek doğal afetler, siyasi, askeri ve ekonomik krizler devletleri kısa, orta ve uzun dönemde politikalar üretmeye, önleme ve düzeltme amaçlı kamu politika kararları almaya mecbur bırakırlar. Krizin ilk ortaya çıktığı andan itibaren olası problemler büyümüden bunları bastırmaya dönük kamu politikaları reaktif ya da uyumcul kamu politikaları olarak adlandırılırlar.

2. aşamada ise krize neden olan kök sorunu bir daha tekrarlanmamak üzere ortadan kaldırılmaya yönelik orta ve uzun dönemli proaktif kamu politikaları tanzim edilir. Her durumda kamu politikası üretimi vatandaşların refahını en çoklaştırma amacına yönelik olmalıdır.

KAYNAKÇA

- Ackoff, R. L. 1997. Systems, messes and interactive planning, E. Trist, F. Emery, H. Murray (Ed.) The Societal Engagement of Social Science, Vol. III, University of Pennsylvania Press, Philadelphia, 417-438.
- Ackoff, R. L. 1999. Re-creating the corporation: A design of organizations for the 21st century, Oxford University Press, New York.p: 46-51.
- Akdoğan A. A., 2011.Türkiye’de kamu politikası disiplinin tarihsel izleri içinde Türkiye’de kamu yönetimi ve kamu politikaları. Editör Filiz Kartal, TODAİE, Ankara.
- Büker, H; 2012. “Bürokratlar ne ister? Kamu yönetiminde paradigma değişimi çerçevesinde bürokratik davranış kuramlarına bakış. Türk İdare Dergisi, Sayı:474, p:39-30.
- Dönmez, Ö. 2018. Kamu Tercih Teorisi Perspektifinde Bürokrat Davranışı, Şeffaflık ve Yolsuzluk, Social Science Studies Journal Vol.4 Issue:22, p: 4032-4033.
- Dye, T. R. 1987. Understanding public policy. (4th ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall. <https://idoc.pub/documents/understanding-public-policy-by-thomas-dyepdf-klzdd2xrw7lg>, [10.08.2020].
- İşığışok, E, 2012. Yönetimde proaktif ve reaktif yaklaşım. Ekohaber Sitesi, http://www.ekohaber.com.tr/ekohaber-25-09-2012-yazisi-yazi_id-15854.html, [10.08.2020]
- Kingdon, J.W. 2003. Agendas, alternatives and public policies. New York: Longman, 2nd Edition, p:33.
- Koyuncu, S. 2018. Temel dinamikleri bakımından kamu diplomasisi yaklaşımları: Türkiye ve ABD. Harsiyât - İlmî, Harsî ve İçtimaî Araştırmalar Dergisi Hakemli, Elektronik, Süreli Dergi Cilt: 2 Sayı: 3.p:18-21.
- Rousseau, J. J., (1762). Toplum sözleşmesi. Çevirmen Vedat Günyol, 27. Baskı, 2019, p:3-16.
- Skok, J.E. 1995. Policy issue networks and the public policy cycle: A Structural-functional framework for public administration, Public Administration Review, 55(4), p: 325-332.

Tahtalıoğlu H, ve Özgür, H. 2016. Stratejik planlama yaklaşımları perspektifinde KARACADAĞ Kalkınma Ajansı stratejik planı (2011-2015). İşletme ve İktisat Çalışmaları Dergisi Cilt 4, Sayı 2, 2016,p.46-56.

Yıldız, M. 2011. Kamu politikası ders notları TÜBA Açık Ders Malzemeleri,
<http://www.acikders.org.tr/mod/resource/view.php?id=2787> [04.08.2020]

CYBER CRIME AND CYBER ATTACKS IN THE AGE OF COVID-19

Vanshika Malik^{1*}, Nikita Oberoi²

^{1*}University of Delhi, Department of Political Science, New Delhi, India

²University of Delhi, Department of Political Science, New Delhi, India

Abstract

The unanticipated and unprecedented Corona virus (COVID-19) pandemic has brought the world to a standstill. The cybercriminals take unfettered advantage of the common folks forced to resort to online media to keep their lives going in such trying and testing times. The pandemic is much more than a health crisis; it is also an unparalleled socio-economic crisis. With the world being vulnerable right now, cybercriminals are definitely capitalising on the crisis. This pandemic has become a platform for a unique set of cyber-crime and cyber-attacks that have affected the society and the businesses.

Started in 2019, this infectious disease has swiftly become a global crisis. By March 2020, half of the world's population has been asked or ordered to stay home by their governments to prevent the spread of the deadly Covid-19 virus. In a nutshell, the routine of the world's population has been altered. With mass quarantine, schools and universities were shifted to online medium; skilled workers started working from home; businesses became online via personal devices.

This paper analyses the increase in cybercrime and highlights the varieties of cyber attacks experienced by the people globally during the pandemic. Cyber threats are continuously evolving so as to adapt to the changing behaviour and trends of the digital citizens. Change in global trends and the subsequent cyber-attacks are analysed to disclose the modus operandi of cybercriminals. This analysis shows the world being digitally dependent; how innovative and adaptable the cybercriminals are to the ever-changing global behaviour.

Keywords: Corona virus (COVID-19); cyber crime; cyber criminals; pandemic; digital users

1. INTRODUCTION

First identified in December 2019 in Wuhan, China the corona virus disease or COVID-19 has brought the whole world and its administrations on its knees within a span of three months. Declared a pandemic by the WHO in March 2020, this infectious disease (COVID-19) is in the making of creating disastrous social, economic and political effects that will leave a massive footprint in the world.

As a response to the crisis, the governments all over the world have introduced protective measures to suppress the effects of the virus. Measures like spatial distancing and complete/partial lockdown of the infected areas.

With the countries being in a state of complete lockdown, it has forced people and organisations to adjust to the new ways of work and life. They had to curb their daily outdoor errands and switch the

medium of their daily workings. As a result, digital connection is being used to maintain private and professional connections.

1.1. Why is there an increased internet usage?

After the introduction of complete lockdown by the governments, people are now at home to curb the spread of the virus. The fear of the disease, the fear of the unpredictable future and financial insecurity has increased the levels of stress and anxiety among masses. All the time spent at home may lead to imbalanced routine and indulge in addictive coping strategies, to alleviate the depressed mood, like substance abuse, online video games, online streaming channels, use of social media apps, pornography, surfing the internet etc.

Millions of people are now reliant on digital platforms to ease boredom. Online streaming services like Netflix, Disney+, and Amazon Prime have seen a significant growth. The offices and schools around the world have now shifted to our home via internet. Student's assignments and lectures, and employees work from home on apps like Zoom, Google hangout, Microsoft teams etc.

Also with the rapid spread of corona virus, the need for more information has risen rapidly. By May 12, 2020 the search for – ‘can children pass on coronavirus?’ spiked around the world. By March 15, 2020 the search trend for –‘coronavirus’ saw a 100% increase around the world.

In essence, COVID-19 has drastically changed the way we live our lives.

1.2. Effect of COVID-19 on cybercrime

With the world adapting to practices like social distancing and remote working/studying, telecommuting is our new reality, which is proving to be a boon for the cybercriminals. Increased digitalization is seen in leading organisations, educational institutions, for maintaining personal connections and easing boredom.

With the governments focus on the state's dire health and economic conditions the cyber fraudsters are definitely treating this plight as a golden opportunity.

2. CHANGE IN CYBERCRIME DURING COVID-19

Cybercrime is a dynamic phenomenon, which adapts to the changing trends of the users. So in an attempt to capitalise on corona virus fears, the cyber scammers have devised innovative techniques to breach the privacy of the uninformed and the confidentiality of the organisations.

Cybercriminals are targeting people's heightened anxiety and stress levels during this pandemic, luring them into clicking and forwarding information stealer links.

As a global response to the pandemic, social distancing has driven everyone to be digitally reliant more than ever. This amount of online activity has compromised the online security of not only the users, but has made the government agencies vulnerable too.

3. COVID-19 FRAUD: A GLOBAL ISSUE AND ITS VARIANTS

3.1 Phishing and Impersonation of legitimate organisations/websites

The most common form of illicitly extracting information virtually is phishing. An activity which targets the uninformed and the unwary, making them believe they are interacting with a trusted and legitimate source. The phishing scams are designed to drive the users towards fake websites where they are deceived into downloading malware laced files or entering financial and personal information.

Cyber criminals follow the global trends and strategise according to it. Cybercriminals have engaged in a number of campaigns around the theme of CIVID-19, using SMS, WhatsApp, and email to distribute web pages that spoof government portals and collect personal information.

Phishing themes during the pandemic-

- Spoofing international/governmental websites
- Offers of financial support
- Offers of corona testing kit/vaccines
- Donation scams
- Corona tracking facility

Examples of phishing via SMS,

“Due to Coronavirus pandemic worldwide, Netflix is giving some free pass for their platform during the period of isolation. Run on the site because it will end quickly!”

<https://netflix-usa.net/?free-isolation-period>”

“Because of the COVID-19 outbreak we are giving out free iphone-11smartphones to help you spend time at home. Go to <https://apple11.info/Dl7uyF10>”

“Hi Customer,

*We tried product pickup however, you were not available. To reattempt please call 18*****96 within 48hrs*

-Team Brand Factory Online”

“Someone who came into contact with you tested positive or has shown symptoms of COVID-19. It is recommended to self isolate and/or be tested Please log in via <https://bit.do?dq3WJ> for further guidelines.”

According to multiple reports, cybercriminals are now developing and putting out several covid-19 related websites on a daily basis to host phishing attacks, distribute malware-laced files etc for tricking users into paying for fraudulent cures, vaccines or supplements.

Adapting to the crisis, the cyber attacks on international and state level governmental agencies are on a rise. The world feeling vulnerable, hungry for information and sympathetic to the cause falls into the cyber trap. Hackers are making fake COVID-19 fund sites to steal from users. Cyber fraudsters have come up with varieties of tactics, which vary region by region.

In March 2020, the hackers targeted the **World Health Organization (WHO)**. In this incident, attackers created a fake website to imitate a login screen used by WHO employees. End goal-Stealing info and deliver malware.

In USA, several phishing campaigns using coronavirus lures have been targeting individuals impersonating the U.S. Centres for Disease Control and Prevention (CDC) officials and virologists, warning of new infections in the victims’ area and providing “safety measures.”

In another phishing campaign, attackers impersonate the United States Agency for International Development (USAID) and solicit crypto currency donations, supposedly to support COVID-19 relief.

In UK, attackers impersonate Her Majesty’s Revenue and Customs via email offering grants to UK taxpayers who have lost jobs owing to COVID-19. The link takes the user to a near mirror image of the original website that attempts to collect information, including tax and insurance ID numbers.

“ALERT FROM HMRC

Due to the COVID-19 pandemic, residents can claim a tax rebate to help support them during the crisis, based on your income. Check the following link to see how much you are eligible for: <https://uk-grants.com>”

In India attacks have soared 86% in the four weeks between March and April, according to a [recent Reuters report](#). Fake discounted offers of Reliance Industries telecom arm Jio and streaming service Netflix Inc were seen during the lockdown.

On 28 March 2020 the “PM CARES” fund was established to collect donations from citizens to support coronavirus response. The Maharashtra Cyber police report 78 cases of false donation links, some of which were spread on social platforms such as Facebook and TikTok.

In addition to that numerous fake United Payment Interface ([UPI](#)) IDs have surfaced with similar IDs in order to defraud individuals donating towards the cause. The [Press Information Bureau](#) (PIB) highlighted the menace of the fake UPI IDs that surfaced since the establishment of the fund – with almost similar names to that of the correct UPI ID of the fund or using the same Virtual Payment Address (VPA) whilst registering the ID on other APIs. It is so sad to see that even in the midst of such a serious humanitarian crisis like COVID- 19, these cyber criminals can only think of opportunism and theft.

JANUARY AND FEBRUARY

- sudden spike in malicious online activities as the pandemic becomes a fertile ground for the cybercriminals
- Emotet trojan malware targets Japan
- fake health care advisories are used to steal computer data globally

MARCH

- Phishing attack on World Health Organisation (WHO)
- DDoS attack on the US Department of Health and Human Services

APRIL

- attackers impersonate the White House, offering COVID-19 guidance
- malicious actors are impersonating the U.S. Small Business Administration in email phishing campaigns highlighting the CARES Act.

MAY

- Ransomware phishing hits healthcare giant magellan
- new italian ransomware impersonates COVID-19 tracing app
- phishing fraudsters impersonate HSBC bank and deploy a trojan

JUNE

- phishing campaign impersonates UK government's Small Business Grants Fund
- researchers report high volume of malicious COVID texts

JULY

- Indian police warns against Covid-19 Phishing campaigns, imitating official governmental sources.

3.2 Malicious applications and Malware attacks

More people being active online mean more opportunities for cyber hackers. Given that many people are isolated at home and desperate for corona related information, they turn to apps or websites. Cybercriminals have started creating huge number of fake mobile applications with almost similar names to that of the legitimate application.

In India in the month of April 2020, the Aarogya Setu app was launched to keep track of COVID-19 positive patients. By the month of May, a high rise in phishing attacks in the name of the Aarogya setu application was witnessed. Scammers are taking advantage of the inquisitiveness of internet users during this pandemic.

In the month of March 2020, the DomainTools security had warned about a malicious domain (*coronavirusapp[.]site*) distributing a fake coronavirus tracker app which provides the users tracking and statistical information about COVID-19. Once downloaded and run, the app locks the screen of the device and shows a ransom note claiming the device has been encrypted. In the same month, Malwarebytes researchers warned about an app that delivers information stealing malware while purportedly showing users recent coronavirus cases.

Corona tracking apps is vital in curtailing the virus's spread by keeping the masses informed, but cyber security fears may make these apps unpopular with users.

Also malware attacks are increasing in quantity and evolving their choice of targets. Malware campaigns now target individuals and businesses as well as government agencies and the healthcare sector. The reason for increased malware attacks is the combination of insecure home IT and high possibility of clicking on COVID-19 themed emails.

Report from the firm Beazley shows a 25% increase in ransomware attacks in the Q1 of 2020 as compared to Q4 of 2019. The most affected sector being the healthcare sector.

One such malware attack, is 'Corona virus Maps' – a malware infecting PCs to steal passwords. Hackers are creating fake coronavirus maps to spread malware.

Dharma malware, evolved from CrySIS, went rampant during the month of June and July. This crypto-virus has reappeared with new variants with extensions like - .data, .null, .base, .club, .prnds, .dtbc, .hlpp and many more.

Emotet malware is another active malware. Hosting on the coronavirus fears, the scammers distribute emails with the subject like,

“Break! COVID-19 solution announced by WHO. Learn the method”

“Latest updates on CoronaVirus”

Opening the email, an Obfuscated script begins to run and install a Powershell script and download emotet malware and other vicious payloads to extract additional data from the system.

Report from the firm Beazley shows a 25% increase in ransomware attacks in the Q1 of 2020 as compared to Q4 of 2019. The most affected sector being the healthcare sector.

In United Kingdom, in the month of March, the Maze Ransomware was used to target clinical testing firm Hammersmith Medicines Research, it threaten to publish the patient records online, thereby putting the healthcare organisations at risk of the violation of General Data Protection Regulation.

REvil or Sodinokibi ransomware targets service providers. They target the vulnerable devices to deploy the malware for collecting data. REvil's most high profile attacks include Travelex in January and US law firm Grubman Shire Meiselas & Sacks in May.

Unlimited amount of malware, malicious domains and its variants are generated during this health crisis. Besides the one mentioned above are – NetwiredRC, NetWalker, Ginp etc.

As the corona virus continues to spread, more applications and websites will be generated to monitor its growth, which will likely lead to an increase in corona themed malware and its variants in the future.

3.3 Videoconference takeover

Also the global businesses big and small becoming increasingly reliant on video-conferencing facilities like Zoom, has given the opportunity to cybercriminals to capitalise.

People are turning to online platforms as a means of adjusting to life during the COVID-19. In many cases, it's being used by people who are working remotely for the first time. The role of VPNs in this new paradigm is to keep remote workers' connection private and secure. The increased [use of videoconferencing software](#) and VPN tools has encouraged cyber scammers to look for vulnerabilities in these solutions and exploit them to steal sensitive data. Also the global businesses big and small becoming increasingly reliant on video-conferencing facilities like Zoom, has given the opportunity to cybercriminals to capitalise and steal corporate secrets.

But the bad news is, some popular virtual meetings applications turned out to be awfully insecure. For instance, the service called [Zoom](#) has security flaws. According to data from cyber security company BrandShield, in March the [number of daily Zoom meeting participants reaches over 200 million](#) as compared to 10 million in December.

With this the number of domains containing the word 'Zoom' also hugely increased during March, with hundreds appearing every day by the end of the month.

3. RESULTS

The analysis of this research paper is that cyber crooks never let a good crisis to go to waste. They're always operating, changing their game, and come up with new and improved tactics during this pandemic to make money. They observe that governments were offering financial payout to people whose livelihoods were affected by the crisis, the healthcare sectors are issuing advisories or the organisations are providing protection facilities against the virus.

It is also observed that with remote working, there is an increase of digital presence, especially of the people who are not informed of the cyber risks. Therefore, cyber scammers capitalise on this naivety.

A loose correlation between COVID related announcements and the corresponding cyber attacks are also visible. If the government of a state is announcing corona relief packages, it is only a matter of time that the cybercriminals will adopt this as their new cover for phishing attacks.

Cyber criminals are transitioning the old cyber scamming techniques around the covid theme and turning them into more gullible and harmful techniques to lure the users, like phishing, malware attacks or impersonation of legitimate application and websites. But a high increase in the traditional techniques of cyber attacks is also visible like credit skimming in online shopping, sextortion or porn scams, DDoS attacks, ransomware attacks etc.

Another analysis observed that the modus operandi of cybercriminals is that cyber attacks start with a phishing campaign which directs the user to link or download a file. These links and files act as the carrier of malware-laced files, which, when installed leads to information theft or financial fraud.

4. CONCLUSION

The global society will take its due time to recover from the pandemic. The health risks are not the only bane that comes with this global crisis. This paper focus on exploring the impact of COVID-19 on the world of cybercrime and the threats it unleashes. The cybercriminals are minting money on the general public fear and their thirst for information, 'work from home' employees and by impersonating as legitimate organisations. There has been an influx of fake applications, fake websites of legitimate organisations, Covid-10 themed malware and phishing attacks. It is evident that the security conditions of many organisations are withering as they were not prepared to be digitally reliant. The time is apt for cyber security education due to the increased amount of digital users, who are unaware of the cyber risks. The Covid-19 will alter our lives with new routines, new work methods and new cyber security threats. In the post COVID-19 period, it will be expected from all organisations (government or private) to amend their cyber security provisions and make new policies.

REFERENCES

- Charlton, Emma. (2020, May 12). How COVID-19 has changed what we search for online. World Economic Forum. <https://www.weforum.org/agenda/2020/05/google-trends-search-online-coronavirus-covid-19/>
- D. Desai. (2020, May 14). Cybercrime in India Surges Amidst Coronavirus Lockdown. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/ronakdesai/2020/05/14/cybercrime-in-india-surges-amidst-coronavirus-lockdown/#74f6236392e2>
- Sreedhar, Nitin. (2020). How covid-19 became a fertile ground for cyber criminals. <https://www.livemint.com/mint-lounge/features/how-covid-19-became-a-fertile-ground-for-cyber-criminals-11591099416628.html>
- Howlett, Tony. (2020, April 28). Using video conference tools securely during COVID-19. <https://securityboulevard.com/2020/04/using-video-conferencing-tools-securely-during-covid-19/>

Solomon, Howard. (2020). Cyber Security today: More on COVID-19 scams, beware of Zoom and video conference hijacking and more. <https://www.itworldcanada.com/article/cyber-security-today-more-on-covid-19-scams-beware-of-zoom-and-video-conference-hijacking-sms-cons-also-a-win10-update-for-vpn-users/429182>

Bannister, Adam. (2020, July 2). Coronavirus and Cybercrime: Scammers shifting tactics revealed at Akamai event. <https://portswigger.net/daily-swig/coronavirus-and-cybercrime-scammers-shifting-tactics-revealed-at-akamai-event>

Ferbrache, David. The rise of ransomware during COVID-19. <https://home.kpmg/xx/en/home/insights/2020/05/rise-of-ransomware-during-covid-19.html>

Interpol. (2020). Cybercrime: COVID-19 Impact. INTERPOL General Secretariat 200, quai Charles de Gaulle 69006 Lyon France

<https://arcticwolf.com/resources/covid-19>

Cynthia, Harvey. (2020). Cyberattacks on the rise during the pandemic. https://www.informationweek.com/strategic-cio/security-and-risk-strategy/10-cyberattacks-on-the-rise-during-the-pandemic/d-d-id/1338155?_mc=rss%5Fx%5Fiwr%5Fedt%5Faud%5Fiw%5Fx%5Fx%2Drss%2Dsimple&page_number=2

O'Flaherty, Kate. (2020, July 2). Zoom Security: Can you trust Zoom?. Forbes. <https://www.forbes.com/sites/kateoflahertyuk/2020/07/02/zoom-security-100-new-features-later-can-you-trust-zoom-yet/amp/>

Agrawa, Aditi. (2020). <https://www.medianama.com/2020/05/223-covid19-apps-states-not-properly-tested-rajesh-pant/>

Bolster. (2020). Bolster's Q1 2020 State of Phishing and Online Fraud Report. <https://www.businesswire.com/news/home/20200513005152/en/Bolster%E2%80%99s-Q1-2020-State-Phishing-Online-Fraud>

Kessem L, Vila A. (2020). Emotet Activity Rises as It Uses Coronavirus Scare to Infect Targets in Japan. <https://securityintelligence.com/posts/emotet-activity-rises-as-it-uses-coronavirus-scare-to-infect-targets-in-japan/>

Macedo J, Singleton C. (2020). COVID-19 Cybercrime Capitalizing on Brazil's Government Assistance Program. <https://securityintelligence.com/posts/covid-19-cybercrime-capitalizing-on-brazils-government-assistance-program/>

MARİ KENTİ'NİN TARİHİ KAYNAKLARI**THE HISTORICAL SOURCES OF MARI CITY**

Assist. Prof. Dr. Mehtap Dinçer^{1*}

¹ Assist. Prof. Dr., Burdur Mehmet Akif Ersoy University, Faculty of Education, Turkish and Social Sciences Education Department, Burdur, Turkey

ORCID ID: 0000-0002-6334-9184

Özet

Sami göçlerinden biri olan, MÖ III. binyıl sonu ile MÖ II. binyıl başlarında gerçekleşen, Amurru göçleri Mezopotamya'nın siyasi haritasında önemli değişiklikler yaratmıştır. Dönemin tarihi kayıtları ve arkeolojik kalıntılar göz önüne alındığında bölgede birçok yeni siyasi oluşumun ortaya çıktığı görülmüştür. Bu siyasi oluşumlardan bazılarının merkezleri de zamanla Mezopotamya'nın zengin ve müreffeh kentlerine dönüşmüştür. 1933'lerde başlayıp yakın bir tarihe kadar, Orta Fırat bölgesinde, gerçekleştirilmiş olan arkeolojik çalışmalar neticesinde ortaya çıkarılan Mari kenti de dönemin birçok açıdan önem arz eden merkezlerindedir. Mari konumunun, ekonomisinin, siyasi ve diplomatik ilişkilerinin sağladığı veriler sayesinde eski Yakın Doğu tarihini saklayan bir hazine olarak günümüzde de önemini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: Mari, Amurru, Tell Hariri.

Summary

Amurru migrations which is one of the Sami migrations, late 3rd to early 2nd millennium BC, have created important changes in the political map of Mesopotamia. Considering the historical records and archaeological ruins of the period, it has been seen that many new political formations emerged in the region. The centers of some of these political formations have also turned into rich and prosperous cities of Mesopotamia over time. The city of Mari which was discovered as a result of archaeological studies carried out, starting in the 1930s and until recently, in the Middle Euphrates region is one of the most important centers of the period, too. Starting in the 1930s and until recently, in the Middle Euphrates region, the city of Mari which was discovered as a result of archaeological studies carried out is also one of the most important centers of the period from many perspective. Mari still maintains its importance today as a treasure that protects the history of the ancient Near East thanks to the advantages of its position, economy, political and diplomatic relations.

Keywords: Mari, Amurru, Tell Hariri.

GİRİŞ

Fransızlar, 1916 yılında İngiltere ve Fransa arasında gerçekleştirilen gizli Sykes Picot anlaşmasına dayanarak 1920'de Suriye'yi nüfuzları altına almışlar ve bu süreç 1946'ya kadar devam etmiştir. Suriye'deki Fransız arkeolojisi aslında 19. yüzyılın ortalarından itibaren gelişmiştir ve Fransız Mandası döneminde (1920-1946) doruğa ulaşmıştır. Bu dönemde Yakın Doğu'da (Suriye-Lübnan) büyük arkeolojik çalışmalar başlatılmıştır. René Dussaud da 20 yıl boyunca bu arkeolojik çalışmaların genel koordinatörü olarak görev yapmıştır. Başlatılan arkeolojik araştırmalar kısa sürede meyvelerini vermeye başlamış önemli keşifler yapılmıştır. Antik Mari kentinin keşfi de bunlardan biri olmuştur¹. Çalışmamızın ilk bölümünde Yakın Doğu'nun simgesel miras alanlarından biri olan Mari'nin keşfi ve Mari'deki kazıların tarihsel özeti sunulmaya çalışılmıştır. Bunun yanı sıra Mari'den gelen çeşitli türdeki verileri bir araya getirerek arşiv materyaline atıfta bulunan akademik çalışmaların ana gövdelerinin tanıtılması amaçlanmıştır.

MARİ'NİN KEŞFİ

Ocak 1934'te Tell Hariri'de ilk çivi yazılı belge gün yüzüne çıkarılmadan önce, Mari kenti diğer antik metinlerde saklanan referanslar dolayısıyla biliniyordu². Kraliyet Sümer Listesi'ne göre Mari, altı kralın, Kish tarafından yenilene kadar, 136 yıl hüküm sürdüğü tufan sonrası bir kentti. Aynı zamanda Akadlı Sargon da birçok kraliyet yazıtında Mari'ye atıfta bulunuyordu. Kent, MÖ 1760 civarlarında, Fırat bölgesinde, Babil kralı Hammurabi'nin fetihleri dolayısıyla da kayıt altına alınmıştı. Ancak bu metinsel referanslara rağmen, Mari kentinin Fırat vadisindeki kesin konumu bilinmiyordu³.

İncil arkeolojisinin babalarından biri olarak bilinen William Foxwell Albright, antik Mari kentinin günümüzdeki yerini bulmaya çalışan ilk kişi olmuştur. 1925 yılında, onu Kudüs'ten Bağdat'a götürecek uzun bir keşif gezisinde Albright, Orta Fırat'taki Halep'ten Abu Kemal bölgesine ulaşmış, bu alanda Tell Hariri'nin de dahil olduğu birçok arkeolojik alanı araştırmıştır. Ancak bu ilk araştırmada Mari'nin keşfini gerçekleştirememiştir. Çünkü Albright, bu alanı antik Mari kenti olmak için Fırat'tan çok aşağıda ve çok uzakta bir yer olarak değerlendirmiştir⁴. Sonuçta kentin keşfi Albright tarafından gerçekleştirilememiştir.

Antik Mari kentinin asıl kâşifi olan André Parrot da, şüphesiz 20. yüzyıl Suriye ve Mezopotamya arkeolojisinde önemli bir figürdür. Eski ahite olan ilgisi onu Paris'te Sorbonne Üniversitesi'nde Semitik dil kurslarına, özellikle de İbranice'ye yöneltmiştir. Bununla birlikte Louvre Müzesi'nde eski eserler koordinatörü olan René Dussaud'tan da Filistin arkeolojisi ve epigrafisi ile ilgili dersler almıştır⁵.

Parrot'un Tell Hariri'de çalışmaya başlamasından iki ay kadar önce, Irak sınırındaki Abu Kemal askeri karakolunda görevli, bir Fransız subayı olan, teğmen Étienne Cabane'ye yerli halk tarafından bölgenin kuzeyindeki bir tepede, tesadüfen bulunan bir heykelle ilgili haber ulaştırılmıştır⁶. Haberlerle ilgilenen Cabane, bilgiyi doğrulamak için Tell Hariri'ye gitmiştir. Orada, hala yarısı gömülü halde bulunan büyük, başsız bir heykelle karşılaşmıştır. Cabane, bu heykeli önce Abu Kemal'e, daha sonra Halep

¹ İdris Yücel, "Suriye'de Fransız Mandası Ve Asar-I Atika Araştırmaları", 100. Yılında I. Dünya Savaşı. Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Araştırma Merkezi, Ankara, 2015, s.1.

² Jack M. Sasson, "The King And I A Mari King in Changing Perceptions", *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 118, No. 4, 1998, s. 453.

³ Juan-Luis Montero Fenollós, André Parrot, "Y El Renacimiento De Mari En El Valle Del Medio Éufrates Sirio, Descubriendo el antiguo Oriente", *Pioneros y arqueólogos de Mesopotamia y Egipto a finales del S. XIX y principios del s. XX*, Bellaterra, (Ed) R. Da Riva – J. Vidal, Barcelona 2015, s. 216.

⁴ Montero, a.g.m., s. 216.

⁵ A.g.m., s. 216.

⁶ Yücel, a.g.m., s.1.

Müzesi'ne taşıtmıştır. Ardından, 28 Eylül 1933'te, arkaik tarzdaki bu heykelin keşfini bildiren bir rapor Beyrut merkezli Eski Eserler Müdürlüğü'ne ve günler sonra da Louvre Müzesi'ne iletilmiştir⁷.

Parrot'un eski hocası René Dassaud, Parrot'a Tell Hariri'de bulunan "Sümer tarzı" bir heykelin keşfi hakkında bilgi vermiş ve Parrot'dan buradaki kazı çalışmalarını yürütmesini istemiştir. Bu çağrı Parrot'u 1933-1974 yılları arasında yirmi bir sezon için Mari kazılarının yöneticisi yapmıştır⁸. 1 Aralık 1933'te, Fransa Ulusal Müzeleri adına André Parrot Tell Hariri'deki kazı çalışmalarının başına getirilmiştir⁹.

KAZI ÇALIŞMALARI VE SEÇİLMİŞ KAYNAKÇA

Antik kentte 1933-1939¹⁰, 1951-1954 ve 1960-1974 yıllarında gerçekleştirilen kazı çalışmaları André Parrot tarafından yürütülmüştür. 1979 - 2004 yılları arasında sürdürülen kazı çalışmaları ise Jean-Claude Margueron'un yönetimi altında sürdürülmüştür. Margueron ilk olarak 1954'te Parrot'un ekibinde çalışmış ve 1979'da Mari kazılarının direktörü olmuştur. 2005 yılında ise Mari kazılarının yönetimini Pascal Butterlin'e devretmiştir. Çalışmalar Butterlin'in yönetiminde 2005 yılından 2012 yılına kadar sürdürülmüştür¹¹. Kazı çalışmalarının 2012 yılında kesintiye uğramasının nedeni, 2011 yılında başlayan ve günümüze kadar devam eden Suriye iç savaşıdır. Kazıların sürdürüldüğü saha silahlı çetelerin kontrolü altına girmiş ve büyük çapta yağmaya maruz kalmıştır. 2014 yılı Unesco resmi raporu bölgede yaşanan olayların antik kentte bulunan kraliyet sarayı, hamamlar, İhtar tapınağı ve Dagan tapınağı üzerinde ciddi tahribatlar oluşturduğunu ortaya koymuştur¹².

Parrot, önderliğindeki ilk kazı çalışmaları 14 Aralık 1933'te Cabane'nin parçalanmış heykeli bulunduğu yerde başlamıştır. Parrot'un, bu ilk dönem kazı ekibinde Gustave Tellier kazılardan sorumlu kişi olurken mimar Paul François, fotoğrafçı André Bianquis ve tercüman Dagher Matta da ekibin diğer üyelerini oluşturmuştur. Bu ekibin Ocak 1934'te, sitenin batı sınırında gerçekleştirdiği kazı çalışması sonucu, İhtar'a adanmış bir tapınak keşfedilmiştir; tapınakta bulunan bir heykelin üstünde yer alan "Mari kralı" "Lamgi-Mari" ifadesi sayesinde, sitenin Sümer kraliyet listelerinde belirtilen şehirlerden biri ve Tufan'dan sonra X. hanedanının merkezi olarak anılan antik kent olduğu tespit edilmiştir. Böylece Tell Hariri'nin daha önceki kaynaklarda adından bahsedilen antik Mari kenti olduğu kanıtlanmıştır¹³.

İhtar tapınağı gün yüzüne çıkarıldıktan sonra Parrot, sırasıyla Büyük Kraliyet Sarayı'nı ve ardından şehrin dini merkezinin binalarını, özellikle yüksek teras ve onu çevreleyen tapınakları keşfetmiştir. Büyük Kraliyet Sarayı'nda bulunan binlerce tablet, bu binalarda keşfedilen istisnai nesnelere dizisiyle birleştiğinde, MÖ 3. ve 2. binyılın başındaki Mari tarihini anlamayı mümkün kılmıştır. İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcında, Parrot ve ekibi antik kentteki ünlü tapınakları ve sarayı zaten gün ışığına çıkarmış durumdaydı; savaştan sonra yeniden başlayıp 15 kazı sezonu daha süren araştırma yeni kutsal alanların keşfedilmesine de zemin hazırlamıştır¹⁴.

Parrot önderliğinde gerçekleştirilen dördüncü sezon kazılarından sonra, sarayın odalarında bulunan tablet ve tablet parçalarının sayısı Parrot tarafından 20.000 olarak tahmin edilmiş ve tabletler Suriye'den alınarak Louvre'a taşınmıştır. Burada bunları ilk inceleyen François Thureau Dangin olmuştur. Belgelerin ilk tasnifini yaparken tabletlerin çoğunun MÖ 18. yüzyılın ortalarına, Babil Kralı

⁷ Elizabeth Knott, "Imagining Mari: Jean-Claude Margueron and the Archaeology of Tell Hariri", *Near Eastern Archaeology*, Vol. 79, No. 1, 2016, s.37.

⁸ Montero, a.g.m., s. 221.

⁹ A.g.m., s. 216.

¹⁰ Kazılar 1939-1951 yılları arasında II. Dünya Savaşı nedeniyle kesintiye uğramıştır.

¹¹ Elizabeth Knott, "Mari Capital of Northern Mesopotamia in The Third Millenium: The Archaeology of Tell Hariri on The Euphrates, By Jean-Claude Margueron. Oxford, UK and Philadelphia, PA: Oxbow Books, 2016. s. 36.

¹² <https://en.unesco.org/syrian-observatory/news/mari-tell-hariri> (Erişim Tarihi: 01.08.2020)

¹³ Moshé Anbar, *Les tribus amurrites de Mari*, Freiburg, Schweiz: Univ Verl.;Cöttingen :Vandenhoeckund Ruprecht, 1991, s. 7.

¹⁴ Daniel E. Fleming, *Democracy's Ancient Ancestors Mari and Early Collective Governance*, Cambridge University Press, 2004, s. 4.

Hammurabi'nin zamanına, ait olduğunu belirlemiştir. Dangin aynı zamanda kraliyet arşivlerinden bazı mektupları "Textes de Mâri"¹⁵ başlığı altında yayınlamıştır, bu alanda yayın yapan ilk kişi olmuştur. Metinlerin düzenlenmesi görevi Dangin'in ardından George Dossin'e verilmiştir. 1978'de ise Jean-Marie Durand, Dossin'in yerini almıştır¹⁶.

Parrot, 1935'ten itibaren antik kentte yürüttüğü kazı çalışmalarının raporlarını "Syria" dergisinde yayınlamıştır. Daha sonraki süreçte Mari kenti kazılarının ön raporları "Syria" dergisi ile "Anales de recherches interdisciplinaires" de (M.A.R.I.)¹⁷, raporlar ise "Mission archeologique de Mari"

¹⁵ F. Thureau-Dangin, Textes de Mâri, RA 33, 1936, 169-179.

¹⁶ Felming, a.g.e., s. 2.

¹⁷ M.A.R.I. I: Editions Recherche sur les Civilisations

M. Birot, Membra restituta: ARM 14 n°17, 1982, 149-150.

D. Charpin, Le temple de Kahat d'après un document inédit de Mari, 1982.

J.-M. Durand, Sumérien et akkadien en pays amorite I. Un document juridique archaïque de Mari, 1982, 79-89.

J. M. Sasson, An Apocalyptic Vision from Mari?: Speculations on ARM X:9, 1982, 151-167.

MARI II: J.-M. Durand, Relectures d'ARMT XIII, II: la correspondance de Numuşda-nahrâri, 1983, 151-163.

J.-M. Durand, Relectures d'ARMT VIII, II: ARMT VIII, 89 et le travail du métal à Mari, 1983, 123-139.

M.A.R.I. III: D. Charpin, Nouveaux documents du bureau de l'huile à l'époque assyrienne, MARI 3, 1984, 83-126. D. Charpin, Inscriptions votives d'époque assyrienne, 1984, 41-81.

J.-M. Durand, Trois études sur Mari, 1984, 127-180.

J.-M. Durand, Numuşda-Nahrari, 1984, 280.

J.-M. Durand, Sur un emploi du verbe bullutum, 1984, 260-263.

J.-M. Durand, Deux tablettes de Mari?, 1984, 264-266.

M.A.R.I. IV: D. Charpin & J.-M. Durand, La prise du pouvoir par Zimri-Lim, 1985, 293-343.

J.-M. Durand, Les dames du palais de Mari à l'époque du royaume de Haute Mésopotamie, 1985.

J.-M. Durand, La situation historique des Šakkanakku: nouvelle approche, 1985, 147-172.

M.A.R.I. V: D. Charpin, Nouveaux documents du bureau de l'huile (suite), 1987, 597-599.

D. Charpin, En marge d'une inscription votive: un artisan sort de l'anonymat, 1987, 600-601.

J.-M. Durand, Questions de chiffres, 1987, 605-610.

J.-M. Durand, Documents pour l'histoire du royaume de Haute-Mésopotamie, 1, 1987, 155-198.

J.-M. Durand, La défaite de Zûzû, roi d'Apum, 1987, 621-622.

J.-M. Durand, Villes fantômes de Syrie et autres lieux, 1987, 199-234.

J.-M. Durand, *Bakîram="auparavant", 1987, 667-670.

J.-M. Durand, **Naptêtum, *naptûm, 1987, 670-671.

F. Joannès, Copies cunéiformes d'ARMT XXIII-2, 1987, 345-379.

B. Lafont, Copies cunéiformes d'ARMT XXIII-3, 1987, 381-408.

C. Michel, Copies cunéiformes d'ARMT XXIII-1, 1987, 499-518.

P. Villard, Un conflit d'autorités à propos des eaux du Balîh, 1987, 591-596.

P. Villard, Deux textes concernant les libérations de personnel à Mari, 1987, 631-634.

M.A.R.I. VI: J.-M. Durand, La Cité-État d'Imâr à l'époque des rois de Mari, 1990.

J.-M. Durand, Documents pour l'histoire du royaume de Haute-Mésopotamie II, 1990, 271-301.

J.-M. Durand, Le sel à Mari (II): les salines sur les bords du Habur, 1990, 629-634.

J.-R. Kupper, Une lettre du général Yassi-Dagan, 1990, 337-347.

C. Michel, Copies cunéiformes d'ARMT XXIII-4, 1990, 453-462.

P. Villard, Documents pour l'histoire du royaume de Haute-Mésopotamie III, 1990, 559-584.

P. Villard, Copies cunéiformes d'ARMT XXIII-5, 1990, 585-618.

M.A.R.I. VII: D. Charpin, Un souverain éphémère en Ida-Maraş: Išme-Addu d'Ašnakkum, 1993, 165-192.

D. Charpin, Données nouvelles sur la poliorcétique à l'époque paléo-babylonienne, 1993, 193-203.

J.-M. Durand, Le mythologème du combat entre le Dieu de l'Orage et la Mer en Mésopotamie, 1993, 41-61.

J.-M. Durand, Notes de lecture : Old Sumerian and Old Akkadian Texts in Philadelphia, 1993, 377-382.

P. Marelli, Documents pour l'histoire du royaume de Haute-Mésopotamie IV: Lammassi-Aššur, 1993, 271-279.

M.A.R.I. VIII: M. Bonechi & A. Catagnoli, Deux nouvelles lettres de Yaqqim-Addu, gouverneur de Saggaratum, 1997, 777-780.

D. Charpin & N. Ziegler, Mekum, roi d'Apišal, 1997, 243-247.

D. Charpin & J.-M. Durand, Aššur avant l'Assyrie, 1997, 367-392.

D. Charpin, Sapiratum, ville du Suhûm, 1997, 341-366.

J.-M. Durand, Etudes sur les noms propres d'époque amorrite, I: les listes publiées par G. Dossin, 1997, 597-673.

M. Guichard, Présages fortuits à Mari (copies et ajouts à ARMT XXVI/1), 1997, 305-328.

M. Guichard, Zimri-Lim à Nagar, 1997, 329-338.

F. Joannès, Palmyre et les routes du désert au début du deuxième millénaire av. J.-C., 1997, 393-416.

(MAM)¹⁸ serisinde yayınlanmıştır. Parrot, kazıların direktörlüğünü yaptığı dönemde, 1956-1968 yılları arasında “*Mission Archeologique de Mari*” serisini 5 cilt olarak yayınlamıştır. Bununla birlikte 1950 yılında o dönem ekibinin epigrafisti olan Dossin ile birlikte “*Archives Royales De Mari*”(ARM)¹⁹ serisini oluşturmuştur. Bu aşamadan sonra Mari arşivinin resmi yayınları 2 seri halinde ilerlemiştir. İlk tabletlerin yalnızca el yazması kopyalarını içerirken ikinci seri çeviri ve tercümelere oluşmuştur. El yazmalarını içeren seri “*Archives Royales De Mari*” olarak adlandırılmıştır. Çeviri ve tercümelere içeren ikinci seri de “*Archives royales de Mari, Transcription et Traductions*” (ARMT)²⁰ olarak

F. van Koppen, L'expédition à Tilmun et la révolte des bédouins, 1997, 417-430.

D. Lacambre, La bataille de Hirîtum, 1997, 431-454.

B. Lafont, Nouvelles lettres de Şidqum-Lanasi, vizir du royaume de Karkemiş, 1997, 781-784.

F. van Koppen, L'expédition à Tilmun et la révolte des bédouins, 1997, 417-430.

D. Lacambre, La bataille de Hirîtum, 1997, 431-454.

B. Lafont, Nouvelles lettres de Şidqum-Lanasi, vizir du royaume de Karkemiş, 1997, 781-784.

P. Marelli, Liqum, reine du Burundum, 1997, 455-459. Geniş bilgi için bkz: Nele Ziegler et Anne-Isabelle Langlois, La Haute-Mésopotamie au IIe millénaire av. J.-C. – MTT I/1, Collège de France, SEPOA, Institut des civilisations, 2017.

¹⁸ MAM I : A. Parrot, Paris 1956.

MAM II / I: A. Parrot, Paris 1958.

MAM II / II: A. Parrot, Paris 1958.

MAM II / III: A. Parrot, Paris 1959.

MAM III: A. Parrot Paris 1967.

MAM IV: A. Parrot Paris 1968.

¹⁹ ARM I (Textes cune'iformes du Louvre 22, 1946, yeniden yayınlanma 1967), G. Dossin, Correspondance de SamSi-Addu et de ses fils.

ARM II (TCL 23, 1942, yeniden yayınlanma 1973), Charles-F. Jean, Lettres diverse.

ARM III (TCL 24, 1948), J. R. Kupper, Correspondance de Kibri-Dagan gouverneur de Terqa.

ARM IV (TCL 25, 1951), G. Dossin, Correspondance de SamSi-Addu.

ARM V (TCL 26, 1951), G. Dossin, Correspondance de Zasmab-Addu.

ARM VI (TCL 27, 1953), J. R. Kupper, Correspondance de Bahdi-Lim prifet du palais de Mari.

ARM VII (TCL 28, 1956), Jean BottCro, Textes e'conomiques et administratives de la salle 110.

ARM VIII (TCL 29, 1957), Georges Boyer, Textes juridiques.

ARM IX: (TCL 30, 1960), Maurice Birot, Textes administratifs de la salle 5 du palais.

ARM X: (TCL 31, 1967), G. Dossin, La correspondance fe'minine.

ARM XIV: (Textes cune'iformes de Mar,i 1, 1976), Maurice Birot, Lettres de Yaqqim-Addu, gouverneur de Sagardtum.

ARM XVIII:(TCM 2, 1976), O. Rouault, Mukannisum: lettres et documents administratifs.

ARM XIX: (TCM 3, 1976), Henri Limet, Textes administratifs de l'e'poque des Sakkanakku.

ARM XX: (TCM 4, announced), G. Dossin, Correspondance d'tûr-Addu.

ARM XXV: (Éditions Recherche sur les Civilisations, 1986.)Textes administratifs relatifs aux Métaux.

ARM XXVI: (Érc, 1988.)[fasc.I2]: archives épistolaires de Mari / publiees par Dominique Charpin... [et al.], collection fondée par André Parrot, Georges Dossin.

ARM XXVII: (Érc, 1993)Correspondance des gouverneurs de Qattunân / publiée par Maurice Birot, collection fondée par André Parrot, Georges Dossin.

ARM XXVIII: (Érc, 1998) Jean-Robert Kupper, Lettres royales du temps de Zimri-Lim.

ARM XXX: (Revue & Séries, 2009), Jean – Marie Durand, La nomenclature des habits et des textiles dans les textes de Mari.

ARM XXXI: (Érc,2005) M. Guichard, La Vaisselle de luxe des rois de Mari, Matériaux pour le dictionnaire de Babylonien de Paris tome II.

ARM XXXII: (2012) Matériaux pour le Dictionnaire de Babylonien de Paris III.

ARMT XVI / 1 : M. Birot, et al, Repertoire analytique (tomes I – XIV, XVIII et textes divers horse-collection), 1: Noms Propes, Paris 1979.

ARMT XVII / I : J. G. Heintz, Index documentaire des textes de Mari, Fascicule 1, Liste / Codage des textes, Index de ouvrages de reference, Paris 1975.

ARMT XVIII : Rouault, *Mukannisum: L'administration et L'economie palatiales a Mari*, Paris 1977.

ARMT XIX : Henri Limet, Textes administratifs de l'e'poque des Sakkanakku, Paris 1976.

ARMT XXI: J. M. Durand, Textes administratifs des salles 134 et 160 du palais de Mari, Paris 1983.

ARMT XXII : J. R. Kupper, Documents administratifs de la salle 135 du Palais de Mari, I – II, Paris 1983.

ARMT XXIII: G. Bardet, F. Joannes, B. Lafont, D. Soubeyran, P. Villard, Archives administratives de Mari I, Paris 1984.

ARMT XXIV : P. Talon, Textes administratifs de salles “Y” et “z” du Palais de Mari, Paris 1985.

ARMT XXV : H. Limet, Textes administratifs relatifs aux metaux, Paris 1986.

ARMT XXVI /1: J. M. Durant, Archives Epistolaires de Mari I /1, Paris 1986.

ARMT XXVI /2: D. Charpin, F. Joannes, S. Lackenbacher, B Lafont, Archives Epistolaires de Mari I / 2, Paris 1988.

adlandırılmıştır²¹. 1950 yılında Parrot önderliğinde yayın hayatına başlayan ARM serisi Parrot'dan sonra da yayınlanmaya devam ederek 2012 yılına kadar 32 cilde ulaşmıştır²². ARM serisindeki yayınlar çoğunlukla G. Dossin, M. Birot, J. Bottéro, M.L. Burke, A. Finet, J.R. Kupper, G. Boyer ve Ch.F. Jean, tarafından yapılmıştır.

1950 yılında Parrot editörlüğünde yayınlanan “*Studia Mariana*”²³ adlı çalışma 1933 – 1939 yılları arasındaki kazılarla ilgili birçok çalışma içermektedir. Ayrıca Parrot'un “*Mari Capitale Fabuleuse*”²⁴ adlı kitabı o döneme kadar Mari’de yaptığı kazıların bir sentezi niteliğindedir. Bunların dışında 1956 ve 1964 yılları arasında antik kentin önemli yapıları ve o dönem Mari’si hakkında bilgiler içeren “*Le Temple d'Ishtar*”²⁵, “*The Temples of Ishtar and Ninni-zaza*”²⁶, başlıklı çalışmaları da çeşitli mecralarda yayınlamıştır.

Parrot'tan sonra Mari kazılarının liderliğini üstlenen Jean Claude Margueron, ilk olarak 1954'te Parrot'un ekibinde çalışmış, 1979'da ise Mari kazılarının direktörü olmuştur. Araştırma Margueron yönetiminde yeniden başladığında, bir yandan klasik kazı yöntemleri uygulanmaya devam ederken bir yandan da teknolojinin sağladığı yeni olanaklardan faydalanılmıştır²⁷. Bu sayede Margueron ve ekibi MÖ 2900 civarında kurulan ilk şehri belirleyerek, şehrin gelişiminin farklı aşamalarını daha iyi anlamayı mümkün kılmıştır²⁸.

Margueron, Parrot'un ekibinde bulunduğu dönemde, Jean Marie Durand ile birlikte editörlüğünü yaptıkları “*Analles de recherches interdisciplinaires*” (M.A.R.I.) serisini yayınlamaya başlamışlar, seri 1982 ile 1997 yılları arasında 8 sayısına ulaşmıştır. Margueron Mari’de gerçekleştirdiği kazıların ön raporlarını da bu seride yayınlamıştır. Yine bu dönemde Mari'nin diğer yayın serilerine ek olarak

ARMT XXVII : M. Birot, *Correspondance des gouverneurs de Qattunam*, Paris 1993. Geniş bilgi için bkz: Avrâhâm Malâmât, *Mari and The Bible*, Brill Leiden Boston-Köln 1998, s. 240.

²⁰ Dennis Pardee, “Literary Sources For The History Of Palestine And Syria: The Mari Archives, Andrews University,” *AUSS*, 15, (1977), s.189.

ARMT XVI / 1 : M. Birot, et al, *Repertoire analytique (tomes I – XIV, XVIII et textes divers hors-collection)*, 1: Noms Propes, Paris 1979.

ARMT XVII / I : J. G. Heintz, *Index documentaire des textes de Mari, Fascicule 1, Liste / Codage des textes, Index de ouvrages de reference*, Paris 1975.

ARMT XVIII :Rouault, *Mukannisum: L'administration et L'economie palatiales a Mari*, Paris 1977.

ARMT XIX :Henri Limet, *Textes administratifs de l'e'poque des Sakkanakku*, Paris 1976.

ARMT XXI :J. M. Durand, *Textes administratifs des salles 134 et 160 du palais de Mari*, Paris 1983.

ARMT XXII :J. R. Kupper, *Documents administratifs de la salle 135 du Palais de Mari, I – II*, Paris 1983.

ARMT XXIII :G. Bardet, F. Joannes, B. Lafont, D. Soubeyran, P. Villard, *Archives administratives de Mari I*, Paris 1984.

ARMT XXIV : P. Talon, *Textes administratifs de salles “Y” et “z” du Palais de Mari*, Paris 1985.

ARMT XXV :H. Limet, *Textes administratifs relatifs aux metaux*, Paris 1986.

ARMT XXVI /1: J. M. Durant, *Archives Epistolaires de Mari I /1*, Paris 1986.

ARMT XXVI /2: D. Charpin, F. Joannes, S. Lackenbacher, B Lafont, *Archives Epistolaires de Mari I / 2*, Paris 1988.

ARMT XXVII :M. Birot, *Correspondance des gouverneurs de Qattunam*, Paris 1993. Geniş bilgi için bkz: Avrâhâm Malâmât, *Mari and The Bible*, Brill Leiden Boston-Köln 1998, s. 240.

²¹ Dennis Pardee, *Literary Sources For The History Of Palestine And Syria: The Mari Archives, Andrews University,* ,” *AUSS*, 15, (1977), s.189-203.

²² William C. Hayes; M. B. Browton, *Chronology Egypt – To End Of Twentieth Dynasty*, Cambridge At The University Press., 1964, s. 40.

²³ Andrea Parrot, (Ed.), *Studia Mariana*, Leiden-Brill, 1950.

²⁴ Andrea Parrot, *Mari Capitale Fabuleuse, Paris, Payot, 1974.*

²⁵ Andrea Parrot, *Mission archéologique de Mari, I, Le Temple d'Ishtar*, Paris, Institut français d'archéologie du Proche-Orient, 1956 (Bibliothèque archéologique et historique, LXV), p. 70, pl. XXVIII-XXIX.

²⁶ Andrea Parrot, “Les Temples D'Ishtar et de Ninni-Zaza”, *Mission Archeologique de Mari*, Vol. III, 1967.

²⁷ Gordon Douglas Young (Ed), *Mari in Retrospect: Fifty Years of Mari and Mari Studies*, Eisenbrauns 1992.

²⁸ Stephen Bertman, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, Oxford University Press., New York 2003, s.31.

mektuplar ve idari belgelerin yayınlandığı “Florilegium Marianum” (FM)²⁹ serisi de 1992’den itibaren 16 cilt olarak yayınlanmıştır³⁰.

Buna ek olarak Margueron keşfedilen sarayın faaliyet alanlarını yeniden tanımlayan, evrimini inceleyen ve Mari’nin kökenini hayal etmeyi mümkün kılan “*Recherches sur les palais mésopotamiens de l’Age du Bronze*”³¹ adlı eserini yayınlamıştır. Ayrıca 2004 yılında yayınladığı “*Mari Métropole de l’Euphrate, au IIIe et au début du IIe millénaire av*”³² adlı kitabı 1933’ten 2003’e kadar Mari’de yapılan kazıların bir sentezini içermektedir. Ayrıca bu çalışma Mezopotamya’daki bir kentsel dokunun uzun vadeli işleyişini tasvir etmiştir. Yine Margueron’un MÖ 2. binyılda Mari’de sanat ticaret ve diplomasi hakkında veriler içeren 2008’de yayınlanan “*Mari” In Beyond Babylon: Art, Trade, and Diplomacy in the Second Millennium*”³³ adlı çalışması da bu “Fırat metropolü” nün geliştiği bölgesel bağlamı daha iyi anlatan bir çalışma olmuştur³⁴.

2005 yılında Pascal Butterlin, Mari kazılarının direktörlüğünü üstlenmiştir. Kazı çalışmaları Suriye çatışmasının başlangıcına kadar devam etmiştir. Butterlin ve ekibi bu süre zarfında anıtsal merkeze, sarayların çevresine ve üç sektörü keşfedilen doğu kentine odaklanmışlardır. Eski kazıların yayınlanmasına da devam edilmiştir. 2013’ten itibaren bölgede meydana gelen çatışma ortamından dolayı antik kentte oluşan hasarın değerlendirilmesi konusunda da çalışmaları devam etmektedir.

Bunlar dışında Mari ile ilgili bazı yayınlara ulaşılabilen dijital arşivler de mevcuttur. Fransız ANR’nin (Agence Nationale de la Recherche) projesi çerçevesinde “ARCHIBAB” adlı bir veritabanı oluşturulmuştur. Bu veritabanı bilimsel topluluğun eski Babil arşivlerine ait çivi yazılı tabletlerin dijital görüntülerine daha kolay bir erişim elde etmesine izin vermeyi amaçlamaktadır. Bugün bu veri tabanında yayınlanan eski Babil tabletlerinin dörtte birinden fazlası Mari sarayında bulunan arşivlere

²⁹ FM I: J.-M. Durand (éd.), *Florilegium Marianum. Recueil d’études en l’honneur de M. Fleury*, Mémoires de NABU 1. J.-M. Durand et al., *Recherches en Haute-Mésopotamie. Tell Mohammed Diyab, campagnes 1990 et 1991, 1992*. Mémoires de NABU 2.

FM II: D. Charpin et J.-M. Durand (éd.), *Florilegium marianum II. Recueil d’études à la mémoire de Maurice Birot*, 1994, Mémoires de NABU 3.

FM III: D. Charpin et J.-M. Durand (éd.), *Florilegium marianum III. Recueil d’études à la mémoire de Marie-Thérèse Barrelet*, 1997, Mémoires de NABU 4.

FM IV: N. Ziegler, *Florilegium marianum IV. Le Harem de Zimrî-Lîm*, 1999, Mémoires de NABU 5.

FM V: D. Charpin et N. Ziegler, *Florilegium marianum V. Mari et le Proche-Orient à l’époque amorrite. Essai d’histoire politique*, 2003, Mémoires de NABU 6.

FM VI: D. Charpin et J.-M. Durand (éd.), *Florilegium marianum VI. Recueil d’études à la mémoire d’André Parrot*, 2002, Mémoires de NABU 7.

FM VII: J.-M. Durand, *Florilegium marianum VII. Le Culte d’Addu d’Alep et l’affaire d’Alahtum*, 2002, Mémoires de NABU 8.

FM VIII: J.-M. Durand, *Florilegium marianum VIII. Le Culte des pierres et les monuments commémoratifs en Syrie amorrite*, 2005, Mémoires de NABU 9.

FM IX: N. Ziegler, *Florilegium marianum IX. Les Musiciens et la musique d’après les archives de Mari*, 2007, Mémoires de NABU 10

FM X: L. Marti, *Florilegium marianum X. Nomades et sédentaires à Mari : la perception de la taxe-sugâgûtum*, 2008, Mémoires de NABU 11

FM XI: G. Chambon, *Florilegium marianum XI. Les Archives du vin à Mari*, 2009, Mémoires de NABU 12.

FM XII: A. Jacquet, *Florilegium marianum XII. Documents relatifs aux dépenses pour le culte*, 2011, Mémoires de NABU 13.

FM XIV: M. Guichard, *Florilegium marianum XIV. L’Épopée de Zimrî-Lîm*, 2014, Mémoires de NABU 16.

FM XV: G. Chambon, *Florilegium marianum XV. Les archives d’Ilû-kân : gestion et comptabilité du grain dans le palais de Mari*, Mémoires de NABU 19, Paris, 2018, Mémoires de NABU 19.

FMXVI: H. Reculeau, *Florilegium marianum XVI. L’agriculture irriguée à Mari : essai d’histoire des techniques*, Paris, 2018, Mémoires de NABU 21.

³⁰ Hayes and Browton, *Chronology Eypth-...*, s. 41.

³¹ Jean Claude Margueron, *Recherches sur les palais mésopotamiens de L’Age du Bronze, I-II*, Geuthner Paris 1982.

³² Jean Claude Margueron, *Mari Métropole de l’Euphrate, au IIIe et au début du IIe millénaire av*, Picard/ERC, 2004.

³³ Jean Claude Margueron, “Mari”, In *Beyond Babylon: Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium BC.*, Ed. Joan Aruz, Kim Benzel and Jean M. Evans, 27-33. New Haven: Yale University Press, 2008.

³⁴ Fleming, a.g.e., s. 6.

aittir. Web üzerinden ücretsiz olarak erişilebilen bu veritabanı, hem belgelerin içeriği üzerinde çok kriterli aramalara hem de yazılı medyanın görselleştirilmesine izin verir. Bir diğer dijital veri tabanı ise “The Ancient World Online” (AWOL)’dır. Buradan “Archives Royales de Mari” serisinin ilk 5 cildi ücretsiz olarak temin edilebilmektedir. Ayrıca “Cuneiform Digital Library Initiative” (CDLI), kabaca MÖ 3350 ile Hıristiyanlık öncesi dönemin sonu arasında oluşturulmuş tahmini 500.000 çivi yazılı tabletin metinlerini ve görüntülerini çevrimiçi hale getirmeyi amaçlayan uluslararası bir dijital kütüphane projesidir.

SONUÇ

Mari'deki kazılar, Parrot, Margueron, Butterlin önderliğinde 47 sezon boyunca sürdürülmesine rağmen henüz antik kentin büyük bölümünde kazı çalışması yapılamamıştır. Üstelik Mari'nin sağladığı verilerin büyük çoğunluğu henüz işlenememiş, tabletlerin de büyük bir kısmı okunamamıştır. Buna rağmen Mari kenti, tarihi, arşivi ve toplum yapısı gibi konularda keşfinden günümüze kadar gelen süreçte çalışmalar yapan bilim adamları, konservatörler, arkeologlar bu çalışmalar sonucunda yazılan önemli ve kalıcı değerler içeren yayınlar yapmayı ve yeni metodolojiler ile deneysel sonuçlar hakkında bilgi yaymayı amaçlamışlardır. Ayrıca en güncel bilimsel uygulamalar ve kültürel miras ile ilgili fikir ve bulgu alışverişi konusunda sağlıklı veri akışını sağlayan yüzlerce makale kitap ve yayın serisi yayınlanmıştır.

Son dönemde Mari ile ilgili veriler içeren dijital ortamların oluşturulması da araştırmacısına metinlerin incelenmesi için kullanımı kolay ancak güçlü bir araştırma aracı sağlamaktadır. Çivi yazısı belgelerinin dijital temsilini sağlayan bu gelişmiş veri tabanları sayesinde kullanıcılar belgelere ayrı ayrı göz atabilmelerinin yanı sıra bu belgelerle ilgili çalışmalara da kolaylıkla erişebilmektedirler.

KAYNAKÇA

ANBAR, Moshé, *Les tribus amurrites de Mari*, Freiburg, Schweiz: Univ.-Verl.;Cöttingen :Vandenhoeckund Ruprecht, 1991.

BERTMAN, Stephen, *Handbook to Life in Ancient Mesopotamia*, Oxford University Press., New York 2003, s.31.

DANGÏN, F. Thureau, “Textes de Mâri”, *RA* 33, 1936, 169-179.

FLEMING, Daniel E., *Democracy’s Ancient Ancestors Mari and Early Collective Governance*, Cambridge University Press, 2004, s. 4.

HAYES, William C.; M. B. Browton, *Chronology Egypt – To End Of Twentieth Dynasty*, Cambridge At The University Press., 1964.

KNOTT, Elizabeth, “Imagining Mari: Jean-Claude Margueron and the Archaeology of Tell Hariri”, *Near Eastern Archaeology*, Vol. 79, No. 1, 2016.

- Knott Elizabeth, *Mari Capital of Northern Mesopotamia in The Third Millenium: The Archaeology of Tell Hariri on The Euphrates*, By Jean-Claude Margueron. Oxford, UK and Philadelphia, PA: Oxbow Books, 2016, 36-43.

MALĀMĀT, Avrāhām, *Mari and The Bible*, Brill Leiden Boston-Köln 1998.

MARGUERON Jean Claude, “Mari”, In *Beyond Babylon: Art, Trade and Diplomacy in the Second Millenium BC.*, Ed. Joan Aruz, Kim Benzel and Jean M. Evans, 27-33. New Haven: Yale University Press, 2008.

- Margueron Jean Claude, *Mari Métropole de l’Euphrate, au IIIe et au début du IIe millénaire av.*, Picard/ERC, 2004.
- Margueron Jean Claude, *Recherches sur les palais mésopotamiens de L’Age du Bronze,I-II*, Geuthner Paris 1982.

MONTERO, Juan-Luis Montero Fenollós, André Parrot Y El Renacimiento De Mari En El Valle Del Medio Éufrates Sirio, Descubriendo el antiguo Oriente, Pioneros y arqueólogos de Mesopotamia y Egipto a finales del s. XIX y principios del s. XX, Bellaterra, (Ed) R. Da Riva – J. Vidal, Bercelesona 2015, s215-229.

PARDEE, Dennis, “Literary Sources For The History Of Palestine And Syria: The Mari Archives, Andrews University,” *AUSS*, 15, (1977), s.189-203.

PARROT Andrea , *Mari Capitale Fabuleuse, Paris, Payot, 1974.*

- Parrot Andrea, *Mission archéologique de Mari, I, Le Temple d'Ishtar*, Paris, Institut français d'archéologie du Proche-Orient, 1956 (Bibliothèque archéologique et historique, LXV), p. 70, pl. XXVIII-XXIX.
- Parrot Andrea, (Ed.), *Studia Mariana*, Leiden-Brill, 1950.
- Parrot, Andrea, *Mission Archeologique de Mari. Volume III: Les Temples D'Ishtar et de Ninni-Zaza*, 1967.

SASSON, Jack M, The King And I A Mari King in Changing Perceptions, *Journal of the American Oriental Society*, Vol. 118, No. 4, 1998, s.453-470.

YOUNG Gordon Douglas, (Ed), *Mari in Retrospect: Fifty Years of Mari and Mari Studies*, Eisenbrauns1992.

YÜCEL, İdris, “Suriye’de Fransız Mandası Ve Asar-I Atika Araştırmaları”, *100. Yılında I. Dünya Savaşı. Uluslararası Sempozyumu, Atatürk Araştırma. Merkezi*, Ankara, 2015, s. 937-950.

ZIEGLER, Nele **et** Anne-Isabelle Langlois, *La Haute-Mésopotamie au IIe millénaire av. J.-C. – MTT I/1*, Collège de France, SEPOA, Institut des civilisations, 2017.

<https://en.unesco.org/syrian-observatory/news/mari-tell-hariri> (Erişim Tarihi 01/08/2020)

A STUDY TO INVESTIGATE ON E-GOVERNMENT INITIATIVES IN UTTARAKHAND

Prof. Surekha Rana*, Ms Priyanka Bhaskar**

*Professor, Gurukula Kangari Vishwavidyalaya, Haridwar, Uttarakhand, India

**Research Scholar, Kanya Gurukul Campus, Dehradun, Uttarakhand, India
Gurukula Kangari Vishwavidyalaya, Haridwar, Uttarakhand

Abstract

The study put the roadmap to recognize the e-government initiative taken by Uttarakhand Government. E-Initiatives aims to develop the government into a technology society and make accessible to all citizens the benefits of information technology. The main objectives of the e-initiatives policies are improving economy, employment creation, citizen-centered governance, and globally competent government. The study highlights the required policies and expected benefits of the proposed system for effective implementation in the state. Despite constraints, Uttarakhand has made rapid progress and had posted a significantly high rate of growth.

Keywords: e-Government, e-initiative, Uttarakhand.

INTRODUCTION

After the implementation of the National E-Governance Plan (NEGP) in 2006. Under this program, the Government of Uttarakhand has taken several initiatives towards the E-Government. The central government has provided online services to the citizen under the e-District Project through Common Service Center (CSC). In the e-District Project, Initially, there are around 25 services provides by the government. Under the revenue department, the government provides the caste certificates, the domicile certificates, the income certificates, the solvency certificates, the old-age pension, the widow pension, and the handicapped pension. Under the Ministry of Urban Development, they provide services like birth and death registration. There are several other services; under the Panchayati Raj Ministry, family register service is provided. Under the Food & Civil Supplies department, Ration Card service. Vaisla et al. (2011),

NeGP consists of 44 projects in the Project Mode including 15 central MMPs, 17 state MMPs, and 12 integrated MMPs. State Governments are responsible for enforcing state MMPs in cases where central assistance is also required, under the overall guidance of the respective Line Ministries. MeitY serves as the facilitator and mechanism for NeGP adoption and provides technical assistance to various ministries/departments and governments of the state. Under the NeGP there are 13 Mission Mode project is running. In 2015 E-Kranti added 4 new state Mission Mode Project i.e, e- Vidhaan, Agriculture 2.0, Rural Development, Women, and Child Development.

MMPs are owned and controlled by different Line Ministries of Central, State, and Integrated MMPs involved. The Ministry / Department is entirely responsible for all decisions taken for the MMPs. Decisions concerning NeGP as a whole are therefore made in consultation with DIT. Additionally, DIT provides appropriate support for project

formulation and implementation wherever provided by the Ministries / Departments concerned.

UTTARAKHAND ON THE PATH OF E-INITIATIVES

Lots of e-Initiatives have been successfully implemented in Uttarakhand. Following are the details below:

1. AGRICULTURE

Department of Agriculture, Uttar Pradesh was established in the year of 1875. Initially, the department's work was restricted to collecting only agro related statistics and setting up some ideal form. In 1880, it was associated with the Land Records Department. Uttar Pradesh Agricultural Department was established as an autonomous department from Dayak 1.12.1919 after the passage of the Government of India Act, 1919, after the state government had been adopted by the Agriculture Policy, and the agricultural specialist was designated as the director. Uttarakhand Rehabilitation Act 2000, with the emergence of Uttarakhand State since November 9, 2000, the Uttarakhand Department of Agriculture was reconstituted from the Uttarakhand Government's Notification No. 956 dated 2.8.2003 [11]. Thus the state of Uttarakhand established 2609 posts in the Agriculture Department's restoration.

Schemes under Agriculture

- Pradhan Mantri Fasal Bima Yojana (PMFBY)
- Paramparagat Krishi Vikas Yojana (PKVY)
- Soil Health Card

2. COMMERCIAL TAXES

The Commissionerate function works under the Finance Department of Government of Uttarakhand. The commissionerate is accountable for administering the following Act and corresponding Rules [13].

3. E-DISTRICT

The e-district project under the e-governance program is essentially a state mission style initiative, its key goal being to mechanize public-centered facilities. The full framework made in this project was computerized. The e-district project is a project financed by the Government of India in which registration, complaint and information authorities, the public distribution network, pensions, Khatouni, tax disputes, and employment centers are registered [1][2]. Both of these services are delivered via a public utility centre. E-District Uttarakhand project aims to provide citizens with government services through Common Service Centers (CSC).

Services under E-District

- Certificates
- Pension

- Employment Registration
- Family Register.

4. EMPLOYMENT EXCHANGE

Employment Center is an organization that offers job support based on skills and knowledge. In various states in India, the Employment Department permits unemployed youth residing in the respective states to pre-register for the recruitment in vacancies in different sectors of the state. Registered job seekers in many states can see their status online on the job waiting list. They also assist job seekers to locate appropriate employment or subscribe to their biography. Employers can enroll their vacancies in these centers and select according to their necessity from the licensed applicants. The jobless person and the presently employed person who is looking for more suitable jobs get employment opportunities in their respective states [14].

5. LAND RECORDS

Also known as Dev-Bhoomi, or Land of Gods, Uttarakhand. The state's climate is very healthy, and it has a strong power sector. On 9 November 2006, the Uttarakhand government introduced the citizen-centric Land Records. The aim of Dev Bhoomi–Uttarakhand Land Records is to make Land Records information available on the Internet to all the districts in the states. With the launch of this website, anytime, anywhere on the web, voters and largely farmers from all over the state will read their Khataunies ' small print [9]. The internet and therefore the data which is available in Hindi and which looks out of Khataunies is made as simple as possible.

6. MUNICIPALITIES

A municipality is typically a single administrative entity with legal status and powers of self-government or authority as provided for in the national and regional laws to which it is subject. It is to be separated (usually) from the county, which can include rural areas or various small settlements, such as towns, villages, and hamlets. Publicity, Birth / Death Registration, Education, Health Care, Heritage Conversation, Insurance, Marketing, Property Tax, Public Works, Sanitation, Irrigation, Social Sector, and Street Light [7].

7. E-PANCHAYATS

Panchayats were provided constitutional status by amending the Panchayati Raj scheme through the 73rd constitutional amendment. This has paved the way for the participation of prevalent rural groups through organizations of Panchayati Raj. Numerous schemes are being operated in the state of Uttarakhand to empower Panchayats. These useful systems have begun to yield excellent outcomes through the collaboration of the central government and the state government [17]. The department of Panchayati Raj is trying to get the benefits of the schemes to the last person of the villages.

- Panchayati Raj at district level
- Development block level
- Gram panchayat level

11 applications have been prepared under the e-Panchayat by the Ministry of Panchayati Raj, Government of India to facilitate transparency in the development works being carried out in the three-tier panchayat.

8. POLICE (Crime and Criminal Tracking Network and Networks - CCTNS)

The Uttarakhand Police Mission is the prevention and detecting the crime, the protection of law and order, and the effective delivery of services to citizens. The Uttarakhand Police is implementing the Crime and Criminal Tracking Network and Networks (CCTNS), an India Mission Mode Project. Under the CCTNS Project, all police stations and senior police offices are computerized and networked. All police offices are interconnected for comfort and research is carried out in a centralized implementation [16]. Uttarakhand Police is committed to providing the citizens with timely distribution of facilities and good governance in the state.

9. TREASURIES COMPUTERIZATION

The Treasuries Directorate is managed by a senior officer of Uttarakhand Financial Services under the administrative supervision of Finance Ministry, Uttarakhand [12]. The Directorate is primarily accountable for monitoring and managing all government payments and receipts made through its treasuries/ sub treasuries/pay and accounts offices within and outside the Department.

10. ROAD TRANSPORT

The Department of Transport was established in 1945 according to Section 133 A of the 1939 Motor Vehicles Act. Headed by the U.P. Commissioner for Transport, when Uttarakhand was a component of U.P. I.e. the date of restructuring of U.P. before the 9th day of November 2000. As the State of Uttarakhand went into being together with Uttarakhand's Transport Department, headed by Uttarakhand, the Transport Commissioner [16].

- Vehicle-related Online Services
- Online Auction & Booking of Attractive Registration Number
- Online Driving License Application System
- Mock Test for Learner License
- Online Tax for Vehicle Registered in Uttarakhand
- Online Tax for Other States Vehicle Visiting Uttarakhand
- National Permit System
- National Register of Vehicles
- Know Your DL Status
- Know Your RC Status
- User Manual for Dealer Point Data Entry
- Online Tax Payment
- Online Check post

11. PUBLIC DISTRIBUTION SYSTEM

The motive of the department of Food & Civil Supplies to ensure supply of grains (Rice & Wheat) and other commodities (Sugar & Kerosene) to the consumer in a transparent mode under the Public Distribution System and other Government schemes at a fair price [15].

The various scheme implemented by the department are:

- National Food Security Scheme
- State Food Scheme
- Mid-Day Meal

Services under Public Distributions System

- Services related to - Commissioner, Food and Civil Supply, Uttarakhand
- Services related to - Legal Metrology (W&M), Uttarakhand
- Services related to - Consumer Protection

12. EDUCATION

From ancient times, Uttarakhand was a center of education. Kauravas and Pandavas were thought to have been educated by Guru Dronacharya in the Himalayan Foot Mountains, which is why Dehradun is also known as Drona Nagari. Uttarakhand is home to India's finest colleges and centers of instruction [5]. Education in Uttarakhand state has a sound history from the very beginning of the state. The Department of Education is moving forward and gradually taking shape.

Services under Education

- E-Class
- Education Portal

13. HEALTH

Uttarakhand's government is dedicated to improving its people's health status and quality of life by concentrating on health problems to decrease the burden of disease, establishing an enabling climate, affecting immediate and indirect health determinants such as nutrition, water, sanitation, and other variables such as state education and jobs. The Government intends to achieve the amount of substitution of fertility, population stabilization with due regard for poor segments, inaccessible and distant regions.[10]

CONCLUSION

Uttarakhand Government has taken many initiatives to upgrade the e-government. Further, all the 13 MMP's are implemented and working in their particular area. All the portal works properly. Nonetheless, some technical problem occurs many times but most of all portals are operating and functioning smoothly. Some new state MMP's also introduced by the government i.e, e-Vidhaan, Agriculture 2.0, Rural Development, Women, and Child Development. It offers people the ability to benefit from the programs offered by the Government. In this paper, we dealt with the challenges faced by the Government in implementing e-governance in rural India. A description of some of the projects introduced

by the Government for the benefit of citizens has also been provided. The paper sets out ideas for a more productive and efficient e-government system.

FUTURE RESEARCH

The practical implementation of suggested applications or services is beyond the scope of this study. Future workers may design some working modules based upon our theoretical model that can be utilized by the state government. A new trend of using mobile-based services and applications within developing nations is observed. In the future, the m-service may be popular among people in Uttarakhand. Future research can study or implement the new forms of m-services integrated with basic internet and e-Governance services. In Uttarakhand, more focus is required on mobile-based applications such as m-commerce and m-governance. The SMS based alert systems could be viewed as an early initiative in this direction. Future work could test the validity of the findings of this study on m-Governance and m-Commerce initiative.

References

1. <https://edistrict.uk.gov.in/PublicUse/ViewService.aspx>
2. <https://edistrict.uk.gov.in/Certificate.aspx>
3. <https://meity.gov.in/divisions/national-e-governance-plan>
4. <http://fcs.uk.gov.in/pages/display/70-services>
5. <https://www.educationportal.uk.gov.in/Guest?action=aboutUs>
6. <https://policecitizenportal.uk.gov.in/Citizen/AboutCitizen.aspx>
7. <https://nagarnigamdehradun.com/service.php>
8. <https://dehradun.nic.in/public-utility-category/municipality/>
9. http://bhulekh.uk.gov.in/public/public_ror/Public_ROR.jsp
10. <https://health.uk.gov.in/pages/display/135-sewa-ka-adhikar>
11. <https://agriculture.uk.gov.in/pages/display/247-citizen-charter>
12. <https://ekosh.uk.gov.in/pages/display/9-services>
13. <https://comtax.uk.gov.in/pages/display/1686-citizens-charter>
14. <https://rojgar.uk.gov.in/pages/view/17-background-of-employment-exchange-directorate->
15. <https://fcs.uk.gov.in/pages/display/70-services>
16. <https://transport.uk.gov.in/>
17. <http://ukpanchayat.org/about-us.php>

KARAİMLER, KARAY VE AZERİ DİLLERİ ARASINDA MÜVAZİLİK

PARALLELS BETWEEN LITHUANIAN KARAİM, KARAİTES AND AZERBAIJANI LANGUAGE

Doç. Dr. Kübra Kuliyeva

Azerbaycan Milli Bilimler Akademisi Nesimi

adına Dil Araştırmaları Enstitüsü

<https://orcid.org/0000-0002-5082-1697>

ÖZET

Kuzey-batı Türk dilleri ailesine, başka deyişle Kıpçak grubuna ait olan Karaimler eski Türk boylarından biridir. Kendilerini “Karay” adlandıran bu Türk boyu farklı tarihi sebepler nedeniyle tarihin belirli aşamasında öz topraklarını bırakarak, Ukrayna, Litvanya, Polonya ve diğer yerlerde meskunlaşmak zorunda kalmıştır.

Rus ve Türk dilli halkları temsil eden bir kısım bilgin dilbilimciler Karaimler'in Türk dilli boylardan olması üzerine yazsalar da, bazı kaynakların onların Türk kavimlerinden olmaması, Araplar ve Yehudilerle bağlı olması, isimlerinin de o dillerden alınması gibi temelsiz görüşleri ilgiyi çekiyor. Bu yazımızda Karaylar'ın kimliği, onların Türk halklarından biri olması, Karay isminin köken bilim açısından açıklanması ve s. bu gibi konulara değinilmiş, Karaylar'ın gelenek-göreneklere, arması ve s. üzerinde yapılan araştırmalara dayanılarak kendilerinin Arap veya Yehudilerle bağlı olmadığı, Hazar ve Kıpçak boylarıyla kaynağıp karışmış olmaları görüşünün sübut olunmasına gayret edilmiştir.

Karay dilinin Kırım Tatarları, Karaçay-Balkar ve Kumukçayla dil açısından yakınlıkları kaynaklarda kaydedilse de, onların dilinde kullanılan bir sıra dil birimlerin günümüz Azeri dili ve ağızlarındaki kelimelerle farklı durumlarda yakınlıkları veya aynı oldukları belirlenmiş, söz konusu yakınlık kelimeler sınıflandırılarak açıklanmıştır.

Araştırmalara dayanarak Karay dilinin Azericeyle kıyaslanmasında şahıs adları, soy isimleri, değişik ekonomi ve meslek dallarıyla ilgili terimlerin, genellikle sözlük varlığını içeren yüzlerce kelimenin aynı biçim ve aynı anlamda kullanıldığı belirlenmiş ve sonuçta Karaylar'ın Hazar, Kıpçak ve hatta Oğuz kavimlerinden oluşması görüşü gelecekte daha heryönlü araştırmalar açısından öne sürülmüştür.

Karaylar'ın milli takvimlerinde kullandıkları “suyunç ayı”nın (Şubat-Mart) ulusal bayram olarak Türk boylarının büyük kısmının ilk baharın gelişiyle ilgili farklı biçimlerde yaptıkları eski bir tören olduğu ve bunun bütün Türkler için genel özellik taşıdığı gösterilmiştir.

Anahtar kelimeler: Karaimler, Karay dili, Karay coğrafi ismi, Azeri dili, paralellik

SUMMARY

The Karaim language, which belongs to the northwestern Turkic languages family, i.e. Kipchak group, is one of the most ancient Turkic languages. The Turkic tribe, which called themselves "karaites", left their mother lands, namely Ukraine, Lithuania, Poland, and so on, due to various historical reasons and had to settle in other areas.

Although some linguists representing the outstanding Russian and Turkic-speaking peoples state that the Karaites are Turkic-speaking ethnic groups, some sources claim that they do not come from the Turkic tribes and refer them to the Arabs and Jews deriving their language from the Jewish language. However, these facts have not been justified. This article touches upon the identity of the Karaites, their affiliation to the Turkic people, the explanation of the Karaites from the etymological point of view, and the customs

and traditions, emblems of Karaites, and so forth. It attempts to deny the idea of their connection with Arabs or Jews, and prove that they are referred to the combination of the Khazars and Kipchak tribes. Although the Karaim language is stated to be closely related to the languages of the Crimean Tatars, Karachay-Balkars and Kumyks, this article describes the identity and similarity of numerous lexical units of the Karaim language with the Azerbaijani literary language, its dialect and spoken language from different aspects. This similarity or identity is explained by grouping these words. As a result of the comparison of the Karaim language with the Azerbaijani language this study reveals that the forms and meanings of personal names, surnames, and terms related to the economy, as well as hundreds of words in general vocabulary have much in common. Consequently, the study concludes that the Karaites originated from the formation of the Khazars, Kipchak and even Oghuz tribes. It is revealed that the "suyuch months" (February-March) used in the national calendar of the Karaites, which is celebrated in most of the Turkic people in various forms as the ancient national feast related to the arrival of spring, is common for all Turks.

Key words: the Karaims, the Karaites language, the Azerbaijani language, parallels

Kuzey-batı, başka deyişle Türk dillerinin Kıpçak grubuna ait olan Karaimler eski Türk boylarından biridir. Kendilerini “Karay” adlandıran bu halk farklı sebepler yüzünden tarihin belirli aşamasında öz topraklarını bırakarak, Ukrayna, Litvanya, Polonya ve diğer yerlerde meskunlaşmak zorunda kalmıştır.

Bilinir Rus ve Türk dilli halkları temsil eden bir kısım dilbilimciler Karaimler'in Türk dilli boylardan olması üzerine yazsalar da, bazı kaynakların onların Araplar ve Yehudilerle bağlı olması, isimlerinin de o dillerden alınması gibi temelsiz görüşleri ilgiyi çekiyor. Araştırma sürecinde kaynaklardan birinde şöyle bir bilgiye rastladık. Söz konusu yazıda “Keraim” halkının ve dininin isminin İncil'den geldiği, “İncil'i okumak, öğrenmek, ün kazandırmak, devamcısı olmak” gibi anlamlar ifade ettiği, Arap ve eski Yehudi asıllı “kara” kelimesinden türediği, “Karaim” kelimesinin budun, dil ve dinsel mebsupluğu ifade etmek için kullanıldığı yazılmaktadır. (https://az.wikipedia.org/wiki/Litva_k%C9%99raiml_%C9%99ri; LSA;1986:2).

Herşeyden önce her hangi bir siyasal ve tarihsel olayın veya prosesin bir milletin bir yerden başka bir yere göçmesine veya göçmenleşmesine neden olabileceğini, yada dinini etkileyeceğini, fakat dilini, kimliğini hiçbir zaman elinden alamayacağı gerçeğini vurgulamak yerinde olur. Bunun en güzel örneğini Altay, Çuvaş, Saha Türkleri'nde görüyoruz. Günümüzde onlardan bir kısmının Hristiyanlığı kabul etmesi hiç de o halkların başka bir dil sisteminə ait kavimler olduğunu söylemeye esas vermiyor. Diğer taraftan o halklar yüzyıllardan beri sürdürdükleri, korudukları gelenek-göreneklerine bu güne kadar sadık kalmışlardır.

Zanimizce, burada Karaimler'in isminin Yehudi veya Arap asıllı olması, başka deyişle, Karay kavminin adının açıklanması doğru değildir. Bize göre, bu Türk boyu Hazarlar'ın Tatarlarla kaynaşmasından oluşmuş ve isimleri de buradan türemiştir.

Bilinen Rus dilbilimci V.Guzev Göktürk anıtlarında 17 ünsüz olduğunu ve bu ünsüzler arasında x ünsüzünün bulunmadığını yazar. Buradan yola çıkarak Hazar kavminin isminin de ilk kısmının, yani ilk hecesinin ka olduğunu söyleyebiliriz.

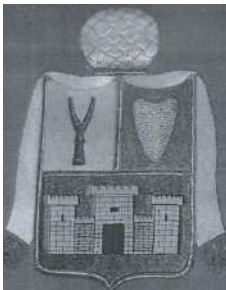
Türk dillerini araştıran bir sıra ünlü dilbilimciler, ayrıca B.A.Serebrennikov, J. Klaproth, W.Scott, N.Aşmarin, G.Ramstedt, N.K.Dmitriyev, N.Poppe, V.Bogoroditskiy, V.V.Radlov, F.Humboldt, J.Benzing, A. Abdullayev ve diğerleri Türk dillerinde eski yazılı anıtlardan başlayarak günümüze kadar r~z ses değişmesinin mevcudluğundan bahsederler (A.Abdullayev; 1984:36-42).

V.Gabain eski Türk dillerinde küntürü kelimesinin kullanıldığını ve “gündüz” anlamını ifade ettiğini yazar (A.Von Gabain;1974:345). Azerbaycan'ın Şamahı bölgesinde de aynı biçim ve aynı anlamda kündürrüg kelimesinin kullanıldığı görülmektedir: Mes: – Sənin əlinnən günüm-kündürrügüm yoxdur. Sənə gəldim-gəlmədim kündürrigim olmadı - cümlesi buna örnektir.

Örneklerden de görüldüğü gibi, edebi dilimizde gündüz biçiminde kullanılan kelime ağızlarda r ~ z ses geçiti sonucu kündür şekline girmiştir. Bundan başka Türk dillerinin bir kısmında ikiz yerine ikir, Macarca'da deniz kelimesinin tenger şeklinde kullanılması, bir sıra Türk dilleri ve ağızlarında, aynı zamanda Azeri Türkçesi'nde ve ağızlarında yozmak/yormak biçimlerinin birbirinin sesbilgisel açıdan anlamdaşı olmakla aynı anlamı ifade etmesi, yine de günümüz Azerice'de olumsuzluk –maz/-mez eklerinin ağızlarda -mar/-mer şeklinde kullanılması da buna sübut olabilir. -y ünsüzünün kelime sonunda dayanıklı olmayışını, ayrıca y ~ r ses geçitinin mevcudluğunu da göze alarsak, o zaman Karay kelimesinin ikinci kısmının, yani ikinci hecesinin de anlamını çözmüş oluruz. O halde kelimenin ikinci hecesinin -zar olduğu ve bütünlükte Hazar → Kazar → Karay şeklinde gelişim yolu geçtiği ortaya çıkar.

Tarihi kaynaklarda Karaylar'ın Hazar kavimlerinden olması hakkındaki görüş bu kavim isminin salt bu şekilde açıklanabileceği ihtimalini güçlendirmiş oluyor. Bu arada milletin elinden dini, toprağı, hatta geçmişi alınsa bile, yüzyıllarca konuştuğu dilini, kültürünü, yaşam tarzını, kendine özgün mutfağını az da olsa yaşatabileceğini unutmamak gerek.

Karaylar'ın dili konusuna geçmezden önce onların gerçekten Türk dilli kavimlerden biri olmasını sübut eden daha bazı detaylara değinmek isterdim. Şu Karay savaçısının Trakay Tarih Müzesi'nde korunan gömleğidir.

Gömleğin üzerinde Karaylar'ın arması vardır. Armanın üzerindeki resimlerden birincisi Karaylar'ın senek adlandırdıkları iki boynuzlu mızraktır. İki boynuzlu bu mızrak eski Göktürk anıtlarındaki **Y** (L) harfine benziyor ve ilkel insanların balık tutarken, hayvan avlanırken ve diğer durumlarda silah gibi kullandıkları mızrağı hatırlatır.

İkinci resim kalkan resmidir ki, bu silah türü Azerice'de qalxan, Türk dillerinin büyük kısmında Karay dilinde olduğu gibi kalkan adlanıyor.

Üçüncü resim kale duvarının resmidir. Bu duvar Karaylar'ın göçmenleşmeden önce yaşadıkları Kırım'ın dağlık kısmında bulunan Çuft kale-şehrinin Büyük Kapusu'nun resmidir. Kaynaklarda böyle armanın sadece Litvanya ve Polonya Karaimleri'nde bulunduğu yazılıyor. Sadece armanın üzerindeki resimlerin araştırılması ve bu zaman rastladığımız kalkan, çuft, kale, kapu, büyük kelimelerinin Karaylar'ın diğer Türk kavimleriyle akrabalığını sübut etmeye yeter.

Kaynakta Litvanya'da yaşadıkları 600 sene zarfında Karaimler'in kendi ana dillerini, aile geleneklerini, bayramlarını, milli yemeklerini hala da koruduklarının yazılması ve bu özelliklerin Türk boylarının özellikleriyle ortak olması da, zannimizce, Karaylar'ın kimliğini gösteren delillerdendir ([https:// az.wikipedia. org /wiki/Litva_k%C9%99raiml%C9%99ri](https://az.wikipedia.org/wiki/Litva_k%C9%99raiml%C9%99ri)).

Ve nihayet Karaylar'ın diline gelince, araştırmalar sırasında elde ettiğimiz sonuçlar bu halkın Türk kavimlerinden biri olduğunu kesin şekilde söylememize olanak sağlıyor.

Kendisi de Karaim olan, Ukrayna Bilimler Akademisi'nin Teknoloji Bilimler üzere akademiki Y.Polkanov Karaylar'ın folklor materyallerinin toplanılmasında, tarih ve kültürünün yaşatılmasında, onların Türk kavimlerinden biri olduğunun sübut edilmesinde çok büyük çaba harcamış, büyük hizmetleri olmuş şahıslardan biridir. O, “Karaylar hakkında kısa etütler” isimli kitabında son yıllarda dilbilimcilerin Karay dilini Türk dillerinin Altay grubuna ait ettiklerini ve onların Hun-Hazar kavimlerinden oluştuklarını yazıyor. ([https://ru.wikipedia.org/wiki/ Полканов, Юрий_ Александрович](https://ru.wikipedia.org/wiki/Полканов,_Юрий_Александрович))

Karay dilinin Kırım Tatarları'nın, Karaçay-Balkarlar'ın ve Kumuklar'ın diliyle yakınlığı gösterilse de, onların dilinde kullanılan bir kısım sözlük birimlerin günümüz Azeri dili veya ağızlarında kullanılan kelimelerle dilin farklı seviyelerinde yakınlığı ilgiyi çekiyor. Bu özelliği kelimeleri gruplara ayırarak sunmak, zannimizce, daha uygundur:

1. Şahiş isimlerinde görülen uygunluk:

Karay dilinde kullanılan bir kısım şahıs isimleriyle Azeri dilindeki şahıs isimlerinde uygunluk, benzerlik görülmektedir. Fakat Karayca'dan farklı olarak Azerice'de bu isimlerden soy adları da yapılmaktadır. Dikkat edelim:

Karayca	Azerice
Geray, Giray	Gəray (Gərayzadə)
Aqa	Ağa (Ağayev)
Çelebi	Çələbi (Çələbiyev)
Babakay	Baba (Babayev)
Gülyüş	Gülüş
Sarı	Sarı (Sarıyev)
Kara	Qara (Qarayev)

Bu tip yakınlık meslekle bağlı kelimelerde de gözlemleniyor. Mesela: balçi, koyçu (koyunçu), çaban, tabbax ve s.

Karayca'da Azeri Türkçesi'nde, ayrıca çağdaş Türk dillerinde kullanılan yüzlerce sözcük birim vardır. Bunlardan bir kısmı Azerice'den sadece çok küçük sesbilgisel özelliğine göre farklılaşsa da, kelimelerin büyük kısmı aynı biçim ve anlam yükünü taşımaktadır. Mesela: “yaşlılara saygı”, “sahip”, “unvan” anlamında ağa, “bey” anlamında biy, “gülmek” anlamında gülüş, “güzel, iyi” anlamlarında güzel, “biniciyi sarsmayan at yürüyüşü” anlamında yorga, “siyah”, “sıradan biri, basit”, “kara cemaat”, “tebaa”, “halk” anlamlarında kara, “gök”, “sema” anlamlarında kok, “kapı” anlamında kapu, “güvenilir, sadık” anlamlarında emin, “değmez” anlamında tiğmez, “çift” anlamında koş, “bağımsız, azat” anlamlarında tarhan (kelimenin tarkan değil, tarxan gibi kullanılması da ilgi doğurur), “ulu, büyük, yüce” anlamlarında ulla, “kayıkçılar” anlamında kayıkçıklar ve ay, balta, beşik, yol, destan, ciğit, yiğit, er/yer, yolcu, kagan, kayık, kayıkçı, kale, küçük (küçük), konşu, konşu kapu, kız, kırk, ogul, parmak, paşa, saç, taş, uzun, türku, altın kimi sözcük birimler buna örnektir.

Karayca'da kıpçak grubu Türk dilleri için özgün tenri/tengri, “dağ” anlamında tav, “yaşlı adam”, “amca, dayı” anlamlarında aka, “kadın”, “hala, teyze” anlamlarında apay kelimesi kullanılmaktadır ki, burada apay “teyze” anlamında bir kısım Azeri ağızlarında da mevcuttur (ADDL;1964:15).

Karayca'nın söz varlığında Azeri Türkçesi'nin yanı sıra diğer Türk dilleri için de seçiyevi olan çok sayıda Arap ve Fars asıllı kelime bulunmaktadır. Bunlara: “dini eğitim kurumunun rektörü” anlamında muderis, “dergi, mecmua, toplu” anlamında medcuma, “kutsal yerleri ziyaret etmiş kişi” anlamında xaci, “içecek türü” olan şerbet, “halk, camia” anlamında kullanılan camaat, “yüksek düzeydeki devlet adamlarının kurduğu meclis” anlamındaki divan, “dini ilk okul” anlamında kullanılan medrese, “görgülü, terbiyeli, olgun ve titiz” anlamındaki çelebi, “para kesilen yer, darphane” anlamındaki darabhane, “çift” anlamındaki çift, “kısa konçlu, hafif ve yumuşak ayakkabı” anlamındaki mest, “şapka yerine kullanılan başlık” anlamındaki fes, “kötülük meleği” anlamındaki şeytan sözleri örnek olabilir.

Azeri Türkçesi'nin söz varlığında aptal kelimesi bulunmaktadır, fakat Karaylar'ın dilinde bu anlamda şapşal kelimesi kullanılır ki, bu kelimeye Türkçe'de de rastlıyoruz. Şapşal Karayca'da soyad gibi kullanılır ve Ruslar'ın Sergey Markoviç, Karaimler'in Seraya Mordaxayeviç veya Hacı Seraya Han Şapşal gibi tanıdıkları ünlü oryantalist ve filoloğun soyadıdır (<http://relstud-hist.spbu.ru/articles/sapsal-seraa-mordehaevic-sergej-markovic-hadzi-seraa-han-sapsal>).

Azeri Türkçesi'nde “baba” anlamında ata, “dede” anlamında ise baba kelimesi kullanılır ki, bu kelimenin kullanımında da Türk ve Karay dilleri arasında ortak nokta olduğu görülüyor. Bu halde demek ki, Karaylar'ın Oğuzlarla ilişkisi görüşü üzerine düşünmek gerektiği olgusu ortaya çıkıyor.

Araştırma zamanı dikkati çeken diğer bir özellik Karaylar'ın Uzun isimli kavimlerinin olmasıdır. Bir sıra tarihi kaynaklara göre uz/guz/ğuz Oğuzlar'ın en eski ismi olmuştur. O halde Karaylar'ın Hazarlarla bağlantılı olgusunun yanı sıra onların eski Oğuzlarla da ilişkisi olduğu varsayımı da öne sürülebilir ki, bu da ciddi araştırma ister.

Diğer ilginç özellik Karaylar'ın milli takviminde kullanılan “suyunç ay”la bağlıdır. Karaylar Şubatla Mart arasındaki zaman kesimini böyle, yani “sevinç ayı” adlandırmaktalar. Burada dikkati çeken

özelliik Türk halklarının çok çok eskiye dayanan mitoloji görüşlerinin – ilkbaharın gelişinin bayram gibi kutlanması, tören yapılması gibi eski inancının Karaylarca da yapılması ve yaşatılmasıdır.

Bilindiği üzere, eski Türkler'in mitoloji görüşlerine göre ilkbaharın gelişi Hayat, Yeşillik tanrıçası Umay Anayla ilgilendiriliyor. Karaylar'ın da o dönemi “suyunç ay” adlandırarak kutlaması, törenler yapması onların Türk kavimi olduğunu gösteriyor.

Eskide hayvancılık ve zıraatla geçinen Türkler için ilkbaharın gelişi gerçekten bayramdı. Günümüzde Azeriler'in, Kerkükler'in hafızasında yaşayan, ilk baharda yapılan Godu, Keçi, Çemçele kız gibi gösteriler eski görüşleri yansıtan o eski Türk inançlarının ürünüdür ki, bunları Karaimler farklı sebeplerden tamamen koruyamasalar da, ilk baharın gelişini bayram olarak kutlamayı unutmamışlar.

KAYNAKLAR

1. https://az.wikipedia.org/wiki/Litva_k%C9%99_raiml_%C9%99ri
2. Litvanya Sovyet Ansiklopedisi, 1986.
3. A.Abdullayev. K voprosu r ~ z v tyurkskix yazıkax. ST, №2, Bakü, 1984.
4. A.Von Gabain. Alttyurkische Grammatik.Wiesbaden, 1974.
5. Türkçe sözlük. Ankara, TDK, 2005, 10. baskı.
6. ADDL, Bakü, 1964.
7. (https://ru.wikipedia.org/wiki/Полканов,_Юрий_Александрович)

TÜKETİCİLERİN E-TİCARET SİTELERİNDE YORUM YAZMA MOTİVASYONU ÜZERİNE NİCEL BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi Selin BİTİRİM OKMEYDAN

Ege Üniversitesi İletişim Fakültesi

Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

ORCID ID: 0000-0002-7996-2178

Günümüzde internet teknolojilerinde yaşanan gelişmeler ve yaygınlaşan internet kullanımı toplumun her alanında olduğu gibi satın alma tutum ve davranışları üzerinde de önemli değişikliklerin ortaya çıkmasını sağlamaktadır. Tüketicilerin satın alma tutum ve davranışları üzerinde meydana gelen bu değişim, aynı zamanda satış, pazarlama ve pazarlama iletişimi gibi disiplinlerde de köklü yeniliklere neden olmaktadır. Söz konusu disiplinlerin internete ve yeni iletişim teknolojilerine uyumlanması ile eskiden kulaktan kulağa aktarılan tüketici deneyimlerinin ve tavsiyelerinin yerini sosyal medyanın veya e-ticaret sitelerindeki tüketici yorumlarının alması, bu süreci çok farklı bir boyuta taşımaktadır. Sosyal medya, satın alma davranışını etkileyen motivasyonları daha görünür kılmakta ve tüketicilerin karar verme süreçlerini yönlendirmektedir. İşletmelerin sosyal medyada varlık kazanmaları ise e-ticareti tüm dünyada yaygınlaştırmaktadır.

Bu çalışma, internet kullanıcısı olan tüketicilerin e-ticaret sitelerinde gerçekleştirdikleri alışverişlerin ardından yorum yazma motivasyonlarını incelemeyi amaçlamaktadır. Bu bağlamda e-ticaret sitelerinden ürün satın alan tüketicilerin, almış oldukları ürün ve ürünü aldıkları satıcı ile ilgili görüş ve deneyimlerini hangi durumlarda başka tüketicilerle paylaşma ihtiyacı duydukları çalışmanın odak noktasını oluşturmaktadır. Keşfedici bu çalışmanın veri toplama yöntemi olarak anket tekniğinden faydalanılmıştır. Bu süreçte kolayda örnekleme yöntemiyle İzmir'deki dört alışveriş merkezinde toplam 369 kişiye yüz yüze anket uygulanmıştır. Katılımcı tutumlarının en doğru şekilde değerlendirilmesi ve katılımcıların dikkatlerinin dağılmaması adına beşli Likert ölçeğinden ve kısa soru formundan yararlanılmıştır. Kullanılan ölçek, Ramachandran vd. (2011) tarafından çevrim içi satın alma üzerine gerçekleştirilen çalışmadan ve Ortega (2020) tarafından çevrim içi satın alma süreçlerinde olumlu yorumların etkisi üzerine gerçekleştirilen çalışmadan uyarlanmıştır. Kodlama ve bulguların analizi sürecinde "SPSS 22" programı kullanılmıştır. Detaylı sayısal veriler ortaya koyabilmek için frekans analizi ve anketteki farklı grupların karşılaştırılması için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) yapılmıştır. Ortaya çıkan bulgular, e-ticaret sitelerinden alışveriş yapanların diğer tüketici yorumlarını mutlaka okuduklarını, kendilerinin ise özellikle memnun kalmadıkları alışverişler ile ilgili yorum yapma eğiliminde olduklarını ortaya koymuştur. Tüketicilerin yorum yazma motivasyonları ile cinsiyet arasında ise bir ilişki saptanmamıştır.

Anahtar Kelimeler: E-Ticaret, Sosyal Medya, Tüketici Motivasyonu, Tüketici Memnuniyeti

A QUANTITATIVE RESEARCH ON THE CONSUMERS' MOTIVATION OF WRITING COMMENTS TO E-COMMERCE SITES

Developments in internet technologies and widespread use of the internet reveals significant changes in purchasing attitudes and behaviours, as in all areas of society nowadays. This change on consumers purchasing attitudes and behaviours also causes radical innovations in disciplines such as sales, marketing and marketing communications. Due to the adaptation of these disciplines to the internet, new communication technologies, and the replacement of consumer experiences and recommendations, which were transferred from ear to ear in the past, it provides this process to a very different dimension. Social media makes motivations that affect purchasing behavior more visible and guides the decision-making processes of consumers. The fact that businesses gain assets on social media is spreading e-commerce worldwide.

This study aims to examine the motivation of writing a comment of consumers who are internet users after shopping on e-commerce sites. In this context, the study concentrates to reveal on the consumers who purchase products from e-commerce sites to be shared their opinions and experiences about the products with other consumers in which circumstances. Questionnaire technique was used as the data collection method of these exploratory study. In this process, face-to-face questionnaire was applied to a total of 369 people in four shopping malls in Izmir with easy sampling method. In order to evaluate the participants' attitudes in the most accurate way and not to distract the participants, a five-point Likert scale and a short questionnaire were used. The scale used was adapted from the study on online purchasing of Ramachandran et al (2011) and the study on the effect of positive comments on online purchases by Ortega (2020). "SPSS 22" program was used during the coding and analysis of the findings. Frequency analysis was helmed to reveal detailed numerical data and one-way analysis of variance (ANOVA) was performed to compare different groups in the questionnaire. The findings revealed that shoppers from e-commerce sites have read other consumer reviews, and they tend to write a comment on the shopping they are not particularly satisfied with. No relation was found between consumers' motivation to write a comment and gender.

Keywords: E-Commerce, Social Media, Consumer Motivation, Consumer Satisfaction

GİRİŞ

Dünyanın giderek dijitalleşmesi ve elektronik süreçlere entegre olması sosyal yaşam ile birlikte ticaret hayatını da değiştirmiştir. İnternet teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak ticari faaliyetler de internet üzerinden yürütülmeye başlamış ve e-ticaret (elektronik ticaret) işletmeler açısından bir gerçeklik olarak karşımıza çıkmıştır. Günümüzde e-ticareti benimseyen ve uygulayan işletme sayısı her geçen gün artış göstermektedir. Bu durumun temel nedeni olarak e-ticaretin işletmelere sunduğu çeşitli avantajları göstermek mümkündür. "İşletmeler daha düşük girişim maliyeti ve işletme sermayesi ile daha geniş pazarlara ulaşmakta, sektöre yeni yatırımcılar ve girişimciler girmekte, web tabanlı sipariş ve ödeme işlemleri ile depolama ve sevkiyat gibi lojistik işlemler ve sipariş takibi veya müşteri ilişkileri yönetimi gibi operasyonel işlemler kolaylaşmakta, internet üzerinden müşteri bilgi yönetimi, reklam ve tanıtım, marka konumlandırma ve pazarlama stratejileri gibi birçok konuda kapsamlı bilgiye erişmek ve bu bilgileri geliştirilecek farklı uygulamalarda kullanmak mümkün olmaktadır" (Sezgin, 2013: 1). Dünyada ve Türkiye'de e-ticaretin kısa zamanda hızla gelişmesinin ardında, sözü edilen bu fırsatlar gibi yatırımcı firmaya getirdiği çeşitli olanaklar yatmaktadır.

E-ticaretin dünya çapında yaygınlaşması da internet ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelere bağlı olarak ortaya çıkmıştır. Bilişim teknolojilerindeki ilerlemeler, küreselleşme eğilimini yönlendirdiği gibi küresel ekonomi üzerinde de belirleyici olmuştur. Bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin finans sektörü ile bütünleşmesi, adına 'bilgi ekonomisi' ya da 'yeni ekonomi' denen toplumsal ve ekonomik tabanlı değişim süreçlerinin temelini oluşturmaktadır. "İnternet, yazılım ve donanım gibi bilgisayar teknolojileri dolayısıyla bilgi üretiminin kolaylaşması ile birlikte maliyetinin düşmesi, bilginin yaygınlaşmasını olduğu kadar tüm işletme süreçlerinin dönüşüm geçirmesini ve küreselleşmede yeni rekabet stratejilerinin ortaya çıkmasını sağlamıştır. Yeni işletme süreçlerini ortaya çıkaran bu düzen 'Bilgi Ekonomisi' veya 'Yeni Ekonomi' adıyla nitelendirilmiş ve yeni iş alanları yaratmıştır" (Coşkun, 244). İçinde yaşadığımız bilgi toplumu çerçevesinde bilişim temelli teknolojiler ile bilgi tabanlı gelişmeler ekseninde ortaya çıkan e-ticaret kavramı, yeni ekonomik düzenin ticari uygulamalarından biri olarak varlık kazanmaktadır. Yeni ekonominin kuralları, internetin ve bilişim teknolojilerinin ticari eylemlere ve uygulamalara daha fazla dahil olmasını gerektirmekte ve e-ticareti günümüzün vazgeçilmez bir ticaret ortamı haline getirmektedir.

Tüketiciler açısından geleneksel ticari faaliyetlere alternatif olacak kadar geniş kullanım alanına sahip olan e-ticaret uygulamalarının bu denli benimsenmesinde sosyal medyanın itici güç unsuru olduğu söylenebilmektedir. Sosyal medya platformlarının Türkiye'de de dünyadaki kullanım hacmine eş şekilde geliştiği görülmektedir. "Ocak 2020 verilerine göre sosyal medya ve e-ticaret tüm dünya çapında artış göstermekte ve sözü edilen iki kavram arasındaki bağıntı şu şekilde görünürlük kazanmaktadır" (<https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259275>; <https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/>; <https://wearesocial.com/digital-2020>):

2020 yılında dünyada 4.5 milyar internet kullanıcısı ve buna ilaveten 5 milyarı aşan mobil internet kullanıcısı varken sosyal medya kullanımı 3.8 milyar kişiye erişmiştir. Türkiye’de ise nüfusun %74’ü (62 milyon) internet kullanıcısıyken %92’si (77 milyon) mobil internet kullanıcısıdır. Sosyal medya kullanıcısı ise %64’e (54 milyon) ulaşmıştır. Türkiye’de en fazla kullanılan ilk beş sosyal medya platformu sırasıyla; YouTube, Instagram, WhatsApp, Facebook ve Twitter olarak belirlenmiştir. Türkiye’de popüler mobil uygulamalar arasında çevrim içi (online) alışveriş uygulamalarının oranı %61 ile ilk sıralarda yer almaktadır. Türkiye’de en çok indirilen ilk 10 mobil uygulama arasında altıncı sırada Trendyol, yedinci sırada ise Letgo bulunmaktadır. Dünyada e-ticaret verilerine göre nüfusun %29’u online satın alım ve online ödeme gerçekleştirmektedir. Dünya istatistiklerinde kullanıcıların %80’inin online ürün araması yaptığı, %90’ının online mağaza ziyaretleri gerçekleştirdiği ve %74’ünün online ürün satın aldığı bilinmektedir. Türkiye’de e-ticaret uygulamalarının benimsenme oranı %63, mobil e-ticaret benimsenme oranı ise %44’tür. Türkiye’deki e-ticaret istatistiklerine göre ise internet kullanıcılarının %81’i online ürün araması yapmakta, %84’ü online mağaza ziyaretleri gerçekleştirmekte, bu adımların ardından her 10 kişiden altısı online alışveriş işlemini tamamlayarak ürün satın almaktadır. Türkiye’de kategorilere göre e-ticaretin sıralaması şöyledir: Seyahat, elektronik cihazlar, güzellik ve moda, mobilya, hobi ve oyuncak, gıda ve kişisel harcama, oyun ve müzik. Yıllık dağılıma göre Türkiye’de toplam 50.9 milyon kişi tüketim mallarından satın alım gerçekleştirmiştir.

Söz konusu veriler, sosyal medyanın gelişimi ile birlikte e-ticaret hacminin büyüdüğünü ve ulaştığı boyutu göstermesi açısından dikkat çekmektedir. Bunun yanı sıra verilere bakarak e-ticaretin gelecek yıllarda sosyal medya kullanımındaki artışa koşut olarak Türkiye’de daha fazla tercih edileceği öngörüsünde bulunmak mümkündür. Tüketicilerin sosyal medya kullanımı ve tüketici davranışlarının analizi e-ticaret hacminin genişlemesinde önemli rol oynamaktadır. Sosyal medya ile tüketiciler, satın aldıkları ürün ve hizmetler hakkında diğer tüketicilere bilgi verebilmekte, olumlu ya da olumsuz tavsiyelerle viral etki oluşturabilmekte, elektronik ortamda ağızdan ağıza pazarlama (e-WOM) sürecine yön verebilmekte, diğer tüketicileri etkileme ve ikna etme gücüne ulaşabilmekte, kurumsal imaj, itibar ve marka algısı üzerinde doğrudan etki sahibi olabilmektedir. Yang vd.’ye (2016: 63) göre tüketiciler, satın alma davranışı göstermeden önce satın almayı planladıkları ürün ve hizmetleri değerlendirmek üzere Facebook ve Twitter gibi sosyal medya sitelerindeki kullanıcı yorumlarını dikkate almaktadır. Buna göre e-ticaret sitelerinde herhangi bir ürünü veya hizmeti satın alan tüketicilerin, diğer tüketicilerin satın alma tutumunu etkileme ve yönlendirme potansiyeline sahip olduklarını bilmek, satın alınan ürün veya hizmet hakkında sosyal medyada yorum yazma motivasyonunu doğurmaktadır. Dolayısıyla sosyal medyadaki yorumların ve memnuniyet düzeyinin, e-ticaretin meydana gelip sürdürülebilir nitelik kazanmasında son derece önemli yer tuttuğu ileri sürülebilmektedir.

Bu çalışmanın amacı, tüketicilerin e-ticaret sitelerindeki satın alma davranışını gerçekleştirdikten sonra hangi durumlarda satın alınan ürüne veya hizmete yönelik yorum yazdıklarını incelemek ve tüketicilerin satın alma davranışındaki yorum yazma motivasyonunu ortaya çıkarmaktır. Bu amaçla nicel araştırmadan hareket eden keşfedici bir çalışma yürütülmüş ve veri toplama tekniği olarak kısa soru formlarından oluşan anketten yararlanılmıştır. İzmir’deki dört büyük alışveriş merkezinde kolayda örnekleme yöntemi ile belirlenen katılımcılara yüz yüze anket uygulanmıştır. Toplam 369 kişiye ulaşılan anketteki ölçeğin geliştirilmesinde Ramachandran vd.’nin (2011) çevrim içi satın alma davranışı konulu çalışmasından ve Ortega’nın (2020) çevrim içi satın alma davranışında olumlu yorumların etkisi konulu çalışmadan hareket edilmiştir. Kodlama ve bulguların analizi için SPSS 22.0 paket programı kullanılmış ve program aracılığıyla anket sorularının geçerliğini ve güvenilirliğini ortaya koymak için normallik testi ve Cronbach Alfa hesaplaması gerçekleştirilmiştir. Bu sayede araştırmanın temel problemini ifade eden; ‘tüketicilerin e-ticarete en çok hangi tür deneyimlerinin ardından yorum yazma motivasyonuna sahip olduğu’ sorusuna yanıt aranmıştır. Bu konuda şimdiye kadar gerçekleştirilen çalışmalarda ve araştırmalarda e-ticaret ve online satın alma davranışını üzerine çok sayıda çalışma yapıldığı görüldü de e-ticaret ve alışveriş sitelerindeki yorumları konu eden çalışma sayısının halen yeterli düzeyde olmadığı saptanmıştır. Ayrıca yine yapılan çalışmalarda, e-ticarete online satın alma davranışı ortaya çıktıktan sonra olumlu, olumsuz ve nötr deneyimlerden hangisinin veya hangilerinin yorum yazma motivasyonuna etki ettiğini araştıran herhangi bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu noktada çalışmaya, araştırmanın temel sorunu dahilinde yaklaşmanın, alanyazına özgün bir katkı sağlayacağı düşünülmekte ve akademik bir boşluğu doldurmak üzere kaleme alınan bu

çalışma önem taşımaktadır. Çalışmanın araştırmasına geçmeden önce konunun kavramsal çerçevesinin belirlenmesi ve konuya akademik bir zemin inşa edilebilmesi için öncelikle e-ticaret ve sosyal medya ilişkisi tüketici boyutuyla ele alınacaktır.

E-Ticaret ve Sosyal Medya İlişisine Yönelik Kavramsal Çerçeve

E-ticaret de diğer birçok teknolojik yenilik gibi dünyadaki teknolojiler ilerlemeler ve gelişmeler doğrultusunda varlık kazanmıştır. Bununla birlikte her geçen gün ivme kazanan teknolojik yenilikler, e-ticaretin boyutlarını büyütmekte ve e-ticaret uygulamalarını farklı noktalara taşımaktadır. Genel bir tanımla e-ticaret, “bilgisayar ve internet aracılığıyla üretilen mal ve hizmetlerin reklamının yapılması, ödemelerin yapılıp satılması ve satış sonrasında teknik destek sağlanması” (Kaya, 2002: 3) olarak kavramsallaştırılmaktadır. Özdemir vd.’ye (2010: 118) göre e-ticaret, internet ağları aracılığıyla ürün ve hizmetlerin satışa sunulması olarak tanımlanmaktadır. Bir diğer tanımda e-ticaret, ürünlerin ve hizmetlerin elektronik ortamlar ve ağlar aracılığıyla üretilip bu ortamlar ve ağlar üzerinden reklamının, dağıtımının ve satışının yapılması olarak değerlendirilmektedir (Pırnar, 2005: 30). Tanımların ortak özellikleri göz önüne alındığında e-ticareti, internet dolayımı yapılan ticaret uygulamaları olarak tanımlamak mümkündür. Kalaycı’ya (2008: 141) göre e-ticarete yönelik çeşitli perspektiflerden farklı tanımlamalar gerçekleştirilebilir:

- *İletişim açısından e-ticaret:* Bilginin, ürünlerin ve hizmetlerin siparişinin, dağıtımının ya da ödemelerinin telefon ve bilgisayar gibi çeşitli elektronik araçlarla yapılmasıdır.
- *İş süreçleri açısından e-ticaret:* Ticari işlemlerde ve uygulamalarda iş akışının otomasyonunu sağlamak amacıyla gerçekleştirilen teknoloji uygulamalarıdır.
- *Hizmet açısından e-ticaret:* Yöneticilerin, işletmelerin ve tüketicilerin ürünlerin veya hizmetlerin kalitesi ile sunum hızını artırıp dağıtım ve satış maliyetlerini azaltmak için benimsenen modern bir araçtır.
- *Çevrim içi (online) açıdan e-ticaret:* Bilginin, ürünlerin ve hizmetlerin elektronik ortamlar ve internet ağları üzerinden alışverişine olanak tanıyan bir araçtır.

Buradan da görülebileceği gibi hangi açıdan ele alınırsa alınsın e-ticaret uygulamaları teknolojik gelişmeler ile birlikte toplumsal yaşama, iş hayatına ve finansal/operasyonel süreçlere entegre olan dijital nitelikli yeni ticari uygulamaları kapsamaktadır. E-ticaret, uygulama şekline göre dolaylı ve dolaysız uygulamalar olmak üzere iki gruba ayrılmaktadır. “Dolaylı e-ticarete ürün ve hizmetlerin siparişi elektronik ağlar üzerinden yapılırken teslimat ise posta, kargo ve kuryeler aracılığıyla geleneksel olarak gerçekleştirilmektedir. Dolaysız/doğrudan yapılan e-ticaret ise sipariş, ödeme ve teslim aşamalarının (download/indirme) tamamen dijital ağlar üzerinden tamamlandığı çeşitli programlara yönelik dijital ürün ve hizmet gruplarını kapsamaktadır” (Organ ve Karadağ, 2011: 82). E-ticaret farklı taraflara ve farklı etkileşimlere göre çeşitli isimler almakta ve temelde beş grupta sınıflandırılmaktadır (Akçi ve Göv, 2015: 416; Özel, 2013: 4):

İşletmelerin diğer işletmelerle, bayilerle, tedarikçilerle ve dağıtıcılarla yaptığı e-ticaret faaliyetleri ‘B2B’ (Business-to-Business) ‘işletmeden işletmeye’ olarak adlandırılmaktadır. B2B ile işletmeler, kendileri gibi diğer ticari aktörlerle iletişime geçebilmektedir. İşletmeler ile tüketiciler arasında gelişen e-ticaret uygulamaları ise ‘B2C’ (Business-to-Consumer) ‘işletmeden tüketiciye’ ismini almaktadır. İnternet üzerinden tüketicilere çeşitli ürünlerin satılıp bankacılık hizmetlerinin verilmesi B2C faaliyetlerini tanımlamaktadır. Vergi takibi ve kamu ihalelerine internetten başvurulması gibi uygulamalar ise ‘B2G’ (Business-to-Government) ‘işletmeden devlete’ adını almaktadır. Vatandaş ve devlet arasında gerçekleşen e-ticaret uygulamaları ‘C2G’ (Consumer/Citizen-to-Government) ‘tüketiciden/vatandaştan devlete’ olarak isimlendirilmekte ve trafik cezaları ile vergilerin ödenmesi gibi vatandaşların devlet ile olan elektronik işlemlerini düzenlemektedir. Tüketiciler arasında gerçekleşen e-ticaret ise ‘C2C’ (Consumer-to-Consumer) ‘tüketiciden tüketiciye’ adını almakta ve son kullanıcı olarak bilinen tüketicilerin kendi aralarındaki e-ticareti tanımlamaktadır.

Yukarıdaki sınıflandırmalara göre e-ticareti temelde iki başlık altında incelemek mümkündür. “Faaliyetlerine göre e-ticaret; dolaylı ve dolaysız/doğrudan e-ticaret olarak ayrılırken taraflar arasındaki ilişki türüne göre ise e-ticaret; şirketler arası (B2B), şirketler ve tüketiciler arası (B2C), şirketler ve kamu/devlet arası (B2G), vatandaş ve devlet arası (C2G) ve tüketiciler arası (C2C) olmak üzere gruplandırılabilir” (Akpınar, 2017: 25). İnternet ve Web teknolojilerindeki gelişmeler ile sosyal

ağların yaygınlaşmasının, e-ticaret hacmini ve uygulamalarını tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de her geçen gün daha fazla öne çıkardığı söylenebilmektedir.

Tüketicilere çeşitli avantajlar sunan e-ticaret uygulamaları Türkiye’de 1990’lı yılların sonunda başlamıştır. “1997’de Bilim ve Teknoloji Yüksek Kurulu’nun (BTYK) e-ticaret ağı için gerçekleştirdiği toplantı ile birlikte e-ticaret sayfası da açılmıştır. 1998’de Dış Ticaret Müsteşarlığı Başkanlığı tarafından Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu (ETKK) kurulmuş, 2001 yılında ise Başbakanlık koordinasyonu ile internetten daha fazla ve etkili yararlanabilmek amacıyla e-Türkiye isimli çalışma başlatılmıştır. 2008 yılına gelindiğinde Dış Ticaret Müsteşarlığı (DTM) ve diğer ilgili kamu kurum ve kuruluşlarının katılımıyla ‘Elektronik Ticaret Direktifi Çalışma Grubu’ oluşturulmuş; ‘E-Ticaret Kanunu Hazırlama Komisyonu’ çalışmaları sonucunda TBMM’ye sunulan yasa 2014 yılında kabul edilerek 2015’te yürürlüğe girmiştir” (Demirdöğmez vd., 2018: 2222-2223). Bu çalışmalar e-ticaret faaliyetlerinin Türkiye’de gelişmesinin öncül adımları olarak görülmektedir. Türkiye’de giderek büyüyen bir sektör haline alan e-ticaret, dünya devlerinin de ilgisini çekmeye devam etmektedir. “Küresel e-ticaret aktörleri olan eBay ve Amazon gibi şirketlerin gösterdiği yoğun ilgiden anlaşılacağı üzere Türkiye e-ticaret kapsamında giderek büyüyen bir pazar görünümü sergilemektedir. Türkiye’de e-ticaret sektörünün önde gelen şirketlerinden hepsiburada.com 1998’de, gittigidiyor.com 2000’de ve n11.com 2013’te hayata geçmiştir; 2008 yılından sonra özel alışveriş sitelerinin kurulmasından sonra ise e-ticaret Türkiye’de ivme kazanmıştır” (Dikkaya ve Aytakin, 2018: 80-81). Yeni nesil bilişim teknolojilerinin hayatı dijitalleştirilmesi ile birlikte tüm dünyada olduğu gibi Türkiye’de de e-ticaretin hacmi ve kotası artış göstermiş, tüketiciler oturduğu yerden tuşlara basarak online alışveriş yapma deneyimini ilgiyle karşılamışlardır.

Web 2.0 teknolojileri ile dünyanın her noktasındaki internet kullanıcılarının iletişimine, etkileşimine ve içerik, düşünce ve bilgi paylaşımına izin veren internet tabanlı uygulamalar grubunu ifade eden sosyal medya (Chan ve Guillet, 2011: 347), işletmelerin tüketicilerle iletişim ve etkileşim kurup ilişki inşa etmenin ve işletmeler ile tüketiciler arasında kurulan bu iletişimi, etkileşimi ve ilişkileri sürdürmenin en önemli yollarından biri haline gelmiştir. “Sosyal medya aracılığıyla günlük yaşamdaki fiziki ortamlar, etkinlikler ve aktiviteler tamamıyla sanal ortamlara taşınmıştır. Ticari faaliyetlerin de sosyal medyaya kanalize olması, işletmeler açısından sosyal medyanın büyük bir fırsat olarak değerlendirilmesini beraberinde getirmiştir” (Haşiloğlu vd., 2010: 269). Chan ve Guillet’e (2011: 345) göre Web 2.0 teknolojilerindeki gelişmeler sonucunda iş birliğine açık, aktif, dinamik, etkileşime ve içerik üretimi ile paylaşımına izin veren yeni web sitelerinin ortaya çıkması, işletmelerin de bu değişime ayak uydurmasını ve sosyal medya olarak tanımlanan yeni ortamlarda varlık göstermesini zorunlu kılmıştır. Bu noktadan hareketle günümüzde sosyal medyada aktif olarak yer almayan ve sosyal medyayı etkili şekilde yönetemeyen işletmelerin tüketicilerin dikkatini çekmesi giderek zorlaştığı ve küresel rekabet ile başa çıkamayacağı ileri sürülebilmektedir. Erdoğan’a (2015: 92) göre e-ticaret günümüzde artık büyük oranda sosyal medya üzerinden gerçekleştirilebildiğinden ‘sosyal ticaret’, ‘s-ticaret’, ‘sosyal alışveriş’ ve ‘iş birlikçi ticaret’ gibi isimlendirmelerle anılmakta ve sosyal medyada tüketiciler tarafından oluşturulan yorum içeriklerine göre internet ağlarında ağızdan ağıza pazarlama etkisi yaparak satışlara etki eden ticaret biçimini ifade etmektedir. Bu noktadan da anlaşılacağı üzere e-ticaret veya s-ticaret (sosyal ticaret) kavramı, internet teknolojilerinde yaşanan Web tabanlı gelişmelere dayanmakta ve günümüzdeki modern tüketicilerin isteklerini ve ihtiyaçlarını karşılamakla beraber aynı zamanda bu istek ve ihtiyaçlara yön veren yeni nesil ticaret uygulamalarını tanımlamaktadır.

Bu nedenle sosyal medyanın işletmeler üzerindeki etkisinin kabul edilmesiyle birlikte tüketici odaklı sosyal medya yönetimine hız verilmiştir. “Bu konuda yapılan araştırmalar, sosyal medyanın tek başına tüm satın alımları %90 oranında etkilediğini göstermektedir” (Seo ve Park, 2018: 36). Dolayısıyla sosyal medya yönetimi ve sosyal medya pazarlaması, değişip dönüşen tüketici davranışlarını açıklamada ve yorumlamada önem kazanmaya başlamıştır. Yadav ve Rahman’a (2017: 2) göre mevcut ve potansiyel müşterilerle iletişime geçme, etkileşim ve ilişki inşa etme ve sosyal müşteri ilişkileri yönetimini geliştirme aracı olarak kullanılan sosyal medya pazarlaması, e-ticaret açısından da kilit rol oynamaktadır. “Nitekim e-ticaretteki çevrim içi (online) tüketici davranışları, geleneksel ortamlardan daha karmaşıktır. Online tüketiciler hizmet kalitesi ve satın almada dakiklik gibi hususlarda daha yüksek beklentilere sahiplerdir ve e-ticaret şirketlerinden daha fazla duygusal tatmin beklemekte ve

sürecin başından sonuna kadar memnuniyet aramaktadırlar” (Durukal vd., 2019: 131). Memnun edilebilen tüketiciler, online satın alma deneyiminin işletmeler açısından olumlu yorumlar ve tavsiyeler ile sonuçlanmasını sağlamaktadır. Günümüzde sosyal medyada e-ticaret sürecine yön veren e-yorumlar (elektronik yorumlar), geleneksel ağızdan ağıza pazarlamanın yerine geçmiş ve tüketici memnuniyeti ile tüketici satın alma motivasyonunu etkileyerek işletmelerin geleceğini belirleme potansiyeli nedeniyle işletmeler tarafından dikkate alınması ve yönetilmesi gereken faktörler arasında yer almıştır.

E-Ticarette E-Yorumların Tüketici Memnuniyetine ve Tüketici Motivasyonuna Etkisi

İnternet altyapısının gelişmesi ve sosyal medya kullanımının giderek yaygınlaşması ile e-ticaret, giderek yaşamın daha fazla içinde yer almaya başlamış ve daha büyük bir parçası haline gelmiştir. “Dünyada ve Türkiye’deki e-ticaret gelişimi konusunda sosyal medyanın zaman ve mekân kısıtlamasını ortadan kaldırmasının yanı sıra etkileşimi arttırması, tüketicilerin e-ticaret sitelerindeki yorumlara doğrudan ulaşmasını sağlamaktadır. Bu nedenle işletmeler ve markalar, marka bilinirliğini arttırmak ve güçlendirmek için sosyal medyadan yararlanırken aynı zamanda sosyal medya etkileyicileri (influencer) üzerinden reklam çalışmalarına da odaklanmaktadır” (TÜSİAD, 2019: 23). Bu çabaların temelinde sosyal medyada ürün, hizmet, marka ya da işletme hakkında olumlu yorumların yer bulmasını sağlamak ve tüketicilerin dikkatini çekip online satın alma davranışını ortaya çıkarıp sürdürmek yer almaktadır. E-ticaret deneyimlerinin tavsiye edilmesinin ve paylaşılmasının niteliği olarak tanımlanabilen elektronik ağızdan ağıza pazarlama (e-WOM), sosyal medyada viral etki yaratmaktadır. “Tüketicilerin sosyal ağlar aracılığıyla online satın alınan ürün veya hizmetlere yönelik yapılan yorumları tanımlayan e-WOM, tüketicilere güven vermekte ve satın alma davranışının ortaya çıkıp çıkmamasında doğrudan etkili olmaktadır” (Yang vd., 2016: 63). Zira günümüzde satın alma davranışının ortaya çıkmasında kişisel deneyimlere büyük oranda başvurulmaktadır. “Kişisel deneyimler tüketicilere istediği bilgileri sağlar. Bu anlamda geleneksel veya elektronik ağızdan ağıza pazarlamanın kişisel algılamalar üzerindeki etkisi son derece büyüktür. Nitekim günümüzde sosyal medyanın gücü ile bilgi, deneyim, düşünce, öneri ve eleştiri paylaşmak da kolaylaşmıştır” (Çakır, 2016: 47). Tüketici memnuniyetine göre yayılan yorumların işletmelerin veya markaların geleceği üzerinde belirleyici etkiye sahip olduğunu söylemek mümkündür.

Tüketicilerin memnuniyet düzeylerine göre yorumlar da olumlu, nötr ya da olumsuz nitelik taşımaktadır. “Tüketici memnuniyeti ve tüketicilerle kurulan sürekli etkileşim ile iletişim süreci, tüketicileri ürün, hizmet, işletme ya da marka hakkında olumlu yorum paylaşmaya yönlendirmektedir” (İnan, 2012: 194). Satın alma davranışının gerçekleşmesinden sonra tüketicilerde memnuniyet duygusunun yaratılması, tüketicilerde işletme ya da marka hakkında olumlu tutuma, kanaate ve fikre dönüşmekte ve bu durum, alışveriş deneyimi ile ilgili olumlu yorumları paylaşma motivasyonu doğurmaktadır. “Tüketiciler, satın aldığı ürün ya da hizmetten memnun kalıp sorun yaşamadığı sürece mutluluk duymaktadır. Bu nedenle tüketicilerin memnuniyeti işletmeler için öncelikli konular arasında yer almaktadır ve işletmenin imajı ile itibarını koruyup pekiştirmek için tüketici memnuniyetine büyük önem verilmektedir” (Songur ve Turan, 2019: 317). Satın alma deneyiminde memnuniyet ve tatmin duygusu yaşayan tüketiciler, sadakat yolunda önemli bir adım atmaktadırlar. Tüketici memnuniyeti, tüketici sadakatinin öncül koşulunu oluşturmaktadır. “Yapılan çalışmalar, işletmeler açısından en önemli tüketicilerin memnuniyet duygusu tatmin edilmiş sadık tüketiciler olduğuna işaret etmekte ve sadık tüketicilerin memnuniyetlerini ağızdan ağıza yayarak ürünü, hizmeti, markayı veya işletmeyi çevrelere tavsiye ettiklerini göstermektedir” (Canbazoglu, 2016: 143). İşletmelerin olumlu tavsiyelerle birlikte pazar payını geliştirdikleri ve yeni tüketicilere ulaştıkları düşünüldüğünde bu yorumların değeri daha iyi anlaşılmaktadır.

Öte yandan bu tablonun tam tersini ifade eden ve satın alma deneyiminden tatmin olmamış tüketicilerin ise işletmeler açısından büyük tehdit yarattığı söylenebilmektedir “Satın alma deneyimi memnuniyetsizle sonuçlanan tüketiciler, mutsuz tüketiciler olarak adlandırılmakta ve riskli tüketici grupları arasında değerlendirilmektedir. İşletmeler için en riskli görülen tüketici tipi memnuniyetsiz tüketicilerdir, zira satın alma deneyiminde memnuniyete ulaşamamış tüketicilerin kendi memnuniyetsizliklerini çevrelere yayma eğilimi ve ihtimali oldukça yüksektir” (Bayuk ve Küçük, 2007: 289; Yıldız ve Bürüngüz, 2013: 69). Memnuniyetsiz tüketicilerin doğrudan işletme veya marka ile iletişime geçmek yerine işletme veya markanın imajına ve itibarına zarar verecek olumsuz

yorumlarda ve tavsiyelerde bulunduğu dikkat çekmektedir. “Memnuniyetsiz tüketiciler işletmeye doğrudan şikâyetle bulunmak yerine dolaylı davranış sergileyerek işletme hakkında çevresindeki kişilere olumsuz yorumlar yapmakta ve kendi gibi diğer tüketicilerin de bir daha söz konusu işletmeyi tercih etmemelerine yol açmaktadır” (Erdem ve Yay, 2017: 228). Bu noktada işletmelerin şikâyetleri takip etmeleri ve tüketicilerle doğrudan iletişime geçip sorunu çözmeye yönelik çaba sergilemeleri gerekmektedir. “Tüketiciler, online ürün veya hizmet deneyiminin ardından memnuniyetsizlik yaşarsa ve işletmeler de bu sorunu telafi edip çözemese işletmeyi cezalandırmak amacıyla olumsuz yorum yazmaya güçlü şekilde motive olmaktadır” (Pruden ve Vavra, 2004: 26). Buna benzer olarak tüketicilerin, işletmenin dikkatini çekerek memnuniyetsizliğini gidermek ve diğer tüketicilerin kendileri gibi olumsuz deneyimler yaşamalarını engellemek için olumsuz yorumlara daha fazla motive oldukları gözlenmektedir (Verhagen vd., 2013: 1431). Bu konuda yapılan araştırmalara göre olumsuz yorumların olumlu yorumlara göre tüketicilerin tercihlerini etkilemede daha fazla rol oynadığı izlenmektedir (Gülmez ve Türker, 2015: 66). Tüketicilerin çoğunluğunun ürün ve hizmet deneyimindeki memnuniyetsizliği, yaşadığı memnuniyete göre çevresindeki insanlara daha fazla anlatma ve yayma eğiliminde olduğu görülmüştür. Tüketicilerin memnuniyetsizliğini ortalama olarak 10-20 kişiye anlattığı bilinmektedir (Kitapçı, 2008: 118). Sosyal medyanın iletişimi kolaylaştıran ve hızlandıran yapısı göz önüne alındığında bu olumsuz yorumların dakikalar içerisinde ulusal sınırların da ötesine taşınarak yüzlerce hatta binlerce kişiye ulaşma potansiyeli ve bu durumun işletmelere ya da markalara getireceği yıkıcı etki de ortaya çıkmaktadır.

Sosyal medyada e-ticaret sürecine konu olan online yorumlar, tüketicilerin satın alma motivasyonu üzerinde etkili rol oynamaktadır. “Ürün, hizmet ya da markaya ilişkin bilgi paylaşmak isteyen kişilerin başlattığı online yorumlar, tüketicilerin satın alma kararı vermeden önce diğer tüketicilerin yazdıklarını bilme ve deneyimlerini aktarmasına yardımcı olmaktadır. Böylece tüketiciler tercihleri daraltmakta, zaman harcamadan en yüksek faydaya ulaşmakta ve kendilerini rahatlatmaktadır” (Akdeniz ve Özbölük, 2019: 3105-3106). Online yorum yazmak, tüketici memnuniyetini veya memnuniyetsizliğini dile getirmenin bir yolu olarak değerlendirilirken bu yorumları okumak ise satın alma davranışı için tüketicilere motivasyon sağlamak ya da tüketicilerin satın alma motivasyonunu kırmaktadır. Tüketicileri satın alma davranışına yöneltmede; rasyonel/faydacı, hedonik (hazcı), sembolik ve gösterişçi tüketim olmak üzere dört temel motivasyon rol almaktadır. “Rasyonel/Faydacı tüketimde, tüketiciler zaman harcamaya, çabaya ve satın almaya değecek nesnel özelliklerle ve riski azaltma gibi akılcı güdülerle harekete geçmekte; ürünlerin kullanılabilirlik ve işlevsellik gibi özdeksel değerlerini dikkate almaktadırlar. Hedonik tüketimde ise tüketiciler; tüketim ediminde duylara, duygulara, düşlere ve fantezilere odaklanmakta ve tüketimin kendilerine haz vermesini beklemektedirler” (Enginkaya ve Ozansoy, 2010: 143; Fettahlıoğlu vd., 2014: 311; Odabaşı, 2009: 113). Sembolik ve gösteriş amaçlı tüketim de tüketim ediminin ardındaki temel motivasyonlar arasında yer almaktadır. Jean Baudrillard’a (2009: 3) göre tüketim motivasyonunun temelinde nesnelere kullanım değerinden ziyade simgesel değış tokuş amaçlı kullanılması yatmakta; alışverişte simgelerin tüketilmesi ile toplumsal statü, sınıflar arası çatışma ve rekabet duygusu öne çıkmaktadır. İlk kez 1899 yılında ‘Aylak Sınıfın Teorisi’ isimli kitabında gösterişçi tüketimden söz eden Thorstein B. Veblen, “toplumda değer atfedilen nesnelere gösteriş amaçlı tüketilmesini şöhrete ulaşmanın bir aracı olarak görmekte ve aylak sınıf olarak tanımladığı üst sınıfa ait olan tüketim edimlerinin işlevsellikten ziyade toplum içerisinde diğerlerine göre konumlanmayı sağlayacak gücü temsil ettiğini dile getirmektedir” (2005: 61). Buna göre tüketici satın alma davranışları; rasyonel ve duygusal içerikli olmak üzere iki farklı motivasyon zemininde değerlendirilebilmektedir. Rasyonel motivasyon, bir ürünün gözlenebilir ve ölçülebilir nesnel özelliklerine dayalı akılcı ve mantıklı olan satın alma tercihlerini ifade ederken duygusal motivasyon ise toplumsal statü, saygınlık ve beğenilme gibi hislere dayalı satın alma tercihlerini içermektedir. Dolayısıyla tüketici satın alma davranışlarına yön veren temel motivasyonları anlamak, tüketici davranışlarını doğru şekilde çözümlenmede değerli görülmektedir.

Günümüzde tüketicilerin satın alma tutum ve davranışlarını sadece rasyonel/faydacı güdülerle açıklamak mümkün değildir. Saleem vd.’ye (2012) göre günümüzde tüketiciler ihtiyaç duymadığı halde yalnızca keyiflenmek, zevk almak ve mutlu olmak gibi hedonik (hazcı) içgüdülerle online satın alma motivasyonuna daha çok yönelmektedirler. Bu çerçevede duygusal (hedonik, sembolik, gösterişçilik) ve faydacı/rasyonel (ürün değeri ve algılanan risk vb.) tercihleri arasında karar vermeye

zorlanan tüketiciler, online alışveriş sürecinde bilişsel çelişkileri de azaltmaya çalışmaktadırlar. Satın alma davranışlarında istek, tutum ve davranışlardaki uyumsuzluk olarak tanımlanabilen bilişsel çelişki ise tüketicilerin satın alma motivasyonunu olumsuz etkileyebilmektedir (Aydın ve Yılmaz, 2018: 334). Dolayısıyla tüketiciler, bilişsel çelişkiyi azaltmak veya gidermek, ürün ya da hizmetler hakkında ayrıntılı bilgi almak, doğru tercihte bulunduğu inanıp rahatlamak ve içini rahatlatmak, kendileri gibi düşünen kişilerin onayını almak ve diğer tüketicileri onaylamak, internette veya sosyal medyada satın almayı düşündüğü ürünlerin sayfalarında gezinerek kendine zaman ayırmak ve sosyalleşmek, internette veya sosyal medyada ilgi duyduğu yorumları okuyarak boş zaman aktivitesine değer katmak gibi rasyonel ve duygusal ihtiyaçlarını karşılama motivasyonu ile e-ticaret sürecinde çevrim içi yorumları okumaktadırlar.

Bu noktalardan da anlaşılacağı üzere sosyal medyada tüketici yorumları, diğer tüketicilerin çevrim içi satın alma davranışını ve tüketicilerin satın alma motivasyonunu doğrudan etkilemektedir. “Tüketicilerin satın aldığı ürün veya hizmetler hakkında sanal ortamda bilgi ve deneyim paylaşımı olarak ifade edilen e-yorumlar (elektronik yorumlar), diğer tüketiciler nezdinde önemli bilgi kaynağı olarak görülmektedir. İnternet teknolojilerindeki gelişmeler ve sosyal medya ile birlikte her kişi, dünyanın bir ucundan ürün veya hizmet satın alabilmekte ve bu ürün veya hizmetlere yönelik yorumlarda bulunarak bilgi edinimini ve paylaşımını aktif hale getirmektedir” (Şahin ve Şad, 2018: 199-200). Bu nedenle işletmelerin, çevrim içi satın alma davranışını yüksek memnuniyet düzeyi ile tamamlamış tüketicilerin sayısının artmasına özen göstermeleri gerektiği söylenebilmektedir.

E-Ticaret Sürecinde Sosyal Medyada Yazılan Yorumlar Üzerine Araştırma Alanyazını

Alanyazın incelendiğinde e-ticaret ve sosyal medyada çevrim içi (online) yorumlar üzerine özellikle son yıllarda birçok çalışma yapıldığı görülmüştür. Ancak bu çalışmalarda genellikle çevrim içi yorumların tüketici satın alma tutum ve davranışı üzerindeki etkisinin konu edildiği saptanmıştır. Yine bu çalışmalar incelendiğinde ulusal alanyazının uluslararası çalışmalar çerçevesinde şekillendiği ve bu konudaki çalışmaların Türkiye’de son yıllarda artış göstermesine rağmen; ilk çalışmaların tarihlerine bakıldığında konunun öncelikle uluslararası alanyazında kendine yer bulduğu söylenebilmektedir. Ulusal alanyazında ise son yıllarda bu konuya yönelik eğilimin arttığını ve bu nedenle alanda yapılacak çalışmaların önem arz ettiğini söylemek mümkündür. Ulusal ve uluslararası alanyazında ilgili konuya yönelik öne çıkan çalışmalar aşağıda derlenmiştir.

Agcadağ (2014) tarafından Türkiye’de sanal alışverişin avantajlarına ve dezavantajlarına odaklanan çalışmada, tüketicilerin alışveriş sitesini tavsiye etmelerinin önemi üzerinde durulmuş ve kendilerine tavsiye edilen ve hakkında iyi yorumlar ve duyular aldıkları siteleri tüketicilerin kendilerinin de tavsiye ettiklerini vurgulayarak bu tavsiyelerin alışveriş sitesine katkıları dile getirilmiştir. Ağaç vd. (2018), çevrim içi giyim alışverişinde tüketicilerin karşılaştıkları sorunları cinsiyet değişkenine göre ele aldıkları çalışmada, tüketicilerin karşı karşıya kaldıkları başlıca sorunları tespit etmişler ve özellikle ürünler hakkında yetersiz ve açıklayıcı olmayan bilgiler nedeniyle satın alındıktan sonra iade edilen ürünlere yönelik yapılan olumsuz yorumların işletmeyi ya da satıcıları zor durumda bıraktığına dikkat çekmişlerdir. Akar vd. (2015), sosyal etkinin Facebook’taki spor tüketicilerinin karar alma süreci üzerindeki etkisine yönelik tasarladıkları çalışmada, olumlu deneyimlerin ağızdan ağıza pazarlama yoluyla gelecekteki satın alma davranışlarını etkilediğini ve etki kaynağı olarak yorumların ve sosyal platform faaliyetlerinin sosyal etkiyi olumlu yönde geliştirdiğini ortaya çıkarmıştır. Yine aynı çalışmada, işletmelerin satın alma kararlarında potansiyel tüketicilere yardımcı olmak, yol göstermek ve satın alma davranışı için motive etmek üzere Facebook sayfalarının etkin kullanılması gerektiğine işaret edilmiştir. Akdeniz ve Özbölük (2019), ürüne yönelik çevrim içi tüketici yorumlarının satın alma üzerindeki etkisinin kullanıcının özelliklerine göre farklılaşarak farklılaşmadığını belirlemek üzerine gerçekleştirdikleri çalışmada, çevrim içi yorumların tüketicilerin satın alma kararlarını doğrudan etkilediğini ortaya koymuşlar ve çevrim içi yorumların satın alma davranışına yönelik belirleyici etkisinin tüketicilerin cinsiyet, yaş ve günlük internet kullanımı gibi faktörlere göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulgularına ulaşmışlardır. Akkılıç ve Özbek (2012), internet üzerinden yapılan alışverişlerde ürüne yönelik yorumların tüketici satın alma kararı üzerindeki etkisini belirlemek amacıyla hazırladıkları çalışmada, internette yer alan olumlu yorumların tercihlerde olumlu yönde, olumsuz yorumların ise tercihlerde olumsuz yönde değişikliğe neden olduğu bulgularını tespit etmişlerdir. Ateş (2018) tarafından çevrim içi alışveriş siteleri kullanıcılarının

algılarını incelemeye yönelik ele alınan çalışmada, alışveriş sitelerine güvenen müşterilerin ürüne olumlu tutum geliştirerek diğer tüketiciler için satın almaya ilişkin olumlu ağızdan ağıza pazarlama yapma olasılığını arttırdığı gösterilmiştir. Ayman (2011), yerli turistlerin internet ortamındaki şikâyetlerinin satın alma kararlarına etkisini araştırdığı çalışmada, tüketicilerin internetteki şikâyetlerinin ve tavsiyelerinin nihai satın alma kararının ortaya çıkmasında önemli bir kaynak olduğuna işaret ederek işletmelerin geleceği için bu şikâyetlerin yakından takip edilmesinin ve etkili şekilde yönetilip mümkünse internette paylaşılmadan önce giderilmesinin, bu şikâyetleri olumlu yorumlara dönüştürme potansiyeline dikkat çekmiştir.

Bayram (2018), çevrim içi tüketici değerlendirmelerine yanıt verme durumunu otel işletmeleri üzerinden ele aldığı çalışmada, özellikle öne çıkan olumsuz yorumların yönetilmesinin zorluğunu vurgulayarak otel işletmelerinin olumsuz yorumları görmezden gelmesinin tüketicilerde bu yorumların doğruluğuna yönelik intiba oluşturabileceğine işaret etmiş ve yöneticilerin olumlu yorumlardan daha çok olumsuz yorumları dikkate almasının önemli olduğu sonucuna ulaşmıştır. Chen ve Xie (2004), çevrim içi tüketici değerlendirmelerinde pazarlama iletişimi karmasının yeni bir ögesi olarak ağızdan ağıza iletişimin önemini ortaya koymak amacıyla gerçekleştirdikleri çalışmada, tüketici yorumlarının çevrim içi ortamlarda sunulmasının, satıcıların tüketicilere sağladığı tek yönlü bilgi üzerindeki kontrolü azalttığını ve bu durumun tüketicinin pazardaki gücünü arttırdığını belirtmişlerdir. Çoban vd. (2019), şehir turizminde faaliyet gösteren otellere yönelik e-yorumları inceledikleri çalışmada, çevrim içi tüketici sitelerindeki yorumların e-WOM'un önemli araçlarından biri olduğunu belirterek en çok olumsuz yorumun, odaların ve otelin temizliği ile ilgili olduğunu saptamışlar ve yapılan yorumların çoğuna cevap verilmediğini tespit etmişlerdir. Dapiapis (2015), internette kullanılan elektronik ağızdan ağıza pazarlama (e-WOM) tekniklerinin marka tercihiye etkisini araştırdığı çalışmada, sosyal paylaşım ağlarının günümüzde önemli tavsiye aracı olma görevini üstlenerek gündemi belirlediğini vurgulamıştır. Aynı çalışmada özellikle e-WOM ile markaların ve tüketicilerin yakın bağ oluşturma fırsatına sahip olduğu ve ürünlerle ilgili olumlu veya olumsuz yorumların kısa sürede tüketicilere ulaşmasının önem taşıdığı sonucuna varılmıştır. Erdem ve Yay (2017), Antalya ili örneğinden Tripadvisor'daki müşteri şikâyetlerinin değerlendirilmesine yönelik gerçekleştirdikleri çalışmada, çevrim içi yorum sitelerindeki olumlu ve olumsuz müşteri yorumlarının bireylerin karar verme ve satın alma davranışları üzerindeki etkisini incelemişler ve en çok şikâyet alan servis, hizmet ortamı, yiyecek-içecek, personel, menü ve fiyatlara ilişkin olumsuzluklar giderilirse tüketici memnuniyeti ile birlikte olumlu yorumların artacağı bulgularına ulaşmışlardır. Filieri (2016), çevrim içi tüketici yorumlarının güvenilirliği üzerine yaptığı çalışmada, e-WOM'un gelecek yıllarda daha önemli hale geleceğini vurgulayarak tüketicilerin, yorumlarda sürekli aynı kalıpları kullanarak olumlu ve olumsuz görüş bildiren diğer tüketicilere güvenmediğini, bu nedenle yorumlarda özgünlük sağlanmasının satın alma davranışının sonucunu belirlediğini ortaya koymuştur.

Jayasingh (2019), sosyal ağ sitelerinde tüketici yorumlarının marka sadakati üzerindeki etkisini konu alan çalışmada, deneyimlerin paylaşılmasına ve ürün incelemelerine odaklanan yorumların tüketiciler tarafından değer verilen faaliyetler olduğuna dikkat çekerek marka bağlılığını sağlayan deneyimlerin olumlu yorumları ve markayı savunan tüketici sayısını arttıracığı görüşünü paylaşmıştır. Karaca ve Gümüş (2020), tüketicilerin çevrim içi yorum ve değerlendirme puanlarına yönelik tutumlarının çevrim içi satın alma davranışlarına etkisini inceleyen çalışmada, çevrim içi yorumların tüketicilerin kararsızlığını gidermede ve olumlu çevrim içi yorumların tüketicileri satın alma davranışına yönlendirmede pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucuna ulaşmışlar ve tüketicilerin gelir düzeyi arttıkça diğer tüketicilerin çevrim içi ve olumlu yorumlarından daha fazla etkilendiği bulgularını paylaşmışlardır. Söz konusu bu araştırmada tüketicilerin çevrim içi yorumlara yönelik tutumları ile cinsiyetleri arasında farklılık tespit edilmemiş olması ise bir diğer dikkat çekici bulgu olarak saptanmıştır. Kayabaşı (2010), e-ticarette lojistik faaliyetlere yönelik ortaya çıkan müşteri şikâyetlerinin incelenmesine yönelik gerçekleştirdiği çalışmada, müşteri memnuniyeti ve olumlu algıların oluşması için e-ticarette lojistik faaliyetlerin iyileştirilerek geliştirilmesinin ve müşteri şikâyetlerinin olumsuz sonuçlar doğurmadan etkili şekilde yönetilmesinin önemini vurgulamıştır. Mert (2012), internet alışverişlerinde duygu ve beklentiler üzerine odaklandığı çalışmada, tüketici duygularının diğer tüketici yorumlarından etkilendiği ve çevrim içi alışveriş sürecine etki ettiği görülmüştür. Aynı çalışmada, tüketicilerin alışveriş kararlarını anlık duygularına göre verdiği ve merak, haz ve eğlence gibi duygusal motivasyonların çevrim içi alışverişe yön verdiğine işaret

edilmiştir. Moore ve Lafreniere (2020), e-WOM'un tüketici satın alma motivasyonunu nasıl etkilediğini araştırdıkları çalışmada, işletme veya marka hakkında potansiyel olumlu ve olumsuz yorumların bir arada olmasının tüketiciler açısından daha güvenilir değerlendirildiği bulgusuna ulaşmışlardır.

Ortega (2020), çevrim içi tüketici incelemelerindeki olumlu değerlendirmelerin, bireyin tüketimden algıladığı faydalara yönelik etkisini incelediği çalışmada, çok sayıda olumlu e-yorum alan ürünlerin veya hizmetlerin tüketicinin hedeflediği performansı karşılayamadığı takdirde tüketici tarafından daha olumsuz değerlendirildiği, olumsuz algılandığı ve olumsuz yorumlandığı bulgularını ortaya koymuştur. Özata (2011), diğer tüketicilerin çevrim içi yorumlarının satın alma tutum ve davranışı üzerindeki rolünü incelediği çalışmada, internet ve sosyal medyadaki çevrim içi yorumlar ile tüketicilerin kendi karar süreçlerinde daha bağımsız olduklarına dikkat çekerek tüketicilerin sanal pazar ortamlarında çevrim içi yorumlarla diğer tüketicilerin kararsızlıklarını ve endişelerini gideren önemli bir güç haline geldiğini vurgulamıştır. Pantano ve Corvello (2013), sosyal ağlarda oluşan olumsuz yorumlara karşı şirket deneyimine göre verilen tepkileri inceledikleri çalışmada, olumsuz e-WOM'un sonuçları üzerinde durmuşlar ve şirketlerin kendi hayranı olan tüketicilerden olumsuz yorum almaya daha fazla yatkın oldukları ve deneyimsiz şirketlerin olumsuz yorumlara yanıt vermede yetersiz kaldığı bulgularına ulaşmışlardır. Uygun vd. (2014) tarafından tüketicilerin alışveriş motivasyonları ile yorum ve tavsiyeler arasındaki ilişkilerin incelendiği çalışmada, okunan yorum ve tavsiyelerin dikkate alındığı ve ağızdan ağıza pazarlamanın tüketicilerin alışveriş motivasyonu üzerinde doğrudan etkili olduğu görülmüş ve tüketicilerde özellikle hedonik tüketim motivasyonlarının öne çıktığı bulgularına ulaşılmıştır. Vijay vd. (2019), çevrim içi alışveriş değerlerinin ve çevrim içi yorumların e-sadakat üzerindeki etkisinde e-memnuniyetin rolüne odaklandıkları çalışmada, çevrim içi yorumların e-memnuniyeti şekillendirmede daha fazla etkiye sahip olduğunu ortaya koymuşlar ve çevrim içi yorumların, alışveriş değerleri ile e-sadakat arasında önemli bir araç rolü gördüğüne dikkat çekmişlerdir. Zhu ve Zhang (2010), video oyun endüstrisi üzerinden çevrim içi tüketici değerlendirmelerinin satışlar üzerindeki etkisine odaklanan çalışmada, çevrim içi WOM'un bilgi yayarak tüketicilerin satın alma kararlarını değiştirecek düzeyde önemli olduğunu ve nispeten daha fazla internet deneyimine sahip olan tüketicilerin çevrim içi yorumlarının diğer tüketiciler açısından daha etkili olduğunu kanıtlayan bulguları paylaşmışlardır.

ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma alanyazınında mevcut çalışmalar incelendiğinde bu çalışmalar arasında e-ticaret sürecinde tüketici yorumlarının niteliğine odaklanan bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle e-ticaret sitelerinde satın alma davranışı gerçekleştikten sonra yaşanan deneyime göre en çok hangi tür tüketici yorumlarının yazıldığı araştırmaya değer görülmüştür. Tüketicilerin satın alma davranışlarının olumlu, olumsuz ya da nötr deneyimler ile sonuçlanmasına rağmen en çok hangi deneyimlerin yorum yazma motivasyonu oluşturduğuna yönelik daha önce yapılan bir çalışma olmaması, bu araştırmaya özgünlük katmakta ve araştırmanın yenilikçi değerini artırmaktadır.

Çalışmada nicel araştırma yöntemi izlenmiştir. Nicel araştırma, bir araştırma sorusunu yanıtlamak üzere sayısal veri toplayan, hipotezlere ve bu hipotezlerin test edilmesine dayanan araştırmaları ifade eder. Nicel araştırma 'ne' ile başlayan ölçülebilir sorulara yanıt arar; tümdengelim yaklaşımını benimser ve bütünsel bakış açısı kullanır; araştırmacı olay ve olgulara dışarıdan bakar; izlenmesi gereken belli adımlara uygun hareket edilir; yüksek sayıda örneklem ile çalışılır; bu nedenle genelleme yapılır ve veriler, SPSS gibi istatistiksel veri analizi programları ile incelenip yorumlanır (Akarsu ve Akarsu, 2019: 27-28; Christensen, 2015: 30; Ekiz, 2003: 93). Bu çalışmada tüketicilerin e-ticaret sürecine yönelik tutumları ve yorum yazma motivasyonları konu edildiğinden nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Araştırmanın amacı, e-ticarette tüketicilerin yorum yazma motivasyonunu belirlemek ve e-ticaret sürecinde satın alma davranışının ardından en çok hangi tür (olumlu, olumsuz ya da nötr) deneyimlerden sonra yorum yazıldığını tespit etmektir. Araştırma kapsamında 'e-ticarette satın alma davranışı gerçekleştikten sonra en çok hangi tür deneyimlerin yorum yazma motivasyonuna yol açtığı' sorusuna yanıt aranmaktadır.

Bu noktadan hareketle araştırmanın tipi keşfedici araştırmayı gerekli kılmaktadır. "Araştırma tipi; keşfedici, tanımlayıcı ve açıklayıcı olmak üzere üçe ayrılır. Keşfedici araştırma, daha çok yeni ya da

az çalışılmış konuları keşfedip ortaya çıkarmak amacıyla güncel bilgilere yönelir (Usta, 2019: 96). Keşfedici araştırmalarda değişkenlerin belirlenmesi, ileriki araştırmalar için hipotezlerin oluşturulması, genel görüş ve deneyimlerin tanımlanarak konuyla ilgili anlayış oluşturulması esastır. Bu tip araştırmalarda araştırmacının elinde çok az ya da hiç bilgi yoktur (Kurtuluş, 2010: 19-20). Daha önce de belirtildiği gibi e-ticarette satın alma tutumu ve davranış ilişkisi pek çok çalışmaya konu olsa da satın alma davranışının ardından hangi tür deneyimlere göre yorum yazma motivasyonunun ortaya çıktığına yönelik bir çalışmanın alanyazında daha önce ele alınmadığı görülmüştür. Bu nedenle çalışmanın amacı ve temel sorusu doğrultusunda araştırmanın tipi keşfedici araştırma olarak belirlenmiştir. Çalışmada kullanılan nicel araştırma deseni/modeli ise tarama desendir. Tarama deseni, büyük bir grubun görüşlerini, algılarını, tutumlarını, inançlarını, bilgilerini ve özelliklerini tanımlamak için araştırma verilerinin evreni temsil eden çeşitli örneklemelerden toplanmasını ifade eder (Fraenkel ve Wallen, 2009: 390). Tarama araştırmaları; betimlenecek değişkenlerin tek seferde ölçüldüğü kesitsel tarama; zamana bağlı değişimleri görmek amacıyla farklı zamanlarda tekrarlanan ölçümlerin yapıldığı boylamsal tarama ve geçmişte yaşanan olaylara yönelik bilgi toplamak için yapılan geçmişe dönük tarama olmak üzere üç grupta toplanmaktadır (Mazlum ve Mazlum, 2017: 6). Tarama deseninden hareket eden bu araştırmada değişkenlerin tek seferde ölçüldüğü kesitsel taramadan yararlanılmıştır. Böylelikle var olan bir kesit içerisinde ortaya çıkan verilere göre temel yargılara ulaşmak, araştırma sorusunu yanıtlamak ve nicel araştırmadan elde edilecek sonuçları genellemek mümkündür.

Bilimsel araştırmalar, önerilen hipotezleri sınamak amacıyla gerçekleştirilmektedir. “Hipotez, bir araştırmada doğruluğu sınanmak üzere ileri sürülen, doğru görüldüğü halde doğruluğu ve kesinliği henüz bilinmeyen geçici ön hüküm, iddia ve savdır. Hipotezler, iki değişken arasında bir tahmin öne sürdüğü için test edilmelidir. Kısaca hipotez, neyi aradığımızı anlatır ve araştırmadaki beklentilerimizi ifade eder” (Baloğlu, 2009: 25). Nicel araştırmalarda sonuçlar, ortaya atılan hipotezleri doğrulamakta veya geçersiz kılmaktadır. Bu araştırma kapsamında araştırma sonucunda sınanmak üzere hazırlanan hipotezler şu şekilde sıralanmıştır:

H₁: e-ticaret sitelerinde olumsuz deneyimlerin paylaşılma oranı, olumlu deneyimlerin paylaşılmasına göre daha yüksektir.

H₂: e-ticaret sitelerindeki yorumlar, satın alma davranışı üzerinde etkilidir.

H₃: e-ticaret sitelerinde alışveriş sıklığı ile yaş ve eğitim arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

H₄: Tam zamanlı işte çalışanlar, evden çalışanlara ve çalışmayanlara göre e-ticaret sitelerinden daha sık alışveriş yapmaktadır.

H₅: e-ticaret sitelerinde alışveriş sıklığı ile cinsiyet arasında anlamlı bir ilişki yoktur.

Her araştırma toplam evrenin temsil edildiği örneklem grubundan hareket etmektedir. Çoğu araştırmada evrenin (ana kütle) tamamına ulaşmak mümkün değildir. Evrenin tümünü gözlemek veya saymak yerine evreni nitelik ve nicelik yönünden temsil eden örneklem seçilir (İslamoğlu, 2003: 143-144). Bu nedenle e-ticaret sitelerinden alışveriş yapan kişiler, çalışmada örneklem olarak belirlenmiştir. Örneklem belirlemede amaçsal olmayan (amaçsız) örneklem tekniklerinden biri olan kolayda örneklem tekniğinden yararlanılmıştır. Gelişigüzel, kazara, uygun, elverişli örneklem gibi isimlerle de anılan kolayda örneklem tekniği; araştırmacıların doğruya yakın sonuçları kolay ve ucuz bir şekilde elde etmek istediklerinde kullanılmaktadır. Bu teknik, zaman ve maliyet içermediğinden hızlı ve ucuz bir teknik olarak görülmektedir. Bu yöntemle araştırmada yer alacak kişilere araştırmacı karar vermekte veya çalışmaya yalnızca gönüllü olanlar katılmaktadır. Örneğin, bir konuda veri toplamak için sokakta gelip geçenlerden bilgi almak, bu örneklem tekniği ile ifade edilebilmektedir (Bayram, 2017: 21-22). Birçok araştırmada yaygın şekilde kullanılan kolayda örneklem, özellikle keşfedici araştırmalar için yararlıdır (Kurtuluş, 2010: 64). Keşfedici tipteki bu araştırma kapsamında kolayda örneklem yola çıkılarak 20-23 Temmuz 2020 tarihleri arasındaki dört günlük süreçte İzmir’in Karşıyaka ilçesinde yer alan dört büyük alışveriş merkezinde (AVM) karşılaşılan kişilere yüz yüze anket uygulanmıştır. Ankete katılımda gönüllük ilkesi esas alınmış ve katılımcıların e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma deneyimine sahip olmasına dikkat edilmiştir.

Nicel araştırmanın veri toplama tekniği olarak anketten yararlanılmıştır. Anket, katılımcılardan araştırmaya ilişkin bilgi toplamak ile bireysel veya toplumsal tutum ve davranışları ortaya çıkarmak amacıyla kullanılan veri toplama yöntemidir. Klasik anket yöntemi olarak yüz yüze anketler; evde, iş yerinde, işletmelerde veya sokakta önceden randevu alınarak ya da randevu alınmadan yapılır. Görüşmeler, sonradan çözümlenmek üzere anket kağıdına işaretleme veya kameraya alma yoluyla kaydedilir (Arıkan, 2018: 98-99). Anketlerde katılımcıların araştırmaya kolaylıkla katılımını sağlamak ve dikkat dağılmasını önlemek için kısa soru formlarından yararlanılmıştır. Anketlerde birden çok maddeden meydana gelen ve tüm maddelerin aynı ölçeğe göre değerlendirildiği çoklu ölçeklerden biri olan beşli Likert tipi ölçek kullanılmıştır. Likert ölçeğinde en olumsuz yanıt en düşük kabul edilen 1 ile en olumlu yanıt ise en yüksek rakam ile temsil edilir. 1'den başlayarak devam eden bu sıralı kodlama nedeniyle Likert tipi sorular, sıralı (ordinal) veri kategorisinde değerlendirilir (Turan vd., 2015: 194). Buna göre araştırmadaki beşli Likert ölçeğinde '1: Kesinlikle Katılmıyorum' ve '5: Kesinlikle Katılıyorum' şeklinde kodlanmıştır. Ankette kullanılan ölçek, Ramachandran vd.'nin (2011), çevrim içi satın alma davranışını konu alan çalışması ile Ortega'nın (2020), çevrim içi satın alma süreçlerinde olumlu yorumların etkisi üzerine gerçekleştirilen araştırmasından uyarlanmıştır.

Anket çalışmasında kullanılan ölçekte demografik veriler hariç olmak üzere 16 madde bulunmaktadır. Bu maddelerden ilk beşi, e-ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin görüşlerine odaklanmakta; sonraki beş maddesi, e- ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin tutumlarına odaklanmakta ve son altı madde ise e- ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin davranışlarına odaklanmaktadır. Öncelikle anketin anlaşılabilir olup olmadığını belirlemek amacıyla sokakta rastgele örneklem seçilmiş ve 42 kişi ile ön test (pre-test) yapılmıştır. Ön test sonuçlarına göre anketin anlaşılır olduğu görüldükten sonra dört gün olarak belirlenen araştırma takvimi kapsamında İzmir/Karşıyaka'daki dört büyük alışveriş merkezinde 387 kişiye yüz yüze anket uygulanmıştır. Eksik ya da hatalı veri saptanan 18 anket geçersiz kabul edilerek kapsam dışı bırakılmış ve geriye kalan toplam 369 anket analiz edilmek üzere araştırmaya dahil edilmiştir.

Nicel araştırmalar, sayısal verilerin analizini esas alır ve verilerin programlar aracılığıyla işlenmesi sonucunda elde edilen tanımsal ve yordamsal istatistikler ile grafiklere, tablolara ve farklı test çalışmalarına dayanır. Nicel verilerin analizi istatistik çalışmalarını temel alır ve bu çalışmaların amacı, görgül araştırmanın her adımının ardında yatan mantığı ortaya çıkarmaktır (Usta, 2019: 102). Sosyal bilimler alanındaki nicel araştırmaların analizinde sıklıkla SPSS (Statistical Package for the Social Sciences) programından yararlanılmaktadır. Bu çalışmada da verilerin analizinde SPSS 22.0 paket programı kullanılmıştır. Ancak araştırmada öncelikli olarak anketin güvenilirlik düzeyini tespit etmek için güvenilirlik testi yapılmış ve güvenilirlik katsayısı olan Cronbach Alpha değeri hesaplanmıştır. Ölçme aracının geçerliği ve güvenilirliğine yönelik bilgiler aşağıdaki alt başlıklarda açıklanmıştır.

Ölçme Aracının Güvenilirliği

Ölçme aracının güvenilirliğinin test edilmesinde Cronbach Alfa testi uygulanmıştır. Cronbach Alfa özellikle çok bileşen içeren ölçümlerin güvenilirliğinin hesaplanmasında kullanılan bir yöntemdir (Kartal ve Dirlik, 2016: 1870). Özünde ölçek maddelerinin birbiri ile tutarlı olup olmadığının ve aynı özelliği ölçüp ölçmediğinin kontrol edilmesi adına kullanılan bu testte ölçek güvenilirliği şu şekilde sınıflandırılmaktadır (Kalaycı, 2006: 405):

- $.00 \leq \alpha < .40$ aralığında; ölçek güvenilir değildir,
- $.40 \leq \alpha < .60$ aralığında; ölçek güvenilirliği düşüktür,
- $.60 \leq \alpha < .80$ aralığında; ölçek oldukça güvenilirdir,
- $.80 \leq \alpha < 1.00$ aralığında ise ölçek yüksek derecede güvenilirdir.

Bu çalışmada ölçme aracının güvenilirliğinin test edilmesi adına Cronbach Alfa (α) katsayısına bakılmış ve oldukça güvenilir olarak kabul edilen değer aralığında yer alan .817'ye ulaşılmıştır. Araştırmada kullanılan anketin .817 bulunan Cronbach Alpha değerine göre sonuçların yüksek düzeyde güvenilir olduğu görülmektedir. Cronbach Alfa değeri ve ölçekte yer alan ifade maddelerine yönelik diğer istatistikler Tablo 1'de yer almaktadır.

Tablo 1. İfade Maddelerine Ait İstatistikler

No	İfadeler	Ortalama	S. Sapma	Toplam Korelasyon	Madde Silme Güvenilirlik Katsayısı
1	E -ticaret sitelerinden sıklıkla alışveriş yaparım	3,7480	,85268	,650	,758
2	E -ticaret sitelerinde çok fazla çeşit bulunmaktadır	4,1382	,60332	,789	,754
3	E -ticaret sitelerinde fiyatlar piyasaya göre daha uygundur	3,7561	,68376	,546	,769
4	E -ticaret sitelerinden alışveriş yapmak zaman tasarrufu sağlar	4,4065	,49185	,390	,782
5	E -ticaret sitelerinden alışveriş yapmak eğlencelidir	3,5285	,61226	,351	,784
6	E -ticaret sitelerinde alışveriş yapmadan önce müşteri yorumlarını okurum	4,8049	,39683	,237	,790
7	Müşteri yorumları satın alma kararımı etkiler	4,7615	,45747	,398	,782
8	E -ticaret sitelerinde alışveriş yapmadan önce satıcı puanına bakarım	4,5339	,72199	,715	,755
9	Satıcı puanı satın alma kararımı etkiler	4,9864	,11577	,001	,796
10	E- ticaret sitelerinden alışveriş yaparken satıcıya soru sorarım	3,1707	,75225	,232	,795
11	E -ticaret sitelerinde memnun kaldığım ürünler ve satıcıyla ilgili mutlaka yorum yazarım	3,1057	,63176	,290	,817
12	E -ticaret sitelerinde aldığım ancak memnun kalmadığım ürünler ve satıcılarla ilgili mutlaka yorum yazarım	4,7073	,45561	,201	,794
13	Alışveriş yaptığım e-ticaret sitelerinin sosyal medya hesaplarını takip ederim	2,4038	,89205	,520	,776
14	E -ticaret sitelerinin sosyal medya hesaplarında memnun kaldığım alışveriş deneyimi ile ilgili yorum yaparım	2,1653	,84203	,495	,773
15	E -ticaret sitelerinin sosyal medya hesaplarında memnun kalmadığım alışveriş deneyimi ile ilgili yorum yaparım	4,5962	,69320	,611	,762
16	E -ticaret sitelerinden yaptığım alışverişlerden çoğunlukla memnun kalırım	3,7100	,68361	,263	,791
Cronbach Alfa Katsayısı (α) = 0,817					

Ölçme Aracının Geçerliği

Çalışmanın yapısal geçerliğinin kontrol edilmesi sürecinde açımlayıcı faktör analizi yapılmıştır. Ancak açımlayıcı faktör analizinin yapılabilmesi amacıyla evreni temsil eden örneklem büyüklüğünün faktör analizi için yeterlilik derecesini ve ilgili ölçekte yer alan maddelerin faktör analizine uygun olup olmadığını değerlendirmek için Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) değeri/katsayısı ve Bartlett küresellik testi olmak üzere iki istatistiksel ölçüm yapılması gerekmektedir. Örneklem büyüklüğünün faktör analizi açısından uygunluğunu gösteren KMO katsayısına yönelik birçok çalışma KMO değerinin kabul edilir en alt sınırını .50 olarak belirtirken .80 ve yukarıdaki değerlerin mükemmel olduğunu onaylamaktadır. Bartlett testinin de anlamlı ($p < 0,05$) olması gerekmektedir (Gümüş ve Özgül, 2017:

869; Katrancı ve Temel, 2018: 1548; Öztürk ve Babacan, 2012: 41). Araştırmada kullanılan ölçeğin yapı geçerliğini belirlemeden önce veri setinin faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek için Kaiser-Mayer-Olkin (KMO) değerine ve Bartlett testi sonuçlarına bakılmıştır. Analize göre KMO değeri .806 olarak bulunmuş ve bu değer, örneklem büyüklüğünün ve maddeler arasındaki korelasyonun faktör analizine uygunluğunu kanıtlamıştır. Bartlett testi sonucunda ise Ki-Kare değeri istatistiksel olarak anlamlı bulunuyorsa korelasyon matrisinde bazı maddelerin yüksek düzeyde ilişkili olduğunu doğrular ve verilerin faktör analizi için uygun olduğuna işaret eder (Yüksekbilgili, 2017: 174). Ölçülen değer normal dağılımdan gelip gelmediğinin kontrol edilmesi için Bartlett Testi uygulanmıştır. Bartlett testi, özünde madde değişkenlerinin tutarlılığını ifade etmektedir (Pett, vd., 2003: 77). Test sonucunda ise Ki-Kare test istatistiğinin anlamlı çıkması, bu verilerin normal dağıldığına işaret etmektedir. Bu çalışmadaki Ki-Kare değeri 65505,198 ile $p = .000$ düzeyinde anlamlı çıkmış ($p < 0,05$) ve verilerin normal dağıldığını göstermiştir. Bu bulgular doğrultusunda veri setinin faktörleştirmeye uygun olduğu tespit edilmiştir. Tablo 2’de KMO testi ve Bartlett testi değerleri yer almaktadır.

Tablo 2. KMO ve Bartlett’s Test İstatistikleri

Kaiser-Meyer-Olkin (KMO) Örneklem Uygunluğu Ölçüsü	.806
Bartlett’s Kuresellik Testi Yaklaşık Ki-Kare Değeri	65505,198
Serbestlik Derecesi (sd)	220
Anlamlılık Düzeyi (p)	,000

Açımlayıcı faktör analizi (AFA), birbiri ile ilişkili değişkenleri bir araya getirerek az sayıda ilişkisiz ve kavramsal açıdan anlamlı ve yeni değişkenler, faktörler ya da boyutlar keşfetmeyi amaçlayan çok değişkenli istatistiksel yöntemlerden biridir. AFA’da değişkenler arası ilişkilerden hareketle faktör bulmak üzere işlem gerçekleştirilir ve aynı yapıyı ölçmeyen maddeler elenir (Büyüköztürk, 2011: 124-125). Ölçeğin birinci faktörü (İ1, İ2, İ3, İ4, İ5) beş ifade (İ) ile beş maddeden oluşmakta ve e- ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin görüşlerine odaklanmaktadır. Ölçeğin ikinci faktörü (İ6, İ7, İ8, İ9, İ10) beş maddeden oluşarak e- ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin tutumlarına odaklanmaktadır. Ölçeğin üçüncü faktörü ise (İ11, İ12, İ13, İ14, ,15, İ16) altı soru ile e- ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin davranışlarına odaklanmaktadır. Buna göre araştırmada üç faktör ortaya çıkmıştır. Nicel araştırmalar, grupların karşılaştırılmasına ve değişkenler arasında ilişkiler kurulmasına dayanır. Gruplar arası karşılaştırmalarda t-testi ve değişme analizi kullanılır (Usta, 2019: 103). Gruplar arası karşılaştırmaların en basit şekli, insanları sınıflamanın ve grupları oluşturmanın tek yolu varsa mümkündür. Buna tek yönlü değişme analizi veya tek yönlü ANOVA (Analysis of Variance) denir. Değişme analizinin (ANOVA) en basit hali, iki grup arasındaki karşılaştırmaya dayanır. Bu durumda ANOVA, t-testine denk olur (Punch, 2014: 112). Bu doğrultuda araştırmada gruplar arasındaki karşılaştırma için tek yönlü varyans analizi (ANOVA) ve frekans analizi uygulanmıştır. Araştırmanın bulguları tablolar halinde yorumlanmış ve aşağıda paylaşılmıştır.

Bulgular

Tablo 3. Demografik Veriler

	Frekans (F)	Yüzde (%)
Cinsiyet		
Kadın	200	54,2
Erkek	169	45,8
	Frekans (F)	Yüzde (%)
Yaş		
25-34	146	39,6
35-44	98	26,5
45-54	80	21,7
65 ve üzeri	45	12,2
	Frekans (F)	Yüzde (%)
Medeni Durum		
Evli	218	59,1

Bekar	151	40,9
Frekans (F)		Yüzde (%)
Eğitim Durumu		
Lise	108	29,3
Lisans	196	53,1
Lisans üstü	65	17,6
Frekans (F)		Yüzde (%)
İş Durumu		
Tam Zamanlı	324	87,8
Evden Çalışıyor	14	3,8
Çalışmıyor	26	7,0
İşsiz	5	1,4
Frekans (F)		Yüzde (%)
Gelir Düzeyi		
Alt	44	11,9
Orta	283	76,7
Yüksek	42	11,4

Demografik verilere göre katılımcıların %54,2'si kadın, %45,8'i erkek olarak tespit edilmiştir. Yaş aralığına göre katılımcıların %39,6'sının 25-34 yaş arasında olduğu ve bu yaş grubunun araştırmadaki yaş grubu dağılımına göre ilk sırada yer aldığı saptanmıştır. Katılımcıların %59,1'i evliken %40,9'u bekârdır. %53,1 ile eğitim durumu lisans olan katılımcı oranı diğerlerine göre öne çıkmıştır. Tam zamanlı çalışan sayısı %87,8 ile ilk sırada yer almıştır ve araştırmaya katılanların %76,7'sinin orta gelir düzeyine sahip olduğu görülmüştür.

Tablo 4. e-ticaret sitelerinde memnun kaldığım ürünler ve satıcıyla ilgili mutlaka yorum yazarım

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Katılmıyorum	56	14,5	15,2	15,2
	Kararsızım	218	56,3	59,1	74,3
	Katılıyorum	95	24,5	25,7	100,0
	Total	369	95,3	100,0	
Kayıp	System	18	4,7		
Toplam		387	100,0		

Katılımcıların e- ticaret sitelerinde deneyimledikleri alışverişe yönelik yorum yazma motivasyonları incelendiğinde katılımcıların sadece %25,7'sinin olumlu deneyimlerini yorum yazarak paylaşma eğiliminde olduğu saptanmıştır. Buna karşın katılımcıların %59,1'i olumlu deneyimlerini yorum yazarak paylaşma konusunda kararsız olduklarını, %15,2'si ise olumlu deneyimleri ile ilgili olarak yorum yazmadıklarını belirtmişlerdir.

Tablo 5. e-ticaret sitelerinde aldığım ancak memnun kalmadığım ürünler ve satıcılarla ilgili mutlaka yorum yazarım

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Katılıyorum	108	27,9	29,3	29,3
	Tamamen Katılıyorum	261	67,4	70,7	100,0
	Total	369	95,3	100,0	

Kayıp	System	18	4,7	
Toplam		387	100,0	

Olumsuz deneyimlerin paylaşımında ise çok daha farklı bir sonuç ortaya çıkmaktadır. Bu bağlamda katılımcıların tamamı bir e-ticaret sitesinde yaşadıkları olumsuz alışveriş deneyimiyle ilgili yorum yazma eğiliminde olduklarını belirtmişlerdir. Olumsuz deneyimlerin paylaşımı ile ilgili ifadenin %29,3'ü Katılıyorum ve %70,7'si ise Tamamen Katılıyorum şeklinde yanıt bulmuştur.

Tablo 4 ile Tablo 5'te yer alan değerlerden de görüldüğü üzere e-ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketicilerin olumlu deneyimlerini başkalarıyla paylaşmaktan ziyade olumsuz deneyimlerini paylaşma eğiliminde oldukları anlaşılmaktadır. Ortaya çıkan bu bulgu, araştırmanın ilk hipotezini (H_1 : e-ticaret sitelerinde olumsuz deneyimlerin paylaşılma oranı, olumlu deneyimlerin paylaşılma oranına göre daha yüksektir) doğrulamaktadır.

Tablo 6. e-ticaret sitelerinde alışveriş yapmadan önce müşteri yorumlarını okurum

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Katılıyorum	72	18,6	19,5	19,5
	Tamamen Katılıyorum	297	76,7	80,5	100,0
	Total	369	95,3	100,0	
Kayıp	System	18	4,7		
Toplam		387	100,0		

Anket katılımcılarının tamamı e-ticaret sitelerinde alışveriş yapmadan önce müşteri yorumlarını okuduklarını belirtmişlerdir. Bu bağlamda katılımcıların %19,5'i ilgili ifadeye Katılıyorum yanıtını verirken %80,5'i Tamamen Katılıyorum şeklinde yanıt vermiştir.

Tablo 7. Müşteri yorumları satın alma kararını etkiler

		Frekans	Yüzde	Geçerli Yüzde	Kümülatif Yüzde
Geçerli	Kararsızım	5	1,3	1,4	1,4
	Katılıyorum	78	20,2	21,1	22,5
	Tamamen Katılıyorum	286	73,9	77,5	100,0
	Total	369	95,3	100,0	
Kayıp	System	18	4,7		
Toplam		387	100,0		

Katılımcıların tamamının alışveriş yapmadan önce müşteri yorumlarını okudukları yönündeki bulgunun ardından müşteri yorumlarının satın alma kararını etkilediği soruya Tamamen Katılıyorum (%77,5) ve Katılıyorum (21,1) şeklinde verilen toplam yanıt oranı %98,6 olarak bulunmuştur. Bu orana göre katılımcıların neredeyse tamamı okudukları e-yorumların satın alma kararlarını etkileyeceğini belirtmiştir. Katılımcıların yalnızca %1,4'ü başka müşterilerin yazmış oldukları yorumların satın alma kararlarına etkisi üzerindeki ifadeye Kararsızım yanıtını vermiştir.

Tablo 6 ile Tablo 7'de yer alan bulgulardan da anlaşılacağı üzere tüketiciler e-ticaret sitelerinden alışveriş yapmadan önce başka müşterilerin yorumunu okumakta ve okudukları yorumlar tüketicilerin satın alma kararını etkilemektedir. Bu bulgular ışığında araştırmanın ikinci hipotezi (H_2 : e-ticaret sitelerindeki yorumlar satın alma davranışı üzerinde etkilidir) doğrulanmaktadır.

E-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı ile yaş ve eğitim durumu arasındaki farklar incelendiğinde tek yönlü varyans analizi sonucunda yaş grupları $sig= 0,586$ ve eğitim grupları $sig= 0,612$ anlamlılık değeri ile yaş ve eğitim gruplarının homojen olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda eğitim ve yaş farklılıkları ile e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı arasında bir ilişki olmadığı ortaya çıkarak araştırmanın üçüncü hipotezi (H_3 : e-ticaret sitelerinde alışveriş sıklığı ile yaş ve eğitim arasında anlamlı bir ilişki yoktur) doğrulanmaktadır.

İş durumu ile e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı incelendiğinde $sig=0,745$ anlamlılık değeri ile gruplar homojen dağılmış ve iş durumu ve e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı arasında bir ilişki olmadığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada araştırmanın dördüncü hipotezi (H_4 : tam zamanlı işte çalışanlar, evden çalışanlara ve çalışmayanlara göre e-ticaret sitelerinden daha sık alışveriş yapmaktadır) doğrulanmamıştır.

E-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı ile cinsiyet arasında ilişki olup olmadığını saptamak üzere yapılan bağımsız grup t testi ise $sig=0,611$ değeri ile homojen çıkarak iki grup arasında anlamlı bir fark olmadığını ortaya koymuş ve araştırmanın son ve beşinci hipotezi (H_5 : e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı ile cinsiyet arasında bir ilişki yoktur) doğrulanmıştır. Saptanan bulgulara ek olarak, katılımcıların tamamı e-ticaret sitelerinden alışveriş yapmanın zaman tasarrufu sağladığını, %87'si ise e-ticaret sitelerinde çok daha fazla seçenek olduğunu belirtmişlerdir. Buna karşın katılımcıların %42'si e-ticaret sitelerinden yaptıkları alışverişlerden duydukları memnuniyet konusunda kararsız olduklarını ifade etmişlerdir.

TARTIŞMA VE SONUÇ

Çalışmada e-ticaret sitelerinden satın alma davranışı gerçekleştiren tüketicilerin yorum yazma motivasyonlarının ortaya çıkarılması konu edilmiştir. Tüketicilerin e-ticaret sitelerinde hangi deneyimlerini daha fazla ön plana çıkardıkları ve hangi tür deneyimlerini paylaşmaya daha istekli olduğunu tespit etmek amacıyla gerçekleştirilen çalışmada, olumsuz deneyim paylaşımının olumlu deneyimlere göre tartışmasız üstünlüğe sahip olduğu saptanmıştır. Tüketicilerin olumsuz deneyimleri paylaşma ve olumsuz yorum yazma oranı %100 olarak bulunmuştur ve bu dağılım; %70'in üzerinde Katılıyorum ve %29'un üzerinde Tamamen Katılıyorum yanıtının verilmesi ile gerçekleşmiştir. Oysa olumlu yorum yazma oranı %59'u aşan Kararsızım seçeneğinin ardından yalnızca %25.7'lik tüketici grubu olumlu e-ticaret deneyiminde yorum yazma motivasyonuna sahip olduğunu açıklamış ve %15'in üzerinde tüketicinin ise olumlu deneyimlerinde yorum yazmadığı yanıtı ile sonuçlanmıştır. Araştırma verilerine dayanan bu sonuçlar, olumsuz deneyimlerde yorum yazma motivasyonunun e-ticaret sitelerinden alışveriş yapan tüketiciler arasında keskin şekilde artış gösterdiğini ortaya koymuştur. Buna karşılık olumlu deneyimlerin tüketicilerin yorum yazma motivasyonuna anlamlı bir etkisi olmadığı tespit edilmiştir. Bu sonuç, araştırmanın ilk hipotezini doğrulamış ancak Canbazoglu'nun (2016) çalışmasındaki bulgular ile ayrılmıştır. Zira ilgili çalışma, olumlu alışveriş deneyimine sahip olan tüketicilerin memnuniyetlerini ağızdan ağıza yayarak kilit tavsiyelerde bulunduğunu göstermiştir. Buna karşılık, bu çalışmada tüketici memnuniyeti oluşturacak nitelikte olumlu alışveriş deneyiminin yalnızca %25'inin olumlu yorum yazma davranışı ile sonuçlandığı ortaya çıkmıştır. Bu noktada e-ticaret deneyiminden memnun kalan tüketicilerin çevrelere olumlu mesajları tavsiyeler gibi sözlü iletişim aracılığı ile vermeye istekli olsa da olumlu yorum yazma motivasyonuna sahip olmadığı söylenebilmektedir. Elde edilen bu sonuca göre tüketicilerin e-ticaret sitelerindeki deneyimlerinden memnuniyet duyma beklentilerini doğal bir istek olarak kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Saptanan bu sonuç, Ortega'nın (2020), çok sayıda olumlu e-yorum alan ürünlerin veya hizmetlerin tüketicinin beklediği performansı karşılayamadığı takdirde tüketici tarafından olumsuz değerlendirilmeye daha açık olduğu bulgusu ile benzerlik göstermektedir. Bu nedenle tüketicilerin e-ticaret sitelerinden memnuniyeti kendileri açısından doğal bir hak olarak görüp bunu satıcılardan, işletmelerden veya markalardan talep etmelerini, ortaya çıkan sonucun doğal nedeni olarak düşünmek mümkündür.

Araştırmada benzer bir davranış örüntüsü olarak tüketicilerin olumlu yorum yazmak yerine olumsuz yorumlara daha fazla yoğunlaştığı görülmüştür. Bu sonuç, Erdem ve Yay'ın (2017) çalışmasında dikkat çektikleri bulgular ile benzerlik taşımakta ve olumsuz alışveriş deneyimi yaşayan memnuniyetsiz tüketicilerin işletmeyi cezalandırmak için çevresindeki kişilere ve daha fazla tüketiciye

ulaşarak işletmeden alışveriş yapmalarını önlemek amacıyla şikâyet gibi olumsuz yorumları daha ön plana çıkardıkları izlenmektedir. Söz konusu bu tercih, tüketicilerin internet ve sosyal medyanın desteği ile işletmeler ve markalar karşısında her zamankinden daha büyük bir güç olduklarının farkına vardıklarını göstermektedir. Bu sonuç, Chen ve Xie'nin (2004), tüketici yorumlarının çevrim içi ortamlarda sunulmasının, satıcıların tüketicilere sağladığı tek yönlü bilgi üzerindeki kontrolü azaltarak tüketicinin pazardaki gücünü arttırdığı bulgusu ile Özata'nın (2011), internet ve sosyal medyadaki çevrim içi yorumların tüketicilere kendi karar süreçlerinde daha bağımsız olduklarını hissettirerek tüketicilerin sanal pazar ortamlarında çevrim içi yorumlarla diğer tüketicilerin kararsızlıklarını ve endişelerini gideren önemli bir güç haline geldiği bulgusu ile benzerlik taşımaktadır. Bu bulgulardaki ortak motif, tüketicilerin kendi güçlerinin farkına varmaları ile şekillenen yeni nesil pazarlama anlayışını da doğrulamaktadır. Yeni nesil pazarlama anlayışında geleneksel ağızdan ağıza pazarlamanın (WOM) yerini elektronik ağızdan ağıza pazarlama (e-WOM) almıştır ve e-yorumlar satın alma davranışı üzerinde her zamankinden daha etkili rol oynamaya başlamıştır. Ancak olumsuz e-yorumların işletmelerin geleceği ve yaşam döngüsü üzerinde yıkıcı sonuçlara yol açma potansiyeline sahip olduğu düşünüldüğünde bu olumsuz yorumların yönetilmesi gerektiği açık bir şekilde karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Bayram (2018) da bu noktaya işaret ederek işletmeler açısından öne çıkan olumsuz yorumların yönetilmesinin zorluğuna dikkat çekmiş ve bu yorumların görmezden gelinmesinin tüketicilerde yorumların doğruluğuna yönelik intiba oluşturabileceği düşüncesinden hareketle yöneticilerin olumlu yorumlardan daha çok olumsuz yorumları dikkate almasının önemli olduğunu vurgulamıştır.

Araştırmada göze çarpan önemli bir diğer bulgu ise e-ticaret sitelerindeki olumlu veya olumsuz her türlü e-yorumun, tüketicilerin satın alma tutumlarını, kararlarını ve davranışlarını doğrudan etkileme özelliğine sahip olmasıdır. E-ticaretteki alışverişlerde ortaya çıkan olumlu veya olumsuz e-yorumlar, e-WOM ile viral etkinin ortaya çıktığını göstermekte ve araştırmanın ikinci hipotezini de doğrulamaktadır. Aynı zamanda bu sonuç, Şahin ve Şad'ın (2018), tüketiciler arasında e-yorumlar ile bilgi ediniminin ve paylaşımının aktif hale geldiği bulguları ile örtüşmektedir. Buna göre çevrim içi alışverişteki e-yorumlar tüketiciler için önemli bilgi kaynağı rolü görmekte ve tüketicilerdeki bilişsel çelişkileri azaltıp kararsızlıkları gidermede değerli bir katkı sunmaktadır. Nitekim Karaca ve Gümüş (2020), bu noktaya işaret ederek çevrim içi yorumların tüketicilerin kararsızlığını gidermede ve olumlu yorumların tüketicileri satın alma davranışına yönlendirmede pozitif ve anlamlı bir etkisi olduğu sonucunu paylaşmışlardır. Bununla birlikte e-ticaret sitelerinde olumlu yorumların tüketicileri satın alma davranışına motive ettiği; olumsuz yorumların ise satın alma davranışı üzerinde olumsuz etkiye yol açtığı söylenebilmektedir. Bu sonuç Akkılıç ve Özbek'in (2012), internette yer alan olumlu yorumların tercihlerde olumlu yönde, olumsuz yorumların ise tercihlerde olumsuz yönde değişikliğe neden olduğu bulguları ile benzer yönelimleri ortaya koymuştur. Araştırmada söz edilmesi gereken dikkat çekici başka bir bulgu ise eğitime, yaşa ve çalışma durumuna yönelik farklılıklar ile e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı arasında bir ilişki olmadığıdır. Ortaya çıkan bulgu, araştırmanın üçüncü hipotezini doğrulamış ancak dördüncü hipotezini doğrulamamıştır. Eğitim, yaş ve çalışma durumu ile e-ticaret sitelerinden alışveriş yapmaya ilişkin anlamlı bir farklılık saptanamamıştır. Anketin sosyo-ekonomik seviyesi yüksek katılımcıların bulunduğu bir ilde ve ilçede uygulanmasının bu sonucu doğurduğu düşünülebilir. Bunun yanı sıra e-ticaret sitelerinden alışveriş yapma sıklığı ile cinsiyet arasında bir ilişki saptanamamış ve araştırmanın beşinci hipotezi de doğrulanmıştır. Tüketicilerin e-ticaretin daha kolay, daha zahmetsiz olduğuna yönelik algıları ve internette alışverişin geleneksel ticaretten daha ucuza mâl olduğuna dair baskın görüşleri bu sonucun nedeni olarak düşünülebilir. Saptanan sonuç, Akdeniz ve Özbölük'ün (2019), çevrim içi yorumların satın alma davranışına yönelik belirleyici etkisi olmasına karşın tüketicilerin cinsiyet, yaş ve günlük internet kullanımı gibi faktörlere göre anlamlı bir farklılık göstermediği bulguları ile benzerdir.

E-ticaret ile birlikte tüketici deneyiminin önem kazanacağı ve e-WOM'un gelecek yıllarda daha önemli hale geleceği (Fileri, 2016) öngörüsünden yola çıkarak tüketicileri olumlu yorum yazmaya motive edecek küçük promosyonlar, işletmeler lehine olumlu yorumları artırma potansiyeline sahiptir. Araştırma sonuçlarında ortaya çıktığı üzere tüketicilerin, olumsuz deneyimler yaşadığında yorum yazma motivasyonuna sahip olduğunun unutulmaması gerekmektedir. Bu noktada işletmelerin ve markaların bu durumun farkına varması, bu durumu dikkate alan yönetsel politikalar geliştirmesi ve durumu yönetmede proaktif aksiyonlar belirlemesi önem taşımaktadır. Bununla birlikte işletmelerin ve

markaların olumlu e-ticaret deneyiminin ardından tüketicileri olumlu yorum yazmaya motive edecek ücretsiz kargo, küçük miktarlı indirim çekleri veya hediye kuponlar gibi çeşitli promosyonlar sunması tüketicilerin olumlu deneyim algısını perçinleyerek bu deneyimleri diğer tüketicilerle paylaşmaya gönüllü hale getirebilecektir. Bu nedenle e-yorumların ve e-WOM'un işletmelerin veya markaların geleceğini belirlemede taşıdığı önemin bilincine varan yeni nesil pazarlama anlayışının e-ticaret sitelerindeki alışveriş deneyimlerinde dikkate alınmasına yönelik beklentiyi bu çalışmanın temel önerisi olarak ileri sürmek mümkündür.

Bu çalışmada tüketicilerin e-ticaret sitelerinde yorum yazma motivasyonları araştırılmış ve tüketiciler tarafından en çok olumsuz çevrim içi alışveriş deneyiminden sonra yorum yazıldığı tespit edilmiştir. Gelecek araştırmalarda e-ticaret sitelerinde olumlu alışveriş deneyiminin tüketiciler arasında yorum yazma motivasyonu oluşturamamasının nedenleri incelenebilir. Tüketici memnuniyeti yaratan alışveriş deneyimlerinin olumlu ağızdan ağıza iletişimi güçlendirdiği bilinmesine rağmen yorum yazma motivasyonuna etki etmemesinin nedenleri karma araştırmalar ile desteklenebilir. Çevrim içi alışveriş deneyimlerinin ardından tüketicilerin yorum yazma motivasyonunun rasyonel veya duygusal satın alma kararına ve davranışına göre değişiklik gösterip göstermediği yurt içi ve yurt dışı örneklerle karşılaştırılabilir. Böylesi çok boyutlu yaklaşımlar disiplinler arası iş birliğini artırabilir ve tüketicilerin olumlu deneyimlerde de yorum yazma motivasyonunu güçlendirmeye yönelik öneriler geliştirilebilir.

KAYNAKÇA

- Agcadağ, İ. (2014). Sanal alışveriş. *Mediterranean Journal of Humanities*, 4(1): 21-33.
- Ağaç, S., Sevinir, S. D. ve Yılmaz, T. (2018). Online giyim alışverişinde tüketicilerin karşılaştıkları sorunların cinsiyet değişkenine göre incelenmesi. *Karadeniz Teknik Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Dergisi*, 8(15): 57-71.
- Akar, E., Yüksel, H. F. and Bulut, Z. A. (2015). The impact of social influence on the decision-making process of sports consumers on Facebook. *Journal of Internet Applications and Management*, 6(2): 5-27.
- Akarsu, B. ve Akarsu, B. (2019). *Bilimsel araştırma tasarımı nicel, nitel ve karma araştırma yaklaşımları*. İstanbul: Cinius Yayınları.
- Akçi, Y. ve Göv, S. A. (2015). Tüketicilerin e-ticaret algılarının incelenmesi (Gaziantep ve Adıyaman örneği). *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 7(13): 413-433.
- Akdeniz, P. C. ve Özbölük, T. (2019). Online yorumların tüketici satın alma kararına etkisi: Kullanıcı özellikleri açısından bir değerlendirme. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(4): 3104-3119.
- Akkılıç, M. E. ve Özbek, V. (2012). İnternet üzerinden yapılan alışverişlerde ürüne yönelik yorumların tüketici satın alma kararı üzerindeki etkisi. *Pazarlama ve Pazarlama Araştırmaları Dergisi*, 10: 1-14.
- Akpınar, E. N. (2017). Türkiye'de elektronik dış ticaretin gelişimi ve istihdam ilişkisi. *Harran Education Journal*, 2(2): 18-32.
- Arıkan, R. (2018). Anket yöntemi üzerine bir değerlendirme. *Haliç Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 97-159.
- Ateş, V. (2018). Online alışveriş sitesi kullanıcı algılarının müşteri güven ve sadakatine etkilerinin incelenmesi. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 20(1): 109-132.
- Aydın, H. ve Yılmaz, Ö. (2018). Online alışverişte bilişsel çelişki davranışlarının incelenmesi. *Anemon Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 6: 333-339.
- Aymankuy, Ş. Y. (2011). Yerli turistlerin internet ortamındaki şikâyetlerinin satın alma kararlarına etkileri. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(25): 218-238.
- Baloğlu, B. (2009). *Sosyal bilimlerde araştırma yöntemi*. 4. Baskı, İstanbul: Der Yayınları.
- Baudrillard, J. (2009). *Gösterge ekonomi politikası hakkında bir eleştiri*. İstanbul: Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

- Bayram, M. (2018). Otel işletmelerinin çevrimiçi tüketici değerlendirmelerine yanıt verip vermeme durumlarının değerlendirilmesi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 10(1): 816-838.
- Bayram, N. (2017). *Sosyal bilimlerde SPSS ile veri analizi*. 6. Baskı, Bursa: Ezgi Kitabevi.
- Bayuk, M. ve Küçük, F. (2007). Müşteri tatmini ve müşteri sadakati ilişkisi. *Marmara Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 22(1): 285-292.
- BBC (2020). Türkiye’de sosyal medya ne kadar ve nasıl kullanılıyor? Erişim Adresi: <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-53259275> (28.07.20).
- Büyüköztürk, Ş. (2011). *Sosyal bilimler için veri analizi el kitabı*. 14. Baskı, Ankara: PEGEM Akademi.
- Canbazoğlu, A. D. (2016). Farklı marka sadakat düzeylerindeki tüketicilerin olumsuz kulaktan kulağa iletişimi yayma davranışları. *İnönü Üniversitesi İletişim Fakültesi Elektronik Dergisi İNİF E-Dergi*, 1(2): 135-156.
- Chan, N. L. and Guillet, B. D. (2011). Investigation of social media marketing: How does the hotel industry in Hong Kong perform in marketing on social media websites? *Journal of Travel & Tourism Marketing*, 28: 345-368.
- Chen, Y. and Xie, J. (2004). Online consumer review: Word-of-mouth as a new element of marketing communication mix. *Management Science*, 1-46.
- Christensen, L. B., Johnson, R. B. and Turner, L. A. (2015). *Araştırma yöntemleri desen ve analiz*. A. Aypay (Çev.). 2. Baskı, Akara: Anı Yayıncılık.
- Coşkun, N. (2004). Elektronik ticaretin gelişiminde temel dinamikler ve gelişimi önündeki engeller. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 13(2): 243-258.
- Çoban, S., Çoban, E. ve Yetgin, D. (2019). Şehir turizmde faaliyet gösteren otellere yönelik e-yorumların incelenmesi: Eskişehir ili örneği. *Türk Turizm Araştırmaları Dergisi*, 3(3): 542-558.
- Dapiapis, N. T. (2015). Pazarlama iletişimi açısından internet ortamında kullanılan ağızdan ağıza pazarlama tekniklerinin marka tercihinin etkisi. *Üsküdar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 1: 157-182.
- Demirdöğmez, M., Gültekin, N. ve Taş, H. Y. (2018). Türkiye’de e-ticaret sektörünün yıllara göre gelişimi. *Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi OPUS*, 8(15): 2216-2237.
- Dijilopedi (2020). 2020 Türkiye internet kullanımı ve sosyal medya istatistikleri. Erişim Adresi: <https://dijilopedi.com/2020-turkiye-internet-kullanimi-ve-sosyal-medya-istatistikleri/> (28.07.20).
- Dikkaya, M. ve Aytekin, İ. (2018). Küresel e-ticaret ve Türkiye. *Ekonomi, İşletme, Siyaset ve Uluslararası İlişkiler Dergisi-JEBPIR* 4(1-2): 66-88.
- Durukal, E., Doğaner, M. ve Armağan, E. (2019). E-ticaret sitelerinde algılanan sosyal medya pazarlaması faaliyetlerinin e-sadakate etkisi. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 11(1): 129-143.
- Ekiz, D. (2003). *Eğitimde araştırma yöntem ve metodlarına giriş: Nitel, nicel ve eleştirel kuram metodolojileri*. Ankara: Anı Yayıncılık.
- Enginkaya, E. ve Ozansoy, T. (2010). Alışveriş değeri ve mağaza seçim kriterlerinin belirlenmesinin hazzı ve faydacı alışveriş değerleri ile ilişkisi: Lise öğrencileri üzerine bir araştırma. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 1(19): 141-155.
- Erdem, Ö. ve Yay, Ö. (2017). Tripadvisor’daki müşteri şikâyetlerinin değerlendirilmesi: Antalya örneği. *Journal of Tourism and Gastronomy Studies*, 5(4): 227-249.
- Erdoğan, E. İ. (2015). Sosyal medyada ticaret: Instagram üzerinde satış. M. S. Köktürk, E. Çobanoğlu ve T. Dirhesan (Eds.), In *Çevrimiçi satış bugünden geleceğe bir potansiyel*. İstanbul: Nobel Yayıncılık.

- Fettahloğlu, H. S., Yıldız, A. ve Birin, C. (2014). Hedonik tüketim davranışları: Kahraman Maraş Sütçü İmam Üniversitesi ve Adıyaman Üniversitesi öğrencilerinin hedonik alışveriş davranışlarında demografik faktörlerin etkisinin karşılaştırmalı olarak analizi. *The Journal of Academic Social Science Studies*, 27: 307-331.
- Filieri, R. (2016). What makes an online consumer review trustworthy? *Annals of Tourism Research*, 58: 46-64.
- Fraenkel, J. R. and Wallen, N. E. (2009). *How to design and evaluate research in education*. New York: McGraw-Hill.
- Gülmez, M. ve Türker, G. A. (2015). Ağızdan ağıza iletişim ile tüketici odaklı marka değeri arasındaki ilişkinin incelenmesi: Tur operatörleri ve seyahat acenteleri müşterileri üzerine bir uygulama. *Seyahat ve Otel İşletmeciliği Dergisi*, 12(1): 64-81.
- Gümüş, H. ve Özgül, S. A. (2017). Rekreasyon alanı kullanımına ilişkin katılım engelleri ve tercih etkenleri ölçeklerinin geliştirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 14(1): 865-882.
- Haşiloğlu, A. S., Kaya, M. D. ve Haşiloğlu, S. B. (2010). E-girişimcilik araçları ve Türkiye'deki e-girişimciler üzerine bir araştırma. *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 14(2): 265-278.
- İnan, E. A. (2012). İnternet çağında ağızdan ağıza pazarlamanın yeniden yükselişi. *Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 26(2): 191-204.
- İslamoğlu, A. H. (2003). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. 2. Baskı, İstanbul: Beta Basım Yayın Dağıtım.
- Jayasingh, S. (2019). Consumer brand engagement in social networking sites and its effect on brand loyalty. *Cogent Business & Management*, 6(1): 1-22.
- Kalaycı, C. (2008). Elektronik ticaret ve KOBİ'lere etkileri. *Uluslararası İktisadi ve İdari İncelemeler Dergisi*, 1(1): 139-150.
- Kalaycı, Ş. (2006). *SPSS uygulamalı çok değişkenli istatistik teknikleri*. Ankara: Asil Yayın Dağıtım.
- Karaca, Ş. ve Gümüş, N. (2020). Tüketicilerin online yorum ve değerlendirme puanlarına yönelik tutumlarının online satın alma davranışlarına etkisi. *Sakarya İktisat Dergisi*, 9(1): 52-69.
- Kartal, S. K. ve Dirlik, M. E. (2016). Geçerlilik kavramının tarihsel gelişimi ve güvenilirlikte en çok tercih edilen yöntem: Cronbach Alfa katsayısı. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 16 (4): 1865-1879.
- Katranacı, M. ve Temel, S. (2018). İlkokul öğrencilerine yönelik yazma kaygısı ölçeği: geçerlik ve güvenilirlik çalışması. *Journal of Social and Humanities Sciences Research (JSHSR)*, 5(24): 1544-1555.
- Kaya, H. G. (2002). *Türk tarım sektöründe e-ticaret fırsatları ve potansiyel sorunlar raporu*. Ankara: Pazarlama ve Dış Ticaret Daire Başkanlığı.
- Kayabaşı, A. (2010). Elektronik (online) alışverişte lojistik faaliyetlere yönelik müşteri şikâyetlerinin analizi ve bir alan araştırması. *İşletme Araştırmaları Dergisi*, 2(2): 21-42.
- Kitapçı, O. (2008). Restoran hizmetlerinde müşteri şikâyet davranışları: Sivas ilinde bir uygulama. *Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 31: 111-120.
- Kurtuluş, K. (2010). *Araştırma yöntemleri*. İstanbul: Türkmen Kitabevi.
- Mazlum, M. M. ve Mazlum, A. A. (2017). Sosyal bilimlerde araştırma yönteminin belirlenmesi. *Route Educational and Social Science Journal*, 4(4): 1-21.
- Mert, G. (2012). İnternet üzerindeki alışverişlerde, alıcının duygu ve beklentilerinin, satış üzerine etkileri. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 4(2): 81-94.
- Moore, S. G and Lafreniere, K. C. (2020). How online word-of-mouth impacts receivers. *Consumer Psychology Review*, 3: 34-59.

- Odabaşı, Y. (2009). *Tüketim kültürü: Yetinen toplumdaki tüketen topluma*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Organ, A. ve Karadağ, N. C. (2011). İşletmecilik açısından elektronik ticaret ve hukuki altyapısı. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi (IUYD)*, 2(2): 81-104.
- Ortega, B. H. (2020). What about “U”? The influence of positive online consumer reviews on the individual’s perception of consumption benefits. *Online Information Review*, 44(4): 863-885.
- Özata, F. Z. (2011). Tüketicuyu yönlendiren güç: Öteki tüketici. *İnternet Uygulamaları ve Yönetimi Dergisi (IUYD)*, 2(2): 7-34.
- Özdemir, F. B., Törenli, N. ve Kıyan, Z. (2010). Türkiye-Avrupa Birliği dış ticaret ilişkileri açısından e-ticaret modeli ve düzenleyici rejim-yapı. *Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi*, 9(2): 117-143.
- Özel, H. A. (2013). E-ticaret ve Türkiye’nin bilgi toplumundaki yeri. *Akademik Bakış Dergisi*, 38: 1-17.
- Öztürk, H. ve Babacan, E. (2012). Bir ölçek geliştirme çalışması: hastanede çalışan sağlık personeli için iş güvenliği ölçeği. *Hemşirelikte Eğitim ve Araştırma Dergisi*, 9(1): 36-42.
- Pantano, E. and Corvello, V. (2013). The impact of experience on companies’ reactions to negative comments on social networks. *Journal of Direct, Data and Digital Marketing Practice*, 14: 214-223.
- Pett, M. A., Lackey, N. R. and Sullivan, J. J. (2003). *Make sense of factor analysis*. Thousand Oaks: Sage Publications.
- Pırnar, İ. (2005). Turizm endüstrisinde e-ticaret. *Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 1: 28-55.
- Pruden, D. and Vavra, T. G. (2004). Controlling the grapevine: How to measure and manage word-of-mouth. *Marketing Management*, 13(4): 24-30.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal araştırmalara giriş nicel ve nitel yaklaşımlar*. D. Bayrak, H. B. Arslan ve Z. Akyüz (Çev.). Ankara: Siyasal Kitabevi.
- Ramachandran, K. K., Karthick, K. K. and Kumar, S. M. (2011). Online shopping in the UK. *International Business & Economics Research Journal*, 10(12): 23-36.
- Saleem, M. A., Ali, R. A., and Ahmad, S. (2012). Purchase cognitive dissonance: Impact of product involvement, impulse buying and hedonic consumption tendencies. *Interdisciplinary Journal of Contemporary Research in Business*, 4(5): 1051-1060.
- Seo, E. and Park, J. (2018). A study on the effects of social media marketing activities on brand equity and customer response in the airline industry. *Journal of Air Transport Management* 66: 36-41.
- Sezgin, A. G. Ş. (2013). *Dünyada ve Türkiye’de e-ticaret sektörü iktisadi araştırmalar bölümü raporu*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Songur, A. ve Turan, T. (2019). Kişilik özelliklerinin müşteri davranışına etkisi: Bir araştırma. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 35: 313-345.
- Şahin, S. ve Şad, B. (2018). Müzelere yönelik e-yorumların içerik analizi yöntemi ile değerlendirilmesi. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi*, 14(1): 199-232.
- Turan, İ., Şimşek, Ü. ve Aslan, H. (2015). Eğitim araştırmalarında Likert ölçeği ve Likert-tipi soruların kullanımı ve analizi. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (30): 186-203.
- TÜSİAD (2019). *E-ticaretin gelişimi, sınırların aşılması ve yeni normlar raporu*. İstanbul: TÜSİAD.
- Usta, A. (2019). Evreleri ile bilimsel araştırma süreci ve raporlaştırılması. *ASSAM Uluslararası Hakemli Dergi*, 6(13): 85-111.
- Uygun, M., Mete, S. ve Güner, E. (2014). Tüketicilerin alışveriş motivasyonları ile ağızdan ağıza iletişim davranışları arasındaki ilişkiler. *Organizasyon ve Yönetim Bilimleri Dergisi*, 6(1), 35-56.
- Veblen, T. B. (2005). *Aylak sınıfın teorisi*. Z. Gültekin ve C. Atay (Çev.). İstanbul: Babil Yayınları.

- Verhagen, T., Nauta, A. and Feldberg, F. (2013). Negative online word-of-mouth: Behavioral indicator or emotional release? *Computers in Human Behavior*, 29: 1430-1440.
- Vijay, T. S., Prashar, S. and Sahay, V. (2019). The influence of online shopping values and web atmospheric cues on e-loyalty: Mediating role of e-satisfaction. *Journal of Theoretical and Applied Electronic Commerce Research*, 14(1): 1-15.
- We are social (2020). Digital in 2020. Erişim Adresi: <https://wearesocial.com/digital-2020> (28.07.20).
- Yadav, M. and Rahman Z., (2017). Measuring consumer perception of social media marketing activities in e-commerce industry: Scale development & validation. *Telematics and Informatics*, 37(7): 1297-1307.
- Yang, Q., Wu, S., Wang, L., Wu, P., Chen, H. and Wei, G., (2016). E-WOM from e-commerce websites and social media: Which will consumers adopt? *Electronic Commerce Research and Applications*, 17: 62-73.
- Yıldız, M. L. ve Bürüngüz, H. C. (2013). Güven geliştirmede iletişimin rolünü ve örgütsel hedeflere katılım üzerindeki etkisini incelemeye yönelik bir yol analizi. *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(4): 63-76.
- Yüksekbilgili, Z. (2017). Marka beğenilirlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması: Güvenilirlik ve geçerlilik çalışması. *Journal of Yasar University*, 12(46): 171-180.
- Zhu, F. and Zhang, X. M. (2010). Impact of online consumer reviews on sales: The moderating role of product and consumer characteristics. *Journal of Marketing*, 74: 133-148.

MAIN DETERMINANTS AND DEVELOPMENT TENDENCIES OF THE SERVICES MARKET IN AZERBAIJAN

Albina Chingiz Heshimova

Azerbaijan Tourism and Management University, Baku, Azerbaijan

<https://orcid.org/0000-0002-9866-5865>

Abstract

This article examines the course and results of changes in the service sector in Azerbaijan, the role of the service sector in the development of the economy and society, the potential for its positive impact on the country's modernization and obstacles to its implementation in the context of Azerbaijan's economic problems and in comparison with foreign countries. In the process, there were prospects for a new stage of development for the service sector, very rapid progress on all parameters and an increase in the overall economic role of this area. After the independence of the republic, multifaceted changes covered the whole range of services - from transport, communications and trade to financial, business, household and social services, albeit to varying degrees. The essence of these changes is to abandon the planned system of economic organization and move to new institutional principles of economic activity.

Analysis of the development trends of the services market in the country allows us to select a number of other areas of regulatory improvement that are of particular importance for the local economy. In our opinion, public policy should help the development of small and medium-sized businesses. For small businesses, the development of modern technical means for specific operations in the field of services should be a priority of science and technology policy. At the initial stage, it is expedient to focus on more effective forms of organization of small business by promoting various options for cooperation with large enterprises.

Keywords: Azerbaijan's economy, service market, innovative development, economic priorities, state policy.

In the course of the system transformation in Azerbaijan, there are prospects for the transition to a new stage of development for the service sector, very rapid progress on all parameters and an increase in the overall economic role of this sphere. After the independence of the republic, multifaceted changes covered the whole range of services - from transport, communications and trade to financial, business, household and social services, albeit to varying degrees. The essence of these changes is to abandon the planned system of economic organization and move to new institutional principles of economic activity.

The development of the service market was determined by the crisis in the economy of the republic as a whole due to the difficulties of the transition period. As a result, the infrastructure of the organizational sector of services has been limited, the consumption of paid services has decreased, differentiation according to the level and range of services used by the country's population has intensified, and paid services in the social sphere have begun to displace free forms. At the same time, due to the skilled and cheap labor force inherited from the Soviet era, high intellectual potential, significant changes have taken place in the service sector of the republic during the years of transition to market relations, competition in this area and forms occur.

As a result of the rapid denationalization of the economy, the formation of the private sector in the service sector began. Another key channel of this process was new entrepreneurship, not related to privatization. New firms were emerging both in new areas for the Azerbaijani economy and in traditional activities. Poor development of virtually all areas; A number of factors, such as the significant backwardness of enterprises in terms of capacity, diversity, technology, architectural and planning decisions, and other indicators, as well as the relatively small start-up capital in most industries, allowed new business-related businesses to expand.

In the planned economy, the whole range of services, which did not exist at all or were extremely weakly involved, was formed practically at the expense of new business. By 2005, the number of firms providing audit services had increased to 46, and the number of auditors working in these firms to 91. Relevant indicators in the field of advertising services 3.2 thousand and 53.5 thousand people; there were hundreds of organizations in the field of realtor services; information and computer services, tax and legal consulting, assessment of assets, business and restructuring projects (from business process diagnostics to real anti-crisis management) and other services with a production profile were expanding. The financial services sector - commercial banks, insurance and other financial institutions - was in fact being re-established.

Business activity penetrated quite intensively into some spheres of socio-cultural services. The private sector in education has emerged; At the beginning of 2014, the number of students in 14 non-state universities in Azerbaijan was 17% of the total number of students in the country. Initially, private medical services, mainly concentrated in dentistry, cosmetology, narcology, diagnostics and other fields, spread to a number of other areas. The

volume of commercial activities of state enterprises in the social sphere was also increasing.

The number of new private firms in traditional industries has increased significantly. Most likely, for this reason, the number of structures operating in trade and catering has increased significantly, reaching 25,190 at the beginning of 2018 and 1,585 in transport.

Newly established business units are the core of the small business class formed in the services sector due to the privatization of small enterprises and the divisions separated from them in the process of denationalization of large structures.

Services are the main attraction of small business: in 2018, 72% of products produced in the small business sector, 56% of employees in this sector, 70% of firms and organizations operating in the small business sector fell to the share of services.

Small firms are more widely represented in trade and catering, real estate operations, business services, science and scientific services, information services, financial intermediation, and road transport.

As it is known, the service sector is mainly represented by small and medium enterprises. Therefore, taking into account the share of small and medium-sized businesses in the economies of other countries, it is estimated that there are 100-120 thousand small enterprises in the structure of the market economy of modern Azerbaijan. So far, the number of such small enterprises is about 14.3 thousand. Only 115,000 people are engaged in small business in the country. Its share in the Azerbaijani economy is up to 12%, and its share in GDP is 7%.

This information is particularly noteworthy because the number of small and medium enterprises in economically developed countries is more than 80% of the total number of enterprises in those countries, two-thirds of the economically active population is concentrated here and more than half of GDP is produced by small and medium enterprises.

The increase in the share of individual entrepreneurship in the total number of enterprises and organizations in Azerbaijan from 60% in 1995 to 82% in early 2015 gives grounds to comment on the intensity of the formation of individual entrepreneurship in the services sector.

The transition of price formation to market principles has been another fundamental factor in the transformation of the food sector. The peculiarity of the market price system is

that the price of services is set at a higher level and increases faster than material goods. This difference is due to the high labor intensity of service operations, the relatively low productivity in some areas, as well as the continuous increase in the cost of labor, and some other factors. This feature was not taken into account in the process of price formation in the planned economy, and tariffs and prices for services in a number of areas were significantly lower than the prices for industrial products. Education and health services were provided mainly free of charge. Prices for housing and communal services were low.

Consumer price indices (tariffs) of different groups of paid services provided to the population of Azerbaijan in 2000-2018

Types of services	2000	2005	2010	2018	2018 Compared to 2000, +, -
Paid services to the population - total					1.5-12.5 times
Household services	100	170,1	324,1	335,7	2,0-3,6 times
Passenger transport services	100	203,0	675,0	757,5	3,1-7,6 times
Communication services	100	213,3	660,0	665,0	1,5-6,6 times
Housing and communal services	100	133,3	333,3	350,0	2,0-5,0 times
Educational services	100	341,0	1200,0	1250,0	5,6-12,5 times
Services of cultural organizations	100	268,0	860,0	740,0	2,3-7,4 times
Excursion services	100	200,0	600,0	600,0	3,3-6,0 times
Sanatorium-health services	100	146,5	686,5	690,0	6,9 times
Medical services	100	255,7	685,7	942,3	2,9-9,4 times
Physical education and sports services	100	358,4	460,0	540,0	2,8-5,4 times
Legal services	100	213,0	550,0	690,0	1,7-6,9 times

In the system of price formation, the transition to market relations has been the strongest impetus for the dynamics of the relevant sector and market changes in many areas. The model of residual financing of services has given way to the model of development of services at the expense of internal and external sources of savings. Rising prices and profitability have stimulated investment in creating new businesses and expanding production.

The mass consumer, in spite of falling living standards and rapidly rising prices, tried to realize the previously postponed demand to one degree or another, to use the opportunities for the choice of services. With the formation of the market system and the integration of the economy into the global economy, the demand for various services in the manufacturing sector has increased.

The open economy and the inflow of foreign capital into the country are among the most important factors determining the changes in the field of services. The most promising prospects for the services market in Azerbaijan, the rapid recovery of capital expenditures, cost savings and relatively low investment risks due to the scale of services are the main reasons for attracting foreign capital to this country.

The service sector has been further strengthened in the fuel and energy complex, which is a leader in terms of foreign investment. In the past, the main inflows of foreign investment were in telecommunications, retail trade, catering, some types of business and transport services. In the following years, the expansion of foreign investors spread to finance, insurance, hotels, tourism services, catering, film screenings and other markets, from cities to regions of the country.

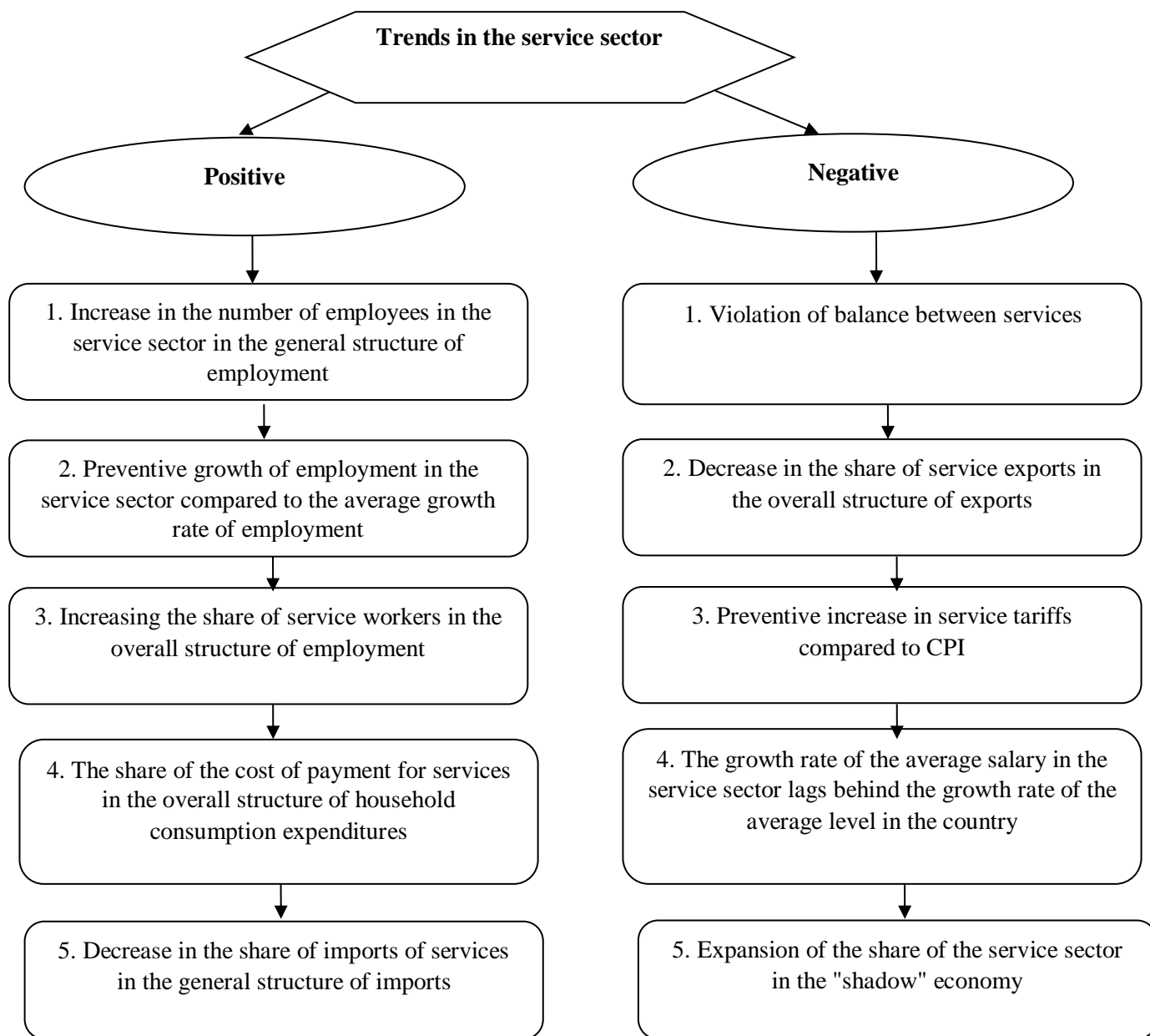
Foreign capital has a multifaceted impact on the development and restructuring of the services sector. The local business has gained a large source of funding through the services sector. This is an important fact in itself, but the services sector also allows local businesses to overcome the backwardness at the level of service technologies, service organization and management methods, to master high service standards, business culture standards.

The activities of BP, Hilton, PriceWaterhouse, Mariotte, Accor, Morgan Stanley, McDonalds, the "Big Four" of audit and consulting firms and a number of other multinational companies have a high impact on the Azerbaijani market. Traditionally focused on the technical and technological elements of production, and at this stage mastering the basics of a market economy, non-material factors of organizational and managerial nature are of paramount importance for the success of Azerbaijani business - labor quality and labor relations, market research and formation, traditions and reputation, brand development and maintenance, building models of effective interaction with customers and the public, etc. get a visual idea of the issues.

Given the high level of monopoly in the services market and administrative interference in business activities for a number of reasons, the contribution of foreign

investors to the formation of a competitive environment from the standpoint of the development of market relations is particularly important. Azerbaijani producers, under the pressure of competition, are rapidly assimilating the principles and mechanisms of the market, joining the struggle for promising markets and valuable resources. Local business, in competition with foreigners and in various forms of cooperation with them (which is not insignificant), went through a good school of entrepreneurship, gaining experience and resources to overcome the gap that separates it from the world. Thus, the dismantling of the previous model of service organization - a limited set of standard services, low quality of services and service culture, lack of feedback from consumers and other features of the Soviet service system was accelerated. The country has established a new system of services, represented by different forms of ownership and different types of enterprises, a wide range of services, focused on the specifics of consumer needs, individualized service.

In addition to the above-mentioned factors, there are a number of other macroeconomic factors and indicators that characterize the development of the service sector: gross domestic product in services, exports and imports of services, wages, the nature and scale of "shadow" relations, etc. Based on the analysis of the above-mentioned indicators, the positive and negative trends in the development of the service sector in Azerbaijan are shown below.

Picture. Modern trends in the service sector in Azerbaijan

Our analysis shows that there have been radical changes in the material base of a number of services. New technologies are applied in the field of telecommunications, in the modern segment of trade, in the financial and insurance spheres, in the field of business and professional services. In the fields of transport, health and education, household services, as well as libraries, museums, performing arts, exhibition activities, etc., which at first glance are far from technology. The use of new technologies in the fields has increased.

Most of them focused on world standards in the construction of new facilities, mainly

in the field of technology, architectural and planning decisions, interior design, consumer comfort. As a result, enterprises of previously unknown types and formats have emerged in the country: supermarkets, multi-purpose shopping and entertainment and office centers, multi-hall cinemas, exhibition and concert complexes, multidisciplinary sports and health facilities and other facilities.

The experience of foreign countries in expanding the material base of services is applied in Azerbaijan: suspended industrial enterprises and unused land, obsolete warehouses, transport facilities, etc. rebuilt and turned into service facilities. New organizational-managerial models and mechanisms, approaches and principles of business practice are taking root in Azerbaijan in the field of services. The network system, which is spreading in a wide range of services, from retail to medicine, is characterized by higher service standards and efficiency.

Various forms of cooperation between large and small businesses are developing, first of all, a franchise system with high efficiency potential. The production of services varies depending on the level of income of consumers, their tastes and preferred values.

At the same time, it should not be overlooked that the general picture of the evolution of services during the years of independence is formed from numerous contrasting fragments. The distinguishing feature of the changes in this area is that they are irregular. Several segments can be distinguished according to the nature of the economic environment, economic mechanisms and the results of activities in this environment. As a rule, a newly established business operating in a new environment is approaching the civilian market at the highest level. This business is mostly focused on market expansion, increasing profits and competitiveness, and works with perspective.

The situation is fundamentally different in the areas of budget - infrastructure, socio-cultural and scientific. Reforms in these areas are very slow, and there are serious difficulties in their implementation. In this area, many organizations still retain a number of elements of the Soviet-era organizational model, are unable to use even a small amount of budget funds more or less effectively, and often see the solution to the funding problem in active commercialization.

The Azerbaijani microenvironment has a number of shortcomings. The relatively high level of monopoly weakens competition, especially its non-price and innovative forms. At the same time, world experience has convincingly shown that the competitiveness of national

companies' goods and services in the world market depends significantly on the intensity of competition in the domestic market.

Examples of other shortcomings of the business environment are the poor quality of organization and management of services at the firm level and the culture of service, as well as the deterioration of human resources in the field of services.

Another feature of the transformation of the service sector in Azerbaijan is that changes between services and within each service area are irregular, the scale and pace of change, the level of technology, the quality of organization and management of services differ sharply. Progress has been made in some services, such as telecommunications, retail, real estate, finance and insurance, car service, information services and a number of business services, while in other areas - postal, some transport and household services - reforms are slow.

Despite the high dynamism of a number of intensive science-based businesses, such as auditing, consulting, information and computer services, there is still a large imbalance in the structure of the services sector in favor of traditional areas.

Acute internal conflicts are also noteworthy. These discrepancies are mainly due to deep differences in the level of income of the population. In a number of markets, a relatively small-scale, highly successful segment of services has emerged that meets the needs of the wealthy for high-quality and often world-class services. At the same time, the share of services (except for MCT services) in the consumer basket of the majority of the population is small.

In our opinion, the dynamics of the share of expenditures on the payment of services in the total consumption expenditures of the population gives grounds to draw such a conclusion.

Home of the population of Azerbaijan in 2000-2018
structure of consumer expenditures of farms

Expenditure items	2000	2005	2010	2018	2018- Compared to 2000, +, -
Consumer costs - total	100	100	100	100	
Including the cost of services - total	22,0	16,2	36,1	39,9	17,9
Including housing and communal services	5,0	3,6	6,7	7,4	2,4

Services of recreation and cultural institutions	2,0	1,5	3,2	4,1	2,1
Educational services	1,0	0,7	1,5	1,9	0,9
Medical services	2,0	1,8	3,7	4,6	2,6
Hotel and restaurant	4,0	3,0	8,6	8,5	4,5
Passenger transport services	4,0	2,8	5,8	6,1	2,1
Communication services	1,0	1,1	2,6	3,0	2,0
Other services	3,0	1,7	4,0	4,3	1,3

Analysis of the data in the table shows that, in general, in 2000-2018, the share of expenditures on service fees increased by 17.9 percentage points. In 2018 alone, this increase was equal to 3.8 percentage points compared to the same period in 2010.

Analyzing the structure of expenditures for the payment of service fees by different types of services, it was found that the share of expenditures on the services of medical institutions has increased by 2.6% over 18 years.

During this period, the share of expenditures on housing and communal services increased to 2.4 percentage points, the share of expenditures on culture and recreation increased to 2.1 percentage points, the share of communication services increased to 2.0 percentage points.

In general, based on the analysis of changes in the structure of service costs, we have come to the conclusion that there are two different trends in the development of services.

On the one hand, the increase in the cost of paying for services leads to an increase in the volume of services and indicates that the population has the money to pay for services. On the other hand, if we approach the issue from the point of view of changing the quality of life of the population, the dynamics of the structure of expenditures on services indicates a negative trend such as health care, reduction of expenditures on cultural and sports services.

Regional conflicts are huge. The capital of Azerbaijan is rapidly becoming a post-industrial city. Several other cities in the country also significantly exceed the province in terms of the level of service and standards of service to the population. People in remote areas are often deprived of modern services.

Lack of manpower at all levels of the economic structure, especially highly qualified

personnel, is becoming a serious problem. The solution of this and a number of other problems depends on the preventive dynamics of service production and, most importantly, the transition of service areas to a higher level of quality.

Illegal business, which has relatively wide opportunities to escape the control of the state, market forces and the public in a number of service areas, has become a real scourge for the service sector of the republic and is of serious concern to the country's leadership and public. Despite this negative situation, based on the dynamics of quantitative indicators of the development of the service sector as a whole, it is possible to draw conclusions about its positive direction.

Recently, the main parameters of the development of the service sector are determined by a number of other factors, which we discussed above.

The share of the service sector in GDP decreased from 35% in 1995 to 25% in 2005 and approached 30% in the following years with some hesitation. The dynamic growth of absolute indicators was provided by the inflow of fixed resources into the service sector: from 1995 to 2018, the share of services in total capital investment from 18% to 53%, the number of employees in the service sector in the total number of employees 35 , Increased from 6% to 48.1%.

However, in the last two decades, the development of the service sector has not been on a rising line and without a break. The clearly expressed trend of expanding the economic position of the services sector in the first post-Soviet decade was later replaced by the stabilization of its share in GDP with small declines in some years.

In our opinion, the reasons for the loss of previous dynamism are due to the sharp changes in the macroeconomic situation in the country. The sharp rise in the price of raw materials has led to a change in the value of the final product: the position of the raw materials sector has improved due to a number of large areas of the processing industry and services. The existence of corruption, the strengthening of monopolistic tendencies, as well as the pressure of so-called administrative resources and other measures to limit competition also played a significant role.

The data in the table confirm the disparities in the development of the service sector: its overall movement occurs against the background of significant differences in the pace of development in different areas. The lack of regular dynamics in the industry reflects an

objective process such as diversification of production, the complexity of the composition of production due to new services related to business needs, as well as the development of consumer services. However, it is also the result of the active renewal of a number of traditional services.

Among the service sectors, trade is the leader in terms of both the dynamics of development and its share in GDP.

The main reasons for the primacy of trade are the complexity of its functions, as well as radical modernization in the new economic environment. Formerly a primitive distribution mechanism, this sector develops in the new economic environment and becomes an active participant in the process of reproduction, taking over the functions of studying and forming demand, delivering market signals to production, timely and spatially realizing increasing scales of time and space.

Sectors of the national economy in the GDP of Azerbaijan
and the dynamics of the share of services

Economy and service areas	Growth rate 2000-2018 years (times)	Specific weight in GDP (%)			
		2000	2005	2010	2018
National Economy	11,07	100	100	100	100
Sphere of material production	12,58	55,4	67,3	64,2	66,5
Agriculture, total	3,483	15,9	9,2	5,5	5,5
Mining industry	19,15	27,7	42,2	45,9	48,4
Processing industry	8,32	5,3	6,5	4,7	4,4
Construction	13,45	6,5	9,4	8,1	8,2
Service sphere	8,88	35,7	25,0	27,7	29,5
Wholesale and retail trade, repair of cars, household goods and personal items	11,08	6,3	6,1	6,4	6,5
Service in hotels and restaurants	40,49	0,4	0,5	1,0	1,2
Transport, warehousing and communications	6,15	12,0	7,4	7,5	6,6

Financial activities	16,32	0,9	1,4	1,2	1,0
Real estate transactions, rentals and customer service	13,13	2,7	1,4	1,6	1,6
Public administration and defense; social security responsibilities	12,11	2,0	3,0	2,0	1,8
Education	6,88	4,9	2,5	3,4	3,1
Provision of health and social services	8,33	1,9	1,4	1,6	1,5
Science and scientific service	16,6	0,1	0,1	0,1	0,2
Provision of other utilities, social and personal services	3,69	4,6	1,3	3,2	3,0

The sharp changes in the structure of financial-credit and insurance services are also due to the changing role of various speculative transactions in the economic system, their widespread scale.

The sectoral proportions of the services sector indicate a difficult situation in education, health, social services and culture.

One of the main challenges of social service reform is vital research and development.

During the analyzed period, the share of social services in the GDP was low.

The advertising market in the country is also poorly developed. Its annual volume is \$ 25 million. The country spends \$ 3 per person per year on advertising. This is a very low figure. According to a study by Warty Communications Agency based on country statistics, SMG and MARKETER research, in 2013, per capita advertising spending worldwide was \$ 74. In Switzerland, per capita advertising costs are \$ 744 per year, in Austria - \$ 512, in the United States - \$ 480, in Russia - \$ 68, in Ukraine - \$ 26.3.

The adoption of a new law "On Advertising" could significantly change the situation in the country's advertising market. The country's advertising producers will have the opportunity to enter the international advertising market, as a result of which the volume of the advertising market in 2020 will reach 1 billion. can rise to manat.

There are also discrepancies in the relative dynamics of market and non-market services: in 1995-2018, the share of market services in the services sector increased from

30.2% to 75.8%, and the share of non-market services was 69.8%. decreased from 24.2%.

The increase in the volume of services connected to the market turnover in the process of state reforms is a universal process, but in Azerbaijan the scale of this process exceeds possible limits. This ratio does not correspond to the experience of Western countries: in those countries, a large part of social services is provided by organizations of the public and non-profit sectors, and the size of the market is limited by the system of social obligations of the state, and so on.

Areas of the social sphere (health, recreation, education, culture) have traditionally been focused on providing services to the population, mainly on a free basis. As mentioned above, due to the transition to a system of market relations in the economy, paid forms of services in this area have expanded significantly.

Therefore, it should be noted that the model of activity of the most important social spheres of the service sphere, focused on individual consumption of services on a commercial basis, is not adequate to the socio-economic situation in our society. This model is more suitable for a developed economy with high incomes and a very wide range of goods and services, ie for other consumption standards and other national traditions. Early application of this model in Azerbaijan may complicate the rapid implementation of the principle of social justice in this area in the country.

The analysis of the structure of paid services shows that in 2018, the share of expenditures on communication services in the population's service costs was more than 23% (the amount of these expenditures increased by 3.2 times compared to 2005 and reached 1564 million manat).

Dynamics of the structure of paid services to the population

(in% to final)

	2000	2005	2010	2018
Total services, including:	100	100	100	100
Household services	25	21,9	13,0	11,6
Passenger transport services	15,1	19,6	19,2	19,9
Communication services	24,5	34,2	22,2	22,3
Housing and communal services	14,2	15,1	16,1	16,7

Cultural services	1,1	0,7	2,2	2,1
Tourism and excursion services	3,3	1,8	2,0	2,2
Physical education and sports services	0,1	0,1	0,8	0,8
Medical services	1,3	1,1	2,7	3,9
Sanatorium-health services	0,5	0,6	1,1	1,2
Legal and banking services	1,4	1,2	6,1	6,1
Educational services	3,4	3,4	6,5	6,9
Other services	10,1	0,3	7,4	6,3

In 2018, the share of passenger transport services in the total volume of paid services provided to the population was 19.9% (in 2000 - 15.1%). Transport services worth 1396 million manat (3.6 times more than in 2005) were provided to the population.

In 2018, the population was provided with housing and communal services worth 1172 million manat (9.5 times more than in 2005).

The volume of medical services provided to the population has been growing steadily and rapidly since 1995. Thus, if in 2000 the volume of medical services provided to the population was 1.3% of the total volume of services provided to the population, in 2018 their share was 3.9%. In 2018, paid medical services worth 273.6 million manat were provided to the population (this is 10.7 times more than in 2005). In 2018, the volume of sanatorium-health services provided to the population increased by 8.2 times compared to 2005 and amounted to 84.2 million manat.

The volume of commercial education has increased due to the reduction of government spending on education. In 2018, 484.1 million manat worth of paid educational services were provided to the population (this is 8.5 times more than in 2005).

Recently, there has been a positive trend in the country, such as the popularity of tourism. In 2018, the volume of relevant services increased by 5.2 times compared to 2005.

The volume of paid cultural services provided to the population in 2018 was 147.3 million manat or 13.2 times more than in 2005. This increase was due to the increase in public spending on information and copying services in libraries, services for the organization and conduct of ceremonial events, ceremonies and holidays.

During the analyzed period, the share of legal services and banking services in the structure of paid services (from 1.4% to 6.1%) and their volume also increased significantly (21.5 times).

The network of service enterprises consists of 14741 objects. 2 million 109 thousand people work in the service sector.

The analysis shows that the market of paid services in the country has not yet formed an abundance, and this market is still experiencing a period of improvement of economic relations, the development of alternative forms of ownership.

While the share of state property in paid services was 42.1% in 1995, by 2018, a market-based system has already been established, with the share of the private sector dominating significantly (75.8%).

The main volume of services provided to the population in the private sector of the economy was represented by services provided by individuals engaged in entrepreneurial activities without the establishment of a legal entity. The share of private entrepreneurship in the market of legal services, household services and medical services is particularly high. The share of non-state property in communication services is also large.

In addition to private property, which has begun to play a leading role in many areas of paid services, state property and mixed forms of ownership are also evolving, despite incomplete legislation and administrative barriers.

If the evolution of the service sector during the reforms is divided into periods based on the volume of paid services, then three periods are obvious:

- 1) 1991-1995 - a sharp decline in production;
- 2) 1996-2002 - rise;
- 3) From 2003 to date - sustainable growth.

The first stage is characterized by the collapse of the service organization system and the intensification of the crisis. The transition from a planned economy to a market economy was accompanied by the privatization of state property and price liberalization.

The second stage is characterized by institutional changes, the development of small business, reforms in the service sector, the formation of a new organizational system and

market relations.

The third stage is the formation and expansion of the services market, the development of entrepreneurship and government regulation.

Household services to the population as a whole was one of the first areas to be reformed. In 2018, the residents of the republic were provided with household services worth 809.7 million manat.

As can be seen from the table, one of the most dynamically developing spheres of household services is the repair and maintenance of motor vehicles. In parallel with the expansion of the private car fleet in the 2000s, the volume of these services was growing rapidly. However, due to the current abundance of such services in the market, their growth has slowed down.

The structure of household services to the population
dynamics (in% by types of services)

	1995	2000	2005	2010	2018
Household services	100	100	100	100	100
Including:					
Shoe repair and individual sewing	1,8	1,5	1,0	0,82	0,68
Clothing repair and individual sewing, individual sewing and weaving of knitted goods	3,5	2,8	2,4	1,71	1,41
Repair of radio-electronic household appliances, household machines and devices, repair and manufacture of metal products	4,1	5,2	6,8	7,7	7,61
Repair and maintenance of vehicles	51,3	46,8	41,9	42,4	44,5
Dry cleaning and painting	1,7	1,4	1,0	0,86	0,81
Laundry services	1,9	1,3	1,1	1,03	0,95
Repair and construction of apartments and other buildings	5,8	5,7	5,4	5,68	5,15
Photography services	3,5	2,6	1,4	0,41	0,36
Bath services	1,4	1,3	1,1	0,95	0,85
Barber services	7,1	7,0	5,9	6,01	7,25

Services of rental enterprises	0,2	0,3	0,4	0,49	0,43-
Freight forwarding services	2,4	10,0	19,9	21,25	20,11-
Ceremonial services	11,7	6,5	4,0	1,57	1,78
other	1,0	7,6	7,7	8,8	7,83

At the same time, structural changes are taking place in this type of service. Some types of services are disappearing, new types are emerging in their place, the level of personalization of the service is increasing, the system of targeted network services is expanding, and so on.

Another fast-growing type of household services is the repair and construction of houses, apartments and other buildings, which in terms of sales slightly exceed even car service. The dynamics here are slightly different from car service. While the volume of these services decreased every year until 2000, from the beginning of the XXI century, due to the revival of the housing market and the stabilization of the economic well-being of citizens, the volume of these services began to increase.

Individual repair and sewing of clothes, repair of household radio-electronic devices, household machines and devices, gradual reduction of a number of services related to repair and production of metal products, sharp expansion of the range of consumer goods sold, "Due to the relative reduction in the prices of individual goods. The reduction in the need for laundries is also explained by the fact that it is possible to buy automatic washing machines at an affordable price.

Summing up the analysis of changes in the service sector, it should be noted that this analysis, first of all, indicates the complex, irregular and contradictory nature of these changes. Undoubtedly, Azerbaijan has abandoned the previous system of organization and production of services, which slowed down their development. An important point of fundamental importance is that the expansion and modernization of services is carried out organically, in accordance with the requirements of the market for intangible production, defined by developed countries and supported by countries on the path of market development.

In recent years, the quality of services provided in the services market has improved in various areas: consumer options are expanding, consumers' preferences and requirements are more fully taken into account, the public service model is replaced by the individual service model, the domestic services market measures are being taken in this direction.

However, an analysis of the local service sector and its role in the country's economy compared to trends in the world economy shows that although the results of changes in this area have had an astonishing effect on Azerbaijan, they are still not comparable to those in developed countries. do not respond. Quantitative changes in development indicators are not yet accompanied by significant qualitative improvements.

LITERATURE

1. Rəhmanov F.P. Sosial infrastrukturun tənzimlənməsi problemləri. Bakı: «Gənclik», 2004, 304 s.
2. Salahov R.M. Xidmətlər bazarının dövlət tənzimlənməsinin səmərəliliyinin artırılmasının perspektiv istiqamətləri. Bakı, “Əmək və sosial problemlər”, № 1 (14), 2014, s.135-141
3. Azərbaycanca qiymətlər. Statistik məcmuə, Bakı, 2018, 105 s.
4. Azərbaycanca telekommunikasiya və poçt. Statistik məcmuə, Bakı, 2018, 161s.
5. Azərbaycanın nəqliyyatı. Statistik məcmuə, Bakı, 2018,138 s.
6. Azərbaycanın Statistik Göstəriciləri 2015. Bakı: 2018, 814 s.
7. Əlirzayev Ə.Q. Sosial sferanın iqtisadiyyatı və idarə edilməsi (dərs vəsaiti), Bakı, “İqtisad Universiteti” nəşriyyatı, 2010, 326 s.
8. Рахманов Ф.П. Основные принципы и приоритетные направления социальной политики Республики Азербайджан. Тбилиси: Изд-во «Исследовательского Центра Экономики и экономической политики Кавказа», 2014, с.17-30
9. Самедзаде З.А. Этапы большого пути. Экономика Азербайджана за полвека, ее новые реалии и перспективы. Баку: «НУРЛАР», 2004, 936 с.

ÖRGÜT KÜLTÜRÜ, LİDERLİK ve PERFORMANS

Doç. Dr. Hüseyin DİKME¹, Öğr. Gör. Binnur TURAN²

¹İstanbul Gelişim Üniversitesi, İktisadi, İdari ve Sosyal Bilimler Fakültesi

²Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli Sağlık Hizmetleri MYO, binnur.turan@kocaeli.edu.tr

ÖZ

Çalışmanın asıl amacı, örgütsel yapıların ve örgütsel kültürlerin liderlik ve performans üzerinde nasıl bir etki yarattığını görmektir. Bu çalışmalar birden fazla araştırmacı tarafından detaylı olarak ele alınmıştır. Örgütsel liderlik anlamında geniş çaplı projelerde tez incelemesinin geliştirilmesi için araştırma yöntemleri geliştirilmiştir. Birden fazla teknik oluşturularak uygulanan bu incelemeler sonucunda, daha net bir biçimde analiz edilen ve rakamsal olarak değerlendirilen çalışmalarının ortaya çıktığı görülmektedir. Liderin ve liderliğin ne olduğu, liderin kültürel etkileşimleri, liderliğin ihtiyaç gereksinimleri, liderde bulunması gereken nitelikler, özellikler ve davranış tipleri anlatılmaktadır. Liderlik davranışları üzerine yapılan araştırma sonucunda nasıl farklılık gösterdiği gözlemlenmiştir. Ancak örgüt ve kültürel değerlerin tek bir araştırma ile kesin sonuca ulaşılması mümkün değildir. Araştırma sonuçlarına göre, liderlerin örgütsel olarak etkileri, liderlerin özellikleri ve kültürün verdiği etkiler çalıştığı sektöre bağlı olarak da birçok farklılıklar göstermektedir.

Anahtar kelimeler: Örgüt, Kültür, Liderlik, Performans.

ABSTRACT

The main purpose of the study is to see how organizational structures and organizational cultures have an impact on leadership and performance. These studies were discussed in detail by more than one researcher. Research methods have been developed for the development of these review in large-scale projects in the sense of organizational leadership. These techniques, which are applied by creating more than one technique, are analyzed more clearly and numerical valuation studies are seen. The leader and leadership are the cultural interactions of the leader. Leadership behaviors differed from the results of the research. However, it is not possible to reach a definite conclusion with a single research of the organization and cultural valuations. According to the research results, the organizational effects of the leaders, the characteristics of the leaders, and the effects of the culture, vary widely depending on the sector they work in.

Keywords: Organization, Culture, Leadership, Performance.

1. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ KAVRAMI

Kültür fikri örgütlerde öğrenilmeli ve paylaşılmalıdır (Titiev, 1959). Pettigrew (1979), çalışanların nasıl düşündüğünü ve karar verdiğini açıklamaya yardımcı olan bilişsel sistemlere dayanan örgüt kültürlerinin olduğunu savunmaktadır. Ayrıca kurumların işlerini yürütme yollarını belirleyen çok yönlü inanç, değer ve varsayımlara dayanarak farklı kültür düzeyine dikkat çekmiştir. Tichy'e (1982) göre, örgüt kültürü, genel organizasyonu bir arada tutmak için "normatif tutkal" olarak bilinmektedir. Örgüt kültürü kavramı, aynı ulusal kültürde iş yapan örgütler arasında hayatta kalabilecek farklılaşmanın belirlenmesi için bir temel sağlamaktadır (Schein, 1990). Kültür kavramı genellikle günümüzde örgütler kavramında kullanılmaktadır (Kotter ve Heskett, 1992).

Alvesson'a (1989) göre, örgüt kültürünün kavramsallaştırılması iki uç ölçeğe bağlıdır:

- Süreç odaklı yaklaşım
- Sınıflandırma yaklaşımı

Roskin'e (1986) göre bu yaklaşım, örgütsel kültürü kolektif anlam için kalıcı bir cevap olarak gösterir. Schein'in (1990) örgüt kültürü modeli bu yaklaşımı temsil etmekte ve örgütsel kültürü, belirli bir problem hakkında bilgi edinmek için belirli bir grup tarafından icat edilen veya geliştirilen temel bir hipotezin bir taslağı olarak tanımlamaktadır.

Sosyal grup; bir grubun yapısal stabilitesi ve tek bir maddenin üstün standartlarda entegrasyonudur (Schein, 1995). Hodgetts ve Luthans (2003), örgüt kültürüyle ilişkilendirilen farklı özellikleri tanımlar. Kültür, insanların kurum içindeki farklı seviyelerde farklı geçmişlere sahip olsalar bile benzer organizasyon kültürünü tanımladıkları tahmin edilebilecek ortak değerler sistemi olarak tanımlanabilmektedir. (Robbins ve Sanghi, 2007). Stewart'a göre (2010), kuruluşun normlarının ve değerlerinin, kuruluşa bağlı olanlar üzerinde güçlü bir etkisi bulunmaktadır. Normların görünmez olduğu kabul edilmekle birlikte eğer organizasyonlar çalışanların performansını ve kârlılığını arttırmak istiyorlarsa normlar ilk bakılacak yerler olmaktadır.

Her insanın kalabalıktan uzak durmalarına yardımcı olan belirli kişilik özellikleri vardır. Hiçbir iki birey benzer şekilde davranmamaktadır. Aynı şekilde kuruluşlar, kendi imajlarını yaratmalarına yardımcı olacak belirli değerlere, politikalara, kurallara ve yönergelere sahiptir.

Örgüt kültürü, belirli bir örgütün inanç ve ilkelerini ifade etmektedir. Kurumun izlediği kültür, çalışanlar ve aralarındaki ilişkiler üzerinde derin bir etkiye sahiptir. Her örgütün diğerinden farklı kılan ve yön duygusu veren eşsiz bir kültürü vardır. Çalışanların, işyerlerinin kültürüne iyi uyum sağlamaları için bu kültürü anlamaları çok önemli bir husustur.

1.1. Organizasyon A

A organizasyonunda, çalışanlar hiçbir şekilde disiplinli değildir ve en azından kurallar ve düzenlemeler konusunda rahatsız edicidir. Ofislerine kendi istedikleri zamanda ulaşmakta ve maksimum zamanlarını dedikodu yapmak ve etrafta dolaşmakla geçirmektedirler.

1.2. Organizasyon B

Bu organizasyon, çalışan dostu politikaları izlemekte ve tüm çalışanlarda bu politikalara uymak zorundadır. Çalışanların işyerlerine zamanında ulaşması önemli bir husus olmakla birlikte kimsenin gereksiz yere dolaşması veya söylentileri yayması yasaktır.

Hangi organizasyonun daha iyi performans göstereceğini düşünüyorsunuz?

- Açıkçası B organizasyonu

Çalışanlar B organizasyonunda belirli bir kültürü izlemekte ve A organizasyonundan daha başarılı olmaktadır.

Hiçbir kültür aynı kültüre sahip olamaz. Kar amacı gütmeyen bir kuruluşun değerleri veya politikaları, kar amacı güden bir kuruluşun değerinden farklı olabilmekte veya bir restoranda çalışan çalışanlar, eğitim endüstrisi veya imalat endüstrisi ile ilişkili olanlardan farklı bir kültür izleyebilmektedir.

1.3. Güçlü Örgüt Kültürü

Güçlü örgüt kültürü, çalışanların iyi uyum sağladığı, kuruluşun politikalarına saygı duyduğu ve kılavuzlara uyduğu bir durumu ifade etmektedir. Böyle bir kültürde insanlar çalışmaktan ve her ödevi yeni bir öğrenme olarak almaktan ve olabildiğince kazanmaya çalışmaktan hoşlanmaktadırlar. Çalışanlar rollerini ve sorumluluklarını isteyerek kabul etmektedir.

1.4. Zayıf Organizasyon Kültürü

Böyle bir kültürde bireyler, sorumluluklarını üstlerinin ve onların sert politikalarının korkusundan kabul etmektedir. Böyle bir durumda çalışanlar zorunlu işleri yapmamaktadır. Sadece örgütlerini para kazanma kaynağı olarak görmektedirler.

1.5. Karşı Kültürler

Karşı kültür olarak kabul edilen daha geniş örgütsel kültürün değer ve inançlarının tam karşıtı olan ortak inançlar ve değerler, çoğunlukla güçlü bir yönetici veya lider etrafında oluşmuştur (Kerr, J. ve Slocum, J. W., Jr. 2005). Bu tür bir kültür, örgütsel performansın iyileştirilmesine olumlu bir katkıda bulunduğu zaman firma tarafından saklanabilmektedir. Ancak, özgün örgüt kültürü için tehlike olarak kabul edilmektedir.

1.6. Alt Kültür

Schein'e (1995) göre, alt kültür, coğrafi alanlardaki veya bölümlerin amacı ve iş gereksinimlerindeki (organizasyon içindeki) farklılıklara bağlı olarak, insanların farklı normlarını, değerlerini, inançlarını ve davranışlarını gösteren kültür segmentleridir. Çalışanların alt kültürle ilgili algısı, çalışanın kuruma yönelik taahhüdü ile ilişkilendirilmiştir (Lok, Westwood ve Crawford, 2005). Bazı gruplar, işyeri dışındaki sosyal etkileşime izin verecek kadar benzer bir kültüre sahip olabilmektedir.

1.7. Güçlü Kültür

Kurum kültürü, çalışanların büyük kısmının kurumla ilgili aynı tür inanç ve değerleri elinde bulundurduğu durumlarda güçlü olarak kabul edilmektedir. Örgüt kültüründe, çalışanların büyük kısmının örgütle ilgili aynı tür inanç ve değerleri benimsemiş olduğu varsayımına güçlü bir şekilde inanılmaktadır (Deal ve Kennedy, 1982). Yöneticilerin, güçlü bir ilişki geliştirmesi için çalışanlar arasındaki açığı azaltmaya çalışması gerektiği konusunda anlaşmaktadır. Ayrıca yönetim, çalışanların organizasyondaki kurallardan daha önemli olduğunu da düşünmektedir.

1.8. Hafta Kültürü

Zayıf bir örgütlenme kültürü, gevşek biçimde örülmüş bir kültür olabilmektedir. Bir süre bireysel düşüncüyü, katkıları ve inovasyon yoluyla büyümesi gereken bir şirkette zorlayabilmektedir. Deal ve Kennedy'e (1982) göre, zayıf bir organizasyon kültürü bunlardan birine gevşek bir şekilde katılabilmektedir. Kişinin kişisel hedefleri ile örgütsel hedefleri arasında çeşitlilik yaratabilecek çalışanlara kesinlikle kurallar uygulanmaktadır.

2. ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN ÖZELLİKLERİ

Dasanayaka ve Mahakalanda'ya (2008) göre, çalışanın değerlerini en üst düzeye çıkarmak, bireysel ve örgütsel öğrenme, yeni bilgi oluşturma ve başkalarıyla paylaşmaya hazır olma konusundaki mantıksal katılımlarını desteklemek için bir kültür gerektiren rasyonel varlıklar olarak kabul edilmektedir. Schein (1992), örgütsel kültürün geçmişe kıyasla günümüzde çok önemli olduğunu söylemektedir. Hodgetts ve Luthans (2003), örgütsel kültürün bazı özelliklerini tanımlamaktadır:

1. Normların, yapılan iş miktarı ve aynı zamanda kurumun yönetimi ile çalışanları arasındaki işbirliğinin seviyesi gibi unsurlarla ölçülmesi.
2. Çalışanların verimlilik, grup içi işbirliği ve müşteri ilişkileri ile ilgili davranışları için kuralların açıkça tanımlanması.
3. Ortak dil ve biçimsel prosedürleri gösteren gözlemsel davranış düzenlilikleri.
4. İş etkinliklerinde verimlilik, tasarım ve kalite, mal ve hizmetlerin üretimi, kalitesi ve hızını artırmak amacıyla organizasyonel birimler arasında koordinasyon ve entegrasyon.

3. ÖRGÜT KÜLTÜRÜNÜN BOYUTLARI

Hofstede'nin (1980), 50'den fazla ülkeden IBM çalışanlarının topladığı verileri kullanmış ve organizasyon kültürünü dört boyutta sınıflandırmıştır. Bu sınıflandırma; "güç mesafesi" (resmi ve gayri resmi olarak çalışanların ve yönetimin uzak bir ilişkiye sahip olma derecesi); "bireycilik" (insanların kuruluşun ilgisi ile kişisel çıkarları arasında fark yaratma derecesi); "belirsizlikten kaçınma" (kişilerin istekli olduğu seviye, belirsizliği hoşgörülle hafifletmek) ve "erkeklik" (başarının özen ve terfi etmekten ziyade hırs, meydan okuma ve küstahlık olarak tanımladığı seviye) şeklindedir. Daha sonra Hofstede & Bond (1988) tarafından yapılan bir çalışmada, "uzun ya da kısa vadeli oryantasyon" adlı beşinci boyut eklenmiştir. Örgütsel davranış alanı ile ilgili akademisyenler ve uygulayıcılar, Hofstede'nin çalışması üzerinde güçlü bir eleştiriye sahiptir (Sondergaard, 1994). Schwartz (1994), organizasyondaki kültürel faktörlerle kişilik arasındaki ilişkiyi belirten kültürel bir değer oluşturmaktadır. Hofstede'nin (1980) çalışmalarına dayanan ve 38 ülkenin katılımcılarından veri toplayan bir model geliştirmiştir. Toplumların kültürel standartlarını, yaşam ve iş temelinde sözleşmeli kültür ve ilişki kültürü içinde sınıflandırmaktadır. Trompenaars (1993) tarafından yapılan araştırmaya göre, 50 farklı ülkede 30 şirketten oluşmuş, kültürün evrenselleşmeye karşı özelleşmesini sağlayan yedi boyut tanımlanmıştır. Bu boyutlar; dağınık ve özgül, tarafsız, duygusal, bireysellik, iletişime karşı, tanımlamaya karşı başarı, zamana karşı tutum ve sonuncusu çevreye karşı tutum şeklinde sıralanmaktadır. Bu yedi boyut modeli, Hofstede'nin modeli için iyi bir destek olabilmektedir.

4. ÖRGÜT KÜLTÜRÜ VE LİDERLİK

Sosyologlara göre liderlik, kişisel otoritenin sosyal grupları etkilemek amacı ile kullanılmasıdır. Kişisel otorite, ileriye görüş, çeşitli karakter özellikleri, kesinlik, cesaret, doğruluk, zekâ, güvenilirlik gibi kişisel vasıflar liderliğin varlığını sağlamaktadır.

Liderlik belirli şartlar altında belirli kişisel ve grup amaçlarını gerçekleştirmek için, bir kimsenin (liderin) başkalarının faaliyetlerini etkilemesi ve yönlendirmesi süreci şeklinde tanımlanabilmektedir.

Liderlik, aslında örgüt amaçlarının gerçekleştirilmesi için örgüt üyelerinin gereksinimlerini karşılayan, bireyler, gruplar ve çevre arasındaki ilişkileri düzenleyen, bireyler ve birimler arasında iletişim, etkileşim ve koordineyi sağlayan süreçtir.

5. ÖRGÜT KÜLTÜRÜNDE PERFORMANS

Performans, bir çalışanın işi oluşturduğu işyerindeki misyonun başarı derecesini ifade etmektedir. Farklı araştırmacılar performans hakkında farklı düşüncelere sahiptir. Çoğunlukla araştırmacılar, işlem terimini ve girdi/çıktı verimliliği ölçümlerini ifade etmek için performans terimini kullanmıştır (Stannack, 1996). Barney'e göre (1991) performans, örgütsel araştırmacılar arasındaki tartışmalı konuya yönelik sürekli bir süreçtir. Örgütsel performans sadece sorunu tanımlamakla kalmamakta, aynı zamanda problemin çözümü için de geçerli olmaktadır (Heffernan ve Flood 2000). Daft (2000), örgütsel performansın, kurumun kaynaklarını kullanarak etkin ve verimli bir şekilde hedeflerine ulaşma kabiliyeti olduğunu söylemektedir. Daft'a (2000) benzer şekilde, Richardo ve Wade (2001) örgütsel hedeflere ulaşmanın örgütsel performans olarak bilindiğini söylemektedir. Richardo ve Wade (2001), kuruluşların başarısının, öz kaynak kârlılığının yüksek olduğunu gösterdiğini ve bunun iyi çalışanların performans yönetim sisteminin kurulması nedeniyle mümkün olduğunu belirtmektedir.

5.1. Örgüt Kültürünün Performans Üzerindeki Etkisi

Denison (1984), 34 Amerikan firmasından beş yıl boyunca kültürel performansla ilgili verileri kullanmış ve örgüt kültürünün özelliklerini inceleyerek bu firmaların zaman içindeki performansı takip etmiştir. Reichers ve Schneider (1990), kültür araştırmacılarının kültür tanımlarına yönelik çeşitli çalışmalar yaptıklarını, kültür ve performans araştırmalarına nispeten az sayıda araştırmacının katkıda bulunduğunu belirtmiştir. Kotter ve Heskett (1992)'e göre, 200'den fazla kuruluşta uzun vadeli örgütsel performans ile ekonomik performans arasındaki ilişkiyi araştırmaktadır. Dahası, bu konuda en önemli ve en vicdani araştırma çabalarından biri olan çalışma, üç önemli katkı sağlamıştır. İlk olarak, araştırmalarında oluşturulan kültür ve performans arasındaki ilişki kuvvetlidir. İkincisi, yazar kültürün doğası ve kapsamı ile ilgili teorik bakış açısının önemli bir kombinasyonunu sunmaktadır. Üçüncüsü, kültür, yönetim uygulamaları ve performans arasında güçlü ilişkiler kurmaktadır. Örgüt kültürünün performansa bağlı olduğu iddiası, kültürün rekabet avantajına yol açabileceği açık rolüyle başlatılmaktadır. Rousseau (1990), örgüt kültürünü ölçmedeki bazı sınırlamaların üstesinden gelmek için çalışmıştır. Bu bağlamda, sonuçlar kültür ve çalışanların performansı arasında pozitif bir ilişki olmadığını göstermektedir. Son araştırmaların metodolojilerini ve bulgularını eleştirel olarak inceledikten sonra, kültür ve performans arasında bir bağlantı olduğu varsayılmaktadır (Lim, 1995). Teorisyenler, aynı zamanda sürdürülebilir rekabet avantajının, rakipler tarafından hem üstün hem de yanlış taklit edilebilen örgütsel yetkinliklerin oluşumundan kaynaklandığını da iddia etmektedir (Saa-Pe're ve Garcia-Falcon, 2002). Uygulayıcılar ve akademisyenler bir kurumun performansının kültür değerlerinin kapsamlı bir şekilde paylaşılma derecesine bağlı olduğunu öne sürmektedir (Denison, 1990).

SONUÇ

Örgüt kültürü, örgütlerin varlıklarını idame ettirdikleri süreç içerisinde oldukça önemli bir etkiye sahiptir. Bir örgütteki mensuplar, örgüt kültürü çerçevesinde diğer örgütlerden farklılaşmakla birlikte bir aradalıklarını sağlamaktadırlar. Bu doğrultuda iç bünyesinde aidiyeti ve dış çevresinde farklılaşmayı temin eden örgüt kültürü ile örgüt mensupları ortak değerler etrafında birleşebilmektedirler. Pek çok kavramsallaşmaya tabii tutulan örgüt kültürünün liderlik ve liderlik performansı üzerindeki etkisi de yadsınamaz bir gerçektir. Örgütlerdeki liderler, örgütün bir aradalığını pekiştiren, örgüt mensuplarının iş akışını düzenli bir şekilde uygulayabilmeleri noktasında yol gösterici olan figürdür. Liderler, çeşitli vasıfları doğrultusunda örgüt içi yönetim faaliyetlerini gerçekleştirmektedirler ve söz konusu faaliyetlerin performansı ve liderin bizzat kendi performansları ile içinde bulunulan örgütün kültürü arasında da ilişki söz konusudur. Örgüt kültürü ve performansa ilişkin araştırmalarda bulunulmuştur. Bu araştırmalarda etkinin mevcudiyeti söz konusu olmakla birlikte etkinin içeriğine ilişkin çeşitli sonuçlara ulaşılmıştır.

KAYNAKÇA

- [Alvesson, M. \(1989\). Concepts of organizational culture and presumed links to efficiency. Omega, 17\(4\), 323-333.](#)
- [Barney, J. \(1991\). Firm resources and sustained competitive advantage. Journal of management, 17\(1\), 99-120.](#)
- Çora, A. N., & Çora, H. (2016). Secrets of effective leadership. *TURAN-CSR International Scientific Peer-Reviewed and Refereed Journal*, 174.
- [Daft, R.L. \(2000\) Organization Theory and Design. 7th Edition, South-Western Publishing, Ohio.](#)
- [Dasanayake, S. W. S.B. and Mahakalanda I. \(2008\) A Literature Survey on Organizational Culture and Innovation, I Mehran Nejati . Azadeh Shafaei . Mostafa Nejatini \(Eds.\) Issues in Global Business and Management Research: Proceedings of the 2008 International Online Conference on Business and Management \(IOCBM 2008\) Florida: Boca Raton, Florida pp. 539-550](#)
- [Deal, T.E. and Kennedy, A.A. \(1982\) Corporate Cultures: The Rites and Rituals of Corporate Life. Addison Wesley Publishing Company, Reading, 126.](#)
- [Denison, D. R. \(1984\). Bringing corporate culture to the bottom line. Organizational dynamics, 13\(2\), 5-22.](#)
- Güçlü, N. (2003). "Örgüt Kültürü," Kırgızistan Manas Üniversitesi, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı:6, ss.147-159.
- Güneş Ergin, M. (2020). Örgüt Kültürü. Retrieved from https://acikders.ankara.edu.tr/pluginfile.php/61352/mod_resource/content/1/9.%20%C3%96RG%C3%9CT%20K%C3%9CLT%C3%9CR%C3%9C.pdf
- [Heffernan, M. M., & Flood, P. C. \(2000\). An exploration of the relationships between the adoption of managerial competencies, organisational characteristics, human resource sophistication and performance in Irish organisations. Journal of European Industrial Training.](#)
- [Hodgetts, R.M. & Luthans, F. \(2003\). International Management: Culture, Strategy, and Behavior. McGraw-Hill.](#)
- [Hofstede, G. \(1980\). Motivation, leadership, and organization: do American theories apply abroad?. Organizational dynamics, 9\(1\), 42-63.](#)
- [Hofstede, G. and M. H. Bond \(1988\). "The Confucius connection: From cultural roots to economic growth." Organizational Dynamics 16\(4\): 5-21.](#)
- Karaköse, S. (2013). *Spor yönetiminde örgüt kültürü* (Doctoral dissertation, Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü).
- [Kerr, J., & Slocum Jr, J. W. \(2005\). Managing corporate culture through reward systems. Academy of Management Perspectives, 19\(4\), 130-138.](#)
- [Kotter, J.P. and Heskett, J.L. \(1992\), Corporate Culture and Performance, Macmillan, New York, NY.](#)
- Koyun, S. (2020, July 27). "Örgüt Kültürü Tipleri Nedir?" Retrieved from: <https://www.sezginkoyun.com/4-orgut-kulturu-tipleri/>
- Liderlik Türleri. (n.d.). Retrieved from: <https://yonetsel.com/liderlik-turleri/>
- [Lim, B. \(1995\), "Examining the organizational culture and organizational performance link", Leadership & Organization Development Journal, Vol. 16 No. 5, pp. 16-21.](#)

Lok, P., Westwood, R., & Crawford, J. (2005). Perceptions of organisational subculture and their significance for organisational commitment. Applied Psychology, 54(4), 490-514.

Pettigrew, A. M. (1979). On studying organizational cultures. Administrative science quarterly, 24(4), 570-581.

Reichers, A. E., & Schneider, B. (1990). Climate and culture: An evolution of constructs. In B. Schneider (Ed.), Organizational climate and culture (pp. 5-39). San Francisco: Jossey-Bass.

Ricardo, R., & Wade, D. (2001). Corporate Performance Management: How to Build a Better Organization through Measurement Driven Strategies Alignment. Butterworth Heinemann.

Robbins, S. P. and Sanghi, S. (2007). Organizational Behavior, Pearson Education, New Delhi.

Roskin, R. (1986). Corporate culture revolution: The management development imperative. Journal of Managerial Psychology.

Rousseau, D. M. (1990). Normative beliefs in fund-raising organizations: Linking culture to organizational performance and individual responses. Group & Organization Studies, 15(4), 448-460.

Rousseau, D. M. (1990). Normative beliefs in fund-raising organizations: Linking culture to organizational performance and individual responses. Group & Organization Studies, 15(4), 448-460.

Saa-Pere, Petra De and Garcia-Falcon, Juan Manuel (2002). A resource-based view of human resource management and organizational capabilities development. Int. Journal of Human Resource Management, 13(1), 123-140.

Schein, E. H. (1990). Organizational culture (Vol. 45, No. 2, p. 109). American Psychological Association.

Schein, E. H. (1992). How can organizations learn faster?: the problem of entering the Green Room.

Schein, E. H. (1995). Process consultation, action research and clinical inquiry: are they the same?. Journal of Managerial Psychology.

Schwartz, S. H. (1994). Beyond individualism/collectivism: New cultural dimensions of values.

Søndergaard, M. (1994). Research note: Hofstede's consequences: a study of reviews, citations and replications. Organization studies, 15(3), 447-456.

Stannack, P. (1996). Purchasing power and supply chain management power—two different paradigms?—a response to Ramsay's 'Purchasing power'(1995). European Journal of Purchasing & Supply Management, 2(1), 47-56.

Stewart, T. A. (2010). Intellectual Capital: The new wealth of organization. Currency.

Tichy, N. M. (1982). Managing Change Strategically: The Technical, Political, and Cultural Keys. Organizational Dynamics (autumn).

Tititev, M. (1959). Introduction to Cultural Anthropology. New York: Holt, Rinehart and Winston.

Trompenaars, F. (1993). Riding the waves of culture: understanding cultural diversity in business. London: The Economist Books.

KUR'AN'A GÖRE YOLDA KALANLARA YARDIM ELİ UZATMAK

Mahmut ÖZTÜRK

Doç. Dr. Harran Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

Orcid.Org.0000 0002 5846 7135

Giriş

Kur'ân-ı Kerîm'in insanlığa sunduğu hayat modelinin önemli özelliklerinden birisi de Müslümanların kazançlarından fakirlere bir pay ayrılmasını emretmesidir. Bu pay kişiler tarafından verilebildiği gibi, devlet eliyle de gerçekleştirilebilir. Zekât ve sadaka için durum böyle iken devlet tarafından elde edilen fey ve ganimet gibi gelirlerin kullanma hakkı ve sorumluluğu ise doğrudan devlete aittir.

Zengin-fakir arasındaki bir uçurum oluşmasına izin vermeyen, en azından fakir Müslümanların sosyal hayatın dışına itilmesine engel olan zekâtın İslâm'ın beş şartından birisi olarak Kur'ân-ı Kerîm'de sık sık dinin direği sayılan namazla birlikte zikredilmesi dayanışmayı Müslümanların gündeminde hep taze tutmuştur.

Kur'ân-ı Kerîm'in zekât vermesi gereken kişilerin niteliklerini belirlemeyi sünnete havale ederken, zekât gelirlerinden faydalandırılması gereken kişileri / grupları bizzat zikretmesi konunun önemine işaret etmektedir. Tevbe sûresi 60. âyetinde bu gruplar şu şekilde sıralanmıştır:

- a. Yoksullar,
- b. Düşkünler,
- c. Zekât toplayan memurlar,
- d. Gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlar,
- e. Hürriyetlerini satın almaya çalışan köleler,
- f. Borçlular,
- g. Allah yolunda çalışıp cihad edenler,
- h. Yolcular / yolda kalanlar,

Yukarıda zikredilen gruplara bakıldığında ana paydanın sadece dar gelirlilik olmadığı görülmektedir. Zekât toplayan memurlar, gönülleri İslâm'a ısındırılacak olanlar, Allah yolunda çalışıp cihad edenler ve son sırada zikredilen yolcular kategorik olarak diğerlerinden ayrılmaktadır. Özellikle zekât verilecekler arasında son sırada zikredilen yolcular ilk yedi gruptan önemli ölçüde ayrılmaktadırlar. Kişinin yaşadığı yeri terk edip başka bir yere gitmek üzere yola çıkması sahip olduğu pek çok imkânını geride bırakması anlamına gelir. Kişinin hayatını kolaylaştıran aile bireyleri, sahip olduğu maddi imkânlar, bulunduğu yerleşim yeri hakkında bilgileri, yolculuk esnasında kişiye bir yarar sağlamadığından adeta yok gibidirler. Böyle bir insan ise garip hükmündedir.

Bu tebliğde Kur'ân-ı Kerîm'in "İbnü's-sebil" olarak nitelendirdiği bu grup hakkında tefsirlerimizde kaydedilen görüşler irdelenecektir.

1. “İbnü’s-Sebil / Yolda Kalanlar” Kavramının Anlamı ve Çerçevesi

Kur’ân-ı Kerîm’de 7 sûrede 8 defa geçen¹ “İbnü’s-sebil” kavramı lafzî çeviri olarak “yolun çocuğu” anlamına gelir. Arap edebiyatında kişinin kullandığı, onunla özdeşleştiği, yaptığı işte sürecin zorunlu bir parçası olan şeyler hakkında kalıp kullanılmaktadır. Yol kesen hırsıza İbnü’t-tarîk denilmesi gibi yol da yolcunun ayrılmaz bir parçası olduğundan yolcuya “İbnü’s-sebil” denilmiştir.² Terim anlamında İbnü’s-sebil Hanefî, Mâlikî ve Hanbelî fakihlerine göre memleketinde malı olan, fakat kendisi başka bir yerde bulunan ve orada bir şeyi olmayan kimsedir. Şâfiîler’e göre ise hem gurbette kalmış yolcuyu hem de yolculuk yapmayı düşünen, fakat bunun için maddî imkân bulamayan kişiyi ifade eder.³

Kimlerin Kur’ân-ı Kerîm’de zikredilen İbnü’s-sebil kapsamında sayılıp / sayılmayacağı tartışmaları onların zekât ve ganimet mallarından faydalanmalarını belirleyeceğinden müfessirler de fakihler gibi bu konu üzerinde durmuşlardır. Müfessirlerin bu konudaki görüşlerini genelden özele doğru şöyle sıralamak mümkündür:

- a. Birisine uğrayan⁴
- b. Yolda kalan⁵
- c. Vatanında malı olan ancak bulunduğu başka yerde hiçbir maddî imkânı olmayan kişi⁶
- d. Müslümanların yanında konaklayan⁷
- e. Tek başına seyahat eden, yolda kalmış olan Hacı veya gazi⁸
- f. Fakir Müslümanlar⁹

Zikredilen bu özelliklerin bir kısmı gayr-ı Müslimleri de içine alan genel karakterde iken son sırada zikrettiklerimiz daha çok Müslüman yolcuları refere etmektedir. Zekâtın müellefe-i kulûb denilen kişilere de verildiğini, yolda kalanlara yapılacak desteklerin zekât, fey ve ganimet gelirleriyle sınırlı olmayıp ayetlerin çoğunda bu katkının sadaka türünden yapılacak iyiliklere vurgu yaptığı hatırlanacak olursa, kanaatimizce yolda kalan herkesin bu kapsamda değerlendirilmesi daha uygun olacaktır. Burada Reşid Rıza’nın da işaret ettiği gibi aranabilecek tek şart kişinin bir kötülük ya da gayr-ı meşru bir iş için yola çıkmamış olması veya bunu adet haline getirmemiş olmasıdır.

2. Yolda Kalanlarla İlgili Âyetlerin Tahlili

Kur’ân-ı Kerîm’de “İbnü’s-sebil” kavramı 7 sûrede 8 defa geçmektedir.¹⁰ Bu sûrelerden İsrâ ve Rûm sûreleri Mekkî, diğerleri Medenîdir. Ancak Mekkî bir sûre olan İsrâ sûresinde konumuzla

¹ Bakara, 2/ 177, 215; Nisâ, 4/36; Enfâl, 8/41; Tevbe, 9/60; İsrâ, 17/26; Rûm, 31/38, Haşr, 59/7.

² Ebü'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed Zemahşerî, *el-Keşşâf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fi vücuhî't-te'vil* (Lübnan: Darü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1995), 1: 219.

³ Mehmet Erkal, “Zekât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2013), 44/205.

⁴ Taberî Ebü Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid, *Câmiü'l-beyân fi te'vili'l-Kur'an* (b.y.: Müessesetü'r-risale, 2000), 3: 345.

⁵ Zemahşerî, *Keşşâf*, 1: 219; İbn Ebî Hâtim, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azîm*, thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib (Suudi Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1998), 6: 1825.

⁶ Ebu Muhammed b Hammus b Muhammed Mekki b Ebü Talib, *el-Hidaye ilâ bulûgi'n-nihaye fi ilmi meani'l-Kur'an ve tefsirihî ve ahkamihî ve cümelin min fînuni ulumih* (Mecmuataü buhusi'l-kitab ve's-dünne, 2008), 13/1: 110.

⁷ Mâtürîdî, Ebü Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 333/944) Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne* (Beirut: Darü'l-kütübî'l-İlmiyye, 2005), 2: 5; Taberî, *Câmiü'l-beyân*, 3: 345; İbn Ebî Hâtim, *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azîm*, 6: 1825.

⁸ Mâtürîdî, *Te'vilâtü ehli's-sünne*, 2: 5.

⁹ Mâverdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib Mâverdî, *en-Nüket ve'l-'uyun* (Beirut: Dârü'l-kütübî'l-İlmiyye, ts.), 1: 227.

¹⁰ Bakara, 2/ 177, 215; Nisâ, 4/36; Enfâl, 8/41; Tevbe, 9/60; İsrâ, 17/26; Rûm, 31/38, Haşr, 59/7.

İlgili olan 26. âyetin sûredeki diğer birkaç âyet gibi Medine’de nazil olduğu rivayet edilmektedir. Ancak ilgili âyet metnine bakıldığında tıpkı Rûm sûresindeki gibi ikisinin de genel tavsiyeler içerdiği ve “وَأْتِ ذَا الْقُرْبَىٰ حَقَّهُ وَالْمِسْكِينَ وَابْنَ السَّبِيلِ” ibaresinin sadece bu iki sûrede aynen tekrar edildiği görülür.¹¹ Mekkî sûrelerin nüzul ortamında henüz İslâm devleti teşekkül etmediğine göre bu sûrelerde akrabalara, düşkünlere ve yolda kalanlara yardımın emredilmesi müminlerin karakter inşasının ayak sesleri ve Medine’de farz olacak olan zekâtın habercisi olarak nitelemek mümkündür.

İlgili âyetlerde yolda kalanlara yapılacak yardımların kaynağı zekât¹², fey¹³, ganimet¹⁴ ve sadaka¹⁵ olarak belirlenmiştir. Bunların ilk üçünün harcama yetkisi devlet yönetimindedir. Sadaka ise bilindiği hayır sahiplerinin tarafından gönül rızası ile yapılan harcamalar kapsamındadır ve ilk üçü gibi bir harcama ölçüsü yoktur. Beş kuruşluk bir hayır da malın yarısını bağışlamak da sadaka kapsamındadır. Yani yolda kalanlar bir yandan devletin fey, ganimet ve zekât gelirlerinden pay sahibi kılınarak belli ölçüde korumaya alınırken, diğer yandan bu üç kaynak gibi zamanla sınırlı olmayan ve bütün halkın sorumluluğuna tevdi edilen sadaka ile bu kesime yönelik hizmetler yaygınlaştırılmış bulunmaktadır.

Yukarıda Tevbe sûresi esas alınarak zikredilenler dışında bazı âyetlerde yolda kalanlarla beraber yakın akrabalar, yetimler, açıkça yardım talebinde bulunanlar / dilenciler ve anne babalar, yakın komşu, uzak komşu ve yakın arkadaş da zikredilmektedir.¹⁶ Bu âyetlerde zikredilenlerin bir kısmına (mesela anne-baba) zekât düşmediği bilindiğine göre bunlar yapılacak iyiliklerin (ihsan) maddi olarak sınırlandırılmayacağı en azından zekâtın bu iyilik kapsamında bulunmadığı belirtmek gerekir.

3. Yolda Kalanlara Sağlanan Hizmetlerin Pratikteki Yansımaları

Tarih boyunca Müslüman milletler bireysel ve toplumsal davranış ve uygulamalarını Kur’an’ın onayından geçirme eğiliminde olmuşlar, bazı iyilik hareketlerinde Kur’an ve Sünneti başlangıç noktası olarak seçmişlerdir. Sadaka-i cariyeye metaforu İslâm medeniyetinin olgunlaştığı topraklarda sayısız mimari eserin insanların hizmetine sunulmasına vesile olmuştur.

Hz. Peygamber dönemindeki vakıf anlayışı ve uygulaması İslâm medeniyetinin önemli köşe başlarından birisini işgal etmiştir. Hayırseverlerin yerleşik hayattaki hizmetleri esas alan vakıflar gibi hareket halinde olan gazi, derviş, hacı, yolcu ve tüccarlar için de güvenli ve kaliteli hizmet anlayışıyla faydalı ve pratik projeleri hayata geçirdikleri bilinmektedir. Bu yaklaşımla inşa edilen

¹¹ “Bir de akrabaya, yoksula, yolcuya hakkını ver. Gereksiz yere de saçıp savurma.” (İsra, 17/26) O halde sen, akrabaya, yoksula, yolda kalmışa hakkını ver. Allah’ın rızasını isteyenler için bu, en iyisidir. İşte onlar kurtuluşa erenlerdir. (Rum, 30/38)

¹² “Sadakalar (zekâtlar) Allah’tan bir farz olarak ancak, yoksullara, düşkünlere, (zekât toplayan) memurlara, gönülleri (İslâm’a) ısındırılacak olanlara, (hürriyetlerini satın almaya çalışan) kölelere, borçlulara, Allah yolunda çalışıp cihad edenlere, yolcuya mahsustur. Allah pek iyi bilendir, hikmet sahibidir.” (Tevbe, 9/60)

¹³ “Allah’ın, (fethedilen) ülkeler halkından Peygamberine verdiği ganimetler, Allah, Peygamber, yakınları, yetimler, yoksullar ve yolda kalmışlar içindir. Böylece o mallar, içinizden yalnız zenginler arasında dolaşan bir devlet olmaz. Peygamber size ne verdiyse onu alın, size ne yasakladıysa ondan da sakının. Allah’tan korkun. Çünkü Allah’ın azabı çetindir.” (Haşr, 59/7)

¹⁴ “Eğer Allah’a ve hak ile bâtilin ayrıldığı gün, iki ordunun birbiri ile karşılaştığı gün (Bedir savaşında) kulumuza indirdiğimize inanmışsanız, bilin ki, ganimet olarak aldığımız herhangi bir şeyin beşte biri Allah’a, Resulüne, onun akrabalarına yetimlere, yoksullara ve yolcuya aittir. Allah her şeye hakkıyla kadirdir.” (Enfâl, 8/ 41)

¹⁵ “Sana (Allah yolunda) ne harcayacaklarını soruyorlar. De ki: Maldan harcadığımız şey, ebeveyn, yakınlar, yetimler, fakirler ve yolcular için olmalıdır. Şüphesiz Allah yapacağımız her hayrı bilir” (Bakara, 2/215); “İyilik, yüzlerinizi doğu ve batı tarafına çevirmeniz değildir. Asıl iyilik, o kimsenin yaptığıdır ki, Allah’a, ahiret gününe, meleklerle, kitaplara, peygamberlere inanır. (Allah’ın rızasını gözeterek) yakınlara, yetimlere, yoksullara, yolda kalmışlara, dilenenlere ve kölelere sevdiği maldan harcar, namaz kılar, zekât verir. Anlaşma yaptığı zaman sözlerini yerine getirir. Sıkıntı, hastalık ve savaş zamanlarında sabreder. İşte doğru olanlar, bu vasıfları taşıyanlardır. Müttakiler ancak onlardır!” (Bakara, 2/177)

¹⁶ “Allah’a ibadet edin ve O’na hiçbir şeyi ortak koşmayın. Ana-babaya, akrabaya, yetimlere, yoksullara, yakın komşuya, uzak komşuya, yakın arkadaşa, yolcuya, ellerinizin altında bulunanlar (köle, cariyeye, hizmetçi ve benzerlerine) iyi davranın; Allah kendini beğenen ve daima böbürlenip duran kimseyi sevmez.” (Nisa, 4/36)

kervansaray, imaret, tekke, zaviye ve ribatların kuruluş amaçları kısmen farklılık arz etse de yolda kalanlara yardım eli uzatma noktasında birleşmişlerdir.

Selçuk sultanları ve devlet adamları tarafından büyük yollar üzerinde yapılan kervansarayların hep vakıf oldukları ve bir kısmının ciddi gelirlere sahip oldukları bilinmektedir. Bu suretle bu kervansaraylara inen tüccar ve sair her türlü yolcu, zengin olsun fakir olsun, orada her türlü ihtiyacını ücret ödmeden karşılayabilmişlerdir.¹⁷

İmaretlerde de durum farklı değildir. Gelip geçen fakara, ulema ve yolcular imarete parasız yemek yerler ve geceyi de ısıtılmış ve aydınlatılmış muhafazalı zaviyede yine parasız geçirirler ve hayvanları varsa bunlar da civardaki ahırlarda hayır müessesesi tarafından arpa ve saman verirler ve bedava beslerlerdi.¹⁸

Tekke ve zaviyelerin kapatılmasından önce bazı zaviyelerin cankurtaran hizmeti verdiği, fazla karlı ve tipili havalarda bazı görevli adamların misafirhaneden çıkarak civarda yolunu kaybeden donmaya yüz tutan yolcuları aradıkları, bulup zaviyeye getirdikleri, icab ediyorsa tedavi ettirdikleri bilinmektedir.¹⁹

Gerek tarihi kaynaklardan gerek kitabelerden anlaşıldığına göre, ribatlar ekseriyetle yolcuları, kimsesizleri ve bilhassa hacıları, barındıracak bir misafirhane, dervişlere mahsus tekkeler olarak hizmet vermişlerdir.²⁰ İbn Battûta ve Fâsî eserlerinde Mekke ribâtlarının fakirlere tahsis edilmiş birer misafirhane durumunda olduğunu, Sidre Ribâtî'nde yetimlerin okutulduğunu, Filistin sahillerinde yaptırılan ribâtların Müslüman esirlerin kurtarılması amacıyla da kullanıldığını belirtmektedirler.²¹

Örneklerden görüldüğü üzere bir kişinin değil yolda kalması ve zora düşmesi, sorunsuz bir şekilde yoluna devam ederken bile, İslâm medeniyetinin “yolcu” bakışının olumlu yansımalarından fazlasıyla faydalandığı görülmektedir.

4. Yolda Kalanların Zekât Mallarından Faydalanmasının Şartları

İslâm hukukunda meşakkat doğuran hususlar arasında zikredilen yolculuk,²² kolaylık prensibini doğuran zaruret, ikrah, hastalık gibi değerlendirilmiştir. İbadetlerde yolculara birtakım kolaylıklar sağlanmasının altında da bu sebep yatmaktadır. Bu yaklaşım Mecelle'de “Meşakkat teysiri celbeder” şeklinde kanunlaştırılmıştır. Ancak yolculukta meşakkat bulunup bulunmamasına bakılmaksızın bizzat yolculuğun kendisi hafifletme sebepleri arasında zikredilmiştir.²³ Dolayısıyla meşakkat kabulü yolcu, bazı haklardan yararlanma noktasında fakirlerle aynı paydada buluşturmaktadır. Hanefî alimlerinden Kâsânî'ye göre yolcuya zekât verilmesi yolculuk esnasında malından uzak olmakla hükmen fakir olmasından dolayıdır.²⁴

“Yolda kalan”ın memleketinden uzakta kalan, mal varlığı olsa dahi o ânda işine yaramayan, söz konusu malına ulaşamayan kişi olduğu konusunda ittifak vardır. Yolda kalan memleketinde zengin olan ancak yolculukta fakir düşen kişidir. Bu geçici fakirliği için memleketine dönmelerini sağlayacak şekilde kendisine bir yardım yapılır. Bu durum (yolda kalmışlara zekât mallarından

¹⁷ Selami Sönmez, “Ortaçağ Türk İslam Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribatlar) Fonksiyonları”, *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2007), 303.

¹⁸ Kamil Kepecioğlu, “Bursa'da Şer'i Mahkeme Sicillerinden Ve Muhtelif Arşiv Kayırlarından Toplanan Bilgiler Ve Vesiklar”, *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 413.

¹⁹ Halim Baki Kunter, “Kitabelerimiz I”, *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 450.

²⁰ Fuat Köprülü, “Vakfa Ait Tarihi İstihlalar”, *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 276.

²¹ İsmail Yiğit, “Ribât”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2008), 35/77-78.

²² Şükrü Özen, “Meşakkat”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Ankara: TDV Yay., 4), 29/359.

²³ Ülfet Görgülü, *İslam Kolaylık Dinidir* (Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014), 61.

²⁴ Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b Mes'ud b Ahmed el-Hanefî Kasani, *Bedaiü's-sanai' fi tertibi's-şerai'*. (y.y.: Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1986), 2: 46.

verilmesi) İslâm'ın seyahat etmek isteyenler yaptığı özel bir yardımdır ve İslâm dışında hiçbir yönetimde ve dinde böyle bir yardım yoktur. İleri sürülen tek şart bu yolculuğa helal bir iş için çıkmış olması veya en azından gayr-ı meşru bir iş için çıkmamış olmasıdır. Ancak alimler sağlık için değil de gezme gayesiyle yapılan bir yolcuğun da bu kapsamda olup olmadığı konusunda ihtilaf etmişlerdir. Bu şart iyilik ve takva üzerine yardımlaşmayı emreden; aksini yasaklayan dinin genel ilkelerinden çıkarılmıştır. Yolculuğun taat üzere olmasından kasıt yolculuğun vahyin geçmiş milletlerin başına gelenleri ibret nazarıyla görmek maksadıyla yapılmış olmasıdır.²⁵ Adam öldürme, hırsızlık, zina gibi suç işlemek veya dinen haram sayılan malların ticaretini yapmak için seyahat edenlere bu fondan zekât ödenmez.²⁶

İbnü's-sebîl tabiri “yola koyulan, yolda olan” anlamına geldiğinden bu tabir gurbette kalan kimseyi de kapsar. Şâfîiler'e göre ise yolda kalan kimse yol masrafına ihtiyaç duyduğu için ibnü's-sebîl grubundan pay aldığına göre yolculuğa niyet eden kimse de yol masrafına muhtaçsa o da ibnü's-sebîl kapsamına girmelidir.²⁷

Şâfîî ve Mâlikî mezhebi fakihlerinden bazıları muhtaç duruma düşen yolculara zekât verilebilmesi için onların kaldıkları yerde borç alacak bir kimse bulamamış olmalarını da şart koşarlar. Hanefîiler'le Hanbelîiler bu görüşe katılmaz. Ancak Hanefîiler, yolda kalmış kimsenin ihtiyacı olan parayı bulabilirse borç olarak almasının daha iyi olacağını söyler, fakat onu borç almaya zorlamaz. Yolda kalmış, yanında yola devam etmek veya memleketine dönmek için maddî imkânı bulunmayan kimseye yolculuğuna devam etmesi veya malının bulunduğu yere dönmesine yetecek kadar zekât verilir. Memleketine dönüp malına kavuştuğunda kendisine verilen zekât arttıysa Hanefîiler'e göre bu artan zekât malını geri vermeye zorlanmaz; Şâfîîiler'e göre ise artan kısım geri alınır.²⁸

Sonuç

Kur'an-ı Kerim'de zekât verilmesi gereken gruplardan birisi de yolda kalanlardır. Müfessirler ve İslâm hukukçuları Kur'an'ın bu emrini yorumlarken kapsamda herhangi bir daraltmaya gitmemişlerdir. Sadece yolda kalanların değil, yola çıkmak isteyip de maddî imkânsızlıklardan dolayı seyahat edemeyenlerin de bu gruba dahil edilmeleri, ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra fazla kalan miktarın geri alınması hususunda -en azından bazı mezheplerin- gerek olmadığı noktasında fetva vermeleri, yola çıkma nedeninin sadece kötü bir niyetle çıkmamış olma şartıyla daraltılmış olması İslâm dininin sosyal bir ihtiyaç olan seyahati ne denli desteklediğini gözler önüne sermektedir. Pratik hayattaki yansımaları da hesaba katıldığında bu uygulamanın İslâm Medeniyetinin diğer kültürlerden olan üstünlüğünü de ispatlar mahiyettedir.

Kaynakça

Erkal, Mehmet. “Zekât”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 44/197-207. İstanbul: TDV Yayınları, 2013.

Görgülü, Ülfet. *İslam Kolaylık Dinidir*. Ankara: Türkiye Diyanet Vakfı, 2014.

İbn Ebi Hâtim. *Tefsirü'l-Kur'an'il-Azim*. thk. Es'ad Muhammed et-Tayyib. 13 Cilt. Suudî Arabistan: Mektebetü Nizâr Mustafa el-Bâz, 1998.

²⁵ Muhammed Reşid Rıza, *Tefsirü'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsirü'l-menar)* (el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-'ammetü li'l-kütüb, 1990), 10: 435.

²⁶ Erkal, “Zekât”, 44/205.

²⁷ Erkal, “Zekât”, 44/205.

²⁸ Erkal, “Zekât”, 44/205.

Kasani, Ebû Bekr Alaeddin Ebû Bekr b Mes'ud b Ahmed el-Hanefî. *Bedaiü 's-sanai' fî tertibi 'ş-şerai'*. 7 Cilt. y.y.: Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 3. Basım, 1986.

<http://ktp.isam.org.tr/ktp/recordview.php?idno=17439&ele=%3D&wKitaplar=sa&wYazarlar=kasa>

Kepecioğlu, Kamil. “Bursa’da Şer’i Mahkeme Sicillerinden Ve Muhtelif Arşiv Kayırlarından Toplanan Bilgiler Ve Vesiklar”. *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 405-417.

Köprülü, Fuat. “Vakfa Ait Tarihi İstılahlar”. *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 266-278.

Kunter, Halim Baki. “Kitabelerimiz I”. *Vakıflar Dergisi* 2 (1942), 431-456.

Mâtürîdî, Ebû Mansûr Muhammed b. Muhammed b. Mahmûd (ö. 333/944). *Te'vilâtü ehli's-sünne*. Beyrut: Darü'l-kütübi'l-İlmiyye, 2005.

Mâverîdî, Ebü'l-Hasan Ali b. Muhammed b. Habib. *en-Nüket ve'l-'uyun*. Beyrut: Dârü'l-kütübi'l-İlmiyye, ts.

Özen, Şükrü. “Meşakkat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 29/357-360. Ankara: TDV Yay., 4.

Rıza, Muhammed Reşid. *Tefsiru'l-Kur'ani'l-Hakim (Tefsiru'l-menar)*. 12 Cilt. el-Heyetü'l-Mısriyyetü'l-'ammetü li'l-kütüb, 1990.

Sönmez, Selami. “Ortaçağ Türk İslam Dünyasında Kervansarayların (Hanlar-Ribatlar) Fonksiyonları”. *Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi*, 10 (2007), 295-323.

Taberî, Ebû Cafer İbn Cerir Muhammed b. Cerir b. Yezid. *Câmiü'l-beyân fî te'vili'l-Kur'ân*. b.y.: Müessesetü'r-risale, 2000.

Talib, Ebu Muhammed b Hammus b Muhammed Mekki b Ebû. *el-Hidaye ilâ bulûgi'n-nihaye fî ilmi meani'l-Kur'an ve tefsirihi ve ahkamihi ve cümelin min fünuni ulumih*. Mecmuataü buhusi'l-kitab ve's-dünne, 1. Basım, 2008.

Yiğit, İsmail. “Ribat”. *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*. 35/76-79. İstanbul: TDV Yayınları, 2008.

Zemahşerî, Ebü'l-Kasım Carullah Mahmûd b. Ömer b. Muhammed. *el-Keşşâf an hakaiki gavamizi't-tenzil ve uyuni'l-ekavil fî vücuihi't-te'vil*. Lübnan: Darü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1995.

BETRAYALS IN *THE LOWLAND* BY JHUMPA LAHIRI

Prof. Dr. Bülent C. TANRITANIR

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters

ORCID ID: [orcid.org/ 0000-0002-3276-7922](https://orcid.org/0000-0002-3276-7922)

Sümmeye ÇİFTÇİ

T.R. Ministry of National Education

ORCID ID: [orcid.org/ 0000-0002-9893-2839](https://orcid.org/0000-0002-9893-2839)

Abstract

Nothing is certain when humans experience good or evil things in their life. Good and evil can be changeable due to situations. In an evil area of India in the 1960s, it was the same. The novel *The Lowland* by Jhumpa Lahiri shows how effective these bad events were and the lives of humans, especially their lives through betrayals. Lahiri tells Naxalbari uprising in India and its effects on Indians, particularly on one character, Udayan. The novel contains many betrayals due to these events in India and due to relationships between characters. This study aims to analyze the effects of these betrayals and their positive effects in *The Lowland*.

Keywords: India, Naxalbari uprising, betrayal, Indians, *The Lowland*, Jhumpa Lahiri

Introduction

Naxalbari uprising or Naxalism movement was an armed peasant revolt that was led mainly by local tribals and the radical communist leaders of Bengal in 1967 in the Naxalbari block of the Siliguri subdivision in Darjeeling district, West Bengal, India. Later, it developed into the Communist Party of India (Marxist-Leninist, this name also mentioned in the novel) in 1969. "Naxalbari uprising was an armed peasant revolt in 1967 in the Naxalbari block of the Siliguri subdivision in Darjeeling district, West Bengal, India." (History of Naxalism, 2018)

"Naxalbari Uprising (25th May): The rebel plans led by Charu Majumdar launch a peasants' uprising at Naxalbari in Darjeeling district of West Bengal following a tribal youth, who owned a judicial order to plow his land, was attacked by "goons" of local landlords on March 2. Tribal hit back and began capturing back their lands by force. The CPI (M)-led United Front government cracked down on the uprising and in 72 days of the "rebellion", a

police sub-inspector and nine tribals were killed. The Congress govt at the Centre supported the crackdown. The incident flew about throughout India and Naxalism was born.” (Naxalbari Uprising, 2005)

In the novel these acts, movements, and events mostly told from the perspective of Udayan. Subhash’s brother Udayan is a young, charming boy who lives in Calcutta, India. As he grows up, he loses his interest in school and he also becomes a member of this movement. He becomes involved in radical politics. Soon he joins the Communist Party of India (Marxist-Leninist) which is a sub-branch group of the Communist Party of India with ties to the violent peasant uprising in Naxalbari. He is different from his elder brother Subhash. When they were children, they were the same, but time changes all of us and in a way betrayed some of us. Udayan changes his interests apart from his brother Subhash who was his best friend when they were children. Subhash also leaves Udayan and decides to go to America for his studies.

“In the Lowland Study Guide it says Subhash’s brother Udayan is a radical, and in various ways the book’s secondary antagonist even he dies very early. Despite being younger than Subhash, Udayan can be considered more dominant brother in their relationship; He always gets in trouble with his brother because of his fiery personality and taste for adventure. As the boys grow older, Udayan becomes involved in radical politics through his affiliation with the Communist Party of India (Marxist-Leninist), a splinter group of the Communist Party of India with ties to the violent peasant uprising in Naxalbari. Udayan’s curiosity to revolutionary politics and interest in controversial figures such as Mao, Fidel Castro, and Che Guevara alienate him from his quiet brother, even as Subhash is jealous of Udayan for his outspoken and intrepid nature. When Subhash says his intention to continue his studies in the United States, Udayan begs his brother not to go, but Subhash had already given his decision. When news comes years later that Udayan has died due to his acts in the violent Naxalite terrorist movement, Udayan ceases to be a character in the book in the traditional sense—but Subhash, Udayan’s widow Gauri, and Subhash and Udayan’s mother Bijoli all spend the rest of the novel struggling with the ways Udayan’s spirit haunts them and informs their actions even from beyond the grave.” (The Lowland Study Guide, 2020)

By the time goes on, Udayan marries Gauri and Subhash goes to America. Udayan dies because of killing a policeman and involving in radical acts. Gauri stays alone and Subhash wants to marry her because he wants to save her from his family’s strict traditions. Gauri accepts his offer but they never love each other. Gauri is pregnant from Udayan, she gives birth and Subhash becomes Bela’s father. Gauri does not love her daughter, the only real love occurs between Subhash and Bela now. All these events, of course, include many betrayals in time but some of these betrayals lead something positive without even knowing...

Jhumpa Lahiri

Jhumpa Lahiri is an American author and was born on July 11 1967. She is best known for her short stories, essays in English and Italian, and novels. She was born in London and she is a daughter of Indian immigrants from the Indian state of West Bengal which is one

of the settings in the novel *The Lowland*. When she was three years old her family moved to the United States. She says she considers herself an American and says “I wasn't born here, but I might as well have been.” (Minzesheimer, 2003) Jhumpa Lahiri raised in Kingston, Rhode Island where is also one of the settings of the novel. Her father Amar Lahiri works as a librarian at the University of Rhode Island. Her mother wanted her children to raise knowing their Bengali heritage, their mother nature, and they often visited relatives in Calcutta. “Mother of Lahiri wanted her children to grow up identifying their Bengali heritage, and her family often visited relatives in Calcutta (now Kolkata).” (Aguar, 1999) When she started kindergarten in Kingston, Rhode Island, her teacher decided to call her by her pet name, Jhumpa, because it was easier to pronounce than her “proper name”. “Lahiri recalled, “I always felt so embarrassed by my name... You feel like you're causing someone pain just by being who you are”. (Anastas, 2007) “This is also noted that throughout her life her experiences growing up as a child were signed by these two sides tugging away at one other. When she became an adult, she found that she was able to be part of these two dimensions without the embarrassment and struggle that she had when she was a child.” (STAFF, 2006) She graduated from South Kingstown High School and received her B.A. in English literature from Barnard College of Columbia University, in 1989.

“Both at school and after school Lahiri published many short stories in such magazines as *The New Yorker*, *Harvard Review*, and *Story Quarterly*. She collected some of those stories in her debut collection, *Interpreter of Maladies* (1999). The nine stories, some of them set in Calcutta and others on the U.S. East Coast, analyze such subjects as the practice of arranged marriage, alienation, dislocation, and loss of culture and provide insight into the experiences of Indian immigrants as well as the lives of Calcuttans.” (Britannica, 2020)

“Lahiri returned in 2013 with *The Lowland*, which became a National Book Award finalist and was shortlisted for the Man Booker Prize. Somewhat inspired by a real story Lahiri had heard growing up, the work initially looks at two brothers, one involved in India's Naxalite movement of the 1960s and the other choosing a researcher's life in the States. The death of one sibling causes reverberations through the ensuing years.

“She has been associated as a short story contributor to the American publication ‘*The New Yorker*’ for long years. Her non-fiction essay titled ‘Teach Yourself Italian’ was published in ‘*The New Yorker*’ in 2015.” (Editors T. , 2017)

“As a second-generation immigrant, Lahiri thought it difficult having parents who, even after living abroad for thirty years, still found India as home. Even if she felt more American than her family she said she inherited a sense of exile from her parents, realizing that being lonely and a sense of alienation are hard for immigrant family, thought that the problem for their children was that they feel neither one thing nor the other. Having visited India often, she said she never felt any more at home there than she did in the United States.

Much of Lahiri’s time spent in Calcutta as a child was with her grandmother, which she said made it possible for her to experience loneliness and which also encouraged her to see things from different points of view. Being a second-generation American did not make her want to be a writer so much as it made her want to write, to search solace by recording her

observations in a place where she answered only to herself. The writing act made it possible, she said, to withdraw into herself.

Due to the fact that Lahiri went to Calcutta neither as a tourist nor as a former resident, she learned to observe things as an outsider, even though she felt she belonged there in some fundamental way. She explained that her first stories were set in Calcutta as a result of this combination of distance and intimacy. However, she claimed never to have thought consciously of trying to struggle with questions of cultural identity in her writing as much as simply beginning with a conflict in a character's life." (Magill, 2020)

These lines show us the effects of her life and experiences reflected in *The Lowland*.

THE LOWLAND

The Lowland tells the story of two brothers whose family ties have defined -and in some ways, entrapped - them. Subhash and his brother Udayan, for example, were undetachable for most of their lives. In other sayings, they had deep familial bonds that remained unbroken despite the unrest, war, and ambiguity in the world. This is until a bone-deep tragedy stops the two in their tracks.

The smaller brother named Udayan faces a similar problem. In the long run, he gets involved with a socialist rebel group whose aim is to get rid of inequality and poverty. This, in the meantime, puts him and his family (his pregnant wife Gauri, his brother Subhash, and his parents) in great and grave danger. He thus has to live with the results of his actions.

When it was discharged, Lahiri's novel received incredibly positive reviews and was a grand critical success, reaching on the New York Times best-seller list for hardcover editions and for print and eBooks combined.

"Two Bengali brothers, close but different, progress very different paths for themselves as they grow up in Calcutta during the 1950s and 60s. The elder bro Subhash is the more passive and conventional. He becomes a scientist, moving to America to pursue his oceanographic studies in Rhode Island. Udayan is his totally opposite: a dynamic idealist whose social conscience asserts him into the Naxalite movement, the Maoist insurgency that arose out of the brutal oppression of peasants in the Naxalbari district of Darjeeling. From speeches and leaflets he progresses to knives and bombs, and later forced into hiding after his involvement in the killing of a policeman." (Lasdun, 2013)

Meanwhile, Subhash continues his school and goes to America for his studies. After his brother's death, he returns to Calcutta and meets Gauri, Udayan's wife. He does not want to leave her alone with his old-fashioned family. He decides to marry her to rescue her from Calcutta's and his family's traditions. In a way, he betrays his brother but he saves Gauri's life. Gauri is pregnant and accepts his offer.

"Subhash returns to the U.S with Gauri, who is pregnant. Within a short time, Gauri gives birth to a baby girl named Bela. However, things take a turn, and Subhash and Gauri begin having differences. Gauri begins studying philosophy. She concentrates much on studies making the relationship between her and Bela deteriorate. Subhash learns about his father's

death. He goes to India with Bela leaving behind Gauri. After the burial, Subhash and Bela get back to the U.S. The two discover that Gauri has relocated to California.” (Oscar, 2020)

“But Gauri had married Subhash also for staying connected to Udayan. ” “ the back of her mind she told herself she could come one day to love him, out of gratitude if nothing else.” (127). But even as she was going through this phase of, she knew it was useless, "just as it is useless to save a single earring when the other half of the pair was lost" (128) In Rhode Island, she was not receptive to Subhash either; she continued to pursue the distance and her independence from him. She was unable to imply her gratitude for what he had undertaken or to convey the ways he was a better person than Udayan. They lived individually in the same flat. Subhash hoped things would be different in the course of time. He thought, "he had inherited his brother's wife and in summer he would inherit his child" (141)

Gauri starts to change in times of living in America. Subhash found Gauri's change quite disturbing when she cut her hair short, dramatically altering her face and adopted the American style of wearing. Certain fears haunted Gauri before and after Bela's birth. After Bela was born, Gauri was aware "how the slightest oversight on her part could cause Bela to be destroyed". (145) She felt she was her child and Udayan's, and Subhash for his helpfulness was just playing a part. Later Bela seemed to recognize Subhash: "To accept him, and to allow him to ignore the reality that he was an uncle". (146) Contrary position happened as the years passed and she had naturally asserted earlier stating, "I'm her mother".(146) On the other hand, Subhash, strives to achieve the implication of his promise to Gauri, "I'll make it [Bela] mine, Gauri" (137).” (Pius, p. 106)

The Lowland is a timeless tale of emotions, beliefs of humans, their vulnerabilities, their needs and fights all woven together. It brought to life by the simplicity of expression and has multi-dimensional perspectives. *The Lowland* still peels naked the identities brother, lover, father, and mother, often with just a small, simple gesture with a sweeping, addictive plot. It challenges the politics of nationality with both pathetic desperation and revolutionary zeal. (Pius, p. 117)

BETRAYALS

The main betrayal seems to have happened between two brothers, Subhash and Udayan, but their betrayal affected almost everyone in their environment.

The first betrayal appears when Udayan involves himself in politics and becomes far away from his brother. He leaves his brother alone and they do not spend much time together as they used to. Subhash feels he hides something from him but he cannot explain it to anyone and he also -in a way- wants to believe in his brother. Time goes on and Udayan keeps these political events, stays away from school. He loses interest in school, but Subhash remains the same, he continues to school and becomes more and more successful. One day he decides to go to America for his studies. He leaves his brother Udayan as Udayan did.

Udayan sends letters to his brother in these times. He always talks about the latest events in his country. His social and political interests, radical groups, Calcutta, India, Marxist-Leninist

Communist Party. One day, he talks about a girl in his letter. He sends her photo and says he married this girl.

At this point, Subhash feels disappointed. When he examines the photo, he sees that the photo belongs to date 1968, so, one year ago. So Udayan met that girl when Subhash still was in Calcutta. So Udayan hid that girl to only for himself... He did not share his love with his brother... Once more Subhash felt that he has beaten by Udayan...

This time he didn't reread the letter. Once was enough. "Not only had Udayan married before Subhash, but he'd married a woman of his choosing. On his own he'd taken a step that Subhash believed was their parents' place to decide. Here was another example of Udayan forging ahead of Subhash, of denying that he'd come second. Another example of getting his way.

The back of the photograph was dated in Udayan's handwriting. It was from over a year ago, 1968. Udayan had gotten to know her and fallen in love with her while Subhash was still in Calcutta. All that time, Udayan had kept Gauri to himself.

Once more Subhash destroyed the letter. The photograph he kept, at the back of one of his textbooks, as proof of what Udayan had done.

From time to time he drew out the picture and looked at it. He wondered when he would meet Gauri, and what he would think of her, now that they were connected. And part of him felt defeated by Udayan all over again, for having found a girl like that." (Lahiri, p. 5) (Lahiri, 2020)

This betrayal that Subhash lives causes something very positive in his life. In the beginning, it may seem it is something that has a negative meaning, but after this betrayal Subhash marries this girl in the picture and as a gift, he has Bela, Gauri, and Udayan's daughter. She lives only with Subhash, accepts only Subhash as her parent and the only real love in the novel is father Subhash's love for Bela.

Before marrying Gauri, when Subhash is in America, he meets a woman older than him named Holly and another betrayal occurs here. Subhash begins to love Holly. He enjoys everything that they do together. They spend so much time together, Subhash ignores Holly's first marriage and her age, even her son, Joshua. Subhash wants to marry Holly because he thinks Holly also loves him. One day, he hears Holly on the phone talking Joshua's father. Holly says she wants to become together again.

"I want us to end this nicely, she continued. I think we can.

He heard her say that she had been speaking with Joshua's father and that they were going to try to work things out between them.

He left you.

He wants to come back. I've known him for twelve years, Subhash. He's Joshua's father. I'm thirty-six years old." (Lahiri, p. 9) (Lahiri, 2020)

This is another betrayal that Subhash lives, but long after he will be thankful for not marrying her, because if he marries Holly, he will lose his chance to marry Gauri and so he will never have his only real love, Bela.

In Tollygunge, where Udayan and his family live, one day soldiers come to kill Udayan because they and India Government think that he betrayed his country, he killed a policeman so his punishment is death, too. "Your son has betrayed his country. It is he who has made the mistake." (Lahiri, p. 11) (Lahiri, 2020)

One cannot clearly say who is the traitor, but Udayan's death leads Gauri to perfect way to improve herself, she becomes a professor and thanks to Subhash, Bela did not remain without a parent because her mother left her for her selfishness and her academic studies.

Subhash turns back to his hometown for his brother's funeral. He had always wanted to meet Gauri but not in this way, of course. When he comes back home, he sees that his family is not treating Gauri in a good way. Gauri has dinner, lunch, or breakfast apart from the people at home. In this sense, Subhash feels pity for her and wants to protect her. After he meets Gauri, he starts to think about Gauri and this is a kind of betrayal for his brother, Udayan.

"He had tried to deny the attraction he felt for Gauri. But it was like the light of the fireflies that swam up to the house at night, random points that surrounded him, that glowed and then receded without a trial." (Lahiri, p. 12)

If he does not have all these feelings, he will not think about marrying her, and Gauri will stay with Udayan's family and their strict traditions. She will not have the opportunity to improve herself. Bela, on the other hand, will raise in the hands of her grandmother as a classical Bengali girl. She will never find her true identity, even if she finds, she will not make her dreams come true, she will never be free totally.

By accepting Subhash's offer, Gauri also betrayed Udayan, but she did not aware that she found a better father and better husband than Udayan. Gauri betrayed Udayan in many ways, like emotions. She is angry with Udayan to die so soon, her love is not the same anymore. She thinks Udayan betrayed her in reality because Udayan deceived her by saying they will be very happy, but he died too soon and left her with a baby. "Nor was her love for Udayan recognizable or intact. Anger was always mounted to it, zigzagging through her like some helplessly mating pair of insects. Anger at him for dying when he might have lived. For bringing her happiness, and then taking it away. For trusting her, only to betray her. For believing in sacrifice, only to be so selfish in the end." (Lahiri, p. 17)

Gauri becomes so busy with her articles and studies. She treats Bela as a burden for her. She always goes for long walks while leaving little Bela alone at home. She misses her freedom and leaves Bela for her desires, for her selfishness. She thinks about leaving her daughter Bela and her lifesaver Subhash, forever. "The five minutes doubled to ten, sometimes a bit more. Fifteen minutes to be alone, to clear her head. It was time to run across the quadrangle to the library to return a book, a simple errand she could have done at any time but that she was determined to accomplish at that moment. Time to go to the post office and send a letter, requesting an application for one of the doctoral programs Otto Weiss had suggested she look into. Time to speculate that, without Bela or Subhash, her life might be a different thing." (Lahiri, p. 18)

This abandonment will be a painful memory for Bela to remember her mother like this and her love will only be for her father. Bela never forgives her mother because of her betrayal, but this betrayal causes her to become a perfect mother (not as her mother) and a strong, powerful woman.

The lines through the ends of the book tell a great positive effect of betrayal about Gauri and Udayan. Gauri had always wanted her job to be beneficial for Udayan's ideologies, but now everything that Gauri has now turned to betrayal. Everything that inspires Gauri turned to advantages for her, she has her wings now.

"Her ideology was isolated from practice, neutered by its long tenure in the academy. Long ago she'd wanted her work to be in deference to Udayan, but by now it was a betrayal of everything he had believed in. All the ways he had influenced and inspired her, shrewdly cultivated for her own intellectual gain." (Lahiri, p. 24)

Gauri has to become an American one day to make her life easier, but actually it was already America to give her wings. Udayan will be betrayed in this way soon, but this betrayal will make Gauri's life easier, also. "For the sake of retirement, for the sake of simplifying the end of her life, she would need to become an American. In this way, too, Udayan would soon be betrayed." (Lahiri, p. 24)

To sum up, of course not all the betrayals must have positive effects, and also in the novel not all the betrayals have positive ones, but it is clear to understand that it is our hand to struggle against the betrayals and turn them to opportunities. Life is not always fair, so people need to know how to fight, and how to survive. *The Lowland* is a mystery novel and adventure to understand all these struggles.

Works Cited

- Aguiar, A. (1999, August). *Interview With Jhumpa Lahiri*. pif magazine: <https://www.pifmagazine.com/1999/08/interview-with-jhumpa-lahiri/>
- Anastas, B. (2007, March). *Books: Inspiring Adaptation*. mensvogue: https://en.wikipedia.org/wiki/Men%27s_Vogue
- Britannica, T. E. (2020, May). *Jhumpa Lahiri AMERICAN AUTHOR*. Encyclopaedia Britannica: <https://www.britannica.com/biography/Jhumpa-Lahiri>
- Editors, B. (2014, April 2). *Jhumpa Lahiri Biography*. Biography.com: <https://www.biography.com/writer/jhumpa-lahiri>
- Editors, T. (2017, October 4). *Jhumpa Lahiri Biography*. The Famous People: <https://www.thefamouspeople.com/profiles/jhumpa-lahiri-3890.php>
- History of Naxalism*. (2018, December 15). HindustanTimes: <https://web.archive.org/web/20180222151700/https://www.hindustantimes.com/india/history-of-naxalism/story-4f1rZukARGYn3qHOqDMEbM.html>
- Lahiri, J. (2020). *The Lowland*. onlinereadfreenovel: http://onlinereadfreenovel.com/jhumpa-lahiri/page,5,36925-the_lowland.html
- Lasdun, J. (2013, September 12). *The Lowland by Jhumpa Lahiri – review*. The Guardian: <https://www.theguardian.com/books/2013/sep/12/lowland-jhumpa-lahiri-review>

- Magill, F. N. (2020, May). *Jhumpa Lahiri - Biography*. Enotes:
<https://www.enotes.com/topics/jhumpa-lahiri>
- Minzesheimer, B. (2003, August 19). *For Pulitzer winner Lahiri, a novel approach*. usatoday:
https://usatoday30.usatoday.com/life/books/news/2003-08-19-lahiri-books_x.htm
- Naxalbari Uprising*. (2005, December 15). HindustanTimes:
<https://web.archive.org/web/20180222151700/https://www.hindustantimes.com/india/history-of-naxalism/story-4f1rZukARGYn3qHOqDMEbM.html>
- Oscar, E. (2020, May). *The Lowland Summary*. Grade Saver:
<https://www.gradesaver.com/the-lowland/study-guide/summary>
- Pius, D. T. (2014, October). *Jhumpa Lahiri's the Lowland: A Critical Analysis*. *IOSR Journal Of Humanities And Social Science*.
- STAFF, N. (2006, March 5). *MY TWO LIVES*. newsweek: <https://www.newsweek.com/my-two-lives-106355>
- The Lowland Study Guide*. (2020, May). LitCharts: <https://www.litcharts.com/lit/the-lowland/characters/udayan-mitra>

Postmodern Collapse of Family in *Freedom* by Jonathan Franzen

Prof. Dr. Bülent C. TANRITANIR

Van Yüzüncü Yıl University, Faculty of Letters

ORCID ID: [orcid.org/ 0000-0002-3276-7922](https://orcid.org/0000-0002-3276-7922)

Hasan BİLİK

T.R. Ministry of National Education

ORCID ID: [orcid.org/ 0000-0003-0322-9647](https://orcid.org/0000-0003-0322-9647)

Abstract

America is under threat by modern life. New kinds of betrayal are formed. *Freedom* by Jonathan Franzen shows the dimensions of and resistances to the dominant discourse of America's modern life. The present paper focuses on the point of marriage, love, betrayal, family, freedom, depression, loyalty, friendship, lies, and deceits. The dominant ideology/discourse is modern life. *Freedom* by Jonathan Franzen is generally based on modern life style. The effects of America's dominant discourse on the way of life will be examined according to environmentalism and eco-fiction points of view. Postmodernism is a backlash against its earlier doctrine modernism. Its earlier doctrine which was modernism was usually depended on utopian sense of life of human and public and the theory on the move and idealism. Postmodernism annihilates the divide between upper and lower classes. Inasmuch as postmodernism breaks all kind of established decorum, styles, basis, rules and criterions.

Keywords: American literature, Jonathan Franzen, *Freedom*, environmentalism, family, betrayal, eco-fiction

Introduction

Literature, as a general definition, it is the art of expressing events, thoughts, feelings and dreams in an aesthetic way through language. This name has traditionally been applied to creative poetry and prose works, which are distinguished by the perceived aesthetic perfection of their authors' intentions and practices. To say it in another form, literature is a way of communication and human expression as well. Literature may be categorized according to various systems including language, national root, historical period, genre and subject. With a restrictive definition of literature; it is thought that the writings were created as an art form. This is because, unlike daily use, literature is a product of language. In any cases, “look up the term literature in any current encyclopedia and you will be struck by the vagueness of its usage as well as an inevitable lack of substance in the attempts to define it.” (Klarer, 1999).

When it comes to American literature, American literature which is the body of written texts that are produced in the English language in America. Like any other national literatures, American literature was created by the history of the country that generated it. For almost a century and a half, America was solely a group of colonies scattered in the course of the eastern seaboard of the North American continent. America became the United States as a nation, after a very successful rebellion against the motherland. With the rise of science and industry, as well as transforms in ways of thoughts and feelings, wrought many amendments in people's lives. All these issues in the development of the United States shaped the literature of America. This history of American literature starts with the appearance of English speaking Europeans in what is now the United States of America. First of all, American literature was by nature a colonial literature, by writers who were Englishmen and who thought and wrote as such. Such writers accepted British loyalty, but some other people stressed the several of opinions that impulse the colonists to leave their homeland. What is more, they disputed questions of government including the relationship between church and state. American literature is a literature texted or produced in the United States of America and its preceding colonies. The British colonies on the coast of East what is now United States of America were heavily influenced by English literature before the founding of the United States. Therefore, the American literary tradition started as part of the broader tradition of English literature. The radical period is notable for the political texts of Benjamin Franklin, Thomas Paine and others. The United States Declaration of Independence that was made by Thomas Jefferson stabilized his status as a key American author. It is at the end of the 18th and beginnings of 19th century that the nation's first novels come to light.

A Brief Summary of Eco-fiction

One of the extended works which explains Eco-fiction is Jim Dwyer's *Where the Wild Books are: A Field Guide to Eco-Fiction* (2010). Dwyer made researches on hundreds of books and set forth that there some factors in selecting if a book was eco-fiction or not. The first one is that the setting is presented in nonhuman environment and declared that human history is stated in natural history. Second one is that the history of human is not easily learnt to be only legitimate interest.

Where the Wild Books Are is a guide to the growing fields of eco-fiction. It is intended for use as a reader's advisory and reference for scholars, fiction aficionados, and librarians (Dwyer, 1949). Stating eco-fiction, it is the part of literature that circles the whole world both nature-oriented and environment-oriented works of fiction. Whilst its great genre's roots date back to classic period, magical realism and science fiction, the term eco-fiction was not so popular until the date of 1970s that some different environmental movements designed the platform for a burst of environmental and nature literature. Therefore, this kind of literature also created eco-criticism which is the study of humanity's connection with nature in literature. Eco criticism generally focuses on the connection between human beings and nature. It states that there is a severely and close relationship between the nature and human beings. At this time, of course, ecology's natural histories were restoring. Some of environmentalists claims that the relationship between human and ecosystem often did not mention in earlier literature. There is a close relationship among environmental fiction, green fiction and nature oriented fiction and eco fiction. Eco fiction mostly focuses on environmental issues or the relation between the physical environment and human beings which adverse traditional cosmology. This term is done from many styles, generally modernism, postmodernism, realism and magical realism. Eco fiction can be found in genres such as western, romance, mystery and speculative fiction. Speculative fiction consists of science fiction and fantasy. As the reader reads this kind of fiction, it takes reader into the natural world and reader feels as if he is in that fictional world.

What we desire to talk about is the other great case *Freedom* was so entertained. *The Corrections* was, in a lot of ways, a portrait of America in the 1990s. And this book was announced in 2001 and everting had changed. Therefore, Franzen had spent so many years to write about life, relation, family, and love. So many writers and critics evaluated *Freedom* as a

masterpiece of America fiction. After giving enough information, let us keep on with *Freedom*.

Environmentalism

Environmental issues have been a recurrent theme in works of fiction since Earth Day 1970 (Aay, 2009). With the increased greening of North American culture in the 1990s, there is a new concern in the world of literature of eco-fiction. Recently, our world has been facing some significant global matters; environmental matters are among the most significant ones. To say it in another way, we have faced with the widespread destruction of the environment. Global warming intimidates not only us but future generations, other organisms and the whole world as well. Against this threat, since 1950s, ecological awareness have been raised. Consequently, as an activist movement environmentalism has become prominent in the 1980s. This progress has gone further with the flourishing popularity. Therefore, environmentalism, Environmentalism is a subject of the Romantic Movement in the early years of the 1800s. Environmentalism is a wide social movement, ideology and philosophy which regards for environmental protection and development of the health of the environment. It is also significant to know that there are some changes on environment, so there are some changes on human, animals, plants and non-living issue. Whilst environmentalism focuses more on environmental issues of green politics, ecology incorporates the philosophy of social ecology and environmentalism. First, that environmentalism produces a more objectified, totalizing and unifying vision of the world than the vision of the modernist paradigm (Argyrou, 2005). Environmentalism objectively has the philosophy to protect and improve the quality of the nature environment. This individualized and aesthetic focus has helped to shape environmentalism through the values and priorities of a mainly white, middle to upper class, well-educated cultural elite, until recently focusing on wilderness and the countryside in opposition to cities and town... (Hess, 2012). If people focus on more environmental issues, nature will keep on saving our life forever. As long as organizations related to environmental issues were held, nature will give anything we desire.

Dysfunctional family

A dysfunctional family is a kind of family that disturb, misconduct, and generally child neglect or blame on the part of person parents happen permanently and regularly, pointing members of the family to accommodate such actions. Children often develop in families with the apprehension of such kind of situations is normal. Dysfunctional family is

generally a result of two children, one of them is often abusive and the other one is codependent, so he/she can also be affected by addictions like drugs, alcohol, or substance abuse. Dysfunctional parents can imitate or make overcorrection from their own dysfunctional parents. In some situations, the dominant one will misuse or disregard their children and the other one will not oppose, misleading a child to presume blame. A general misunderstanding of dysfunctional families is the mistaken acceptance which parents are about to separation and divorce. Whilst this is real in some cases, generally the marriage bond is very strong because the parents' faults complement each person in the family. To explain it shortly, they cannot go to anywhere else. But this does not mean that the family's case is stable. Any general issue like relocation, unemployment, natural disaster, and mental illness may also cause existing clash the children to become worse. Dysfunctional families become widespread all level of community no matter how social, financial and intellectual status are. Nonetheless, the thought of a pervade families were not even taken into consideration by critics like teachers, clergy, social workers especially among the middle classes. In short, children of pervade family were supposed to live by their parents especially father and carry out the situation by himself/herself. Dysfunctional family members have some familiar factors and behavior patterns in consequence of their experience in family structure. This kind of structure tends to make it strong the dysfunctional behavior.

Literary life of Jonathan Franzen

Jonathan Franzen was born in 1959 in Western Springs, Illinois. He studied German literature at Swarthmore University. His first novel, *The Twenty-Seventh City*, was published in New York, where he settled in 1987. His book, *Strong Motion* (1992), which he wrote next, was also about family relations like his first novel. With the book *The Corrections* published in 2001, he won important awards such as the National Book Award and the James Tait Black Memorial Award, and became the finalist of the National Book Critics Circle and 2002 Pulitzer awards. Book of *The Corrections*, which attracted the attention of a wide audience, entered the New York Times Best Books of the Year list in 2001. After Stephen King in 2000, he was the first writer to appear on the cover of *Time* magazine with the headline Great American Novelist. *Freedom* was a finalist for the Los Angeles Times Book Prize and the National Book Critics Circle Award for Fiction. Jonathan Franzen contributed to The New Yorker magazine since 1994. Jonathan Franzen's father was an immigrant from Sweden and his mother was Eastern European. Franzen aged in an old neighborhood which is a suburb of St. Louis, Missouri. Franzen finished Swarthmore College with a great degree in 1981. As a

section of his undergraduate education, he studied in a different country with a new academic year. He married in 1982 and after that he carried his home to another state which is Massachusetts so as to follow a career as a novel writer. As he was writing his early novel, *The Twenty-Seventh City*, he was working as a researcher at the University of Harvard. *The Twenty-Seventh City* which was released in 1988, was set in Franzen's hometown. This book was got and founded Franzen as a writer to follow. His next novel *Strong Motion* that was released in 1992 knuckle mainly down a dysfunctional family. He uses tectonic events East Coast of America as an irony and metaphor for the collapse of family in which the author used this technique in his novel *Freedom*. Franzen's other novel is *The Corrections*. It is a novel of social criticism, got considerable critical applause in the United States of America, by getting National Book Award for Fiction. *Freedom* was the issue of an unusual "remember" in England beginning in 2010. A previous draft of the text, to which Jonathan Franzen made more than 200 changes, was published unintentionally. The presser started an exchange program, yet so many novels was distributed by that time. His next novel whose name is *Purity* was published in 2015. The novel of *Purity* was written by Jonathan Franzen who is an American writer. *Purity* was consisted of six chapters. The novel focuses on the tale of purity and discovering her biological father which she does not know where her father is. In short Franzen's novel of *Purity* describes the weaving stories of some different people of greatly diverging ages and backgrounds. Jonathan Franzen generally wrote significant works of literature on fiction, eco-fiction and environmentalism. To put the author's work in order: *The Twenty-Seventh City* which is a debut novel was released in 1988. *Strong Motion* was the second book of Jonathan Franzen that is an American writer. The writer stated that there is a social criticism such as abortion, feminism, corporate malfeasance, and capitalism. *The Correction* is the author's third novel. This novel was released in 2001. One of the most significant keywords of the novel is industrial economy. In the novel, it is told about American's changeover from an industrial economy to an economy based greatly on financial technology and sectors of service. *Freedom* is a novel which was released in 2010. The last work of Franzen is *Purity* that was released in 2015.

A General View of *Freedom* by Jonathan Franzen

The book takes place in modern America. *Freedom* (2010), a book by American writer Jonathan Franzen, describes a multi-generational story about the Berglund family which is based on Minnesota. The novel is separated into five chapters. At the very first chapter, "Good Neighbors," give some information about the early years of Patty and Walter

Berglund's marriage. At this time, they move to another city a neighborhood which is in the beginning set of gentrification. Gentrification is a way of altering the character of a neighborhood via the influx of more affluent residents and businesses. It is a natural and questionable topic in politics and in downtown planning. Walter is a gentle-hearted lawyer and environmentalist, whilst Patty looks after the home and her two children whose names are Jessica and Joey. In his teenage years, Joey refuse to obey his parents via moving in with his girlfriend's family in the same neighborhood. After those two adults finished their high school and went off to college, Walter and Patty move to the Washington. Name of the second part is Mistakes Were Made. It is framed as Patty's autobiography that she writes at the stimulating of her psychotherapist. As a teenager, she is a successful basketball player. In spite of her athletic and academic achievements, she feels very confined from her family including her mother, father, brother, and friends, all of whom entered liberal arts colleges on the other coast of the country. Rejecting to trace in their footsteps, Patty accepts a basketball scholarship to the Minnesota University which is a large public institution. Patty remembers the trauma of having been raped by a known person when she was a young student. As she was in the college, Patty improves a crush on a young rock musician Richard Katz. She also knows his kind yet importantly less smoldering roommate, Walter Berglund. After Richard could not gain her emotions, she gave in to Walter that wooed for her for more than a year. In the two decades of her life, she furtively harbor sexual fantasies of Richard, in spite of the fact that Patty loves her husband. Here, there is a controversial issue and it is an infidelity. This is also a story of love and infidelity. To describe Patty, she has got an identity confusion. Patty does not fulfill her responsibilities towards her husband. If she fulfilled her responsibilities, she would not have done sexual fantasies with Richard in a secret way. Patty in the end goes back to Richard, cheating on her husband with Richard after coming to know that Richard only rejected her as he did not wish to hurt Walter.

The third part of the novel is simply named 2004. Here the general view shifts from Patty's life to the men Walter, Joey, and Richard. Richard's short fling with Patty at the Berglund lake home caused him to register for an album named *Nameless Lake*. The album becomes a hit, which gives Richard a big success that he always desired. For the duration, Walter has a new profession representing an environmental issue named Cerulean Mountain Trust. He devoted his life to founding a nature preserve for birds. The organization is disputed as its founder is a rich coal industry tycoon that only desire to create the preserve. There are lot of controversial subjects in this novel. Although Patty loves her husband, she cheats him

with another man named Richard. For Walter, he is more interested in the issue of overpopulation what he said is the cause of all environmental crises. The reason why there is an overpopulation is just because of the environmental issues. Walter, Richard, Lalitha, and Jessica are doing brainstorming. They are making an organization to inform the threat of unsustainable growth of population, so they want to have a communication strategy. At that time nobody was talking about the problem of overpopulation. Walter started to talk about it, as the issue is a downer, however, it looks like old news, as people already deny that it is a big problem for human being in order to survive. The subject has become so significant and pressing that a dialogue needs to begin at the moment before being late. Therefore, members of the group make a suggestion that the subject of overpopulation must be talked and discussed. It is believed that *Freedom* by Jonathan Franzen is more concerned and interested in ecological issues and subjects than anything else. The novel is interested in global temperature, boreal forests, ecology, atmospheric carbon, and the lives and deaths of birds. It is very clear that Franzen tires hard to found some distance from language and logic of population growth. It accomplishes such figuration by participating in what Ursula Heise has identified as a long narrative tradition of writing about population growth by representing claustrophobic overcrowding (Gram, 2014). Unsuitable developing of overpopulation devotes to hasten global degradation. Franzen's issue with unsuitable developing of overpopulation and its environmental consequences is a person keeps on and indivisible interest. *Freedom* approaches several totalizing political and some social problems via characters: it comes to the obstacle of the United States of America global imperialism, for instance, by including each Americans in the economic exploitation of Iraqis. The problems are not told via character but through a character's didactic ideology that *Freedom* comes to the conclusion that the problem of overpopulation is rapidly increasing and it will be a worse and bigger problem in the following days.

The concern which people must be invested in reproduction, and must be averse to looking reproduction thwarted, looks like the malady which Edelman names "reproductive futurism". Reproduction futurism is a thought that our cooperation in politics-indeed, the political itself- is triggered by a thought and a wish for generating better futures for our children. In Edelman's saying, we are fighting for our children. Environmentalism here becomes a significant subject in this novel *Freedom* by Jonathan Franzen. As Walter recruited Richard to lend his star statue to the overpopulation subject, Richard's assistant Lalitha fell in

love with Walter, whose marriage to Patty, at that time, is falling apart. As praising a win including the Trust, Lalitha and Walter kiss but nothing else happened.

In an attempt to gain Patty away from Walter, Richard left Patty's therapy autobiography that her husband will discover the document. Patty persisted that she still loves Walter, yet Walter got her out of his home. There is nowhere else to go now, so Patty goes to Richard's apartment. By this time, Joey exercises at the Virginia University that he becomes gradually susceptible to neo conservative ideas as well as Zionism. To express the Zionism, it is the nationalist movement of Jewish people who desire the re-establishment of and help to found a Jewish state. He and Kenny Bartles contained in a scheme in order to make profit out of the Iraq War, renting out for a connection named LBI that made steel vest in the same city that Cerulean Mountain Trust desires to strip mine. Joey met a crises of conscience as he learned that the parts they bought for the steel vest are defective, yet the military is going to apply them in a way. As he did not blow the whistle on deal, he donated some money that he gained from it to charity. Joey married his high school lover, Connie as well, yet does not call his parents to the wedding. It can be said that Joey is not loyal to his parents. With some donations, Walter, Lalitha, and Richard have some rock concerts formed in order to point up to their Free Space campaign against overpopulation in the context of eco-fiction. At the end of this part, Lalitha died in an accident. The name of the fourth part is Mistakes Were Made as a conclusion is a part that Patty drafts in her autobiography that addresses to Walter. After some time she and Richard broke up, Patty and Walter did not speak to each other for many years. In spite of this, Joey and Jessica becomes closer than ever. In the last part of the novel whose name is "Canterbridge Estates Lake", Walter goes to formerly nameless lake so as to sorrow the absence of Lalitha. Some days later, Patty showed up at the window to lake home and Walter, after debating so much, decided to compromise with his wife. They ultimately move to New York that Patty had lived for six years. At the end, the Berglund family switched the lake home into a bird temple on behalf of Lalitha.

The book explores so many different subjects from the war in Iraq to personal freedoms to fidelity within relationships. The concept of purpose and a human life and if you are a wayward nature how to deal with having enough money and resting on your laurels and not having a purpose to your existence. All of the characters are so amazingly and lovingly examined that you connect to them in a way that makes them real and they lie with you the whole time. In the book, you were over there rather than just a review.

Conclusion

Freedom by Jonathan Franzen generally described how to become free individuals, the beginning and end of a love, the insatiable passions of youth, why we constantly competed with our friends, how we betray those closest to us and the surprises brought by adulthood. Listening to the words of feelings, it showed that the pain and joy experienced to ourselves and those around us was a natural result of being human. This manuscript is possible to be regarded as an immersive masterpiece on the contradictory and real people of the Modern world.

Works Cited

- Aay, H. (2009). Environmental Themes in Ecofiction: In the Center of the Nation and Animal Dreams. *Journal of Cultural Geography*, 65.
- Argyrou, V. (2005). *THE LOGIC OF ENVIRONMENTALISM Anthrology, Ecology and Postcoloniality*. New York, America: Berghahn Books Press.
- Dwyer, J. (1949). *Where the Wild Books Are: A Field Guide to Ecofiction*. Nevada, : University of Nevada Press.
- Gram, M. H. (2014, April 3). Freedom's Limits: Jonathan Franzen, the Realist Novel, and the Problem of Growth. *American Literary History*, pp. 295-316.
- Hess, S. (2012). *William Wordsworth and the Ecology of Authorship: The Roots of Environmentalism in Nineteenth-Century Culture*. United States of America: University of Virginia Press.
- Klarer, M. (1999). *An Introduction to Literary Studies*. London: Roudledge.

ULAŞTIRMA HARCAMALARININ EKONOMİK BÜYÜMEYE ETKİSİ; TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
TNKÜ İİBF İktisat Bölümü
Ahmet AKYOL
TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Uzun dönem altyapı yatırımlarının ekonomi politikalarının gelişmesinin bir aracı olarak kullanılabildiği devletlerarası ticarete iç ticaret hadlerinin ülke lehine değişmesi için bir gereklilik olduğu anlaşılmıştır. Dolayısıyla günümüz şartlarında altyapı yatırımlarının gelişmesine duyulan ihtiyaç günden güne artmaktadır. Özellikle ticari hinterlandın geniş olduğu bölgelerde ulaşımın kolaylığı ve erişimin hızlılığı gibi ulaştırmaya faydalı olan yatırımların ekonomik verimlilik ve etkinliğe katkısı aşikardır. Ulaşım yatırımı artışının elbette ki ekonomik büyümeye de katkısı göz önünde bulundurulmalıdır. Bu çalışmada öncelikle ulaştırma harcamalarının artışı ve bu artışın ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 1985-2017 dönemi yıllık veriler kullanılarak Johansen Eş Bütünleşme Testi kullanılarak, Granger Nedensellik Testi yapılmıştır. Ampirik sonuçlara göre; uzun dönemli ilişki tespit edilen Ulaştırma Harcamaları (UH) ve Gayri Safi Yurt İçi Hasıla (GDP) arasında nedensellik tespiti edilememiştir.

Anahtar Sözcükler: Ulaştırma Harcamaları, Gayri Safi yurt İçi Hasıla, Granger Nedensellik Testi, Johansen Eş Bütünleşme Testi

TRANSPORTATION EXPENDITURES ON ECONOMIC DEVELOPMENT; THE CASE OF TURKEY

ABSTRACT

It is understood that long-term trade in spending is a necessary requirement for the change of domestic trade in interstate trade. Therefore, the need for development of infrastructure investments in today's conditions is updated from day to day. Effectiveness of the transport and the effect of Access to acceleration as their efficiency of the investments on economic efficiency and efficiency is extra. Transportation expenditures among the growth in the long term are available. The effect of transportation expenditures in this study on the economic growth has been analyzed by using johansen cointegration test and granger causality

test using the data between 1985-2017, uncertainty is not determined between variables which have been related to long term.

KeyWords: Transportation Expenditure, Gross Domestic Product, Granger Generation Test, Johansen Coupling İntegration Test

1-Giriş

İktisadın bilim haline gelmesini sağlayan iktisadın babası olarak adlandırılan Adam Smith'ten bil itibar bugüne kadar gelen süreçte iktisatçılar ekonomik büyüme ve gelişmenin en verimli yöntemi olarak liberal politikaların benimsenmesi gerektiğinden bahsetmişlerdir. Liberal ekonomilerde her şey piyasanın kontrolünde olup, politika yapıcıların hiçbir şekilde sisteme müdahale etmemesi tavsiye edilmektedir. Fakat ülkelerin faktör donatılarının farklılığı bunun uygulanabilirliğini kısıtlamıştır. (Işık ve Alagöz, 2005;64)

Bu kapsamda, devletin iktisadi performansını etkileyebilecek en önemli unsur, devletin iktisadi gelişmedeki oynadığı rol ile alakalı olduğu düşünülmektedir. Ekonomik teori genelde devletin iktisadi faaliyetlerdeki fonksiyonlarının ekonomik büyümeyi geliştireceğini savunmaktadır. Ancak temel fonksiyonlarının dışında kamu harcamalarındaki genişlemenin ekonomik büyüme üzerinde negatif etki oluşturacağı kanısını doğurmaktadır. Çünkü kamu etkin ve verimli çalışmamaktadır ve düzenleyici faaliyetleri ayrı bir yük getirmektedir. (Uzay,2002;152)

Ulaşım hizmetleri ve yatırımları da kamu harcamasına konu bir harcama türü olarak düşünüldüğünde, üretim maliyetleri açısından incelendiğinde bireylerin ve firmaların üretim ve tüketim sonuçlarını etkileyen, taşıma maliyetlerini ve seyahat sürelerini azaltması nedeniyle ulusal ve bölgesel ekonomik gelişmenin bir aracı olarak üzerinde durulması gereken harcamaların odak noktasını oluşturmaktadır. Bu konuyla ilgili yapılan çalışmalarda çıkan sonuçların ortak noktası; farklı sonuçlara rağmen altyapı yatırım türlerine bağlı olarak çalışmaların büyük çoğunluğunun harcamaların bölgesel çıktı, özel sektör yatırımları, maliyet ve istihdam üzerinde doğrudan ve dolaylı olarak etkili olduğunu göstermiştir. (Kara ve Ciğerlioğlu, 2018;578-579)

Bu çalışmanın ikinci bölümünde ulaştırma alanında yapılmış olan literatür özetine yer verilmiş, 3. Bölümde ulaştırmanın tarihi seyri ve bazı kavramların açıklanmasına çalışılarak nihayetinde 1985-2017 yılları arasında yapılmış olan ulaştırma harcamaları ile büyüme

arasındaki ilişki ampirik olarak incelenecektir. Araştırmada Johansen eş bütünleşme testi kullanılarak nedensellik ilişkisi test edilecektir. ADF ve PP testleri yardımıyla durağanlıkları araştırılmıştır. Sonuç bölümünde ise çıkan sonuçların değerlendirilmesi yapılmıştır.

2-Literatür Özeti

Yayın Yılı	Yazar(lar)	Veri Seti	Yöntem	Sonuç
2018	Kara ve Cığırlioğlu	Karayolu uzunluklarından faydalanarak ulaşım altyapısı ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki 1988-2015 dönemi verileri kullanılarak analiz edilmiştir.	CobbDouglas üretim fonksiyonu yardımıyla ulaşım altyapısı ve büyüme arasındaki ilişki VAR analizi ve JohansenEşbütünleme testi kullanılarak incelenmiştir.	Uzun dönemde Türk, ye'deki ulaşım altyapısındaki değişimin ekonomik büyümeyi pozitif yönde etkilediği görülmüştür.
2011	Altunç	Kamu harcamalarıyla ekonomik büyüme arasındaki ilişkinin 1960-2009 dönemi yıllık veriler kullanılarak analiz edilmiştir.	ARDL sınır testi yaklaşımı ile Granger Nedensellik Testi yapılmıştır.	Kamu harcamalarının bileşenleri ile nedenselliğin yönünün değiştiği, kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişkinin test edildiği Wagner yasasının desteklendiği bulgulara rastlanılmıştır.
2007	Şendağ	Ulaştırma harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi 1963-2005 verileri yardımıyla incelenmiştir.	Ulaştırma Harcamalarının iktisadi büyümeye etkisi Granger nedensellik testi ile araştırılmıştır.	Ulaştırma harcamaları artış hızı ile büyüme hızı arasında nedensellik ilişkisi mevcut değildir. Var yöntemine göre ulaştırma harcamalarının artış hızının

				büyüme hızına ilk iki yılda olumlu ya da olumsuz bir etkisi söz konusu değildir.
2005	Işık ve Alagöz	1985-2003 yılları arasında ki verilerin kullanılması ile kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasındaki ilişki test edilmiştir.	Granger Nedensellik testi ve Johansen Eşbütünlük testi kullanılmıştır.	Değişkenler arasında uzun dönemli ilişki ve tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.
2001	Ulutürk	İki sektörlü üretim fonksiyonu modeli kullanılarak Türkiye'deki kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenmektedir.	Gsmh ile büyüme arasındaki ilişkinin araştırılması için Regresyon modelleri ve En küçük Kareler Yöntemiyle Türkiye'deki veriler kullanılarak model test edilecektir.	Kamu sektörünün özel sektör üzerinde dışlama etkisi mevcuttur. Kamu harcamalarının büyüme üzerinde pozitif etkileri mevcuttur.

3-Türkiye'de Ulaştırma Sektörünün Tarihi Seyri ve Günümüzde Ulaştırma

3.1-Türkiye'de Ulaştırma Sektörünün Tarihi Seyri

Osmanlı dönemi Abdülmecit ile başlayacak bir demiryolu ağı seferberliği dönemine girmiştir.Bu konudaki en bariz icraat, güvenlik kaygılarını en aza indirmek, Arap yarımadasında başlaması muhtemel isyanları bastırmak ve İngiliz politikalarını bertaraf etmek amacıyla Almanlara ihale edilmiş olan İstanbul-Bağdat Demiryolu projesidir. II.Abdülhamit tarafından hayata geçirilen proje kapsamında dini vecibelerin yerine getirilmesi de kolaylaşmış ve hac yolu güvenliği de bu şekilde sağlanmaya çalışılmıştır.

Cumhuriyet döneminde Atatürk'ün 1924 yılında mecliste yapmış olduğu konuşmadaki şu cümle demiryolu gerçeğinin önemine atıfta bulunmuştur: "Demiryolu refah ve unvan tenkit eder." Dolayısıyla devlet eliyle ve yabancı yatırımcılar eliyle şimdiye kadar geliştirilmek istenen demiryolu politikası 1953 yılında Kamu İktisadi Kuruluşu olarak kurulan TCDD ile devlet teşekkülü haline getirilmiştir. (Kaynak,1984;72)

Karayolu ulaşımı ile yapılacak yatırımlar ise Cumhuriyetin ilk yıllarında savaşlar, kara taşıtının azlığı vs. sebepler ile alakalı çok fazla gelişmemiş, II.Dünya savaşı sonrasında Marshall yardımları neticesinde planlı dönem içerisinde 1960-1980 yılları arasındaki politikalar ulaştırma ve özelinde karayolu ulaşımındaki gelişmelere zemin hazırlamıştır. Karayolları Genel Müdürlüğü'nün kurulması da bu döneme rastlamıştır.(www.kgm.gov.tr, Erişim Tarihi:11.05.2019)

Planlı dönemlerde havayolu ve denizyolları politikaları ile de çalışmalar yapılmıştır. 1983-1993 yılları arasında uygulanmak istenen “Ulaştırma Ana Planı” çerçevesinde somut hedeflerin ortaya konması ve ulaştırma yolcu ve yük taşımacılığının dengelenmesi adına yapılmış bir çalışmadır. (Akgüngör ve Demirel, 2004; 425)

3.2-Günümüzde Ulaştırma

Türkiye ulaştırma alanında yaptığı yatırımlara önem vermekte üretmiş olduğu yeni politika hedeflemeleriyle bulunmuş olduğu coğrafi konum itibariyle de yeni ulaşım hedefleri koymaktadır. Bu hedeflemelerin sürdürülebilir, planlı bir şekilde devam edebilmesini sağlayacak çalışmalar ise 2014-2018 yılları arasında Ulaştırma Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı nezdinde yapılan stratejik plan çalışmasıdır. Planlamanın amacı en düşük maliyetle en kaliteli hizmetin verilmesidir. Teknolojinin kullanımı, uluslararası taşımacılık kanunlarının uygulanabilirliği, rasyonel ve güvenli bir taşımacılık amacı ile toplam kalite ile desteklenmiş bir ilkeler esas alınmaktadır. (www.udhb.gov.tr, Erişim Tarihi:11.05.2019)

4-Ekonomik Büyüme

Klasiklere göre; ekonomi fiyat ve ücret mekanizmasının tam işlediği durumlarda tam istihdam denge seviyesinde dengenin sağlanacağı anlaşılmaktadır. Bu koşul sağlandığında tüm üretim faktörlerinin üretim kullanıldığı anlaşıldığından milli gelirin en üst seviyede gerçekleştiği anlaşılmıştır. Klasik düşüncede belirtilen rekabet ortamının gerçekleştirilmesi için ulaştırma sisteminin çok önemli rol oynadığı savunulmaktadır.

İçsel Büyüme Modelleri; bir ekonomide sermaye stoğundaki büyüme, işgücündeki büyüme ve teknolojideki gelişmelerin birbirleri ile etkileşiminin iktisadi büyümeyi nasıl etkilediğini açıklamak için geliştirilmiştir. Tam istihdam seviyesinde homojen bir mal üretimi ve tüketiminin aynı zamanda o ülkenin GSYİH'nı oluşturduğu bu modelde teknoloji başlangıçta yok kabul edilmiştir. Modelin diğer varsayımları piyasa koşulları altında işgücü ve sermaye birbirleri yerine ikame edilebilmektedir. Neo-Klasik Büyüme Teorisi kişi başına

sermayenin yine kişi başı üretim ya da tüketim ile aynı oranda arttığı dengeli bir büyüme olarak tanımlanmaktadır. Teknolojik gelişmenin ve nüfus artışının dışsal kabul edildiği modelde, kamu faaliyetlerin dışında tutulmuştur. (Şendağ, 2007;58)

Kamu maliyesi literatürüne girmiş olan Wagner Kanunu ya da diğer bir ismiyle kamu harcamaları artış kanunu; iktisadi gelişmeyle beraber kamu ekonomik faaliyetlerindeki artış dolayısıyla da kamu harcamalarında artışa neden olması Wagner tarafından dile getirilmiştir. Çok sayıda ülke için yapılan ampirik analizlerde kamu harcamaları ile iktisadi büyüme arasında pozitif yönlü ilişkilerin mevcut olduğu tespit edilmiştir.

Ekonometrik göstergeler gelişmekte olan ülkelerde Wagner Kanunu'nu destekleyen sonuçlara ulaşıldığını göstermektedir. Bu artışa sebep olan etkenlerin başında sanayileşmeyle beraber devletin güvenlik ve idari yaklaşımının eskiye nazaran daha önemli hale gelmesinden ve hızlı şehirleşme ve nüfus yoğunluğunun artmasının da kamu harcamalarını arttırdığını varsaymaktadır. (Gacener,2005;103)

5-Ampirik Analiz

Ulaştırma harcamaları ve iktisadi büyüme ilişkisini ortaya koyan çok farklı modellerin varlığı Wagner Yasası'nın geçerliliğini tespit eden birçok model vardır. Çalışmamızda iktisat literatüründe yaygın olarak kullanılan Peacock-Wiseman (1961) modeli çerçevesinde 1985-2017 yılları arasında reel ulaştırma harcamaları ve reel GSYİH verileri kullanılarak Türkiye'de Wagner Yasası'nın geçerliliği analiz edilmiştir. Modelin formulizasyonu aşağıdaki gibi oluşturulmuştur:

$$\ln UH_t = \alpha + \beta \ln GDP_t + \epsilon_t \quad (1)$$

Modelde; UH reel ulaştırma harcamalarını, GDP reel gayri safi yurtiçi hasılayı ifade etmektedir. Değişkenler logaritmik olarak alınmıştır.

Analize konu olan veriler Kalkınma Bakanlığı'nın ve Devlet Planlama Teşkilatı'nın verilerinden yararlanılarak (1985-1990 arasında ilan edilen beşinci kalkınma planından 2014-2018 yılları arasını kapsayan Onuncu kalkınma planını) kullanılmıştır. Kullanılan veriler Türkiye Cumhuriyeti Merkez Bankası yıllık bazda hesaplanan dolar kuru verilerinden yararlanılarak dönüştürülmüştür. GDP verileri ise World Bank'ın Türkiye'ye ait 2010\$ GDP verilerinden yararlanılarak Eviews programı kullanılarak analiz çalışması yapılmıştır.

Wagner Yasası'nın geçerliliğinin şartı değişkenler arasında uzun dönemli ilişkinin var olması gerekmektedir. Ardında değişkenler arasında neden-sonuç ilişkisinin varlığı tespit edilerek serilerin durağan olup olmadığı tespit edilerek Wagner Yasası'nın geçerliliği kontrol edilmiştir.

5.1-Birim Test Kök Sonuçları

Ekonometrik çalışmalarda kullanılan serilerin birim köklü olup olmadığı durağanlık testleriyle gerçekleştirilmektedir. Durağanlık testlerindeki asıl amaç modelde sahte regresyon sorunundan kurtulmaktır. Çalışmada birim kök testlerinden literatürde en çok kullanılan Genişletilmiş Dickey-Fuller ve Philips-Perron birim kök testleri kullanılacaktır. Genişletilmiş Dickey-Fuller Testi Dickey Fuller Testi'nin tersine değişkenin gecikmeli değerlerinin eklenmesi ile oluşmaktadır. ADF testi modelin hata terimindeki otokorelasyon sorununun ortadan kaldırılmasını amaçlamaktadır. Çalışmada kullanılan ADF ve PP birim kök test sonuçları Tablo-1'de gösterilmiştir.

Düzey	Değişkenler	ADF		PP	
Düzey	Sabit	lnGDP	-2,957110	-2,957110	
			0,971900	0,983600	
		lnUH	-2,977110	-2,957110	
			0,138200	0,184700	
	Sabit+Trend	lnGDP	-3,562882	-3,562882	
			0,000020	0,000000	
		lnUH	-3,568379	-3,562882	
			0,000010	0,000000	

Tablo-1-%5 seviyesinde Augmented Dickey Fuller(ADF) ve Philips-Peron testi uygulanarak anlamlılık düzeyleri Eviews programı yardımıyla kontrol edilmiştir.

Tablo-1'de her iki değişken için birim kök test sonuçları analiz edilmiş olup, her iki değişkenin de sabitli ile sabitli ve trendli modelde ADF ve PP test istatistik değerlerinin mutlak değerce, tablo kritik değerlerinden büyük olduğu yani değişkenlerin düzey değerlerinde durağan olmadığı sonucuna ulaşılmaktadır. ADF ve PP testine göre GDP değerleri ve UH değerlerinin sabit modelde anlamlılık düzeyinde durağan olmadığı tespit

edilmiştir. Logaritması alınmış, Dolar cinsinden hesaplanmış olan GDP ve UH değerlerinin birinci farkındalık düzeyinde ve sabit ve trendli bir şekilde durağan olduğu tespit edilmiştir.

Yukarıdaki bilgiler kapsamında bağımlı ve bağımsız değişkenin birinci seviyesinde sabit modelde durağan olmadığı anlaşıldığından birim kök içeren hipotezi reddedilmiş, logaritmik verilerle indirgenmiş olan değerlerimizin birinci fark düzeyinde durağanlaştığı anlaşıldığından birinci kök hipotezi reddedilmemiştir. Birinci fark düzeyinde durağanlaşan değişkenlerimiz için Johansen Eş Bütünleşme testi ile değişkenler arasında ilişki olup olmadığı tespit edilmeye çalışılmıştır. Uzun dönemde her iki değişken arasında ilişki görülmüş olup uygun gecikmeli model Schwartz'a göre en uygun gecikme uzunluğu ise 4. aralıkta tespit edilmiştir. (Tablo-2).

H ₀ Hipotezi	Trace Testi		En Büyük Karakteristik Kök Testi	
	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)	Test İstatistiği	Kritik Değer (%5)
Eş Bütünleşen Denklem Sayısı				
1	12.2628	15.494471	11.15429	14.26460
2	1.108506	3,84166	1,108506	3,8411466

Tablo-2-Johansen Eş Bütünleşme Testi Grafiği

5.2-Granger Nedensellik Testi

İstatistiki olarak nedensellik, zaman serisi değişkenlerinden birinin gelecekte oluşabilecek değerlerinin, kendisinin veya herhangi başka bir değişkenin geçmişte oluşan değerlerden etkilenerek tespit edilmesidir. Granger anlamında nedensellik ise, herhangi bir değişkenin başka bir değişken verri iken geçmiş değerlerinden etkilenerek hesaplanması biçiminde ifade edilmektedir ve şöyle ifade edilmektedir: “Granger anlamında nedendir.” Başka bir ifadeyle herhangi bir değişkenin geçmiş değerlerinin bilinmesi, diğer bir değişkenin daha kesin bir biçimde öngörülmesine yarıyor ise Granger anlamında nedendir. (Takım,2010;326)

Granger Nedensellik Testi regresyon denklemindeki bağımsız değişkenin gecikmeli değerlerinin anlamlılıklarının test edilmesi esasına dayanmaktadır. Çalışmada GDP ile UH arasındaki nedenselliğin yönünü tespit edebilmek amacıyla Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. İki değişken arasında Johansen Eş bütünleşme testi ile eş bütünleşme olduğu tespit edildiğinden Granger Nedensellik testi uygulanmıştır. Granger Nedensellik Testi sonuçları Tablo-3'te gösterilmiştir.

	F İstatistiği	Olasılık
$\ln UH \longrightarrow \ln GDP$	0,98932	0,4360
$\ln GDP \longrightarrow \ln UH$	2,05219	0,1255

Tablo-3-Granger Nedensellik Testi Tablosu

Tablo-3'te ki veriler ışığında; GDP ile ulaştırma harcamaları nedenselliğinin yönünün tespiti amacıyla Granger Nedensellik Testi kullanılmıştır. İki değişken arasında eş bütünleşme olduğu tespit edildiğinden Granger Nedensellik testlerinde seviye değerleri kullanılarak %5 anlamlılık düzeyinde analize devam edilmiştir. Sonuçta; GDP'nin artmasından UH'ye doğru nedensellik ilişkilerinin olmadığı ifade edilen Ho hipotezi reddedilmektedir.

6-Sonuç

Günümüzde ulaşım sektörü için yapılan yatırımlar ve harcamalar teknolojinin veri kabul edildiği bir ortamda bölgesel ve ulusal gelişmeleri tetikleyici etki sağlamaktadır. Karayolu, Denizyolu, havayolu ve raylı sistemler tekelinde yapılan ulaştırma harcamaları çeşitli iktisadi problemlerin de çözümüne katkıda bulunmaktadır. İstihdam sorununa katkıda bulunabileceği gibi ulaşım hinterlandının geniş olduğu gölgelerdeki ticaret hacminin de geliştiği görülmektedir. Bu kapsamda yukarıda bahsedilen olumlu durumların tersi durum da söz konusu olabilmektedir. Etkin bir ulaştırma sistemine sahip olmayan ülkelerde bölgeler arası entegrasyon gerçekleşmeyeceğinden ulaştırma etkin işlemeyecektir. Etkin işlemeyen bir ulaştırma sisteminde ulaştırma maliyetlerinin payı yüksek olacaktır. Bu nedenle bölgelerarasında ticaret hacminde farklılıklar oluşabilmektedir.

Çalışmamızda UH'nın Cumhurbaşkanlığı Strateji ve Bütçe Dairesi Başkanlığı'nın 1985-2017 yılları arasında kalkınma planları verilerinden yararlanılarak ve Dünya Bankası'nın 2010\$ yıllık GDP verilerinden yararlanılarak Johansen Eşbütünleşme Testi ile uzun dönemli ilişki tespit edilen UH ve GDP arasında Granger Nedensellik Testi ile aralarında nedensellik ilişkisi tespit edilememiştir. Ulaştırma Harcamalarının artışının ekonomiye ayrı bir yük getirmesi büyümeyi negatif etkileyeceğinden, ekonomik büyümeyi uzun dönemde etkilediği sonucunun çıkması Türkiye'de altyapı yatırımlarının bölgesel bazda gelişmişlik düzeylerinin farklılık arz ettiği görülmektedir.

KAYNAKÇA

Akgüngör, A.P., ve Demirel, A., "Türkiye'deki Ulaştırma Sistemlerinin Analizi ve Ulaştırma Politikaları", Pamukkale Üniversitesi Mühendislik Fakültesi Mühendislik Bilimleri Dergisi, 2004, Sayı 3, s.425

Gacanur, A, "Türkiye Açısından Wagner Kanunu'nun Geçerliliği'nin Analizi" Denizli Üniversitesi İİBF Dergisi, C:20,S:1,2005, s:103-122

Işık, N.,Alagöz,M., “*Kamu Harcamaları ve Büyüme Arasındaki İlişki*”Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S: 24, Ocak - Haziran 2005, s: 63-75

Kara,M.A.,Çiğerlioğlu,O., “*Türkiye ekonomisinde ulaşım altyapısının ekonomik büyümeye etkisi*” Gaziantep University Journal of Social Sciences, S:17(2) , 2018, s:577-591

Kaynak,M. “*Osmanlı Ekonomisinin Dünya Ekonomisine Eklemlenme Sürecinde Demiryollarına Bir Bakış*”,Yapıt Dergisi, S:5., s: 72

Şendağ, V.,“*Ulaştırma Harcamaları Ekonomik Büyüme İlişkisi; Türkiye Ekonomisi Üzerine Bir Uygulama*”, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, 2007, s:1-99

Takım,A, “*Türkiye’de GSYİH ile ihracat arasındaki ilişki; Granger Nedensellik Testi*”, Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 2010,S:14(2), s:315-330

Uzay, N.,“*Kamu Büyüklüğü ve Ekonomik Büyüme Üzerindeki Etkileri: Türkiye Örneği(1970-1999)*”Erciyes Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, S: 19, Temmuz-Aralık 2002, s: 151-172

www.kgm.gov.tr, Erişim Tarihi: 11.05.2019

www.udhb.gov.tr, Erişim Tarihi:11.05.2019

www.worldbank.org/ World Development Indicators, Erişim tarihi;15.05.2019

VERGİ GELİRLERİ VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK
TNKÜ İİBF İktisat Bölümü
Ceren Çağla DAMAT
TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Günümüz dünyasında gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ekonomi politikalarının temel amacı ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Nüfus, ücretler, faiz oranları, tasarruf düzeyi, doğal kaynaklar, bilgi birikimi gibi bir çok unsur temel belirleyiciler büyümenin unsurları olarak analize dahil edilirken, daha çok fiziki ve beşeri sermayenin artırılması ekonomik büyümenin nedeni olarak görülmektedir. Bu çerçevede vergilerin de gelir dağılımında adaleti sağlaması yanında ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlaması beklenmektedir. Özellikle tasarruf düzeyinin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde vergiler, halkın kamu harcamalarına katılımını sağlayan önemli araçlardır. Bu çalışmada vergi harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmış olup, analizlerde 1991-2016 dönemi verileri kullanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Büyüme, Vergi, Granger Nedensellik, Türkiye Ekonomisi

THE RELATIONSHIP BETWEEN TAX REVENUES AND ECONOMIC GROWTH THE CASE OF TURKEY

ABSTRACT

In today's world, the main aim of economic policies applied in both developed and developing countries is to provide economic growth. While many factors such as population, wages, interest rates, savings level, natural resources, knowledge accumulation are included in the analysis as the main determinants of growth, increasing physical and human capital is seen as the cause of economic growth. In this framework, taxes are expected to provide economic growth and development in addition to providing justice in income distribution. In developing countries, in particular, where the level of savings is insufficient, taxes are an important means of ensuring public participation in public expenditure. In this study, the effect of tax expenditures on economic growth was investigated and the data of 1991-2016 period were used in the analyzes.

Keywords: Growth, Tax, Granger Causality, Turkey Economy

1.GİRİŞ

Ekonomik Büyüme, bir ülkede belli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretilen mal ve hizmet kapasitesindeki artıştır. Yani ekonomik büyümeyi, kişi başına düşen Gayri Safi Milli Hasıladaki sürekli artış şeklinde ifade etmek mümkündür. Günümüz dünyasında gerek gelişmiş ülkelerde gerekse gelişmekte olan ülkelerde uygulanan ekonomi politikalarının temel amacı ekonomik büyümeyi sağlamaktır. Ekonomik büyüme sürecine bir çok farklı görüş açıklama getirmiştir. Bu görüşler arasında klasik, neo-klasik ve modern büyüme teorileri en bilinenleridir. Bu teorilerde; nüfus, ücretler, faiz oranları, tasarruf düzeyi, doğal kaynaklar, bilgi birikimi gibi bir çok unsur temel belirleyiciler arasında analize dahil edilirken, daha çok fiziki ve beşeri sermayenin artırılması ekonomik büyümenin nedeni olarak görülmektedir.

Vergi ise, kamu hizmetlerinin görülebilmesi için servet, harcama ve gelir üzerinden alınan parasal değerlerdir. Verginin mali ve mali olmayan olmak üzere iki amacının olduğunu söylemek mümkündür. Bu durumda verginin mali amacı, kamu hizmetlerinin finanse edilebilmesi amacı ile toplanmasıdır. Bu amaç yerine getirilirken vergi yükünün adil dağıtılması en gerekli öncelik olmalıdır. Verginin mali olmayan amacını ise sosyal ve ekonomik amaç olarak ele alabilmek mümkündür. Bu çerçevede vergilerin gelir dağılımında

adaleti sağlaması ve ekonomik amacı ise ekonomik büyüme ve kalkınmayı sağlamasıdır. Devletin maliye politikası araçlarından birisi de vergilerdir. Özellikle tasarruf düzeyinin yetersiz olduğu gelişmekte olan ülkelerde vergiler, halkın kamu harcamalarına katılımını sağlayan önemli araçlardır.

Bu çalışmada vergi harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmış olup, analizlerde 1991-2016 dönemi verileri kullanılmıştır.

2. LİTERATÜR TARAMASI

Uzun dönemde vergilendirmenin ekonomik büyüme üzerindeki etkisinin araştırıldığı bir çok çalışma mevcuttur. Neo-klasik büyüme modeli çerçevesinde Solow, vergilendirmenin uzun dönemde ekonomik büyüme üzerinde bir etkisinin olmadığını ileri sürmüştür. Konunun içsel büyüme modelleri ile ele alındığı araştırmalara bakıldığında ise uzun dönemde vergilendirmenin, ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki yarattığı ortaya çıkmaktadır.

King ve Rebelo tarafından 1990 dönemi verileri kullanılarak yapılan bir analizde ise kamu kesiminin fiziki ve beşeri sermayeye yapacağı destekler ile ekonomik büyümenin gerçekleşeceği görüşü savunulmuştur. Analiz sonuçlarına göre ise vergi gelirlerinin uzun dönemde kişi başına düşen milli geliri azalttığı sonucu ortaya çıkmıştır.

Roubini ve Milesi-Feretti (1994), dışa açık ekonomilerde, vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini içsel büyüme modelleri ile incelemiştir. Çalışmalarında vergilerin, ekonomik büyüme üzerinde negatif bir etki yarattığı sonucuna varmışlardır.

Razin ve Yuen (1995), içsel büyüme modeli çerçevesinde sermaye gelirin vergilendirilmesinin, uzun dönemde ekonomi üzerindeki etkisini araştırmışlardır. G7 ülkelerini kapsayan çalışmalarında, tam sermaye hareketliliği durumunda, sermaye vergilerindeki kesintilerin; kişi başına düşen milli geliri artırdığı ve ekonomik büyümede bir düşüşe neden olduğunu saptamışlardır.

Engen ve Skinner (1996), genel bir vergi kesintisinin uzun dönem büyüme üzerindeki etkisini araştırmıştır. Çalışma sonuçları ise uzun dönemde vergi kesintilerinin, ekonomik büyüme üzerinde orta düzeyde bir etki yarattığı sonucuna ulaşmışlardır.

Widmalm (2001), 1965-1990 dönemi 23 OECD ülkesini dahil ettiği çalışmasında vergi gelirleri ile ekonomik büyüme arasında negatif bir ilişkinin olduğunu ortaya koymuştur.

Anastassiou ve Dritsaki (2005), Yunanistan ekonomisinde; vergi gelirleri, dolaysız marjinal vergi oranları ve tasarruf-gelir oranı ile büyüme oranı arasındaki uzun dönemli ilişkiyi incelemiştir. Elde ettikleri sonuçlara göre değişkenler arasında uzun dönemli bir ilişkinin varlığı saptanmıştır.

3. EKONOMETRİK YÖNTEM VE METADOLOJİ

Bu çalışmada vergi gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmış olup, Türkiye için 1980-2015 dönemi verileri kullanılmıştır.

Çalışmada kullanılan tahmin denklemi aşağıdaki gibidir:

$$lvergi = \beta_0 + \beta_1 l gdp + \epsilon_t$$

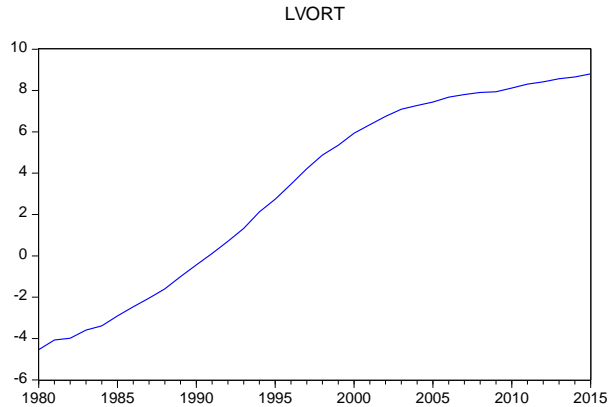
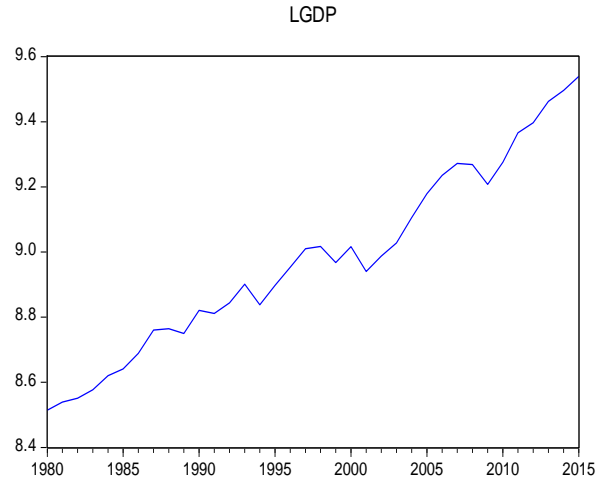
Çalışmadaki değişkenler, logaritmik halleri ile analize dahil edilmiştir.

Tablo 1 : Verilere İlişkin Bilgiler

Değişkenler	Değişkenlere İlişkin Bilgiler
LVERGİ	Vergi geliri (kişi başına)
LGDP	GSYH (kişi başına)

Tablo 2 : Değişkenlere İlişkin Tanımlayıcı İstatistikler

	LVERGİ	LGDP
Ortalama	3.2765	8.9790
Medyan	4.5490	8.9601
Maksimum	8.8017	9.5395
Minimum	-4.5363	8.5144
Standart Sapma	4.6797	0.2883
Çarpıklık	-0.3481	0.2270
Basıklık	1.5597	2.1174
Jarque-Bera	3.8386	1.4777
Olasılık	0.1467	0.4776
Gözlem sayısı	36	36

Tablo 3 : Serilerin Grafıksel Görünümü

Analizde ele alınan değişkenler ile zaman serisi analizi yapıldığı için öncelikle değişkenlerin bütünleşme dereceleri tespit edilmelidir. Bu nedenle kullanılan testler; Augmented Dickey Fuller (ADF) testidir. Daha sonra değişkenler arasındaki eş-bütünleşme ilişkisi Johansen- Juselius Testi ile nedensellik ilişkisi ise Granger Nedensellik Testi ile sınımlanmıştır.

3.1 Birim Kök Analizi

3.1.2 Augmented Dickey Fuller (ADF) Birim Kök Testi

ADF Testi 1979 yılında değişkenliklerin durağanlık sınavasını saptayabilmek için geliştirilmiştir. Bu nedenle aşağıdaki denklemler kullanılmaktadır.

$$Y_t = dt + ut$$

$$ut = \alpha ut - 1 + ut$$

Burada dt , deterministik kısım ve ut gözlemlenemeyen, sıfır ortalamaya sahip olduğu varsayılan hata terimidir.

ADF Testinde hipotezler:

\mathcal{H}_0 : Seri durağan değildir / Birim kök vardır

\mathcal{H}_1 : Seri durağandır / Birim kök yoktur.

3.2 Johansen –Juselius EşBütünleşme Testi

Durağan olmayan serileri durağan hale getirebilmek için fark alma işlemi yapılmaktadır. Fakat her fark alma işlemi uygulandığında bir gözlem kaybı yaşanmaktadır. Eş-bütünleşme testi, ekonometrik analizlerde, durağan olmayan değişkenler ile dahi analiz yapılabileceğini savunur. Fark alma işleminin ortaya çıkardığı gözlem kaybını önlemek için eş-bütünleşme testi kullanılmaktadır. Eş-bütünleşme kavramı ilk kez Engle-Granger tarafından ortaya koyulmuştur. (Tari, 2015 : 425).

Johansen- Juselius ise kullanılan bir diğer eşbütünleşme testidir. Bu test ise durağan olmayan iki test arasındaki korelasyonu incelemek için kullanılmaktadır.

3.3 Granger Nedensellik Analizi

Regresyon analizinde değişkenler arasındaki ilişkinin varlığı saptanır ve eğer varsa bu ilişkinin derecesi ve yönü araştırılır. Dolayısıyla bu analiz değişkenler arasındaki nedensellik ilişkisinin varlığı hakkında bilgi vermektedir. Literatürde bu ilişkinin varlığını sınamak için Granger (1969) nedensellik testi kullanılmaktadır. Granger Nedensellik Testinin kullanılabilmesi için ele alınan değişkenlerin durağan olma koşulu

vardır. Fakat bu serilerin aynı derecede durağan olma koşulu yoktur. Bu test için aşağıdaki denklem kullanılabilir:

$$P_t = \alpha_0 + \sum_{i=1}^m \alpha_i + P_{t-i} + \sum_{i=1}^m b_i I_{t-i} + u_i$$

$$I_t = b_0 + \sum_{i=1}^m b_i I_{t-i} + \sum_{i=1}^m \alpha_i P_{t-i} + u_i$$

Bu denklemler yardımıyla nedensellik analizi yapılır.

Test istatistiği ise şöyle hesaplanır:

$$F = (RSS_R - RSS_{UR}) / m / RSS_{UR} / (n-k)$$

RSS_R = Kısıtlı modeldeki hata terimleri kareleri toplamı

RSS_{UR} = Kısıtlı olmayan modeldeki hata terimleri kareleri toplamı

m = Dışarıda bırakılan gecikmeli değişken sayısı

n = Önceki gözlem sayısı

k = Kısıtlamasız regresyonda tahmin edilen parametre sayısı

F tablosundan $F_{\alpha(m,n-k)}$ değeri bulunarak hesaplanan test istatistiği ile karşılaştırılır.

Hesaplanan F değeri, tablodaki F değerinden küçük ise nedensellik olmadığını ifade eden temel hipotez reddedilir alternatif hipotez kabul edilir.

3.4 Phillips- Perron (PP) Birim Kök Testi

ADF Testi, yapısal kırılmaya maruz kaldığında yetersiz kalabilmektedir. Bu durumun giderilebilmesi için geliştirilmiş olan test ise Phillips-Perron Testidir. Bu testte öngörülen durum hata terimlerinin düzeltilmesidir. Bu düzeltme, ADF modelinin AR (Autoregressive) düzeltilmesini içermesinin yanı sıra MA (Moving Average) düzeltilmesini de içermesi testi diğer testten ayıran bir özelliktir. PP Testi 3 ayrı şekilde modellenebilmektedir:

(1) Sabit Terimsiz Model

$$Y_t = \theta Y_{(t-1)} + u_t$$

(2) Sabit Terimli Model

$$Y_t = \beta_1 + \theta Y_{(t-1)} + u_t$$

(3) Sabit Terimli ve Trendli Model

$$Y_t = \beta_1 + \theta Y_{(t-1)} + \beta_2(t-T/2) + u_t$$

Tüm modellerde hata terimi sıfır ortalamaya sahiptir. Hipotezler ise ADF Testinde olduğu gibi H_0 hipotezinin sınanması ile elde edilir. Temel hipotezin reddedilmesi, birim kök olmadığını ve derilerin durağan olduğunu gösterir.

4. AMPİRİK BULGULAR

Çalışmamızda kullandığımız birim kök testlerinden ADF ve Phillips-Perron Testlerinden elde edilen değişkenlerin düzey değerleri aşağıdaki gibidir.

Tablo : 4 Değişkenlerin Düzey Değerlerinde ADF Ve PP Test Sonuçları

Düzy	ADF		PP	
LVERGİ	t-istatistik	Prob.	Adj.t-istatistik	Prob.
	-3.4206	0.0173	-1.7596	0.3936
1%	-3.6463		-3.6329	
5%	-2.9540		-2.9484	
10%	-2.6158		-2.6128	
LGDP	t-istatistik	Prob.	Adj.t-istatistik	Prob.
	0.2979	0.9749	0.6052	0.9879
1%	-3.6329		-3.6329	
5%	-2.9484		-2.9484	
10%	-2.6128		-2.6128	

Birinci Fark	ADF		PP	
D(LVERGİ)	t-istatistik	Prob.	Adj.t-istatistik	Prob.
	-11.4487	0.0000	-9.9547	0.0000
1%	-3.6463		-3.6463	
5%	-2.9540		-2.9540	
10%	-2.6158		-2.6158	
D(LGDP)	t-istatistik	Prob.	Adj.t-istatistik	Prob.
	-3.9676	0.0053	-21.9364	0.0001
1%	-3.6998		-3.6463	
5%	-2.9762		-2.9540	
10%	-2.6274		-2.6158	

Durağanlığın test edilmesinden sonra eş-bütünleşme ve nedensellik analizleri yapılmıştır. Bunun için VAR Modeli yardımı ile uygun gecikme uzunluğu araştırılmıştır. Var modelinin yardımı ile uygun gecikme uzunluğu 1 olarak tespit edilmiştir. Söz konusu modelde otokorelasyon ve değişen varyans saptanamamıştır.

Tablo : 5 Uygun Gecikme Uzunluğunun Saptanması

Lag	LogL	LR	FPE	AIC	SC	HQ
0	55.58940	NA	0.000108	-3.457380	-3.364865	-3.427223
1	79.79501	43.72627*	2.94e-05*	-4.760968*	-4.483422*	-4.670495*
2	81.93907	3.596492	3.33e-05	-4.641230	-4.178654	-4.490442
3	82.56601	0.970748	4.18e-05	-4.423614	-3.776006	-4.212510
4	86.06915	4.972194	4.39e-05	-4.391558	-3.558920	-4.120139

Tablo : 6 Johansen- Juselius Eşbütünleşme Testi Sonuçları
(Test sonuçları %1 Anlamlılık düzeylerini göstermektedir.)

Hipotez	İz İstatistiği	Max. Özdeğer İstatistiği	Sonuç
R=0	35.7118	22.7630	Eşbütünleşme var
R≤ 1	12.9478	12.9488	Eşbütünleşme yok
R≤ 2	13.7026	12.1222	Eşbütünleşme yok
R≤ 3	1.58041	1.58051	Eşbütünleşme yok

Tablo : 7 Granger Nedensellik Testi Sonuçları

Hipotezler	F ist.	Olasılık	Sonuç
DLVERGİ, DLGDP'nin nedeni değildir.	1.3032	0.2536	Nedensellik yok.
DLGDP, DLVERGİ'nin nedeni değildir.	0.2012	0.6537	Nedensellik yok.

5. SONUÇ

Bu çalışmada vergi gelirlerinin, ekonomik büyüme üzerindeki etkisi araştırılmış olup, Türkiye örneği için 1980-2015 dönemi verileri kullanılmıştır. Serilerin durağan olup olmadıkları ADF ve PP Testleri ile sınanmıştır. Nedensellik analizi ise Granger Testi ile sınanmıştır. Birim kök testi sonuçlarına göre serilerin birinci farkta durağan oldukları gözlemlenmiştir. Johansen-Juselius Eşbütünleşme analizi sonucu, değişkenler arasında bir uzun dönem ilişkisinin varlığını ortaya koymuştur. Granger Nedensellik Testi sonuçlarına göre; vergi gelirlerinden ekonomik büyümeye doğru bir ilişkinin varlığı saptanamamıştır.

KAYNAKÇA

- Dinler Z. (2000), İktisada Giriş, Ekin Kitabevi, Bursa. Nemli A. (1990), Kamu Maliyesine Giriş, Filiz Kitabevi, İstanbul. Turhan S. (1998), Vergi Teorisi ve Politikası, Filiz Kitabevi, İstanbul. Anastassiou T. ve Dritsaki C. (2005),
- “Tax Revenues and Economic Growth: An Empirical Investigation for Greece Using Causality Analysis”, Journal of Social Sciences (2), ss. 99-104 ,<
<http://www.scipub.us/fulltext/jss/jss1299-104.pdf>> Dickey D. ve Fuller W. A. (1981),
- “Likelihood Ratio Statistics For Autogressive Time Series with a Unit Root” Econometrica, 49, 1052-72. Engen E. M. ve Skinner J. (1996),
- “Taxation and Economic Growth”, NBER Working Paper No 5826, Engle R.F. ve Granger C.W.J (1987),
- “Co-integration and Error-correction: Representation, Estimation and Testing”, Econometrica, 251-276. Granger, C.W.J. (1969),
- “Investigating Casual Relations by Econometric Models and Cross-Spectral Methods”, Econometrica, Vol. 137, 424 -438. King R.G. ve Rebelo S. (1990),
- “Pulic Policy and Economic Growth: Devolving Neoclassical Implications”, Journal of Political Economy 98:5, ss126- 150. Razin A. ve Yuen C. W. (1995)
- , “Capital Income Taxation and Long Run Growth: New Perspectives”, NBER Working Paper No 5028
- Adrian, C. ve Darnell, A. (1990), Dictionary of Econometrics, England: Edward Elgar Publications. Anastassiou, T. ve Dritsaki C. (2005),
- “Tax Revenues and Economic Growth: An Empirical Investigation for Greece Using Causality Analysis”, Journal of Social Sciences, 1 (2), 99-104.
- Ataç, Beyhan vd. (2004), Maliye Politikası, Anadolu Üniversitesi Yayınları No: 1580, Eskişehir.
- Barışık, S. ve Kesikoğlu, F. (2006), “Türkiye’de Bütçe Açıklarının Temel Makroekonomik Değişkenler Üzerine Etkisi (1987-2003 VAR, Etki-Tepki Analizi, Varyans Ayrıştırması)”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 64 (4), 59-82. Barro, R. J. (1996), “Institutions and Growth: An Introductory Essay”, Journal of Economic Growth, 1. Bilgili, Faik vd. (2007),
- “Büyüme, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yurtiçi Yatırımlar Arasındaki Etkileşim”, Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23 (2), 127-152.
- Durkaya, M. ve Ceylan, S. (2006), “Vergi Gelirleri ve Ekonomik Büyüme”, Maliye Dergisi, 150, 79-89. Enders, W. (1995),
- Applied Econometric Time Series, Iowa State University, John Wiley and Sons Inc. Engen, E. M. ve Skinner, J. (1996),
- “Taxation and Economic Growth”, National Tax Journal, 49 (4), 617-642. Franses, P. H. ve McAleer, M. (1998)

“Cointegration Analysis of Seasonal Time Series”, Journal of Economic Surveys, 12 (5), 651-678. Johansen S. ve Juselius, K. (1990),

“Maximum Likelihood Estimation and Inference On Cointegration with Applications to Demand for Money”, Oxford Bulletin of Economics and Statistics, 52 (2), 169-210.

Günaydın, İhsan (2004), “Vergi – Harcama Tartışması: Türkiye Örneği”, Doğu Üniversitesi Dergisi, 5 (2): 163-181. Keating, J.W. (1990), “Identifying VAR Models Under Rational Expectations”, Journal of Monetary Economics, 25, 453 - 476. Kibritcioğlu, A. (1998),

“İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri”, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, Cilt: 53, No: 1-4, . Kneller, R. (1999),

“Fiscal Policy and Growth: Evidence from OECD Countries”, Journal of Public Economics, 74, 171 – 190. Koch, S. F. vd. (2005

), “Economic Growth and The Structure of Taxes in South Africa: 1960 – 2002”, South African Journal of Economics, 73 (2), 190-210

TRANSFER HARCAMALARI VE EKONOMİK BÜYÜME İLİŞKİSİ: TÜRKİYE ÖRNEĞİ

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü
Funda YİĞİT

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, 2000-2017 dönemi arasında Türkiye’de Analitik Bütçe kapsamında; cari transferler, sermaye transferi ve faiz giderlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkilerini test etmektir. Çalışma da Johansen-Juselius Eş Bütünleşme ve Granger Nedensellik Analizi kullanılmıştır. Transfer harcamaları ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemli ilişki vardır. Granger nedensellik testi sonuçlarına göre; cari transferlerden ekonomik büyümeye doğru çift yönlü, sermaye transferlerinden ekonomik büyümeye doğru ise tek yönlü bir nedensellik ilişkisi test edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Ekonomik Büyüme, Nedensellik, Transfer Harcamaları

ABSTRACT

The purpose of this study, among the 2000-2017 period covered by the Analytical Budget in Turkey; current transfers, capital transfer and interest expenses to test the effects of economic growth. Johansen-Juselius Co-integration and Granger Causality Analysis was used in the study. There is a long-term relationship between transfer expenditures and economic growth. According to Granger causality test; A one-way causality relationship from current transfers to economic growth and from capital transfers to economic growth has been tested.

Keywords: Causality, Economic Growth, Transfer Expenditures

1. GİRİŞ

Ekonomik büyüme genelde transfer harcamalarının birincil amacından olmayıp, bu harcamaların büyüme üzerindeki etkileri hususunda ise görüş farklılıkları vardır.

Çalışmada transfer harcamaları tanımından, sınıflandırılmasından, bütçe sistemi içerisinde transfer harcama kalemlerinden son olarak da ekonomik büyümeden bahsedilmiştir.

Geliri düşük kişilere yapılan transfer harcamalarının tüketime dönüşme olasılığı yüksektir. Transfer harcamaları bu şekilde genişletici maliye politikasını desteklemektedir. Gelişmekte olan Türkiye gibi ülkeler açısından transfer harcamalarının etkileri önem arz eden bir konudur.

2. TRANSFER HARCAMALARI KAVRAMI

Transfer harcaması literatüre 20. yüzyılın ortalarına doğru girmiş bir kavramdır. Ünlü iktisatçı A.C.Pigou bu kavramı ortaya atan kişidir. Pigou, devlet güvenliğini tekrardan kazanma harcamaları olarak dile getirmiştir Pigou(1947).

Richard Musgrave, transfer harcamalarını, “şimdi üretilmekte olan, mal ve hizmet satın alımında kullanılmayan, buna karşılık mevcut ekonomik varlıkların veya malların satın alımında kullanılan ödemeler” şeklinde tanımlamıştır Musgrave(1987).

Transfer harcamaları bir başka tanımlamayla; milli gelirden değişiklik meydana getirmeyip yalnızca satın alma gücünün özel kişiler ve sosyal birimler arasında karşılıksız olarak yer değiştirmesine neden olan harcamalardır. Sosyal amaçlı yardımlar, devlet borç faizleri, iktisadi amaçlı yardımlar, sübvansiyonlar vb. transfer harcamalarına örnek olarak verilebilir (Kalaycı, 2016).

Sosyal olarak toplumun güçlü bir şekilde ayakta kalması amacıyla yapılmakta olan transfer harcamaları topluma destek olma gayesi gütmektedir. Üretim, tüketim ve birikime etkileri olan transfer harcamaları, bir malın satın alınması karşılığında olabileceği gibi karşılıksız olarak da yapılabilmektedir (Akdoğan, 1993).

Bir gelişmişlik göstergesi olarak gelişmiş ülkelerde transfer harcamalarının kamu harcamaları içindeki payı artmaktadır (Ataç ve Ataç, 1992).

2.1. Transfer Harcamalarının Sınıflandırılması

Transfer harcamalarını Brochier ve Tabatoni' ye göre üç kategori altında sınıflandırmak mümkündür:

2.1.1. Dolaylı Transfer Harcamaları - Dolaysız Transfer Harcamaları

Kişilerin gelirlerini doğrudan arttırmaya yönelik yapılan transfer harcamaları dolaysız transfer harcamaları olarak nitelendirilmektedir. Borç faiz ödemeleri, maluliyet aylıkları, öğrenci bursları örnek olarak verilebilir.

Dolaylı transfer harcamalarıysa iktisadi gayeyle yapılan ve üretici, tüketicilerin gelirlerinde artışı amaçlayan harcamalardır. İktisadi sübvansiyonlar ve vergi iadeleri dolaylı transferlere örnek olarak verilebilmektedir. Tüketici için mal ve hizmet fiyatlarını düşürmeyi veya üretici gelirlerini artırmayı hedef alan bu harcamalar negatif vergilemeye eşdeğerdir (Brochier ve Tabatoni, 1971). Negatif vergileme, devletin kişi veya kuruluşlara sosyal veya ekonomik amaçlarla yaptığı karşılıksız ödemelerdir.

2.1.2. Gelir ve Sermaye Transferi Harcamaları

Gelir transferleri, gelirin farklı ihtiyaç sahipleri arasında el değiştirmesi şeklinde düşünülebilir. Gelir transferine örnek emekli maaşlarıdır (Nadaroğlu, 1998).

Gelir transferleri sosyal amaçlıdır. Sosyal amaçlı transfer harcamalarının asıl işlevi gelir dağılımını yeniden sağlamaktır. Bu amaçla devlet, fakir ya da muhtaç kesimlere vergileme yoluyla topladığı kaynakların bir kısmını transfer etmektedir. Ayrıca, fakir kişiler transfer ödemeleri şeklinde sadece direkt mali yardım elde etmemekte, aynı zamanda zengin kişilerden alınan vergilerle finanse edilen kamu mallarını da tüketmektedirler (Begg, Fisher, Dornbusch, 1997).

Sermaye transferleri, mevcut sermayenin el değiştirmesidir. Örneğin, savaş sonunda mağlup devletlerin galip devletlere ödemek zorunda kaldıkları savaş tazminatları. Sermaye transferinde, kalıcı ekonomik yatırımları teşvik edebilecek transferler anlaşılmaktadır (Kalaycı, 2016).

2.1.3. Üretken Olan Transfer Harcamaları - Üretken Olmayan Transfer Harcamaları

Üretimde yeni değer yaratmak hedefiyle yapılan transfer harcamaları üretken transfer harcamaları olarak tanımlanır. Örnek olarak iktisadi sübvansiyonlar verilebilir.

Sosyal amaçlı transfer harcamalarının ise üretken olmadığı kabul edilmektedir. Çünkü bu tür harcamaların üretim üzerinde doğrudan etkilerinin olmadığı kabul edilmektedir. Ancak, bu tür harcamalar sonuçta milli ekonomide talebi arttırıcı etkilerde bulduklarından dolayı, uzun vadede milli geliri arttırdıkları da ifade edilmektedir (Özen, 2002).

Bu sınıflandırmada, hangi giderin verimli hangisinin verimsiz olduğunu tespit etmek ve kesin olarak ayırmak güçtür. Kısa zamanda verimli görünen gider, uzayan zamanda verimsiz hâl alabilir. Verimsiz olduğu düşünülen bir harcama, farklı üretim alanlarının verimli çalışmasına yol açabilir. Uzay araştırmaları alanında yapılan çalışmalar gibi (Özbilen, 2010).

2.2. Türkiye’de Bütçe Sistemi İçinde Yer Alan Transfer Harcaması Kalemleri

1950-1963 döneminde, cari ve yatırım harcamaları olarak ayırma tabi tutulan kamu harcamaları, 1964 Mali Yılı Bütçesi’nde cari, yatırım, sermaye teşkili ve transfer harcamaları olarak sınıflandırılmaya tabi tutulmuştur. Bu doğrultuda harcama kalemlerinin gerçek miktarlarda gösterilmesi sağlanmıştır. (Öner, 1993).

Transfer harcamaları, karşılıksız ve gayrisafi milli hasılaya etkisi dolaylıdır. Gelirin tekrardan dağıtılması aşamasında devletin uyguladığı önemli bir konudur (Çopkur, 1995). Bu harcamalar ülkemizde merkezi yönetim bütçesinde yer almaktadır.

2.2.1. Program Bütçe Sistemi’ne Göre

Bu bütçe sistemi içinde sınıflandırılan transfer harcama kalemleri şöyledir:

- Kamulaştırma ve Bina Satın Alımları
- Kurumlara Katılma Payları ve Sermaye Teşkilleri
- İktisadi Transferler ve Yardımlar
- Mali Transferler
- Sosyal Transferler
- Borç Ödemeleri

- Fon Ödemeleri

2.2.2. Analitik Bütçe Sınıflandırmasına Göre

Program bütçe uygulamasının yetersiz kalması sebebiyle farklı bütçe sınıflandırılmasına gereksinim duyulmuş olması 2004 yılında Analitik Bütçe Sınıflandırması (ABS)' na geçilmesini sağlamıştır (Kalaycı, 2016).

ABS'ye göre transfer harcamaları aşağıdaki gibidir.

i)Faiz Giderleri

Faiz, belirli bir zaman işletilmek üzere ödünç alınan paranın kullanımına karşılık olarak yapılan ödemedir.

ii)Cari Transferler

Sermaye birikimi amaçlamayan, karşılıksız ödemelerdir. Cari transferleri aşağıdaki bölümlerde ayrı ayrı incelemek mümkündür:

- Görev Zararları
- Hazine Yardımları
- Kâr Amacı Gütmeyen Kuruluşlara Yapılan Transferler
- Hane Halkına Yapılan Transferler
- Tarımsal Destekleme
- Hane Halkına Yapılan Diğer Transferler
- Sosyal Amaçlı Transferler
- Yurtdışına Yapılan Transferler
- Gelirden Ayrılan Paylar

iii)Sermaye Transferleri

Bütçe dışına sermaye birikimi amaçlayan, karşılıksız ödemelerdir. Sermaye transferleri ikiye ayrılmaktadır:

- Yurtiçi Sermaye Transferleri
- Yurtdışı Sermaye Transferleri

3.EKONOMİK BÜYÜME

Günümüzde ülkelerin önemli hedeflerinden ekonomik büyüme olgusu ekonomi alanında en çok araştırılan ve önemle üzerinde durulan konulardan biri haline gelmiştir.

Ekonomik açıdan geri kalmış ülkelerin hızlı gelişme isteği devleti toplumun yoğun talebiyle karşı karşıya bırakmış ve bu konuya duyulan ilgiyi arttırmıştır (Peterson, 1994).

Ekonomik büyüme, kişi başına reel gelirdeki artışlar şeklinde tanımlanmaktadır (Gould, 1972). Fakat bu artışlar uzun vadede ülkenin üretim potansiyelinin genişlemesiyle meydana gelebileceğinden dolayı ekonomik büyüme bir uzun dönem olgusudur (Özmen, 2010). Ekonomik büyümenin temel belirleyicileri olarak;

- Kaliteli emek ve miktarı,
- Kaliteli doğal kaynak ve miktarı,
- Kaliteli reel sermaye ve miktarı,
- Teknolojik olarak gösterilen başarı sayılabilir (Peterson, 1994) sayılmıştır.

Tam manasıyla ekonomik büyümenin sağlanabilmesi için, gelir artışı yalnız başına yeterli olmamaktadır. Bununla beraber sosyolojik, teknolojik ve politik faktörlerin de dikkate alınması gerekmektedir (Tüylüoğlu, 1995).

3.LİTERATÜR TARAMASI

Akbulut (2013), transfer harcamalarının gelir düzeyi düşük ülkelerde pozitif, anlamlı; gelir düzeyi yüksek ülkelerde ise anlamsız olduğu gözlenmiştir.

Kaya (2006), 1964-2004 dönemi kamu harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi test edilmiştir. Bu harcamalar ekonomik ayrıma tabi tutulduğunda ise en büyük payın transfer harcamalarında olduğu gözlenmiştir.

Özdemir Özcan (1999), 1962-1997 dönemi Türkiye’de kamu harcamaları analizinde transfer harcamalarından olan borç faizlerinin ağırlıkta olduğu gözlenmiştir.

Yüksel ve Songur (2011), 1980-2010 dönemi kamu harcamalarının bileşenleri ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki test edilmiş ve transfer harcamaları içerisinde bulunan faiz ödemeleri ve ekonomik büyüme arasında uzun dönemde ilişki olmadığı gözlenmiştir.

Kalaycı (2016), transfer harcamalarının ekonomik büyüme üzerindeki etkisi incelenerek transfer harcamalarının gayrisafi yurtiçi hasılaya oranı arasında birincil dereceden bir ilişki bulunmadığı gözlenmiştir.

4.EKONOMİK MODEL VE METODOLOJİ

Tablo1:Değişkenler

BUYUME	büyüme oranı (%)
CARI	cari transferler/gsyh (%)
FAIZ	faiz giderleri/gsyh (%)
SERMAYE	sermaye transferi/gsyh (%)

Çalışmadaki veriler Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü göstergelerinden alınmıştır.

4.1. ADF Birim Kök Analizi

Zaman serilerinde durağan olmayan serilerle çalışıldığında elde ettiğimiz sonuçlar pek sağlıklı olmayacaktır.Durağanlık sorununu ortadan kaldırmak için Dickey-Fuller Testi, Phillips-Perron, Kwiatowski-Phillips-Schmidt-Shin gibi birim kök testleri geliştirilmiştir.Çalışmada Dickey-Fuller tarafından geliştirilmiş birim kök testi kullanılıp, durağanlık ADF testiyle incelenmiştir.

$$Y_t = Y_{t-1} + u_t \quad (1)$$

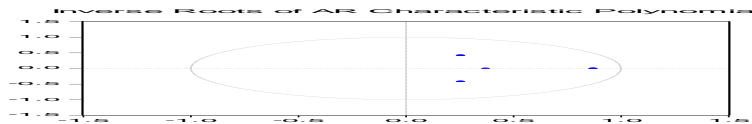
Y_{t-1} 'in katsayısı 1'e eşit ise seri durağan olmamaktadır.

$$Y_t = pY_{t-1} + u_t \quad (2)$$

$p=1$ ise seri durağandır.

4.2. Johansen-Juselies Eş Bütünleşme Analizi

Seriler arasında uzun dönem ilişkisini inceleyen bir analiz yöntemidir.

$$\Delta u_{2t} = \beta_1 u_{2t-1} + \sum_{i=1}^p a_{1i} \Delta u_{2t-1} + \varepsilon_{2t} \quad (4)$$

$\Delta=0$ durumunda değişkenler arasında eş bütünleşme yok, tersi halindeyse var anlamındadır.

4.3. Granger Nedensellik Analizi

Değişkenler arasında ilişkinin yönünü belirlemek için Granger tarafından geliştirilen nedensellik testine başvurulacaktır.

$$X_t = \sum_{i=1}^m X_{t-i} + \sum_{i=1}^m b_j Y_{t-1} + \varepsilon_1 \quad (5)$$

$$Y_t = \sum_{i=1}^m c_{j-i} X_{t-j} + \sum_{i=1}^m b_j Y_{t-i} + \varepsilon_2 \quad (6)$$

Granger analizi; (3) ve (4) eşitliklerinde bulunan hata terimlerinden önce yeralan bağımsız değişkenlerin gecikmeli katsayılarının sıfıra eşit olup olmamasının test edilmesine dayanmaktadır. Nedenselliğin tek veya çift yönlü olduğu belirlenmektedir.

5.BULGULAR

Tablo2:ADF Birim Kök Testi Sonuçları

Değişkenler	Sabit ve Trendli I(0)		Sabit ve Trendli I(1)	
	t-stat.	Prob.	t-stat.	Prob.
BUYUME	-3.2023	0.1188	-6.4348	0.0005***
CARI	-2.3362	0.3939	-4.6029	0.0112**
FAIZ	-3.0182	0.1575	-8.8373	0.0000***
SERMAYE	-1.4137	0.8156	-3.7086	0.0521*

***,**, * sırasıyla değişkenlerin %1, %5, %10 önem düzeyinde durağan olduğunu göstermektedir.

Tablo3: Otokolerasyon LM Testi Sonuçları

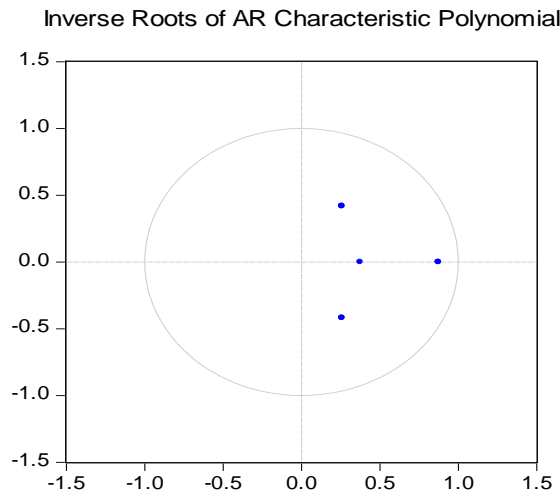
Lags	LM-Stat	Prob
1	25.28761	0.6490
2	15.69443	0.4745
3	5.073318	0.9954
4	13.02698	0.6708
5	11.37520	0.7858
6	17.14180	0.3765
7	26.43420	0.4820
8	11.17222	0.7987
9	6.828532	0.9764
10	7.012362	0.9730
11	6.522715	0.9814
12	4.662723	0.9972

12 gecikmeye kadar %5 anlamlılık düzeyinde otokolerasyonun olmadığı anlaşılmıştır.

Tablo4: White Değişen Varyans Testi Sonucu

White Değişen Varyans Testi		
Chi-sq	df	Prob.
83.71236	80	0.3663

Görüldüğü üzere değişen varyans sorunu olmadığı görülmektedir.

Şekil1:AR Karekteristik Polinomun Ters Köklerinin Birim Çember Konumu

Görüldüğü üzere modelin durağanlık açısından sorun taşımadığı görülmektedir.

Tablo5:Johansen-Juselius Eş Bütünleşme Testi Sonuçları

Eigenvalue		İz İstatistiği	0.05 Critical Value	Prob.**	Mak. ÖzDeğer İstatistiği	0.05 Critical Value	Prob.**
None *	0.979175	112.7936	54.07904	0.000***	61.94532	28.58808	0.000***
At most 1 *	0.777332	50.84826	35.19275	0.000***	24.03319	22.29962	0.028**
At most 2 *	0.711343	26.81507	20.26184	0.005***	19.88026	15.89210	0.011**
At most 3	0.351716	6.934810	9.164546	0.1299	6.934810	9.164546	0.1299

Değişkenler arasında ko-entegrasyon ilişkisi olduğu, uzun dönemde beraber hareket edildiği gözlenmektedir.

Tablo6:Granger Nedensellik Analizi

Pairwise Granger Causality Tests			
Date: 01/07/19 Time: 10:47			
Sample: 2000 2017			
Null Hypothesis:	Obs	F-Statistic	Prob.
FARKCARI does not Granger Cause FARKBUYUME FARKBUYUME does not Granger Cause FARKCARI	15	3.50974 6.97205	0.0700* 0.0127**
FARKFAIZ does not Granger Cause FARKBUYUME FARKBUYUME does not Granger Cause FARKFAIZ	15	0.05364 0.15348	0.9480 0.8597
FARKSERMAYE does not Granger Cause FARKBUYUME FARKBUYUME does not Granger Cause FARKSERMAYE	15	4.77219 1.28690	0.0351** 0.3182

*;%1 önem düzeyinde, **; %5 önem düzeyinde nedensellik olduğunu göstermektedir.

Cari transferler ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü nedensellik test edilmiştir. Sermaye transferlerinden ekonomik büyümeye ise tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

5. SONUÇ

Analiz sonucunda büyüme, cari transferler,sermaye transferi,faiz gideri arasında uzun dönemli ilişki tespit edilmiştir.Nedensellik analizi sonucunda ise cari transfer ve ekonomik büyüme arasında çift yönlü, sermaye transferi ile ekonomik büyüme arasında tek yönlü nedensellik tespit edilmiştir.

KAYNAKÇA

Akbulut, H.(2013).Transfer harcamaları ve büyüme ilişkisi:gelişmekte olan ülkeler için dinamik panel veri analizi.(Doktora Tezi).Hacettepe Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara.

Ayaydın,H&Barut,A.(2016).Petrol fiyatları,altın fiyatları ve hisse senedi getirisi ilişkisi.Balkan Sosyal Bilimler Dergisi,13-26.

Kalaycı,C.(2016). Türkiye’de transfer harcamalarının gelişimi ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Ordu Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ordu.

Kanca,O.C.(2011).Kamu harcamalarının ekonomik büyüme üzerine etkisi 1980-2008(ampirik bir analiz).Atatürk Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,75-92.

Kanca,O.C.(2012).Türkiye’de transfer harcamalarının salınımı ve politik gelişmeler.İ.Ü.Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi,25-59.

Kaya,E. (2006).Kamu harcamalarının büyüme üzerine etkileri. (Yüksek Lisans Tezi). Balıkesir Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,Balıkesir.

Kayalı,H.(2017).Türkiye’de kamu harcamaları ve kamu gelirlerinin ekonomik büyüme üzerindeki etkileri:2002 öncesi ve sonrası için karşılaştırmalı bir analiz.Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,İzmir.

Meriç,M.(2003).Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde transfer harcamalarının gelişimi.Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi,171-191.

Oktayer,N&Susam,N.(2008).Kamu harcamaları-Ekonomik büyüme ilişkisi:1970-2005 yılları Türkiye örneği.İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi,145-164.

Özcan,G.(2009).Türkiye’de kamu harcamalarının sosyal refah devleti anlayışı açısından değerlendirilmesi.(Yüksek Lisans Tezi).Dokuz Eylül Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,İzmir.

Özdemir Özcan,Ö. (1999). Kamu harcamaları ve Türkiye’de kamu harcamalarının analizi. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

Özen,A.(2003).Türkiye’de transfer harcamalarının gelişimi ve ekonomik etkilerinin değerlendirilmesi.Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,205-228.

Özmen,İ.(2010).Kamu harcamaları ve ekonomik büyüme arasındaki ilişki:Türkiye örneği (1980-2008).Selçuk Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya.

Öztürk,S.&Çınar,U.(2018).Kamu borçlanma ve ekonomik büyüme ilişkisi:Türkiye üzerine ampirik bir uygulama(1975-2016).Sosyal Bilimler Metinleri,66-79.

Öztürk,S.&Sezen,S.(2018).Ekonomik büyüme ve işsizlik arasındaki ilişkinin analizi:Türkiye örneği.Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,1-14.

Şit,M.&Karadağ,H.(2017).Türkiye ekonomisinde kamu harcamaları ekonomik büyüme ilişkisi:Toda Yamamoto nedensellik testi.Uluslararası Ticaret ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,33-41.

Songur,M.&Yüksel,C.(2011).Kamu harcamalarının bileşenleri ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki:ampirik bir analiz(1980-2010).Maliye Dergisi, 365-379.

Şen,A.&Bingöl,N.(2018).Sağlık harcamaları ve ekonomik büyüme ilişkisi.Akademik Yaklaşımlar Dergisi,89-106.

Taşkesti,R.(2006).Türkiye’de kamu transfer harcamalarının ekonomi içindeki yeri ve önemi:1995-2005.(Yüksek Lisans Tezi).Gazi Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,Ankara.

Tekpınar,T.(2013).Transfer harcamaları ve gelir dağılımı ilişkisi.İstanbul Üniversitesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü,İstanbul.

VERGİ HASILATI İLE TRANSFER HARCAMALARI ARASINDAKİ İLİŞKİ (1990 SONRASI TÜRKİYE ÖRNEĞİ)

Prof. Dr. Salih ÖZTÜRK

TNKÜ İİBF İktisat Bölümü
İsmail Taha ÇEYKEL

TNKÜ SBE İktisat ABD

ÖZET

Vergi, devletin özel ve tüzel kişilerden kamu harcamalarının finansmanını karşılamak veya ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmek amacıyla, cebri, nihai ve karşılıksız olarak istenen parasal yükümlülüklerdir. Devlet topladığı vergiler karşılığında vatandaşların şahsına doğrudan bir hizmet taahhüdünde bulunmamaktadır. Yani devlet sadece kamu harcamalarını finanse etmek için değil aynı zamanda ekonomik ve sosyal hayata müdahale edebilmek için vergi toplamaktadır. Transfer harcamaları ise devletin hiçbir üretim faktörünü devreye sokmadan yaptığı ve sadece gelirin el değiştirmesini sağladığı harcamalardır. Serbest piyasanın korunduğu ancak devletin toplum çıkarlarını ve sosyal faydayı yükseltmek amacıyla piyasaya müdahale ettiği sistem sosyal devlet sistemidir. Devletin, piyasayı yönlendirebilmek için en sık kullandığı yöntem ise transfer harcamalarının yönlendirilmesidir. Bu çalışmada Türkiye’de 1991-2016 yıllarında vergi hasılatı ile transfer harcamaları arasındaki ilişki nedensellik analizi yardımı ile araştırılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Vergi, Vergi Hasılatı, Transfer Harcamaları

ABSTRACT

The tax is the monetary obligations required by the state to meet the financing of public expenditures from private and legal persons or to intervene in economic and social life. The state does not commit a direct service to the citizens in return for the taxes it collects. In other words, the state collects taxes not only to finance public expenditures but also to intervene in economic and social life. Transfer expenditures are the expenditures that the government does without activating any production factor and only allows the income to change hands. The system in which the free market is protected but the state intervenes in the market to raise social interests and social benefits is the social state system. The most frequent method used by the state to direct the market is the transfer of the transfer expenditures. In this study it was investigated by Turkey in the 1991-2016 year in tax revenue with the help of causality relationship between transfer spending.

Keywords: Tax, Tax Revenue, Transfer Expenditures

1.GİRİŞ

İnsan, varoluşunda bu yana diğer insanlarla bir arada yaşamayı tercih etmiştir. İnsan, hayatta kalabilmek adına yiyecek, giyecek ve konaklama gibi zaruri ihtiyaçların yanı sıra güvenlik, kişisel tatmin ve estetik kaygısı içeren diğer ihtiyaçlarını da karşılamaya gayret etmiştir. Ancak insanın tek başına tüm ihtiyaçlarını karşılayamayacağı bir gerçektir. İşte bu ihtiyaçların asgari düzeyde karşılanabileceği konfor alanının oluşturulabilmesi için her zaman toplu yaşam tercih edilmiştir. İnsan nasıl toplu yaşamak zorunda ise toplum da kendini sınırlayacak bir yapıya, kurallar bütününe tabi olmak zorundadır. Toplu yaşamda sınırların çizilmesi ihtiyacının kaçınılmaz sonucu olarak ise devlet organizması karşımıza çıkmaktadır.

Devletin yapısı ve görevleri, tarihsel süreç içerisinde insan ihtiyaçlarına paralel olarak değişiklik göstermiştir. İlk zamanlarda güvenlik için gerekli bir kavram olarak karşımıza çıkan devlet, zamanla toplumsal ve ekonomik hayata bizzat müdahale eden aktif bir kavrama dönüşmüştür. Bu dönüşümlerin son hali ise 19. Yüzyılda sosyal refah devleti kavramı ile kendisini göstermiştir. Sosyal refah devleti anlayışında toplumsal refahın en üst düzeye çıkarılması amaçlanmakta, düşük gelir gruplarında yer alan kişilerin korunması hedeflenmektedir. Sosyal refah devletinin amaçlarına ulaşmasındaki en temel faaliyetleri ise devletin transfer harcamalarıdır.

Bu çalışmada Türkiye’de devletin ana gelir unsuru olan vergi gelirleri ile transfer harcamaları arasındaki ilişki incelenmiştir. Transfer harcamalarının bileşenleri açıklanmış ve 1991-2016 yılları arasındaki vergi hasılatı ile transfer harcamaları verileri analiz edilmiştir. Vergi hasılatı ile transfer harcamaları arasındaki nedensellik ilişkisi araştırılmıştır.

2. VERGİ

Vergi en basit tanımı ile devletin fonksiyonlarını icra edebilmek için gerçekleştirdiği kamu harcamalarının, ilgili ülke vatandaşlarından ve kurumlarından hukuki cebir altında, karşılıksız ve nihai olarak topladığı parasal kıymetlerdir (Erdoğan, 2012).

Kamu gelirlerinin neredeyse tamamını oluşturan verginin, temel fonksiyonu kamu harcamalarının finansmanıdır. Ancak verginin tanımını ve fonksiyonunu bu bağlamda sınırlamak doğru olmayacaktır. Zira 1929 ekonomik buhranından sonra Keynesyen iktisat anlayışı çerçevesinde gelişen modern maliye anlayışı ile birlikte bir maliye politikası aracı olarak değerlendirilen vergi, ekonomik ve sosyal hayata müdahale etmek noktasında oldukça önemli bir konumdadır (Kibritçioğlu, 1998).

Vergi, enflasyon, büyüme, istihdam, yatırım gibi makroekonomik göstergeler üzerinde çeşitli etkiler doğurmakla beraber gelir dağılımını gibi sosyal göstergeleri de yakından etkilemektedir. Bir ülkedeki vergi sisteminin yapısı o ülkenin gelişmişliği açısından önemli veriler sunmaktadır (Mucuk & Alptekin, 2008).

2.1.1. Türkiye’de Vergi Gelirleri

1990’lı yıllar Türkiye ekonomisi için kayıp yıllar olarak adlandırılabilir. Enflasyon rakamlarının yüksekliği, kayıt dışı ekonominin büyüklüğü gibi olumsuz durumların yanı sıra ekonomik anlayışın değişmesiyle uluslar arası sermaye hareketlerine açık hale gelen Türkiye pazarı bu anlayış değişikliğine adapte olmakta güçlük çekmekteydi. Kamu gelirlerinin azlığının yanı sıra devlet borçlanma maliyetlerinin de artması devletin faiz ödemelerinin şişmesine ve kamu harcamalarının kamu gelirlerinin çok üzerine çıkmasına neden olmuştur (Doğan, 2007).

Türkiye’de vergi gelirleri, Maliye Bakanlığı verilerine sürekli bir artış göstermektedir (T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü). Ancak bu veriler içerisinde enflasyonu da barındırdığı için bir başka veriye oranlanarak değerlendirme yapmak sağlıklı olacaktır. Çalışmanın bu bölümünde kıyaslama yapabilmek adına GSYH içerisindeki vergi geliri yüzdeleri dikkate alınarak değerlendirme yapılacaktır.

Tablo 1 : Vergi Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Payı (%)

Vergi Gelirlerinin GSYH İçerisindeki Payı (%)					
Yıl	%	Yıl	%	Yıl	%
1991	12,4	2000	21,1	2009	18,5
1992	12,83	2001	19	2010	19,67
1993	13,23	2002	17,6	2011	20,05
1994	15,12	2003	18,7	2012	19,94
1995	13,8	2004	18,1	2013	20,02
1996	14,98	2005	18,6	2014	19,24
1997	16,14	2006	18,8	2015	19,44
1998	17,24	2007	18,6	2016	19,71
1999	18,91	2008	18,2		

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

Tablo 1’de vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payının yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Tablonun ilk yılı olan 1991 yılından 1994 yılına kadar vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payı düzenli bir şekilde artmıştır. Ancak 1994 yılında Türkiye ekonomisi kaynağı bütçe açıkları olan bir kriz ortamına sürüklenmiş, bu kriz sonrası vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payı %15,12’den %13,8’e gerilemiştir. Bu gerilemenin altında yatırım harcamalarının gerilemesi yatmaktadır (Oyan, 1995).

1994 krizinden sonra 2000 yılına kadar vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payı yine düzenli bir artış içerisinde görünürken, Kasım 2000 yılında yaşanan ekonomik kriz ile birlikte yine ciddi bir düşüş yaşanmıştır. Yaşanan bu düşüş sonrasındaki 15 yıllık süreçte vergi gelirlerinin GSYH içerisindeki payının kriz öncesi düzeyine erişemediği ancak yukarı yönlü hareketini sürdürdüğü görülmektedir. Bu yukarı yönlü harekette önemli bir rol oynayan vergi türü ise Özel Tüketim Vergisi olmuştur. 2002 yılında yürürlüğe giren ÖTV yüksek hasılat düzeyi ile vergi gelirlerine önemli katkı sağlamıştır (Merter, Acar, & Arslan, 2007).

2.2. Transfer Harcamaları

Transfer harcaması tanımını ilk kez dile getiren A.C. Pigou’ya göre milli gelir hesaplarına etki etmeyen, satın alma gücünün bireyler arasında el değiştirmesi suretiyle devlet tarafından gerçekleştirilen karşılıksız harcamalardır (Meriç, 2003).

Transfer harcamaları, farklı biçimlerde sınıflandırılabilir. Şekil yönünden sınıflandırmada, birey yada sosyal grupların satın alma güçlerinin doğrudan doğruya artırılması dolaysız transfer harcaması olarak adlandırılırken, bireylerin tüketecekleri mal ve hizmetlerin fiyatının devlet eliyle azaltılması gibi dolaylı gelir artışları ise dolaylı transfer harcamaları olarak adlandırılır. Bir diğer şekilsel sınıflandırmada ise yapılan transfer harcamasının üretim üzerindeki etkisinin olup olmadığına dikkat edilir. Üretim üzerinde olumlu etki sağlayan harcamalar verimli transfer harcaması olarak adlandırılır. Genel anlamda iktisadi transferler verimli, sosyal transferler ise verimsiz olarak değerlendirilmektedir (Türk, 1999).

Transfer harcamaları, barındırdığı özellikler gereği milli gelir hesaplarını direkt etkilemese de satın alma gücünün el değiştirmesi sonucu harcama eğilimi yüksek grupların gelirlerinde bir artışa neden olduğu için dolaylı olarak GSYH hesaplarını etkilediği söylenebilir.

Transfer harcamaları içerisinde devlet borçlanması bir karşılığı olarak verilen faiz giderleri önemli bir yer tutmaktadır. Öyle ki 2004 yılında ekonomik sınıflandırmaya göre konsolide bütçe içerisindeki faiz harcamalarının payı %40,1 olarak gerçekleşmiştir.

2.2.1 Türkiye’de Transfer Harcamaları

2016 yılında, Türkiye ekonomisindeki transfer harcamalarının rakamsal büyüklüğü 320 milyar Türk Lirasını aşmıştır. Bu rakamsal büyüklük devlet anlayışının tahlili açısından oldukça önemli önemlidir. Ancak daha da önemlisi bu büyüklüğün dağılımıdır. Zira en alt gelir düzeyinde yer alan kişilerin satın alma gücünün artırma hedefine sahip olan sosyal devlet anlayışı, devlet borç faizi ödemelerinin yüksekliği sebebiyle sermaye sahibi yüksek gelir gruplarına gelir transferine neden olmaktadır. Bu durum sosyal devlet anlayışının görüşlerine taban tabana zıttır. Ülkemizde 2000’li yıllara kadar sürekli bir yükseliş içerisinde olan faiz ödemeleri 2001 yılı ile birlikte düşüş eğilimine girmiştir. 2000’li yılların başında faiz harcamalarının GSYH içerisindeki payı %10 seviyesinin üzerinde seyrederken 2016 yılında bu oran %1,94 olarak gerçekleşmiştir. Bu azalış transfer harcamalarının kompozisyonunda önemli bir veridir (T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü).

Tablo 2: Transfer Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)

Transfer Harcamalarının GSYH İçerisindeki Payı (%)					
Yıl	%	Yıl	%	Yıl	%
1991	8,31	2000	24,37	2009	19,1
1992	7,09	2001	26,1	2010	17,96
1993	11,38	2002	24,1	2011	16,78
1994	12,3	2003	22,7	2012	17,61
1995	12,41	2004	19,5	2013	15,81
1996	16,15	2005	16,7	2014	15,2
1997	15,72	2006	15,9	2015	14,91
1998	17,61	2007	15,6	2016	15,41
1999	22,18	2008	15,5		

Kaynak: T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü

Tablo 2’de transfer harcamalarının GSYH içerisindeki payının yıllara göre dağılımı yer almaktadır. Tablo verileri incelendiğinde, 1993 yılı ile birlikte GSYH içerisindeki transfer harcamalarının payının ciddi bir sıçrama yaptığı görülmektedir. Bu sıçramanın en büyük nedeni bu dönemde yaşanan ekonomik krizden dolayı devlet borçlarının artması dolayısıyla borç faizi ödemelerinin artmasıdır (Arısoy, 2005).

1993 yılı ile birlikte, kamu harcamalarının büyük bir kısmını faiz ödemeleri sebebiyle transfer harcamalarının oluşturması, devlete borç verebilecek yapıda olan sermaye kesimine para transferini doğurmuştur. Bu durum gelir dağılımında adaleti uygun değer seviyesinden uzaklaştırmış, aynı zamanda faiz kazancı ile para kazanan sermaye kesiminin, yatırım eğilimini azaltmıştır (Kargı & Özügürlü, 2007).

Tablo 2’de 2000’li yıllarla birlikte transfer harcamalarının GSYH içerisindeki payının düşüşe geçtiği görülecektir. Bu düşüşün en büyük nedeni, kriz ortamından sıyrılmak amacıyla uygulanan sıkı maliye politikası ile birlikte sağlanan kamu mali disiplindir. Uygulanan politikalar ile birlikte kamu borç stokunda önemli bir düşüş sağlanmış, dolayısıyla kamu borç faizi ödemeleri de azalmıştır (Gürdal, 2008).

2000’li yıllarda uygulanan sıkı maliye politikasının transfer harcamaları üzerindeki bir diğer etkisi de piyasada oluşan güven ortamı sonucu faizlerin düşmesi ve devletin daha düşük faizde borçlanabilmesi sonucu kamu borç faizi ödemelerinin azalmasıdır (9. Kalkınma Planı, 2006).

3. BULGULAR

Türkiye’de vergi hasılatı ile transfer harcamaları arasındaki ilişki ve ilişkinin yönünün araştırıldığı bu analizde 1991-2016 yılları T.C. Maliye Bakanlığı, Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü bütçe verileri kullanılmıştır.

Türkiye’de vergi hasılatı ile transfer harcamaları arasındaki ilişki test edilirken önce durağanlık analizi yapılmıştır. Elde edilen değerler Mackannon Test İstatistiği verileri ile karşılaştırılmış ve Mackannon t istatistiklerinden düşük değerde olduğu tespit edilmiştir. Bu istatistik sonucunda vergi hasılatı ile transfer harcamaları veri setlerinin düzeyde durağan olmadığı anlaşılmıştır. Bu sebeple ilgili veri setleri, düzeyde durağan hale getirilmek için birinci farkları alınmıştır. Birinci dereceden fark alındığında değişkenler düzeyde durağan hale gelmiştir.

Tablo 3: Johansen Test Sonuçları

İz İstatistiği				Maksimum	Öz	değer
Hypothesized	Eigenvalue	Trace	Critical	Max-Eigen	Critical	
		Statistic	Value	Statistic	Value	
r=0	0.7440	17.5872	15.4947	12.2665	14.2646	
r≤1	0.4463	5.3207	3.8414	5.30207	3.8414	

Eigenvalue
(İz) ve Max-
eigen
Statistic
(maksimum
öz değer
istatistikleri)
değerleri iki

değişken arasında eş bütünleşik ilişki bulunmadığını belirten sıfır hipotezinin reddedildiğini alternatif hipotezin ise kabul edildiğini göstermektedir. Bu durum Türkiye’de uzun dönemde vergi hasılatı ile transfer harcamaları arasında bir ilişki olduğunu göstermektedir. Bu ilişkinin yönü Granger Nedensellik Analizi sonuçlarında, vergi hasılatından, transfer harcamalarına bir nedensellik bulunamazken, transfer harcamalarından vergi hasılatına doğru tek yönlü bir nedensellik bulunmuştur.

KAYNAKÇA

Arısoy, İ. (2005). agner ve Keynes Hipotezleri Çerçevesinde Türkiye’de Kamu Harcamaları ve Ekonomik Büyüme İlişkisi. Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, , 74-76.

Doğan, S. (2007). 1990 Sonrasında Türkiye’de Kamu Kesimi Açıkları ve Finansmanı. Türkiye Ekonomisi. içinde Konya: Çizgi Kitapevi.

Erdoğan, E. (2012). Vergi Gelirleri ile Ekonomik Büyüme Arasındaki Nedensellik İlişkisi: Türkiye Örneği (1998-2011 Dönemi). Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü İktisat Anabilim Dalı.

Gürdal, T. (2008). Türkiye’de Faiz Dışı Fazla ve Borçların Sürdürülebilirliği (1975-2007 Dönemi). Afyon Kocatepe Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi .

Kargı, V., & Özüğurlu, H. Y. (2007). Türkiye’de Küreselleşmenin Vergi Politikaları Üzerine Etkileri: 1980-2005 Dönemi. Celal Bayar Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Yönetim ve Ekonomi Dergisi , 281-284.

Kibritçioglu, A. (1998). İktisadi Büyümenin Belirleyicileri ve Yeni Büyüme Modellerinde Beşeri Sermayenin Yeri. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi , 207-230.

Meriç, M. (2003). Gelişmiş ve Gelişmekte Olan Ülkelerde Transfer Harcamalarının Gelişimi. Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi , 171-172.

Merter, M. E., Acar, İ. A., & Arslan, E. (2007). Türk Vergi Sisteminde KDV Uygulaması ve Etkinliğinin Analizi. Maliye Dergisi , 152-154.

Mucuk, M., & Alptekin, V. (2008). Türkiye’de Vergi ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: VAR Analizi (1975 - 2006). Maliye Dergisi , 172-173.

Oyan, O. (1995). Devleti Küçültme Saplantısı. Mülkiyeliler Birliği Dergisi , 179-180.

T.C. Maliye Bakanlığı Bütçe ve Mali Kontrol Genel Müdürlüğü. (tarih yok).

Ocak 03.01.2019, 2019 tarihinde

www.bumko.gov.tr

<http://www.bumko.gov.tr/TR,4461/butce-gider-gelir-gerceklesmeleri-1924-2016.html>
adresinden alındı

Türk, İ. (1999). Maliye Politikası. Ankara: Savaş Yayınları.

(2006). 9. Kalkınma Planı.